DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

Cevdet Yalçın

düşünceler

ÇAĞDAŞ DÜŞÜNCE YAZILARI ANTOLOJİSİ

KÜLTÜR DİZİSİ

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ankara - 1999

çağdaş düşünce yazıları antolojisi

Ankara • 1999

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İLAYDA KÜLTÜR ve SANAT MERKEZİ
KÜLTÜR DİZİSİ

Birinci baskı: Ankara, 1999

Kapak Tasarımı
Burak Sancar
Pozitive Elektronik Bilgisayar
Eğitim ve Satış Ltd.Şti. • 431 56 36

Dizgi-Hazırlık
Tuğra Ajans *(0.312) 232 30 88*

İsteme Adresi:
İlayda Yayın Dağıtım Eğitim San. ve Tic. Ltd. Şti.
Bayındır 1. Sok. 15/5 Kızılay-ANKARA
Tel. (0.312) 434 54 54 - 431 42 42
Fax: (0.312) 431 56 36

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ÖNSÖZ

Sayın Okur,

Okumak, kuşkusuz geliştirici bir uğraşı. Diplomalı ile aydın kavramının ayrımı ise ortada. Değerli bir kitabı okuyarak bir yazarla dostluk kurmanın, onun düşünce evrenine girmenin, onunla tartışmanın eğitici yönü ise apaçık. Kişinin, okuduklarını, yaşadıklarını, gördüklerini, yaptıklarını eleştirip, değerlendirip, özümseyip bir dünya, hayat felsefesi edinmesi çok zor.

Ne yazık ki, okuyan, okuduklarını eleştiren, değerlendiren, araştıran, inceleyen bir toplum olma düzeyine henüz ulaşamadık. Eğitim düzenimiz, okullarımızda okuma, araştırma zevki ve alışkanlığı verilmeyişi ve ekonomik sıkıntılar, az okuyuşumuzun iki ana nedeni.

Bu yapıt hazırlanırken, okuma konusunda olumsuzluk doğuran etkenler göz önünde tutuldu. Okuma zevki kazandıracak, olumlu, çağdaş, nitelikli yazıların seçimine özen gösterildi. Ayrıca, ekonomik güçlükler nedeni ile az kitap alabilen okurlar kitlesine, güçlü, nitelikli yazarlarımızı ve yapıtlarını tanıtmak amaçlandı.

Bugüne kadar, ülkemizde birçok şiir antolojisi yayınlandı. Aşk şiirleri antolojileri, divan şiiri antolojileri, halk şiiri antolojileri, memleket şiiri antolojileri... Ama, düşünce yazıları konusunda, iki antolojinin dışında, bu yapıttaki boyutta ve kapsamlı bir yayın yapılmadı.

Bu yapıt, sıradan yazılar yerine, ülke, ulus, dünya sorunlarına ışık tutan, sağlam, olumlu, çağdaş, yapıcı görüşler içeren düşünce yazılarını sizlere sunuyor. Son yirmi yılın sanat değeri taşıyan, en özgün yazılarını bir araya getiriyor. Bu yazıların, sizleri daha büyük eserleri de okumaya yönelteceği umudu içindeyim.

Bir hizmet yapmanın mutluluğu içinde saygıyla sunuyorum.

Cevdet YALÇIN

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İÇİNDEKİLER

Önsöz 3

- **DİL**

Dilin Söz Değerleri, Cevdet Yalçın 14
Konuşma ve Biz, Emin Özdemir....17
Güçlü, Nermi Uygur 19
Susmak, Cevdet Yalçın....22
Dost Acı Söylemeli, Cevdet Yalçın....27
Serap, Cevdet Yalçın....28
Dil Belası, Orhan Duru 31
Düşüncenin Canı, Emin Özdemir 34
Dil ve Düşünce, Dr. Bahattin Can....39
Ya Hayır Söyle, Nezihe Araz....42
İlkelerde Anlaşmak, Vehbi Hacıkadiroğlu 44
Şairler ve Sözcükler, Cevdet Yalçın....47
Ulusal Edebiyat, Ulusal Dil, Adnan Binyazar 49
Dil, Muzaffer Buyrukçu....56
Konuşmak Susmak, Cevdet Yalçın 57
Argo, İsmet Zeki Eyuboğlu 58
İlk Sözler, Kaya Özsezgin 62
Bilim Dili Üzerine, Cevdet Kudret....65
Türk Dili, Ceyhun Atuf Kansu 68
Uluslaşma Sürecinde Dil Devrimi, Erol Yılmaz....70

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

- **OKUMAK**

Yazı, Adnan Binyazar 74
Kitap Okumak, M. İlhan Erdost 77
Okumak, Cevdet Yalçın 79
Okumak, İhsan Akay 80
Kitabı Açmak, Aydın Boysan 83
Okur Azlığı, Naci Girginsoy 85
Boş Zamanlarında Okuduklarını Söyleyen Yüzde Otuz İki, Zeynep Oral 86
Kitaplar Üzerine, Kemal Tahir 90
Kitap Saygısı, Rauf Mutluay 91
Kitap, Muzaffer Hacıhasanoğlu 93
Nereden Nereye, Yaşar Nabi 94
Kitap Az Yaşamayı Önler, Çetin Altan 97
Daha Çabuk Okuyabilirsiniz, Cevdet Yalçın 98
Okumak Okunmak, Melih Cevdet Anday 103
Romanı Roman Gibi Okumak, Ömer Ateş 106
Okuma Estetik Bir Eylemdir, Cevdet Yalçın 109
Kitaplar ve İnsanlar, Cevdet Yalçın 114
Hokka ile Kalem, Adnan Binyazar 116
Yazarın Görevi, Erdal Öz 117
Düşünmeden Yatan, Seha L. Meray 118
Düşünmeyi Öğretmek, Emin Özdemir 119
Kendi Kafası ile Düşünmek, Adnan Binyazar 122
Düşünmeyi Öğrenmek, Mümtaz Soysal 124
Kavram Tutsaklığı, Emin Özdemir 125
Düşünceye Saygı, Doç. Dr. Nevzat Eren 129

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

- **DOĞA ve İNSAN**

Doğa Bilmecesi, Albert Schweitzer 134
Dünyaya Dönüş, Cevdet Yalçın 134
Doğanın Akıl Almazlığı, Vedat Günyol 138
Mavi Nerede, Derman Bayladı 141
Doğanın Yasası, Şevket Süreyya Aydemir 143
Toprağı Sevmek, Derman Bayladı 144
Doğaya Sığınma, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu 147
Güz, Necati Cumalı 152
Bu Kaçıncı Güz, Melih Cevdet Anday 153
Akdenizde Mutlu Bir Güz Mevsimi, Cevdet Yalçın 156

- **ÖZGÜR DÜŞÜNCE**

Ateş Yakmak, Vedat Günyol 162
Galile, İlhan Selçuk 164
Sokrates, İlhan Selçuk 166
Kafalar ve Odalar, Cevdet Yalçın 168
Kendi Kafası ile Düşünmek, Adnan Binyazar 170
Bilginin Üretkenliği, Adnan Binyazar 174
Törpülenmiş Beyinler, Cevdet Yalçın 178
Çağımıza Ters Düşenler, Cevdet Yalçın 181
Kaderciliğimizin Sorumluları, Prof. Dr. İlhan Arsel 185
Laiklik ve Politika, Prof.Dr. Aydın Aybay 188
Softalık, Sabahattin Eyuboğlu 192

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Laiklik Uygulaması, Prof. Şefik İnan 194
Softalıklar ve Ötesi, Cevdet Yalçın 200
Yeşil Geceler, Burhan Arpad 205

- **KÜLTÜR**

Kültür Nedir, Muhsin Ertuğrul 210
Uygarlık Bahçesi Anadolu, Ceyhun Atuf Kansu 210
Anadolu Uygarlığı, Derman Bayladı 213
Anadolu Uygarlıkları, İlhan Akşit 215
Halk Yorumu, Adnan Binyazar 218
Halk Sanatı, Yaşar Kemal 222
Halk Uyanışı ve Devrim, Ceyhun Atuf Kansu 225

- **İNSAN ve KİŞİLİK**

İnsan Yaşamı, Mehmet Salihoğlu 230
İnsan Olmak, İlhan Selçuk 230
Değişme, Nurullah Ataç 232
Değişmek, Mehmet Salihoğlu 235
Gelincik ve Balina, Adnan Binyazar 236
Aydınların Direnişi, Şevket Süreyya Aydemir 239
Okumuşlarımız, Mehmet Salihoğlu 241
Soran İnsandan Soru Toplumuna, Hilmi Zafer 242
İnsanı Sevme ve Tanıtma Üstüne, Yusuf Çotuksöken 244
Hayvanat Bahçesi, İlhan Selçuk 247
Toplumsal Suç, Adnan Binyazar 249

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İnsan Nasıl Olmalı, Cevdet Yalçın 252
Aklın Işığı, Cevdet Yalçın 257
Korkunun Tutsaklığı, Cevdet Yalçın 260
Balık, Kuş, Karınca, İnsan, Yılan, İlhan Selçuk 262
Eğitim ve Yaşam, Cevdet Yalçın 264

- **İNSAN ve HAYAT**

Yaşam Sevgisi, Cevdet Yalçın 268
Sevgileri Yitirmemek, Cevdet Yalçın 271
Mutlu Olmak Elimizdedir, Cevdet Yalçın 273
Mutluluğun Ölçüleri, Cevdet Yalçın 277
Mutluluk, Cevdet Yalçın 279
Paylaşım, Cevdet Yalçın 283
İşsiz Adamın Şeytanı, Cevdet Yalçın 285
Mutluluğu Arayanlar, Hikmet Dizdaroğlu 287
Kendini Tanı, Mutlu Ol, Cevdet Yalçın 292
İnsanın Yargılanması, Adnan Binyazar 293
Selma Lagerlöf, Çetin Altan 297
Güler Yüze ve Gülmeye İlişkin, Şevket Rado 302
Dayanışma, Nurullah ataç 305
Sevgi, Kâzım Yenice 306
Mutluluk, İlhan Selçuk 309
Dostluk, Sebahattin Eyuboğlu 311
Sağlık, Cevdet Yalçın 313
Mutluluk ve Başarı Üstüne, Mehmet Salihoğlu 314
Dostluk Üzerine, Cevdet Yalçın 317

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Huzursuzluğun Huzuru, Ayhan Gülsoy 320
Çağdaş İnsan ve Mutluluk, Şinasi Özdenoğlu 322
Mutluluk Hakkı, Cevdet Yalçın 326
Yaşamın Tadı, Cevdet Yalçın 327
Etki, Cevdet Yalçın 328
Tutarlılık, Epiktetos 329
Kendicilik, Cevdet Yalçın 331
Ahlak, Cevdet Yalçın 332
Aktif Ahlak, Selahattin Batu 334
Sabaha Doğru, Oktay Akbal 338
Yaşama Sevgisi, M. İskender Özturanlı 340
Gerçeği Kavramak, Adnan Binyazar 342
Zaman Bir Birikimdir, Oktay Akbal 344
Nehirler Aka Aka, Hasan Hüseyin 346
Deha Uzun Bir Sabırdır, Sermet Sami Uysal 348
Umut ve Uğraşı, Cevdet Yalçın 351
Hoşgörü, Raymond de Saint Laurent, Cedvet Perin 353
Saygı, Nurullah Ataç 355

- **İÇ DÜNYAMIZ**

Sevginin Önünde, Ataol Behramoğlu 358
Özeleştiri, Aziz Nesin 358
Sanatçının Onuru, Adnan Binyazar 360
Yanılgı, Şevket Yücel 364
Kıskançlık, Selahattin Batu 367

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bağışlamazlık, Sait Başaran.....370
Yüreklilik ve Korku Üzerine, Cevdet Yalçın.....372
Korkuyu Yendiğimiz Gün, İlhan Arsel.....375
Kendimde Sizi Görmek, Şevket Yücel.....378
O Yıllar, Mehmet Salihoğlu.....381
Son Konuğuma Mektup, Aziz Nesin.....382

- **SANAT, BİREY, TOPLUM**

Sancılar, Albert Schweitzer.....388
Sanat Üzerine Notlar, Cevdet Yalçın.....388
Toplumsal Çelişki, Adnan Binyazar.....393
Özgürlük ve Sanat, Mehmet Salihoğlu.....395
Çağdaş Sanat, Cevdet Yalçın.....397
Edebiyat Deyince, Mahir Ünlü.....401
Edebiyat Kavramı Üzerine, Prof. Dr. Gürsel Aytaç.....403
Yazarın Görevi, SadunTanju.....404
Ozanın, Yazarın Ödevi, William Faulkner.....405
Yazarın Yeri, Adnan Binyazar.....407
Yazın ve Toplumsal Yapı, Emin Özdemir.....410
Zor Günler, Emin Özdemir.....415
Ölü Edebiyat, İsmet Zeki Eyuboğlu.....417
Gerçek Sanatçının Kişiliği, Münip Noyan.....424
Çile, Emin Özdemir.....427
Baskının Baskısı, A. Ventura.....431
Açık Söyleyiş, İsmet Zeki Eyuboğlu.....436
Yaratmada Güzel Sevgisi, Vedat Günyol.....440

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ozan, Emin Özdemir.....444
Şiirin Öyküsü, Mehmed Kemal.....446
Ozanlık ve iki Ucun Yobazları, Mehmet Salihoğlu.....448
Tiyatrodan Ne Bekliyoruz, Suat Taşer.....451

- **İNSAN ve TOPLUM**

Düşünce Özgürlüğü, Sabahattin Eyuboğlu.....454
Donan ve Donmayan Düşünce, Vedat Günyol.....455
Kör Dövüşü, Mehmet Salihoğlu.....456
Demokrasi, Mehmet Salihoğlu.....457
Demokrasi, Cevdet Yalçın.....458
Devletin İşlevi, Cevdet Yalçın.....459

- **ÇAĞIMIZ**

Çağımıza Ters Düşenler, Cevdet Yalçın.....465

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

DİL

Dilin Gücü
Konuşmak
Susmak
Dil ve Düşünce
İlkelerde Anlaşmak

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

DİLİN SÖZ DEĞERLERİ

İnsanoğlunun dille bağlantısı sözcükler düzeyinde gerçekleşir. Dil, toplumsal bir kurumdur ama sözcükler bireysel. Çağdaş dilbilimin ortaya koyduğu bir gerçektir bu. Acılarımızı, sevgilerimizi, duygularımızı ve tasarılarımızı sözcüklerin aracılığı ile dışlatırız. Denilebilir ki sözcükler yön verir yaşamımıza. Sözcüklere dökemediğimiz duygular, düşünceler, gerçekte aydınlığa çıkmamıştır içimizde. Kimi kez bir şeyler duyarız, bir esinti yoklar içimizi. Bunu anlatmak isteriz, gel gelelim bu duygumuzu dışa vuracak sözcükleri bulamayız. Dilimizin ucuna bir şey gelir gibi olur. Ne ki söze dönüşemez. Bu durumu Orhan Veli, şu dizelerinde ne güzel betimler:

Bir yer var, biliyorum;
Her şeyi söylemek mümkün.
Epeyce yaklaşmışım, duyuyorum,
Anlatamıyorum.

Mutluluğumuz da, mutsuzluğumuz da sözcüklere verdiğimiz anlamlara bağlıdır. Bu gerçeği ünlü Fransız romancısı Stendhal, bir dostuna yazdığı mektupta şöyle açıklar : «... Bizi mutluluğu götüren yol doğruluktur. Buna kesin olarak inanıyorum; açıklamaya çalışayım bunu. Gündelik sözcüklere verdiğimiz değişik anlamlar yüzünden yanlış yollara sapıyoruz. Sözcüklerin gerçek anlamlarını bulmaya çalışalım. Örneğin erdem sözcüğünün büyük insan toplulukları için bir şeyler yapmak anlamına geldiğini düşünmek gerek. Eğitim sözcüğünü de kişi oğlunun kafasını, ruhunu biçimlendirmek demek olduğunu bellemeli. Sözcüklere gerçek anlamlarını vermek alışkanlığını bir kez edinirsen, büyük adamların yapıtlarını ve yaşamlarını anlayacak duruma geleceksin.»

Sözcüklerin yaşamımızdaki yerini ve değerini büyük ozanımız Emre de bir şiirinde şöyle belirtir :

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Sözünü bilen kişinin
Yüzünü ak ede bir söz
Sözünü pişirip diyenin
İşini sağ ede bir söz
Söz ola kese savaşı
Söz ola kestire başı
Söz ola ağulu aşı
Balıla yağ ede bir söz

Kişi bile söz demini
Demeye sözün kemini
Bu cihan cehennemini
Sekiz uçmağ ede bir söz

Görülüyor ki sözde, yani sözcüklerde yaman bir güç, cehennemi cennetleştiren bir etki gücü buluyor Yunus Emre. Ama bu, anadilimizin, öz dilimizin sözcüklerdir; başka dillerden devşirilmiş, anlamı ile kökeni ile yabancı olan sözcükler değildir. Dille, düşünce ve duygu arasındaki bağlantıyı Alman düşünürü Wilhelm von Humbolat'un da belirttiği gibi, «İnsan gerçekte tek bir dille düşünebilir; düşüncesini bir dille bağlamak zorundadır.» Bu tek dil, insanın içinde doğup büyüdüğü, soluduğu anadilidir. Öz Türkçe'ye karşı anlamsız bir direntiyi sürdürenlerin anlamadıkları, ya da anlamaya yanaşmadıkları gerçek de bu. Bu gerçeği göremedikleri içindir ki ereği, öz değerleri ve kendi olanakları içinde Türkçeyi geliştirme eylemi olan öz Türkçeciliğe ters anlamlar yüklüyorlar.

Neden böyle davranıyorlar? Çok tartışılmış bir sorudur bu. Yanıtlamak gerekirse, dil olaylarını insan ve toplum gerçeğinin dışında düşünüyorlar. Sözgelimi, içlerinden hiçbiri, dil bilginliğini taslayanlar bile, Türkçe'nin sözcük gömüsünü değiştiren etkenlerin üzerinde düşünmüyor. Yaptıkları

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

tek şey, bu değişikliğin getirdiği yeni sözleri dayanaksız yargılarla suçlama, karalama.

Dil devriminden bu yana dilimizin sözcük gömüsü hızla değişmektedir. Toplumumuzun yaşama biçimi değişmiştir, değişmektedir de, ondan. Belgelenmiş bir gerçektir ki toplumun yaşam biçimiyle, dilinin sözcük gömüsü arasında çok sıkı bir bağlantı vardır. Bir dilde bulunan kavramların, bir başkasında bulunmayışı, belirtmek istediğimiz bağlantının doğal bir sunucudur. Bu konuda hemen birçok dil bilim kitaplarında Eskimo dili örnek olarak verilir. Eskimocada balık ve balıklara ilgili bin bir çeşit sözcük vardır. İşlenmiş, gelişmiş en ileri dillerde bile bu sözcüklere rastlanılamaz. Balık, Eskimoların yaşamında Tanrı'ya yakarırken «Tanrım, soframızdan balığımız, eksik etme! Bize çok, Daha çok balık ver.» der.

Kuşkusuz ki bir toplumun dili, dünya görünüşünden ayrılamaz. Dünya görüşü dilin gelişmesinde bir etken olduğu gibi, dünya görüşünün belirlenmesinde dil bir değişken olarak görev görür. Toplumları kültür değişmelerini, yapısını inceleyen insanbilimciler (antropologlar) bu bağlantıyı uzun uzun araştırmışlardır. Nitekim, Eskimo dilinin sözcükleri üzerinde yapılan bir araştırmada savaşmayla ilgili hiçbir sözcüğe rastlanılmamış. Öyle bir yargıya ulaşmışlar bundan : Eskimolar savaşçı bir toplum değildir.

Dilin söz değerleri, yani sözcüklerle kişilerin yaşamı arasında güçlü bir etkileşimi somutlaştırmak için şöyle bir olay anlatılır : Bir zamanlar bir Kızıldereli oymağında yaşayanlar, meyve sebze dışında başka bir şey yemezlermiş. Et olarak da salt balık yerlermiş. Bir kıtlık olmuş sebze ve meyveler olmadığı gibi göldeki balıkların da bir hastalık yüzünden kökeni kurumuş. Dağlarda yaban geyikleri çokmuş. Ne ki dinlerince balık dışında et yemek günahmış. Oymağın yöneticileri, geyik etinin yenebileceğini, bunun günah olmadığını söylemişlerse de kandıramamışlar kimseyi. Yöneticiler, düşünmüşler, taşınmışlar, tutmuş yaban geyiğine dağ balığı anlamında bir ad takmışlar. Bundan sonra yaban geyiklerini yemeye başlamış halk.

Bu, olmuş ya da tasarlanmış bir olay olabilir. Bununla vurgulanmak istenen gerçek : Sözcüklerin kişiler ve toplumlar üzerindeki etkisidir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Öz Türkçe akımını ve onun getirdiği yeni sözcükleri de bu açıdan düşünmek gerek. Onu kişisel bir özenti gibi görmeye çalışmak aldatıcı bir tutumdur. Direnenler, bu akımı karalamaya çalışanlar böylesine bir tutum içindedirler. Yenilgileri de bu uyumsuzluktan doğmaktadır...

Cevdet Yalçın

KONUŞMA VE BİZ

Bizi biz kılan konuşma gücümüzdür. Bu gücü yitirdiğimizi, dilsizleştiğimizi düşünelim. Suskunun dayanılmaz köleliğine düşeriz. Dış dünyayla bağlantımız kopar, bir büyük boşlukta buluruz kendimizi. Nesneleşiriz, daha doğrusu evrendeki öbür varlıklardan, yaratıklardan hiçbir üstünlüğümüz kalmaz. Çünkü bizi öbür yaratıklardan ayıran yönümüz konuşma gücümüzdür. Çağlar boyunca bilgeler, düşünürler bu güce göre insan oğlunu öteki yaratıklardan ayırmışlardır. «Konuşan hayvan» diye tanımlamışlardır insanoğlunu. Bugün de geçerliliğini yitirmemiştir bu tanım. İnsanoğlunun kişilik kazanması, duygu, düşünce, düş yetilerini geliştirmesi konuşma yolu ile gerçekleşmiştir.

İnsanoğlunu üstün kılan tek güç konuşma mıdır? Eski Yunan masalcısı Aisopos, bu sorunun yanıtını şöyle gösterir :

Derler ki, önce hayvanlar yaratılmış, Tanrı onların kimine hız, kimine de kanat vermiş; insan çırılçıplak kalmış, demiş ki : «Her canlının bir payı oldu, beni paysız bıraktın!» Zeus şöyle cevap vermiş : «Sana ne bağışlamadığımızı görmüyor musun? En büyük armağanı verdim. Sana Tanrılar arasında da, insanlar arasında da güçlü, güçlerin güçlüsü, hızlıların hızlısı aklı bağışladım.» Tanrı böyle deyince insan kendi payının hepsinden üstün olduğunu anlamış; o zamandan beri Tanrılara tapar, hamdeder.

Tanrı aklı bağışlamakla insanların hepsine en büyük armağanı sunmuştur.

Kuşkusuz, insanoğlunu hayvanlardan öteki canlı yaratıklardan üstün kılan güçlerden biri akıldır. Ancak akıl yürüterek bulduğumuz gerçekleri, düşünceleri söze dönüştüremedik mi ölü bir sessizlikte kalırlar bunlar.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Dışlaşamaz, insanlara ulaşamaz. Böyle olunca da akıl gelişemez, paslanır. Bunun doğal sonucu olarak yeni düşünceler üremez. Öyleyse akıl ve düşünce gücümüzü geliştiren, onların verimlerini taşıyan doğurgan bir güçtür konuşma. Bu işlevine bakarak Aisopos'un yukarıya alıntıladığımız masalındaki son yargıyı şöyle çevirebiliriz : «Tanrı, konuşma gücünü bağışlamakla insanların hepsine en büyük armağanı sunmuştur.»

Çağlar boyunca insanın insanla ilişkilerini düzenlemede, birbirlerini etkilemede konuşma, değerinden bir şey yitirmemiştir. Daha doğrusu uygulayım bilim (teknoloji) alanındaki tüm gelişmelere karşın insanlar arasındaki bireysel ve toplumsal ilişkilerde konuşma yerini korumuştur. Radyolar, televizyonlar, sinemalar, teypler, kısaca görişit araçların tümü, konuşmanın yüz yılımızdaki yerini daha da artırmıştır. Bu yönden söz ya da başka bir deyişle konuşma, yararlanmasını bilenlerin elinde bugün de en etkili bir araçtır. Bu etkiyi Yunus Emre bir şiirinde şöyle belirtir:

Sözünü bilen kişinin
Yüzünü ak ede bir söz
Sözü pişirip diyenin
İşini sağ ede bir söz

Söz ola kese savaşı
Söz ola kestire başı
Söz ola ağulu aşı
Balıla yağ ede bir söz

Kişi bile söz demini
Demeye sözün kemini
Bu cihan cehennemini
Sekiz uçmağ ede bir söz

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bu dizelerdeki « söz » kavramını konuşmayla eş anlamlı sayarak Yunus Emre, cenneti cehenneme çevirecek bir güç buluyor konuşmada. Bu gerçeği tarihin akışı içinde nice devlet ve siyasa adamları da sezinlemiş, yağınları artlarından sürüklemek için değişik amaçlar doğrultusunda yararlanmışlardır konuşmadan. Bunun gibi kişiler ve toplumlar arasındaki birçok karmaşık, güç sorun da konuşmalar yolu ile çözümlenmiştir. Bir atasözümüzün dediği gibi : «İnsanlar konuşa konuşa, hayvanlar koklaşa koklaşa anlaşır.»

Emin Özdemir

GÜÇLÜ

Kimse bile bile dilin gücünü yadsımaz. Yadsırsa her şeyden önce kendine eder. Dile saygısızlık insanın kendi özüne saygısızlıktır. Dil zorbasının başına gelmedik kalmaz. Dilin gücü uğradığı saygısızlıkla oranlıdır. Söylediğine dikkat etmeyen, sözcüklerini tartarak kullanmayan, dil gereklerine aldırmayan, dil başıbozukluğunu alışkanlık haline getiren bir insan zararın her türlüsünü göze almalıdır. Felaketten felakete sürüklenir bu gidişle. Kendi canıyla bile ödeyebilir tutumunu. Olağanüstü durumlara uzanmayalım, daha günlük yaşayışta «Evet» yerine «Hayır», «İyi» yerine «Kötü», «Gel» yerine «Git» dediğimizde öylesine eylemler boşandırırız ki, bununla yaşayışımızı kendi elimizle kötürümleştiririz. «Binbir iş arasında bir de dille mi uğraşacağım? Dilcilerin olsun dil!» diyenlerin işleri er geç sarpa saracaktır. Bu gibiler yanlış bir dil anlayışının kurbanıdır. İnsan için ne bir yüktür dil, ne de sırf bilimsel bir konu. Tam tersine genellikle yükümüzü hafifletiriz. Dille , insanca yaşayışımızı sağlarız konuşmayla. Bilim konusu olarak dilin büyük önemi de bundan ileri gelir.

Aslında dile saygı dosta beslenen saygı olmalıdır. Gerçekten de bir bakıma vazgeçilmez bir dosttur dil. Biz insanlar dilsiz yaşayamayız. Dil en büyük yardımcımız bizim. Dünyayı mı bilmek istiyoruz, dilsiz olmaz bu. İçinde yaşadığımız dünyayı bilmeden de var olamayız. Çevremizdeki tanıdık nesnelerden tutun, bize en yabancı görünen olaylara varıncaya dek,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bilgi diye belirlediğimiz her şeyi, bu belirleyişimiz sonradan yanlış çıksa bile, hep dille başarırız. Yalnızca nesneleri mi bilebiliriz dille? Başkalarını da, kendimizi de ancak dile getirdiğimiz ölçüde gün ışığına çıkarabiliriz. Dil işe karıştı mı bilgi bulanır, sözcükler konuştu mu doğru gizlenir diye düşünenlerin kulakları çınlasın. Sözcükleri, ya da birtakım dil işaretlerini işe karıştırmadan bildiğimiz birçok şey var tabii. Örneğin algı verilerimizin çoğu böylesine dil ötesindeki bir bilmede kendini sunar bize. Gel gelelim çok kez bilim öncesinde, her zaman da tek tek bilimlerde dile getirmediğimiz, dolayısıyla başkalarına aktarmadığımız bir bilgi, bilgiden başka her şeydir. Bazı bilgilerin dile yüklenen bulanıklığı ise, bence çoğun dilden gayrı nedenlere geri götürülmelidir. Bulanıklığın dilden çok dili kullananın kendisinden geldiği de olur.

İnsan için yalnızca dünyayı bilmek diye bir şey yok, ama etkindir insan, eyler, iş de görür. Eylem insanın, hem insan tekininin hem de insan kuşaklarının olanca genişliğiyle zamanda, uzayda yönelmesini sağlayıp güder. Böylesine köklü bir insan başarısı da işte dile yapışıktır. Eylemleri tasarlayıp başlatmak, onları birbirine bağlamak, belli amaçlara göre düzenlemek, sonuçlarını verimlendirmek... Bütün bunlar hep dili, değişik ölçülerde konuşmayı gerektirir. Dilsiz el sakardır. Konuşmayı kesin, iş durur. Bazı işlerde konuşmanın (tabii yine çoğun sözlere başvurarak) yasak edilmesi, dilin toptan yetersizliğini belgelemez. Bir işi yaparken konuşulmuyorsa, ya da konuşma en aza indirilmişse, bu belki de o işteki sessiz gidişi yola koymak için daha önce pek çok konuşulmuş olmasındandır. Çok durumda, «biten» bir işten sonra da konuşmaya gerekseme duyulur. Asker bir arkadaşım anlatmıştı. Bağlı olduğu alay üç günlük bir dağ yürüyüşüne çıkmış. Alay nereye gitmişse, sırtında kocaman bir sandık, bir katır da oraya gitmiş. Yürüyüşle ilgili tasarılara planlar buyruklar varmış alayın o gözbebeği katırında. Haftalar sonra, ne görsün arkadaşım, hep aynı yürüyüşle ilgili sandık birken iki olmamış mı? Yazışma hastalığı ile açıklayamayız bunu. Kâğıdın bulunması bazı işlerin yapılmasını zorlaştırmışsa da, iş denen şeyi dilsiz çekip çeviremeyiz. Eski Mısır ordularının develeri hiyeroglif yüklüydü.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yerinde kullandığımız bir söz kadar insanı mutlu kılan pek az şey vardır. Usta ozanlar, ünlü kumandanlar, örnek devlet yöneticileri başarılarını çokça dille iyi geçinmeye borçludur. Ozanlar söz insanıdır. Yaşama alanı dildir onların. Ozanı ozan kılan her şeyden önce dille arasındaki bağdır. Dil sevmeyen, bütün varlığını bu sevgide toplayan ozan olamaz. Ozanlığın özü sevgiye dayanan bir dil saygısındadır. Sözcüklere ilgisiz, dil kurallarına kaba, konuşma inceliklerine anlayışsız bir ozan bir çelişme gibi görünüyor bana. Ses değerlerinden habersiz bir Verlaine, anlamlara sağır Rilke düşünebilir misiniz? Ozan dili hiç hırpalamaz demiyorum. Hırpaladığı da olur. Bize öyle gelir daha doğrusu. Nitekim dile saygısı tamsa, gerçekten ozansa, dile davranışındaki aykırılıklar, şüphesiz ki, dilde gizli olanakları verimlendirmek üzere girişilmiş olan denemelerdir. Ne güzel söylemiş Horatius :

Receptco
Dulce mihi fuere est amico.

«Bir dost bulunca delilik etmek çok hoşuma gider.» Kimin gitmez? Yeter ki bu delilik kendi üstünde bir güç tanısın. Gemi azıya alan bir ozan, ozan değildir artık. Başı boş at yürüyüşünü şaşırır.

Hep biliriz: Kumandanlık sanatı –bir bakıma el altındaki askerleri ölüme gönderme sanatıdır. Buyrukların aracılığı ile olur bu da. İyi dile getirilmiş bir buyrukla seve seve ölür bazı insanlar. Hannibal'ın Napoleon'un Atatürk'ün ağzında etkileme gücünün doruğuna çıkar sözcükler. Atatürk'ün «Ordular!» diye bir seslenişi var ki, ordularca bir güce bürünüveriyor bu tek sözcük.

Anlatıldığına göre Konfuçyus'a bir gün sormuşlar : «Bir ulusun tüm yönetimi sana bırakılsaydı ilkin ne yapardın? demişler. Ne demiş,bileceksiniz, Konfuçyus. İlkin dili düzeltirdim demiş. Kanıtı da şöyle: «Dil düzgün olmayınca, söylenen söylenmek istenen değildir; söylenen söylenmek istenen olmayınca, yapılması gereken yapılmadan geri kalır; yapılması kalan yapılmadan kalınca, törelerle sanat geriler ; törelerle sanat gerileyince de adalet yoldan çıkar, adalet yoldan çıkınca halk çaresizlik içinde kalır. İşte bundan dolayı söylenmesi gereken başı boş bırakılamaz. Bu her şeyden önemlidir.» Yerden göğe hakkı var bilge

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Konfuçyus'un. Richelieu bilge değildi ama, Academie Fransızcaise'in temellerini atarken, o da ilkin devlet işlerini, insanın devlet içindeki mutluluğunu düşünmüş olacak. Acadmie'nin amacı Fransızcaya «kesin kurallar vermekti» «Donner des regles certaines.» Neyleyeyim ki dili devletçe kurallaştırmak başarılı sonuçlara varmayabilir de. Ama şu apaçık : Uğraşı alanı ne olursa olsun her yönetici, ilkin kendisinden başlayarak, dile saygıyı kökleştirme işinde elinden geleni esirgememelidir. Yöneticinin asıl uğraşısına giren bir görevdir bu. Her yönetici dil eğitiminde örnek olmalıdır. Toplumun dil varlığına omuz silken bir devlet adamının yönetimi kötürümleşir.

Nermi Uygur

SUSMAK

Bilgeler bu yasama ustaları da, sık sık yakınmışlardır konuşmadan. Susmanın övgücüsüdür çoğu bile. Bu yüzden «Bilge konuşmaz, susar.» diye bir sanı yayılmıştır bazı çevrelerde. Bence bu sanı yanlış bir sanı. Tam tersine, «Bilge, konuşur, susmaz.» Susan bir Sokrates'in gerçek Sokrates'le ne ilişiği var? Çarşı pazar dolaşıp, dost yabancı demeden herkesle konuşmaya girişen, bol bol soran, sorduğuna da çok kez kendi cevap veren Sokrates, yalnız öğrettikleriyle değil, öğretme yoluyla da örnek bilgedir. Doğunun da Batının da bilgeleri konuşan kişilerdir. Sussaydılar bilge olabilirler miydi? Bilgenin asıl başarısını yaptıklarında aramalıyız. Ancak bilgenin çok kez yaptığı, konuşmasıdır. Bilge yaşamaya açıktır, yaşamının bin bir kavramını zedelemeden dile getirmesini bilir, söylediğini yaşar. Örnekliği de buradadır. Susmaya sığınanlar çoğun bile bozmalardır.

Susmaya hiç yer yok mu bilgelikte? Olmaz olur mu? Bilgelik her şeye hak ettiği değeri vermektir. Ne yerinde söz etmiş atalarımız : «Söz gümüşse sükût altındır.» Sayısız uluslar paylaşır bu görüşü. Bir Yunan atasözü «Susma gibi bilgelik olmaya.» der. İngilizler ise «Susmak altındır.» derler. Yine bir İngiliz atasözüne göre : « Susmanın binde bir zararı dokunur.»

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ancak, bundan bilgeliğin söz düşmanı olduğunu çıkarmak hiç de bilgece bir şey olmaz. Bilgelik sözün değil, boş sözün, fazla sözün, çok sözün, çok fazla sözün düşmanıdır. Nitekim bilge, bunu açıkça söylemekle kalmaz, tamı tamına uygular da. Bilgeye yakışan yerinde konuşmak, yerinde susmaktır. Bilgelik ölçü işidir. Rasgele konuşmak, basmakalıp laf etmek, ezbere konuşmak bilgelik olsaydı «Herkes bilgedir.» önermesi, birkaç kişiyi ayrı tutun, korkarım, gelmiş geçmiş bütün insanlar için geçen bir önerme olacaktı. Susmayı salık veren bilgeler, bana kalırsa, konuşmanın, iyi, dürüst, doğru, güzel konuşmanın hiç de kolay olmadığını belirtmek istemişlerdir. Bir anlamı olmadıktan sonra neden konuşmalı? Saçma sapan söz söylenmektense susmak daha iyi değil mi? Ancak deliller, gerektiği halde, ağızlarını kapmasını bilmeyenlerdir.

... Susma özlemi, dili kötüye kullanmanın, sözü değerinden etmenin, konuşmayı bayağılaştırmanın bir sonucu olsa gerek. Kişioğlu aşırılıklardan kurtarmaz kendini. Sözün değersizleşip düştüğünü görünce şaşırır, toptan silkip atmak ister dili üstünden. Başlar o zaman susmayı yüceltmeye. Bir yerde konuştuğuna acınan, artık her yerde susmaya eğilimlidir. Ama tam susma da gelmez elinden. İnsana yakışan konuşmaktır çünkü. Yalnız ne çok, ne az, her işte olduğu gibi, konuşmada da susmada da zor olan bu. Hazır ölçü yok. Ölçüyü herkes kendi bulacak. Üzerinde konuşulan şeyin yapısı, bu yapıya bakma açısı, bütünü ile konuşan, belli bir durumda dinleyen... bin bir ayrımı ile yapılması gerekeni belirler. Konuşmanın, yalnızca konuşmanın mı susmanın da, pek çok değişken bir anlam tabanı vardır. Şimdi ağır basan bir önembağlamı, bir an sonra etkisini yitirebilir. Konuşmak da susmak da bir sanattır. Bu alanda kaskatı ilkelere bağlanmak yaşamayı inmeye uğratır. İlkesi konuşmak, hep konuşmak olan birinin, dili yüzünden çekmediği acı kalmaz. Susma düşkünleri de çoğun yapayalnızlığın çilesine katlanmak zorundadırlar. Susan çok kez çevresinde güvensizlik uyandırır. Sessizlerden herkes çekinir. «Bu susmanın altında acaba ne kötülükler kuruyor?» diye bir kurt düşer insanın içine; saldırma ile savunma arasında gidip gelmeye başlar düşünüş, davranışta. Ondan, bir araya gelince bazen yapılan havadan sudan konuşmalara dudak bükmeliyiz. Bu çeşit konuşmalarda önemli olan sözlerin taşıdığı bilgiler değil

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

(Çünkü ne de olsa konuşanların bilmediği bir şey söylenmez.), sözlerin, konuşmanın susmayı ortadan kaldırmasıdır. Bazen düpedüz söylemek, hatta daha önceden belirli anlamı olmayan (ses) çıkarmak, söylenen içeriğinden daha önemlidir. «İşte konuşuyoruz. Demek ki sayıyoruz birbirimizi. Sen varsın. Belki dost olabiliriz. Olamasak da, düşman değiliz ya. Çünkü konuşuyoruz...»

Konuşmanın değeri şöyle bir ortaya çıksın, susmanın da sınırı aşağı yukarı çizilmiş olacaktır. Her ulusal dilin konuşmayı yeren sözleri, o ulusun nerelerde susulmasını istediğini gösterir. Her ulusun insanına düşen, varolma biçimlerinden biri olarak susmayı, o ulusun susma üzerindeki doğrultularına göre, ayarlanmaktır. Şüphe yok ki, bu alanda da ulusların değerlemeleri arasında ayrılıklar göze çarpar. Ama temelde, uluslar arası, çağlar üstü birtakım uygunlukları, hiç değilse akrabalıkların bulunduğunu sanıyorum. Gelin biz sizinle Türkçe'nin seslenişine kulak verelim. Türkçenin konuşmayı nerelerde iğnelediğini, nerelerde batırdığını nerelerde yerden yere vurduğunu şöyle bir göz önüne getirelim. O zaman Türk sağduyusuna göre, konuşmanın nerelerde doğru yoldan saptığı susmanın nerelerde bir erdem olduğu apaydınlık açığa çıkacaktır.

Boşboğazlar hiç sevilmez. Yerli yersiz konuşur bu gibiler. Susmak gerekiyormuş, boşboğaza ne bundan, yumurtlayıverir bir, söz hem de söylenmeyecek olanı; ille de konuşacaktır; söyleyecek bir sözü vardır, hani olsa. O bitti mi gelsin başka bir söz. Konuşmadan duramaz ki, boş boğaz. Ne güzel düşünmüş atalarımız : «Boşboğazı ateşe atmışlar da odun yaş demiş.» boşboğazlardan yaka silkenler ağzını bıçak açmayan bin insana rastladılar mı, bir bilgeye rastlamış gibi bağlanırlar ona. Aslında böyle bir kimse de can sıkıcıdır. Neden ağzı bıçak açmasın? Taş mı ağız? Yaşarken kapanır mı o güzelim ağız! Ha bıçak açmamış, ha kara toprakla dolmuş. Ya ağzı kalabalıklara ne dersiniz? Çekemediğimiz yoktur onlardan. Doludur ağızları. Sözleri, bitip tükenmek bilmeyen sözleri birbirine çarpar, çarpar. Gevezelerden pek ayıramayız çok kez bunları. İncir çekirdeği doldurmayan konularda bir araba lakırdı söylerler. Hepsi de çalçene. Çok ama pek çok söylemeleriyle uslandırırlar insanı. Çenesi düşükleri hiç sevmem. Sırasında çene çalmanın tadına doyum yok ya, alışmaya da gel-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

miyor, çabuk düşüyor çeneler. Çenesini tutması iyidir kadın erkek herkesin. Yalnız, çenesini hiç açmayanların da bundan ötürü herhangi bir erdeme hak kazandıklarını hiç sanmıyorum. Çenelileri hor görmemeliyiz, gereğinde söze atılmak, konuşmak, hatta epeyce konuşkan olmak suspus olmaktan daha yeğdir.

Gelgelelim bir de zevzekler var ki... Canından bezer insan zevzekler konuşmaya başladı mı. Tatsız, ama ne tatsızdır sözleri. Abuk sabuk konuşurlar. Ağzı var dili yok kimselerin gördüğü saygı her halde bundandır. Ama, söyleyin. Çekilir mi böyleleri? Neden dili yok, bir eksiklik bu. Çaçaronların zevzeklerden daha sevimli bir hali vardır. Ne de olsa usta konuşucu Cicero'dan bir şey bulaşmıştır onlara. Yüksek sesle, dik dik konuşmalarına göz yumsak bile, ne yapıp ne yapıp karşılarındakini bastırmak istemelerini hoş görmem. Dinleyenin hak özgürlüğünü tanımayan bir konuşma tutumunu iyi karşılamıyorum. Yalnız çaçaronlardan kaçarken ağzına kilit vurulmuş kimselere sığınmayı da anlayamıyorum. Kilit vurulacak yer mi ağız? Bırakalım, gülsün, söylesin. Gerçi çançanlara da kızarız. Ne o öyle, sürekli bir konuşma konuşmak için konuşma. Farfara değilseler, söz başında bir kendilerini övmüyorlarsa ne, çançan olmadan da, iki kişinin şöyle bir oturup arada bir, çançan etmesine karışmam. Ölümlülere çok görmeyelim bunu. Zaman zaman yelkenleri gevşetmeyen alabora olur. Ancak çoğu laf ebesidir çançanların. Herkese laf yetiştirirler. Un gibi laf öğütürler. Kim dayanır onlara? Canına tak eder bazen insanın, dilini yutmuş birini buldu mu dört elle sarılası gelir. Neylersin ki böylesine de hangi yiğit dayanır? Susanla arkadaşlık ede ede nerdeyse kokuşur insan, sanki dirilik çekilir içinden. Söz pısırıklığı kadar yaşamayı küçülten, daraltan bir şey mi? Bu gibiler patavatsız olmasına patavatsız değildirler, sözün nereye gideceğini bilmeden pat diye söyledikleri yoktur ya, sözünü bilmezleri arattıkları olur insana. Böylelerine de kim katlanır ama?

Nerede o sözünü bilen, yerinde konuşan söz erleri? Kadına da erkeğine de can kurban. Sırasında sözünü esirgemez bu gibiler. Gene de kırıcı olduklarını sanmak yanlıştır. Ağzından dirhemle laf çıkanla karıştırmamalı onları. Sözlerini tartarak konuşuyorlarsa, çalımlarından değil bu. Gerek-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

tiği kadar sözle yetinir de onlar. Özentili bezentili sözleri sevmezlerde onun için. Gerektiğinden az konuştukları ileri sürülmez doğrusu. Hele düpedüz susmayı yakıştıramam onlara. Ne geveze ne de konuşkanlardır. Bazen pek az konuşuyorlarmış gibi gelir bize. Lakırdıcı değildirler. Kendilerine bir şey sormazsanız söze karışmazlar. Söze, çoğun bir gereç sözü ile bakar sözünü bilenler. Ama bu gereci yerinde, elden geldiğince başarı ile kullanıp herkesi de imrendirirler. Eksiksiz iş görmesini bilirler bu söz gereciyle. Hepsi bu kadar.

... Türkçede saltanat süren konuşkandır. Konuşkanlarınsa lakırdıcılarla bir alış verişi yoktur. Tek tük dillidirler. Yaptıkları sürekli konuşmak değil ki, susmasını da bilirler. Konuşkan birinin ömrünü lakla geçirdiğini söylemek haksızlık olur. konuşkanlar sevgi insanlarıdır, konuşmayı severler. Dil mimarları çok kez konuşkan kimselerdir, kurdukları yapı hem amaca uygun, hem de güzeldir. Konuşmasını bilen, tatlı tatlı anlatan, zevkle dinlenen gerekirse (neden olmasın) başkalarının sözünü balla kesen hep onlardır. Dilden düpedüz bir gereçten yararlanır gibi yararlanmak ağırlarına gider onların. Gereç olmasına bir gereçtir ama (öyledir ya gene de) kendine özgü bir gereç olduğuna inanırlar dilin. Dile getirdiği nesneler kadar sözlerin iç akışına, içine de ince bir anlayışla varmıştır konuşkanlar. Konuştukça doğru, konuştukça cana yakındırlar. Hele süt dökmüş kedi gibi susmaktan ne çıkar? Dilsizler ne sevimsizdir konuşkanların yanında; sevdikleri susmadır çünkü. Sustukça anlamlarını yitirirler, çirkinleşirler. Oysa konuşkanların susmaları da anlamlıdır.

Konuşkan La Fontaine doğru ortayı ne güzel dile getirmiş :

« Konuşmak iyidir ya, susmaksa daha iyi :

Aşırıya kaçınca kötüdür ikisi de.»

Bitmez bir konuşma susmayı aratır. Sürekli bir susma kendi varlığını bile ortaya koyacak güçten yoksundur. Ancak konuşması ile bir şey söyleyen susması ile de bir şey söyleyebilir. İnsana yakışan susma ile konuşmayı ustaca bağdaştırmaktır.

Cevdet Yalçın

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

DOST ACI SÖYLEMELİ

Zaman zaman dostlarımıza çok fenalık ediyoruz. Nasıl ediyoruz bu fenalıkları, biliyor musunuz? Onların, kötü olduğunu bilmediğimiz hareketlerini desteklemesek kalsın bile bu türlü hareketleri karşısında susmak suretiyle. Üstelik aslında bir nevi ahlaksız olan bu davranışımızı, civanmertlik, insanlık, kadir birlilik namı altında süsleyerek, iyi bir şey yaparmış gibi yapıyoruz : «Adam doğru yolda değil, bunu biliyorum. Ama sesimi çıkaramam ki!» Şu kadar senelik dostum bu adam benim!

Yahut şöyle bir muhakeme : «Görüyorum, düpedüz yanlış yolda. Hatta yaptığı edepsizlik. Ama hayatta bana öyle bir iyilik etmiştir ki, şimdi onun üzerinde yürümek bana düşmez...»

Evet... Eğer talebelerimiz, hocalarımız, fikir arkadaşlarımız, parti arkadaşlarımız, yakınlarımız sapıtıp da kötü bir yola girerlerse onları yollarından çevirmek şöyle dursun, onları hakka, adalete, ahlaka, insaniyete rağmen korumaya, desteklemeye kalkıyoruz. Eğer bu kadarını yapamazsak susmayı, sesimizi çıkarmamayı tercih ediyoruz ve bunu ahlaka uygun bir hareket bir insanlık vazifesi, mertlik icabı sayıyoruz.

Fark etmiyoruz ki dostlarımıza, talebelerimize, hocalarımıza, partili arkadaşlarımıza, kötü, yanlış, aykırı hareketler karşısında takındığımız bu koruyucu tavırlar, insanlık, kadirbirlik değil, basbayağı ihanettir, hatta alçaklıktır.

İyi bir dosta düşen vazife, sevdiği insanı korumak, onu uyandırmak, onu yanlış yola giderken görürse kolundan tutup çevirmektir. Uçuruma doğru giden çocuğumuz için : «Çocuğumdur, istediği yere gitsin, ben karşısına çıkmayayım!» diyor musunuz? Tam tersine, «Ne yapıyorsun?» diyerek onu durdurmayı nasıl bir babalık vazifesi sayıyorsanız çok sevdiğiniz dostlarınız, talebeleriniz, hocalarınız fikir arkadaşlarınızın da yanlış yollara giderlerse önlerine çıkmak sizin insanlık vazifenizdir. Bunu yapamazsanız onlara iyilik değil, kötülük etmiş olursunuz.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ne yazık ki, bizim memleketimizde görülen birçok kötülük hep arkadaşın arkadaşı koruması, fena yollara dökülenlerin en yakınlarında bulunanlar tarafından sertçe uyarılmaması yüzünden olmaktadır. Fikir arkadaşımız bir halt karıştırırsa «Bizdendir!» diyerek sesimizi çıkaramıyoruz. Bu tutumumuzla dostumuzu içinden çıkamayacağı bataklıklara doğru sürmüş oluyoruz.

Halbuki biz dostlarımızı, onların kızmaları, gücenmeleri pahasına çekip çevirmesini bilseydik hiçbir kötülük yeşerip dal budak salmak imkânını bulamamış olacaktı. Hatalara düşmüş dostlarımızın karşısına aslanlar gibi çıkıp «dur!» demesini öğrendiğimiz zaman birçok kötülüğü önlemek mümkün olabilir. İnsanlık namı altında benimsediğimiz ters yol ise bizi, en sevdiğimiz insanların uçuruma yuvarlanmalarına göz yummuş, hatta onları o yola doğru itmiş duruma sokar. Bundan vicdan azabı duymamak mümkün değildir ama, ne çare ki vaktinde yapılmamış müdahalelerin sebep olduğu vicdan azapları içimizdeki lekeyi silip süpüremez. Son pişmanlığın fayda vermediği bunun için söylenmiştir. Dürüst adam dürüstlüğü en yakınlarına karşı dahi müdafaa edebilen adamdır.

Cevdet Yalçın

SERAP

Zaman olur, bir yerde, bir toplantıda birinden söz açılır. Tanıdıklarımızdan birinin üzerinde durulur. Bu gibi hallerde toplantıda bulunanlar, genel olarak, her zaman birbirine benzemeyen, uymayan değişik görüşler ortaya atarız. Tanınmak, özellikleri belirtmek istenen kimse hakkında olumlu, olumsuz yargılara ulaşırız. Ya da susarız. Hiçbir şey söylemek istemeyiz. Yalnız bu değerlendirmemizde, yargılarımızda yanılıp yanılmadığımızı, yargılarımızın taşıdığı doğruluk paylarını görmemiz gerekir.

Gerekir; çünkü her şeyi herkes daima olduğu gibi göremez. Karşımızda, yanımızda duran, algılamaya çalıştığımız, değer tablosunda profilini çizmeğe çalıştığımız insan her zaman bizim gördüğümüz tanıdığımız kimse değildir. Daha yerinde ve tam bir deyişle, bizim gördüğümüz insan

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

gerçekten varolan insan değildir. Karşımızdaki insan bizim ve kendisi için, bazen hem kendisi, hem de bir başkasıdır. Bize göre kendisi, kendisine göre başkasıdır. Onda kendimizi ve geçmişte bizim üzerimizde değiştirici, başkalaştırıcı, sürekli etkiler yapmış olan kimselere ait bazı özellikleri arar buluruz. Onu değiştiririz. Onu gerçek varlığına kendimizden bir şeyler katarız. Onu varlığının bir yabancısı haline getiririz, yeni baştan yaratırız. Yarattığımız ve sadece bizim için var olan insanın gerçekliğine inanırız.

İnsanlar vardır. Aşırılığa kaçan bir ağırlık gösterirler. Kolay kolay gülmezler. Gülümsemezler. Konuşmaktan çekinirler. Başkalarını, o da çoğu zaman istemeye istemeye, dinlemekle yetinirler. Sorulan sorulara kısaca ve kestirme cevap verirler.

Aşağı yukarı hepimiz bu insanları soğuk buluruz. Onlara yaklaşmak arzusu duymayız. Onlarla bir arada bulunmaktan, çalışmaktan sıkılırız. Onlardan uzak kalmanın çarelerini, yollarını araırız. Bu insanlardan bazılarının istedikleri şey de zaten budur. Başkalarını mümkün olduğu kadar kendilerinden uzak tutmaktır. Böylelikle kendilerini oldukları gibi tanıtmayı önlemektir.

Gerçekte, bu şekilde hareket eden insanlardan bir kısmı kendilerini yeter derecede ve diledikleri gibi ağır bulmazlar, bulamazlar. Kendilerini başkalarından daha yetersiz ve önemsiz görürler. Hafifliklerini anlarlar ve buna fazla üzülürler. Kendilerini üzen yanlarını gizlemek, saklamak, kapatmak arzusu duyarlar. Bunun için en uygun, elverişli çareler ararlar, bulmaya çalışırlar. Geniş, derinliğine kültürün eseri olan, anlayışa yer veren, alçak gönüllük yaratan, kudretin bir sembolü anlamını taşıyan gerçek ağırlığın sosyal çevredeki olumlu etkilerini bildikleri için bu yolu seçerler. Kendilerini beğendirmeye, uydurma, iğreti, varlıklarına sinmemiş, kişilikleri ile kaynaşmamış ağırlıkları ile ağırbaşlı görünmeye koyulurlar. Bu işte bazen başarıya ulaşırlar. Kendilerini başkalarına diledikleri gibi tanıtırlar. Önemli kişiler arasında yer alırlar. Önemli işlerde çalışmak imkânını elde ederler. Ederler ama kendilerine ümit bağlayanları hayal kırıklığına uğratmakta gecikmezler. Bulundukları yerlerde başkaları ile anlaşamazlar. Başkalarını beğenmezler, küçük görürler. Çabuk kı-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

rarlar. Tepkileriyle karşılaşırlar, sinirlenirler, sertleşirler. Başkaları tarafından yapılan işleri beğenmezler, değiştirirler. Yaptıkları bütün işlerin herkes tarafından beğenilmesini arzu ederler. Fazla alıngan olurlar.

Konuşmayan, başkalarından uzak kalan insanların sevilmemelerinin diğer önemli bir nedeni de yarattıkları güvensizliktir. Gerçekten başkaları bu tip kimselere kolay güvenmezler. Onların düşüncelerini, duygularını anlayamazlar. Onların günün birinde kendilerini beğendikleri, büyük gördükleri için başkalarını önemsiz bulduklarını düşünürler. Kendilerini de başkalarının arasına koyarlar. Onlarla beraber onları beğenmeyenleri küçük düşürecek şekilde hareket ederler.

Yine insanlar vardır, fazla konuşmaktan hoşlanırlar. Durmadan dinlenmeden bir şeyler söylemek ihtiyacını duyarlar. Başkalarına konuşmak fırsatını vermezler. Konuşanların sözlerini keserler. Başkalarının sözlerini eksik bulurlar. Tamamlamaya kalkışırlar. Yanlış bulurlar. Doğrultmaya çalışırlar. Bütün bu işleri sırf kendileri konuşmak için yaparlar. Kendileri gibi aralıksız bir şekilde konuşmaktan zevk duyan kimselerle bir araya gelmekten, bir yerde bulunmaktan kaçınırlar. Onları sevmezler. Hatta, onları fazla, gereğinden çok konuşmakla, gevezelikle, laf ebeliğiyle suçlarlar. Onlarla bir araya gelmek, bir arada bulunmak zorunda kaldıkları zaman sinirlenirler. Onları kıracak şekilde hareket ederler. Böylelikle onları konuşmak cesaretinden yoksun etmeye, meydanı boş bırakmaya uğraşırlar.

Bazı kimselerin konuşma tiryakiliğini duymalarının çeşitli piskolojik nedenleri vardır. Bu nedenlerden biri de başkalarına egemen olmak, bilgili görünmek arzusuzdur.

Konuşmak isteğini duyanlardan bazıları, başka türlü sağlayamadıkları üstünlüklerini bu yolla elde etmeye çalışırlar. Ara vermeden konuşmak suretiyle başkalarını susmaya, dinlemeye zorlarlar. Onların sessizliklerini, hareketsizliklerini, sözlerinin dolaysı ile, kendilerinin yaptıkları etkilerde ararlar, sevinirler, bulundukları yerlerden rahatlayarak ayrılırlar. Yaptıkları konuşmalardan sonra bir ferahlık duyarlar. Bu yüzden yalnızlıktan hoşlanmazlar. Başkaları ile, ama kendilerini dinletebileceklerine

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

inandıkları başkaları ile bir arada bulunmak isterler. Konuşacak kimse bulamadıkları zaman sıkılırlar.

Genel olarak bu insanlar da pek sevilmezler. Sevilmezler; çünkü başkalarını dinlemeye zorlarlar. Bu davranışları ile güttükleri amaçları, taşıdıkları amaçları sezdirirler. Üstelik başkalarını baskılı bir yaşam şekli içinde yaşatırlar. Başkalarından daha bilgili olduklarını iddia ederler. Kendilerine ön planda yer verirler. Başkalarını ihmal ederler, unuturlar, kendilerini överler.

Çoğu zaman bilgiçlik arzusu bilgisiz görünmek endişesinden meydana gelir. Bilgilerinin çokluğunu göstermek, anlatmak için fazla konuşanlar bilgilerinden memnun olmayanlardır. Aşırılığa kaçan her şeyde gizlenmek, saklanmak istenen bir şey vardır. Anormal olan her şey normal olmayan bir nedene dayanmaktadır.

Evrende de tanınması en güç olan varlık, hiç şüphe yok ki, insandır. Bu zorluğu, bu tanıma güçlüğünü yaratan şey ise onun, hiç kimsenin içine giremediği, içinde olup bitenleri göremediği iç evrendir. Bilinçaltı dünyasıdır. İnsan zaman zaman dış evrende iç evrendeki yaşayışı ile çelişen bir yaşayış şeklini benimseyebilir. Gerçek olmayan varlığı ile gerçekliğini iddia edebilir. Varlığını yokluğu ile değerlendirmeye kalkışabilir. Kendisini yokluğu ile değerlendirebilir. Bulunmadığı yerde varlığına inandırabilir.

Cevdet Yalçın

DİL BELASI

Genellikle çok konuşmaya yatkın bir ulusuz galiba. Hele aydın kesimden olanlar bayılırlar söylev vermeye, uzun uzun konuşmaya ve böylece ülke sorunlarını çözüp rahatlamaya... Yoğun işleriniz arasında bir bakarsınız bir arkadaşınız kahvenizi içip sohbet etmeye gelmiş. Kovsanız kovamazsınız. İki saat konuşur, dedikodu yapar, dereden tepeden söz eder,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

sonra kalkar gider. Hem argo deyimiyle «Kafanızı ütüler,» hem de vaktinizi almış olur.

Konuşurken, İtalyanlar kadar değilse bile epeyce el kol hareketleri yaparız. Böylece anlatıma güç kattığımızı sanırız. Oysa örneğin Almanlar arasında konuşurken el kol hareketleri yapmak ayıp sayılır. İtalyanlar parmak uçlarını bir araya getirip kollarını aşağı yukarı sallayarak laf anlatmaya çalışırlar. Bizde ise konuşmacılar arada bir sizi dürtüklerler, olmadı, söylediklerine ağırlık vermek için bir de dirsek atar.

Uzun konuşmalara karşı savunma önlemleri niyetine deyimler uydururlar. Fransızlar «Boş fıçılar iyi öter.» der. Bizde ise uzun konuşanlar karşısında kafa sallayıp tevekkül içinde «Memleket çok laftan battı zaten.» diyenler bulunur. Bir de şu söze bakalım: «Söz gümüşse sükut altındır.»

Kendimizi bu sözlere kaptırıp fazla konuşmayalım diye dut yemiş bülbül gibi oturacak mıyız? Herhalde hayır. Atasözleri ve deyimler çoğunlukla iki yönlü olur. Çok konuşmaya karşı deyimler olduğu gibi, güzel konuşmadan yana olanlar da bulunabilir. Bir örneği : «Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır.»

Öyleyse bir orta yol bulmalı. Güzel konuşma bir sanat. Kendine özgü kuralları var. Can sıkmayacaksınız. Özlü konuşacaksınız. Gerçeklere dayanacaksınız. Bilgili olacaksınız. Ama ne kadar kural koyarsanız koyun, uzun heyecanlı söylev atmanın mı, yoksa kısa özlü konuşmanın mı daha yararlı olduğu konusunda belirli bir sonuca ulaşmak güç. Bu konudaki tartışma eski çağlara kadar gidiyor.

Eski Yunan'da Ispartalılar «az ve öz» konuşmanın erdemine inanırken, Atinalılar bol bol nutuk atmayı severlermiş. Bir gün Atina'da kıtlık başlamış. Isparta'ya bir heyet gönderip yardım istemişler. Heyet üyeleri bir biri ardından çıkıp Isparta Meclisine parlak söylevler vermiş. Yalvarmış, yakarmış en dokunaklı sözlerle kıtlığın getirdiği sorunları sergilemiş. Ama sonuç alamamış. Atinalılar bir heyet daha göndermiş. Gene sonuç yok. Bu arada Ispartalıların geleneklerini bilen bir Atinalı çıkıp «Beni gönderin. Ben yardım alıp gelirim.» demiş. En sonunda onu göndermişler. Atinalı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yanına dibi delik boş bir çuval alıp Isparta Meclisi huzuruna çıkmış. Çuvalı göstermiş. Ters yüz etmiş, dibinin delik olduğunu göstermiş. Ondan sonra sadece bir tek söz söylemiş : «Açız» Kürsüden inmiş. Isparta kralı, Atinalı'yı yanına çağırmış, «Size yardım edeceğiz.» demiş. «Yalnız anlamadığım bir şey var. Niye o kadar uzun konuştunuz?»

İşte tarihin derinliklerinden bir öykü.

Bizim yakın geçmişimizden de bir örnek verelim.

Meclis geleneğimizde de bir söz var. «Kürsü adam yer.» Olur olmaz söz alıp kürsüye çıkanların, uzun uzun konuşanların siyaset alanından bir süre sonra silinebileceği anlamını taşıyan bir deyim bu.

Meclis kürsüsü öyle bir denek taşıdır ki, çok ünlü kişinin oraya hazırsızlık çıktıkları, saçma sapan konuştukları için ufaldıkları, giderek yok oldukları görülür. Arada bir bu kürsü korkusunu aşırıya götürenler de olur.

Adını vermeyelim, bir eski senatör de bunlardan biriydi. Konuşmaktan sürekli olarak kaçındı. Altı yıllık senatörlük süresi boyunca bir kez olsun kürsüye çıkmadı, ağzını açmadı. Böylece yeniden seçilmeyi garantiye alacağını umuyordu. Altı yıllık dönemin sonuna doğru bir gün bir tedbirsizlik etti. Senato'da önemli bir görüşme çok uzayınca, dayanamadı; Yerinden kalkıp toplantıyı yöneten başkana bir soru yöneltti:

- Saat kaç sayın başkanım?

Tüm söylediği sözler bu kadardı. Ardından koptu bir kızılca kıyamet. Öbür senatörler pek kızmışlardı.

- Biz burada önemli ülke sorunlarını görüşürken senatör arkadaşımız ne hakla saatin kaç olduğunu soruyor? Saatin önemi mi var? Ülke sorunlarını mı küçümsüyor yoksa? Bu yüce çatı yıkılırsa hepimiz altında kalırız.

- Sayın arkadaşımızın saati yoksa, yanındaki sayın üyeye sorabilirdi. Burada ülkenin geleceği için son derece önemli tarihi bir görüşmenin ortasında çok uzattınız der gibilerinden böyle bir soru sormuş olmasını talihsizlik kabul etmiyorum ve kınıyorum.

- Sözünü geri alsın...

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

- Tutanaklardan silinsin...

Bu tartışmalar gazetelere de yansıdı. TRT'nin Meclis saatinde de yayınlandı.

Bir sonraki seçimlere giderken, kendi partisinden rakipleri «Sustu sustu da en sonunda saatin kaç olduğunu sordu.» diyerek aday yoklamasında da çıtır çıtır yediler zavallı senatörü.

Bir daha seçilemedi. Sonradan şunları söylemişti:

- Keşke dilim kopsaydı da o soruyu sormasaydım.

Cevdet Yalçın

DÜŞÜNCENİN CANI

Shakpespeare, Hamlet'in bir yerinde Polonius'un ağzından şunları söyler:

Düşüncenin canı kısa sözdedir madem,

Uzun sözlerse örgenler, dış görünüşlerdir.

Bizim Yunus Emre'miz de Shakespeare'den nice yıllar önce, aynı gerçeğe parmak basmış, şöyle demiştir:

Az söz erin yüküdür

Çok söz hayvan yüküdür.

Sözü, etkili çarpıcı kullanmayı, anlatımda başarı sağlamayı öğreten kitaplar, bu gerçeği belirlemekle başlasa yeridir. Yazarlar, ozanlar, yaratılarını, okurlarına sunmadan bu gerçeğe göre bir tartıdan geçirmeleri gerekir dense, bilinçli ve içtenlikli bir tutumla uyulsa bu çağrıya, nice ölü doğmuş çocuklardan kurtulur yazın dünyamız. İletişim, düşünce ve duygu alışverişi kolaylaşır. Kavramlar, örtülerinden soyunur. Şarlatanlar, söz cambazları, duygu ve düş sömürgenleri bir bir ele verir kendilerini. Düşünmeyenler, insanoğluna yeni düşüncelerin, duyarlılıkların kapısını aralamayanlar, bunun içindir de uzun söze sığınanlar çekilir ortalıktan.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Gelgelelim yazın ve düşünce tarihi boyunca bu gerçek, iyice kavranmamıştır. Düşünsüzlüklerini söz cambazlığıyla gizleyenlerle, düşünceyi az ve öz sözle biçimleyenler ayrılamamıştır birbirinden. Ayırma şöyle dursun söz cambazlarının yeğlendiği, taçlandığı olmuştur çoğunun. Tantanalı tuntanalı sözcüklerin albenisi, okuyucunun da dinleyicinin de gözünü bağlamıştır. Avlamış, esrikleştirmiştir onu.

Sözün bir gizlence, bir örtmece olarak kullanılışı, hemen her dönemde, bir ülke yazınında görülegelen bir olgudur. Ne ki bu yönden hiçbir ülke yazını, bizimkiyle boy ölçüşemez. Bir kez uzun yıllar düşünmeyi öğrenememiştir bizim yazınımız. Yazarlarımız, ozanlarımız bu büyük boşluğu söz oyunlarıyla doldurmaya çalışmışlardır : «Sevgilinin giyindiği ipekli giysinin üzerindeki gülün dikeni, sevgilinin ince tenini incitmesinin» kaygısını çekmiş, bunlardan söz etmişlerdir. Düşünmenin yerini bu tür kaygılar, üzüntüler alınca, ister istemez ağır basmış söz oyunları. Yaşanılanı, duyulanı, düşünüleni belirtmenin değil; bir oyun düzeni içinde yapaylığın buyruğuna girmiş söz. İnsandan ve yaşamdan kopmuş. Giderek duruklaşmış, donmuş, kalıplaşmış.

Uzun söze tutkumuz, düşkünlüğümüz, yazınımızda düşünsel boyutlanmalar başlandıktan sonra da sürüp gitmiştir. Bu gün de bu eğilimimizin tümden değiştiği söylenemez. Oysa kalıcılığın, diriliğin sırrı, düşünceyi sözün yükü altında ezdirmemeye bağlıdır bir bakıma. Eskimezlik duvarını aşan bütün soy yapıtların belirleyici niteliklerinden biri de budur: Anlatımı gereksiz ayrıntılardan soyma, düşünceyle söz arasında sağlam bir denge kurabilme. Düşünceyi renklendirmeyen, açımlamayan sözcüklerden anlatımı arıtabilmedir.

Düşünce ve söz arasındaki denge, bir sanatçının, bir ozan ya da yazarın yetkinliğini, dili kullanmadaki ustalığını da belirler. Bir yazının söz örgüsündeki fazlalıklar, yazarının yazı işinde pişmediğinin kanıtıdır. Ayrıca onun dil duyarlılığının, yeterince gelişmediğini de gösterir. Çünkü sözcüklerin seçimi, cümle düzeni içindeki bağlaşım, cümlenin iç ve dış yapısı tek boyutlu bir iş değildir. Türlü etkenlerin (ses, anlam, kısalık, uzunluk, görüntüleme gibi) payı vardır bunda. Bu etkenleri yönlendiren yazma gücüne, dil duyarlılığı diyebiliriz. Yazarı, öbür bireylerden ayıran,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bu duyarlılığıdır. Dil duyarlığının doruğuna varmış kişidir yazar. Düşünce ve duyguyu, söz yükünün altında ezen kişilerde dil duyarlılığı yeterince gelişmemiştir.

Düşünce ve söz arasında uyumlu bir denge kuramama; düşünceyi, duyguyu etkili ve çarpıcı bir yolda biçimleyememe, dilin gücünü, olanaklarını tanıyamamaktan doğar genellikle. Bir yazarın ustalığı nasıl dil duyarlığına bağlıysa, dil duyarlığının gücü de dilin olanaklarını, gücünü iyi tanımasına, bunları iyi kullanmasına bağlıdır.

Türkçe, anlatım olanakları, anlatım gücü yönünden sayısız güzelliklere, inceliklere sahiptir. Bu güzellikleri, incelikleri tanıyan, tadına varabilen bir yazar, en kapsamlı, en soyut düşünceleri bile diri, canlı bir biçimde deyimleyebilir. Sözü uzatmadan, dolanmalara baş vurmadan, çarptırıp dağıtmadan yapabilir bunu. Çünkü Türkçenin sözcüklerinde cümle kalıplarında başka dillere oranla nice üstünlükler vardır.

Düşünceyi söze boğmadan, etkili, çarpıcı bir biçimde anlatma somutlamayı gerektirir. Düşüncenin, duygunun kendisi bir soyutlamadır temelde. Sözgelimi «ölüm», «sevgi», «güzellik», «dostluk» kavramlarını düşünelim. Soyutlayarak ulaşmışızdır bu kavramlara. Bunları yazınsal ürünler içinde anlatmak istesek, somutlama yolunu seçmemiz gerekir. Bir bakıma yazın ve sanat dili, somutlamaya dayanan bir dildir. Onun gündelik dilden, konuştuğumuz dilden ayrılan yönü de budur. Türkçemiz, somutlama gücü yetkin, güçlü bir dildir. Yaşama, doğaya açık bir dildir. İmge çizmede oluşturmada bir şiirselliği vardır sözcüklerinin. Sözgelimi gelin sözcüğünü ele alalım. Günlük dilde, evlenmek üzere süslenmiş kız ya da yeni evlenmiş kadın anlamına gelir bu sözcük. Düşünce dünyamızda uyandırdığı şiirsel bir çağrışımı vardır. Nitekim bunlardan yola çıkarak doğadaki çeşitli varlıkları, bu sözcükten ürettiğimiz yeni sözcükler ya da öbekleriyle karşılamışız : Gelin aldatan (güneşin batmadan önceki durumu), gelinalıcı (kırmızı renkli, siyah benekli küçük bir böcek), gelinparmağı (parmak biçiminde üzüm), gelinböceği (üst kabuğu kırmızı, küçük benekli bir çeşit böcek), gelindili (yaprağı mısır yaprağına benzeyen, kırmızı ve kokusuz çiçekleri olan bir tür saksı çiçeği), gelingüldüren (portakalgillerden güzel kokulu bir ağaç), gelingülü (çuha çiçeği) gelinkirpiği

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

(kasımpatı), gelinköyneği (sabah sefası), gelinmumu (kırmızı renkte bir çeşit), gelinsaçı (baharda kırlarda açan, çiçeklerinin ucu mor, dipleri beyaz bir tür çiçek), gelinyanağı (portakal renginde olan yenebilen bir çeşit mantar)... Her biri, bir kavramı karşılayan bu sözcüklerin görüntüleme gücü, düşünceyi canlı bir biçimde verme gücü ortadır.

Sözcüklerinde gözlemlediğimiz bu şiirselliği, bu somutlama gücünü Türkçenin deyimlerinde de bulabiliriz. Örneğin bir kişi düşünelim ki varsıldır, parası pulu çoktur. Evrenin bütün nimetleri elinin altındadır. Gelgelelim sağlığı bozuktur bu kişinin. Sahip olduğu nimetlere elini bile süremez. Sayrılığın, yasaklayıcı kuralları, girmiştir araya. Dilediği gibi, gönlünce yaşayamaz. Acıları, sıkıntıları yokluk içinde geçmez o kadar. Türkçemiz bu kişinin dramını dört sözcüklü bir deyimle, canlı bir biçimde çizmiştir: Altın leğene kan kusmak... Kestirmeden, çarpıcılığını gölgelemeden kişisel bir dramı tüm yoğunluğuyla belirleyivermiştir. Bu söz ve duygu yoğunluğunu, zamanı aşan bütün yapıtlarda, yaratılarda da bulabiliriz. Altın leğene kan kusmak deyimi, bir durumu nasıl renklice görüntülüyorsa, Karacaoğlan'ın şu dizeleri de öyle değil mi?

Aradılar bir tenhada buldular
Yaslandılar şıvgalarım kırdılar
Yaz bahar ayında bir od verdiler
Yandım gittim ala karlı dağ iken

Nereden geliyor bu etkililik? Sözcüklerle, verilmek istenen duygu, tarttırılmak istenen yaşantı arasında kurulan bağlaşımdan! Türkçenin somutlama gücünden...

Shakespeare'in, Yunus'un dediklerine dönelim yine. Yazarlar, ozanlar fazla sözden, düşünceyi solduran, etkisiz kılan fazlalıklardan nasıl kaçınabilirler? Kolayı değil, zoru yeğleyerek. Bulguyla, kurduğuyla yetinmeyerek. Cümlelerin iç ve dış yapısıyla, sözcüklerin anlam ve bağlamlarıyla oynayarak. Dil içinde bir savaşı göze alarak. Bunlardan kaçınırsa, dilin yerleşik kalıplarının çağrısından kurtaramazsa kendini, elbette düşünceyle söz arasında bir denge kuramayacaktır yazar. Oysa düşüncenin canı, anlatımın gücü böyle bir savaşı üstlenmeye bağlıdır. Bunu, Joseph Vendryes, Dil ve Düşünce adlı yapıtında şöyle açıklar:

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

«Düşünceyi dile getirmek için bütün doğayı yardıma çağırırız. Uygun kelimeyi bulduk mu, düşüncemiz berraklaşıverir. Belki de o güne kadar bu kelime, bizim kullandığımız anlamda kullanılmamıştır. O zaman anlamını zorlamak, genişletmek ya da daraltmak, düşüncenin zorunlu kıldığı boyutlara girmek için belli bir kalıba sokmak gerekir. Dilde bulunan bir kelimedir bu her zaman. Yoksa işlem yürümez ve etkisiz kalır... Toplumda yaşayan insan, zihnindeki düşünceye uygun bir kelimeyi bulmak zorunda. Herkes gereksinimlerinin türüne ve olanaklarının genişliğine göre bunu gerçekleştirmeye çalışır. Bazen kelime aramadan bulunur ve kendiliğinden cümle içindeki yerini alır. Bir çırpıda aydınlatıverir düşünceyi. Pırıl pırıldır artık düşünce. Sanatçı da halktan adam da aynı zevkle ürperir bu olay karşısında. Çünkü kelime düşüncenin kapsadığı ya da değindiği her şeye ortaktır.»

Joseph Vendryes'in bu yargıları yazar ve dil, dil düşünce ilişkilerine götürüyor bizi. Gerçekten de bir dil işçisidir yazar. Dilin soluğunu kendi soluğuyla bütünleyen kişidir. Sözcüklerin anlam sınırını anlatım gereksinimi açısından belirleyen, imge ve çağrışım güçlerini açıklığa kavuşturan kişi... Böyle bir görevi üstlenmiyorsa, dünyayı düşünce düzleminde yeniden kurarken, anadilinin soluğunu güçlendirip geliştirmiyorsa yazar denemez o kişiye. Ne denli yazı çizerse çizsin, nice yapıtları yayınlanırsa yayınlansın, yaşadığı öteye geçemez.

Düşünceyi dile getirmek, canlı ve etkili bir biçimde deyimlemek için bütün doğayı yardıma çağırdığımız bir gerçektir. Somutlamalar benzetiler, karşıtlamalar, renklemeler yönünden eşsiz olanakları vardır Türkçe'mizin. İnsanoğlunun düşünce ve duyarlığını bütün boyutlarıyla, yalınlığını içinde işleme, bu olanaklardan yararlanmayı gerektirir. Çünkü düşüncenin canı, dilde ve deyimleyişte gizlidir...

Emin Özdemir

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

DİL VE DÜŞÜNCE

Düşüncelerimiz sürekli olarak dille berraklaşır, dille gerçekleşir. Düşünce, dile dayanarak görevini yapabilir. Dil basit bir yardımcı değil, düşüncenin zorunlu ortağıdır.

Dil ile düşünce arasında sıkı bir yakınlık ve bağlantı vardır. İnsanı insan yapan insanca özelliklerin başında, dil ve düşünce gelir. İnsan, dünyaya açılan ilk canlıdır. İnsanın dünyaya açılmasını dili sağlamıştır. Dilin olmadığı bir ortamda, ne toplum, ne örgütlenmiş davranışlar, ne de planlı amaçlar söz konusu olabilirdi.

Dil ile düşünce arasındaki ilişkiler, yüzyıllardan beri birçok düşünürü uğraştıran bir konu olduğu gibi, Hıristiyanlık ve Müslümanlık gibi büyü dinlerin de başat gelen ilgi alanlarından biri olmuştur. İncilin ilk cümlesi olan «Başlangıçta söz vardı.», dil ile ilgili olduğu gibi, Hz. Muhammet'e inen ilk ayet «Oku.» da yine dil ile ilgilidir. Konfüçyüs, Eflatun, Schopenhauer, W. Von Humboldt gibi birçok düşünür de dil ile düşünce arasındaki bağlantı üzerinde önemle durmuşlardır.

Dil ile düşünceyi incelerken, bazı düşünürler düşünceyi, bazı düşünürler de dil önce alırlar. Eflatun, insanın düşüncesini diliyle anlattığını, düşünce ile dilin birlikte yürüdüklerini; Schopenhauer ise, düşüncenin dili oluşturduğunu, düşünce olmadan soyut bilginin, kavramlara dayanan bilginin olmayacağını; yalnızca, insanla hayvan arasında ortak olan somut, duyulara dayanan bilginin olacağını söyler. Buna karşılık, W.Von Humboldt, insanın ancak dili sayesinde insan olduğunu, ilk kez düşünen insanın öteki varlıklara göre üstün bir ayrıcalığı olan kavramlar bilgisini, yani soyut bilgiyi oluşturduğunu belirtir.

Dil: Düşüncenin Aracı

Antik çağ düşünürleri, insanı, «Zoon logon ethon», yani düşünen bir varlık olarak tanımlamışlardır. Gerçekten de insanı hayvanlardan ayıran üstün niteliklerden biri, konuşan bir varlık olmasıdır. İngiliz düşünürü Thomas Hobbs ise, konuşmasının temeli olarak aklı önce alır. Hobbs'a göre, «İnsan, aklı olan hayvandır, çünkü konuşur.»

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Alman kültürünün ilerlemesi için, Alman dilinin gelişmesinin gerekli olduğuna inanan Leibniz'e göre «Dil zihnin aynasıdır.» Zihin ile dil, karşılıklı birbirine bağlıdırlar. Bir yandan zihin olgunlaştıkça dil de gelişir. Öbür yandan zengin, akıcı herkesçe anlaşılır bir dil de zihnin gelişmesini sağlar. Humboldt ise, dili düşüncenin basit bir aygıtı olarak görmez; ona göre dil, düşünceyi yaratan bir aygıttır. Düşünceyi yaratan ve ileri götüren dildir. Dilin araç oluşu, düşünceyi yaratmasındandır.

Gerçekten de dil ve düşünce, karşılıklı olarak birbirlerini oluştururlar. Dil, düşüncenin bir aracı, hem ürünü, hem de gerekli koşuludur. Düşüncelerimiz sürekli olarak, dille berraklaşır, dille gerçekleşir. Düşünce, dile dayanarak görevini yapabilir. Dil basit bir yardımcı değil, düşüncenin zorunlu ortağıdır.

Max Müller, «Sözcükler olmadan düşünce, düşünce olmadan da sözcükler olmaz.» der. Düşünce, dil içinde oluşur ve gelişir. Dilsiz düşünmek olanaksızdır. Düşüncenin anlatım aracı sözcüklerdir. İnsanın iyi bildiği ve iyi kullandığı bir dilin düşünmeyi kolaylaştıracağı açıktır. Bununla birlikte insanlar, yaratıcı düşünceyi, ancak kendi ana dillerinde gerçekleştirilebilirler.

Düşünme ve konuşma aynı olayın uzantılarıdır. Her düşünce, özü gereği bir sözdür. Her düşünce bir anlatım bulmaya, kendini anlatım içine sokmaya çalışır. Gelişim görüşü açısından bakılırsa, düşünme ile konuşmanın önceleri aynı şeyler oldukları kabul edilebilir. Belki de çok uzun bir geçmişte, konuşulduğu sırada düşünülüyordu da. Sessiz düşünme, ancak çok sonraları gelişmiş olmalı.

Zamanı Bize Açan Dildir

Dil, dış dünyaya, görülen dünyaya yönelmiştir. O, algıların etkin biçimde düzenlenmesinin ve birleştirilmesinin ürünüdür. Dil iledir ki insan, gördüğü dünyayı başkalarının düşüncelerine aktarabilir. İnsan konuşma ve düşünme sırasında, görülen dünyanın doğrudan doğruya izlenimlerinden kurtulur, gelecekteki çok uzak şeylerden söz edebilir. Zamanı bize açan yalnızca dildir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Düşüncenin dile bağlılığı kanıtlanmıştır. İlk düşünen, ilk konuşandır. Konuşmadan düşünme yetisi, uzun bir süre sonra gelişmiştir. Dil ve düşünce birbirlerini karşılıklı olarak etkileyerek, geçmişle geleceği birleştirerek uzaklığı yakına getirmiştir. Hayvan geçmişini bilmez, insan ise bilir. Hayvan geleceğini tasarlayamaz, insan tasarlar. Eğitilmiş bir hayvan, başka hayvanı eğitmez. Bu üstünlük ve başarı, dil ve düşünce gücüyle yalnızca insana özgü bir başarıdır.

Dil, gerçek etkinliğini düşüncede gösterir. Düşünceyi ortaya çıkaran, ileri götüren, onun kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlayan yalnızca dildir. Düşünce ve konuşma, karşılıklı olarak birbirlerini etkilediklerinden her ikisinin de gelişimi, birbirlerine bağlı olarak sürekli bir ilerleme gösterir. Büyük düşünürler, büyük düşünce yapıtlarını, ancak yetkin bir dil aracılığıyla kurabildikleri gibi gerçek bir gerçek bir düşünce etkinliğini de ancak dilini geliştiren toplumlar gösterebilmektedirler.

Dilin üstünlüğü, düşünce etkinliğinin üstünlüğüne bağlıdır. Dil, düşünce etkinliğinin bir aracı olduğundan, ancak yüksek bir olgunluğa erişen dillerde, gerçek bir düşünce etkinliği ortaya çıkabilmektedir. Dilde üstünlük ve gelişmişlik yaratmayan bir toplumun, doğal olarak düşünce yaşamı da kapalı ve cılız kalacaktır. Bu bakımdan, bilgi üretimi ve yaratıcı düşünce sürecinin gelişmesinde, dilde ilerleme ve üstünlük sağlamanın önemli bir payı vardır.

Dil ile Bilinç

Dil her şeyden önce, insanlar arası ilişkilere bağlı toplumsal bir olgudur. İnsan ancak, başkaları üzerinde etkide bulunmak için konuşur. Bu bakımdan dil, toplumsal etkileşim sürecinin bir ürünüdür. Düşünce ancak, dilin yardımıyla toplumsal bir olay durumuna gelir. Dil, toplum içindeki düşüncenin anlatım araçları olan sözcüklerin kolay anlaşılıp kullanabilmesi ölçüsünde gelişir ve yaygınlaşır. Sözcükler ne kadar kullanışlı ve açık olursa, o dili konuşan insanların zihinsel ilişkileri de o ölçüde gelişecektir.

Dil ve düşünce arasındaki bağlar, dil ile bilinç arasında da geçerlidir. Dil olmaksızın bilinç yoktur. Çünkü dil, başkaları için var olan gerçek ve

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

pratik bilinçtir. Bundan dolayı da, bilinçli duruma gelen bir varlığın ürünüdür. Bu bakımdan Descartes'in «Cogito ergo sum» (Düşünüyorum, o halde varım.) diyerek, düşünce ve bilinci yaşamın, var oluşun temeline oturtması anlamlıdır. Dil, bilincin hem doğal, hem de toplumsal ortamıdır. Demek ki dile ayrılmaz bir biçimde bağlı olan bilinç, toplumsal bir üründür.

Dil ile o dili konuşan toplumun düşünce biçimi, yaşam biçimi ve düzeyi arasında sıkı bir bağ ve yakınlık vardır. Dilden düşünce ve yaşam biçiminde bir kapı açılmaktadır. Toplumun hiçbir alanı yoktur ki, dilden bağımsız, dilden ayrı olarak gelişsin ve değişsin. «Dil, toplumun aynasıdır.»

Dr. Bahattin Can

YA HAYIR SÖYLE...

Geleneksel terbiyemiz «Ya hayır söyle, ya sus.» diye buyruk verir oldum olası. Sözgelimi Mevlana, insanları «Hayır söyleyin ki hayır bulasınız.» diye uyarır. Onun inancında her olay için, her kişi için her canlı için yüzlerce ihtimal uyumaktadır imkânlar âleminde. Söz bu imkânların oluşumuna yol açar, onları uyandırır. Ağzımızdan çıkan söz olumlu ise imkânlar gerçekleşir, olumsuz ise olumsuzluklar. Bu inançla eskiler sözgelimi rasgele koşmakta olan bir çocuğa «düşeceksin» diye seslenmezler, «aman oğlum düşmeyesin» diye uyarı verirlerdi. Yakmak gibi, kapamak gibi kelimeleri bile olumsuz bularak uyandırır, ışığı dinlendirir gibi incelemiş ifadeler kullanılırdı. Babam her sokağa çıkarken annesi onu «hayra karşı» ya da «hayra varasın» diye selamlardı. «Hayırla görüşelim», «hayırlı olsun», «hayırlı geceler», «hayırlı işler», «hayrını gör», «hayırlı evlat», «hayırlı bayramlar» hep dilekler, olumlu deyimlerdi. Ne zararını gördük bilmem ki bu hayır kelimesinin?

Dil açısından söyleyemiyorum. Ben ne semantik uzmanıyım, ne dil uzmanı. Ben kelimeleri kullanırım yalnızca. Her kelime, hazinemin bir altınıdır sanki; güzel anlamlı ifadeli uyumlu. Her kelimeyi altınını saklayan paracı kişiler gibi elden günden korur, değerini bilir, severim. Sevdi-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ğim yeni kelimeler, hazineme giren taze paralar gibi beni sevindirir, zenginleştirir.

Sırası gelince günaydın, derim, güzel kelimedir; sırası gelince iye günler derim, iyi dileklerimi ifade sırası gelince hayırlı akşamlar derim, hayırlı sabahlar derim, hayırlı işler derim. Bunda ne var?

Benim olan, benim olduğuna inandığım her şeye sahip olmak benim görevlerimden değil midir? Bir dilin kelimeleri, ama asıl deyimleri, terimleri, atasözleri o dilin kültürünü, törelerini, birikimini ifade etmez mi? Dil zenginliği, kültür ve birikim zenginliği ile beslenmedikçe erozyona uğrayan topraklar gibi eriyip gitmiyor mu? Sorular, art arda sorular birbirine bağlanıp gidecektir ve kimse beni vazgeç bu kelimeden demekle, kültürümün, birikimimin bir kısmında vazgeçiremeyecektir. Geçirmemelidir.

Dikkatli bir gözle toplumun konuşma diline baktığımız zaman kaç türlü selamlaşma kullanıyoruz aramızda bir düşünelim. «Günaydın» diyoruz, «iyi günler» diyoruz, «selam» diyoruz, «merhaba» diyoruz, «Hadi Allahaısmarladık» diyoruz, «by by» diyoruz, «çav» diyoruz diyoruz... Bu dil karmaşası elbette kültür karmaşasından kaynaklanıyor. Beğenmiyoruz kendimizinkileri, başkalarının selamını kelamını yeğliyoruz. Dikkat edeceksek bunlara edelim. Bir toplumda bazı odaklar, bazı noktalar her fırsatta hayır dilemelidir, hayır söylemelidir, hayırlı kişiler olmalıdır, hayırlı işler yapmalıdır. Çünkü «hayır»ın anlamı iyiliktir, karşılık beklemeden yapılan yardımdır. «Hayır görmemek», bir daha o şeyden yararlanmamak anlamına gelir. «Hayır işlemek», iyi bir iş yapmak demektir. «Hayır kalmamak», işe yarar hali kalmamaktır. «Hayır sahibi», iylik sever kişidir. «hayırdır inşallah», rüyaları hayra yormak için kullanılır. «Hayırlar», ne var ne yok demektir. «Hayra alamet», iyiye işarettir. «Hayırla yadetmek», insanın ardından iyi şeyler söylemek. «Hayrola» ne var ne yok sorusunun bir türlüsü değil mi? «Ağzını hayra aç» ... kötü şeyler konuşma. Daha ne söylemeli bilmem ki.

Evet, bu «hayır» kelimesini savunuyorum, kelimenin sanki buna ihtiyacı varmış gibi. Bu zengin anlamlı kelimenin belki benim tarafımdan savunulmaya hiç ihtiyacı yok, ama kelimenin zenginliğini ve derinliğini hissetmeyenler için bir açıklama getirir diye yazıyorum bunları. Ben mi-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

rasyedi değilim, elimdeki her şeyi değerlendirmek, yerinde kullanmak isterim. Onun için «At şu hayır kelimesini» dediği zaman bir dostum, böylesine çırpındım, ısrar ettim. «Niyet hayır, akıbet hayır» demiş bizden evvelkiler. İyi de demiş.

Nezihe Araz

İLKELERDE ANLAŞMAK

Günlük yaşamımızda bizi bocalamalardan, yalpalamalardan ve sürekli olarak yaptıklarımıza kılıf uydurma çabalarından kurtaracak olan, kendi çapımızdaki ilkelerdir.

Genellikle, bir tartışmanın yararlı, giderek anlamlı, olabilmesi için ilkelerde anlaşmak gerektiğine inanılır. Yeri geldikçe de, ilkelerde anlaşma olmadığına göre tartışmadan bir sonuç beklenemeyeceği belirtilir. Gerçekten, diyelim bir sayrılığın otanması üzerinde tartışanlardan biri sayrılıkların beden cinlerin girmesiyle ortaya çıktığına, öteki de günümüzdeki tıp biliminin verilerinin geçerliliğine inanıyorsa, bu tartışmanın olumlu bir sonuca varması beklenir mi? Eğer tartışma konusunda yeterli deneyleri yoksa, her iki tartışmacı da karşısındakini birkaç tümceyle kendi düşündüğünde inandıracağını sanır. Oysa, bir yaşam boyu tartışsalar yine de bekledikleri gerçekleşmez.

Önce İlkeler Üzerinde Anlaşmalı

«Ancak benim gibi düşünenlerle tartışabilirim.» sözü bu durumu anlatmak için söylenmiş olmalıdır. Demek ki tartışmalara önce işin en zor yanından başlamak, yani ilkeler üzerinde anlaşmaya çalışmak, tutulacak yolların en verimlisi ve usa en uygun olanıdır. Bir kez ilkelerde uyuşulduğunu gördükten sonra, artık gerisinin çok kolay yürüyeceğine güvenilebilir, ayrıca çok da zevkli bir konuşmaya hazırlanabilirsiniz. Fakat bu olmamışsa tartışmadan hiçbir şey çıkmaz ortaya.

Batıda etkili bir yöntem olarak kabul edilen ve gerçek yaşamda önemli bir yeri olan bir tutumu, soyut bir düşünce biçimi olarak biz de benimser ve önce ilkelerde anlaşmak, yani işin zor yanından başlamak gerektiğini

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

sık sık öne süreriz. Oysa, toplumumuzda ilkelerde anlaşmak işin en kolay yanıdır. Hepimizin ya başından geçmiş ya da tanık olmuşuzdur. İki arkadaş, diyelim sömürgecilik konusunu ele alırlar, uzun uzun tartışır ve bir sonuca varırlar. Bu sonuca göre, sömürgeci ülkelere uygarlık götürdükleri düşüncesi, bilerek ya da bilmeyerek uydurulmuş bir masaldır. Biraz yakından bir inceleme, sömürgecelerin, doğrudan kendi çıkarlarıyla ilgili birtakım teknik uygulamalar bir yana, sömürdükleri toplumları geri bırakmak için hem de bilinçli denecek biçimde uğraştıklarını ve bunda başarıya ulaştıklarını gösterir. Bütün bunlar üzerinde eksiksiz bir anlaşma sağlanmasında hiçbir güçlükle karşılaşılmamıştır.

Sanırız ki bu iki arkadaş bu konuyla ilgili bir olayı ne zaman ele alırsa alsınlar, bunu üzerinde anlaştıkları ilkeye göre açıklayacaklar ve tartışma yalnızca ayrıntılar üzerinde olacaktır. Oysa, ikisinden herhangi birinin diyelim. Uzakdoğu'ya yaptığı kısa bir yolculuk durumu tümüyle değiştirebilir. Bu yolculuğu yapan, İngilizlerin Pakistan'da yaptıklarının demiryollarının ya da Hindistan'daki barajların hayranlığı içindedir. Afganistan da İngilizler'le sürekli çarpışacak yerde sömürgeliği kabul etseymiş şimdi hazır bir altyapısı bulunurmuş v.b. Kısacası, kısa süre önce belli bir konuda en kesin sonuçları kabul eden kimse gitmiş, yerine bir başkası gelmiştir.

Eski tartışmaların coşkusunu henüz yitirmemiş olan arkadaşı, üzerinde uyuştukları konuları istediğince anımsatmaya çalışsın. Çin ile Japonya'nın, İngilizlerin sömürgesi olmadan da Hindistan ve Pakistan'dan daha ileride bulunabildiklerinden söz etsin, ne yaparsa yapsın, arkadaşına, Uzakdoğu yolculuğunda gördüğü barajlarla demiryollarını unutturamadığını şaşırarak görecektir. İlke üzerinde tartıştıkları sırada iki yanca da ileri sürülen bütün görüşler, gösterilen bütün kanıtlar boşa gitmiştir.

Buna örnek, toplumsal yaşamamızda sık sık rastlanan olaylardan esinlenerek gelişi güzel seçilmiştir. Benzerleriyle her zaman karşılaşırız. Bir gün, birisinin cezaların artırılmasıyla suçların azaltılmayacağını güçlü kanıtlarla ileri sürdüğünü görürsünüz. Eskiden İngiltere'de yankesicilere ölüm cezası verilmiştir. Fakat o koşullarda bile, asılan yankesicileri seyretmek için toplanan kabalıklar, henüz yakalanıp asılmamış olan yankesi-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ciler için verimli bir çalışma alanı oluştururmuş. Bütün bunlar öylesine bir coşkuyla ileri sürülmektedir ki, eğer sizin bu konuda şüpheleriniz varsa hepsinin silinip gittiğini ve savunulan düşünceyi olduğu gibi benimsediğinizi görürsünüz. Aradan hiç de uzun süre geçmeden bir de bakarsınız ki aynı kimse, aynı coşkuyla, rüşvet alan kamu görevlilerine ölüm cezası verilmesini önermektedir. Belki bir süre önce onun cezasına karşı çıkan düşüncelerini de dinlemişsinizdir.

Toplumu Etkilediği İçin Önemlidir

Diyeceğim, ilkelerimizde tek tek olaylar karşısındaki görüşlerimiz tümüyle birbirinden ayrıdır. Arada bağlantı kurmak için uğraşmadığımız gibi buna gerek de duyarız. Çünkü, böyle bir ayrılık bizi hiç tedirgin etmez. Bu tutum bireysel yaşamımızla sınırlı kalsa da toplumumuzun yönetiminde şu ya da bu yoldan etkili olanların davranışlarına yansımasıydı, aşırı bir karamsarlığa düşmenin gereksizliği savunulabilirdi. Ne yapalım derdik, kafalarımızı değiştirmek kılığımızı değiştirmek kadar kolay olmuyor. Hem düşüncelerimizi ilkelerin dar kalıpları içinde dondurmanın da sakıncaları yok mu? Böyle bir durum söyleşilerimizin tadını kaçırmaz, yaşamımızı renksizleştirmez mi? Kimi kez de neredeyse bilimsel denebilecek gerekçeler bulur, ilkelere aşırı bağlılığın, yaşamın değişen koşulları karşısında gerekli önlemleri almamızı güçleştireceğini bile öne sürebilirdik. Gerekirse işi şakaya döküp, en güçlü ilkemizin ilkesizlik olduğu türünden bir şeyler söyleyerek işi tatlıya da bağlayabilirdik.

...

İlkelerimizden sapmalar için gerekçeler uydurmanın her zaman bir yolu bulunabilir. Fakat ilkeler, onlardan kurtulma yollarını arayarak kendimizi onaylamak için değil, önümüze çıkan engel karşısında yolumuzdan saparak şaşkına dönmekten bizi alıkoymak içindir. İlkelere bağlılık yüzünden başı derde giren kimselerin sayısı az değildir. Fakat olaylara biraz geniş bir görünge (perspektif) içinden bakabilenler, yaşamın, ancak öylesi dertlerle anlam kazandığını görmekten geri kalmazlar. İlkeleri yüzünden yaşamını yitirenlerin, o ilkelerin en gözüpek savunucularından birinin eksilmiş olması bakımından, mantığa aykırı bir görüntü verdikleri de düşünülebilir. Ancak, belki de yaşamın gerçek anlamına

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kavuştuğu o tür örnekler karşısında, mantığı, hesabı, sağduyuyu, kısacası sonsuz bir saygı duygusundan başka her şeyi bir yana bırakmanın, yapılması gereken tek şey olduğunu sanıyorum.

Bu yazının amacı insanları kahramanlığa özendirmek değildir. Burada söz konusu olan, günlük yaşamımızda, bocalamalardan, yalpalamalardan ve sürekli olarak yaptıklarımıza kalıp uydurma çabalarından bizi kurtaracak olan, kendi çapımızdaki ilkelerdir. Bunlar da zaman zaman başımıza dertler açabilir. Üstelik pek zararsız görünüşlü bir takım davranışlarla o dertlerden kurtulabiliriz de. Fakat gün gelir de kendi kendimizle bir hesaplaşmaya girişmek gerekirse, bizi en çok uğraştıracak şey, o çok zararsız görünüşlü davranışların bir türlü belleğimizden silemediğimiz anıları olacaktır.

Vehbi Hacıkadiroğlu

ŞAİR ve SÖZCÜKLER

Kuşkusuz insanlık özgürlüğünü dille elde etmiş, gittikçe soyutlaşan sözcükler düşünceyi güçlendirmiştir. Ne var ki şair, yaşama ve korunma zorluklarından doğdukları için faydacı bir özelliği olan sözcüklere yeni bir varlık kazandırdığı ve bu varlık içine dolduğu oranda gerçekten şairdir. Böyle olunca, bizde eskiden olduğu gibi sözcükleri soylu-soysuz diye iki bölüm altından toplamak sadece gülünçtür. Çünkü her sözcük şairin «gel» demesini, dizede veya cümlede kendisine yer göstermesini bekler. Yerlerini bulan sözcüklerin de yalnız yüzeyi değil, bir de derinlikleri olur. Bu derinliği sözcüklerin düz kavramları dışında uyandırdığı çağrışımlar meydana getirir. Çağrışımlar ise kültürel bir topluluğa özgü bir dünya görüşünü yansıtan ve bilinç altlarında kökleri olan sözcüklerle ancak gerçekleşebilir.

Bu nedenle her şiir kuşağının kendine özgü bir sözlüğü olması doğaldır. Servet-i Fünun kuşağının sözlüğünde hicran, hüsran, şikeste, hayâl, eylül; Fecr-i Âti'nin sözlüğünde lâl, melâl, hazan, leyâl gibi sözcükler başta gelir. Eylül sözcüğünün serüvenine bakalım: Servet-i Fünun edebiyatı bu

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

sözcüğü bir verem mevsimi olmaktan çıkarıp, özgürlüğünü yitirmiş ezik bir kuşağın ruh hali için kullanmakla bu sözcüğe bir derin boyut kazandırmıştır. Zaten bütün bir kuşağın varlığına dolmamış, bilinç üstü kadar da bilinç altına da sinmiş olsaydı, toplumda böyle derin yankılar uyandırmaz, şiirde tutunamazdı. Gerek Servet-i Fünun, gerek Fecri Âti bu ezikliği duymuştur. Ahmet Haşim'in:

Melâli anlamayan nesle âşina değiliz

Dizesinde aynı eziklik duyulmuyor mu? Bu melâl sözcüğünde bütün bir istibdat döneminin birikimi saklıdır. Her an dilin ucuna gelen odur. Mutlu yuva lânei melâl'e dönüşüyor; yaşam hayal içinde geçiyor. O zamanlar şiirimiz bu sözcüklerden vazgeçemezdi. Çünkü halk gibi şair de onlarla doluydu. Sözcüklerin şiir akımına yol açmaları, bilinç altına uzanmalarına, düşlerde bile bu sözcüklerle konuşulacak kadar bizden olmalarına bağlıdır. Bu nedenlerdir ki bir dili konuşan topluluğun sayısız deneyleri, üzüntüleri ve sevinçleri ile yüklü olmayan, o toplumun yadırgadığı ve benimsemediği sözcüklerle şiir yazmak boşunadır. Çünkü şiirin dokusu olan çağrışım ancak kökleri varlığımızın derinliklerine uzanmış sözcüklerle oluşur.

Üretilen bir sözcüğe sonunda alışılır dememeli. Evet, geçim dünyasında alışılır, ama şiirde bu yargının anlamı yoktur. Bir sözcük halkın duygu ve düşüncesi ile dolmamışsa, onun iç varlığından koparak gelmiyorsa boş bir kalıptan başka bir şey değildir. Tatlarını geçtiği topraklardan alan sular gibi sözcükler de halk arasından geçerek zenginliklerini alırlar. Yunus Emre'nin sözcükleri gibi.

Bu bakımdan şiirde temel sorun, üretilmiş yeni bir sözcüğü kimi yazarların kullanılması, kendilerini ona alıştırması değil, bütün bir halkın kullandığı dil içinde, duygu ve çağrışım kaynağı olan uyumlu sözcükleri bulup dizedeki yerinde oturmaktadır.

Evet, yalnız halkın malı olan sözcükler, dizelerin içinde yerlerini bulunca, şairden birer parça olurlar, unutulmuş sandığımız anılar, duygular, imgeler uykularından silkinirler; gerçek boyutlarını, derinliklerini, gizemli ilişkilerini kazanarak bizi şiir dünyasına götürürler.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bakınız Victor Hugo bu gerçeği nasıl dile getiriyor:
Sığ kayalığa sular nasıl çarparsa öyle çarpar sözcükler kafamıza:
Düşünceli ruhumuzda keskin tırnaklar ya da eller açarak,
Kimileri kanat çırparak karıncalar gibi kaynaşırlar.
Dalgın, üzgün, şen, acı, şom, tatlı,
Bu karanlık halk bizde giderler gelirler,
Ruhumuzun esrarlı gelip geçenleridir sözcükler.

Hugo'nun böyle tanımladığı sözcükler, toplumda yaşayan birer canlı varlıktır. Halk bunları sözcüklerde değil, kendi içinin derinliklerinde bulur; dolmuş sözcüğünü bulduğu gibi. Şair de, hem halkı, hem sıkıntısını tanıdığı için bu sözcüğü dilinin ucunda buluvermiştir. Aynı şeyi gömüt sözcüğü için söyleyebilir miyiz?

Şair, bir toplumun ortak malı olan dil içinde kendi dilini yarattığı oranda şairdir ve şiir, duygu olmuş düşüncenin yürekten kopuşudur.

Cevdet Yalçın

ULUSAL EDEBİYAT-ULUSAL DİL

Milli bir edebiyat vücuda getirmek için milli bir lisan ister.

Ömer Seyfettin

Güçlü bir yazarın, şu tarihle bir tarih arasına sıkıştırılamayacağı gerçeği ortadadır. Sürekli olarak, zamanın sınırlarını zorlar çünkü yazar. Bir bakıma başarısı bu özelliğinden geliyor. Yalnızca zamanı mı? Gelişmeleri engelleyen tutucu, ileriye götürmez hatta geriletici koşulları da. Bu nedenle, her çağdan, çağlardan, yazarın sesi gelir. Odur yeniliklerin, gele-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ceklerin, mutlulukların, iyi düşünüşlerin ışığını yakan. Bu ışığını yakmak için nice savaşlara girişmiştir, nice engeller aşmıştır. Düşünce gelişiminin her adımında, yazarın namuslu alın terinin ıslaklığını duyarız. Homeros, Beydeba, Yunus, Karacaoğlan, Shakespeare... savaşlar vererek, sınavlardan geçerek gelmişlerdir bu güne, bu çağa. Ne demektir bir yazarın çağların sınavından geçmesi? Her çağda, geçerliliği tartışılmaz düşünceler, duygular oluşturması demektir. Günlerinin süsüne püsüne kapılanlar, günlük kişilerin sözcükleri olanlar geçemezler bu sınavdan. Değil sınavdan geçmek, yanına yaklaşamazlar böyle bir değerlendirmenin. Çünkü böyle bir değerlendirmenin terazisinin dirhemi tartmaz onları. Satılmış «bildiri» yazarlarının, duygusal abartıcıların adı sanı var mı bu çağda? Zaman, ak kâğıtlardaki kara lekelerini bile soldurmuştur onların.

Neden yücelir Yunus'un adı gün gün? «Halkın ağzından konuştuğu» için «halkı kendi ağzından konuşturduğu» için... «Yüreğini, düşüncesini, ezenlere karşı ezilenlerden yana koyduğu» için. «Halkı sevdiği, halkın sevgilisi olduğu» için. Neden güzelleşir, ozanlaşır Karacaoğlan çağdan çağa?

Çıktım seyreyledim Frengistan'ı
Elleri var bizim ele benzemez
Güzelleri şarkı söyler çağrışır
Dilleri var bizim dile benzemez»

dediği için. Bizim ele benzemeyen elleri gördüğü için. Dilleri bizim dile benzemeyen güzellerin görünüşlerine kapılmadığı için. Dil'i, güzelliğin baş koşulu saydığı için. Bu ozanlar, ulusların beğenilerini, duyarlılıklarını, düşünce yapılarını ve dillerini yansıtmışlar yapıtlarında. Ulusal bir dille, ulusal bir edebiyat yaratmaları, o sanatçıların en belirgin yanıdır. Bir insanı, ulusal duyarlığı, ulusal düşüncesi, ulusal beğenisi ve ulusal diliyle yansıtmak, o insanı yeniden yaratmak demektir. Sanatçının yaratıcı olması, bu gücüyle dile gelir. İşte bu, sanatçının yarattığı insan içindeki insan, çağını tanır, dünyasını, yurdunu, içinde bulunduğu koşulları tanır. Bu tanımayla da çağını aşar. Sanatçının gücünden güç alan bir düzeyi tutturmuştur. Bu gücü gösteren sanatçı da birkaç yüz yılı birden aşarak

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ulaşıyor topluma. Yeter ki toplumunu, toplumunun yarattıklarıyla, toplumunun birikimiyle görsün. Yabancı, taşıma düşünce; duyarlık, beğeni ve dille toplumlarını yansıtmak isteyen sanatçıların etkisiz kaldıkları tarih boyunca görülmüştür. Atalarımız söylemiş taşıma suyla değirmenin dönmeyeceğini. Ama, gene de çoğunlukla bu yol seçiliyor, taşıma suyla değirmen döndürülmeye çalışılıyor. İşte bu gerçekleri gören, bu yabancılaşmayı yüreğinde duyan sanatçılar ve sanatla beslenmiş gerçekçi kişiler; ulusal duyarlılığı, ulusal bilinci ortaya koyan işlevlerde bulunurlar. Bu, onların tutumu olur. Kişilikleri, bu yolla gösterdikleri başarıya bağlıdır. Bizim sanatımızda bu ulusalcı görüş nasıl gelişmiş, bu bakış nasıl saptanmış? Bu sorun da değinmek gerekir.

Kim biliyordu yüzyıl öncesine değin Yunusları, Karacaoğlanları? Kuşkusuz halkın dilinde dolanıyordu bu ozanların dörtlükleri. Ninnilerde, yakarılarda, sevilerde, acılarda, yoksunluklarda... kırılmışlıklarda, özlemlerde... Karacaoğlanlar, Yunuslar halkın duyarlığını oluşturuyordu. Halkın, içinde bulunduğu durumu onların yüce güçlerinden verimlenerek anladığı bir gerçekti. Sanat yaptığına sananlar için neydi Yunuslar Karacaoğlanlar, Dadaloğlular, Pir Sultanlar? Halk diliyle halkı anlatanlar «kaba Türkler» di. Bir süstür, özentidir gidiyordu. Bir kuyumcu ustasının yaptığını yapmaktı sanatçının işi Baki Efendi'nin deyimiyle. Yazarı, beğenilerinin aracı sayan mutlu kentlilerin, satılmışları diledikleri gibi kullanan kişilerin anlayışıydı bu. Ulusal edebiyat, ulusal dil böyle biraz güç aşılır engelle savaştı yüzyıllarca. Özentili, temelsiz, varlığının kökeni bilinmeyen bir anlayışı yenerek halkına ulaştı Türk dili. Bu aşamada, yaygın bir araçla (öyküyle) halkına seslenen Ömer Seyfettin'in emekleri, ölümünün 50.yılına rastlanan bugünlerde saygıyla anılmalıdır. Onun yapıtlarına duyulan ilgi, bu saygının anlamını da ortaya koymaktadır. Bu yazımızda Ömer Seyfettin'in bu saygıya değer yanının hangi niteliklerinden ileri geldiğini de belirtemeye çalışacağız ayrıca. Yukarıda genelleyerek verdiğimiz düşünceler de Ömer Seyfettin'in yerini ve işlevini belirtmeyi amaçlamaktadır. Ulusal sorunların önem taşıdığı bir dönemde böyle bir değerlendirmenin yerinde olacağını düşünüyoruz.

Ulusal sorunları tanıma, ulusal kaynakları araştırmayla bir tutulmalıdır. Bir kaynaktan başlamadıktan sonra olumlu bir yola yönelmenin güç olacağını düşünüyoruz. İlk amaç, düşüncenin gelişimini tanıma olmalıdır. Bir de, düşüncenin, başlangıçta karşılaştığı engelleri tanıma. Engellerin başlıcaları şunlardır: Her şeyden önce Arap ve Fars etkileri, o dillerin olanaklarıyla düşünmek, bizi, Türkçe düşünmenin dışına itmiştir. Türkçe düşünülmediği için Türkçe duyma, Türkçe yorumlama, Türkçe değerlendirme, hatta Türkçe anlama da olmamıştır. Bir ülkede, başka düşüncelerle yaşama, en büyük toplumsal çelişkidir. Bu çelişik batı etkileriyle ayrı biçimde belirmiştir. Batı yapıtlarına bağlanma da bizi sonuca götürmemiştir. Daha da yabancı bir dille düşünmek zorunda kalmışız. Batı yapıtlarıyla birlikte o ülkelerin düşüncesi, duygusu, beğenisi, anlayışı da gelmiştir ülkemize. Böylece bir süre de o yapıtlar koşullamış ulusu. Öyle bir etkilenme, her şeyden önce, bir toplumun kişileri arasındaki anlaşmayı bozma çelişkisini doğurur. Bu anlayış kopukluğu ile ulusal sanat, hatta ulusal dil bir yana itilmiştir. Gelişmeler, yenileşmeler dışardan gelen kavramlarla karşılanmıştır. Böylece dil de boyunduruk altına girmiştir. Atatürk'ün dil bağımsızlığı üzerinde durması, aynı zamanda bir anlama, düşünme, duyma, yorumlama, beğenme bağımsızlığını yaratma isteğidir. Dil bağımsızlığını, ulusal bağımsızlıkla bir tutması, ulusalcı bir anlayışın sonucudur. Dilde ulusalcılığı savunurken, ulusal sanat ve ulusal edebiyatı da söz konusu eder Atatürk. Gittikçe güdükleştirilen bir edebiyatın ve dilin, toplumu yabancılaştırdığını sezmişti. Bu durum, kültürel bağımsızlığı da etkiler. Divan edebiyatı dönemi, Tanzimat edebiyatı dönemi, bunun örnekleriyle dolu. Özgürlüğü, varlığın tek nedeni sayan Namık Kemal, dil uzaklığı, buna bağlı olarak anlayış başkalığı yönünden, toplumumuza uzaktır. Çok verimli bir ozan olan Tevfik Fikret, söz ustası Cenab Şahabettin, güçlü romancı Halit Ziya Uşaklıgil'de de bu dil ve anlayış uzaklığını görüyoruz. Özellikle dilleri yüzünden gittikçe de uzaklaşıyor toplumdan. Bir sanatçı, dilini ölümsüzleştirdiği sürece, toplumunun gücü olabilir. Dilimiz, ulusal gerçektir. Sanatçı, dil gücüyle bağlanabilir toplumuna. Bu aracın, yani dil'in, sanat-toplum ilişkisi açısından da değerlendirilmesi yapılmalıdır.

Bizim toplumcu ulusal edebiyatımız, dil sorunu üzerinde özenle durarak başlamıştır işlevine. Ulusal edebiyatımızın el attığı ana kaynak dildir. Türkçülük adı verilen ad'ın halka yönelmesi eylemi de dilin gücünü göz önünde tutarak başlamıştır işe. Burada, «halka doğruluk» la, «toplumsal devrimler» bir tutulmalıdır. Halka doğruluğun da, halkı etkilemenin de en güçlü aracı gene dildir. Çünkü halka seslenmeyi amaçlayan sanat yapıtları, dille oluşmaktadır. Bu akımın en başarılı sanatçısı Ömer Seyfettin'in bugün saygıyla anılması, bu aracı, (dili) çok iyi değerlendirmesiyle açıklanabilir. Bugünden düne yönelmek gibi bir gerçekle yüz yüze getiriyor toplumu Ömer Seyfettin. Yarattığı dille, ulusal edebiyatın bir başlangıç noktası oluyor, bir danışma noktası oluyor. Ulusal edebiyatın doğması sırasında durum nedir? Birkaç çizgiyle onu da belirtelim.

«Halka doğru hareketi, edebiyatta ulusal kaynaklara dönme düşüncesinin doğmasına yol açmıştır. Ulusal kaynaklara dönme sözü de sadeleşme, yerli hayatı yansıtma... anlamında kullanılmıştır.»

İşte yukarıda değinilen «halkın kolaylıkla anlayabileceği yolda» yazmayı Ömer Seyfettin başarmıştır özellikle. Ulusal kaynaklara yönelirken Ömer Seyfettin'e baş vurmamız, onu bu ulusal varlığı başarıyla kullanmasından ötürüdür. Yazarın bu gücü ve başarısı, bugün daha nesnel bir açıdan değerlendirilmektedir. Tahir Alangu, geniş çalışmasına, başak bir derlemesini ve yorumlamasını katacaktır. Ayrıca büyük bir yayınevi de Ömer Seyfettin'in «bütün eserleri» ni basacaktır daha ayrı bir düzenle.

Ulusal edebiyat sorunu üzerinde dururken, neden özellikle Ömer Seyfettin'in öykülerine yöneldiği sorununu da örneklerle belirtmek istiyoruz. Toplumcu düşüncenin etkisiyle oluşan ulusal edebiyatımızın, başlangıçtaki birikimine (Milli Edebiyat akımı) yönelmesi doğaldır. Ama neden bu akımın ozanı, incelemesi, edebiyat tarihçisi üzerinde değil de Ömer Seyfettin üzerinde duruluyor? Ömer Seyfettin'in gücünden mi geliyor bu, yoksa öykünün toplumla daha yüz yüze oluşundan mı? Kuşkusuz ikisinin de etkisi var bunda. Ama en çok da Ömer Seyfettin'in halkı halka yansıtan bir öykü dili yaratmasıyla ilgilidir bu sonuç. Öbür sanatçılarda daha çok, bir Türkçe sözcük kullanma eğilimi seziliyor. Ömer Seyfettin ise dili, düşüncenin duyarlığın bir aracı olarak alıyor. Yazarın öykü dili, bu ne-

denle toplumla sanatçı arasında düşünsel bir bağıntı kuruyor. Sonra, onun öyküleri, çoğunlukla toplumsal sorunların bir «kıssadan hisse»sidir. Bir düşünceyi, bir duyguyu vurgulamak için öyküsünü oluşturur Ömer Seyfettin. Belki de öykü düzeni yönünden, sanatçının en tutarsız yanıdır bu. Ama düşünceleri yerleştirmesi yönünden de en geçerli unutulmaz yanı. Ömer Seyfettin'i bugüne getiren de budur. Toplumun ona yönelmesi, yazarın bu özelliğinden ötürüdür. Gününün geçerli alışkanlıklarından, «sanat yapma» anlayışından, terkipleri bilmeceleştirme ustalığından(!) uzaklaşarak söylemesini en yalın bir biçimde indirgemiştir Ömer Seyfettin. Sözgelimi, öykü içinde bir toplumsal soruna nasıl değindiğini şu örnekte gösterelim.

- Ey genç muharrir! Gel, sen bir kahraman ol! Nefsini düşünme. Boş gururu, menfaatperverliği bırak. Milletini uyandır. Senin milletin daha kendi ismini bilmiyor, kendi lisanını bilmiyor. Zaman yürümüş, o uyumuş, geride kalmış! Dost sandığı, bağrına bastığı gizli düşmanları bütün servetini, bütün saadetini yağma etmiş. Senin milletin kendi vatanında bir köle, bir esir, bir bekçi, bir fakir... Ona ilim servet, saadet, duygu, ideal ver.

Gününe göre yalın, arı bir dille toplumu kendi düşüncesine (toplumun düşüncesine) yöneltmeyi amaçlayan Ömer Seyfettin «halk gibi doğru söyleme» ilkesini baş amaç saymıştır. «Türklerle Osmanlıca konuşma» nın karşısında olmuş, «yeni dil akımı»nı benimsemiştir. Şu öykü, Türklerle Osmanlıca konuşmanın tutarsızlığını ortaya koymaktadır:

- Seni bekliyordum, -dedi-, feneri nerede söndürdün?

- Heyhat, zavallı, -diye kabardım-, fener söndürmedim. Bilâkis hezaran es bi eydi hisad hezaran eşi'a-i hürriyet ikaad ettim.

- Ne yaptın, ne yaptın?

- Söylediğimi anlamadın mı?

- Yook...

- Niçin?

- Türkçe söylemiyorsun ki babam, boyuna lügât paralıyorsun.

- Bu Osmanlıca, ilm-i lisandır. Sizin Türkçe ile söylenmez.

- Öyle ise sus, hiç söyleme.

Fena halde surat astı. Gözlerini öbür tarafa çevirdi. Ben, sevgili vatandaşımın hatırını kırmamak için lafımı Türkçeye tercüme ettim:

- Bak, ne diyorum: Fener filan söndürmedim. Bilakis binlerce fikirsiz kafada yüz binlerce kafada yüzbinlerce hürriyet ışığı alevlendirdim.

Yukarıdaki parçada da belirtildiği gibi, Ömer Seyfettin, toplumun «Sus, hiç söyleme...» dediğini söylememiştir. Daha yıllarca da sürüp gitmişti, toplumun «Sus!» demesine karşın, durmadan konuşanlar. Aslında onların konuşması, ya da eylemi, sürekli olarak toplumla aydın arasındaki ilişkileri koparmıştır. Bugün bu konuda bir anlaşma söz konusu ise, - Büyük adımlar atılmıştır bu alanda: Edebiyatın, dilin topluma yönelmesi- onuru, Ömer Seyfettin, kişiliğinde «memleketimize ait tiplerin ve bazı meyil ve itiyatların sanatkârane bir mübalağa ile çizdiği» Efruz Beye, «Yeni Dilcilik» akımı konusunda şunları söyletir:

- Türkçe, eski Türkçe'dir, -diyordu-, birtakım türediler (Affedersiniz Bucaklı kardeşlerim, bu türedi tabiri benim değil, en büyük bir Türkçümüzündür. Ben, yalnız tekrarlıyorum), evet birtakım türediler bir vakit ortaya bir iddia fırlattılar. Hakiki canlı lisan konuşulan lisanmış! İstanbul Türkçesi imiş! Bu konuşulan tabii lisanla yazmak kâfi imiş! Düşününüz, böyle bir ihtimal kabul olunursa herkes muharrir oldu demek! Herkes kalemi eline alınca, yazmaya başlayacak! (...) Ayrıca lügat öğrenmeye, kaideler öğrenmeye lüzum yok. Âla terkib-i vasfi, vasıf terkibiler, Arapça, Acemce zarflar, edatlar, o güzelim cem-i mükesser kaideleri hep cicoz ha? Böylesi olmaz! Yeni lisancılar işin kolayına gitmek isteyen birtakım tembel cahillerdir. Bir şey öğrensinler, kulaktan hayattan öğrendikleriyle iktifa etsinler!... (...) Ah hele o yeni lisancılar... Bunların ismini anınca sinirlerim oynar. Söylediği gibi yazmak, kolaylığın adını «tabiilik» koymuşlar. Halbuki sanat sunidir. Tabiatın gayrıdır. Haricidir. Her «tabii şey» ad demektir.

Dün olduğu gibi, bu gün de yeniliklerin karşısında olanlar var. Gelişme, yenileşme, yarasanın gözlerini çizgileştiren ışık gibi. Kafa donmuşlu-

ğuna uğramış kişilerin boş direnişi var onlarda. Direnilse de, bağrılsa çağrılsa da yenilikler, gelişmeler halka ulaşacaktır. Ulusal duygu, ulusal bir sanatın besleyicisi olmuştur. Kavramlara ulusal dille karşılık bulunuyor. Kendi dilimizle düşünüyoruz, duyuyoruz. Yazarlarımız, dilimizin olanaklarıyla yaratıyorlar yapıtlarını, dilimizi daha da zenginleştirerek, geliştirerek. Toplumsal sorunlara daha nesnel bir bakışla yöneldiğimiz bir dönemde en somut, en canlı aracımız, dildir. Ömer Seyfettin'in birden ilgileri çekmesinin nedeni de işlevine dil yoluyla başlamış olmasıdır. Bu başlangıcı geliştiren bir öğüt olarak Türk Dil Kurumu, devrimci gücünü göstermiş, ulusal dili toplumun anlaşma aracı yapmıştır. Eskinin konuşulup, anlaşmayı sağlamayan dilinin temelleri kökünden yıkılmıştır. Halk dilinin geniş kaynakları, sanatçıların dilimizin geliştirmek yolundaki çabaları ürünlerini vermiştir. Bir Yaşar Kemal , bir Aziz Nesin, bir Orhan Kemal, bir Kemal Tahir... Türk ulusunun, Ömer Seyfettin'e sunduğu saygı anıtlarıdır. Necati Cumalı'nın deyimiyle yazarlarımız, şairlerimiz, «dilimizin sınırlarında nöbet tutmaya» başlamışlardır. Bu güç, ulusal edebiyatla ulusal dil ve toplum arasındaki ilişkiyi, daha sağlam, daha kopmaz bağlarla saracaktır. Ömer Seyfettin'in amacı gerçekleşmiştir: Ulusal dilimiz, ulusal edebiyatımızı yaratmıştır.

Adnan Binyazar, Türk Dili sayı 224,
1/Mayıs/1970

DİL

«... Dilini bileceksin. Dil insanın en büyük gücüdür. En doğru bir tanımla, insan demek dil demektir. İşitilen, görülen, duyulan, sezilen, algılanan her şey onun varlığıyla anlatılır. Biten ve başlayan olaylara, durumlara canlılık kazandırır. Bu en büyük güçle özdeşleşeceksin. İlgini yoğunlaştıracaksın. Gelişmesi, zenginleşmesi, anlatılmaz sanılanı anlatabilme düzeyine eriştirilmesi konusunda gece ve gündüz çalışacaksın unutma: Dilini bilen yaşamı da bilir, öğrenir. Yaşamı ne kadar çok öğrenir-

se dilini de o kadar çok öğrenir. Yaratım gücü artar. Bu sonuca da ancak öykücüleri, denemecileri, günlük yazanları ve ötekileri okuyarak varabilirsin. Çok, pek çok okuyacaksın. Kitapları elinden düşürmeyeceksin. Yeni anlatım biçimleri, yeni teknikler, şaşırtıcı içerik sergilemeleri hakkında böyle bilgi edinebilirsin.

Muzaffer Buyrukçu

KONUŞMAK, SUSMAK

«... İnsanın düşündüğünü açıkça, dobra dobra söylemesi, söyleyebilmesi bir erdem bir yiğitlik, bir dürüstlük işidir, hele düşünceye gümrük koyan, kilit vuran, vurmaya çalışan, ikiyüzlülüğe prim veren çıkarcı, sömürücü, rezil güçlerin egemen olduğu bir dünyada.

İnsanın düşüncesi yanlış olabilir, çağdışı olabilir, bilimsel gerçeklere aykırı olabilir. Olsun, yeter ki sözleri ile insanın ciğerini, içinin derinini, her türlü çıkar kavgasından uzak olarak açığa vursun, vurabilsin.

Söz gümüşse sükût altındır, demiş atalarımız. Doğu bilgeliğinin nefis savunması adına bulup bulabildiği, güvensizlik duygusunu özetleyen aşağılık bir formül katılığıyla. Sen konuşmayacaksın, karşındakini konuşturacaksın. O ne olduğunu, ne istediğini açığa vuracak. Sen susacaksın. O konuştukça ve sen sustukça bir çeşit üstünlük kazanacaksın ona karşı. İçini, girdisi çıktısıyla tabak gibi açığa vuran bir insanın güçsüzlüğü, sana büyük bir güçlülük kazandıracak. İşte sözüm ona Doğu bilgeliğinin en güçlü yanlarından biri.

Oysa demokrasi bunun tam tersini isteyen bir rejim . Bugün biz açık konuşmak, içimizin özünü açığa vurmak zorunda olan, olması gereken bir rejime gönül bağlamış, ya da bağlaması gereken bir düşünüşe-bilinçli, bilinçsiz- gönüllü, gönülsüz-istekli, isteksiz- yönelme çabası içindeyiz. Kısacası özü sözü bir insanlar olma zorundayız.

Cevdet Yalçın

ARGO

Bilgeler kişiyi bir "dil varlığı" diye nitelerler. İnsan yalnız diliyle, öteki dirilerden ayrılır, diliyle kimlik, kişilik kazanır. Bu görüş, dille uğraşanların da, uğraşmayanların da onayladıkları görüşlerin en yaygınıdır. Ancak, burada, «dil» sözünden anlaşılan kişinin dil yeteneği, konuşma, düşünme gücüdür. Onun ardından konuşulan diller, ulusların, toplumların dilleri, söz birikimlerinin oluşturduğu bütün gelir. İnsan varlığını ilgilendirdiğinden dolayı bu konu değişik insan bilimlerinin incelediği, geniş yorumlara, açıklamalara giriştiği bir sorun niteliği taşır. «Kişi diliyle kişidir.» yargısı bir yandan dilbilimlerini, bir yandan felsefeyi, bir yandan da dirimbilimin (biyolojinin) yalnız insanı konu edinen kolunu ilgilendirir. Bizim, burada üzerinde duracağımız konu bunlar değil, dilin şu konuşulan dilin, çok özel bir bölümüdür. Aşağı yukarı bütün uluslarda bulunan bir bölüme biz «argo» diyoruz. Bu kavramın anlamından çok etkisi, biçimi önemlidir, bir dil varlığı olduğundan dolayı.

Argo hangi ulusta olursa olsun, toplum kesimlerinin, tavandan tabana indikçe, kabalaşan, saygı kurallarına yöresel yorumlar getiren, özel dildir. Bu dil, konuşulduğu «kapalı yörenin» özelliklerini, aktöre (ahlak) anlayışını, insanlara bakış biçimini yansıtır. Varlıklı, yaşama düzeyi, eğitim-öğretim bakımından, yüksek bir toplum katının argosuyla; yaşama olanakları dar, gerekli eğitim öğretim aşamalarından geçmemiş, toplum içinde bir «kıyıya itilmiş» gibi yaşayanların argosu nicelik yönünden de başkadır. Hangi türden olursa olsun, argo bir yaşama biçimidir. Öğrencinin argosu öğretmen-öğrenci-öğreti ilişkilerinden kaynaklanır. Hırsızın argosu varlıklı-yoksul ilişkilerine bağlanır. Kabadayının argosu ezici güce; kapkaçınınki elçabukluğuna; esrarkeşinki uyuşturucu nesnelerin tadını çıkarmaya; dolandırıcınınki açıkgözlülüğe, aldatıcılığa dayanır. Toplum katlarında, yüksek kesim kendi argosunu gerekli, geçerli göstermek için argo olmadığını ileri sürer, yoksul yöreninki yerer, aktöre dışı diye niteler, kaçınılması uygun bir dilvarlığı olarak yorumlar. Bu aldatıcı bir tutum-

dur, kendini gizlemenin, olduğundan başka türlü görünmenin doğal sonucudur.

Gerçekte argo toplum kesimlerinde birbirine yabancılaşmanın özel bir dilidir. Belli bir toplum kesimlerinde, birbirine yabancılaşmanın özel bir dilidir. Belli bir toplumun katını oluşturan kimselerin kendi evrenlerinde geçerliği olan sınırlı bir anlaşma aracıdır. Argonun doğuşunda eziklik, aşağılık duygusu, başkalarını çekememezlik, kıskanma gibi bilinçaltına itilmiş etkenler vardır. Bu etkenleri toplumun yapısından, yaşama düzeninden, insanlar arasındaki karşılıklı ilişkilerinden, geçim olanaklarından ayrı düşünemeyiz. Kişi ne denli vurdumduymaz, ne denli aldırışsız olursa olsun, belli bir anlayış aşamasında toplumla karşı karşıyadır, toplumla görülecek bir işi, onunla konuşacak sorunları vardır. Bunun karşıtını düşünmek, kişiyle toplum arasına birtakım açıklıklar koymak, bireyi topulumun dışına itmektir. Argo toplum içinde oluşur, toplum içinde yayılır. Ne denli saçma, yersiz, utandırıcı sayılırsa sayılsın dile getirdiği önemli, üzerinde durdurulması gereken bir insan gerçeği vardır. Argo kişinin yalnız diliyle, toplum içindeki dışadönük davranışlarıyla değil, beğeniyle, içevreniyle, bir insan olarak özünü oluşturan öğelerle, duygularla ilgilidir. Bu bakımdan kişiyi ele verir, içini dışına çevirir... Bir düşünün, güçsüz, yeterince gelişmemiş, cılız kalmış bir kimsenin dilinde şişmanın adı «yağ tulumu»dur, güçlü, iri yapılı, gösterişli kimse «kalas»tır; «yarma»dır, «kereste» dir, «kilise direği» dir. Güzel olmayan, pek ilgi çekemeyen, ancak biraz ak tenli kadının gözünde güzel, alımlı, ilgi toplayıcı esmer bir bayanın adı da «kara karı», «gece feneri» dir.

Yukarıda görülen örnekler, ilk bakışta gereksiz, yersiz, biraz da yakışıksız sayılabilir. Oysa kişinin evrenini yansıtmada, kişiliğini, özünü oluşturan duygu öğelerinin düzenini kavramada, bir araştırıcıya ışık tutacak sayısız dil varlığından birkaçıdır. Kişi göründüğü gibi olmayan, boyuna kendini gizleyen, iyiliğin geçer akçe olduğu yerde iyi yiğitliğin değer kazandığı ortamda yiğit; alçak gönüllüğün önemsendiği yörede alçakgönüllü,kırıp dökücülüğün etkili olduğu çevrede kırıp dökücü geçinmeyi seven bir varlıktır. Bu durum onun yaratılışıyla, gördüğü eğitim-öğretim niteliğiyle, yaşadığı ortamla, çevresinde toplananlarla bağlantılıdır, onun genel

niteliğini kuran öğelerin oluşturduğu kaçınılmaz sonuçtur. Hangi uygarlık aşamasında bulunursa bulunsun, kişi söylediğinin yaptığının "ötesinde", sözlerin "uzağında" değildir, yakınındadır yanındadır. Bundan dolayı sözleri, beğenilen, onaylanan anlamlarına, etkilerine göre ayırırken, onları söyleyeni de göz önünde bulundurma gereği vardır. Bu sözün gerçek anlamı ne olursa olsun, söylendiği yerdeki etkisi, yankısı önemlidir. İki anlamlı sözlerin arkasına sığınmak, kısa bir süre eğlendirici, güldürücü olsa bile açıklığı seçikliği seven, kendine güvenen, sözünün yükünü taşıyan, benliğinden kuşkusu, korkusu olmayan, düzenli düşünen bir kimseye yakışmaz. Söylediğinin iki anlamını, üç anlamını da üstüne basa basa dile getirmek, söz oyunlarının dumanlı ortamında kuşkulu adımlarla, ürkek bakışlarla dolaşmaktan kaçınmak, aydınlıkta gezinmek özü sözü uyumlu kişinin işi olduğu gibi, düşüncelerine saygısı olan aydının da görevidir. Böyle bir kimsenin dilinde "argo" yoktur. Bütün argolar açıklıktan korkan, aydınlıktan kaçan, doğruyu eğri göstermek için çarpıtan başarısızların dilleridir.

Argo bulanık bilinçlerin, dağınık başların işidir. Biraz düşünülürse deney bilimlerinde argonun bulunmadığı görülür. Nerede söz ayağa düşerse, nerede kişi gereğince kişi varlığına duyulan saygı silinir giderse orada argo günlük konuşma dilinin yerini almaya başlar. Olaya başka bir yanından bakarsak, argonun yaratıcı bir eylemin dili olmadığını görürüz. Gerek yazın sanatlarında, gerekse öteki sözlü sanat türlerinde argonun anmaya değer bir yeri yoktur. Oysa argodan çok daha ağır, sarsıcı olan yerici dilin sanat bakımından başarılı ürünler verdiği görülür. Şiirde,, düzyazıda, oyunda (özellikle tiyatroda) yerginin alaya almanın, gülünç duruma düşürmenin sayısız örneği vardır. Argonun böyle çok dar bir yörede kalması da düşünce, sanat bakımından gelişme olanağı bulamamış kimselerin dili olduğunu gösterir. Bu yöre yoksullardan olduğu gibi, varlıklılardan da kurulabilir. Bu iki çelişik durumda yeni bir soru çıkıyor karşımıza: Düşünce ürünlerinin, sanat varlıklarının ortaya konmasında varlıklı çevre, yoksul çevre diye bir ayrım yapılablir mi? Bunun karşılığını bulamk, bir yörenin çıkarına konuşmak olası değildir. Düşünce-sanat alanlarında iki yöreden de başarılı kimseler çıkmaktadır. Ancak, ister

varlıklı, ister yoksul çevre olsun, argoya yatkın kimselerden öyle önemli, değer denebilecek bir aydının, sanatçının çıktığı pek bilinmiyor.

Olaya başka bir açıdan, argoya yönelme eyleminden bakarsak, ilk göreceğimiz bu ağza yatkın kimselerin, yetenekleri varsa da işlemez duruma gelenler olduklarını görürüz. Böyle bir yöreye düşüşün nedenleri ayrıdır. Toplumun genel geçim düzeyi, üretim-tüketim dengesizliği, bu nedenler yüzünden kimi insanların tıkılışları, kendilerini düşkünlüğe verişleri başka türden bir araştırmayı gerektirir. Bizi ilgilendiren argonun bir söyleyiş biçimi olarak yapısı, etkisi, gelişme olasılığıdır. Sözgelişi okul argosunu okul dışında uzun süre, ileri yaşlarda kullanılma olasılığı azdır.

Argo, bir davranışın, kendi kendini sınırlandırmış, toplum içinde toplum dışı kalmış bir kesimin dildir. Bu dil onu kullanana, sevene yeter, neredeyse bütün gereksinimlerini karşılaşır, karşılamazsa günlük konuşma dilinden uygun bulunan söz seçilir, ona içeriğinin dışında başka bir anlam yüklenir, böylece argo sözlüğü yeni bir kavram kazanır. Sözgelişi "rampa" bugün, belli bir çevre ağzında, argodur, naylon" "füze", "röntgen" argodur. Öte yandan, toplumun varlıklı kesimlerinde de ayrı nitelikte bir argonun oluştuğunun söylemiştik. Bu kesimlerde argoya giren sözlerin çoğunun yabancı dilden, son dönemlerde İngilizce'den seçilmesi ilginçtir. Bu da yabancı dille eğitim-öğretim yapan okulların etkisindedir besbelli. Bu argo türünde daha çok "seks"le ilgili kavramların benimsendiği gözden kaçmıyor. Bundan da argonun oluşmasında başlıca etkinin çevre olanakları olduğu sonucu çıkıyor.

Argo, oluşma yeri bakımından ikiye ayrılır. Biri il argosu, öteki köy argosudur. Bu ikincisine "taşra argosu" da diyebiliriz, illerin dışında, kır kesiminde biçimlendiğinden. Kırsal kesimin argosunda çokluk yöre ağızlarıyla ilgili sözler kullanılır. Bunların çoğunu illerde oturanlar anlamazlar. Konuyu uzatmamak için bir iki örnekle yetinelim. İşe yaramaz, kaba, saygısız kimseye "gengoş" denir. Bu taneleri alınmış mısır koçanı anlamına gelen bir sözdür. Çıkarını bilmeyene, boyuna şuna buna kaptıran, isteneni yapan kimseye de "moziga" derler. Bu da yavrulamamış, bir süre sağılabilen ineğin adıdır. Bu ağız ayrılıklarının yarattığı argo ürünleri yöreden yöreye değişir Anadolu'da. Bir yörenin argosunu başka bir yöre

insanı anlamayabilir. Durum illerde de böyledir az çok. Öte yandan, ayrı ayrı diller konuşan uluslar birbirlerinin argolarından anlamazlar. Ne Türk'ün argosunu Arap, ne Arabın argosunu Türk anlayabilir. Argonun da ulusal bir özelliği vardır.

İsmet Zeki Eyüboğlu

İLK SÖZLER

Batı kültürünün temelinde, yüzyılları aşıp gelen sağlam değer ölçülerinin sağlıklı yargıların ve olumlu düşünme yeteneğinin büyük payı bulunduğunu unutmayalım. Buna, bir çeşit bilgeliğe ermek de diyebiliriz. Üstelik, sanat ortamının psikolojik koşullarında, bu bilgeliğe erişim anlamı çok daha önemli olsa gerek. Öyle ya, bir bilge kişi gibi karar verebilmek, değerlendirmede bulunmak, yanınızı-yörenizi doğru biçimde saptayabilmek için, kişisel öfkelerinizden, bencil duygularınızdan sıyrılacaksınız her şeyden önce. Nice bilgin insanlar görmüşüzdür, duygularını yenemez, kişisel kaprislerini olur-olmaz her konuda ortaya sermeden edemezler. Davranışlarının yanlışlığını ölçme ve kendilerine çeki düzen verme yeteneğini bir türlü gösteremezler. Aslında bilge olmayan, yeteri kadar mürekkep yalamamış nice kişiler, bu sahte bilgelik gösterileri karşısında şaşırıp kalırlar; neye inanacaklarını, neye karar vereceklerini. Oysa onları şaşırtan ve aslında doğru ölçüler vermesi gerekirken yanıltıcı yorumlara sürükleyen, bilimin kendisi değil, onun kendilerine tanıdığı hakkı "istismar" eden, kötüye kullanan bu kişilerin sözde bilgeliğidir. Ölümsüz Montaigne, bu konuyu, bir denemesinde bakın ne güzel işliyor: "İnsan topluluğunda yaşamak için bizi turnalar ya da karıncalardan fazla görevler, yasalar gerekli değildir pek. Hem görmüyor da değiliz ki, bu hayvanlar bilgin olmaksızın pek düzenli yaşıyorlar. İnsan bilgeliğe erse her şeye, hayatına yararlı ve gerekli olduğu ölçüde değer verir. Bizi eylemlerimiz ve davranışlarımızla ölçecek olsalar bilgisizler arasında bilgililerden daha çok sayıda iyi insan çıkar; iyi derken de her türlü erdemi düşünüyorum.

Bana öyle geliyor ki eski Roma'da, kendi kendini batıran o bilgin Roma'da, daha büyük değerde insanlar vardı. Başka yanları hep benzer olsa da dürüstlük ve yürek temizliği esi Roma'nın ayrıcalığıdır, çünkü o şaşılası bir sadelikle yaşamasını bilmişti."

Demek ki erdemli olmanın, düzenli yaşamanın ve temiz bir yürek taşımanın koşulu, çok zaman anladığımız gibi, bilge olmak değildir. Elbette bilgelik, gerçek bilgelik, erişilmesi güç bir aşamadır. Hem gerçek bilge olma, hem de bu bilgeliğin kıldığı yürek temizliğine, doğru ve gerçekçi düşünme yeteneğine sahip olmak, ancak sayılı kişilere vergidir. Öylelerine zaten sözümüz yok. Koca koca kitaplar devirmek, bu güzel huyu edinmeye yeterli olamamışsa, o kişinin bilgeliğinden kuşkuya düşmek yanlış olmaz herhalde.

Sözü, sanat ortamından açtık, sonra da bilgeliğe getirdik. Elbette düşüncenin bu yönelimi, bir rastlantı değildir. Sanat ortamında psikolojik koşulların verimli olması, sanatçıyı yaratmaya, özgün eserler ortaya koymaya yöneltmesi, organizmanın üyeleri arasında güvenilir bir ilişkinin kurulmasına, insan ve toplum yararına birtakım girişimlerin yapılmasına ve değer ölçülerinin sağlam temeller üzerine oturtulmasına bağlıdır. Özellikle bu sonuncu koşul, yalnız sanat ortamı içinde değil, insan ve toplum yararına işlemesi gereken bütün kurumlar içinde de geçerlidir. Değer ölçüleri günü birlik değişimlere göre ayarlanıyorsa, kişisel eğilimlere alet ediliyorsa, orada ölçüden değil, olsa olsa bir değer "ölçüsüzlüğün"den söz etmek daha doğru olur. Öyle olunca da "ahlakın övdüğü iyilikçilik, acıma, alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk gibi vasıfların genel adı olan" erdemden, Montaigne'in sözünü ettiği erdemden nasıl konuşabilirsiniz? Oysa Horatius gibi, erdemli olmayı göze almalıyız her şeyden önce. Birçok düşünür gibi Montaigne de, "İnsanın zihninde dolduracağımız ilk sözlerin, onun ahlakını ve ruhunu yoğuracak, ona kendini tanımasını öğretecek sözler" olması gerektiğini belirtiyor.

İşte sanat ortamına hareket ve canlılık getirecek, yararlıyı yararsızdan, güzeli çirkinden, iyiyi kötüden ayırt edecek kişilerin de, zihni bu "ilk sözler" le yoğrulmuş kimseler olması gerekir ki, orada bir "ortam"dan söz edebilelim. Hele eleştirmenin yanı sıra, seçme ve değerlendirme işinde

sanatçıya da büyük ölçüde görev düşen ülkemizde, zihni bu "ilk sözler"le yoğrulmamış, biçimlenmemiş kişilerin yanılgısı daha da büyük olur. Kaldı ki kültür ve sanat adına yüklenilen görevin güçlüğü ve çoğu zaman kılpayı bir ayrımı bile hesaba katmayı gerektiren yönü de su götürmez. Bunları gözden uzak tutmak, değerler üzerinde bir ölçüsüzlük, bulanıklık ve güvensizlik yaratır.

Sanat ortamının dilenen amaca uygun olması, bekleneni verebilmesi, elbet yalnız bu koşula bağlı değildir: Sanatçıların örgütlenmesi, doğal ve yasal haklarını elde etmeleri, ekonomik bir güce kavuşmaları, sanat eserinin yaşadığımız hayat içinde bir işlev kazanması, tabloların alıcı bulması, alım-satım piyasasının kurulması, tablo koleksiyonu yapan kimselerin çoğalması, devletin bu konuda tutarlı bir "politika" yürütmesi, müze ve galerilerin yurt düzeyine yayılması ve asıl görevlerini yürütecek bir nitelik kazanmaları... gibi ilk elde akla gelen koşulların da, sanat ortamının oluşmasında elbet büyük payları vardır. Bunlar yazılmamış ve söylenmemiş şeyler değildir. Özellikle on yılı aşkın bir süreden beri, sanat çevrelerinin özlediği, ulaşmak istediği ortam, bu koşulların gerçekleşmesine bağlı görülegelmiştir. Doğrudur da. Ne var ki, bu alanda yapılacak bütün çıkışlar, öngörülmesi düşünülen bütün tedbirler ve çalışmalar, eninde sonunda doğru ve yerinde bir değerlendirmeyi gerekli, hatta kaçınılmaz kılıyor. Sanat üzerine düzenlenen açık oturumların, yarışmalar üzerine öne sürülen düşüncelerin genellikle "seçicilik" sorunu üzerinde düğümlenmesi de bunu gösteriyor. Sorunun çözümü konusundaki öneriler ve düşüncelerin çeşitli olması bir yana, yanlış değerlendirmelerin kaynağındaki asıl nedeni kavramakta geç kalıyoruz: Sanat ortamı da, yaşanılan toplumun bir kesiti, bir aynasıdır. Ortamı oluşturan organizmanın üyeleri, ne denli iyi niyetli kişilerden kurulu olursa olsun, zihinleri Montaigne'in vurguladığı "ilk temeller" le yoğrulmamışsa, olumlu sonuç almak ve sanat ortamını sağlam temeller üzerinde geliştirmek biraz daha güçleşir.

Kaya Özsezgin

BİLİM DİLİ ÜZERİNE

Ortaoyunu adlı kitabıma bu yaşlılık yıllarında Türk Dil Kurumunun bilim dili ödülünün verilmesi, bana çocukluk yıllarımı düşündürdü. İlkokulda idim. İlk kez tarih dersi okumaya başlamıştık. Demek oluyor ki, sekiz dokuz yaşlarımda idim. Şimdi gözümün önüne geliyor: Pembe kağıtlı incecik bir kitaptı. Halkalar içinde padişah resimleriyle süslenmişti. Padişahların adları da sıralanıp giderdi: Murad-ı evvel, Murad-ı sânı, Murad-ı sâlis, Murad-ı râbi, Murad-ı hâmis... Bunların sırasını bir türlü ayırt edemez, hepsini birbirine karıştırırdım. Acaba Murad-ı hâmis mi, yoksa, Murad-ı sâlis mi daha önce idi? İşini içinden çıkamaz, bunalımlar geçirirdim. Çünkü sâlis, râbi, hâmis sözcüklerini ve yabancı tamlamaların çözüm yollarını bilmiyordum. Bilim diline karşı ilk kuşku damlası bilinç altıma işte o zaman düşmüş olacak. Bunu şimdi anlıyorum.

Zamanla yaşımız büyüdü, daha yüksek sınıflara geçtik. Bu sefer daha başka şeyler okuyor ve daha çapraşık sözlerle karşılaşıyorduk. Sözgelimi, "hendese" (geometri) diye bir dersimiz vardı. O derste zâviyetân-ı mütebadiletân-ı dâhiletân, zâviyetân-ı mütebadiletan-ı hâricetân gibi sözler çıkmıştı karşımıza. Sadece zâviye, mütebâdil, dâhil, hâriç sözlerini bilmek yeterli değildi; bunların çoğulları olan zâviyetân, mütebadiletan, dâhiletân ve hâricetân sözlerini de bilememiz gerekiyordu; sonra, o çoğullarla kurulmuş zincirleme yabancı tamlamaları da çözmeli idik. Zâviyetân-ı müdebâdiletân-ı dâhiletân, zâviyetân-ı mütebâdiletân-ı hâricetân... Bugün bunlara iç ters açılar dış ters açılar, deniyor. Çocuk, bu terimlere daha ilk karşılaştığı anda bir şeyler anlar gibi olur; çünkü iç ters sözlerini bilir; açı terimini bilmese bile, bunun açmakla ilgili bir şey olduğunu sezer, kavramı öğrenince de her şey yarı yarıya çözülmüş olur. Bugünkü çocukların işi işte bu kadar kolaylaşmıştır. Bizlerse nelerle uğraşırdık: Zû erbaat-ül-adla (dörtgen), müselles-i mütesaviy-üs-sâkayn (ikizkenar üçgen) ve daha başkaları... öteki derslerimiz de bunun gibiydi. Sözgelimi, "hayatiyat" (biyoloji) dersinde azm-i terkova diye bir söz çıkmıştı karşımıza; meğer, "köprücük kemiği" demekmiş; azm-ı enf, "burun kemi-

ği", üzn-i hârici, "dış kulak"; üzn-i vustâ "orta kulak", üzn-i eymen, "sağ kulak", üzn-i eyser, "sol kulak" demekti. Sözün kısası, kulağımıza kulak, burnumuza burun demiyorduk. Dersek ne olurdu? Ne olacak: Sözümüz ya da yazımız bilimsel sayılmazdı, sonunda sınıfta kalırdık; öğrenci argosuyla: "çakardık".

Edebiyat dili de aynı doğrultuda idi. Büyük şairlerin elinde bir ahenk aracı olarak kullanılan bu dil, hepimizi etkilerdi. Sözgelimi Baki'nin "Kanuni mersiyesi"nde geçen:

Ey pây-bend-i dâm-geh-i kayd-i nâm ü neng

Tâ key hevâ-yi meşgale-i dehr-i bî-direng

dizelerini anlamazdık ama, kulağımıza çarpan o görkemli ahenk, o açık deniz uğultusuna benzeyen ses bizi büyüler, aleyhinde konuşmamızı önlerdi. Ama küçük şairlerin elinde bu dilin gülünçlüğü bütün çıplaklığıyla ortaya çıkardı. Muallim Naci'nin Kuzu adlı bir şiiri vardır. Orada şöyle bir dize geçer:

Dünbâle ise hemîşe cünbân

"kuyruksa habire sallanır." demektir. Şiir sınıfta okunurken, sıra bu dizeye gelince, kendimi tutamamış, kahkahayla gülmüştüm. Öğretmen çok kızmış, "iki izinsiz bilâ af" cezası vermişti. Öğretmen kızmıştı ama, ben de haklı idim. "Kuzunun kuyruğu sallanıyordu." demek için bir sürü yabancı sözün belini bükmek bana çok gülünç gelmişti.

Dünbâle ise hemîşe cünbân

Bu dize, sınıfın gülme anahtarı olmuştu. Ona, "kuyruğu titretmek" anlamını da yüklemiştik. Kara tahtaya kalkıp da sıfır aldığımız, yazılı ya da sözlü sınavları başaramadığımız bunalımlı günlerimizde dahi, içimizden biri: "dünbâle ise hemîşe cünbân" dedi miydi, ister istemez gülerdik.

Arapça, Farsça ve Türkçenin birleşmesiyle meydana gelen bu üçlü dil, Tanzimat'tan sonra Frenkçe sözcüklerin de girmesiyle, dörtlü, beşli, hatta altılı bir dil haline gelmişti. Sözgelimi, Abdülhak Hâmit Bey,

Lakta, kaskadda anınla randevular var idi

diye yazıyordu. Lak, kaskad, randevu sözleri ellerini kollarını sallaya sallaya giriyordu dilimize. Daha sonraki uşaktan Cenap Şahabettin de, Temâşâ-yı Hazân adlı ünlü şiirinde:

Na'ş-ı evrâk ile dolar laklar

demişti. "Göller, yaprak ölüleriyle dolar"mış. Görüyorsunuz, bir lak, lak'tır gidiyordu. Bu laklakıyat daha da yaygınlaşabilirdi. Neyse ki, günün birinde Ahmet Haşim, Göl Saatleri adlı bir şiir kitabı çıkardı da, bizim "göl" ü kurtardı; yoksa "göl" elden gidiyordu.

Bilinçaltıma düşen ikinci kuşku damlası da, imla ve alfabe konusunda olmuştu. Ortaokulda idik. Arap harfleriyle basılmış okuma kitabımızda Halide Edip'in Zeynebim Zeynebim! adlı bir hikâyesi vardır. Öğretmenimiz, arkadaşlarımızdan birisine, "Filan sayfadaki hikâyeyi oku." dedi. arkadışımız, Zeynebim Zeynebim başlığını Zinbem Zinbem diye okudu. Tabiî, sınıfta bir kahkahadır koptu. O günden sonra, çocuğun adı Zinbem kaldı. Sınıfın edebiyatçısı geçindiğim için, arkadaşımıza en çok gülen, en çok takılan da bendim. Gülüyordum, takılıyordum ama, içime de bir kurt düşmüştü: Demek ki Zeynebim sözü Zinbem diye de okunabiliyordu. Bu türlü türlü okunabilmenin sebebi neydi. Bunu önlemek içi ne yapmak gerekirdi? Oralarını düşünecek yaşta değildim. Ama işin içinde bit yeniği vardı. Onu sezmiştim.

İşte bu aşamalardan geçerek okulu bitirdik. Günün birinde kendimi harf ve dil devrimlerinin ortasında buldum. O zamana kadar bilinçaltındaki birikimler, birdenbire su yüzüne, bilinçüstüne çıkmıştı. O günden bu yana kalemimi bu devrimlere adadım.

Konumuz bilim dili olduğu için yine ona döneyim. Bilirsiniz, Eflatun'u okuyup anlamak çok kolaydır. Büyük düşünce ve sanat adamının kitaplarını bir roman okuyormuş gibi rahatlıkla ve keyifle okurum. Dediğim gibi Eflatun'u anlamak kolaydır, ama Eflatun üzerine yazılmış bir kitabı anlamak hiç de kolay değildir. Demir leblebi gibidir mübarek, yalnız uzmanlara seslenir; onların bile çoğunun anladığı kanısında değilim. Bu konuda Cenap Şahabettin'in bir özdeyişi vardır;

Eflatun kadar derin düşünmek, büyükannem gibi basit söylemek, düşünce derecelerinin en yükseği budur.

Bu nokta üzerinde önemle durmak isterim: dil konusunda büyük annelerimizden alacağımız pek çok ders var.

Cevdet Kudret

TÜRK DİLİ

Bağımsız bir ulusun dili de bağımsız olur, halkçı bir devletin dili halk dili olur, uluslaşma sürecine giren bir toplumun dili ulusal dil olur, "dil devriminin" tarihsel-toplumsal devrimci gerekçesi budur. Hasan Cemil Çambel, "Türkler, Dilleri ve Kaderleri" adlı araştırmasında, dil devrimine bu gerekçeden bakarak, şunları yazıyor; halk için değil, saray ve devlet için yabancı bir dil ve bunun mütehassıslarını, sanatkarlarını ve profesyonel şairlerini yetiştirdiler ve milletten ayrıldılar. Milli dil yerine kozmopolit resmi bir dil, ayrı bir zümre dili, bir aristokrat edebiyat yarattılar. Halkın şiir diline, Türk mitolojisine gittikçe yabancılaştılar. Türk ruhunu aydınlatacak edebi eserleri teşvik etmediler ve milletin kaderiyle ilgilenmediler. Milli birlik yüzyıllarca sağlanamadı.

Dil devriminin, tarihsel ve toplumsal derin görünümü, Çambel'in bu satırlarında açıkça belirtilmektedir. Ulus ustası Atatürk'ü Türk Dili'nin sorunlarına iten tarihsel nedenler bu geniş görünümden çıkmaktadır. İlk çizgide, Atatürk'ü ilgilendiren sorunların bağımsızlık ve ulusal birlik olduğu anlaşılıyor. Çizgi derinleştikçe, halkçı devlet ülküsünü taşıyan Cumhuriyet yönetimi içinden geçerek yeni boyutlara ulaşmaktadır.

Nasıl konuşacağız? Nasıl yazacağız? Halk gibi konuşacağız, halk gibi yazacağız. Türkçe konuşacağız, Türkçe yazacağız ulusçu Atatürk'ün bildirisidir, halk gibi konuşacağız, halk için yazacağız ise, halkçı Atatürk'ün bildirisidir. Her iki bildiri ulusal dilde birleşerek, dil devriminin ana yönünü çizerler.

Dil devrimi, yazı değişiminden sonra gelir. Eski yazıya bağlılık, alışkanlık bir yerde, eski dile, Osmanlıca'ya alışkanlığı sürdürür. Harfler değişince ve halk yeni yazı ile okuyup, yazmaya başlayınca, dil ile yazı arasındaki çelişki bir bütün olarak ortaya çıkar. Halk yazısı halk dilini de gerektirir. Yazacaksınız ve okuyacaksınız! Ulus ustası Atatürk'ün halkına çağrısı budur. Yazıyoruz ama, okuduğumuzu, yazılanları anlayamıyoruz. Bu bizim dilimiz değildir, halkın dili değildir. Dil devrimi, halk Türkçesini yazı diline uygulamaktan, uyarlamaktan başka bir şey değildir. Şimdi, Türk dilinin kaynaklarına inmenin zamanı gelmiştir. 1932'de Türk Dil Kurumu, kurulur, Türkçenin araştırılmasındaki bilimsel yön bir yana, Mustafa Kemal Atatürk'ün "dil işlerinden" beklediği asıl amaç, devrimci bir amaçtır: Bir uygarlık değişiminde Türk halkını, kendi diliyle düşünür, yazar, okur, tartışır hale getirmek! Bu yüzden, dilin Türk ulusunun ana diliyle arılaştırılması, Türk dilinin yabancı dillerin ayrık otlarından kurtarılması akımı, uluslaşma devrimi'nin tarihsel oluşunda devrimci bir nitelik kazanır.

Dil devriminin savunucularından, savaşçılarından Nurullah Ataç, bir denemesinde şunları yazmaktadır:

"Ne demektir devrim? Bir toplumun görüşünü, düşünüşünü, yaşayışını değiştirmesi demektir. Bir toplumun görüşü, düşünüşü, yaşayışı değişince yasaları, töreleri, yazısı, dili de değişmez mi? Onlar da yeni görüşe, yeni düşünüşe, yeni yaşayışa uymak eğilimini göstermez mi? Biri değişmesin de eskisi gibi kalsın... Olur mu sanıyorsunuz bunu"?

Ulus ustası Mustafa Kemal Atatürk: "Olmaz" diyor, dil eski kaldıkça devrimin özü de yenileşemez. Bu devrim bir uluslaşma devrimi ise, dili de ulusal bir dil olacaktır. Bağımsızlık ancak, bağımsız bir dille korunabilir. Devrim halkçı konuşmasını ancak halk diliyle, Türkçe ile yapabilir, halkla karşılıklı konuşma bağını halkın diliyle, Türkçe ile kurabilir.

C.A Kansu

ULUSLAŞMA SÜRECİNDE DİL DEVRİMİ

Her dil konuşulduğu toplumun uygarlığı kadar geniştir, büyüktür. Bu bakımdan diller kendi toplumlarının değer yargılarıyla yönetim biçimi, ekonomisi ve sanatıyla özdeştirler. Dillerin bu özelliği toplumların gelişim sürecini de simgeler.

Örneğin ortaçağda Avrupa bir ümmet toplumuydu. Dünya görüşü dinsel değerlere dayanıyordu. İlkel ve karanlık bir yaşam sürüyordu. Ümmet birliği Avrupa'daki toplumları kendi çevresinde toplamıştır. Ümmet toplumlarının ortak dili de Latinceydi.

Avrupa'da on beşinci yüzyıldan sonra ümmet toplum yapısı çözülmeye, dağılmaya başlamıştır. Arkadan ümmet birliği içinde yer alan toplumlar ulusal dillerine sahip çıkmışlardır. Bunun için Latince'ye karşı kendilerini savunmuşlar, bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Sonuçta İtalyanca, Fransızca, Almanca gibi bağımsız ulusal diller oluşmuştur. Daha sonra bu dilleri konuşan toplumlar ulus olarak tarihsel süreç içindeki yerlerini almışlardır. Avrupa'da bu gelişme önce İtalya'da görülmüştür. Oradan Fransa, ingiltere ve İspanya'ya geçmiştir. Aynı gelişme Orta ve Doğu Avrupa'da da gerçekleşmiştir.

Bizim dilimiz de uluslaşma sürecinde Avrupa dilleri gibi bir yol izlemiştir.

Osmanlı İmparatorluğu bir ümmet toplumuydu. Bu imparatorluğun da değer yargıları dinsel kaynaklıydı. Türkçenin karşısında Arapça (ya da Osmanlıca) bir ümmet diliydi. İslam dininin kitabı ve bilimi bu dille yazılmıştı. Medreselerin resmi dili Arapçaydı. Türkçe aslında bizim doğal dilimizdi. Bunun için halkımız arasında yaşıyordu, konuşuluyordu. Ulusal benliğimizin zengin kaynaklarını içinde saklıyordu. Ne ki imparatorluğun yöneticileri, aydınları ümmetçilik nedeniyle Türkçeyi kaba buluyorlardı. Osmanlıcayla konuşup yazıyorlardı hep.

Bizde Osmanlıcaya ilk tepki on dokuzuncu yüzyılda Tanzimat'la başladı. Bu dönemde Osmanlıcaya karşı çıkıldı. Yüzeysel de olsa Türkçe savunuldu. Dilde sadeleşmeden söz açıldı. Ne var ki Tanzimat temelde yeterli

değildi, eksikti, yarımdı. Tanzimat'ın dil ve uluslaşma konusundaki bu eksikliğini bir ölçüde 2. Meşrutiyet dönemi gidermeye çalışmıştır. 1908'de Genç Kalemler dergisi çevresinde toplanan bazı aydın gençler tarihimizde ilk kez Ulusal Edebiyat dönemini başlatmışlardır. Ziya Gökalp ve arkadaşlarınca yürütülen bu çalışmaların amacı, halk dilinin, halk edebiyatının söz ve deyiş olanaklarını değerlendirmekti. Bununla ulusal benliğimizin bilincine varmaktı.

Meşrutiyet yıllarında amaçlanan doğrultuda oldukça uzun yol aldık. Ama sonuca ulaşamadık. Çünkü bu konudaki çalışmalar örgütsüzdü, dağınıktı, düzensizdi.

Bunun için Kurtuluş Savaşı'nı ve Atatürk'ü beklemek gerekiyordu.

Atatürk bir ulus devrimcisiydi. O'nun yönetiminde Türk toplumu ortaçağ kalıntısı ümmet birliğinden çıkmış, uluslaşma sürecine girmiştir.

Uluslaşma, ulus olma bilinci, günümüz uluslararası yakınlaşma ve işbirliğine karşın, çağımızın gene de en belirgin özelliğidir. 20. Yüzyıl, dünyanın gidişine; ulusal çıkar ayrılıklarının damgasını vurduğu ve uluslaşma hareketlerini nitelediği bir dönemdir. Günümüzde gelişmiş ulusların dolaylı ya da dolaysız üstünlükleri karşısında az gelişmiş ulusların bağımsızlıklarını kazanma çabalarına giriştikleri, buna koşut olarak da ulusal kişiliklerini kazandıkları bir gerçektir. Bu açıdan uluslaşma sürecinin temeli, sürükleyici gücü de dil'dir. Tarihte ulusal dil olmadan, ulusal birlik ve bütünlük ya da ulus olmamıştır. Atatürk bu gerçeği çok iyi bildiği için ülkemizde Harf ve Dil devrimi yapmıştır. Avrupa'da daha önceki yüzyıllarda kurulan dil dernek ve akademileri gibi bizde de Türk Dil Kurumu'nu kurdurmuştur. Bununla dağınık dil çalışmalarını birleştirmiştir. Türk Dil Kurumu yoluyla halk ağzından derlemeler, eski metinlerden taramalar yaptırmıştı. Türkçe köklerden binlerce yeni sözcükler, terimler türettirmiştir. Böylelikle Türkçeyi her türlü duyguyu, düşünceyi anlatacabilecek geniş soluklu bir bilim ve sanat dili durumuna getirmiştir. Bugün hepimiz Türkçenin bu mutlu dönemini yaşıyoruz.

Görülüyor ki ulus birliğinin, ulusal bilincin oluşmasında dil toplayıcı, kaynaştırıcı, itici bir güç oluyor. Bu nedenle dil giderek ulusla özdeşleşiyor.

Atatürk'ün Dil Devrimi de uluslaşma sürecimizde aynı görevi üstlenmiştir. Ülkemizde dil devrimiyle ulusal sürecin koşutluğunu göremeyenler, bu tarihsel olguya kızmaktadırlar. Aslında dil devrimine kızanlar dilimizin uluslaşma süreci içindeki işlevini anlayamayanlardır. Bunu özümseyip içlerine sindiremeyenlerdir.

Erol Yılmaz

OKUMAK

Yazı
Okumak
Kitap
Kitap ve Okuyucu
Yazar
Düşünmek

YAZI

Bir apartmanın yarı aydınlık penceresiyle karşılaşırım akşamları eve dönerken. Bir yaşlı adam, köşeciğine çekilmiş, elinde bir kitap, durup dinlenmeden okumaktadır onu. Kimdir bu yaşlı adam, necidir, nasıl bir insandır? Hiçbir özelliğini bilmiyorum. Ama dünyada ancak birkaç yılı kalmasına karşın durup dinlenmeden okuyan bu yaşlıdaki okuma tutkusu nereden gelmektedir? Asıl merak ettiğim sorun budur. Yazımda, bu «merak»ı yenmeye çalışacağım.

İnsanlık tarihinin yazıyla başladığı bir gerçektir. Yazıyı bulmasıyla birlikte insanoğlu, evrendeki sonsuzluğuna da inanmıştır. Daha açıkçası, yazı yoluyla varlığının ayrımına varmıştır. Yaptıklarına, ortaya koyduklarına inan, bir saptamaya götürmüştür insanı, Denebilir ki, insan yazıyla, kendini yeniden yaratmıştır. Benjamin Franklin'in mantığıyla düşünülürse insan, kendisini hayvanlıktan kurtaran en önemli «araç»ı bulmuştur. Bu araç, kendisini düşmanlarından korumak için yaptığı taş, sopa, balta türünden bir araç değildir; düşünsel kişiliğini oluşturan yepyeni bir güçtür. Taş, balta, sopa... gibi araçlar, insanın hayvana üstünlüğünü sağlayan bir baskı gücü taşır. Oysa yazı, insana insanlığını duyuran, baskı güçlerinin gereksizliğini gösteren, yeni bir yaşama ve var olma biçimini oluşturan temel araçtır. Bu nedenle, Franklin'in «İnsan, araç yapan hayvandır» tanımı, bu ışık altında yetersiz görülebilir. Söz konusu aracın nasıl bir araç olduğunun belirtilmesi gerekir. Ama Franklin'in bu tanımı, insanı yalnızca "el uzluğu" olarak yorumlayan anlayış için sağlam bir dayanaktır. Hele, el uzluğunun kökeninde zihinsel yaratımın etkileri de düşünülürse, tanımın gerçekliği açıkça belirir.

Yazı neyi getirmiştir insanoğluna? Düşünmeyi ve varlığına güven duymayı. Öyle sanıyorum ki, Aristo'nun "İnsan düşünen hayvandır" tanımı, insanın yazıdan sonraki dönemlerini anlatır. Çünkü, ancak yazıyla, insanın düşünebildiği saptanabilmiştir. Tanımı genişletirsek, ilk insanın, düşmanını parçalamak için yaptığı ilk araç bile anlatımsal bir değer taşır. En ilkel araç, "Seni parçalayıp yiyeceğim"in anlamlı bir biçimidir. Ya-

zı'nın, düşünmeyi somutlayan bir eksen olarak alınması, insanın var oluşunu araştırmada sağlam bir dayanak olmaktadır.

Elinden kitabını bırakmayan, son yıllarını yazıyla dostluk içinde geçirmek isteyen yaşlı adamla ilgili meraklardan biri aydınlığa kavuştu sanırım. En ilkel noktada da olsa, uygarlığın doruğunda da olsa, insandaki, varlığını yaşama tutkusu, amaç yönünden değerinden bir şey yitirmemiştir. İlkel insan, nasıl varlığını duymak için araç yapma gereksinimi duymuşsa, uygar insan da yeni yaratımlarla varlığını yaşamak gücünü göstermiştir. Ne ki, bu amacın biçimi değişmiştir. Her çağ, her yeni düşünce, gerçekte, insanın, kendisini yeni bir şeye uydurmasından başka nedir? İlk insan, yazıyla nasıl var olduğunu anlatmak istemişse, bugünkü insan da yazının gücüne sığınarak daha anlamlı bir yaşamayı seçmektedir. Okuyan insan, kendi kendine bir dünya kurar, yaratılan güzellikleri, kendi yarattıklarıyla birleştirir. Sanatçıyla insan arasındaki sonsuz dostluk böylece başlar. Yaşlı adamdaki okuma tutkusu, ilk insandan bu yana gelişen yaratma tutkusunun bir sonucudur. Bir şeyi kavrama, ona egemen olma tutkularında da insanın bu yaratma isteğinin somut sonuçlarını görebiliriz. Sözgelimi Hamlet'i okuyan kişi, Hamlet'teki yaratımın ayrımına erdiği için sevmez onu yalnızca, Hamlet'in çağrışımlarıyla kendi içindeki Hamlet'i yarattığı için ilgi duyar ona. Yani sorun, insanın, kendini yeniden yaratmasıdır. Kimi kişilerde birtakım yapıtlara zaman zaman dönme isteğinde de bu yeniden yaşamın etkilerini izleriz. Hamlet'teki düşünceler, yaratılan dünya onun içine işlemiştir. O da bu dünyaya karşılık kendi dünyasını kurmuştur içinde. Var olana, var ettiğiyle karşılık vermektedir. Bir resim için, bir müzik parçası için de aynı durum söz konusudur. Van Gogh'u tanıyan insan, onun resimlerinin tüm oluşumunu yerleştirmiştir içine. Bu, bir kişilik kavrayışıdır. İster istemez, dünyayı biraz da o gözle yorumlayacaktır. Şubert, Çaykovski için de böyledir bu. Onları dinleyen, onları yaşamayı seçmiştir. Ama bu yaşama, müziğin ya da resmin yarattığı yaşama ortamıdır. Peki, kişinin, zaman zaman bir roman ortamına, bir müzik ortamına ya da bir resmin ortamına sığınması nasıl açıklanabilir

Her yaratım, ilk andan sonra eskimeye başlamıştır. Doğanın bu değişmez yasası, insanın, her anda, saliselere sığacak denli dar zamanlarda yeni yaratımların yaratıcısı olma gücünün sonucudur. Bir şeyle yetinmeme, kendini sürekli değişimlerin içinde bulma, insanın doğa karşısındaki yenilmez gücüdür. Sorun bu açıdan alınmazsa, "Durdurun dünyayı inecek var" diyenlerin gülünçlüğüne düşeriz. Yok edilen her şeyi yeniden yaratacaktır insan, hem de ona daha da üstünlükler katarak. Hatta, kendi bile bazı şeyleri yok edecektir, yerine yenisini koymak için yaşamını yenilemek için.

Karşımıza yeni bir sorun çıkıyor: Mademki insan, hep yeni yaratımların yaratıcısıdır; neden zaman zaman eskiye dönmekte, yirmi yüzyıl, yirmi beş yüzyıl önce yazılmış yapıtların dünyasına gömülme isteği duymaktadır? Aslında bu da bir sürekliliğin somut görüntüsüdür. Gerçekte iki nedeni var bunun: Birincisi, insan, en ilkel yaratımlarla, en gelişmiş yaratımlar arasındaki ilişkiyi kurmak zorundadır. Gelişim sürecinin kaçınılmaz gerekçesidir bu. Öncesiyle sonrasını araştırmak, insanın tarihsel gerçeğini de yansıtmak demektir. Din kitaplarının tümü, güçlü yazarların hepsi bu gerçeğin yansıması yolunda geliştirmişlerdir sanatlarını. İkincisi ise, insanın daha önce yaratılanları yeterince kavramamış olmasıdır. İnsan, kavrayamadıklarına dönmek zorunluğunda duyar kendini. Bu da var oluşun bir kanıtıdır. Sözgelimi beyin, bütün çağları kapsayacak bir güçtedir. Günümüzün gelişmeleri içinde ortaya büyük işler koymayı başarabilen sanatçılar, ondan önceki bütün çağların düşüncelerini eleştirmiş, değerlendirmişlerdir. Örneğin Camus'yu yalnızca çağını yorumlayan, çağını yansıtan bir sanatçı olarak almak, yanlış bir sonuca varmak olur. Çünkü Camus, Sartre, Kafka, Dostoyevski, Yunus gibi sanatçılar, yalnızca çağlarını yansıtmamışlar, bunun yanında bütün çağların, bütün düşüncelerin, gelmiş geçmiş düşünürlerin eleştirmelerini de yapmışlardır. Üstünlüklerinin nedeni budur. Hiç kuşku yok ki, çağlarının "raportörlüğünü" yapan sanatçıların ancak günü birlik bir değeri vardır. Bu açıdan değerlendirilirse, sanatçının, yazıya kattığı sonsuzluk ortaya çıkar. İnsan, bu sonsuzluğu yaşamak için eski'de yapılmamış değerlendirmelere dönebilir. Sözgelimi Socrates, bugün'ü dün'de yaşamış bir düşünürdür. İnsanoğlu, bugün'de

bile, Socrates'in düşünceleri üzerine yoğun değerlendirmelerde bulunmaktadır. Onun söyledikleriyle yaratılan çağrışımlarla gününün değerlendirmesini yapmaktadır. İşte kişinin roman, müzik, resim... gibi sanat ortamlarına sığınması, düşünürleri yeniden ele alması, onun, işi kökeninden kavrama yönelimiyle açıklanabilir. Yarattığı bir dünyaya girecek, yaratılmış bir dünyayı yaşayacak. Var olmanın bundan öte bir anlamı var mıdır? Yazı, dünyaya bu anlamı katan en etkili araçtır. Öyle bir araç ki insanın düşünsel kişiliği, bu araçla var olmuştur. Gelimli gidimli dünyada birkaç yılı kalmış yaşlı adamın, elinden kitabı bırakmamasında, bu düşünsel varoluşun etkisini görebiliriz.

Belki şu anda bile söz konusu ettiğim yaşlı adam, elinde kitabıyla, yeni bir dünyayı kavramaya, onu yaşamaya çalışmaktadır. İçinde bulunduğumuz arap saçına dönmüş bir dünyadan kaçıp kendi yarattığımız bir dünyaya sığınmanın başka yolu var mıdır? Camus'yle, Van Gogh'la, Çaykovski'yle, Descartes'la, Yunus'la, Pir Sultan Abdal'a, Şopen'le... geçirilecek zamanların ötesinde büyük bir yaşama düşünülebilir mi? Görülüyor ki, insanı sonsuz kılan bir araçtır yazı.

Adnan Binyazar

KİTAP OKUMAK

Kitap, bilincin insandan insanlığa iletilebildiği araçtır.

Kitap, bilinçsel üretimin kendini kalıcılaştırdığı bir çeşit mekândır. Kalıcı, iletici, aktarıcı bir işlevi vardır. Bilincin, insandan insanlığa iletilebildiği araçtır. Bunun içindir ki, kitabın silahtan tehlikeli olduğunu söyleyebilmek benim için olanaksız. Ama silahtan çok daha güçlü olduğu bilinen bir gerçek. Silah, doğal insanın insanlaşmasının, insan olarak daha yüksek bilinç edinmesinin aracı olmadı; baskı altında tutmanın, soymanın, ezmenin aracı oldu. Silahlıların ezmek istediği bir dünyada, ezilmemek için de silaha gereksinme vardır. Ne var ki, gündelik dildeki anlamıyla silah, hiçbir zaman üretmedi, yalnızca tüketti. Kitap ise, üretimin olduğu kadar, insanlığın yükselmesinin belirleyici aracı oldu.

Şimdilerde, yeni işim dolayısıyla yakından gözlediğim olgular var. Ülkemizde, bugün, yabancı dil öğrenmek, bilimin bilinmesi ve üretilmesi için bir zorunluluk olarak kendini dayatmış bulunuyor. Yetişmekte olan kuşaklar, toplum içerisinde belirleyici bir yer edinebilmek için, yabancı dil öğrenmenin gereğini duyuyorlar. Yabancı dil bilmeden, eğitildikleri dalda, sanatta, felsefede, iktisatta, fizikte, çağdaş yaşama kendilerini uyarlayamayacaklarını, daha önemlisi çağdaş düzeyde bu bilinç biçimlerini üretemeyeceklerini kavrıyorlar. Sorun, ikinci bir dil bilme sorunu değil. Kültürel bakımdan gelişmiş dillerden birini öğrenerek, gelişmiş kültürleri edinmek istiyorlar. Şu var ki, dillerini öğrenmek istedikleri toplumlar, yalnızca teknik ve bilim üreterek gelişmedi. Shakespeare, Hegel, Marx ve yüzlercesi, ne bilgisayar programladılar, ne de uzay araçları üzerinde çalıştılar. Toplumsal bilincin bu üstün yaratıcıları, ürettikleri zihinsel ürünlerle, insanlara yeni değerler edinmeleri olanağını sağlamakla kalmadılar, onlara, düşünme ve düşünce yöntemleri kazandırdılar, onları yeni bilinçler üretmeye hazırladılar. Düşünen, araştıran ve yeni düşünceler üreten insan, bilimi ve tekniği üretti.

İnsan toplulukları, bir yönüyle kendi içlerinde büyüyen, öteki yönüyle başka topluluklarla ilişkiler kurdukları ölçüde daha büyük birimler oluşturan canlı organizmalardır. Bu canlı organizmalar, bilginin, bilimin, tekniğin gelişmesi ve genişlemesi oranında, kendi ilişkilerini yeniden ürettikleri gibi, yeni ilişkileri de üretirler. Yeni ilişkiler, dünün toplumsal yasalarının bir çoğunu eskitir ve tarihin arşivine kaldırır, bunun yanı sıra, günün yeni toplumsal yasalarını doğurur. Sorun, değişen ve sürekli yeni ilişkiler üreten toplumun (günümüz toplumlarının), yeni ilişkilerle birlikte doğmuş olan toplumsal yasalarını bulgulamak, günü ve geleceği doğru olarak belirlemek sorunudur. Sorun, gelişerek değişen ilişkilerle birlikte değişerek gelişen toplumun, o ölçüde yeni zihinsel ve estetik doyum sağlayabileceği değerleri üretme sorunudur. Ve sorun, Türkiye somutuna indirgenerek söylemek gerekirse, toplumsal bilimde, bilimde, sanat ve estetikte olduğu kadar, siyasal yaşamda da, siyasaların ve ideolojilerin üretilmesi sorunudur.

İnsan, insan olarak, kendini, iki şeyle donatabiliyor: Biri, insanlığın kazanımlarının tümünü oluşturan manevi kültürle; öteki, insanlığın tarihsel olarak biriktirdiği maddi değerlerle. Bugün, maddi değerleri, geleneksel yöntemlerle üreterek, gelişmiş ülkelerin maddi ve manevi baskısından kendimizi kurtaramayacağımızı herkes kabul ediyor. Maddi değerleri, daha büyük ölçekte ve giderek büyüyen ölçeklerde üretmek, o ölçüde zihinsel değerler üretebilmekle olanaklı. Düşüncelerin ve düşüncelerin taşıyıcısı kitabın zincire vurulduğu yerde ise, işte bu olanaksız.

Muzaffer İlhan Erdost

OKUMAK

Okumak insan için bir zevk, bir eğlence olduğu kadar, hiç kuşkusuz eğitici bir eylemdir de. Bilgilerimizi artırarak, usumuzu işleterek düşüncemizi, görüşümüzü genişleten bir eylemdir. Okuyan insan olayları değerlendirmede, çevresini tanımada, yaşamın tadını çıkarmada, okumayandan daha üstün bir durumdadır. Ne var ki, okumak bir araçtır, amaç değil. Bize kavrayış üstünlüğü, duygu inceliği, olgunluk kazandırmayan bir okumanın ne önemi olabilir? Birçok insan gözlemlerle, çevresinden aldıklarıyla da erdeme, olgunluğa kavuşabileceği gibi, fakülteler bitirdiği halde bu gibi değerlere erişemeyenler de yok değildir.

Okumuş olmayı, kitaplar devirmeyi yalnız bilgiçlik, caka ve başkalarını küçümseme gibi olumsuz davranışlar için bir araç sayanlara şaşmamak elden gelmez. İşe yaramayan bilgi, ha kitaplarda olmuş, ha kafalarda, ne ayrımı var ki? Kimi insanlar davranışlarından çok, bilgili olmaya önem verirler. Davranışları beslemeyen bilgi ise, bence özümsenmemiş bir besin maddesi gibidir. Böyle sindirilmemiş, kana, cana katışmamış besin maddelerinin ağırlık olmaktan, yük olmaktan öte ne anlamı var?

Der ki, Yunus Emre:

İlim ilim demektir
İlim kendin bilmektir
Sen kendini bilmezsin
Ya nice okumaktır

Öyle ya, kendini bilmezin biri olduktan sonra bilgili olmanın, bilimin ne anlamı olabilir? Kendini bilmek. İşte en büyük erdem bu. Sokrates'in çağdan çağa yankılanıp gelen en büyük öğretisi de bu! Her doğru, güzel, iyi olan şey, önce kendini bilmekle, tanımakla başlar çünkü. Kendini, kusurlarıyla erdemlerini, güçleriyle güçsüzlüklerini iyi tanıyan kimse, hem güçlü olur, hem de çevresiyle, insanlarla olan ilişkilerini daha iyi düzenleyebilir. Dolayısıyla da mutlu olma, başarı kazanma olasılığı yükselir.

Nasıl abur cubur yiyen, mide fesadına uğrarsa, her eline geçen kitabı rastgele okuyan, sindirmeden okuyan kimse de giderek kafa fesadına uğrar. Uğraş dışındaki okumaktan beklenilen, usun işlemesi, duyguların incelip olgunlaşmasıdır. (...) Okumaktan amaç, kendimizi, çevremizi, toplumumuzu ve evrendeki yerimizi kavramaktır. İnsanlarla ilişkilerde son söz kitabın değil, her zaman sağduyunun ve davranışların olmuştur. Kitaplar uyarıcıdır, dosttur çoğu kez. Ama doğa ile, gerçekle, insanla aramızda duvarlar örmemelidirler.

Bizi insana, doğaya, ışığa götürdükleri ölçüde yararlı, değerlidirler. Gözümüzü açtıkları oranda dostturlar. Çevremize sağlıklı bakmamıza yardım ettiklerince arkadaştırlar, öndedirler.

Cevdet Yalçın

OKUMAK

İnsanı insanlaştıran etkenler arasında okumanın büyük önemini kim yadsıyabilir? İyi ama ne anlayacağız okumak sözcüğünden? Harfleri belleyip kitap ya da gazete yapraklarına ister sesli ister sessiz, göz gezdirmeyi

okuma sayacak mıyız? Makine gibi, papağan gibi okumaya okuma denebilir mi hiç?

Bir başkasının yardımı ve desteği ile düşünmedir okumak. Düşünceyi açtığı ve yargı yeteneğini geliştirdiği ölçüde yararlıdır, anlamlıdır. Bir seçim işidir her şeyden önce. Hiç kimse yazılanların tümünü okuyamayacağına göre sınırlıdır insanın ele alacağı yapıtlar ve yayınlar.

Okumanın ereği bilgi depolama değil de kafanın yargı gücünü artırmak ise insanın belirli sayıda yapıt çerçevesini aşamayacağı kesin. Bildiğimiz üzere eskiden, daha doğrusu kitap basma makinasının ortaya çıkışından önce öğretim ve öğrenim yazılı değil, sözlü idi. Öğretmen anlatır, söyler, öğrenci dinler, bellerdi. Söyleşi yoluyla düşünülürdü o zamanlar. Sokrates yazarak değil konuşarak kafaları açardı. İsa yazarak değil konuşarak gönüllere ışık serpti. Eflâtun ile Aristo konuşa konuşa yaydı düşüncelerini.

Bizde âşık denen saz şairleri yazılı değil sözlü eğitimle yetişmemiş miydi? Büyük âşıkların sonuncusu Veysel Şatıroğlu küçük yaşta kaybetmişti gözlerini. Ama kulaktan duyarak öğrendikleri üzerinde öylesine kafa yormuştu ki, sadece güzel şiirler söylemekle kalmamış, son demlerine doğru televizyonda kendisine sorulan sorulara değme ordinaryüs profesörün kolay kolay veremeyeceği olgunlukta yanıtlar vermişti.

Montesquieu der ki: "İnceleme ve araştırma benim için yaşamın kötü yanlarına karşı en etkin ilaç oldu. Bir saat okumakla gideremediğim üzüntüyü anımsamıyorum hiçbir zaman." Her okuma tiryakisi için geçerli mi bu tutum bilmem.

Bir başka yanı da var okumanın. Sadece eskiler, klasikler mi okunacak? Yeniler, çağdaşlar okunmayacak mı? Yalnız eskileri, klasikleri okuyarak çağımızdaki toplumların ve insanların sorunlarını kavrama olasılığı var mı? Sanmıyorum olduğunu. Ama unutmayalım ki çağdaş yazarın halisi yenilikler getiren yazardır. Yeniyi sezme, sezebilme ise ayrı bir yetenektir. Eskilerden, klasiklerden söz açmada üstün başarı gösteren nice ünlü eleştirici yaya kalmıştır yeniyi sezmede. Sainte – Beuve en ünlü örneğidir bu tür eleştirmenlerin. Charles Baudelaire Kötülük Çiçekleri

üzerine bir övgü yazısı bekleye durduğu Sainte – Beuve'den aldığı, kısa ve kuru bir mektupta, sonradan büyük üne kavuşacak yapıtının yazın dünyası için Kamçatka'ya benzetildiğini görecekti. Çağdaşı Victor Hugo ise Baudelaire'e ilettiği birkaç satırda "Sanata yeni bir ürperiş getirdiniz" diyerek övüyordu Kötülük Çiçekleri şairini.

Peki insanoğlu yeni yazarları izleyebilir mi ömrünün sonuna dek. Yaşam uzunsa zorlaşıyor izlemek. Seksen sekiz yaşında gözlerini yuman Andre Gide son yıllarında şöyle yakınıyordu: "Artık yaşlandım galiba. Anlayamıyorum yeni yazarları." On dokuzuncu yüzyılda Fransız Akademisine girmek amacı ile destek sağlamak üzere ziyaretine gelen bir yazara: "Bayım, benim yaşa gelince okumaz insan, tekrar okur sadece" yanıtını vermişti Royer Collard.

Bir başkasının yardımı ve desteği ile düşünmedir dedim okumak. Öğrenmek, bilgi edinmek, haber almak için okumayı da sayabilecek miyiz bu tür okumaya? Sokamayacağız herhalde. Bu nedenle bir başkasının yardımı ve desteği ile duygulanarak düşünmedir okumak dersek daha doğru olacak belki de. Böylesine okumak kuru bir dinleyicilik değil, ikili bir söyleşidir. Bir diyalogdur. Yazar ile okur arasında çift yönlü bir duygu ve düşünce köprüsüdür. Bu köprü de her insanda belirli ve sayılı yazarlar için kurulabilir. Her yazar herkese seslenemediği gibi, herkes her yazarın sesini duyamaz. Ve Mallarme'nin Deniz Meltemi'nde düşlediği üzere kimse okuyamaz kitapların tümünü.

Hem önemli olan çok okumak, her şeyi okumak değil ki! Önemli olan seçkin ve belirli bazı yapıtları, üzerinde dura düşüne kafamıza ve içimize sindire sindire, iliğini çıkara çıkara okumak.

İhsan Akay

KİTABI AÇMAK

Az okuyan, okuyunca da çoklukla düşük düzeyde yayınlar okuyan bir ülke olduğumuz belli... Bu seviyenin her şeyden önce ancak sabırlı, seviyeli ve kesinlikle çağdaş bir eğitim ile gelecek yüzyılda yükselebileceği düşünülebilir. Kaç yılda sonuca varılacağı bilinemez. Başlamayan müddetin sonu hesaplanamaz.

Ne cins kitap okunuyor diye düşünülürse, en ünlü kitapların nispeten az okunanlar olduğu anlaşılır. Klasik eserleri göklere çıkarmayan aydın kişi ne kadar enderse, okuyan da o kadar enderdir.

Aydın kişi kimdir? Bu sıfat kime yakıştırılacaktır? İçinde yaşadığımız kültür çorbasında her şey rasgeledir. Öyle insana aydın kişi denebilmektedir ki, bu kişi bırakınız kitap okumayı, kitabı öven gazete yazısını okumaya tahammül edememektedir.

"Kitap ruhun gıdasıdır" gibi laflar geveleyenlerden ödüm kopar. Kitap mide ile bağlantısızdır... Kitap ruhun gıdası falan değildir; oksijenidir, nefesidir. Kitaptan vazgeçmek ise ruhun son nefesidir.

İnsanları okumaya çalışmaktansa, kitapları okumak daha güvenlidir. Çünkü kitaplar insanları daha iyi tanır.

Mutsuzluk uçurumuna düşerken tutunabilecek güvenli dal, kitaptır. Uçuruma düşmüş mutsuzların tesellisi, yine kitapta bulunur. Karanlıkta kalan ruha yol gösterecek ışık ise yine kitaptır.

Yamyamların insan yediği, çöller ve cangıllarla kaplı Afrika'dan bir atasözü, kitap uykuda olanlar için müzikli bir çalar saat görevi yapabilir: "Kitap, cepte taşınan bir çiçek bahçesidir."

Her sanat veya bilim eserinde olduğu gibi, kitabın da sahtesi – kötüsü – bayağısı vardır. Korkmamalıdır... Sonunda her kitap, kendisine yakışan sahibini bulur.

Kitap ayna gibidir. Eğer bir ayı bakarsa, içinde bir ermiş çehresiyle karşılaşmaz.

Kitapsever insanla, kitap delisini birbirine karıştırmamalıdır. Kitap delilerine bir örnek, Paris belediye başkanlarından Boulard idi. Her gün Seine rıhtımlarını dolaşır, ayırım yapmadan yüzlerce kitap alırdı. Kitaplara yer açmak için, sahibi olduğu altı binanın bütün kiracılarını çıkarttı, her yeri kitapla doldurdu. Aradığı hiçbir kitabı bulması mümkün değildi. Bu düpedüz, kitaba sahip olma hırsıydı; kitap deliliğiydi. Kitapları arasında ve onlara sahip olmanın mutluluğu içinde öldü.

Kitap delileri, edebiyatın bir çeşit cinsel sapıkları, hermafroditleri gibidir. Ne okurlar, ne yazarlar.

Politika sorunları geçen yüzyıllara göre, her konumda insanı, daha çok etki alanı içine alıyor. Daha doğrusu esir alıyor. Bu ilgi insanları, bilim ve sanattan uzaklaştırıyor. Dolayısıyla kitaba ilgi azalıyor. İstisnası: Politik kepazelikleri anlatan kitapların best-seller oluşu...

Bu kitaplar da insanlara "bir şeyler" öğretiyor, ama bunların ne bilimle, ne de sanatla yakın ilişkisi vardır. Bu kitapları doğuran olaylara üzülmelidir. Ancak, bu kitaplar çok satıyor diye, fazla sevinmek de anlamsızdır.

Kitap, hiçbir zaman kapris yapmayan dosttur. Ne aksilenir, ne yılışır... Hep aynı ruh haleti içindedir. Kaprisi olsa olsa, okur yapar. Birini bırakır, ötekini alır.

Son yıllarda toplumumuzun görsel sanatlar sevgisinde, bir kımıldanma görülüyor. Örneğin resme doğan ilgi, sevindirici düzeylere çıkmış gibi görünüyor. Resim de, öteki sanat dalları gibi, yaşayışa açılan pencerelerden biri... Pencereleri hepten kapanmış binada ömür geçirmeye tahammül eden, ruh çölünde yaşıyor demektir.

Çölden dışarı adım atanlar, yaşadıkları yerlerin duvarlarına resim asmaya başladılar. Övgüye değer... Yalnız... Seçerek resim alan (hem de paraya kıyarak) bazı kimselerin, kitap ile ilişkileri olduğuna dair emare göremiyorum. Neden acaba? Şundan mı ki:

Kitabı açmak gerekiyor... Zahmetli iş... Oysa resim açık duruyor.

Aydın Boysan

OKUR AZLIĞI

Bugün yarım milyon basan bir gazetemiz, üç yüz bin basan birçok gazetemiz var. Bu kalkınmadan aynı oranlar içinde dergilerimizin de yararlandığını ileri sürebilir miyiz? Ne yazık, hayır. Okur – yazar sayısı çoğalır, gazetelerin toplam baskısı milyonu aşarken edebiyat dergilerinin az satılması, az okunması neden? "Kaliteli okuyucu kıtlığı ve kalitesiz okuyucu bolluğu dünya durdukça duracak. Bize özgü bir dert değil bu. Bizim asıl derdimiz genellikle okur, yani aydın kıtlığıdır" diyor yazısının sonunda Yaşar Nabi. 1951'de böyleydi, 1972'de, 21 yıl sonra da böyle mi? Anadolu'da, lisesi olmayan ilçe kalmadı. İstanbul, Ankara, İzmir dışında, yurdun birçok kentinde üniversiteler, yüksek okullar açıldı. Büyük yapıların, işhanlarının kapılarında doktor, mühendis, avukat tabelasından geçilmiyor. Devlet örgütünde, sanayi kuruluşlarında görevli on binlerce diplomalı "aydın" var. Öğrencileri, öğretmenleri subayları sayarsanız, on bin tirajlı birçok dergimiz olması gerektiğini saptarsınız. Liseyi, üniversiteyi bitirenlerin, diploma alanların, meslek sahibi olanların tümü "aydın" sayılamaz; doğru. Ama, 21 yıl sonra, şimdi, "bizim asıl derdimiz genellikle okur, yani aydın kıtlığı" değil, okuyan aydın azlığıdır. Aydın sayısındaki artış, edebiyat dergilerine yansımamış, aykırı bir deyimle, edebiyat dergileri günümüz aydınını doyuramamıştır. Ona gereğince seslenememiştir. Kimi yerde yeterli olamamıştır Edebiyat dergileri hep okur'un üstünde mi kalmıştır? Bir yerde tersi olmuştur bunun; aydın okurlarının bir bölümü kimi edebiyat dergilerini aşmıştır. Günün beğenisine, sorunlarına uzak düşmüş o tepeden bakan bilgiç yazıları, şiirlerdeki söz oyunlarını itelemiş, onlara arkasını dönmüştür.

Gazete tirajlarına bakarak, yıllara oranla, çok ağır artan dergilerle okurlarını çokbilmiş yazılarla ürkütmek, duru Türkçe yazacağım diye anlamsızlığa varmak, şiiri sığ bir soyuta kaydırmak, derginin gerçek okurları yerine bir avuççuk edebiyatçılara seslenmek başarı değildir. Az okumak, az anlaşılmak, az kişice izlenmek, beğenilmek niçin üstünlük olsun? Seçkin aydını da, daha çok okuru da kapsayan edebiyat dergileri alkışlanma-

ya değer. Derginin, yazının, şiirin, yapıtın esas değerine değil, satışına bakıp yargıya varanlar yanılıyor. Çok satmak, her zaman, değerli olmak değildir elbet. Az satmak da değil. "Bizi anlamıyorlar, söylediklerimiz basit değil çünkü; ileride anlayacaklar, gelecek kuşaklar izleyecekler bizi" deyip düşsel duygulara kapılmak, bir bakıma fildişi kuleye kapanmak olmaz mı? Halka Yaklaşmak adlı yazısında, 1954 yılında, Yaşar Nabi, bu gerçeğe varmış. "Sanatçıların hep kendi aralarında düşüp kalkarak görüş ve zevklerini dar bir çerçeve içinde hapsetmeleri yüzünden son yüzyıllarda bütün sanatların halktan hayli uzaklaşmış olduğu"nu anlatıyor. "Halkın rağbeti başlı başına bir ayıp sayılamaz. Hatta bir erdem sayılabilir. Bir yazar, sanat değerini düşürmeden çok okunmanın yolunu bulmuşsa, geniş halk yığınları üzerinde etki yaratabiliyorsa daha çok övülmeye layık olmaz mı?" diye soruyor. O yazıda bugün için de geçerli, içtenlikle katıldığımız şu satırları okuyoruz: "Yeni Türk Edebiyatı", "Edebiyat-ı Cedide" gibi, halkın dışında, halka karşı bir iki bin kişinin malı olmakla övünmesin, hattâ bundan biraz utanç bile duysun diyoruz. Herkesin anlayabileceği, sevebileceği tarzda eserlerin de sanata mal olabileceğini, tarih boyunca gelip geçmiş yüzlerce örneği göz önüne getirerek hatırlayalım diyoruz."

Naci Girginsoy

BOŞ ZAMANLARINDA OKUDUKLARINI SÖYLEYEN YÜZDE OTUZ İKİ

Dün, ailelerin başlıca sorunu olan "geçim derdi"nden söz etmiş; yaşamın pahalılığından, fiyat artışlarından yakınanlara kulak vermiş ve yazımıza "tüketiyoruz, hep birlikte tüketiyoruz, hodri meydan tüketiyoruz, el ele vermiş, daha çok daha çok tüketiyoruz" diye son vermiştik. Ancak her zaman tüketilen yalnız giyim eşyası, ev eşyası, mal mülk, pılı pırtı, takım taklavat, para pul değil. Tüketilen en önemli şeylerden biri de vakit. İşte Gallup Enstitüsü bu vakit konusunu da araştırma kapsamına almış. Ancak üretilen ya da tüketilen değil, boş vakitlere büyük önem verilmiş. Sakın "Toplumun tüm sorunları bitti de şimdi sıra boş vakitlere mi geldi?"

demeyin. Bir kere, diğer sorunlara, örneğin kentlerin, kasabaların, memleketin sorunlarına, konut, sağlık, trafik vb. gibi sorunlara tekrar döneceğiz; ikincisi Gallup Enstitüsü'ne göre kişilerin boş vakitlerini nasıl değerlendirdikleri, öyle hafife alınmayacak, başlı başına önemli bir sorun...

Ankete katılan 321 kişiye (Bunların genellikle kent ve kent civarındaki kasabalarda yaşayan kişiler olduklarını tekrar hatırlatalım) "Boş vakitlerinizde neyle ilgilenirsiniz?" diye sorulmuş. İşte sorunun yanıtları: Yüzde 32.1'i "okumak"; yüzde 21.2'si "arkadaşlarla sosyal ilişkide bulunmak"; yüzde 12.5'i "müzik dinlemek – hem konsere gidip, hem teyp, radyo, pikap ve televizyondan müzik dinlemek"; yüzde 12.5'i "spor yapmak", yüzde 8.4'ü "bahçe ile uğraşmak"; yüzde 6.2'si "el işleri yapmak"; yüzde 6.2'si "sinema ve tiyatroya gitmek"; yüzde 5.9'u "spor seyretmek – örneğin futbol maçı" demiş...

Gördüğünüz gibi yüzde 32.1'le "okumak" başta geliyor. Bu "okumak" ağızlara rastgele dolanmış bol bol harcanan bir söz. Nitekim ankete katılanlara değil de, çevremizdeki çeşitli yaşlardan, çeşitli meslek dallarından, toplumun çeşitli sınıflarından kişilere, "Boş zamanlarınızda ne yaparsınız?" diye sorduğumuzda çoğundan "kitap okurum" cevabıyla karşılaştık. Ama hemen arkasından "Hangi kitapları okursunuz?" ya da "son iki ay içinde okuduğunuz kitapların adları?" dedik mi, işte orada tıss. Cevap yok... Oysa aynı kişilere bir akşam önce Komiser Columbo'nun ne yaptığını, ya da Kaynanalar'da kimin kime daha çok bağırıp çağırdığını sövüp saydığını sorsanız, o konuda söyleyecek tonla lafları var. Özellikle toplumumuzun bir kesiminde, "okumuş" ya da "aydın" diyebileceğimiz kesiminde nedense televizyon aşağılanmakta, bunlar içinde televizyonu sürekli izleyenler bile televizyon seyrettiklerini gizlemek ihtiyacını duymaktadırlar.

Toplumun hiç okumamış, ya da yaşamını çok güç koşullar altında sürdüren, tepeden tırnağa ekmek kavgası içinde olup ekmeğini taştan çıkaranlar içinse, "boş vakit" diye bir şey söz konusu değildir. İşte bu bakkalın yanında ayda 300 liraya çıraklık eden H.A., evlere gündeliğe giden Ş.Ü., günde 2 lira kazanan ayakkabı boyacısı O., gazete satıcısı H.Ü. ve daha bir çoğu "Boş vakitlerinde ne yaparsın?" dendiğinde, önce "boş vaktin" ne

demek olduğunu sormuşlardır. "Boş vakit, yani her gün yaptığın işin, her günkü çalışma saatlerinin dışında kalan vakit" dediğinde ise yanıtları şöyle olmuştur: "Başka bir iş bulur, onu yaparım" ya da "Kazancımı yükseltmek için başka işlerde çalışırım..."

Burada, Gallup Enstitüsü ve PEVA'nın araştırmasına anketçi olarak katılan birinden, Ziya Durukal'dan söz etmeye gereksiniyorum. Ziya Durukal da, anket sorularını yönelttiği geliri ve kültür çizgisi düşük kimselerin "boş vaktin" ne demek olduğunu bilmediklerini belirttikten sonra örnek olarak bir çiftçinin şu sözlerini belirtiyor: "Bizim buralarda bir fabrika olsa hepimiz, boş zamanlarımızda orada çalışır daha iyi kazanır, daha iyi yaşar, üstelik memlekete daha yararlı oluruz" (Nitekim bu memlekete yararlı olma sözü yalnız bu konuyla ilgili olarak değil, hemen hemen her konuda özellikle yaşları 50'nin üzerinde ve düşük gelirli olanların dilinden düşmemektedir.)

Yine boş zamanlarını nasıl geçirdiklerini cevaplayan kişilerin büyük bir çoğunluğu o boş vakitlerde gerçekten ne yaptıklarını değil, ne yapmak istediklerini, ya da düşledikleri şeyleri belirtmektedirler. Örneğin hiç kimsenin boş vakitlerinde kumar oynadıklarını, dedikodu yaptıklarını, kahvede oturduklarını arkadaşlarla kafa çektiklerini söylediklerini duymadık. Hayır bunlar yerine "okumak" gibi "soylu" ve bir meşgaleden söz etmeyi yeğliyorlar.

Küçük esnaf (marangoz, terzi, kunduracı, berber vb.) boş vakitleri olmadığını, akşam geç vakitlere dek çalıştıklarını, pazarları bile çalışmalarını sürdürdüklerini belirtmektedirler.

Çiftçiler (hayvancılar, ekiciler) kahvede oturmakta ya da çiftçilikle ilgili diğer işlerle uğraşmaktadırlar.

Doktor, öğretmen gibi yüksek öğrenim görmüş kişiler, boş vakitlerini sinemaya, tiyatroya giderek geçirmekte kitap okumaktadırlar.

Ev kadınları ise, pek boş vakitleri olmadığını bildirmekte, ancak evdeki bütün işe güce rağmen vakitleri kalırsa, komşuya gittiklerini, dikiş nakış gibi el işleriyle uğraştıklarını belirtmektedirler. Emekliler ise, boş

vakitlerinin çoğunu evde, çarşıda, bir tanıdığın dükkanında ya da kahvede geçirdiklerini söylemektedirler.

Gallup Enstitüsünün raporunda, kişilerin boş zamanlarında yaptıkları işlerden hiç de memnun olmadıkları belirtiliyor. (Oysa ankete çoğunluğun verdiği "Boş vakitlerimde okurum" cevabı gerçekten doğru bir cevap olsaydı, en azından böyle bir memnuniyetsizlik ortaya çıkmazdı.)

Bütün bu okuduklarımızdan, duyduklarımızdan, çeşitli kimselerle konuşmalarımızdan sonra, biz deriz ki, bırakın yurdumuzda, araştırma kapsamına giren bölgelerde bile kişilerin çoğunun boş vakitlerini "okumakla" geçirdikleri tatlı bir düş, güzel bir istek, hadi hadi bir iyi niyet olmaktan öte gitmemektedir. Ve deriz ki, meslek grubu, eğitim düzeyi, gelir durumu ne olursa olsun, evinde televizyonu olanlar için çoğunluğun boş vakit geçirmenin tek yolu milletçe yeni oyuncağımız, televizyonun karşısına çakılmaktır. Televizyondan yoksun olan bölgelerde ise erkekler için kahveler, kadınlar için evlerindeki iş güç, çoluk çocuk, "boş vakitler" kavramını anlamsız bir niteliğe bürümektedir.

İsterseniz bu konuda bir de yaşamının büyük bir kısmını yazı yazarak geçirmiş, hâlâ da geçiren, halkın tüm sorunlarıyla haşır neşir olmuş, onlarla sürekli ilişkide bulunan bir yazara kulak verelim. Şöyle diyor:

"Bu ülkede çalışan insanlar vardır. Çalışmayan insanlar vardır. Çalışmayanların zaten tüm vakitleri boş olduğundan, ayrıca bir de boş vakitlerini değerlendirmek ya da değerlendirmemek söz konusu değildir. Çalışanlara gelince... Onlar da gece gündüz çalıştıklarından zaten boş vakitleri yoktur..."

Zeynep Oral, Milliyet, 27 / Nisan / 1976

KİTAPLAR ÜZERİNE

Son yıllarda memleketimizin kitap basım ve satışlarında önemli yükselme olmuştur. Basılan kitapların içinde her çeşit fikir akımlarının en üstün eserlerinin, dünya klasiklerinin, modern edebiyat denemelerinin en değerli örneklerinin bulunması, hele memleketimiz gerçeklerine yönelmiş fikir ve edebiyat eserlerinin Türk okurlarınca büyük ilgi görmeye başlaması bu artışın önemini kat kat artırıyor.

Okurlarımız son yıllarda, kendi gerçeklerimizle ilgilenmeye başladılar. Çok önemli bir aşama olan bu davranış, Batı kopyacılığı, Batıdan hazır fikir kalıpları alarak dünyaya bunların açısından bakma alışkanlığımızdan yavaş yavaş kurtulduğumuzu gösterir.

Kendi gerçeklerini bilmeyen, sürekli izlemedikleri için onlardaki değişmeleri gözden kaçıran toplumlar bocalamaya mahkûmdurlar.

Tanzimattan bu yana Batı kopyacılığı ile uğraştık. Zorluklardan kurtuluş yolunu bulduğumuz ileri sürülemez. Dünya fikir ve sanat âleminde olup bitenlerden hiçbir toplum habersiz yaşayamaz. Mesele yabancı kültürle yetinmemek, onları kendi gerçeklerimize doğru değiştirip aşmaktır. Sadece kopyacılıkta kalmak, bilmemek kadar korkuludur.

Çok yararlı kitaplar çıkıyor. Bunların çoğu, sırası geldikçe tekrar tekrar başvuracağımız bizi gündelik hayatımızda uyaracak, aydınlatacak, bize yol gösterecek değerli eserlerdir. Bunların yaşayışımızda yararlı olabilmeleri, birer küçük ev kitaplığına sahip olmamızla mümkündür. Bugünkü dünyada, en zor şartlar altında yaşayan insanlar için bile evlerin gerçek süsü, en değerli bibloları, boş duvarların tek yaraşığı, insanlığımızın gerçek onuru kitaplarla dolu raflardır. Bu raflar, okumaya vaktimiz olmadığını sandığımız en bunaltılı sıralarımızda bile bizi okumaya zorlar, alıştırır. Sürekli olarak kitap okumayan herkes, kim olursa olsun, kaç fakülte bitirmiş bulunursa bulunsun kara cahildir.

Bugün Türk yayımcıları, kitabın içi kadar dış görünüşüne de özeniyorlar, onları gerçekten değerli sanat eserleri halinde bize sunmaya çalışıyorlar.

Nüfusumuz 35 milyona yaklaşıyor. Günlük gazetelerimizin baskısı gibi kitap baskımız da başka memleketlere bakarsak yüzümüzü kızartacak kadar azdır. Bu azlık, yazarların, bütün hayatlarını eser vermeye harcamalarını imkânsızlaştırıyor. Sadece yazacağı eserleri düşünerek yaşamayan hiçbir sanatçı, ne kadar yetenekli olursa olsun, büyük bir eser veremez. Büyük eser vermeyen toplumların, dünya fikir ve sanat âleminde yeri yoktur.

Vefalı kitap okurları, genellikle bütün kitap severler, kitap satışımızı ancak evlerinde birer kitaplık bulundurmakla artırabilirler. Bu alanda en iyi etkileme yolu, evlerimizde kitaplarımıza verdiğimiz üstün yerdir. Her yeni kitap rafı, komşularımızı dostlarımızı kitap almaya, bunları biriktirmeye zorlar. Bu da okumayı sağlar, yaygınlaştırır.

Bir toplum için en büyük facia okuma yazma bilmeyenlerin yüzde çokluğu değil, okuma yazma bilenlerin okuldan çıktıktan sonra artık kitap okumamalarından meydana gelen gizli kara cahilliktir.

Kişisel, toplumsal zorluklarımızın hakkından gerçeklerimize yönelmekle gelebileceğiz, bunun çıkar yolunu kitaplarda bulacağız.

Kemal Tahir, Yeni Edebiyat "Dergi" Sayı 1, 1/Kasım/1989

KİTAP SAYGISI

Bir yerde anlatmıştım, burada tekrarlayacağım: "Bütün çocukluğum, yerde bulunmuş kâğıt parçalarının hiç olmazsa duvar kovuklarına sokulduğu bir şehirde, kitaba masraf ayıramamanın darlığını yaşayan bir evde geçti. Hep eski günlerin gazetelerini ödünç alarak, kat yerlerini bile bozmamaya çalışarak okumak; okul ve şehir kitaplıklarının kapı diplerinde açılışlarını beklemek; arkadaşlardan bir gecede bitirip hemen geri vermek

sözü ile alınmış dergi koleksiyonları ile kitapları sabahlara kadar izlemek... Ne güzel güçlüklerdi onlar!

Sadece emek verilmiş bir madde olarak bir kitaba saygım, işte o çocukluk özlemlerinden geliyor. Şimdi de sayısız insan emeği ile doğan o basılı nesneye karşı çeşit çeşit duygu doğar içimde. Kitaba bakarım, kitabı severim, usul usul karıştırırım. Dikkatle okuduğum zaman kurşun kalemle çizdiğim, kenarına özel işaretler koyduğum, notlar yazdığım kitapların rahatsız olduklarına örselendiklerine inanmam; temiz temiz, özenle olduktan sonra... Onlar benim asıl arkadaşlarımdır.

Biliyorum o duvar kovuklarına kâğıt parçalarını sıkıştırmak görgüsü çok eskiden, yazılı her şeye karşı saygı duyulan kitapsız günlerden, her kitabı kutsal eser sanan bir yokluklar dünyasından kalmadır. Şimdi ise öğrencilerimiz okul bahçelerini, komşu sokakları, odaları sınıfı yırtılıp atılmış ders kitaplarının kalıntılarıyla doldururken keyifli bir hıncın tadını paylaşıyorlar. Defter kullandırmak güç, her şey kitaba yazılıyor. Çirkin, pis, karmakarışık, kıvrık, lekeli, eskimiş, abur cubur dolu sayfaları. Kitabı rasgele yerlerde unutup yitirmek, hiçbir koruyucu araca başvurmadan üçünü beşini koltuğa sıkıştırıp taşımak, top gibi havada atıp tutmak... Hepsinde bir davranış ortaklığı. Fiyatı ödenerek alınır, keyfince kullanılır, işi bitince atılır tutumu.

Herhalde iki türlü saygı olmalıdır kitaba: Biri, onun hazırlanışına gösterilen özenler toplamı. Kâğıdından harflerine, dizgisinden düzeltisine, kapağından cildine kadar uzanan ve yazarın emeğine değerde eş olan bir dikkatler dizisi. Öteki, kitabı edinen kişinin, küçük bir para karşılığında edindiği büyük zenginliğe göstermesi gereken doğal sevgi. Onu benimsemek, ona gereğince sahip olmak, ondan yararlanmak ve onu yaşatmak saygısı.

Rauf Mutluay, Milliyet, Kitap eki, 1969

KİTAP

Az okuyoruz, çok az okuyoruz; okumuyoruz hatta. Bizde okuma denince bir meslek elde edene, bir diploma alana kadar okumak anlaşılıyor. "Çok okuyor, kendini harap ediyor zavallı..." diyorlar. Ve zavallı, arzu edilen kâğıt parçasına kavuştuğu zaman okumaktan, başkalarının gözünde zavallı olmaktan kurtarıyor kendini.

Aydın saydıklarımızın okumaya, kitaba düşkün olmayışlarının sebepleri aileden başlayıp okulda bitmektedir. Ailesinde, kitap, okuyana, okulunda kitaplığa, öğretmeninde okuma yolunda örneğe, rehbere raslamayan elbette okumayacak, elbette kitapları sevmeyecek, onları katlanılması gereken bir yük olarak kabul edecektir.

Çoğu zaman çocukların ellerinden ders kitapları dışındaki kitaplar alınmaya çalışılmıştır: "Dersine çalış, o sana göre değil..." denilmiş; kendine göre olduğu sanılan şeyler de sağlanamamış; çocuk bellemek zoruyla, sınıf geçmek zoruyla okunacak kitaplarla başbaşa bırakılmıştır. Böyle bir kimse ilerde kitapları sevmeyecek, korkacaktır onlardan.

Kitaplar zararlı olabilir mi? Kötü kitaplar var mıdır? Bir savcıya A. Gide'in bir kitabını vermiştim okuması için; geri verirken "Bu ahlaksız herifin kitabını da okuyor musun" dedi. Kabahat onda değildi, ona da "Bu kitap sana göre değil" yahut da "O yazarı okuma, ahlaksızın biridir" denilmişti. Korkuyordu kitaplardan. Kitaplarda bizim düşündüklerimizin, inandıklarımızın tamamen aksi olan şeyler yazılabilir; eğer kendi düşüncelerimiz, okuduğumuz başka yazarlar baskın çıkıyorsa, onun da düşüncesine saygı göstermekle birlikte eski düşüncelerimizi sürdürürüz. Kuvvetle iman etmiş, okuyarak inanmış bir kimseyi en imansız yazar yoldan çıkaramaz. Ancak geniş görüşlü olmayan kimseler kitaplardan korkaklar, yenilirler.

O olaydan sonra Anatole France'ın "Kitaplarınızı başkalarına okumak için vermeyiniz" öğüdüne birçok yönlerden hak verdim. O, kitaplarının geri verilmeyeceğini düşünerek, "Ben kitaplığımı başkalarından aldığım

kitaplarla meydana getirdim" diyordu. Ben başka yönlerden düşündüm: Sayın savcı bey gibi dar görüşlü kimselere "kendilerine göre olmayan kitaplar" verebilir insan; alayla karşılaşır; küçük görülür, yaptığının uygun olmadığı söylenir hatta. Sonra okumayı seven kimsenin kendi kitapları olmalıdır. Para vermelidir kitaba. İsraf sayar bazıları bunu; kundura değildir, kıravat değildir; dış kalıbına bir şey katmaz insanın.

Bizi inandıran, güzel şöyler söyleyen birisi için "Kitap gibi konuşuyor" deriz. Montaigne, "Ne yaparsanız bu adamlara: Yazılı olmayan lafı dinlemezler; kitaba geçmedikçe sözlere inanmazlar, gerçeğe sakallı olmadıkça kulak vermezler" diyor; fakat kendisi de daha önceki yazarlardan sözler almadan edemiyor.

Kitapları olup da okumayanlar vardır bir de. Sayfaları okunmak için açılmamış, ciltli, kerpiç gibi kitaplarını camekânlı kitaplıkların karşısında seyredenler vardır. Süstür onlar için: "Ne çok kitabı var" diyecektir eş dost. Tozlarının alınması okunmalarından daha önemlidir.

"Futbol seyircisi kadar kitap okuyucuna kavuştuğumuz gün uygarlık savaşını kazanacağız" diyor Oktay Akbal; çok haklı.

Muzaffer Hacıhasanoğlu

NEREDEN NEREYE

...Hep geri kalmışlığımızdan, kültür ve sanat alanındaki korkunç boşluğumuzdan, eksiklerimizden, aksaklıklarımızdan söz açarız ya, kısa zamanda nerden kalkıp nereye geldiğimizin de hesabını çıkarsak arasıra hiç de fena olmaz.

Şimdi gözümün önüne geliyor 1930'ların Türkiye'si. Yarım yüzyılı bile bulmayan bir geçmiş zaman. Ve o zamanın emektar Babıalisi, şu günümüzün emektar Ankara Caddesi.

Derme çatma, toz toprak içinde, rafları kitap dolu beş on dükkân, içinde çok kez müşterisizlikten uyuklayan ya da dost sohbetlerine dalmış

mütevazı birer patron. Raflarda eski harfli, karmakarışık sıralanmış, çoğu yıllanarak sararmış, bir yığın ilkel kitap. Bu sokak o sıralarda, Türkiye'nin bütün kültür, sanat, edebiyat hareketlerini koynunda toplamış tek basın ve yayın merkezi. Günlük gazetelerin çoğu orada küçük binalarda, ilkel düz makinelerde üç beş bin basılır. Bir iki dergi çıkıyorsa onlar da orada yuvalanmıştır. Üstelik belli başlı basım evleri de bu kısacık caddeye sıkışmıştır.

Bu sokağın yanyana dizilmiş kitapçılarından ancak üçü beşi kitap yayınlar, ötekiler yalnız kitap satışıyla uğraşırlar. Bu üç beş yayıncının (o zamanın deyimiyle tâbiin) yıllık üretim kapasiteleri de beş on kitâbı aşmaz. Bütün Babıali'nin ürettiği yıllık kitap toplamı da yüze ya varır ya varmaz. Bu kitapların çoğu da Nasrettin Hoca, Bektaşi, Bekri Mustafa fıkraları türünden yüzyıllardan beri tekrarlanagelen yavan yayınlardır. Tirajlara gelince bini pek aşmaz. Ancak Reşat Nuri gibi çok okunan yazarların romanları üç dört bini bulur.

Bir iki mizah, bir iki spor, bir iki edebiyat dergisi o sıralarda kültür hazinemizi tamamlar.

Üstelik bu acınacak ortam, yeni harflerin kabulüyle, büyük bir sarsıntı geçirmiştir. 1928 alfabe devrimimizin tarihi. İlkin gazeteler yarı latin yarı Arap harfleriyle çıktılar. Sonra yasaklama süresi dolunca Arap harfleri kesinlikle kaldırıldı. Tabi bu kısa süre içinde okur-yazarlarımızın tümü Latin harflerini öğrenmiş olmadı. Öğrenenlerin çoğu da yeni harflerimizi heceleye heceleye okuyabildikleri için, gazete neyse ama, Latin harfli kitaplardan ellerini çektiler o sıra.

Memleket ölçüsünde açılan kurslarda halk harıl harıl yeni harfleri öğrenmeye çalışıyor, ama bu arada kitapçılar kara kara düşünüyorlar. Kitap yayını çalışmaları duraklıyor bir süre.

Ama devrimci Atatürk, çevresindeki sözde devrimcilerin bu konuda yavaş davranılması, harf değişimi için bir iki yıllık bir süre tanınması konusundaki uyarılarına aldırmayarak "Bu iş altı ay içinde bitecek" demekle ve dediğini de başarmakla ne çapta bir devrimci olduğunu bir kez daha kanıtlamıştır ulusuna.

Gerçekten de ancak bir iki yıl sürdü bu sarsıntı. Ondan sonra yayın ve edebiyat hayatımızda, Arap harfli yüzyılların hiçbirinde görülmemiş bir kalkınmaya tanık oldu ülkemiz. Kültür ve sanat hayatımızın gelişmesinde, Türk diline hiç uymayan eski harflerin engel olduğu kısa zamanda ortaya çıktı. Arap harflerini öğrenmek çok zordu Türkler için. Kullanılan sözcüklerin yüzde sekseni Arapça olan ve sesli harfleri bulunmayan eski alfabeyle yazılmış kitapları rahatça sökmek altı yıllık ilkokulu bitirmiş kişilerin bile kolayca altından kalkacağı iş değildi. Kusursuz ve hızlı okuma ise uzun çalışmalar isteyen bir tür uzmanlıktı.

Başlangıçta birtakım homurtulara, yakınmalara yol açan Latin harfleri kısa zamanda benimsendi halkımızca. Okumayı öğrenmeye getirdiği kolaylık iyice anlaşıldı. Eski harfleri bilenlerimizin sayısı ise her yıl biraz daha azalarak bugün âdeta bu iş bir özel ihtisas alanı haline geldi.

Bir o 1930'ların kaplumbağa hızıyla yol alan kültür hayatımızı, bir de bugünün dinamik, canlı çağdaş yayın hayatını yanyana getirerek karşılaştırma başdönmesi veriyor kişiye.

O zamanın üç beş yayıncısına karşı şimdi yüzü aşan sayıda yayınevi, kimilerinin verimli elli kitabı aşan... Üstelik o yılların beş yüzlük, binlik tirajlarına karşı şimdi beş binlik, hatta on binlik tirajlar... Tek baskı, bilemedin iki üç baskı ile kalan kitaplara karşılık günümüzün bir yıl içinde beşinci baskıya varan başarıları...

İnsan düşünüyor da, bu inanılmaz ilerlemeyi Atatürk'ün o dahice uzağı görüşüne borçlu olduğumuz sonucuna varıyor.

Eksiklerimizi biliyoruz. Balkanlı komşularımızdan bile kültür ve yayın alanında ne kadar geri kalmış olduğumuzun bilinci içinde bulunsak da son elli yıl içinde elde ettiğimiz sonuçları düşünürken göğsümüz kabarıyor gene de. Bir uyanış dönemine girdik, ya da girmek üzereyiz. Ulusumuz doğruyu eğriden, gerçeği sahteden ayırabilecek bir anlayış düzeyine erişti erişecek. Hiçbir gerici engel, hiçbir safsata onu bu yolundan döndüremeyecek.

Yaşar Nabi, Milliyet Sanat, Sayı 100, 4 Ekim 1975

KİTAP, AZ YAŞAMAYI ÖNLER

Türk vatandaşlarının tüm yaşamlarında ortalama kaç kitap okuduklarını biliyor musunuz? Ben bilmiyorum...

Sanırım kişilerin okudukları kitap ortalaması açısından, dünyada sonuncu gelen tolumlar arasındayız.

Acaba uğradığımız çeşitli sıkıntıların bir nedeni de bu değil mi?

Kitap, yaşamı genişleten öğelerin başında gelir. Altmış yaşına kadar bin kitap okumuş biri, aynı yaşa kadar yüz kitap okumuş birinden, çok daha enine boyuna, çok daha genişliğine algılamış olur dünyayı...

Türkiye'deki okuma eksikliği, bireylerin yeterince yaşamı kucaklayamamasına, olup bitenleri anlayamamasına ve takvim yaşlarına, dünyada birkaç yüzyıl kalmışcasına engin bir zenginlikle donatamamasına neden olmaktadır.

Okumadığımız için az yaşayan insanlarız. Az yaşayanlar, hem genç kuşakları iyi yetiştiremez, hem de özlenen bir hızla gelişemez.

Ne yazık ki, okumadığımız için ne kadar az yaşadığımızın bilincinde değiliz...

Her hafta bir roman okuyan kişi, her hafta yaşamına bir değişik yaşam daha katıyor demektir.

Bu konu ne vakit açılsa, kişiler neden kitap okuyamadıklarına bir yığın gerekçe göstermeye başlarlar.

En başta:

- Zaman mı var kardeşim, derler. Tanrı'nın kör karanlığında kalkıp akşamleyin suyun çıkmış olarak dönüyorsun eve... Yok çocuğun zırıltısı, yok elektrik faturası, yok hanımın yakınması, bir oh demeye bile fırsat bulamıyorsun ki, bir de oturup kitap okuyasın...

Bütün bunlar kitaba karşı olan genel sevgisizliği kapatmaya dönük bahanelerdir.

İçkiye, tavlaya, misafir çağırıp misafirliğe gitmeye, yemeğe, uyumaya, banyo yapmaya zaman bulabilen kişi, haftada kitap karıştırmaya da üç dört saat ayırabilir.

İkinci gerekçe kitapların pahalılığıdır.

- Yaşam zaten ateş pahası, bir de kitap almaya para yetmiyor ki, derler.

Kitap, kavun karpuz gibi hemen o akşam yenmek için alınan bir şey değildir ki... Buzdolabı, TV alıcısı, elektrik süpürgesi alabilen bir aile, gerek duysa pekâlâ mütevazi bir kitaplık oluşturabilir... Ucuz kitapların nerelerde satıldığını izler, bazı kitabevlerinin taksitli satışlarından yararlanır, bayram yahut doğum günü armağanlarının kitaplardan seçilmesine dönük, karşılıklı bir eğilim yaratır... Ve ne yapar yapar, ilginç yapıtlardan sevimli bir kitaplık kurar...

Ve bilir ki, evinde kitap köşesi bulunmayan bir kişi, az yaşayan ve çevresine ışık vermeyen kişidir.

"Vakit mi var kardeşim?", "Para yetiyor mu ki kardeşim" gibi gerekçelerle en kestirme yoldan yaşamı genişletmek olanağı ıskalanır mı?

Her evde küçük bir kitaplık bulunsa, inanın Türkiye bugün çok daha başarılı olurdu...

Yönetenleri de başka olurdu, yönetilenleri de başka olurdu...

Çetin Altan, Güney 8 Haziran 1984

DAHA ÇABUK OKUYABİLİRSİNİZ

Nasıl bir okuyucusunuz? Dakikada 1170 işaret okuyorsanız hızınız az, 1830'sa orta, 5.500 se çok iyi sayılır. Durumunuzu öğrenmek için, siz okurken, birine bir dakika saat tutturun, okuduğunuz satırların sayısıyla, her satırdaki işaretlerin ortalama sayısını çarpınız.

Çabuk okumak, eline çok iyi bir koz geçirmektir. 1950 den bu yana Fransa'da nüfus % 15 arttı, aynı zamanda kitap yayımlanışı da iki katı geçti. Laboratuarların ve araştırma merkezlerinin yayımladıkları teknik

bildiriler yılda 60 milyon sayfa tutuyor, bilim dergilerininse sayısı 100.000 i aşıyor. Yüksek kadrolardaki kişiler günde ortalama dört saat okumak zorundalar, hangi sorun olursa olsun, üstüne ilginç ve yararlı şeyler yazan biri mutlaka ortaya çıkıyor.

Bu bilgi fışkırışıyla nasıl başa çıkmalı, o kadar yazıyı okumaya nasıl yetişmeli, bunlara ilişkin bir düşünce edinebilme olanağını nasıl yaratmalı? Salt kişiliğinizi zenginleştirmek ya da mesleğinizde başarıya ulaşmanız için okumaktan nasıl yararlanabilirsiniz? Bilgi hazinesinin bu anahtarını nasıl elinize geçirebilirsiniz? Benim de size anlatmak istediğim bu.

Dakikada 1.700 işaret (harf) okuduğunuzu ve günde bir saat okumaya ayırabildiğinizi kabul edelim. Bunu iki katına çıkarırsanız, haftada, toplam olarak üç buçuk saat kazanmış olursunuz, hızınız bunun dört katına erişirse yedi saatte okuduğunuzu bir saat kırk beş dakikada okuyabilirsiniz.

Ama bunu nasıl başarmalı? Sadece frenleri gevşeretek; el freni çekilmiş, ayağınız da ayak freninde araba kullanmak aklınızdan geçmez değil mi? İşte okuyucu olarak da hızımızı kesen birçok frenler var.

Üç önemli etken: En olağanı ve en kötüsü "geriye dönmek", okuduğunuz sözcükleri yeniden bir kez daha okumak. Birkaç metre yürüdükten sonra geri geri gitmek gibi bir şey. Okuduğu şeyi bitirmek için akıl almayacak bir yol tutuş. Bu sadece bir alışkanlık, bir güvensizlik, yeterince sözcük bilmemek, bir deyimi iyice kavrayamamaktan olabilir. Karmaşık bir tümcede başınıza geleceği düşünün, hep geriye dönüp, yeniden okudukça büsbütün karmaşıklaşır. Okuma hızı, anlayış ve çözüm için bu çok yanlış bir davranıştır.

Okumakta olan 12.000 kişinin gözlerinin hareketinin fotoğrafları, 700 işaretli bir sayfada öğrencilerin ortalama 15 kez geriye döndündüklerini saptamış; son sınıf öğrencilerinde ortalama 20 geriye dönüş görülmüş. Bu değerli okuma vaktinin en az altıda birini yitiriyor. Önemsenecek bir engel. Bunun üstesinden gelebilirseniz dakikada 700 işaret okumayı başarabilirsiniz.

İkinci önemli fren, okuduğunu içinden seslendirmek. İlkokulda sözcükler heceler hatta harfler teker teker okutulur, insan büyüyünce de bu alışkanlıktan büsbütün kurtulamaz. Böyle okuyuş, hızımızı söz hızına indirir, dakikada 1.200 işarete. Bu huydan vazgeçmek için, içinizden okuduğunuz zaman dudaklarınızın üstüne bir parmağınızı dayayınız, hafif bir kımıldama hissedeceksiniz. Her okuduğunuzda parmağınız sizi ele verecektir, böylelikle kurtulabilirsiniz.

Kimilerinde bu seslendiriş ses telleri düzeyinde olur, o zaman bunu farketmek daha zordur. Anlayabilmek için bir elin baş parmağıyla işaret parmağını boğazda ses tellerinin bulunduğu bölüme hafifçe koymalı. Eğer okuduğunuz zaman hafif titreşimler fark ederseniz, hiç kuşkunuz olmasın, içinizden seslendiriyorsunuz demektir, bunu düzeltmeniz gerek.

Üçüncü önemli fren, kelime kelime okumaktır. Fotoğraflardan öğrenildiğine göre, kelime kelime okuma sırasında, satır boyunca bakışın kesik atılımlar yaparak yazıları izlediği ve harf kümelerini sindirmek için de kısa duruşların gerektiği anlaşılmıştır. Özel bir formasyon olmadıkça, birçok öğrencilerin kelime kelime okuduklarını deney göstermiştir. Bu yüzden okuma hızımızı üç ya da dört kata çıkarmak için üç ya da dört sözcüğü birden görmeye kendinizi alıştırmaya çalışınız.

Bir temel ilkeye başvurarak bu üç engeli de aşabilirsiniz. Alışkanlıklarınızı değiştiriniz. İnsan kendisine rahat gelen hızı aşmalı. Böylelikle geri dönüşler önlenir, geri dönülemeyecek kadar çok hızla ilerlendiğinden. Yüksek sesle okumak için yeterli zaman yoktur, azar azar bu kötü alışkanlık geçer. Hızı artırma çabası, okuyucuyu tek tek sözcükler yerine sözcük gruplarını aklında tutmaya zorlar. Bu yöntemi yirmi gün uygulamaya çalışınız. Başlangıç için, ilginç bulduğunuz, ağır olmayan bir kitap seçiniz, anlamaya çalışmadan her gün on beş dakika, alıştığınızdan daha hızlı okumaya çalışınız; daha sonra anlamaya da başlarsınız denemeniz arttıkça ve siz bu yeni ritme alıştıkça. Her on beş dakikalık deneyin sonunda, tam iki dakikalık bir süre için, birine saat tutturunuz, ne derece ilerlediğinizi o zaman anlarsınız.

Eğer bu "zoraki hızlanma" sizi yıldırmazsa, hızınızı daha da artırınız, hatta gerekirse anlamaya hiç kulak asmayınız. On günlük bir uygulama

sizi önemsenecek sonuçlara ulaştırabilir. Arada sırada ritminiz aksayabilir, hatta gerileyebilirsiniz de. Eğer bu durum iki günden çok sürerse kendinizi yeterince zorlamadığınız anlaşılır.

Eğitim ve Gelişim Merkezi'nde yapılan araştırmalara bakılırsa, 100 kişiden 70'i okuma hızını iki katına, 20'si üç katına, aşağı yukarı onu da dört katına çıkarabiliyor. Hâlâ amacınızdan çok uzaksanız ağzınızdaki sözcük lokmalarını çift kata çıkarın.

Şimdi de ilerlemenizi kolaylaştıracak kimi ek öğütler:

Hep daha iyi yapmaya çalışmalısınız. Servisini düzeltmeye çaba gösteren bir tenis oyuncusuna bakınız. İlk yaptığı şey topa bütün gücüyle vurmaktır, topun varacağı noktayı önemsemez. Sonra sonra servisini iyice geliştirir, bu kez o kadar hızla vurmaz, kendisine de daha kolay gelir bu. Aynı davranış okumaya da uygulanabilir. Dakikada 1.830 işaretten 3.500'e bir sıçrama yapıp sonra 2.700 işarete dönerseniz, önceden aştığınız için bu ikinci hız size son derece kolay gelir. Kısacası, eğer dakikada 5.500 işaret okumayı amaçlıyorsanız, dakikada 6.500 işaret okumaya çalışınız, o zaman amacınız olan bundan az hız size kolay ve rahat gelir.

Sözcükleri gruplaştırabilmek: Göz zıplaya zıplaya okur, her saptama süresi saniyenin üçte ya da dörtte biri kadardır, bir sözcükten ötekine atlama saniyenin dörtte biri kadar zaman alır. Bu süreler azaltılamayacağına göre, gözün görme yeteneğinden tam olarak yararlanmaya çalışılmalı, görmek öğrenilen bir tekniktir. Gerçekten, vasat bir kişinin görme randımanı, erişmesi gerekenin ancak % 20'si kadardır. Okuyuşta algılama öğrenimi "taşistoskop" (tachistoscope)la yapılır. Beş, altı sözcük birden okunmaya uğraşılmalı.

Ritminizi kendiniz ayarlayınız. Hızlı okumaya kendini zorlayış sonunda okuyucuda genellikle bıkkınlık yaratır. İnsan bir gün: "Artık bundan hızlı okumaya kendimi zorlayamam" der.

İşte bu evrede, okuma ritminizi ayarlamak sizdeki gizli olanakları meydana çıkarmaya ve alıştırmaları hızlandırmanıza yarar. Kimi dersanelerde bu ritm mekanik aletler aracılığıyla verilir. Ya da filmler gösterilir, kronometreden yararlanılır ya da üçüncü bir kişi dakika başın-

da, bir işaret verir. Bunlar çok kesin yöntemlerdir. Yirmi günlük programda bunlara başvurmak gerekir.

En iyi silahınız kendinizi okuduğunuz şeye kaptırmaktır. Başlangıçta metni iyice anlamak üstünde durmayınız. Zamanla bu da olur. Bir öğrenci, on beş günde, dakikada 1.100 işareti geçememişti. Dakikada 1.800 işareti denemesini kendisine söyleyince yüzüme şaşkınlıkla baktı: "Yavaş okurken bile ne okuduğumu zaten anlayamıyorum" diye sızlandı. Eğer daha hızlı okumaya çalışırsam her şey iyice altüst olur, dedi. Kimi sınırlamaları gözeterek, daha çabuk okudukça daha iyi anladığını kendisine söylemek zorunda kaldım. İstemeye istemeye, dakikada 2.000 işaret okumayı denedi, sevinç ve şaşkınlık içinde, daha iyi kavradığını fark etti.

Bir karşılaştırma yaparak bunu açıklayabiliriz. Sessiz bir sayfiye yolunda otomobilinizi saatte 30 km hızla sürdüğünüz zaman dikkatinizin dağılması çok daha kolaydır. Ama otoyola girip, hızınızı artırırsanız, hızın dalgınlığı ortadan kaldırdığını, yola daha çok dikkat ettiğinizi görürsünüz. Bunun aynı, yavaş okuma, dikkati toplamayı, kendini kaptırmayı zorlaştırır, oysa hızlı okuma dalgınlık fırsatlarını kaldırarak amaca ulaşmayı kolaylaştırır. Aynı zamanda kelime okumak yerine, tümce bölümlerini kavramanıza hız yardımcı olur. Birbirine eklenerek yapılan oyuncak tablo bilmecelerde, 80 küçük parça yerine 20 parçayı birleştirmek daha kolaydır; okurken de, tek tek 80 sözcük yerine 20 tümce bölümünü birleştirmek çok daha kolaydır.

Yetişkinlerde, dakikada 300'le 900 işaret arası bir kazanç sağlama metnin daha iyi anlaşılmasını sağlar. Hıza alışıldıkça da sonuçlar gitgide ilginçleşir.

Kişisel başarınız ya da yenilginiz her şeyden önce, zamanınızı nasıl kullandığınıza bağlıdır. Okumaya ayrılan her saniyenin randımanını artırmaktan daha iyi bir çözüm bulunamaz.

Cevdet Yalçın

OKUMAK - OKUNMAK

Son günlerde çok sözü edilen, birkaç baskı yapan çeviri bir romanı, öğrendim ki, bunca satılmasına karşın meğer kimse okumamış, okuyan olduysa da yarım yamalak okumuş. Çok satan ve çok az okunan bir roman! Şaşırtıcı bir olay, değil mi? Yarım yamalak okuma nedir diye sorulacak olursa, atlayarak okumaktır derim. İşte o romanın başına gelen de bu Efendim, kimi "Sıkıldım" demiş, kimi "Dinsel konuları geçtim" demiş... Sonuç? Satın alınıyor ve okunmuyor, ama arada okunmuş birkaç sayfa var ya, işte "Okudum o kitabı" diyenler böyle birkaç sayfayı okumuş olanlar; anlıyorlar romanın konusunu, bir toplantıda sözü açılırsa "Okudum" diyorlar, dahası o kitap üstüne birtakım düşünler de söylüyorlar, "Beğenmedim" ya da "Çok beğendim" gibi. Buna benzer şeyleri dinlediğimde, haklı olarak "Neden almışlar o kitabı?" diye düşünüyorum. Gerçekte bunun yanıtı belli, adı duyulmuş bir roman da ondan; ötede beride laf açılacak, üstünde konuşulacak, sizin düşünceniz sorulacak... E, hazırlıklı olmak gerekir, bir şey söylemek gerekir, değil mi ya? Demek biz bir kitabın tümünü okumadan, onun üstünde konuşabilir, konuşabiliyoruz! Konusunu öğrenmek yetiyor bize. Efendim, bir manastırda bir kitaplık varmış, orada rahipler toplanıyormuş, bütün vakitlerini okumak ve dua etmekle geçiriyorlarmış, ama arada bir de bir rahip öldürülüyormuş... Katil kim? Yazar, anlaşılan kitabının kolay okunamayacağını anladığı için, işin içine bir cinayetler dizisi sokmuş, merak uyansın diye; ama arada bir imparatorla papa arasındaki geçimsizliğin temeli olan tartışmayı da ortaya koyuyormuş... Bırakıyorsunuz bu dinsel tartışmayı, katil kim çıkacak diye bekliyorsunuz, roman uzadıkça da vazgeçiyorsunuz okumaktan. Çünkü hiçbir polis romanı bunca uzamaz, her şeyin bir sınırı vardır, katil kimse çıkmalı ortaya. Kitap satın almak bizde bir tür moda gereği oldu. "Bir kitap çıkmış, çok satılıyormuş, aman biz de alalım!" Ama ister okuruz, ister okumayız. Evimizde bulunsun yeter. Gerekirse, daha okuyamadım, iyi bir günümü bekliyorum der, soranları başımızdan savarız. O gün geldiğinde de (nasıl bir günse o), şöyle bir karıştırırız, biraz sıkılır, biraz dişimizi sıkar, sonra sessizce bir yana bırakırız. Hiç kitap okumayanlar-

dan söz etmiyorum, burası anlaşılmıştır sanırım, okur yazarlarımızın okuma alışkanlıklarını konu edinmek istiyorum. Yukarıda "moda gereği" sözünü bunun için kullandım. Okumak iyidir diye değil, okumamak ayıp olur diye okuyoruz. Gerçekten de ayıptır bir aydın için okumamak... Ama, bu gerekçe ile de olsa, bari okusak! Bakarsınız bu yoldan okumaya alışırız belki, okumaktan hoşlanmaya. Okuma, ancak vazgeçilmez olduğunda gerçek yerini almış demektir; öyle ki, okumaktan yararlandığımızı bile unuturuz o zaman. Okumanın yararı konusu ise, çok söz götürür, belki de hiç yararı yoktur. Ne yapacaksınız, okumak gibi, müzik dinlemek gibi tiyatroya, sinemaya gitmek gibi, pencereden bakmak, ıslık çalmak, kuşlarla, çiçeklerle konuşmak gibi yararsız işlerle doludur yaşamımız. Vakit geçirmeye geldik bu dünyaya.

Atlanarak okunan kitaplar yok mudur? Vardır elbet, hem çok önemli yazarların da başına gelir bu. Alain, bir yazısında şöyle diyor: "Hugo, Stendhal'i sevmezdi, biçemi olmadığını söylerdi. Ben ikisini de severim, ama şunu da söyleyeyim ki Hugo, hemen her zaman bana çok uzun gelmiştir. Koşarak okurum onu, birçok yerlerini atlarım. Gittiği yeri fazlası ile görürüm; hemen her zaman adalet, doğruluk, cesaret, arkadaşlık gibi harcıâlem olan düşünleri açıklar, ama heyecanla açıklar, açıklamadan açıklar, hiçbir şey katmaz, sadece bizi sarsar." Alain, bu sözleri yazmak zorunluluğunu kimbilir Hugo'yu kaçıncı kez okuyuşundan sonra buldu! Bir yazar, büyük bir yazar, sadece neyi yazdığını öğrenmek için okunmaz, nasıl yazdığını öğrenmek için okunur, birçok kez ve ancak ondan sonra uzatmış mı, uzatmamış mı ölçütü bulunur, kullanılır. Bana sorarsanız, uzun ya da kısa yazı yoktur benim için, uzatılmış ya da kısa tutulmuş yazı vardır ve gereksiz uzatılmış yazı gibi, gereksizce kısa tutulmuş yazı da beni sıkar. Çünkü okumak için her zaman vakit bulmuşumdur, okurken vaktimin boşa gittiğini hiç düşünmemişimdir. Bayağısından iyisine, her kitap için mi söylüyorum bunu? Hayır, bayağı bir kitabı daha ilk satırından anlayacak kadar deneyimliyimdir, kolay kolay aldanmam. Ama bu yeteneği kazanmak, diyeceğim ki, gene de okumakla, çok okumakla elde edilir. Demek biz okur olarak, zaman içinde, birçok iyi kitap yanında, birçok işe yaramaz, gereksiz, sıkıcı kitap okumak zorundayızdır. Evet

zorundayızdır. Sonunda iyi bir seçici olacaksak, değer bunca sıkıntıya katlanmaya.

Yazıma konu olan romanı nasıl olup da okuduğuma şaşıyorum şimdi. Neden derseniz, ünü birden ortalığı tutmuş, çok satılan, demek çok okunduğu söylenen kitaplar bende itici bir duygu uyandırır. Güzel bir kitabın kısa zamanda keşfedileceğine, bunca üne kavuşacağına inanmam da ondan. Kolay değildir güzel bir kitabı, bir başyapıtı sevmek, ona bağlanmak, onu göklere çıkarmak! Ben yazımın başında andığım kitabı, okunmadığını sezdiğim için aldım, okudum ve en çok o atlanan dinsel konular beni çekti, ortaçağı tanıdım o kitapta, yeniçağın doğmak üzere olduğunu gördüm. Rahipleri kimin öldürdüğünü unuttum bile. "İsa yoksuldu" sözü aklımda kaldı. İsa yoksul ise, papa nasıl olur da zenginleşir, zenginlik gösterilerine kaptırır kendini? İsa'nın yoksul yaşadığı bir dünyada zengin olmak ayıp değil midir? İsa niçin yoksul yaşadı? Çünkü en aşağıda yoksullar vardı, o da onların yanındaydı; bir somun ekmeği, bir testi şarabı bölüştürüyordu ve bunlar yetiyordu herkese. Ne oldu da o yoksul gençten, bu şatafatlı kilise çıktı ortaya? İyi bir roman mıydı? Sanmıyorum, ama her olay roman kılığına bürünebilir ve ... roman da olabilir. Roman tanımlarını kafamızdan çıkarmalıyız, çıkarmazsak, işte böyle romanları meğer roman değilmiş diye bir yana atarız, ama bir yana attığımızı da herkesten gizleriz. Bir okurun, okuduğu kitaptan neler alacağı baştan kestirilemez.

Biz ulusça daha alışmadık okumaya. Bunu açıkça bilelim. Okumak bizim geleneğimizdir. Bizde basımevinin Batıdan üç yüz yıl sonra kurulmuş olmasını bunu gerekçe diye göstermek istemiyorum; bizim kültürümüz hep sözlü olmuştur da ondan. Kuran kıraat edilir, okunmaz. Sevgili Hz. Muhammed'e "Oku!" (İkra) diyen melek onun okuması olmadığını biliyordu. Tanrı'nın adını yüksek sesle söylemesini istedi ondan, o kadar. İşin gerçeği budur; biz okuma bilmeden dua eder, tapınır, cenneti kazanır ve Tanrı'ya yakarırız. Kutsal kitabını bile okuyamayan, ancak kıraat eden insanların, okuma alışkanlığı edinemeyeceği besbellidir. Üstelik o kutsal kitap, kendinden başka bilim olmadığını buyuruyorsa, artık okumanın hiç gereği kalmıyor demektir. Otobüse elimde kitapla binmekten çekiniyorum, herkes bakıyor.

Ancak ben bunları söylemekle, kendimizi temize çıkarmak istiyor değilim. Bunun altını önemle çizerim. Nedeni ister kutsal kitap olsun, ister alışkanlık, okumamanın mazereti yoktur, olamaz. Kitapları toplasalar, yaksalar, hamura çevirseler, kitap okuyanları izleseler, tutuklasalar, yargılasalar, cezalandırsalar da okuyacağız, okumalıyız. Okumamanın, okuma bilmemekten başka mazereti yoktur. Okuma öğrenmeme ise ayıptır. Çağımız, ne yapalım ki, yazı çağı hâlâ.

"Okuma"nın yazar açısından karşılığı "okunmak"tır. Bütün yazarlar okunmayı, çok okunmayı isterler, ün kazanmanın yolu budur çünkü. Oysa bizim geleneğimizde "okunmak", "hocaya okunmak"tır. Demek okunup üflenmektir. Muskaya gelince, muska gerçi bir yazıdır, ama üçgen biçiminde katlanmış bir muşambanın içindeki, ne olduğu bilinmeyen, okunamayan bir dua yazısıdır; okunmadığı için de onda olağanüstü bir güç olduğu sanılır. Yazarlarımız elbet hocaya değil, okurlarca okunmak istiyorlar. Oysa bir yazar okunmadan da ün kazabilir. Dünyadaki büyük ünlülerin çoğu böyledir. Siz "Don Kişot" dediğiniz mi, karşınızdaki o an "Değirmene saldıran" diye mırıldanır, ama Cervantes adını bilmez. Don Kişot'un ünü yüzünden cervantes okunmamaktadır artık. Jean Cocteau'nun bir sözünü anayım, diyor ki: "Bir yazar, genç iken daha tanınmadığı için okunmaz, tanındıktan sonra hiç okunmaz." Bu şaka bizde kural durumundadır. Bir gün beyoğlu'nda biri yolumu kesti, elinde bir kitap, imzalamamı istiyor. Kitaba baktım, benim değil, Yaşar Kemal'in bir kitabı. Söyledim bunu adama, "Ne çıkar?" dedi, "Siz imzalayıverin!"

Melih Cevdet Anday, Cumhuriyet 10.4.1987

ROMANI ROMAN GİBİ OKUMAK

Her aklı başında okur ve eleştirmeni ötekilerden ayıran, romanı roman gibi okumalarıdır. "Roman, roman gibi okunmazsa, neler olur? Roman, nasıl roman gibi okunmalıdır?" Bu soruların yanıtları, okuru ve eleştirmeni (Her okur da kendi içinde bir eleştirmenlik aslanının yattığını bilen

kişidir) çeşitli yerlere götürebilir. Çünkü okumalar da çeşitlidir. Kimi roman okuru, önce romanı okumaya başlar, giriş bölümünden sonra, romanın son sayfalarını okuma gereksinimi duyar. Bu tür okuma yapanların amacı nedir? Amaç, romandaki merak öğesini kaldırarak romanı olaylar dizgesinden kurtarmak, okumayı özgürleştirmektir. Kimi okursa, böyle bir okumaya hiçbir zaman katlanamaz: onlara romanı okutan, merak öğesidir ve bu öğe ortadan kalktığı zaman roman okumak, angaryadan başka bir şey değildir.

Bir okur tipi de, romanı okumadan, roman üzerine yazılmış her türlü eleştiriyi öne alır. Romanı önce başkalarının bakış açılarından tanıyarak, romanın dünyasına önce başkalarının gözüyle girmeyi her şeyden üstün tutar. Kendi okumasını en sona bırakır. Böylece okuduğu romana kendi olarak girmez, eleştirmenin gözlüğüyle dalar romanın sularına. Tehlikeli bir okumadır bu. A priori değerleri tartışır romanı okurken. Artık onlar için romanın dünyası, kullanılmış, bir anlamda da parçalanmış bir dünyadır. Önceden kurulmuş bir sevgi ya da nefretin camları arkasından dünyayı seyretmeyi severler. Oyunu kullanmayı son ana bırakan kararsız seçmenler gibidir onlar. Ve çaresiz kararlarını hep başkalarının dayatmaları üzerine kurmuşlardır. Kararsız seçmen gibi kararsız okur, kurulmuş karizmaların ardılları olarak okumalarını tamamlar. Olumlu ya da olumsuz, şu ya da bu dergide köşeyi tutmuş eleştirmen her şeydir kararsız okur için. Romandan önce eleştirisi, gerçeklikten önce gerçekliğin tartışılmasıdır söz konusu olan. Açıkçası böylesi okur, eleştirinin (tartışan değil, yargılayan eleştirinin) ve tecimselliğin tuzağına düşen, çok zaman bu tuzaktan hoşlanan okurdur. Sanatı giderek metalaştıran kapitalizmin de eleştirmenden istediği; okura, tüketiciye tatlı tuzaklar kurmasıdır. Buradan hareketle, reklamın kötüsü olmaz. Çağdaş kapitalizm ve reklamcılık bunun ayırdına önceden, hem de çok önceden varmıştır ve tuzaklarını buna göre kurar. Örneğin: (belki de biraz bizim kötü niyetimizle) yazar, yapıtını yargılayıcı kurumlara kendisi ihbar eder, ya da ihbar ettirir. Özgürlüğün sınırlarının tartışıldığı ülkelerde, kitabın toplatılıp yargılanması ve sonra aklanması okuru büyüleyen bir reklamdır. Kimi zaman bu işlevi, sistemin kendisi üstlenir istemeyerek.

Bir başka reklam biçimi de, eleştirmenin romana hak etmediği değerler yükleyerek sövmesidir. Burada, sövgünün kime yapıldığını saptamak ve bu sövgüden kimlerin kendilerine pay çıkaracağını hesap etmek önem kazanır. Sövgünün bir sınıfa, bir meslek grubuna ya da toplumun örgütlü sınıfsal bölüklerine yapıldığını söylemek ve öncelikle de bunu saptamak eleştirmenin temel görevlerindendir. Bu hedefi iyi saptayan eleştirmen (bu saptamayı romancının kendisi çok önceden yapmış olabilir) sahneye çıkar ve başlar konuşmaya: "Ey benim okurum! Bak sana nasıl sövmüş bu alçak romancı?" Doğal olarak kendisine nasıl sövüldüğünü merak eden kitle, romana yönelmekten kendini alamayacaktır. Ve satışlar, ve satışlar...

Buraya kadar açıklamaya çalıştığımı reklam biçimleri, bizim kötü niyet payımızı da içine katarsak, hedeflenen satışı bir ölçüde sağlamaya yeter genellikle.

Reklam biçimleri ve kapitalizmin sanatı tecimselleştirmesi, sonuçta, romanı açıklamaya, gerçek yerine oturtmaya yetmez elbette. Romanı roman gibi okuyabilmek, bu dizgelerin olanaklar ölçüsünde dışına çıkmayı gerektirir.

Romanı roman gibi okumak için, romanı biçiminden, anlatım tekniklerinden, dilinden soyutlayarak, salt bildirisine yönelerek eleştirmemek gerekir. Ya da bunun tam karşıtı olan bir yolla; Romanı bildirisinden soyutlayıp biçime ve anlatım teknikleri tartışması için hapsetmek. Aşındırılmış bir deyişle, biçim ve içeriğin diyalektik ilişkisi içinde romanı okumak gerekir. Çünkü romanın bildirisini dışlaştıran romanın biçimi değil midir? Anlatım teknikleri, dili değil midir romanın bildirisini okura iletmenin araçları?

Bir romanı, yalnızca romancının dünya görüşünden yola çıkarak yorumlamak en büyük yanlışlardan biridir. Bunun en güzel örneği, Balzac romanında anlamını bulur. Çünkü yazarın kurduğu gerçeklik, yazarın dünya görüşünü zorlayarak aşabilir. Yapıt böylesi bir değere yükselirse, yazarının dünya görüşü ikincil öneme düşer. Demek ki romanda, kurulan gerçeklik her zaman birincil önemdedir.

Eleştirmen ya da okur, romanı kendi dışında bir şeylere başvurarak açıklamaya, yorumlamaya çalışırsa metin kurgudaki anlamını yitirerek sıradan bir tarih metnine, giderek ideolojiye indirgenmiş olur. Romandaki biçimin aksaklığını açıklamak için biçim tek başına yeterli değildir ve başka dizgeleri araştırmak zorunluluktur.

Ömer Ateş

OKUMA ESTETKİ BİR EYLEMDİR

Goethe "Eckermann ile Konuşmalar"ında, doğru dürüst okumayı öğrenmek için seksen yıl harcadığını, yine de kendini bu ülküye tam ulaşmış saymadığını söyler. Goethe bu sözle besbelli okullarda öğrenilen okumayı değil, fakat bu melekeyi işlete işlete onu gerçek okuma sanatı haline getirmeyi kastediyor ve ilerlemiş yaşında bile bu sanata istediği kadar sahip olamadığından dert yanıyor.

Onun üzerinde durduğu bu okuma konusuyla başka büyüklerin de ilgilendiğini görüyoruz. Schopenhauer "Hayat Felsefesi üzerine Toplu Sözler" adlı eserinde, okuma ve okuyucu konusu üzerine düşündüklerini esprili olduğu kadar iğneli cümlelerle anlatmıştır. Örneğin bir yerde "Okumak, kendi yerine başka birini düşündürmektir." Bir başka yerde "Okumak, başkasının kafasıyla düşünmektir." der. İlk bakışta akla ne kadar yakın görünürlerse görünsünler bu fikirleri birçok yönden çürütmek mümkündür. Ancak biz burada bir polemiğe girmek istemiyoruz.

Tuttuğu iş gereği, bilgi toplamak için okumak zorunda olan okuyucu, bilgini, üniversiteli, edebiyatçıyı ya da gazete okuyucusunu bir yana bırakarak bizim burada üzerinde durmak istediğimiz ancak amatör okuyucudur. Amatör okuyucu deyince de gerçek okumanın sağladığı o özlü zevkin, sevincin tadını almış okuycuyu anlıyoruz.

Okumanın çeşitli ve sürekli zevkini duyabilmek için yalnız tecrübe değil, âdeta bir nevi hüner sahibi olmak gerekir. Vakit öldürmek için okuyan okuyucuyu burada düşüncelerimizin dışında bırakıyoruz.

Bu okuyucu için seçme yoktur. O, en değersiz kitaplardan tutun da büyük özenlerle sürüm için hazırlanmış magazin ve dergilerin "bekleme salonu edebiyatı"na kadar eline ne geçerse okur ve bu dergilerin sayfalarında rastladığı tanınmış çağdaşlarla yapılmış sansasyonel röportajlar, eski büyüklerin özel hayatlarını didik didik eden makaleler, dedikodular, yeni buluş ve keşiflere ait şişirilmiş haberlerle yüzeyde ve detayda gezinen bu yazılardan öğrendikleriyle yetinir.

Günümüzün ağır yaşama koşulları içinde bu çeşit yazılara ihtiyaç duyulmasını biz normal karşılıyor ve yorgun bir kafanın bu neviden bir kitap veya dergiye sarılmasına bir şey demek istemiyoruz. Ancak, bundan doğan tehlike basit okuyucunun bu yazılarda hayatın özetini bulduğuna ve böylece dünyada olup bitenleri kavradığına inanmasıdır.

İkinci bir nokta da bu dergi ve gazetelerin, ailelerin günlük lektürü olup kalmasındadır.

Gerçek niyetine okuduğumuz bu yazılar üzerimizde hiçbir etki yaratmadan, sinemada seyrettiğimiz aktüalite filmleri gibi çabucak unutulup gidecektir. Kafası işleyen kişiye bu okumadan kalan, dilinin üstündeki yavan tattır, o kadar, ciddi okuyucu bununla yetinmez. O, üstün bir amacın peşindedir. Eski bir atasözü: "Kiminle düşüp kalktığını bana söyle, senin kim olduğunu söyleyeyim." der. Biz bunu değiştirerek: "Ne okuduğunu bana söyle kim olduğunu sana söyleyeyim" diye biliriz.

...

Gerçek bir ihtiyaç duyarak iyi eserlere sarılan okuyucuları da çeşitli gruplara ayırabiliriz. Bazıları okudukları kitaplarda duru fikirleri, diğerleri etraflı anlatılan duyu ve hayalleri arar: Görüşleri açıklayan eserleri olduğu kadar, gerçeklere dayananları; duygulara seslenenleri, serüven, gezi, buluşları anlatan eserleri sevenler vardır. Kimi okuyucu insanların alın yazılarını öğrenmek ister, kimisi ozanların ya da bilginlerin eserlerinde kendi ruhunun yankılarını arar. Biri için kitap kendi içine dönmek,

öteki için ondan uzaklaşmaktır; yaşanmış bir hayatı canlandıran biyografilerden tat almak isteyenlerin yanında şairce bir hayatı, derin düşleri tanımak isteyenler yer alır. Öğrenmek için, zevk için ya da gösteriş için okuyanlar; sanat anlayışıyla kitabı ele alanlar ya da yalnız olaylar üzerinde duranlar; kitaptan az veya çok şey bekleyenler, seyrek okuyan, ya da durmadan okuyanlar, planlı okuyan, ya da aklına estiği zaman okuyanlar, düşünce bolluğu veya düşünce kıtlığıyla kitaba sarılanlar, zekâsı işlek veya durgun olanlar... Görüldüğü gibi çeşitli karakter ve çeşitli ihtiyaçlar bu alanda da – hayatın bütün alanlarında olduğu gibi – birbirinden çok ayrı seviyede basamak ve katların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Doymak bilmeyen hırs ve merakla kitap üzerine kitap okuyan tipe de işaret etmeden geçmeyelim. Cervantes, bunların en bilineni, o garip şövalye Don Kişot'un uyku durak bilmeden, şövalye romanları okuya okuya aklını oynattığını söyler. Bu, kitap okumakla girilen düş ve sihir dünyasında gerçekle ilgili sınır ve ölçülerin nasıl silinip kaybolduğuna klasik bir örnektir.

Edindiği bilgiyi kulpuna getirip göstermek amacıyla eline geçeni plansız bir şekilde okuyan okuyucuyu da ayaklı bir sözlüğe benzetebiliriz. Hiçbir şeyi tam olarak bilmez, ilk bakışta göz kamaştıran bilgisi ise dergi ve gazete bilmecelerinin çözümünde faydalı olmaktan ileri gitmez.

Ozanları tanımak, kadın veya erkek büyük adamların hayatını öğrenip bunları kendine örnek almak, kısaca fikir hayatını paylaşıp ondan faydalanmak isteyen iyi okuyucuya gelince; Yayınlanmış eserlerin çokluğu karşısında bunun tutumu nasıl olacaktır? Milyonları aşan kitap sayfalarının içinden kendi aradığı meyveleri nasıl bulup derleyebilir? Tecrübeli ve yetişkin amatör için bile bu o kadar kolay bir iş değildir.

Faydalı ve meyve verici okuma için akıllı bir insanın yapacağı ilk iş: Doğuştan sahip olduğu eğilim ve zevki göz önünde bulundurarak kendisine belli bir alanın sınırlarını çizmesi ve sonra da bu sınırların içinde kalmasıdır. Martin Luther "Biz siz ayırt etmeden türlü kitabı bir araya getirin de koca yığınlar yapın demiyoruz, hayır. Önemli olan hangi kitabı alıp hangisini bırakacağınızdır. Kitaplığınıza ancak değeri olan kitabı koyun. Bu ayırmayı yaparken de bilgili kişilere danışın!" diyor.

İyi kitap seçiminde kendinize kolaylıkla yardımcılar bulabilirsiniz. Genel kitaplıklar, gazete veya dergilerin kitap sütunları, radyoların kitap saatleri ya da çok okuyan dost ve tanıdıklarınız size istediğiniz bilgiyi verebilirler. Kendine iyi bir kitaplık kurmak – çıkan her yeni kitabı almamak şartıyla – pahalı da değildir. Yeni çıkan kitapların büyük bir kısmı değerlerini uzun zaman muhafaza etmezler. Yazarların çoğu eserlerinden daha uzun ömürlüdür. O halde yalnız okumuş olmak ve üzerinde konuşabilmek için en yeni kitabı almaktan kaçınınız.

Filozof Lichtenberg: "Okurken dikkat edilecek nokta: Yazarın ne demek istediğini, kitabın anafikrini birkaç kelime ile özetlemek ve bunu benimsemekten ibarettir. Okumak böyle olur ve ancak bu şekilde okuyan okuduğu eserlerden faydalanır. Öyle kitaplar vardır ki onları okumakla ruhumuz hiçbir şey kazanmaz belki de kaybeder" der.

Şüphe yok, okuma alışkanlığını kazanmak için insanın önceleri kendini biraz sıkması gerekir. Ama sonunda bu sıkıntısının değerlendiğini görecektir.

Yaşadığımız devrin koşulları içinde didişme ile geçen günlük hayat insanların tüm gücünü tüketiyor ve ona sindire sindire kitap okuyacak vakit bırakmıyor. Görme – işitme duyularına hitap eden sinema ve radyonun da bundaki etkisini yabana atmamak lâzım. Radyo temsilleri, radyo yayınları aile arasında yüksek sesle kitap okuma geleneğini hemen tamamiyle ortadan kaldırdı. Aslında bu güzel bir gelenek olmakla beraber pek herkesin harcı da değildir. Okuma tiryakisi kendisiyle kitabının arasına kimsenin girmesini istemez. İşitilen çabucak geçer gider. Beğendiği bir fikir, bir cümle veya bir mısraın üzerinde durmak, işittiğini düşünüp eleştirmek sayfaları çevirip geçmiş bir yere bakmak dinleyicinin elinde değildir. Dinleyici, dil şekil ve özelliklerinin de dilediği bir tadına varamaz. Ancak tek başına okuyandır ki okumanın çekimine kendini kaptırıp onun tam tadını çıkarabilir. Beri yanda okuduğu kitap hakkında bir arkadaşla konuşmak ve tartışmak kadar tatlı bir şey de yoktur.

Mutlak yüksek sesle okumak isteniyorsa o zaman, anlaşılması güç, ağır bir eserden ziyade, meraklı bir roman ya da seyahat anıları, hayat hikâyeleri gibi sürükleyici, konusu olan hafif bir kitabı seçmek uygun olur.

Biraz da okuduğunu sindiren, ondan tam anlamıyla faydalanan okuyucu tipi üzerinde duralım: Pasif olarak okuyup geçmeyi değil de bunun fazlasını isteyen okuyucu bu aradığını nerede ve nasıl bulacaktır? Okuma onun için "hobby" olmaktan çıkmış hayatın bir nimeti olmuştur. Kitapları elinin altındaki en yakın dostlarıdır. Onun kitaptan duyduğu tadı belki bir müzik parçası çalanın veya açık havada bir gezi yapanın, ya da bir bahçeyi dalıp seyredenin zevkine benzetebiliriz. Bu anlamda bir okuma iki insan ruhunun en yakın teması demektir. Okuyucu "güzel"in yetiştirici etkisi altında dünya üzerine bilgisini artırmak ve derinleştirmek amacıyla yanar. Fikirlerinde yanılmadığını görür. Çevresindeki insanlarda bulamadığı anlayış, olgunluk ve avunmayı kitaplarda bulur. Kendini tartar, kişiliğini ve kaderini tanır.

Böyle bir okuyucuya, işlememiş kafalarıyla duymalarına imkân olmayan bu zevklerin yabancısı birtakım kişilerin bilmedikleri, daha doğrusu bilemedikleri değerleri küçümseyerek "hayatı tanımayan kitapçıl adam" damgasını vurmaları ne kadar yersizdir. Bu gibiler için ancak rasyonel, elle tutulur, gözle görülür şeylerin değeri vardır ya da maddi fayda sağlayanların...

Oysa, dünya tarihinin büyük başarılar elde etmiş üstün şahsiyetlerinin çoğu okumaya düşkün insanlardı: Büyük Fredrich ve son sevgilisinin kitaplar olduğunu, mutluluğunun azımsanmayacak bir kısmını onlarda bulduğunu söyleyen Napoleon gibi...

Gerçekten de iyi bir kitap okurken, en iyi bir arkadaşla başbaşa sayılmaz mıydı? Uluslara, fikir ülkelerine hükmetmiş krallarla konuşmakta, onlarla bir masaya oturmaktayız. O büyük ölüler dipdiri ve ta yanıbaşımızdadır. Yalnız bu büyükleri tanımak değil, küçük insanların da alın yazılarını öğreniriz. Yabancı bir hayatın içine dalar, onu yeni baştan yaşarız. Fikrin dolambaçlı yollarında geçinip, geniş dünyalara ulaşmak elimizdedir...

Bu mutluluğa, elbette ki, herkes değil, ancak onu elde etmek için çabalayan ulaşır.

Okuduklarımızın çoğunu sonradan unutacakmışız, ne çıkar? O unuttuklarımızın da hayat ve düşüncelerimiz üzerinde etkisi olacaktır. Nasıl ki terbiyeli ve değerli insanlarla düşüp kalkan, iyi bir çevrede yaşan insan da kendi hiç fark etmeden iyiye doğru yön alır ve öylesine gelişir. İstenen da zaten bu değil de nedir?

Cevdet Yalçın

KİTAPLAR VE İNSANLAR

Bir ülkede insanlar yaşar. Bir ülkede bitkiler yaşar. Bir ülkede hayvanlar yaşar. Ülke; insanları, bitkileri, hayvanlarıyla ülkedir. Ve dünya, insanlar için bitkiler için, hayvanlar için yaratılmıştır.

Ama bir toplumda yalnız ve yalnız insanlar yaşar. Toplum, yalnız insanlarıyla toplumdur. İnsan toplum için değil, "toplum insan için" yaratılmıştır. "Tüm örgütler insan içindir" Önce insan, sonra insan" düşüncesi, düşüncelerin en güzeli, en olumlusudur bu nedenle. Ve insan başlı başına bir değer, başlı başına önemli bir varlıktır. Daha doğrusu düşünen, söyleyen ve yazan bir yaratıktır insan.

"İnsan âlemde hayal ettiği müddetçe yaşar" sözü geçerliğini yitirmiştir çağımızda. İnsanlar artık görüntülerle değil, gerçeklerle ilgilenmektedirler. Gerçekler çağıdır çünkü yaşadığımız çağ.

Günümüzün insanı "hayal ettiği" sürece değil, özgür olduğu sürece yaşamaktadır. Özgür olmayan insan, insan gibi yaşama olanağından yoksundur. Özgür olmayan insanın düşüncesi yoktur, yaşantısı yoktur, sevinci yoktur. Sözün kısası dünyası ve evreni yoktur. İnsan özgürlüğü her şeyin başı, her şeyin temel taşıdır. Özgürlüğümüz yoksa, yaşama sevgimiz ve yaşama sevincimiz yok demektir. "Özgürlüğümüz yoksa ahlâkımız da yoktur. "Özgürlükle ahlâk bu kadar bağlıdır birbirine, Özgürlük olmayan yerde ahlâkı da bulamazsınız kolay kolay. Ahlâk ve erdem ancak özgür bir ortamda belirgin bir duruma gelebilir. Baskı rejimlerinde ahlâktan söz

edilemez onun için. Çünkü başlı başına ahlâksızlıktır. Özgürlük kısıtlaması ise, insana ve insanlığa hakarettir.

Bir toplumun özgürlük ve uygarlık düzeyi, o toplumun yazın hayatı, yayın hayatıyla orantılıdır. Kitaplar özgür olarak yazılabiliyor, yayımlanabiliyor, satılabiliyor ve okunabiliyorsa, o ülkede özgürlük ve uygarlık var demektir. Kitapların yasak ve tutsak edildiği bir ülkede insanlar da tutsaktır.

Özgür insan kitapların bir ürünüdür. İnsanlar kitapları nasıl yaratıyorsa, kitaplar da insanları öyle yaratır. Onun içindir ki özgürlükten korkanlar, kitaplardan da korkarlar. Beğenmedikleri; kişisel nedenlerle hoşlanmadıkları düşünceleri ortadan kaldırmaya çalışırlar. Ama bilmezler ki kitaplara düşmanlık, insanlara düşmanlıktır. Kitaplara düşman olanlar, çok geçmeden insanlara da düşman olurlar. Özgürlükten korktukları için yaparlar bunu. Kitapların okunmasını yasaklama yolunu tutarlar. Çeşitli yöntemlerle kitapların yayımlanmasını önlemeye kalkışırlar.

Kitap düşmanları, aynı zamanda özgürlüğe de düşmandırlar. Ve her çağda, ufak tefek ayrıntılarla çıkarlar insanlığın karşısına. Ortaçağ'da İskenderiye kitaplığını yakarlar. Yeni çağda kitapları yasaklayıp okunmasına engel olurlar. 19.yüzyılda Çemberlitaş hamamının ocaklarında çuvallar dolusu kitabın yakılmasına buyruk verirler. 1830 larda Berlin sokaklarında yığın yığın kitabın küllerini havaya savururlar. 1975 lerde Türkiye'de okul kitaplıklarında dünya ve Türk klasiklerini toplayıp yok ederler. Bütün bu davranışların kökeninde özgürlük ve kitap düşmanlığını görürsünüz.

Hitler ve arkadaşları, düşünce alanında onbaşılıktan ileri gidemedikleri için, çağın başında çağın gerçeğini anlayamamışlar, özgür düşünceyi ve düşünce özgürlüğünün ürünü olan kitapları yasak ederek, ülkelerini kan ve ateşler içine atmışlardı.

Cevdet Yalçın

HOKKA İLE KALEM

Bugün hokka kullanılmıyor artık. Tarihsel bir araç oldu hokka. Ama gene de biçim değiştirmiş olarak var. "Tükenmez"de macunlaştırılmış mürekkeptir hokka. Taşlaşmış olarak girmiştir kurşunkalemin içine. Küçüldü, kalemlerin içine girdi hokka çağımızda. Hiçbir zaman başını alıp gitmedi aramızdan. Gitmez de. Aslında hiçbir araç başını alıp gitmez. Bir kalorifer radyatörü, bugün, mangalın, sobanın biçim değiştirmişi değil midir? İlk kez, kendi ağırlığını bir hayvana yüklemeyi düşünen insan, bugün, "Boing 747"leri, "Conkorde"ları, "Air – craft"ları yaratmıştır. İnsanoğlu, birini yaratırken, öbürünü (daha gelişmişini) tasarlayan bir yaratıktır. Yani varla yetinmeyip, daha gelişmişini yaratan yaratık... Doğaya üstünlüğü de buradan geliyor.

Ama insanın bu evrensel yaratımlarının içinde "hokka" ve "kalem"in ayrı bir yeri vardır. sözgelimi, hokka ve kalemi ilk kullanan insanoğlu, bugün, mürekkep kokulu bir basının dünyayı saracağını; dünyanın bir ucundan bir ucuna yarım günde varıveren kitapları düşünebilmiş midir? İnsanı insana yaklaştıran en yüce gücü, gene hokka ile kalem sağlıyor. Önemli olan da budur. Her çağ birbirini aşıyor durmadan; makine çağı keşifler çağını, atom çağı makine çağını, uzay çağı atom çağını... Daha nice aşılacak çağlar vardır. Aşılmayan tek çağ, hokka ve kalem çağıdır. İnsanoğlu da, bu çağın en sahip çıkanıdır. Aslında bütün çağların doğması, kalemin ucundaki bir damla mürekkebe bağlıdır da ondan. Hokka ile kalemin, düşünce ile insanın dirsek vermesi, her çağda yeni yengiler yaratacaktır.

Hemen her çağda teknik üstünlükler, insanda güven duygusundan çok korku yaratmıştır. Bilindiği gibi teknik, gelişimin somut görünümüdür. Korku salması burdan gelir. Ayrıca uluslar arası bir böbürlenmenin de aracıdır. Gün geçmez ki, dünyadaki atom stokunun, bütün dünyayı bir iki dakika içinde ortadan kaldıracağı söylenir. Ne Amerika, ne Rusya, savaşı göze alamazlar denir. Biri bir tarafı bombalamak isterse, otomatik olarak öbür tarafın bombaları da harekete geçecektir denir. Bu nedenle savaşa başlamak, bütün dünyanın bir anda yok olması demektir. Görülüyor ki

teknik üstünlükle, insanın gözünü yıldıran, ona dünyayı yaşanmaz kılan bir korku vardır. çünkü hiçbir zaman, tekniğin vardığı yüce üstünlüğü barış alanlarına yöneltmek, özellikle şimdilik söz konusu değildir. Bir de, ne denli gelişirse gelişsin, bir anda yok olup gideceği kanısı vardır teknik sonuçların. İnsanı yiyip bitiren nedenlerden biri de budur.

İşte insanı bunalımdan bunalıma sürükleyen bu görünümlerin yarattığı inançsızlığı, ancak hokka ile kaleme sığınma duygusu giderecektir. Hokkaya ve kaleme sığınma, ayrıca, insanın kendi kendine, yüce varlığına inancının da bir sonucudur. Her çağda, her değişimde insan, hokka ile kalemin tanıklığına sığınma gereksinimi duymuştur. Bu tanıklık kurtarmıştır insanı her zaman. Çünkü sonsuz olan, hokka ile kalemdir. Nitekim, insanı yok etmek isteyenlerin de saldırdıkları ilk alan hokka ile kalem ve onların yazdıklarıdır. Ne ki hiçbir çağda, hokka ile kalemin yenilgisi söz konusu olmamıştır.

A. Binyazar

YAZARIN GÖREVİ

(Yazar, Allı Turnam adlı yapıtında Sovyetler Birliği'nde yaptığı bir gezinin izlenimlerini dile getirir. Okuyacağımız bölümde Kazakistanlı yazar Oljas Süleymanov sanatçının, yazarın görevi konusunda görüşlerini anlatmaktadır.)

Edebiyatın görevi toplumun düzenini değiştirmek değil, toplumdaki insanı değiştirmektir. İnsan değişirse, o insanlardan oluşan halk, halk olur. Ülkemizde devrim oldu, tamam. İlk görev bitti diyorsunuz. Devrim oldu demek yanlış oluyor. Devrim yeni yasalar getirdi, devrimin yasalarını getirdi. Halklara yeni haklar, yeni özgürlükler geldi. Ama insan insandır. İnsan asıl kendi içinde özgür olmalı. Her insanı değiştirmek zor. Gerekli olan da bu. Bakın, bizde her insanın bir pasaportu var. Ve her insanın yurttaşlığı orada, pasaportunda yazılıdır. O insan bir Sovyet yurttaşıdır. Evet, tam anlamıyla özgürdür. Hepimiz özgürüz. Ama her insan kendi

düşüncesi içinde gerçekten özgür müdür? Bir halkın her insanı tek tek düşüncelerinde özgürse, Stalin dönemi yaşanmazdı. Yaşandı. O dönem tam anlamıyla bir feodalizmdi. Korkunçtu. Yazarın görevini soruyordum. Sovyetlerin egemenliğini savunmak, devrimden önce yazarın göreviydi. Bir yazar çıkar da "Kahrolsun Çar, Yaşasın Sovyetler" derse, bilin ki o kötü bir yazardır. Bugün ille bir slogan gerekirse, olsa olsa "Kahrolsun kölelik" demek gerekir. Burada kahrolması gereken kölelik düşüncedeki köleliktir. Amaç düşüncelerden de köleliği silkip atmaktır. Bu belirtmeye çalıştığım kölelik, öyle fiziki bir kölelik değil. Bugün böylesine bir kölelik yok bizde. Ben kişilerin düşüncelerinde gizleyip geliştirdikleri bir başka türlü kölelikten söz ediyorum. Başka bir şey bu. İşte burada yazara görevler düşüyor. Yazar, halkın dilidir, gözüdür, diyoruz. Doğrudur. Bunu yüklenmeyen bir yazar kötü bir yazardır, boşuna bir yazardır. Okurlarımıza biz şunu anlatmaya çalışıyoruz: "İçinde bir köle varsa at onu içinden, kurtul ondan."

Erdal Öz, Allı Turnam, Cem Yayınevi, 1976, İstanbul

DÜŞÜNMEDEN YATAN

Çoğu zaman incir çekirdeğini doldurmaz, daldan dala atlayan, başını almış giden konuşmalardan yakınırız. Her yerde rastlayabiliriz böyle konuşanlara. Dinlersiniz, dinlersiniz, neden sonra, "Şunu mu demek istiyor?" sorusu bir türlü çözülmez kafanızda. Hep o öykü gelir aklıma: Adamın biri toplantıya gitmiş. Bakmış biri konuşmakta. On dakika, onbeş dakika dinlemiş, bir anlam çıkartamamış söylediklerinden. "Belki başını kaçırdım" diye düşünerek, önündekine sormuş: "Ne anlatıyor konuşmacı?" Sorduğu kişi şöyle demiş: "Yarım saattir konuşuyor, daha söylemedi ne anlattığını."

Neden böyle oluyor? Belki şundan: kimi zaman konuşan, bir şey söylemek niyetinde değil ki! Hiç düşünmemiş o konuyu, konuşmaya başlayıncaya kadar. Bir Malatya deyimini de umursamaz: "Düşüncesiz sofuya

sohbet haram" Öyle ama ne derler sonra başkaları; her konuda "bir şeyler" söylemezse? Neredeyse kutsal bir nitelik tanınması gereken "Bilmiyorum" sözünü açıkça söylemek yerine, alışılmamış bir iş yapmışcasına, "Bu konuyu da düşündüm kuşkusuz, bana kalırsa... diye başlar lafa durdur durdurabilirsen!

Kimilerinin amacı başka: Hem konuşmuş "görünmek" hem de bir şeycikler söylememiş olma derdindedir. Lafı evirip çevirerek, uzatıp dolaştırarak, havalara bürünerek, sesi alçaltıp yükselterek bir şeyler demiş gibi yapacaklar, ama... demeyecekler.

Bir de öyleleri var ki, yüz şey söyleseler de, gözleri tek bir şeyde. Dolaştırıp dururlar söyleyeceklerini, lafı o istenilen şeye getirmeye çalışırlar. Böyle yaparken ne dediklerinin önemi de yoktur. Öyküdeki gibi: İki kişi karşılaşmış. Biri ötekine, "Yahu, senin öküz doğurdu mu?" diye sormuş, öteki, "Öküz doğurur mu arkadaş?" deyince asıl isteğini açıklamış: "Ben de biliyorum öküzün doğurmayacağını,laf olsun diye sordum. Sen bir sigara versene bana." Kiminin gönlünde sigara yatar, başka umutlar kimi gönüllerde.

"Düşünmeden yatan üşenmeden kalkar." demişler. Bu sözü de iyice düşünmemiz gerek. Uyanıp ya da uyandırılıp kalktığımız zaman, bir hayli geç kalmış olursak, kendimizden başka kimi suçlayabiliriz ki?

Seha L. Meray, Cumhuriyet, 17/3/1975

DÜŞÜNMEYİ ÖĞRETMEK

İnsanın kendini eleştirmesi, özeleştiri yapması soylu bir davranıştır. Ne var ki çoğumuz yanaşmayız, daha doğrusu yanaşamayız buna. Özelleştiri kavramı gelişmemiştir bizde. Hep başkalarını çekiştirir, başkalarının eksikliklerini sayıp dökeriz de "Ya ben? Ben nasıl davranıyorum?" sorusunu sormayız. Bu yönden sınıftaki davranışlarını, öğrencilerinle ilişkilerini zaman zaman ele alıp değerlendirmeni övülecek bir dav-

ranış sayıyorum. Bu değerlendirmede nesnel bir tutum takınıp takınmamak ayrı bir konu. Kaldı ki tam bir nesnellikten söz edilebilir mi işin içine değerlendirme girince? Önemli olan bu değil. İnsan öznel de davransa, nesnel de davransa eleştirel bir yaklaşımın içine giriyorsa, gözlerini kendisine çevirebiliyorsa önemli olan budur işte.

Diyorsun ki "Sevimli bir öğretmen olmadım, olamıyorum da. Çocukları bunaltıyorum. Neden, niçin, nasıl... gibi soruları sormadan edemiyorum. Bu da dersin akışını yavaşlatıyor; sık sık kesintiye uğruyor. Boşluklar doğuyor derste. O zaman da ben konuşmak zorunda kalıyorum. Oysa sen mi demiştin ne? İyi bir öğretmen konuşandan çok konuşturandır. Konuşma ve konuşturmayı ölçüt alırsak ben iyi bir öğretmen değilim."

Önce şurada anlaşalım. Kuşkusuz iyi bir öğretmenin niteliklerinden biri de öğrencilerinin düşünme güçlerini kamçılaması, onları konuşturmaya özendirmesidir. Ne ki duruma göre değişir bu. Öğrencilerin kafasında birtakım sorular çiçeklendirdikten sonra onları yanıtlayacak bir konuşma ayrı şey, bir dersi baştan aşağı kendi konuşmasıyla sürdürmek ayrı şey. Bunu birbirinden ayırmak gerek.

Eğitimciler de, öğretim yöntemleriyle ilgili kitaplarda öğrenmeyi bir tür etkinlik sayarlar. Edilgin durumdaki bir öğrenci öğrenme süreci içine girmiş sayılmaz. Gerçekte çok önemli bir noktaya parmak basmışsın. Sorular, öğrencileri bir bakıma düşünsel bir etkinlik içine sokar. Senin susku, boşluk dediğin böylesi bir düşünsel etkinliktir. İşte o etkinliği söze dönüştürme öğrenmeyi gerçekleştirip kolaylaştırır.

Kendi öğrencilerim üzerinde yaptığım bir deneyimi anlatayım sana. Öğrencilere bir düşünce yazısı okutmuş, sonra da o yazıda geçen birtakım anahtar kavramları çıkartmıştım. Hümanizma, dogmatik düşünüş, önyargılı kafa, nesnellik, yargılayarak tat alma türünden kavramlardı bunlar. Her kavramı, ikinci bir açıklama gerektirmeyecek biçimde tanımlayıp açıklamalarını istemiştim. Beklentimin tam tersine bir sonuç aldım. Verdiğim bu kavramların içeriğine inememiş, kabuğunu kırıp alımlayamamışlardı öğrenciler. Oysa bunlar seçilmiş öğrencilerdi. İletişim etkinliklerinin ağır bastığı bir yüksekokulu seçip gelmişlerdi. Puanları da ortanın üstündeydi. Böyleyken bir kavramı değişik bağlamlar içinde ele

alma, açıklayıp tanımlama becerisini kazanmamışlardı. Böyle bir boşlukla gelmişlerdi liseden.

Biliyorsun, lise sözcüğü eski Yunancadan gelir. Sözcük anlamı ise eski Yunanlı bilgelerin, düşünürlerin çevrelerindeki kişilere düşünmeyi tartışmayı öğrettikleri yer demektir. Şuraya getirmek istiyorum sözü: Lise öğretiminin başta gelen işlevi öğrencilere düşünmeyi öğretmek olmalıdır. Bizde ise düşünmeyi öğretme yerine, birtakım düşünce kalıpları, bilgiler, düşünceler öğretilme yolu seçilmiştir. Öğrencilerin kafası hemen her alanla ilgili düşüncelerin, bilgilerin ayrı ayrı istif edildiği ya da yığıştırıldığı bir yer olarak düşünülmüştür. Öyle ki kafasının içinde bir yığın bilgi taşıyan ama o bilgileri nerede nasıl kullanabileceğini bilmeyen, bunu düşünemeyen insanlar yetiştirilmiştir.

Düşünme etkinliği ise kavramlardan kavram üretmedir. Öğrenilen kavramlarla, bunların yeni bileşimleriyle yeni düşüncelere ulaşma işidir. Böyle bir beceri kazanmış kişi, birtakım düşünce kalıplarının içinde kalmaz; onları yan yana getirir, üst üste dizer, yığar, yığar, aralarında yatay ve dikey bağıntılar kurar. Kısacası belleyimci, hazır bilgileri taşıyımcı bir kafa olmaktan çıkıp düşünce üreten yaratıcı bir kafa kimliğini kazanır.

Senin tutumunu, yadırgamadığımı, onayladığımı söylerken bunu göz önünde tutuyorum. Öğrencilere hazır düşünce kalıplarını, salt birtakım kuru bilgileri aktarma yerine bunlar üzerinde onları düşünmeyi, öğretmeye çalışıyorsun. Gerçek öğretmenlerden, işini seven ona coşkuyla sarılan öğretmenlerden beklenen bir tutumdur bu. Ancak bunu yaparken bir noktadan özellikle kaçınmamız gerekir. Öğrencileri birtakım kavramlar üzerinde düşündürürken o kavramlara kendi değer yargılarımızı, kendi eğilim ve yönsemelerimizi yüklememeliyiz. Bu kez de öğrencilerimizi kendimizin minik bir örneği yapmaya çalışmış oluruz.

Söylemek bile gereksiz, iyi bir öğretmen öğrencilerini kendi düşünce kalıplarına göre eğitmez. Dünyaya kendi gözleriyle bakmalarını istemez. Tam tersine her öğrencinin kendi kanadıyla uçmasını, kendi düşün ve düş gücünü kullanmasını ister. Bana yazdıklarına dönersem sorularla öğrencilerini bunaltmana bir şey demeyeceğim. Ancak o sorular, öğrencileri belirli kalıplar içinde düşünmeye zorlamadıkça, kavramların kabuğunu

kırmaya, onlardan yeni düşünceler üretmeye yönelttikçe yararlıdır. Böyle değil de kendi kalıplarınıza göre düşünmeyi öğretmeyi amaçlıyorsa zararlıdır elbette...

Bağımsız düşünmeyi öğretebiliyor muyuz? Bütün sorun bu soruda.

Emin Özdemir

KENDİ KAFASI İLE DÜŞÜNMEK

İnsanın kişiliğini yapan etkenlerden biri de, onun kendi kafası ile düşünmesidir. Oysa, genellikle bunun tersi olmaktadır. Kendi kafası ile düşünmeyi bir yana bırakalım, çoğu, başkasının kafasının hizmetçisi olmayı erdemlilik saymaktadır. İnsanı insanlığından uzaklaştıran bir tutumun erdemlilik sayılması ise önemli çelişkilerden biridir.

Nadir Nadi'nin otuz iki yıl önce yazdığı bir yazıyı okuyunca gerçeğin ne denli iç karartıcı olduğunu da iyice anladım. 1943'lerde şunları söylüyor Nadir Nadi: "...Kendi kafası ile düşünmeyerek şuradan buradan toplanmış kırpıntı fikirlerle geçinen zavallıları hesaba bile katmayız. Çünkü, kuvvetli bir gövde üzerinde, yağma edilmiş bir banka kasası gibi bomboş duran kafalar bizi alâkadar etmez. Bazen belki onlara kızdığımız olur. Canlı olan bir beynin bu kadar hareketsiz kalmasına, bu kadar papağanlaşmasına şaşarız." (Sokakta Gürültü Var, s.100)

... Aslında yirminci yüzyılın başlarında ülkesine ulusal bir kimlik kazandırmak amacı ile devrimlere girişen Büyük Atatürk'ün amacı, kendi kafası ile düşünmeyi bilen bir ulus yaratmaktı. Bunu gerçekleştirdi de. Ne ki, birtakım egemen güçlerin işine gelmedi. Ulusun kendi kafası ile düşünmesi, onların çıkarlarını engelliyordu. Bu nedenle tüm güçleri ile kafaları yozlaştırmaya koyuldular. Yozlaşan insan, bir bakıma kendi kafası ile düşünmeyen insandır. Böylece kendi kafalarının dışında düşünmeyen insanlar türedi. Bu anlayışta olanlar herkesin kendileri gibi olmasını istediler. Atatürk'ün gerçekçi Batıcılığının karşısına öykünmeci, emperya-

list amaçlara hizmet eden bir Batıcılık çıkardılar. Bu Batıcılık ulusların kişiliklerine bir şey katmayan, kapütülasyon kökenli, sömürgeci Batıcılıktır. Gerçekte Atatürk'ün karşı çıktığı bir Batıcılığı, çağdaşlık olarak kafalarda kökleştirmeye çalıştılar. Batıda ne oluyorsa onu yapmaya kalkan, yaptıkça da kendine yabancılaşan insanlar böylece türedi. Kuşkusuz bu, Atatürkçülüğün özüne de karşı bir anlayıştır. Ne ki, hep bunlar, kendilerinin gerçek Atatürkçü olduklarını öne sürerler. Bir örtü, bir çıkar sığınağıdır onlar için Atatürk de, Atatürkçülük de.

Oysa Atatürk Batıcılığının temelinde çağdaş uygarlık vardır. Batıcılık, "çağdaş uygarlık" anlamına gelir. Atatürk'ün sözcük donanımında. Çağdaş uygarlık kavramı, Atatürk'te çağına bir şeyler katmış her ulusun üstünlüğünü, çağına bir şeyler katmayı öngören üstün yapıtlar yaratmayı karşılar. Ancak bununla, uluslar başka kültürler altında ezilmekten kurtulacaklar, çağlarına katkıda bulunabileceklerdir. Kendi yarattıkları ile, ulusal birikimleri ile, kendi kafası, duygusu, yüreği ile çağına bir şeyler katmayan, çağa damgasını vurmayan bir topluma ulus denebilir mi? Ulus olma niteliğini, bu anlamda, yitirmiş bir toplum da ister istemez emperyalist emellerin gerçekleştiği kültürel ortamları yaratacaktır. Atatürk ise, gerek kişiliği, gerek yapıtları ile, emperyalizmin karşısında direngenliğin simgesi olmuştur. Dünya tarihindeki yeri budur. Bu nedenle, en başta, kendi kafası ile düşünmeyenlerin Atatürkçü olmaları olanaksızdır. Çelişki, bu tür kişilerin kendilerini Atatürkçü sanmalarından, daha doğrusu, kendilerini Atatürkçü olarak tanıtmalarından doğmaktadır. Bu aldatıcı durum, sanırım ki, bir süre daha, geçerliğini koruyacaktır. Ama gerçek, er geç anlaşılacaktır.

Atatürk, ulusuna kişilik kazandırmak için ulusal kültür kaynaklarına yöneldi. Dış etkilerin bir toplumu tüketeceğini çok iyi biliyordu. Ulusal kültürün yozlaşmasının da dış kültürlerin baskısının sonucu olduğunu kavramıştı. Sanatçılarımız, düşünürlerimiz kendi dilimiz yerine Arapçayı, Farsçayı geliştirmişlerdi, bu dillerde ürünler vermişlerdi. Onlar gibi düşünmenin, duymanın, yaratmanın erdemine inandırılmıştık. Türk kültürü de, Türk dili de, Türk sanatı da onların etkisinde kişiliğini yitirmişti. Dilini, düşüncesini yaratan bir ulus kendi kafasını da yaratırdı. Ülkenin baş-

ka kültürlerin boyunduruğundan kurtulması da buna bağlıdır. Kendi kafası ile düşünme gerçeği bu idi.

Bu yapılmadığı sürece ülkeler, kültür emperyalizminin etkisi altında kişilik çürümesine uğrayacaklardır. O ülke kişiliğini bulamayacak, kendi topraklarında başka kültürlere hizmet edecektir. Böyle bir durumda da ne ulusal kültür olur, buna bağlı olarak ne de ulusal kişilik.

Adnan Binyazar

DÜŞÜNMEYİ ÖĞRENMEK

... Düşünmek bütün beceriler gibi, öğretebilen, öğrenebilen, geliştirebilen bir yetenek. Ortaöğrenimin insanlara kazandırabileceği daha doğrusu kazandırması gereken önemli beceri de, "düşünmeyi bilmek" olmalı. Yoksa, insanlığın bugünkü bilgi hazinesine bakarsanız, ortaöğretim yolu ile verilebilecek bilgiler devede kulak kalır. Lise dersleri bu bilgi hazinesinden bir şeyler dağıtabilmek için değil, o hazineyi kullanma yollarını düşünebilecek insanları yaratmak için konmuştur: Bundan dolayı da çok yönlüdür.

Düşünmeyi öğretmek kavramları öğretmekle başlar. Kavramları öğrettiğiniz kimsenin, onları üst üst koyarak, beğendiğiniz düşünce yapısını kurmasını istemeyiz. Biçimlendirilmiş tahta parçalarını önüne koyarak yapıcı zekasını geliştirmek istediğiniz küçük çocuğun ille de belli bir kalıba uymasını istemek olur bu. Sonunda çocuk isteneni öğrenir ama, tahta parçalarıyla kendi kendine oynayarak kazanabileceği yetenekleri kazanmıştır.

Genç insanlarımıza eğitim verir görünürken, aslında kendi kalıplarımıza göre düşünmeyi öğretmek, yalnız onlar için değil, bütün toplum içinde zararlı bir tutum. Kendi kendini tekrarlamanın, kısırlık içinde yüzüp durmanın en kolay yolu bu. Hele işin başlangıcında, daha birtakım temel kavramları verirken, onlara kendi değer yargılarımızı da yüklersek , belki

çok uslu bir kuşak yaratabiliriz. Ya da farkında olmadan saldırganlığa itebiliriz; kendi değerlerimize göre yetiştirdiğimiz gençler, kurulu düzeni savunmak için en etkili silah olarak görünebilir bize. Ama, düşünmeyi öğrenmeden yetişen gençler günü gelir, öğretilenlerin dışında kalan yeni durumlar karşısında şaşkınlaşır, kendi yerini bilemez ve rüzgârlar önünde savrulur durur.

M. Soysal, Güzel Huzursuzluk,
Bilgi Yayınevi, Ankara, 1975

KAVRAM TUTSAKLIĞI

Yalınlaştırılmış bir tanımla kavram, bir şeyin taşıdığı anlam yüküdür. Düşünmenin, düşünmeyi biçimlendirmenin yapı taşlarıdır kavramlar. Bu yönden doğru, açık ve aydınlık düşünmenin ilk koşulu, kavramları kolayca anlaşılmayan kişilere bakın kavram dağarcıklarının karmakarışık olduğunu görürsünüz. Ayrımları seçemez, ayrıntıları görmez böyleleri. Daha doğrusu gelişigüzel öğrendikleri kavramları, gelişigüzel bir biçimde kullanırlar. Bunların gerçek anlam yükünü tam algılayamadıkları için de onlardan düşünce üretemezler. Beklediklerini yinelemekten, basmakalıplığa, yalınkatlığa düşmekten kurtulamazlar.

Nereden geliyor bu düşünüş ayrılığı? Siyasa alanında olsun, düşün ve sanat alanında olsun bu boz bulanıklığın, bu alaca karanlığın kökeninde hangi nedenler yatıyor? Neden tartışılarda hep yüzeyde kalınıyor? Niye sorunların derinine inilmiyor? Niye suçlamalar, karalamalar birbirini kovalıyor? Neden aralarında kin ve düşmanlık duvarları bulanan yaklaşmalar oluşuyor? Bu niyeler ve nedenler daha da çoğaltılabilir. Kuşkusuz verilecek yanıtlar da. Çünkü tek boyutlu bir sorun değildir bu. Eğitim düzenimizden kaynaklanan türlü yönleri vardır.

İlk elde ters gelecek ama, ülkemizdeki düşünsel bulanıklığın kaynaklandığı durumlardan biri de "kavram tutsaklığı"dır. Şöyle yanınızdaki

yörenizdeki tartışılara kulak verin; yazılanları, çizilenleri eleştirel bir gözle değerlendirin; birtakım özel adların, bu özel adların, bu özel adlara bağlı olarak da birtakım kavramların büyük bir coşku ve tutkuyla yinelendiğini gözlemleyeceksiniz. Bu yineleme, bu özel adları sayıp dökme öne sürülen savları kanıtlama, onların tanıklığına başvurma için değildir. Kendi düşüncelerinin yerini almıştır kavramlar, o adların, belirli kavramların gölgesine sığınmadır. Sindirme değil, bellemedir.

Düşünme, bellemeden çok öğrenmeye dayanan edim biçimidir. Oysa kavram tutsaklığına yakalanalar öğrenmeyi değil, bellemeyi yeğlerler. Kafalarının içi devşirme bilgilerle doludur. Belleme, eski deyişle ezberleme yoluyla edinilmiş bilgiler olduğu için de bütünsellikten yoksundur. Edinme, davranışa dönüşmez. Yalınlaştırarak söylersek kitapçıldır. Edineni, belirli kalıpların içinde kalmaya, o kalıplar doğrultusunda duymaya, düşünmeye zorlar. Bu tür kişiler de ister istemez belli bir düşüncenin kölesi, belli bir kavramın tutsağı olur. kölesi olduğu düşünce, tutsağı olduğu kavram neyi çağırır. Neyi buyurursa ona göre davranır.

Kavram tutsaklığının ya da düşünce köleliğinin kökeninde yatan nedenin başında düşünmeme, düşünmeyi bilmeme gelir. Çünkü düşünme kavramları bir tartıdan, bir irdelemeden geçirme, bağlamsal yönden onları bağıntılama işidir. İrdeleme, eleştirme, bağıntılama da kavramların kabuğunu kırmayı, yüzeyde kalmamayı gerektirir. Kişi bu gerekliliği yerine getirdi mi, böyle bir yönseme içine girdi mi kolay kolay kavramların albenisine kapılmaz, kulu kölesi olmaz. Özgür düşünme dedikleri de bu değil midir? Her türlü kalıplaşmaya, donmuşluğa baş kaldıran, düşünceyi bilimsel kuşkunun tezgâhında dokuyan düşünme biçimidir. Sabahattin Eyuboğlu bir yazısında bu gerçeği şu sözleriyle ne güzel belirtir:

"Özgür düşünce, bütün kalıpları, altında olsa bütün kafesleri, bütün yasakları yıkan düşüncedir. Böylesi düşünce ancak kulluğun bile hoş görmeyen bir dünya görüşüne açılmaksa insanı, yaşamayı hor görenlerin harcı değildir."

Düşünmeyen, özgürce düşünmediği için de kendini "kavramların kafesine" kapamış olan kişi, bu kavramları savunanların kapısına kul olur. Dilinden adlarını, savsözlerini (sloganlarını), buyrukları düşürmez ...Der

ki... diye başlar konuşmasına, ...der ki... diye bitirir. Kendi ne düşünür, kendi ne der? Önemi yoktur bunun. Uydulaşmıştır. Bu uyduluğa değinirken Sabahattin Eyuboğlu şöyle sürdürür andığımız sözlerini:

"Özgür düşünce hem tutucu, gelenekçi hem de özgür olamaz. Nasıl olabilir ki düşünce özgürlüğü eski düşünce kalıplarını kırmanın ta kendisidir. Kendi aklını kullanmayan insan, kitapların en güzeline de inansa özgür düşünemiyor demektir. Buna karşılık yalnız kendi aklını beğenen de özgür sayılmaz. Nasıl sayılsın ki özgür düşünce bütün akıllara baş vuran, kendini beğenmeyen, durmadan gelişmek isteyen düşüncenin ta kendisidir."

Sabahattin Eyuboğlu'nun şu tümcesi sanıyorum ki tüm eğitim ve öğretim yöntemimiz, insan yetiştirme düzenimiz için kılavuz olabilecek niteliktedir: "Kendi aklını kullanmayan insan, kitapların en güzeline de inansa özgür düşünemiyor demektir." Kendi aklını bugünkü terimiyle söyleyeyim kendi us gücünü kullandırmak eğitimin de gerçek işlevi bu değil midir? Ne ki yıllar yılı tersine bir yol tutulmuştur bizde. Yeni yetişen insanlarımıza kendi us gücünü kullanma yerine başkalarının hazır düşünce kalıplarını aktarma yoluna sapılmıştır. Eğitim adına onlara kuru bilgi aktarma yöntemi seçilmiş, donmuş kalıplar içinde eleştirel yönsemeleri örselenmiştir.

Eleştirel yeteneği geliştirilmesi insanın us gücünü kullanması şöyle dursun usa ve özgür düşünceye düşman olması da düşünülebilir. Nitekim bugün üzerinde bir kör dövüşüne kapılışın ülkemizdeki nedenlerinden birinin de bu us ve özgür düşmanlığı olduğu söylenebilir. Eleştirel yeteneği körelmiş, kimi kavramların ve düşünce kalıplarının kölesi olmuş kişi, dünyayı kendisi gibi görmeyen herkesi düşman sayabilir. Mümtaz Soysal bu olguyu deşelediği bir yazısında şöyle der:

"Genç insanlarımıza eğitim verir görünürken, aslında kendi kalıplarımıza göre düşünmeyi öğretmek, yalnız onlar için değil, bütün toplum için de zararlı bir tutum, kendi kendini tekrarlamanın, kısırlık içinde yüzüp durmanın en kolay yolu bu. Hele işin başlangıcında daha birtakım kavramları verirken, onlara kendi değer yargılarımızı da yüklersek, belki çok uslu bir kuşak yetiştirebiliriz. Ya da farkında olmadan saldırganlığa

itebiliriz; kendi değerlerimize göre yetiştirdiğimiz gençler, kurulu düzeni savunmak için en etkili silah olarak görünebilir bize. Ama düşünmeyi öğrenmeden yetişen genç, günü gelir, öğretilenlerin dışında kalan yeni durumlar karşısında şaşkınlaşır, kendi yerini bilemez ve rüzgârlar önünde savrulur durur."

Bu savruluşun somut örneklerine her gün tanık oluyor muyuz? Kafaları belli kavramların cenderesine sıkışıp kalmış, kendi us güçlerini kullanmaktan yoksun nice genç adamın kan kokan eylemlerini görmüyor muyuz? Cana kıymalarını, ölümü umursamayışlarını, yakıp yıkmalarını içimiz burkularak izlemiyor muyuz? Öyleyse sorulara dönelim gene: Neye dökülüyor bu kanlar? Niyedir bu kıyalar, bu yıkımlar? Neden seslerini duymadıkları, yüzlerini görmedikleri kişiler birbirlerine tetik çekiyor, tam bir yırtıcılıkla saldırıyorlar?

Sabahattin Eyuboğlu'nun başta andığımız saptayımına gelelim: "Kendi aklını kullanamayan insan, kitapların en güzeline de inansa, özgür düşünemiyor demektir." Bu saptayım sağdaki kavram tutsaklığı için geçerli olduğu gibi soldakiler için de geçerlidir. Marksist düşünce ürünlerinden yarım yamalak öğrendikleri kimi terim ve kavramlara dört elle sarılmış gibidirler. Her sorunu onlarla oluşturdukları "formül"lerle çözmeğe çalışırlar. Büyük bir coşkuyla sarılırlar o kavram ve terimlere.

Sağlam ve doğru düşünmenin ilk koşulu olayları, durumları değişen koşullara göre algılama, değişen koşullara göre değerlendirmedir. Oysa Marksist kavramların albenisine kapılanlar; her duruma, her olaya bu kavramların ardından bakanlar şaşmazlığına inanırlar bunlar. Koşullar ne denli değişik olursa olsun, Marksist içerikli kavram ya da terim hangi durum için söylenmiş olursa olsun her "derde deva" olacağı saplantısı içindedirler. Doğruluğundan, geçerliliğinden kuşkuları yoktur. Kendilerine ters düşen bir düşünceyle mi karşılaştılar, tıpkı "ringe" çıkmış boksörler gibi ellerine giydikleri bu kavramlara sarılırlar ya da saldırıya geçerler.

Sağdakiler gibi soldaki kavram tutsakları da düşüncelerini dizginleştirmiş, tutarlı bir bütünlüğe kavuşturmuş değildir. Çünkü kavram dağarcıkları yüzeyseldir, belleyici bir tutumla kurulmuştur. Bundan da öte bu

kavramlarla toplumsal yapımız arasında bir ilişki var mıdır, yok mudur kaygısını çekememiştir bile. Bir örnekle somutlandıralım bunu. Bizde dil devrimine, dilimizi yabancı dillerden artırıp kendi ulusal, öz benliğine kavuşturma atılımına tutucular karşı çıkmıştır hep. Geçmişe bağlılık adına yapmışlardır bunu. Ne ki son yıllarda kendilerine solcu ya toplumcu adını veren kimi kişiler de tutucularla aynı çizgide buluşmuştur. Onlar da dil devrimini gereksiz, gereksizlikten de öte zararlı saymışlardır. Çünkü Stalin'in dilimize çevrilen "Marksizim ve Dil" adlı yapıtını okumuşlardır. Stalin'in öğüdüne uyarak dilde devrimci tutumlarını bırakmışlardır. Oysa Türkçenin serüveniyle, yapısı ve tarihsel gelişimiyle Rusça'nın ki arasında bir benzerlik var mıdır, yok mudur? düşünmemişlerdir hiç...

Kavram tutsaklığı düşünsel sarılıktır bir tür. Bugünkü toplumsal tedirginliğimizin ana nedenlerinden bir de budur.

E. Özdemir

DÜŞÜNCEYE SAYGI

Allegro

Düşünmeyi, insan aklının kendiliğinden olan bir işlevi sananlar az değildir. Böyle sananlara göre düşünen insan Rodin'in ünlü yontusunda olduğu gibi, eli çenesinde, bir köşeye çekilmiş, olasılıkla toplum için zararlı kurgular içinde "sakıncalı bir birey"dir. Düşünen insanlar sakıncalıdırlar. Neden mi?... Tarih boyunca düşünen insanlar sakıncalıdırlar. Neden mi?... Tarih boyunca düşünen insanlar sakıncalıdırlar. Neden mi?... Tarih boyunca düşünen insanlar toplumsal düzene karşı çıkmışlardır da, ondan. Dünyanın düz bir tepsi biçiminde olduğu görüşü toplumların rahatını nasıl olmuş da kaçırmıştı ki, bir düşünür kalkıp bunun doğru olmadığını söyledi? Dünyanın öküzün boynuzları üstünde durduğuna inanılarak da erdemli insan olunabilir, huzurlu toplum kurulabilir. Doğrusu sormak gerekir, evrenin merkezinin dünya değil, başka bir gezegen, bizim evrenimiz için güneş olduğunu bilmek, hangi ülkenin ekonomisini düzeltmiş,

sorunlarını çözmüştür. Düşünen insanlar sıklıkla otoriteye karşı gelerek de toplumların düzenini bozmuşlardır. Kargaşadan, kaostan suçlu olanlar düşünen insanlardır. Sanılır ki, düşünmenin bu sakıncalı yanlarını gören ozan, halkı uyarmak için şu dizeleri yazmıştır:

"Düşünme, hisset,

Bak, böcekler bile öyle yapıyorlar."

Ortaçağın başka bir tanınmış düşünürü (İmam Gazali) de bu konuda şunları söylüyor:

"Nasıl yüzme bilmeyen bir adamın ırmakta yıkanmasına, bir çocuğun yılanla oynamasına izin verilemezse, toplumların, giderek bireylerin de düşünmesine öylece izin verilmemelidir."

Günümüzde, bireysel rahat açısından tartışılması pek kolay olmayan bu görüşler, kuşkusuz, yazımızın başında belirttiğimiz "düşüncenin kendiliğinden oluşan bir olgu varsayımına" dayanmaktadır. Karıştırıcılık, rahat batma gibi özellikler de bazı kişilerin doğasında bulunduğuna göre, sakıncalı düşünürlerin zaman zaman ortaya çıkması olağan bir durumdur. Ama, durum olağandır diye, toplumun kargaşaya itilmesine acaba göz mü yummalı?

Andante

Düşüncenin kendiliğinden bir olgu olduğu acaba ne kadar doğrudur?... Düşünme olgusunu inceleyen bilim adamları, bu olgunun duyu organlarının çevreyi algılaması ile başladığı görüşünde birleşiyorlar. Düşünmenin oluşumu şöyle özetlenebilir: Birey, önce beş duyusu aracılığı ile çevredeki olguları algılamaktadır. Bu algılama tekildir, bireyseldir. Bu algılar belli bir çokluğa ulaşınca, insan aklı benzer olguları soyutlayarak bir nedensellik ilişkisi kurar. Bu ilişki "Belli nedenler belli sonuçları doğrurur" biçimindedir. Örnekle anlatılırsa, dalından kopan elma düşer, bu bir gözlem, bir bireysel olgudur. Başka ağaçlardaki elmalar da, dallarından kopunca düşerler. İşte bu noktada, insan aklı olguları soyutlamaya başlamaktadır. Bu soyutlamanın sonucu "Dünya boşlukta kalan tüm maddeleri kendine doğru çeker." Biçimindedir. Bu tümcenin ise, evrensel bir yasa olduğu anımsanacaktır.

Açıklamalardan çıkarılabilecek sonuç ne olmalı?... Bu, insanın düşünüp düşünmemesine, bireysel huzurdan ya da gerçeklerden yana olmasına bağlıdır. Bireysel huzurdan yana olup bu saçmalıkları bir yana bırakmak, bazılarınca günümüzde en doğru yol gibi görünüyor. Ancak, insan içindeki bir dürtüye uyup şu sonucu da çıkarabilir: "Düşünen insanların yola çıkış noktaları çevredeki, toplumdaki olgulardır." Genel bir kanı olarak önerilmemekle birlikte, böyle bir sonuca varılmışsa, ok yaydan çıktığına göre, biraz daha düşünülebilir ve şunlar da söylenebilir: "Düşünenlerin ortak özelliği çevreyi, toplumu iyi izlemeleridir." Bu iyi izleme de, sıklıkla yeterli olmaz. Bu konudaki bilimsel yapıtlar, iyi bir gözlemci olabilmek için, gözlem yapılan konuyu iyi bilmek gerektiğini de belirtiyorlar. Görüldüğü gibi bir basamak daha yükselip "düşünen insanların kendi alanlarının uzmanı oldukları" sonucuna geliyoruz. Ancak bu sonuç kişileri şaşırtabilir. Hem belli bir konuyu iyi bilip iyi bir gözlemci olmak, hem de düşünmeyi bilmekle, toplumu kargaşaya itmek nasıl bağdaşmaktadır?"... Acaba düşünmeye ilişkin bilimsel yapıtlar mı yanılıyorlar, yoksa düşünürlerin sakıncalı bireyler olduklarını söyleyenler mi?

Vivace

İnsanoğlu evrende varolduğu zaman değil, düşünmeye başladığı zaman insan olmuştur. Bu noktada düşünme ile algılamayı ayırmak gerekir. Algı, tüm hayvanlarda ortaktır. Düşünme ise insana özgüdür. İnsanı insan yapan düşünme olduğu gibi, insanoğlunu doğaya egemen kılan da düşüncedir. Evrenin tek mucizesinin insan aklı olduğu söylenebilir. Toplumları, uygarlığı da yaratan insan aklıdır. Ünlü bir düşünür "Düşünüyorum, öyleyse varım" demiştir. Bu görüş değişik biçimlerde eleştirilmekte ise de, onu "Düşünmeyen insan pek de var sayılmaz" biçiminde anlamak gereklidir. Ancak, unutulmamalıdır ki, düşünme bağımsız, kendiliğinden olan bir işlev değildir. Konusunu ve düşünmeyi bilen bir kişi, eğer toplumsal huzurla çatıştığı ileri sürülen bazı şeyler söylüyorsa, onun biz bozguncu olduğuna karar vermeden önce, toplumda bazı şeylerin bozuk olup olmadığını araştırmak gereklidir.

Başka bir önemli nokta da, düşünmenin doğal olarak eleştiriyi de içereceğidir. Eleştiri sözcüğünü, herkesin aynı görüşte olduğu gibi, kötüleme

anlamında almak doğru değildir. Eleştiri doğrulama ve yanlışlamayı birlikte içermelidir. Ancak, bazı düşünce ve uygulamaların yalnız yanlışlanacak yanları varsa, eleştireni hoş görmek gerekir. Düşünceyi eleştirinin izlemesi zorunluğunun hukuk dilindeki adı "düşüncelerini yayma özgürlüğü"dür. Yeryüzündeki tüm yönetimler halklarına düşünme özgürlüğünü tanımış olmakla övünürler.

Doç. Dr. Nevzat Eren, Hacettepe Üniv. Tıp Fakültesi
Öğr. Üyesi. Abece, Haziran 1987

DOĞA ve İNSAN

Doğa

Doğayı Korumak

Doğayı Sevmek

Mevsimler ve Biz

DOĞA BİLMECESİ

İnsanla kâinat arasında, sonsuz sayıda meçhul bulunmasındaki korkunç oransızlık, kâinatta insanın amaçları için mantıklı bir temel bulmayı imkânsızlaştırıyor. Ama doğanın bilmece durumunda olması sadece bu yüzden değildir. Gerçi, madde dünyasında, her şeyi kavrayan bir amaçlılık bulmak bizim için imkânsız olduğundan, böyle bir mantıklı temel aramaya kalkışmak, daha ilk başta başarısızlığa uğramak demektir. Gerçekten de doğanın zaman zaman, belli hayat biçimleri üretmek ve yaratmak yolunda amaçlı göründüğü doğrudur. Ama doğa bu amaçlı yolları, büyük bir amaç için birleştirmiş görünmüyor. Doğa, çeşitli hayatları, bir genel hayatta birleştirmek işini üzerine almamıştır. Hem olağanüstü yaratıcı, hem de duygusuzca yıkıcı bir kuvvettir. Anlaşılan biz, çözülmez bir bilmece ile karşı karşıyayız. Kâinatın özü, anlamsızlığı içinde dopdolu anlam, dopdolu anlamı içinde de anlamsızlık taşıyor.

Albert Schwitzer,

Milliyet Sanat 24 Ocak 1975, S. 116

DOĞAYA DÖNÜŞ

Kırk ambar, bir düzensiz kiler, savruk depo kimi kez okuduklarımızın birikimi. En değerli, en yararlı, en gerekli olanları? Görüş açısı değişik. Yoruma, yörüngeye, tutuma, görüşe bağlı. 1974 de yayınlanan Tabiat Haklıdır yapıtını okurken bunları düşündüm. "Bunu, benzerlerini daha önce okusaydım." Diye yakındım. Bildiğimi sandığım birçok bilmediklerimi öğrendim. Onca sözünü ettiğimiz, elden gidince önemsediğimiz sağlığımızla, mutluluğumuzla, Fransa'da Fleurance kasabasında belediye başkanlığı yanında, babadan el aldığı bitkiler, otlar bilgeliğiyle, uygulamasıyla, 25 yıldır on binlerce kişiyi iyileştiren Maurice Messegue, "bütün insanlığı rahata kavuşturmak için bitkilerin bilinmeyen, ya da unutulmuş

etkilerinden yararlanmayı" öğütlüyor. Çevre kirlenmesine karşı savaş açıp insanı doğayla barıştırmaya çalışıyor. Uygulamalı örnekler veriyor. Alçakgönüllü, hoşgörülü, dostça, halktan; sırasında şakacı.

Gers'te, Gavarret köyünde, hayvanlar insanlardan daha kalabalıkmış önceleri. Şimdi tarlalarda tavşan, korularda kuş kalmamış. Yüzyirmi tür memeli hayvan, iki yüz elli tür kuş yok olmuş. Nedeni çevre kirlenmesi adlı ifrit. Messegue de uyarıyor: "Artık bu yağmacılığın sonu gelmelidir. Son söz, insanoğlunun olmalıdır. İnsan, alınyazısına hükmetmeli, uçuruma sürüklenmekten kurtulmalıdır. "Benden sonra tufan" diyemeyiz. Nuhun Gemisi'ne yeniden binmeli, büyük kıyımdan kurtulan bütün canlıları sağlam bir limana götürüp onları yeniden çoğaltmalı."Merhaba Salih Acar. Ne güzel kuş resimleri yapıyorsun. Yaşamını, resmini kuşlara, hayvanlara adamak ne güzel. Uğraşının, uyarılarının yararı oluyor mu? Bilemem. Çocukluğumuzda ne çok kuş tanırdık, ne çok çiçek, ağaç. Bir kuş uçmayagörsün maviliklerde, bir çiçek açmaya, ağaç yapraklanmaya görsün, şıp diye söylerdik adını, sevecenlikle. Şimdilerde tanımıyoruz. Aramıyoruz. Kuşsuz, çiçeksiz, ağaçsız yaşıyoruz, kırdan, doğa'dan uzak; kuşa, doğa'ya yabancı. Kuruduk, yozlaştık, acımasız, sevgisiz, yoz yaratıklar olduk, kente, evine dönen insanlara, iki karışlık bahçesinden aldığı ilk üründen iki domatesi, bir salatalığı sevinçle komşusuna armağan edenlere "hasta" gözüyle bakıyoruz, nerdeyse.

Tabiat Haklıdır'ın Belediye Başkanı yazarı şöyle tarif ediyor. "Benim için tek bir ağaç bir ormandan daha önemlidir. Avucumda tuttuğum ölmüş bir kuş, çevre kirlenmesi sonucu yok olan türler üzerine uzmanların tuttukları istatistiklerden çok daha fazla etkiler beni. Ve Fleurance şehrinin sıradan bir evinin balkonundaki çiçek saksısı beni, hemşerilerimin bana yazdıkları dilekçelerden çok daha fazla heyecanlandırır." Uzmanların, artık ezberlediğimiz ama umursamadığımız, sözlerini de aktarıyor: "Her tarafta nehirler zehirlenmiş, toprak çoraklaşmış, ormanlar kelleşmişti. Hayvanlar kırılıyor, insanlar dumanların, zehirli gazların içinde canlı cenaze gibi dolaşıyordu. Denizlerimizi kirlettik, fabrika artıklarıyla bir kanalizasyon çukuruna dönüştürdük Haliç'i, İzmit Körfezini. Balıklar öldü, kuşlar kaçtı. Anadolu'nun büyük kesimi, iç-dış göç dalgalarıyla ya-

ban ellere "fabrika!..." çığlıklarının umarsızlığıyla akarken, salt İzmit körfezine 330 fabrika sıraladık. Şair, duygulu bir başbakan, çevre kirlenmesi üzerine gideyim, devlet bakanı, başbakan yardımcısı, örgütünü bu sorunu çözümlemekle görevlendireyim deyince küçümsendi kimi çevrelerce. Çevre kirlenmesi de neymiş? Varsın ölsün balıklar, kuşlar. Onlarla birlikte sular, denizler; giderek tüm canlılar. İnsanlarımızın bir bölümü doldursun ciğerlerin dumanlı, asitli havayla. Ne çıkar? Politika yapalım biz, söylev verelim, kötüleyelim. Parası olan Ege'ye, Akdeniz'e kaçsın. Ormanlarını yaktık, çöplerimizi, pisliklerimizi denize saldık ama tümden karartamadık mavisini denizinin, göğünün daha.

DDT'ye, öbür ilaçlara karşı Messegue. Doğal gübre kullanalım, diyor. Ya da keskin kokulu, zararlı böcekleri, asalakları kaçırıcı bitkiler dikilmesini öğütlüyor, uygulanmış, olumlu sonuçları alınmış örneklemelerin. İlaçlanan bitkileri, meyveleri yiyen hayvanlar, insanlar ölüyor. Bir idam reçetesi de veriyor: "Öldürmek istediğiniz kimseyi, böcekleri ilaçlamak bahanesiyle tarlaya götürüp de, maske, eldiven ve gözlük taktırmadan, ilaç püskürttünüz mü işi tamam demektir. Dahası da var, içtiği sigaradan bir paketi yanınızda götürüp de elinizi cebinize atıverdiniz mi olan oldu demektir." Bir olumsuz etkisi de şu: "Haşere ilaçları geliştikçe, bunlara karşı dayanıklı bir böcek türü ortaya çıkmaktadır. Daha kötüsü, zararlı böcekler gittikçe güçlenirken yararlı olanlar silinip gitmektedir." Fransa'da yılda altı milyon ton fabrika artığı, on bin tren dolusu çöp sulara, denize akıyor. Akdeniz, şimdiden Avrupa'nın çöplüğü. Bizim kıyılarımız en temizi, turizmde, güneş, deniz, kum, doğa güzelliği, tarihsel birikim zenginliğine karşın yine de en geriyiz. Acı.

Birleşmiş Milletler, geri kalmış ülkelerde, 2000 yılına değin büyük ölçüde kimyasal gübre, ilaç kullanılmasını öngörüyor. Dünyanın bir yanında insanlar çok yemekten, büyük bir yanındada açlıktan hasta. Yazarın görüşüne katılıyoruz: "Aya gitmeden önce sağlıklı olmak istiyoruz. Önce sağlık, sonra teknik başarı." Sağlıklı, mutlu, barış içinde özgür olamadıktan sonra neye yarar harcanan milyarlar... Silahlara, yeni teknik aygıtlara verilen paralar... Neye yarar nötronlar... Çoğu zaten sağlıksız, mutsuz, aç olan yığınları bir anda öldürüp yapıları, cansızları yok etmekten öte.

Bir DDT ile benzerlerinin ölümcül etkileri 20 yıl sürüyor. Atomun, nötronun, benzerlerinin kaç yıl acaba? Kentlilere sık sık kırlara gitmelerini öğütlüyor yazar. Doğa ile dostça ilişkiler kurmamızı söylüyor. Belediyelerin ilk görevi çevre kirlenmesine savaş açmak, daha çok çiçek, daha çok ağaç yetiştirmektir, diyor. Kaç kentimizde parklar var? Yakınımızdaki kırları da parselledik, yeşilini, akarsuyunu kuruttuk. Tutsak ettik kendimizi beton-asfalt-pis koku- gürültü dörtgenine. Çiçeklerimiz bile yapma, evlerimizdeki vazolarda; "Aslında hiç ayırt edilmiyor değil mi?" Yaşamımız örneği kokusuz, tatsız, soluk.

Sonra övgüler, alçakgönüllü sebzelere, doğa bilgesi yazardan. Montaigne'den bir özdeyiş: "Ölüm, beni bahçemde lahana ekerken bulursa, öldüğüme değil de, işimi bitiremediğime yanarım.""Lahana da lahanaymış, her derde şifa. Üstelik besleyici. Hippokrat, boşuna dememiş, "Bitkilerle tedavi edilmeyecek hastalık yoktur. " diye. Başında lahana geliyor. Ardından sarımsak, soğan, Kokusu mu? Bir tutam maydanoz alırmış tüm kokusunu sarımsağın soğanın. Yıllar yılı "ayıp olur" sanısıyla uzak kaldığımız yararlı yiyeceklerin hası. Havuç öyle. Tere, marul, aşağıladığımız hıyar, çoğu kez yetişemediğimiz enginar, çok diye aldırmayıp geçtiğimiz domates, ıspanak, görmezlikten geldiğimiz hindiba, karakırmızı turp, dereotu, böğürtlen, neymiş meğer? Etin peşinde koşarken bize çok gerekli, kolayca, ucuzca bulacağımız yiyeceklerden, giderek sağlığımızdan olmuşuz. Elmaydı, kirazdı, şeftali, armut, kayısı, erik, üzümdü, salt birer meyva mı?Değil. Birer lezzetli ilaç.

Bir bitki ustası yazar. Otları anlatıyor. Eczanelerde satılsa yeri. Her biri küçük eczane, üstelik yan etkisiz, doğal, ucuz. Maydanoz, kekik, adaçayı, defne, fesleğen, nane, ısırgan, sarımsak, ebegümeci, gül, menekşe, mısır püskülü ne marifetli bitkilermiş. O kocakarı ilaçlarını niçin küçümsedik yıllar yılı, iteledik? Bilinmez. Evet, Tabiat Haklıdır yapıtını okuyunca nice bilmediklerimi öğrendim, bilip unuttuklarımı kazandım. Doğa ile dost olmanın gereğine bir kez daha inandım. Sevmenin olağanüstü yararına, sonuçlarına tanık oldum. Sait Faik, ne kadar haklı: Her şey sevmekle başlıyor. İyimser olmakla, doğa'yla uyumlu bir yaşamla. Nedir bu hırslar kinler, inatla insanı hasta eden, öldüren. Yazar, şöyle bitiriyor 360

sayfalık kitabını: "Benim bütün sihrim, kerametim ortada, yalnız gönlümden geleni yapıyorum. Bıkıp usanmadan hep aynı yoldan gidiyoruz. Yalnızca sağduyumu kullanıyorum. Yine de sağduyudan şaşmayın." Çok oldu uzak kaldık çiçekten, kuştan, doğa'dan, sevgiden, aşktan. Sevginin yaşı yoktur kuralından. Bir de sağduyudan. Çabamızı birbirimizi yiyeceğimize bunları yeniden kazanmaya harcasak!... Unuttuğumuz, yitirdiğimiz aşk tutkusuna.

Cevdet Yalçın

DOĞA'NIN AKIL ALMAZLIĞI

Doğa'nın acımasızlığına karşı bir tek silahımız var: Acımak! İnsanlar ancak bu duygular sayesinde, sevgiyle, içtenlikle birbirlerine bağlanarak karşı koyabilirler doğa'ya.

Vın vın dönüyordu kulaklarımın çevresinde, punduna getirip bir yere saplanarak kanımı emmeye çalışan, elinle kovsan, dönüp dolaşıp gene gelen, arsızın arsızı bir sivrisinek. Sonra, nasıl oldu bilmiyorum, alnımın ortasına konup, iğnesini mi, hortumunu mu, elverişli bir gözenekten içeri sokarken, bir şaplak indirdim, yamyassı oldu, posası parmaklarımın arasında kaldı. Ne oldu yani, Nedir, nedendir, niye gelmiş, niye gider, milyarlarca sivrisinek ordusunun, yaşamla ölüm arasında, bir varmış bir yokmuş örneği, bir suçsuz, bir günahsız, insan kanıyla beslenen zavallı bir bireyinin alınyazısındaki anlamsızlık? Bir sivrisinek yok oldu, gitti. Geriye milyarcası kaldı, gününü, saatini doldurup göçecek olan. Nicedir, mutfakta üreyip, gemi azıya almış karafatmalarla savaşıyorum. O yaşama içgüdüsüyle nasıl da kaçışıveriyorlar, ses duvarını, ışık hızını aşan, akıl almaz bir atılımla. Bir şaplak indirdin mi, dördü beşi birden yok olup gidiyor, yerde kalıplarını bırakarak.

Düşünüyorum nicedir. Nedir doğanın bu, bitkisi, hayvanı, insanı, gözle görünür görünmez canlılarıyla, devinir devinmez maddesel dünyasıyla, acımasız savurganlığı? Bir sinek ölüyor, bin, on bin sinek doğuyor. Dünya kuruldu kurulalı, savaşlar, vebalar, salgınlarla ölen ölene. Yine de, sürüp gidiyor, her soydan her boydan yaratıklar. Nedir amaç? Kimse, ama kimse, bugüne değin bilememiştir bunu. Bunca din babaları, bilmiş, bilebilmiş mi? Hayır. Bütün dinler, mantıklı mantıksız bir anlam yüklemeye çalışmışlar adına yaşam denen bu bilmeceye. Bilim, yani insan kafasının bitmez tükenmez, sonu gelmez çabası, hep bu bilmeceyi çözmeye adamış kendini. Kalkan, kaldırılan giz perdelerinin ardından, başka başka giz perdeleri çıkmakta karşımıza.

Bir yaratıcı güç, yanına yöresine yaklaşılmaz, yaklaştıkça da uzaklaşan bir yaratıcı güç var, var olmasına. Buna, ister Tanrı deyin, ister doğa, ne fark eder?

Fark eden şu: İnsan, bu anlam veremediği bilmeceye, din yoluyla, dondurulmuş, tartışma kabul etmez bir anlam yüklemekte. Uzaydan habersiz, televizyonu radyoyu, elektronik beyni, telefonu düşünde bile göremeyen, üstün zekalı insanların koyduğu, yüzyıllar öncesinde koyduğu, inanç kurallarıyla, atom çağı insanını nasıl yönetebilirsiniz, aklım almıyor. Şu ölüm var ya, hani şu ölüm, işte odur bütün bu masalları yaratan, insana, öbür dünya umutlarıyla erinç getirmeye çalışan. Bilimse, bu masalları, yüzyıllar boyunca, ezile horlana, itile kakıla, yılmadan bıkıp usanmadan çürütmeye çalışıyor. Çalışacak da.

İstanbul Üniversitesinin kuruluş günlerinde (1934), Almanya'dan kaçıp gelen bilim adamlarının önde gelenlerinden Prof. Schwartz, bir gün derste"Doğada duygusallık yoktur." Demişti. Ne demekti bu? Doğa duygusuzdur, acımasızdır. Vuran vurana kıran kıranadır. Orman yasasıdır geçerli olan. Büyük balıklar küçükleri yer, kurt kuzuyu, arslan geyiği parçalar, yutar, demekti bu. Acıma, sevme, sevilme, insaf minsaf yoktur doğada. Ancak, insan aklı, insan yüreği doğanın bu insafsızlığına karşı çıkabilir. İnsan aklı, yüreği dediğimiz nedir, ne olabilir, yine doğanın bir parçası değilse. Doğa, kendine karşı bir gücü de getirmiştir beraberinde. Bu gücün adı da akıl'dır.

İnsan aklı, doğayla savaş içindedir. İnsan aklının, bugüne kadar doğayla savaşa savaşa vardığı sonuçlar, yaşamın her alanında gözle görünür, elle tutulur bir düzeye ulaşmıştır. Fizikte, tıpta, hele hele tıpta, kimyada ulaşılan aşamalar bunun kanıtıdır.

Nereye varıyoruz, bütün bunlarla? Albert Camus'nun yaşam'a yakıştırdığı saçma kavramına. Evet, yaşam, ölümle biten, bitecek olan bir saçmalıktır, anlayabildiğimiz, kadarıyla, ölüm ötesini, hiç ama hiç kimse bilememiştir bugüne değin. Uzun süre de bilemeyecektir, dünya yaşamının sürüp gideceği, sonu bilinmez serüveninde.

Peki, ne yapacağız, bu sonu bilinmez, ölüm gerçeğinin ardındaki karanlıklar dünyasının sınırında? Camus şöyle bir çıkar yol bulmuş. Diyor ki, yaşadığımız süreci, yaşamaya çalışalım. Yani, gel geç dünyasında, dünyamızda, biz ölümlüler, elele, yürek yüreğe vererek, acılarımızı dindirmeye çalışalım.

Dünyaya düzen vermek isteyen, vermeye çalışan düşünürler, yani bir ahlak kuralı getirmek isteyenler, kimi Tanrı korkusuyla, kimi insan sevgisiyle, kimi düzen düşüncesiyle davranıp, birtakım yaşam kuralları koymaya yeltenmişler. Ahlak, yani yaşam kuralı ne olmalı, ne olabilir? Alman filozofu Schofenhaver, ahlaki acıma duygusuna dayatmak ister. Bütün sorun, insanda, benzerine karşı sevgiyle karışık acıma duygusu uyandırabilmektedir. Başkasına kötülük etmeme, edememe isteğinin, duygusunun temelinde acıma olgusu yer almalıdır. Fransız romancısı Albert Cohen de aynı düşünceyi paylaşıyor. Biz insanlar, bugün var yarın yok insanlar, yarının kadavrası insanlar, birbirimize karşı davranışlarımızda acıma duygusundan yola çıkmazsak, ezici kırıcı olmaktan kurturamayız kendimizi.

Doğa'ya doğa'nın acımasızlığına neyle karşı çıkabiliriz, acıma'ya dayanmadan?

Doğa'nın akıl almazlığına karşı bir tek silahımız var: İnsanlar arası acımak.

Acımak, yine de acımak. İşte, yolumuzun töresi, yasası bu olmalı.

Acıyarak sevmek, severek acımak. İşte bütün sorun burada.

Vedat Günyol, Cumhuriyet, 31 Ekim 1981

MAVİ NEREDE

Yazının başlığı, "doğa mı, endüstri mi?" de olabilirdi. Bir yeğleme söz konusu olsaydı hangisini seçerdiniz siz?

Bana sorulsa "doğa" derdim duraksamadan. Tutuculuk mu bu? Böyle düşünenler de çıkabilir. Endüstrileşmeye karşı çıkmıyorum ben. Endüstrinin, doğa zararına gelişmesine karşı çıkıyorum. Buna tutuculuk diyeceklerse varsın desinler.

Doğa nedir? Dar anlamıyla sudur, havadır, topraktır, ağaçtır, denizdir. Ya endüstri? Diyelim fabrikadır, motordur, makinedir, çeşitli araç gereçlerdir. İnsan eliyle yapılmış, insan zekasının ürünleri, yaratılarıdır. Temelde insanın yaşamına kolaylık sağlamaya yöneliktir. İlkel ya da gelişmiş biçimiyle olsun, tekniğin, endüstrinin insan yaşamıyla içiçeliğini tartışmak bile yersiz.

Evet, endüstrinin gerekliliği su götürmez. Ne var ki doğa da gereklidir. Endüstri doğayı -ki sonunda insanı- yok edecekse varsın olmayıversin öyle endüstri! Amaç insanın mutluluğu değil mi? Makinesiz, motorsuz, fabrikasız da yaşayabiliriz. Peki ya ekmeksiz, havasız, susuz yaşayabilir miyiz?

Acımasızca yok ediliyor doğa. Denizi, gölü, ırmağı, deresiyle "mavi" de yok ediliyor; ağacı fidanı, çimeniyle "yeşil" de. Yakmayla, kesmeyle, endüstri artıklarıyla doğanın o güzelim renklerini acımasızca yok ediyoruz. Morunu, kırmızısını, pembesini, sarısını, turuncusunu da yok edeceğiz böyle giderse. Geriye bir irin sarısı, bir katran karası, bir küf yeşili kalacak kala kala.

"Kimi yerde yeşilin solduğunu, bahçeli evlerin tükendiğini, mavinin kirlendiğini görüyor, burnumuza alışık olmadığımız kokular geliyordu.

Küçük şehrin huzurlu yaşantısına tedirginlik bulaşıyordu. Mavinin sancısı o zamandan başlar. Göğün mavisi fabrika bacalarıyla delik delik edilmekten bıkkın, çekip gitmeyi düşünür, külrengine dönüşürken denizin mavisi de aldı başını gitti. Onu gören balıklar intihardan, ya da kaçmaktan birini seçtiler."

Naci Girginsoy böyle diyor "Mavinin Ölüü" adlı öyküsünde. Girginsoy'un bu kıyım karşısındaki üzüntüsünü, duyarlılığını paylaşmamak elde mi? Bu duyguya katılmayanlar da çıkabilir. "Sevgiden, dostluktan, aşktan yoksun dayanacak yer arayıp paraya sarılanlar" anlayabilirler mi bu duyguyu? Anlayabilseler, "İnsanlığın, dostluğun, huzurun yerini" parada ararlar mı?

Denizin mavisi gidecek. Mavinin ardından balıklar da gidecek. İntiharı değil de yaşamayı seçen balıklar gidecek. Bir umutla gidecek. Yaşayabileceği "bir başka Mavi Deniz" bulma umuduyla... Bulabilecek mi? Nereye gitse oradaki mavinin de öldüğünü görmeyecek mi? İnsanoğlunun acımasız eli oraya da uzanacak çok geçmeden. Sonunda intiharı seçecek ister istemez. Tek tük kalanlarıysa tarih öncesinden kalan yaratıklar gibi göreceğiz. Doğa müzesinde saklayacağız belki de. "5 kuruşa satılan derya kuzusu torikleri köylü kadınların atlarının eğerlerine takıp götürdüklerini" görerek "köylüler çok yoksul olmalı. "Torik yenecek balık mı? diye şaşarken aynı toriğin şimdi bin-bin beşyüz liraya satıldığını duyarak şaşacağız. Eskisinden çok kazanacağız belki ama "eskisinden mutlu olduğumuzu" söyleyebilecek miyiz? Bahçeleri, tarlaları, bostanları hoyratça sökerek yerlerine yaptırdığımız taş yığınları, paralar, arabalar giden "mavi"yle birlikte yitenleri geri getirebilecek mi? Başımızın üzerine sarkan daldan kopardığımız tek bir incirle içilen bir kadehçik rakının, tadını, çeşitli mezelerle donanmış soframızda bulabiliyor muyuz bugün?

Mavi öldü. Maviyle birlikte yeşil de öldü. "Maviyi öldürdüler. Davacıyım sayın yargıç! Bulutlar, yıldızlar, güneş ve çocukluğum tanıklık eder bana." Diyen Naci Girginsoy'a kulak verelim. Bizim çocukluğumuz da tanık olsun. Öteki renkleri kurtarırız belki hiç değilse...

Derman Bayladı

DOĞANIN YASASI

(Yazar, Ankara yakınlarındaki küçük bahçesinde bir sabah gördüklerini ve gördükleriyle ilgili düşüncelerini anlatıyor.)

Güneşin ilk ışıkları beni, Kayaş bendi şelaleciğinin başındaki sıranın üzerinde buldu.

Çiftlik artık uyanmıştı. Burası benim toprağımdır. Ne kadar küçük olsa da buraya ben "çiftliğim" derim. Bir yolun iki tarafında uzanır. Yolun bir tarafını yeşil bir kavaklık duvarı sınırlar. Diğer tarafında karasöğütler, dağınık dallarını, yol geçidinin üzerine gererler. Sonra yolun güneyinde gürbüz bir meyva bahçesi başlar. Ayva, elma, Ankara armudu, vişne, kiraz ağaçları düzgün diziler halinde sıralanır. Bir tarafta söğütlerle akçaağaçlar arasında kaybolmuş, beyaz badanalı, kırmızı kiremitli çiftlik damı görünür. Derelerin, arkların kenarları, birbirine karışmış kavaklar, salkım söğütlerle örtülüdür.

Bu çiftlikte ben her şeyi kendi elimle yetiştirdim. Her avuç toprağında, her dalında emeğim ve alınterim vardır. Bu toprağın yazını, kışını, gecesini, gündüzünü, selini, fırtınasını bilirim.

Gün olmuş bir yeşil halı gibi uzanan sebze karıkları, bir göz açıp kapayacak kadar süren bir sağnaktan sonra, birden kabaran bir selin önünde, süpürülmüş, gitmiştir. Gün olmuş mübarek bir nisan yağmuru gibi başlayan bir çilentinin arkasından düşen bir dolu sağnağından sonra, bahar açmış dalların biraz önce bir çiçek deryasını andıran güzelliği, bir çamur yığını halinde toprağa karışmıştır. Böyle anlarda dalları, filizleri kırılan ağaçlar, kucaklarındaki çocukları ellerinden alınmış anneler gibi, yerde sürünen çiçeklerine, yapraklarına melil mahzun bakarlar.

Tabiat ana hem zalim, hem lütufkardır. O yalnız kendi kanununa uyar. O ne sever, ne de acır. O yalnız kendi kanununa uyar. Soğuk dondurur, sıcak yakar. Fırtına dalları kırar, gövdeleri devirir. Haşerat hakkını ister. Adına "çiftliğim" dediğim şu bir avuç varlık, adına tabiat kanunları

dediğimiz o haşarı kuvvetin elinde savrulur durur. Ama insan denilen yaratık yılmaz ve toprak ana her seferinde emreder:

Yeniden başla!

Her gelen afet karşısında sizin hakkınız, sadece bir anlık acı bir tebessümden ibarettir. Güler geçer ve yeniden başlarsınız.

... Gecelerimin çoğunu ve bana kalan günlerimin hepsini çiftliğimde geçirirdim. Toprağımla aramızda çetin bir savaş vardır. Burası bir yarı bataklıktı, bir yeşil vaha oldu bir hayaldi, bir hakikat haline geldi. Şimdi toprağımla ben, birbirimizin hem esiri hem efendisiyiz. Zaman zaman onun serin kucağına uzanırım. Toprağın tatlı ve ebedi serinliğini sırtımda hissederim. O vakit ruhumun kasvetleri, rüzgarların görünmez kanatlarıyla yıkanır. Kaygılarım toprağın derinliklerine süzülür gider. İçimden bırtakım mutluluk duygularının kabardığını, ruhumun bir başka aleme açıldığını duyarım.

O zaman kollarımı açar, çiçek çimen örtüleri arasından taze toprağı avuçlarım.

Şevket Süreyya Aydemir, Suyu Arayan Adam,

TOPRAĞI SEVMEK

"Severim toprağı. Bu sessiz, mütevazı, sakin deli şeyi. Hayat bundadır işte. Biz canlı mıyız bunun yanında? Onun için bundan yapıldık derler."

Bir öykü kahramanının sözleri bunlar. Sait Faik'in "Papaz Efendi" sinin. Adı üzerinde bir din adamı. Ne ki papazlığı, kilisede vaaz vermeyi sıradan bir iş sayan, önce "insan" olmayı yeğleyen bir din adamı. "Filozofsunuz galiba?" sorusunu, "Ne filozofum ne de papazım. İnsanım." Diye yanıtlayabilen, insan olmanın onurunu her rütbeden, her görevden üstün tutan, bununla övünen bir insan.

Yanıt sürüyor: "Topraksız, evsiz, barksız hem de dinsiz."

Kaçımız maldan, mülkten, paradan, dizi dizi ünvandan soyutlanmış olmanın rahatlığını nasıl duyabiliriz? Bütün bu değerleri bir yana bırakıp yalnızca insan olmanın gururunu taşımak, ama gerçekten taşımak pek öyle kolay olmasa gerek. Yalnızca "insanım" diyebilmek kişinin alçakgönüllülüğünü mü gösterir yoksa kendine güvenini mi? Öyle ya, önce insanlık niteliğine güven duymayan kişi sonradan kazandığı niteliklerin ardına sığınmazlık edebilir mi?

"Hem de dinsiz." Böyle bitiyor Papaz Efendi'nin yanıtı. "Dinsiz, din adamı olur mu?" diyeceksiniz. Oluyor işte. Din, insanları, toprağı, doğayı sevmenin tek bir sözcükle" sevgi"nin dışında bir kavram diye anlaşılıyorsa olur. Ama din de sevgiye dayanmaz mı temelde? Sevgi, yaşama sevincini de getiriyorsa birlikte, öte dünya korkusundan sıyrılır kişi. Papaz Efendi'nin yorumu da öyle olmalı: "Bir bakıma dinsizim. Ama sanırım ki Allah varsa bizi yaşatmak için yaratmış. Böyle olunca kabul."

Papaz Efendi'nin asıl tutkusu toprak. Bir Tanrıça gibi saygı gösteriyor toprağa. Toprağı en yüce bir varlık sayan, kutsallaştıran, O'nu bütün varlıkların, dahası Tanrıların anası gören bir inancın belli belirsiz izlerini mi taşıyor, kim bilir? Toprak Ana demişler O'na. En yaygın adıyla Kybele (Kübele) demişler. O Kybele ki Tanrılar Tanrısı Zeus'u bile doğurmuş. Eski insanların kadına bu denli saygı duymaları toprağı bir Ana Tanrıça'da simgeleştirmeleri doğal: Doğuran anadır, ürünü verense toprak. Papaz Efendi'nin yargısı da öyle: "Toprak ana, Toprak ana! Her mahlukun dişisinde bir topraklık var." Ya baba? Babanın etkisi açık değil eski insanlarca. Efsaneye göre Gaia tanrıları babasız doğurmuştu. Meryem de İsa'yı babasız doğurmadı mı?

Sorsalar hepimiz severiz toprağı. Geçimini topraktan sağlayan çiftçi, rençber, bahçıvan da. Ama bir de geçim kaynağı olarak düşünmeden sevmek var. Bilinçli sevmek, bilgece sevmek, toprağın bağrında bir yaşam savaşı olduğunu, soluk aldığını yuyarak sevmek...

"O, sessizce çamur, balçık halinde ayaklarımızın altında bütün kış, potinlerimizi, üstümüzü kirleterek cansız, kara, kırmızı, sarı, kül rengi, simsiyah yatar. Sonra baharla beraber içindeki sevinci boşaltıverir. Hiç

durmadan bol bol dağıtarak bize bir bayram gösterir. Çayırlar yoncalarla, bayırlar gelinciklerle, papatyalarla dolar. Çalı süpürgeleri bile gülerler."

Gerçek sevgi karşılıksız olmalı. Sevilen, toprak olunca nice beklemesek de o verecektir gene karşılığını. Papaz Efendi'nin deyişiyle "Karşılığı için hiçbir şey istemeden" verecektir. "Cömerttir, cömert!"

Toprağın otuna, çimenine, çiçeğine, böceğine, kurduna, karıncasına bakarak coşmak, yaşadığını duymak, Veysel'ce "benim sadık yarim..." diyebilmek toprağa, duymasını, anlamasını... Cansız bir yığın değil, nice canlıya yaşam veren, içinde nice bir dünyanın kaynaştığı canlılığını, diriliğini duymalı, Halikarnas Balıkçısı gibi;

"Çünkü toprak diridir. Bahara doğru boyunca toprağa yatın; açılmakta olan bir karınca yuvasına kulak dayayın. Sanki dünya denilen toprak topacın iliklerindeki hayat duyulur, derin inleyici bir vızıltı. Toprak uyanıyor! Bir de toprak hiç yalan yutmaz, onun bağrına tohum ve tane atarsın, hemen bitki yaprak yaprak yeşil alev gibi fışkırır. Tohum diye çerçöp atarsın, hiçbir şey fışkırmaz. Toprak çerçöpü de yabana atmaz, onu tohuma gübre yapar.!

Toprağı sevmek... Ama Sait Faik'in, ilahilerini bile "İsa'yı, babasını düşünerek değil, toprağı severek!" okuyan Papaz Efendi'si gibi sevmek. Aşık Veysel gibi, Halikarnas Balıkçısı gibi sevmek, Toprak Ana'yı O'nun çocukları olan çiçekleriyle, ağaçlarıyla, böcekleri, karıncalarıyla sevmek. O bu sevgiye layıktır çünkü.

Cevdet Yalçın

DOĞAYA SIĞINMA

Bahar ve Çiçek Bayramı'ydı dün. (Resmen bu adla kutlanıyor bizde.)

Uzun yıllar var; Uludağ'ın tam doruğundayım. Oraya ilk çıkışımdı bu. Gözlerimin önüne serilen yeni görünümlü bir dünya karşısında neler düşünüyordum...

Bu doruğa tırmanan ve bu ufukları, bu rüya ve düşünce ufuklarını seyreden ilk kişi ben değildim elbet. Benden önce nice insan nice köylü, nice çoban gelip geçmişti buradan. Fakat onlardan çoğunda, bu uçurumlu çıkıştan belki de sadece bir korku anısı kalmıştı.

Ben de bu geniş ve derin uçurumlardan, insanoğluna yabancı bu masal dünyasından, sanki rüzgarlar, fırtınalar ve Tanrılar için yaratılmış bu olağanüstü görünümden, ilkönce bir korku duymuştum; ama sanki insansal, içgüdüsel bir korku değil, mistik, kutsal ve çok derin bir ürperme duygusuydu bu.

Gözlerimin önünde uzanan bu manzarayı seyrederken yavaş yavaş bu ürpertiden kurtuldum. Mevsim bahar, aylardan mayıs sonlarıydı. Yamaçlar ve uçurumlar karla örtülü bulunuyordu. Hele uçurumların dipleri el değmemişi, henüz hayvan izi bile görmemiş, kalın, çok kalın bir kar örtüsüyle doluydu. Mavi gökkubbe hafif bir kavisle, uçsuz bucaksız renkli bir cam fanus gibi tepemde yükseliyor, güneş bu fanusun biraz yanında ışıl ışıl yanıyordu.

Dorukta kuru bir kayanın üzerine iliştim. Düşünüyordum: İnsanlar dağların doruklarını, deryaların koca dalgalarını, ırmakların kimi zaman kıtalar boyu uzanan akışını, büyük denizlerin ufuklarını, yıldızların devinimlerini (hareketlerini) seyrede ede doğanın görkemini içlerinde duymuşlardı, yüzyıllar boyunca.

İnsan doğanın içinde, ama doğa insanın çok üstünde bir şeydi. Belki de dinleri, daha doğrusu insanüstü ve fizikötesi duygulara dayanan kişileri, peygamber kimliğiyle bu doğa yuğurup yaratmış ve insanların arasına salmıştır. Kurandaki "cennet" betimlemeleri (tasvirleri) "doğa"nın ta kendisi değil miydi...

Ben böyle düşüncelere dalıyordum; acaba dağların yüksek doruklarına çıkan ozanlar, oralarını nasıl görürlerdi? Karacaoğlan'ın şiirlerinde yüce dağların ne güzel betimlemeleri vardı...

Bir gün gelecek, insanlar aydaki, öbür gezegenlerdeki dağların doruklarına da tırmanacaklardı. Yeryüzünde, hiç tırmanılmaz sanılan en yüksek noktaya, Everest Tepesine tırmandıktan, aya gidip geldikten sonra, bu niçin olmasındı?...

Doğanın insana aşıladığı korku duygusunu, müspet bilime dayanan insan kafası yendi artık. Şu halde insan istencinin (iradesinin), insan aklının egemen olduğu yerde, her güçlüğün bir giderilme yolu bulunacaktı.

Karşıdaki yüce dağlar, güneş ışınlarını yansıtarak koyu camlı gözlüğün altında bile göz kamaştıran kar yığınları, Uludağ'ın ıssızlıktan sessizliğe, sessizlikten ıssızlığa geçen bu vahşi, vahşi olduğu kadar da güzel durumu; aşağıdaki vadilerde parça parça beyazlıklarla çevrili ormanlar; mavi gök ve onun ortasında, sayıya gelmeyen sonsuzlukta bir araya getirilmiş elektrik ışınlarını büyük bir avize gibi evrene saçan güneş; eğer bütün bunlar gelecekteki insanlara bugünün insanından bir şeyler aktaramayacak ise, varlıklarının ne hikmeti olabilirdi...

Buradaki tek tek kayalarla, uçurumlar ve onların dibini dolduran kar yığınlarıyla, gözümün önüne serilen olağanüstü güzellikteki manzaralarla değil de, sanki tüm doğa ile konuşur gibiydim o anda...

Bu ıssız dağlarda gök çok daha geniş, hava çok daha hafif, zaman çok daha yavaş ve yaşam çok daha anlamlı ve sürekliymiş gibi geliyordu bana. Doğa tam bir uyumluluk içinde daha net yansıyordu gözbebeklerime.

Hem insan kendi içindeki kirliliği daha açık seçik görüyor burada. Toplumdaki birçok kirliliklerden uzak olan şu ilkel havayı daha bir rahatlık ve güvenle doldurabiliyor ciğerlerine. Kendi benliği, bütün içtenlik ve yalınlığıyla yalnız kendinin ve doğanın oluyor. Gerçek yaşam acaba bu mudur, diyorum kendi kendime.

Benim bütün başarım, öyle sanıyorum ki, bu sivri kayalar, derin uçurumlar ve bütün bu tehlikeler ortasında kendi gerçek benliğimi, kendi

gerçek yeteneklerimi bulabilmeme bağlıydı. Doğa beni benden soyutlayıp, varlığımdaki gerçekliği bana öğreterek, kendi yeteneklerimin sınırını çizerek, güçlü ve güçsüz yanlarımı gözlerimin önüne koyarak beni gerçek "ben" yapacaktı. Topluma hizmet edebilme yönünde bana yol gösterecekti belki... Çünkü gözlerimin önündeki değişik görünümlü bu şeyler, yakın ve uzaktaki sıra dağlar, aşağıdaki ormanlar, yöreyi yer yer çevreleyen kar örtüleri, ufukta beliren bulutlar, mavi gök ve onun tepesindeki güneş, adına doğa dediğimiz sonsuzluk toplumunun birer parçası değil miydiler? Kendilerinin asal, öz görevlerini yerini getirerek bu doğa toplumuna hizmet etmiyorlar mıydı bunlar? Bu hizmet öncesinden sonsuza değin, hep aynı biçimde sürüp gitmiyor muydu?

Oysa insanın durumu az çok başkaydı. Onun insan toplumuna hizmeti gerçi süreli, geçici, ama bilinçli, değişken ve çok yönlüydü.

Öte yandan insan da doğanın bir parçasıydı. Şu halde ona da, insan toplumunca -yazılı olmaksızın- verilmiş görevler yok muydu?...

Yeryüzünün görkemli, renkli, o kaleme ve fırçaya gelmeyen, tasvire sığmayan çok büyük girinti ve çıkıntılarında, alçaklık ve yüksekliklerinde, geniş ve derin deryaların ortasında insan, biraz da kendi alınyazısını düşünme, ölçme olanağı bulabiliyor, diye düşünüyordum. Bu görünümler, düşünceye yeni boyutlar kazandırıyordu. Şu uzaktaki, taa uzaklardaki ufuk çizgileri olmasaydı, gözlerimiz sonsuzluk içinde kaybolacak, dağınıklık ve karışıklık içine düşecek, başka boyutlara karışacak, belki de hiç boyut olmayacaktı ve o zaman kendimizi olduğumuzdan daha büyük görme hayaline kapılacaktık. Ama buradaki birbirinden güzel olduğu kadar birbirinden korkunç, birbirinden büyük, görkemli ve çok değişik görünümler insanı hizaya getiriyordu. Biz kendimizi ne denli yüksek ve güçlü görürsek görelim, şurası muhakkak ki, insanlık tarihi, evrenin ve dolayısıyla doğanın içinde ve onun bir parçası olarak sürüp gidiyordu ve hep böyle gidecekti.

Bu doruklarda ve yüceliklerde, bu uçurumların diplerinde, karın erimesinden meydana gelen şu suların çağıltısında, evrenin el değmemiş, arı (saf) kaynağını görür gibi oluyordum.

Yükseklik ve yüceliklerin dili anlatıyordu bunu.

Fırtınalar, şimşekler, yıldırımlar, depremler, korkunç seller ve taşkınlar ve bütün bunların ardından gelen durgunluk ve suskunluk da, insan yaşamı ile ölüm arasındaki dramı anımsatıyordu, bana.

Uludağ'a ilk kez çıkarken ben de şöyle düşünmüştüm: "Eğer doruğa ulaşamadan ölürsem, isterdim ki benim cesedimi oraya çıkarsınlar ve orada gömsünler." Tırnak içine aldığım bu düşünceyi, ünlü bir dağcının söylediğini biliyordum, adını anımsayamıyordum.

Oysa Uludağ, Erciyas ve Ağrı Dağı gibi Türkiye'nin tırmanması çetin dağlarından değildi. Ama oraya uçurumun yamacındaki keçi yolundan dolana dolana tırmanırken ve ayağın dokunduğu çakıl taşlarının uçuruma yuvarlanırken çıkardığı sesleri dinlerken, bu tehlikeli çıkışın verdiği o büyük haz ve coşku bende böyle düşünceler yaratıyordu, ister istemez.

İnsan yükseldikçe bir yanda gerçek, öbür yanda hayal dolu bir iklime ulaşıyordu. Bu, bir olgunluğa, bir bütünlüğe çıkıştı sanki. Aynı zamanda insanın içinde gizlenmiş yatan gururu, hırsı, büyüklük duygusunu kamçılıyordu bu çıkış. O meçhul dağcıda da: "Eğer ulaşamazsam, cesedimi oraya götürüp gömsünler." gibi bir dilek beki bu kamçılanmadan doğmuştu.

Bir çabanın, bir savaşımın, bir yürekliliğin ve korkusuzluğun, hatta bir ölüm tehlikesinin bulunmadığı ve tadılmadığı yerde, gerçek insanın da bütün boyutlarıyla beliremeyeceğine inanıyorum. İnsan ancak insanüstü ile burun buruna gelirse, gerçek kimliğini ve kendi gerçek boyutlarını görebiliyor. Tıpkı altın madeninin saf mı, katışık mı olduğunun, denektaşına sürülmesiyle anlaşılması gibi bir şey bu.

Uçsuz bucaksız denizlerin ortasında bir sandal içinde hiç yalnız kalmadım. Bu nedenle böyle bir yalnızlığın insanda uyandıracağı korku, ya da coşkuyu tatmadım, bilmiyorum. Ancak denizlerin insanları birleştirici, daha doğrusu yakınlaştırıcı bir rol oynadığını biliyorum. İnsanoğlu yeni dünyalar, yeni halklar bulmak ve sonra masallara yaraşır hazinelere sahip olmak hayaliyle bütün tehlikeleri göze alarak, denizlere açılmış. Yarattığı ulaştırma araçlarıyla denizin çetinliklerini yenebilmiş.

Ama dağlarda durum böyle değil. İnsan bu yalçın kayaların tepelerinde, yamaçlarında yapayalnız kalıyor. Çünkü ne deniz, ne de kara araçlarının geçerliği yok burada. İnsan ancak zekası, dikkati, ayakları, zaman zaman elleri, ucunda sivri demir takılı bastonu yardımcı olabiliyor buralarda. Büyük alpinistler, ayrıca kancalar kısa saplı sivri kazmalar, bele bağlanan urganlar kullanıyorlar yalçın kayalara tırmanırken.

Dağlar bambaşka bir evren, bambaşka bir doğa egemenliği kurmuş yeryüzünde. Doruğun üzerinde bir kayaya ilişmiş otururken insan burulara egemen olan yasayı ve evrensel gizleri düşünüyor, istese de, istemese de. Bunları sözcüklerle deyimlemek, anlatmak olanaksız.

Dağ insanları konuşkan olmuyor derler. Herhalde doğru bir söz. Çünkü dağın doruğuna yalnız, yapayalnız varılınca, görkemli bir ıssızlığın aşıladığı suskunluk çöküyor kişinin iç dünyasına. Bir şarkı mırıldanmak, hafiften ıslık çalmak gelmiyor insanın içinden. Nefesinin sesini bile duymak istemiyor insan. Susmak kesin bir ihtiyaç oluyor o anda ve insan susuyor. Acaba mutlu ölüm bu mudur?

Eğer doruğa kafile halinde çıkılmışsa, en yüksek noktaya ilk varışta herkes susuyor. Doğanın o sonsuz suskunluğu, insanları da kaplıyor bir süre. Ve sonra yavaş yavaş "Aaa... Bak uzaktaki sıra dağlar birbirinin arkasına dizilmiş ve perde perde sisler ve beyazlıklarla kaplı", veya "Karlar içinde orman ne güzel görünüyor aşağıda." Gibi sesler bir fısıltı halinde duyulmaya başlıyor. İnsanlar sanki içgüdüsel bir dürtü ile çekiniyor, hatta korkuyor, yüksek sesle konuşup doğanın suskunluğunu bozmaktan. Çünkü insan burada şimdiye dek hiç tanımadığı ve kendi alışılmış boyutlarını çok aşan başka bir dünyaya gelmiş gibi oluyor. Gerçekten başka bir evren burası...

Yukarıdaki satırları yazınsal (edebi) bir düzyazı özentisi olarak yazılmış sanmayınız. Günümüzün birbiri ardından sökün eden pislik ve çirkefliklerinden, şu ilkyaz (ilkbahar)ın gelişiyle azıcık olsun uzaklaşmak için eski anılarımda yaşayan düşünce kırıntılarına sığınmak istedim. İlk yazın tomur kabarıp gönülleri kavradığı şu günlerde...

Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Cumhuriyet, 2 Mayıs 1976

GÜZ

Size mi öyle gelir? Yoksa gerçekten öyle midir? Kesin olarak bilemezsiniz, ağaçların, bağların meyveli dönemlerinde gördüğünüz yeşilleriyle, hasattan sonraki yeşilleri arasında bir değişiklik fark edersiniz. Bağ bozumu, bademlerin, cevizlerin çırpılması, tütünlerin köklenmesi, çok kısa aralarla birbiri ardından gelir. Bozulan bağların, çırpılan ağaçların yeşilleri daha bir kararır, keyfini yitirmiş gibi durur. Bağlar arasında nadasa hazır, çıplak boz renkli tütün tarlaları bu görünüşe daha da hüzünlü bir renk katar. Gökte el kadar bir bulutun görünmediği günlerde bile, beklenen bir yağmurun sıkıntısı, bir gölge gibi ovanın üstünde dolaşır.

Bir deve kolunun çanı havada uzun zaman vurur.

Tek atlı bir yük arabasının uzaklarda bir yerde, bozuk bir yolun taşlarına çarpa çarpa ilerlediği duyulur.

Aştığınız küçük bir tepenin gerisinde, kekik kümeleri arasından, birkaç adım önünüzden, bıldırcın, üveyik sürüleri havalanır.

Yükseklerden cığrışarak geçen bir yabani ördek sürüsü, bir turna dizisi, çoktandır çevrenizde leylekleri, kırlangıçları görmediğinizi hatırlatır. Bütün yaz yakınlarınızda bir yerde öten saka kuşları, isketeler vardı! Bu sonbahar öğleden sonrasının duygulu sessizliği yavaşça kulağınıza fısıldar gibidir: "Onlar da gitti!"

İlk bulutlar yükseklerden uçar geçer. Eylül sonlarına doğru, bir ikindi üstü hava kapanır, güneş yeniden açtığı sırada, yol kenarındaki küçük çukurlarda, göğün yıkanmış, paklanmış maviliğini yansıtan, su birikintileri vardır. Birkaç gün sonra kesiklere düşen tohumlar çatlayıp yeşermeye başlar.

Bağlarına yazlığa çıkanlar ilk yağmurdan önce kasabaya göçmüşlerdir. Onların ardından kırmandallarını boşaltan tütüncüle çardaklarını söker. Kasabada oturacak evi olmayan yarıcılar, aylıkçılar bağ sahiplerinin ardından yazı geçirdikleri çardakları bırakıp, onlardan boş kalan bağ kulü-

belerine geçerler. Tarlasında zeytini olanlar kızılkuru dedikleri, zeytinlerin olgunlaşmadan yere düşen tanelerini ellemek için göçlerini geciktirirler.

Bağ yollarının devamlı yolcuları bu yarıcılar, aylıkçılar, üç beş ağaç sahibi küçük ekicilerdir artık. Bunların dışında bazen bir avcı, bazen oduna giden bir delikanlı, bazen de kır bekçisiyle selamlaşırsınız. Kızılkuruların düşmeye başlamasıyla, omuzlarında boş kükürt torbaları, kırlara yayılan küçük zeytin hırsızları sizin kim olduğunuzu uzaktan kestirmeye çalışırlar.

Sabahın erken saatlerinde, bir de ikindi üstü, bir arada ilerleyen ikili, üçlü başka çocuk gruplarıyla da karşılaşırsanız. Siyah önlüklü, beyaz yakalı, kaba pabuçları kabaralı, ilkokul çağında örgülü saçlı kızlar, yaşlarından üç dört yaş büyük görünen oğlanlar... Ellerinde okuma kitapları, incecik defterleri, her sabah, damlarından, küçük adımlarıyla, en az üç çeyrek, bir saat çeken kasaba ilkokullarına iner, her ikindi üstü damlarına dönerler.

Necati Cumalı, Zeliş

BU KAÇINCI GÜZ

Düşündürücüdür güz, insanların yüzlerinden, gözlerinden anlaşılır bu; ama gerçek bir düşünce sanılmasın, düşünüyor gibi olunur, bir tavır, bir görünüş, o kadar. Yoksa kolay mıdır düşünmek! Güzden güze olsun düşünebilsek kimbilir ne iyi olurdu! Güz geldiğinde düşünür gibi olmamız, üşümenin başlamasındandır. Kan cildimizden içerlere doğru çekilir, iç organlarımız daha çok çalışmaya başlar, bunun yorgunluğu ve beynin hamaratlaşması yüze yansır. Sonra güz geldiğinde biz de ağaçlar gibi, ama bilmediğimiz bir şeyler dökeriz, çıplaklaşırız sanki. Yenileşmek demektir bu. Yaşlıların güzden değil de, ilkyazdan korkmaları neden olacak! Hüzün sonradan eklenmiştir güze, ama o da gerçek bir hüzün değildir, sevinci saklamaya yarayan bir aladır, hiledir. Peki, ne diye sevinelim güz

geldi diye? Yanıtı çok basit: Yaşadığımızın bilincinde oluveriyoruz birden, yeni bir mevsime başlamakla göveriyor tenimiz, yerlerini yeni alışkanlıklara bırakıyor bıkkınlar; soğuk şerbetten sıcak sahlebe geçiyoruz. İşten çıkınca bir de bakıyoruz ki... a... ortalık kararmış! Bu sokak başka sokak, bu yol başka bir yol. Dahası var, açık havaları bırakıp kapalı yerlere sokuluyoruz, yüz çeviriyoruz denizlerden, korulardan, bahçelerden. Her mevsim değişiminde yaşıyoruz bu duyguları, yalnız güzün değil. Dünyanın dört mevsimli bölgesi bizi yılda dört kez böyle kandırıyor. E mutluluk!

Güzün hüznünü dile getiren ozanlar hep bu dört mevsimli bölgeden çıkmışlardır. Demek doğa karşısındaki duygularımız, bulunduğumuz bölgeye göre değişiyor, buna uygun olarak kafa yapılarımız da. Ama insanoğlu öylesine kendini beğenmiştir ki, duygularının, kafa yapısının mevsimlere göre biçimlendiğine inanmak istemez. Onun için, bizim doğaya egemen olduğumuz masalını burada ele almak mevsimsiz kaçacaktır. Egemenlik konusunu bir yana bıraksak da, şu dört mevsim inancı bile sağlamca ayakta duracak türden bir inanç değildir. Az önce dört mevsimli bölgeden söz edişim, geçmişe baktığımızda, yanlış çıkar. Başlangıçta Hintliler, Araplar, Yunanlılar üç mevsim tanıyorlardı, güz sözkonusu değildi. Kuzeydeki insanlar için ise, bildiği gibi, sadece iki mevsim vardır. İşin daha şaşılacak yanı, Varrom adında birinin ortaya sekiz mevsimlik bir yıl tasarısı atmış olmasıdır. Keşke o tasarı tutsaydı; neden derseniz, ben bu dört mevsimden bir gün bıkacağız diye korkarım.

Ama doğruluktan ayrılmayalım; az da olsa, yenilikleriyle dünyamız bizi pekala oyalamaktadır. Mevsimlere göre oluşan rüzgarların bulutları sürüklemesi, bulutların yağmurları getirmesi, yağmurları bitkileri beslemesi ne güzeldir! Şaşıp şaşıp kalalım. Bunların hiçbirinin bir anlamı yoktur, daha çok eğlenceye, oyuna yakındır. Böyle olduğu için de mevsimler, güzel sanatlara esin sağlayan başlıca kaynaklar sayılır. Cezanne'ın resimlerini düşünün! İngiliz ozanı (onsekizinci yüzyıl) James Thomson'un "Mevsimler" adlı uzun şiiri de bu yüzden çok beğenilmiştir. Burada Vivaldi'nin "Yılın Dört Mevsimi" adlı yüce yapıtını anmadan geçmeyelim. Ben müzikçilerin "programlı müzik" dedikleri betimleyici müziğe pek yatkınlık duymadığım halde Vivaldi'nin bu yapıtını dinlemeye doyamam,

orada rüzgarın ya da yağmurun çıkardığı ses değil, konçerto kavrar beni. Aristopanes'in "Bulutlar" adlı oyunundaki şiirin güzelliğine hayran kalmışımdır. Bu büyük ozanda güldürme öğesinin şiiri gölgelemesine ne denli şaşsak yeridir. Shelley'nin aynı adı taşıyan uzun şiirini bir zamanlar ezberlemiştim. Bana sorarsanız, o şiirler bulutlardan daha güzeldir; dahası, bulutlar güzel değildir de o şiirler güzeldir. Bulutlar üstüne şiirler yazılmasaydı, onları güzel bulmak elimizden gelmezdi. Çünkü doğada iyilik, güzellik, doğruluk gibi nitelikler bulunmaz. İnsanoğlu güzel sanatları yaratmakla doğayı gözümüzde evcilleştirmiş, uysallaştırmıştır biraz. Çünkü yer sarsılmaya, yıldırımlar inmeye, sular taşmaya başladı mı, lanet okumaktan kendimizi alamayız. Doğaya benzemeyi ilke edinmemizi önerenler iyi düşünsünler, haklı-haksız iyi-kötü ayırmayanlar doğayı örnek tuttuklarını söyleyebilirler ve zulmü doruğa çıkarabilirler. Irk üstünlüğü güdenlerin tüyler ürpertici cinayetleri altında yatan duygusuzluk, doğa'nın tavrına benzemiyor muydu? Doğa'nın, yaşam savaşında kazananı seçtiğine ilişkin kuramı insan yaşamına uygulandığında, sağtöreden sözetmenin olanağı kalır mı?

Eski şiirimizin şitaiyelerinde, bahariyelerinde doğayı aramak boşunadır; onlar minyatürlere benzer, kendi düzenlerini egemen kılarlar; öyle ki, sözün arkasındakine geçemezsiniz. Cenap Şahabettin'in kış şiirindeki,

Eşini gaibeyleyen bir kuş
Gibi kar
Geçen eyyam-i nevbaharı arar

dizelerinde ilkyazın yüceltilmesine bir şey diyemesek de, bu duygunun doğa ağzından dile getirilmesine ne denli şaşsak yeridir. Kar ne diye ilkyazı arasın! Kuzey yarı küresinin dört mevsimi arasında bir değer sıralaması yapmamıza olanak yoktur. Kimi genç ozanlarımızın ilk yaz mevsimini, toplum için bir umut öğesi olarak kullanmaları da anlaşılır gibi değildir. Peki, ilkyaza kavuştuk, derken yaza geldik... arkasından güz, sonra da kış sökün etmeyecek mi? İlkyaza böylesi bir değer biçmek, kışın kaçınılmazlığını söylemekle birdir. Öyleyse toplum da yazdan kışa, kıştan yaza bir kısır döngü içinde dönüp duracak! Gerçeği aranacak olursa, dört

mevsim içinde en umut verici olan kıştır; çünkü karla örtülü toprağın içinde tohum ısınmaktadır. Ama en iyisi, mevsimleri kendi dileğimize göre kullanmamaktır. Doğayı sevmenin kolay olmadığını biliyorum, ama seveceksek onu bütün değişimleri içinde, bütün gerçekliği ile sevelim ve toplumla onun arasında kolayından benzerlikler kurmayalım.

İşte bir güz daha geçmekte. Kimbilir kaçıncı güzüdür bu kuzey yarı küresinin? Bilen var mı?

Günler kısaldı, Kanlıca'nın ihtiyarları
Bir bir hatırlamakta geçen sonbaharları
Melih Cevdet Anday, Tanım

AKDENİZ'DE MUTLU BİR GÜZ MEVSİMİ

Şimdiye güz mevsimi üstüne gerek şiir, gerek öbür yazı türlerinde çok şeyler söylenmiştir. Bu mevsimi bir ölüme, ya da hüzünlü birine benzetenler olmuştur. Kısaca şunu söylemek gerekirse: Çoğuna göre bu mevsim doğanın sessizliğe gömülmesi ve acılı yanlarıyla tanınır. Duygular kişiden kişiye değişkenlik gösterdiğine göre ne diyelim. Bana gelince az da olsa o duygulara katılmakla birlikte çoğu kez bir yaşam sevinciyle güz mevsiminin kollarında mutlu olurum. Bu Akdeniz Bölgesinin güzü doğanın bağlarındaki ağaç türleriyle bir başkadır. Nedir o yamaçlardaki meşeler; gürgenler, dişbudaklar, ardıçlar, çamlar... Hele o ırmak ve dere kıyılarında boy boy uzayıp giden çınarlar, söğütler, yılgınlar, akçakavaklara ne denir? Gün ışıklarının boynunuza usulca dokunduğu bir günde doğadaki güzlü değişimle kaynaşmak kişiyi damarlarından beri nasıl da etkiliyor. Nereye baksanız al giyitli bir gelin süzülür karşınıza. Bu al giyitli gelinle söyleşmek bir anda diriltir sizi. Kafanızda bir şeyler büngülder. Orada her şey sessizlik içinde konuşmaktadır. Daha doğrusu şiirli bir konuşmadır bu. Bir yanda güz bakışlı ırmak, öbür yanda gökyüzünün mavilere karışan gülüşleri. Ağaçlarda ebem kuşağı renkler. Toprakta ince bir güz yeşili.

Çınarların bakışları biraz sarı, biraz kahverengi. Gölgeler daha bir koyu. Görüntüler öyle sisli puslu değil, açık ve belirgin. Daha önceleri güneşten kaçarken gayrı güneşin tam üstüne üstüne gidiyorsunuz. Karşınızdaki çınarın dallarından bir yaprak boşluğa bırakıyor kendini. Belki bir şiiri, belki çınarlı bir türküyü söyleye söyleye iniyor. Ona bakınca siz de bir şeyler söylemek istiyorsunuz. Çok sürmüyor. Yaprağın ilkin başı, sonra gövdesi çakılıyor toprağa. Orada durgun gözlerini yüzünüze devirerek size bakıyor. Toprak özlem duyduklarına kavuşmanın doyumluluğu içinde.

Bakışlarınız yer değiştiriyor. Bu kez gözleriniz yapraklarını yarı yarıya döken bir melengiçte. Griye çalan yaprakların düğün çiçeği gülüşlü yüzlerine bakarak siz de güler gibi ediyorsunuz. Dudaklar çoğu kez kımıltısız kalıyor. Gözler konuşuyor burada. Her yerde bir dinginlik. Meşelerden, gürgenlerden gelen sarı, pembe sesler. Dağların görüntüsü bilge kişileri andırıyor. Yuvarlak tepelerin eteğinde bir kaç Aydınlı çadırı. Yaylalardan göç ederek güneye doğru gidiyorlar. Güz akışlı ırmak çay taşlarını gösteren gövdesiyle akıp gidiyor. Çınarlarla söğütler yarı yarıya soyunmuşlar. Yılgınların köklerinde bahar sellerinden kalan selintiler. Akçakavaklardan kimilerinin dallarına sarılan yabani asmalar öbür arkadaşlarına dönerek: "Biz sizden daha tez soyunuyoruz," der gibiler. Yamaçların bir bölümünde uzayan bağlar da kendi dilleriyle konuşuyorlar. Sesleri biraz kırmızımsı, biraz kahverengimsi, biraz sarımsı. Az daha başınızı çevirirseniz dağlara doğru uzayan ovada sürülmüş olan kırmızı ve boz tarlalara ilişir gözleriniz. O tarlaların böğründe birkaç yorgun duman gök yüzüne doğru kıvrılıp gitmektedir. Bütün bu görüntülere iyice bakıldığında durgunluğun içinde bir devingenliğin var olduğu görülüyor. Ama görününlerin hiçbirinde ivecenlik yok. Nasıl olsa her şeyin zamanında olacağını biliyor mu yoksa? Düşünün ki şimdi tam benim olduğum yerdesiniz. Adım atsanız ayaklarınız toprağı örten yapraklara gömülecek. İçinizde mavili, beyazlı, sarılı kırmızılı, benekli kanatlarıyla süzülen kuşlar... Bütün bunlar karşısında ne yaparsınız? "Of!" mu dersiniz, yoksa "ohhh!" mu dersiniz. Benim bildiğim, bu güz görünümü sağlıklı düşünceye sahip olan bir kişiye, "of" dedirtmez. Kişi bunu diyorsa o yönlü duyguları daha bir ağır basıyor demek ki. Sevinç duymamız gereken yerde üzüntüyle kendimizi hırpalamanın anlamı ne? Tek yanlı bakıştan kurtulmamız ge-

rekiyor. Daha derinden, daha inceden baktığımızda bize sevinç sunacak nelerle karşılaşırız. İşte ben buradayım. Yani toprağın memelerinin yanında, güz mevsiminin beni kendinden geçiren renkli kollarının arasındayım. O beni öpüyor, ben onu öpüyorum. Üstümdeki mavi öyle bir mavi ki lekesiz. Karşımdaki bir ebem kuşağı cümbüşü ki bana ben olduğumu duyuruyor. Ona baktıkça hem derinleşiyor, hem genişliyorum. Açık söyleyeyim, kafam daha bir işlemeye duruyor. Bir yandan da yemek isteğimin arttığını söyleyebilirim. Kafamda bölük bölük anılar... Öbür yandan çağrışımlar doğurup duruyor. İnsan olmamın bilincine daha bir varmış oluyorum. İşte bu güzlü günün eşiğinde bir keklik sesi. O ses ta içimdeki telleri titreştiriyor. Nedense güzün o sesler daha bir değişik geliyor bana. Bundan gayrı bir davar melemesi mi dersiniz, bir balta sesi mi. Ne derseniz deyin, hoşlanıyorum bunlardan.

Ne olur güz mevsimine bakıp da ölüm şiirleri yazmayın bana. Ölüm üzerine öyküler ve masallar da anlatmayın. İşinize karışmak istemem ama dileğim bu benim. Bu yıkanmış gibi görünen güz doğası insanı mutluluktan mutluluğa götüren renkleriyle gene renkli bir yaşamın türküsünü tutturmuş değil midir? Doğa ağacıyla, otuyla birlikte soyunurken gıdıklıyor insanı. Onun bu soyunuşu bir süre dinlenmeye çekildikten sonra yeşil giyitlerini giyip karşımıza bu kez da bahar olarak çıkma isteğinden doğmuyor mu? Bizde çoğunlukla bahar gelince gezilere çıkarlar. Buna bir diyeceğim yok. Güle güle çıksınlar. Ama bir de kendimize şunu soralım: Neden güz gezilerine çıkanlarımız çok az. Diyelim ki ağaçların, ormanların olmadığı yerde güz gezisine nasıl çıkılır? Evet, öyle. O yerlerde güz gezilerine çıkılamaz. Çünkü ağaçları yüzyıllardan beri kesilip tüketilmiştir. Gelgelelim yeniden dikilemez miydi? Biz o yerlerde baltalarla ağaçları keserken yaşamın güzel günlerini de onlarla birlikte kesmişiz. Sonra içimiz de öyle kupkuru kalmış. Öyleyse bir ağaç ne söyler? Şuna inanın ki bir ağaç tüm doğayı anlatır bize. Kuşlar bile onun dallarında sevişip ötüşmeyi yeğlediklerine göre siz varın bu işin öbür yanını düşünün. Bu konu üzerinde çok şeyler söylenmiştir. Kuşkusuz gene de söylenecektir. Çünkü diriliğimiz, devingenliğimiz onların yüzündendir. Güz gezilerine değinmiştim değil mi? Çiçek açan bir ağacı seversiniz. Yapraklarını renkten renge sokarken bize bin türlü dil döken her dediğiyle damarlarımıza işleyen güz mevsimini nasıl olur da sevemeyiz? Benim sözümle sevin de-

mek istemiyorum. Ne olur güz ortalarına doğru uzanın bir doğaya. Bakın o ağaçlar size neler duyuracaklardır. Neler dediysem, acıklı şeylerle üzecek değiller ya sizi. O mevsimde şöyle bir ilgiyle bakın doğaya. Bakın bakalım nelerle dolacaksınız.

Daha duyarlı, daha anlayışlı, daha sevecen insan olmanın yolları, bu denli bakışlardan geçmiyor mu? Nicelerimizin olduğu yerlerde ne ağaçlar, ne ormanlar var. Onları kendi özümüzde yaşamamız gerekiyor. Bunu yapmazsak bir yerlerimiz kurur gibi geliyor bana. Düşün ve sevinç alanındaki filizlerin büyümesinde doğanın etkisini nasıl yadsıyabiliriz? Evet, güz gelince de çıkmalı gezilere. Gücümüz şuraya buraya gitmeye elvermiyorsa bulunduğunuz kent, ilçe ve köyün yakınındaki ya da içlerindeki ağaçların gözlerine iyice bakmalıyız. Bu bakışlar bir kent parkında da olabilir. Bir bahçedeki ağaçlara karşı da olabilir. Ama burada şunu da söylemek gerek. Güz mevsiminin etkinliği daha çok kırlarda, havası temiz yerlerde belirmiyor mu? Pis havalı yerlerde insanlarda olduğu gibi ağaçların da keyifleri yerinde olmuyor. Her şeyden önce bir renk cansızlığı içinde bulunuyorlar. Kel kel oluyorlar. Bir acıyı içten içe çeker gibi görünüyorlar.

Olanaklar elverdiğince çıkmak gerekiyor gezilere. Hele şu güz gezilerini hiç unutmayın. Her insanın azçok ruhsal yönden bir sıkıntısı vardır. Bu sıkıntılardan kurtulmak için doğaya açılmak, özellikle bir güz günü ağaçlar usul usul soyunmaya dururken onlarla en yakın biri gibi konuşmak gerekiyor. Oraya varınca, "Günaydın!" diye seslenin onlara. Sessizliklerine bakmayın. Onların konuşmaları öyle. Yani sessizlik içinde.

Yıllar önce bilimsel bir kitap okumuştum. Bu kitabı yazan kişi her sabah bir tepedeki alıç ağacının yanına gider. "Günaydın alıç ağacı." Diye başlar sözüne. Konuşur onunla. Onun gibi bir ağacın solunumunun kılcal damarlarıyla topraktan besin almasının, daha doğrusu yaşamını sürdürmede neler oluyorsa onları sorar. Sonra da o soruların karşılıklarını alıç ağacına verdirir. Bu özellikteki bir kitabı okurken etkili bir sanat yapıtının içine girer gibi olmuştum. Biyolojiyle ilgili bilgiler bu yöntemle verilmiş oluyordu. O zaman şöyle düşünmüştüm: Kimi bilimsel kitaplar bu yöntemle yazılıp çocuklarımızın gençlerimizin yararına sunulmalıdır.

Doğa dedim, güz dedim, böyle bir konuya geçtim. Aslında benim demek istediğim güz mevsiminin tadını yeterince çıkarmak üzerineydi. Bana öyle

geliyor ki insanın insana el uzatmasında doğayla dostluk kurmanın önemini bir kenara atamayız. Doğanın damarında dolaşan kişi sanırım insanın da damarında dolaşmaya başlar. Güz günlerinde ağaçlar, renklerin renklere dönüşmesiyle en güzel eğlenceye dalarlar. Bu eğlenceye dağlar, vadiler, sular, gökyüzü ve toprak da katılır. Öyleyse biz neden katılmayalım o güz eğlencesine. Varıp soralım bir akçakavağa, varıp soralım bir çınara. Diyelim ki güneş ışınlarının yatay geldiği bu allı pullu günde "Nasılsınız?" diye soralım. İnanın sesimizi duyar gibi bakacaklardır yüzümüze. O zaman her birinden bir ses gelecek ağaçların. Çınarlı, akçakavaklı, gürgenli, dişbudaklı, yılgınlı, söğütlü, meşeli sesler... Daha sonra seyreyleyin o güz yeşili çimeni. Sanki yeni bir bahar gelmişçesine topraktan küçücük başlarını uzatır dururlar. Hele onların bakışlarıyla gökyüzü şöyle bir çakıştı mı bakın siz yaşamın güzelliğine, Bu mevsimde dağlar öyle sisli sisli bakmaz size. Çoğunlukla o sis perdesini indirir yüzünden. Haydi beni iyice gör dercesine açar yüzünü. Siz de bakar, görür, dalar gidersiniz. Kim ne derse desin, güz mevsimi daha bir zengin gelir bana. İlkin yaman düşündürür kişiyi. Olanca duyguları, çağrışımları uyandırır yerinden. Bakıp bakıp da doyamadığınız renkler arasından binlerce el uzanır üstünüze. Bu mevsimde kuşların uçuşları bile değişmiştir. Dere boyunda başları püsküllü otlar yüzünüze bakar bakar gülerler. Siz de onlara bakarken sakın yüzünüzü azdırmayın. Bir kez böyle bir havaya dönüştünüz mü işler kötü demektir.

Güz kollarını size açmış. Varın gidin yanına. "Hop" diyerek sizi kucağına alsın. Yanaklarınızdan öpsün dursun. Sonra siz de onu öpün. Ama siz onu öperken ağaçlardan, ırmaktan, dere boyundaki otlardan, böğürtlenlerden, meşelerden, gürgenlerden utanmayın sakın. Geçmişteki acıları unutuverin onun kollarında. Zaten siz unutmasanız da o görevini yerine getirmeye çalışacaktır. Yeter ki onu kendinizde duymasını bilin. Yeter ki bir güzelce seyreyleyin onu. Ayçiçeği yüzlü yaprakları, suların üşümeye durduğunu, toprağın alaca yorganını dizlerine doğru çektiğini, göğün biraz daha mavilendiğini görerek yaşayın onu...

Cevdet YALÇIN

ÖZGÜR DÜŞÜNCE

Ateş Yakanlar
Usun Yolu
Özgürce Düşünmek
Laiklik
Tutuculuk

ATEŞ YAKMAK

Prometheus, ateşi tanrılara karşı silah olarak kullansınlar diye diye armağan etmiş insanlara. İnsanlar bu tanrısal gücü Promutheus'un öcünü almada, insanı köle durumuna, düşüren bağlardan kurtarmada, aklın ışığıyla tabiatı yenmede, yeniyi, sonsuz yeniyi aramada kullandılar, kullanıyorlar. Her yaratıcı insan bir ateş yakıcıdır bu anlamda. Hz. Muhammed, Konfuçyus, İsa, Solon, Copernicus, Newton, Gandhi, Darvin, Einstein, Freud, Marx birer ateş yakıcıdır, örneğin.

Her ateş yakıcı kendinden sonraki yaratıcı atılımlar için birer atlama tahtası olmuştur. İsa, Platon'dan; HZ. Muhammed Musa'dan, Rönesans düşünürleri eski Yunan ve Roma'dan ateş almışlardır. Uygarlık yer yuvarlağının şurasında burasında, zaman zaman yakılan ateşlerin her türlü sınırlar ötesinde, birbirine eklenen alevleriyle beslenip gelişmiş ve gelişmektedir.

Hiçbir ateş başlıbaşına yüzyılların sınavına dayanamamış, er geç sönüp gitmiştir. Göçüp giden nice uygarlıklar, nice dinler bunun tanığıdır. Her sönen ateşin ilerisinde başka ateşler yanıp insanlığa yeni gelişme olanakları getirmeseydi, dünyamız, birbirine sadece içgüdülerini, biyolojik özelliklerini geçiren hayvanlardan farksız, güdük bir insan soyunun korkunç kalabalığıyla dolup taşardı çoktan.

Ne var ki, insanlar birbirine biyolojik özelliklerinden başka şeyler geçirirler. Bunların başında kültür gelir. Kültür insan aklının deneylerinin durmadan gelişen yenilenen bir ürünü, durmadan ateş alan, başka ateşleri yakan atılımlardır.

Yakılan her ateş günün birinde ister istemez gücünü yitirecek, ister istemez sönecektir. Bu değişmez bir gerçektir. Ateşi diri tutmanın yolu onu durmadan tazelemektir. Onu tazelemeden diri tutmanın başka yolu yoktur. Olsa olsa ateşin kulleri içinde gömülüp kalır insan.

Jaures, bir gün, geçmişe bağlı, gelenekçi burjuvalara şöyle demiş: "Biz de geçmişe saygı duyuyoruz, insan soyunun sıcaklığını boşuna duymuş değiliz. Daha uzağa giden, bir ülkü uğrunda savaşanlardır ki, ata ocağının

mirasçılarıdır. Biz ateş aldık; siz tutucularsa sadece külleri koruyorsunuz."

Türkiye'mizin kaderi, çoğu Doğu ülkeleri gibi, zaman zaman yakılan ateşleri tazelemeye yanaşmayıp sadece o ateşlerin külleri üzerinde kıskançça kapanıp kalmak olmuştur. Bir düşüncenin ilerisine atılacak yerde, çeşitli çıkar örgütlerinin, yerleşmiş düzen çıkarcılarının etkisiyle o düşüncelerin gölgesinde direnip durmuşuz. Ta yedinci yüzyıllarda Hz. Muhammed'in yaktığı ateşi tazeleyip bu büyük din kurucusunun düşüncesini yeni çağların koşulları içinde yeniden değerlendirip ele almış, onu ileri götürmüş bir tek Doğu ülkesi gösterebilir miyiz?

... Mevlana, Tanrı'ya müzikle, insan sevgisiyle yaklaşma yolunu açmış bir ateş yakıcısıdır. Yüreğimizin ta derinliklerinde insan yaşamış olsaydı, bu sıcaklık duygusunu tekkelerin dar çevreleri dışına taşırır, toplum sorunlarına yöneltirdik muhakkak. Oysa, atom çağının Mevlanacıları, Mevlana'yı toplum sorunlarından kaçma, ruhlarını kurtarma yolunda kullanıyor, onun yaktığı ateşin külleri üzerinde oyalanıp duruyorlar.

Atatürkçülük de böylesine ters bir talihle karşı karşıyadır bugün, Atatürk'ü belli günlerde anmanın, gazetelerde, dergilerde resimlerini basmanın, adına heykeller dikmek için paralar toplamanın Atatürkçülükle hiçbir ilişiği yok bence. Bütün bunlar, olsa olsa, Atatürk ateşinin küllerini korumaya çalışmaktır sadece. Oysa Atatürkçülük ateşini duru tutmanın tek yolu, devrim ilkelerinin ilerisinde, onların ruhuna ugun yeni ateşler yakmaktır.

Vedat Günyol, Yeni Ufuklar, Sayı 154

GALİLE

İnsan bazı kimselerle okul sıralarında tanışır. Bizim Galile diye bildiğimiz ünlü bilim adamıyla aşinalığımız da küçüklüğümüzden başlar. Dünyanın Güneş çevresinde döndüğünü söyleyen Galile, bu nedenle Engizisyon Mahkemesi karşısına çıkarılmış, en ağır işkenceler çarptırılacağı söylenerek bu fikrinden vazgeçmesi söylenmiş; ünlü bilgin:

Ne yapayım ki dönüyor, demiş.

Böyle tanıdım ben Galile'yi... Ama çocukluğumda, kilise büyüklerinin, papaların, kardinallerin Galile ile neden uğrştıklarını bir türlü anlayamadım. Bu papazlar kötü adamlardı, gerçeğe düşman bağnazlardı, doğrulara hoşgörüyle bakmazlardı.

Ama niçin?

Aradan yıllar geçti. Hayata atıldım. Daha da bilmiyordum Galile olayının içyüzünü. Çünkü çağımızın bağnazları, Galile'nin niçin Engizisyon Mahkemesi karşısına çıkarıldığını gerçek nedenleriyle anlatmıyorlar, gizliyorlardı. Evet, Dünyanın evrenin merkezi olmadığını öğreniyorduk, biliyorduk. Ne var ki bu gerçeğin insanlıkça benimsenmesine büyük katkısı olan Galile'nin engizisyonla çatışmasının içyüzünü bulmuyorduk. Olayın içyüzünü anlatmak, çağımızın engizisyonu ile çatışmak tehlikesini çağırıyordu.

Bilgisizliğimiz bu yüzdendi.

... Piza Üniversitesi'nde öğrenci, sonra öğretmen. Kopernik sisteminin doğruluğunu gözlemci ve deneyci yöntemle kanıtlayıp savunan kişi. Modern fiziğin babası. Ne yazık ki "Dünya evrenin merkezi değildir, Güneş'in çevresinde döner." Dediği zaman Kutsal Kitap'taki dizelerle çatışıyordu.

... 16 Haziran 1632'de Galile papanın emriyle Engizisyon Mahkemesi'nde yargılandı. Mahkeme kurulunun saygın üyeleri Galile'yi sorguya çektiler. Tehlikeli, aşırı ve düzene aykırı fikirlerinden vazgeçmesini, yoksa işkence ve hapis cezasına çarptırılacağını söylediler.

Kurulu düzene karşı gelmişti Galile...

Çünkü kurulu düzen, Kutsal Kitap öğretisi üzerinde duruyordu. Çağın toplumu feodallerin egemenliğini yansıtıyordu. Derebeyleri ülkenin topraklarına sahiptiler, ekonomik gücü ellerinde tutuyorlardı. Topraklarda çalışan köylüler derebeyi adına alınteri döküyorlardı. Bunlar bir çeşit kölelik düzeni içinde yaşarlardı.

Halk Kutsal Kitap'tan geldiği söylenen fikirlere körükörüne bağlı kalmalıydı ki düzen sürüp gitsin. Köleler köle, papazlar papaz, dükler dük, düşesler düşes kalsın. Eğer insanoğlunun aklı işler de yeni fikirler ortaya çıkarsa kurulu düzen bir ucundan çürümeye başlardı. Kilise öğretisinin karşısına çıkmak, topraklara sahip derebeyleri ile papazların ortaklığına karşı çıkmak demekti.

Papazlar:

Dünya evrenin merkezidir. Güneş Dünya çevresinde döner, diyorlardı.

Kutsal Kitap'ın söylediği, deneysiz, gözlemsiz, tartışmasız benimsenirdi. Gözlem ve deneyle uğraşan Calile bunun tersini kanıtlarsa ve halkın içinden birileri kilisedeki papazın söylediklerinin doğru olmadığını anlarsa, artık o papazın otoritesi kalır mıydı? Ya düşünenler çoğalırsa? Ya çoğalanlar siyasi iktidarı derebeylerinin, papazların ellerinden alacak aşırı eğilmlere kayarlarsa?...

Galile çok tehlikeli bir iş yapmıştı.

Söylediği bilim geçeğiydi ama, aynı zamanda yürürlükteki politikaya ve politikacılara vuruyordu.

Engizisyon mahkemesi kuruldu ve ünlü bilgin hüküm giydi:

Yazdıklarının doğru olmadığını söylecekti.

Hapse mahkum edilecekti.

Kitapları yasaklanacaktı.

Bütün bunlar yapıldı.

Ama Dünya Güneş çevresinde dönüyordu.

İlhan Selçuk, Cumhuriyet, 16 Şubat 1973

SOKRATES

Bazen geçmişin binlerce yıl derinliğinde kalan bir ölümlü, dirilir, gelir, yaşadığımız toplumda güncelleşir. Sokrates, İsa'dan yüzlerce yıl önce doğmuştu. 1973'ler Türkiye'sinde dolanır oldu. Yuvarlak yüzü, kaba görünüşü, giyime boşvermişliği, eşsiz yürekliliği, alçak gönüllüğü, dobra dobra konuşması, cana yakın bilgeliğiyle az bulunur bir kişiliğe sahipmiş Sokrates. Gençler çok severlermiş filozofu. Durmadan tartışmaya girişir, tutucuların üstüne üstüne gider, düzeni eleştirir, aşırı düşünler ileri sürermiş.

Sokrates:

– Benim tek bildiğim bilmediğimi bilmektir... diye söze girişir, kişiyi düşünmeye çağırır, eski değer yargılarının kofluğunu, düzenin çürüklüğünü kanıtlamaya yönelirmiş.

O çağda Atina'da köleler çalışır, vatandaşlar devlet yönetirmiş. Köleliğe dayanan toplum düzeni egemenmiş. Emekçiler buğday eker, biçer, döver, ekmek pişirir; taş taş üstüne evler, tapınaklar, tiyatrolar, su kemerleri yaparlarmış. Üretimi yapan köleler ve yiyenler, içenler, politika yapanlar, yönetenler efendilermiş. Böyle bir toplumda Sokrates gibi sivri dilli bir bilginin tehlikeli ve aşırı fikirler öne sürmesi ne demek! Tanrıların, Tanrıçalar lanetlemez de ne yaparlar? Zamanın egemenleri, binlerce yıl keyiflerince düzen sürsün isterlermiş. Şimdi bize 1973 yılından bakınca pek gülünç gelen bu istek, o zaman devlet buyruğu olarak ciddiye alınırmış.

Oysa Sokrates'in evren, devlet, insan, yönetime değin düşünceleri de toplumun evriminden doğmuştur. O dönemde İran ordularına karşı Atina ile Isparta ortak bir savaşa katılmışlardı. Isparta, kara kuvvetleriyle savaşa girmişti, Atina güçlü deniz kuvvetlerine sahipti. İran yenilgiye uğrayınca Isparta'nın başarılı ordusu ülkenin başına dert oldu, iç sömürünün ağırlaşmasını sağladı. Atina'nın savaş filosu ise ticarete yöneldi. Atina dünyaya açıldı. Dış ilişkilerin gelişmesi, yeni insanların buluşması, değer yargılarının çeşitlenmesine yol açtı. Anlaşıldı ki yalnız Atina yoktur dünyada... Başka ülkelerde, başka başka Tanrılar, Tanrıçalar ve düzenler

vardır. Eski inançlar yıkılmaya yeni yargılar doğmaya yüz tutunca, Sokrates'in yetiştiği toplumsal ortam hazırlandı. Egemen güçler bir yandan yeni fikirleri engellemeye çalışıyor, bir yandan da yeni fikirlerin etkili kişisi sayılan Sokrates'e diş biliyorlardı. Sonuçta Sokrates egemen çevrelerin mahkemesinde yargılandı ve baldıran şerbeti içmeye mahkum edildi.

Ölümdü söz konusu olan.

Sokrates'in ölümü kişiliğince oldu. Zehiri içmeden önce yıkandı, hazırlandı:

Ölüyü yıkama işini başkalarına bırakmamalı... dedi.

Öğrencileri ve arkadaşları yanındaydılar. Sokrates'i kaçırmak isteyenler oldu. Kaçmadı bile... "Yürürlükteki düzeni ve yasaları eleştiririm, ama yasalara boyun eğerim." Düşüncesini değerli buluyordu. Zehiri getiren görevliye:

Gel bakalım arkadaş, dedi, söyle bana ne yapacağımı?

Görevli:

Kolay, içtikten sonra odada dolaşırsın, bacaklarında bir ağırlık duyduğunda uzanırsın.

Sokrates baldıran şerbetinin bulunduğu tası aldı. İçti. Kılı kıpırdamadan...

Bazen geçmişin binlerce yıl derinliğinde kalan bir ölümlü, dirilir, gelir, yaşadığımız toplumda güncelleşir. Bazen Sokrates'i görürüz aramızda, bize günümüzün gerçeğini aydınlatan bir ışık tutar. Eşsiz yürekliliği, cana yakın bilgeliği ve baldıran zehirini bir bardak saf su içer gibi yudumlaması ile...

Koca bilge, zehir içmeden önce öğrencilerinin birinin elinde bir saz görüp ilgilenmiş, nasıl çalınacağını öğrenmek istemiş. Öğrenci:

Az sonra zehir içeceksiniz, çalmaya vaktiniz olmayacak, tat duymayacaksınız.

Sokrates demiş ki:

Asıl tat çalmakta değil, çalmayı öğrenmektedir.

İlhan Selçuk, Yeni Krallar Yeni Soytarılar

KAFALAR VE ODALAR

Yaşam boyu orta malı görüşlerle konuşup eden kimselerin durumunu anlayışla karşılamak gerekir. Bunca sorun, bunca olay içinde kolay mıdır kişisel görüşler yaratmak, başkasına benzememek, özgün olmak? Dahası kişisel görüşlerimiz olarak bildiğimiz düşüncelerin hiçbiri bizim değildir. Aydınların ya da basit insanların söylediklerini, şöyle bir can kulağı ile dinleyin, o sözlerin ardında, kimi zaman açık seçik, kimi zaman da bulanık olarak, başkalarının kanılarını bulursunuz. O başkaları için de durum yine budur. Basit insanlarda elbette böyle olur demeyin; onlar adlarını bile bilmedikleri filozofların düşüncelerini özümsemişlerdir bilmeden, çünkü o düşünceler yağ lekesi gibi bütün beyinleri sarmıştır zaman içinde. Aydın diye tanınmış olanlar ise, çoğunlukla, ad vermekten kaçınırlar, kendi görüşleri olarak ileri sürerler kanılarını, çünkü kişilik ardındadırlar. Oysa inançla bağlandığımız düşüncelerimizi nasıl edindiğimiz konusu öyle çapraşık bir konu değildir: Kişiyi koşullandıran, oluşturan aile çevresi, okul, toplumsal ilişkiler, yaşamımızı sürdürmek için gereksediğimiz araçların sağlanması yolundaki tutumumuz, çabalarımız, bizden önceki kuşaklardan kalmış kesinkes doğrudur diye bellenen kanılardır görüşlerimizi belirleyen. Bu durumda, nasıl olup da kişisel düşüncelerimizden, inançlarımızdan söz açabiliyoruz? "Benim düşünceme, benim inanışıma göre" diye konuşmak yerine, "şu düşünceye, şu inanışa göre" diye konuşmayı yeğlemek daha doğru olmaz mı?

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, inandığımız, doğru diye belleğimiz düşüncelerin, dinlerden, felsefelerden, bilimlerden gelmiş olduğunu (ki öyledir) bilsek de, onları kendi malımız saymakta hiç de haksız değilizdir. Demek kişiliğimiz, ortak düşüncelerden birini ya da birkaçını seçip benimsemekle kurulur.

Değişme-Gelişme

Buraya değin güçlük çıkaracak bir durum yok, çoğu zaman anlaşmazlıklara, kavgalara, yol açan şey, düşüncelerle inançları karıştırmakla

ortaya çıkıyor. Kimsenin inancına karışılmayacağı için de konuşma çıkmaza saplanıyor ister istemez. Bakıyorsunuz, adam göğsünü gere gere " Ben kendimi bildim bileli bu kanıdayım." Diye övünüyor. O kanıya sonradan gelmiş olsa ne çıkar sanki? Demek eski olmak istiyorlar beimsedikleri düşüncede. Oysa bunun olanağı yoktur. Kurcaladıkça geriye doğru gider düşüncenin kaynağı. Bademler köylüleri " Ben Atatürkçüyüm!" diyene, " Hadi canım" diye karşılık verirlermiş. "Biz Hacı Bektaş'tan beri Atatürkçüyüz."

Bir düşüncede kazık kakmaktan hoşlananlar, düşünce değiştirenleri hoş görmezler. Örneği çoktur, tartışmacılardan biri, karşısındakini yenmek için, onun kırk yıl önce yazıp söylediklerini bulur, koyar ortaya; okuyan da parmak ısırır o düşünce değiştirenin düştüğü duruma. Bizde en çok Ataç'ı suçlamışlardır düşünce değiştirmekle. Ataç ise düşünce değiştirmenin çok zor bir iş olduğunu söylerdi: "Hiç kolay olur mu?" derdi, "Önce bir düşünceniz olacak, sonra bir düşünceniz daha olacak, sonra bir tane daha... ki değiştirebilesiniz." Yanlış anlaşılmasın, boyuna düşünce değiştirmek gerektiğini savunuyor değildi Ataç, yaşam boyu bir tek düşüncede (ya da inançta diyelim) ayak direyenlerin, bu bağlılığa, seçerek, deneyerek gelmediklerini belirtmek istiyordu.

Bir inançta saplanıp kalmanın en korkunç örneklerinden biri, şaşılacak şeydir, bilimde olmuştur. Bu da Aristotales'in ortaya attığı bir yasanın, ta Galileo'ya değin, iki bin iki yüz yıl denenmesidir. Bilindiği gibi, bu yasa, düşen cisimlerle ilgiliydi. Aristotales'in, "Çeşitli ağırlıktaki iki cisim, eşit yükseklikten bırakılsa, ağır olan, ağırlığı oranında çabuk düşer." Sözüne öylesine inanılmıştı ki, Galileo bunun doğru olmadığını Piza kulesinde yaptığı bir denemeyle tanıtladığı gün bile, zamanın düşünce değiştirmemekte direnen profesörleri, arkalarını dönüp gitmişlerdi. İşte burada düşüncenin inanç kılığına girdiğini görüyoruz. Gerçekten de, kilise, Aristoteles'i benimsediği, Hıristiyanlık ile bağdaştırdığı için, onun ortaya attığı düşünceleri dokunulmaz saymıştı. A Tanrı'nın kulu, ne olur, bir de denesen şunu!

... Montaigne diyor ki, "Nice insanlar, kendilerinin olmayan inanışlar için, başkalarından aldıkları, ne olduğunu bilmedikleri düşünceler için,

ses çıkarmadan, diri diri yanmışlardır. Bunun tersi davranışlar da görülmüştür: IV. Henry, Fransa tahtına oturabilmek için bir gecede din değiştirmiş, Protestan iken Katolik oluvermişti. O Katolikler ki, bir gecede, çoluk çocuk, yığınla protestan kesmişlerdi."

Havalandırma

Doğrusu aranırsa, düşüncelerle inançların, inançlarla çıkar kaygılarının nerede, ne ölçüde birbirine karıştığı, birbirini etkilediği kolay ayırtedilemez. Düşüncelerine ya da inançlarına karşı olan kimselere öylesine diş bileyenler ise, eline fırsat geçince öylesine kötülük edenler görülür ki, bir düşüncenin ya da bir inancın kişiyi bunca katı, bunca acımaz duruma sokması, çözülmez bir sorun olarak dikilir karşımıza. (...) Hitler, Yahudi'yi düşman saydı diye Almanya gibi bir ülkede onca işkence uzmanı nasıl çıktı? Bunlar neyi düşünüyorlardı? Hangi düşünceleri hangi düşüncelere yeğlemişlerdi?

Okumak, düşünmek, öğrenmek, konuşmak... bunlar kafayı taze tutmaya yaradığı ölçüde saygındırlar. Evlerimizin odaları gibidir kafalarımız da, temiz tutmayı gerekser. Bunun için değil midir Mevlana'nın, "Dünkü düşünceler dünle birlikte gitti." Demesi.

Melih Cevdet Anday, Cumhuriyet, 26 Ocak 1973

KENDİ KAFASI İLE DÜŞÜNMEK

İnsanın kişiliğini yapan etkenlerden biri de, onun, kendi kafasıyla düşünmesidir. Oysa, genellikle bunun tersi olmaktadır. Kendi kafasıyla düşünmeyi bir yana bırakalım, çoğu, başkasının kafasının hizmetçisi olmayı erdemlilik saymaktadır. İnsanı insanlığından uzaklaştıran bir tutumun erdemlilik sayılması ise önemli çelişkilerden biridir.

Nadir Nadi'nin otuz iki yıl önce yazdığı bir yazıyı okuyunca gerçeğin ne denli iç karartıcı olduğunu da iyice anladım. 1943'lerde şunları söylüyor Nadir Nadi: !... Kendi kafasıyla düşünmeyerek şuradan buradan toplan-

mış kırpıntı fikirlerle geçinen zavallıları hesaba bile katmayız. Çünkü, kuvvetli bir gövde üzerinde, yağma edilmiş bir banka kasası gibi bomboş duran kafalar bizi alakâdar etmez. Bazen belki onlara kızdığımız olur. Canlı olan bir beynin bu kadar hareketsiz kalmasına, bu kadar papağanlaşmasına şaşarız." (Sokakta Gürültü Var, s. 100)

Aradan nice yıllar geçti. Ansiklopedilerdeki kavramlar değişti. Uydularla, uzay taşıtlarıyla dört dönüldü Ay'ın çevresi. O günler insanlıklarının bile ayrımında olmayan kara Afrikalılar birer onurlu ulus olarak Birleşmiş Milletlere üye oldular. Onların her biri şimdi haritalarda önemli birer noktadırlar. Ortadoğu ülkeleri, Avrupa'nın siyasal yaşamını bile etkileyecek birer güç oldular. Ülkemiz devrimler geçirdi. Ulusal güç karşısında nice koca koca ulusların dize geldiği gerçeğini yaşadı yaşlı tarih. Ne ki, bütün bunlara karşın Nadir Nadi'nin dedikleri yürürlüktedir bugün de: İnsanımız kendi kafasıyla düşünmeyi öğrenememiştir, bunu ona öğretmemişlerdir. Hep o kafadan korkulmuştur. Bu düşüncenin gücünden ürkenler bulunmuştur. Okuyandan, yazandan uzak tutmak istemişlerdir toplumu. Kendi kafa donmuşluklarını halkta da görmek istemişlerdir. Ne yazık ki, halkımız da bu oyuna gelmiştir, zaman zaman, kendi kafasıyla düşünme-yenlerin tuzağına düşmüştür. Bu etkiden kurtulmak için de, kimi zaman, on yılını, yirmi yılını vermiştir. Böylece, o zamanı yaşamak isterken, zaman onu yaşamıştır, yani zamanın içinde etkisiz kalmıştır, yaşadığı döneme, insanın alınyazısına bir şeyler katamamıştır. Yalnız bununla kalsa yine iyi, kendi kafasıyla düşünmeyenlerin hataları gelip halkımızın sırtında bir ur gibi büyümüştür. En başta kendi kafasıyla düşünmediği için, başka kafaların yaratılarının etkisinde kalmıştır. Hiç bir zaman,yeryüzündeki büyük sanat yapıtlarının, bilimsel aşamaların, yüksek düşüncelerin, çağı sarsan değişimlerin, bir toplumun giderek insanlığın ürünü olduğuna inanmamıştır. Kendi inanmadığı için de, başkasının inanmasını da istememiştir. Hatta, isteyenlerin karşısına dikilmiştir. Haksız çatışmaların eli kanlı savaşçısı olmuştur. Yüzyıllardır süregelen düşünce akımının karşısına o da dikilmiştir.

Toplum olarak, hep bir "zavallı" gibi görmüşüzdür bu kendi kafasıyla düşünme-yenleri. Ne ki bu "zavallılık" perdesi altında her türlü çıkar

ilişkisinin baş oyuncusu olmuştur bunlar. Belirli çıkarlar nasıl kendi keselerine döndürülür, bunların bir numaralı ustalarıdırlar. Bu olanaklara sahip oldukları için de, insanseverleri, gerçek ulusçuları, aydınları halkın gözünden düşürmeye çalışmışlardır. Bugünkü çatışmaların temelinde bu çelişki kolayca görülür.

Bu genellemelerin ışığında her iki noktaya değinmek istiyorum. "Eurovision Ya-rışması"nde uğradığımız yenilgide kuşkusuz bu kendi kafamızla düşünmeyişimizin payı yok mudur? Tartışma götürmez bir gerçektir ki, biz oraya kendi kafamızla, kendi beğenimizle, kendi yüreğimizle, genel bir deyişle kendi müziğimizle gitmedik. Yenilen, yalnızca şarkımız, türkümüz olmadı, kafa yenilgisine de uğradık. Onların yıllar önce yaptıklarına öyküne öyküne, onlar gibi olmaya çalışa çalışa, en sonu, hiçliğimizin katı gerçeğini çarptılar suratımıza. Avrupalının, Amerikalının yıllar önce uyguladığını, müzik, edebiyat, sanat, bilim...sandığımız sürece de bunlar gelecektir başımıza.

Aslında yirminci yüzyılın başlarında ülkesine ulusal bir kimlik kazandırmak amacıyla devrimlere girişen Büyük Atatürk'ün amacı, kendi kafasıyla düşünmeyi bilen bir ulus yaratmaktı. Bunu gerçekleştirdi de. Ne ki, birtakım egemen güçlerin işine gelmedi. Ulusun kendi kafasıyla düşünmesi onların çıkarlarını engelliyordu. Bu nedenle tüm güçleriyle kafaları yozlaştırmaya koyuldular. Yozlaşan insan, bir bakıma kendi kafasıyla düşünemeyen insandır. Böylece, kendi kafalarının dışında düşünen insanlar türedi. Bu anlayışta olanlar, herkesin kendileri gibi olmasını istediler. Atatürk'ün gerçekçi Batıcılığının karşısına öykünmeci, emperyalist amaçlara hizmet eden bir Batıcılık çıkardılar. Bu Batıcılık, ulusların kişiliklerine bir şey katmayan, kapitülasyon kökenli, sömürgeci Batıcılıktır. Gerçekte, Atatürk'ün karşı çıktığı bir Batıcılığı çağdaşlık olarak kafalarda kökleştirmeye çalıştılar. Batı'da ne oluyorsa onu yapmaya kalkan, yaptıkça da kendine yabancılaşan insanlar böylece türedi. Kuşkusuz bu, Atatürkçülüğün özüne de karşı bir anlayıştır. Ne ki, hep bunlar, kendilerinin gerçek Atatürkçü olduklarını öne sürerler. Bir örtü, bir çıkar sığınağıdır onlar için Atatürk de, Atatürkçülük de.

Oysa, Atatürk Batıcılığının temelinde çağdaş uygarlık vardır. Batıcılık, "çağdaş uygarlık" anlamına gelir. Atatürk'ün sözcük donanımında, Çağdaş uygarlık kavramı, Atatürk'te, çağına bir şeyler katmış her ulusun üstünlüğünü, çağına bir şeyler katmayı öngören üstün yapıtlar yaratmayı karşılar. Ancak bununla, uluslar, başka kültürler altında ezilmekten kurtulacaklar, çağlarına katkıda bulunabileceklerdir. Kendi yarattıklarıyla, ulusal birikimleriyle, kendi kafası, duygusu, yüreğiyle çağına bir şeyler katmayan, çağa damgasını vuramayan bir topluma ulus denebilir mi? Ulus olma niteliğini bu anlamda yitirmiş bir toplum da ister istemez emperyalist emellerin gerçekleştiği kültürel ortamları yaratacaktır. Atatürk ise, gerek kişiliği, gerek yaptıklarıyla, emperyalizmin karşısında direngenliğin simgesi olmuştur. Dünya tarihindeki yeri budur. Bu nedenle, en başta, kendi kafasıyla düşünmeyenlerin Atatürkçü olmaları olanaksızdır. Çelişki, bu tür kişilerin kendilerini Atatürkçü sanmalarından, daha doğrusu, kendilerini Atatürkçü olarak tanıtmalarından doğmaktadır. Bu aldatıcı durum, sanırım ki bir süre daha geçerliğini koruyacaktır. Ama gerçek, er geç anlaşılacaktır.

Atatürk, ulusuna kişilik kazandırmak için ulusal kültür kaynaklarına yöneldi. Dış etkilerin bir toplumu tüketeceğini çok iyi biliyordu. Ulusal kültürün yozlaşmasının da dış kültürlerin baskısının sonucu olduğunu kavramıştır. Sanatçılarımız, düşünürlerimiz kendi dilimiz yerine Arapçayı, Farsçayı geliştirmişlerdi, bu dillerde ürünler vermişlerdi. Onlar gibi düşünmenin, duymanın, yaratmanın erdemine inandırılmıştık. Türk kültürü de, Türk dili de, Türk sanatı da onların etkisinde kişiliğini yitirmişti. Dilini, düşüncesini yaratan bir ulus, kendi kafasını da yaratırdı. Ülkenin başka kültürlerin boyunduruğundan kurtarılması da buna bağlıdır. Kendi kafasıyla düşünme gerçeği bu idi.

Bu yapılmadığı sürece ülkeler, kültür emperyalizminin etkisi altında kişilik çü-rümesine uğrayacaklardır. O ülke kişiliğini bulamayacak, kendi topraklarında başka kültürlerle hizmet edecektir. Böyle bir durumda da ne ulusal kültür olur, buna bağlı olarak da ne de ulusal kişilik. Çok bilinen bir gerçektir ki, ulusların kişilikleri ile emperyalizm arasında bir çelişki vardır. Emperyalizmin amacı, var olan kültürleri silip süpürmek,

yerine kendini koymaktı. Bilinçsiz toplumlar, kendi ülkelerinde başkalarının kafa-larıyla düşünerek emperyalizme hizmet ederler. İşbirlikçilik de bir bakıma budur.

Cevdet Yalçın

BİLGİNİN ÜRETKENLİĞİ

İnsan deneye deneye varmıştır, gerçek bilgiye, Bilginin kökeninde deney vardır, insanın yaşamı vardır, başka bir deyimle, yaşamın gerçeği, varoluşunun nedeni vardır. Bilgiyi bu açıdan, insanın üretkenliği açısından ele almak gerekir bu nedenle. Çağımız bunu daha çok zorunlu görüyor. Bilginin kullanılmak istenmesi yolundaki kanı da buradan doğuyor. Çünkü bilgi, kafadaki evrimini üretime dönüştürmedi mi işlevsiz kalıyor. Bu tür bilgilerin de, zamanla kafada katılaşması doğaldır. Bilgi kullanımdan gelir, kullanıma yönelmelidir. Aslında bilgi, doğanın kendinde vardır. Bu var olan, kafada oluşum süreci geçirir, sonra gene doğaya, insana döner. İnsan da doğanın bir parçası olduğuna göre, yaratan – yaratılan arasındaki eytişim (diyalekt) gerçekleşmiş olur böylece.

Kafadaki evrimini üretime dönüştüremeyen bilginin kafada bir katılaşmaya uğrayacağını ileri sürdüm. Aydınlık ilkçağ bilgilerinin, karanlık bir ortaçağ bilgisiyle karşılaşması bu katılaşmayla açıklanabilir mi bilmem, ama bilgi üretimsel bir değer taşımadı mı işlevini de yitiriyor. Kökeni önyargılara dayanan dinsel bilginin bir çağda, bir dönemde katılıp kalması bunun kanıtı sayılmalıdır. Çünkü kafadan dışarıya yansımayan bilgi bir süre sonra daha katı bilgilerle sınırlanır. Ortaya bir şeyler koymayan bilgi kuşkuyla karşılanır. Nitekim, çağları etkileyen bütün bilgilerin kökeninde bu kuşku vardır. Belki kuşku, bilgilerin özeleştirisidir. Şu da bir gerçektir ki, dinsel bilginin gelişen bilgi karşısında gösterdiği yengi, hep, hemen her çağda, bilginin üretim yoksunluğundan doğmuş-tur.

İlkçağ bilgisi üretimsel bilgi değildi. Kafada dönenip duran düşünceleri kavra-mışlardı İlkçağ düşünürleri. Maurice Cornforth'un deyimiyle, eski

yunan felsefecileri cisimlerin atomlardan oluştuğunu söylemişlerdi. Biz bugün, bunun doğru olduğunu biliyoruz. Ancak onlar bilmiyorlardı. Onların yönünden sadece şanslı bir tahmindi. Çünkü onlar, maddenin doğası hakkında şanslı tahmin ve spekülasyonlarda bulunurlarken, biz, sistematik bir biçimde araştırdık. Fikirlerimizi bu tür bir araştırmanın üzerine oturtup, o özel fikirlerin doğruluğunu denedik ve kanıtladık. Öte yandan, eski Yunanlılardan fazla bir şey bilmediğimiz daha birçok konu var. Aynen onlar gibi, biz de bu tür konularda hâlâ spekülasyonlardan başka birşey yapmıyoruz. Onlar gibi, ne kadar yakın olduğunu bulmak zorundayız ("Bilgi Teorisi", s.144). Ayrıca, toplumun çoğunluğu "spekülatif" de olsa bu bilgileri yaşayamıyordu. Bugün, bilgi yönünden gelişmemiş tüm ülkelerin yazgısı, o gün de geçerliydi. Yaşanmayan bilginin bilgi olmadığı da çağımızda iyice anlaşılmıştır. Gerçekte ise, gelişmişlikle gelişmemişlikteki ölçü de buradan çıkıyor. Gelişmemiş ülkeler, yaşanmayan bilgilerin tutsağı yapılmaya çalışılırken, gelişmiş ülkelerde bilgi, toplumun yaşamının bir parçasıdır. Kişi ya da toplum, bilginin uzağında değildir. İnsanlığın ortak yaratımı olan bilginin belirli bir kesimin tekeline girmesi de, bilginin yaşanırlığıyla açıklanabilir. Üretim araçlarını elinde bulunduran, üretilen her şeyin doğal sahibidir. Her şeyi belirli amaçlara, belirli kişilere yöneltmek temel yöntemdir. Geniş insan toplulukları ölçü değildir. Yaratım "cevheri"ni tek elde tutmak ve insanlar üzerinde bir baskı yaratmak yolunda geliştirilir bilgi. Nitekim bugün de, gelişmiş teknik, çağdaş bilgi, üretim araçlarını ellerinde bulunduran belirli bir kesimin tekelindedir. İnsan, kestiremediği bir geleceğe korku içinde ilerlemektedir. Ne denli silahsızlanmadan, şundan bundan söz edilse de, gelişmiş ülkeler, teknik üstünlüklerini daha çok silah alanında göstermektedirler. İnsan, çoğunluğu, böylece çağdaş bir korkuya sürüklenmektedir. Ulusların üstünlüklerinin yerini, kıtaların öbür kıtalar üzerindeki üstünlükleri almıştır. Veysel'in deyimiyle "Uzun ince bir yolda" olan insan gece gündüz nereye gittiğini bilememektedir.

Yukarıda değindiğimiz gibi, aydınlık ilkçağ düşüncesinden sonra gelen karanlık ortaçağ düşüncesinin doğmasındaki ekonomik ve toplumsal etkenler üzerine görüş bildirecek değilim. Ancak, üretime dönüştürüleme-

yen bilgilerin, daha katı, daha karanlık bilgilerle yozlaştırılacağına inanıyorum. Kuşkusuz, ilkçağ bilgisi, erdemliliği öğretmiştir insana. Düşünmeyi, mantık yürütmeyi de öğretmiştir. Bu bilgiler, insanın kafasında bir düşünce dönemini de aratmıştır. Madde, varlık, Tanrı, insan, bilgi, düşünce, sonsuzluk... kavramları üzerinde çok kafa yormuştur insanoğlu, ne ki bilgi, bir türlü kabuğunu çatlatıp toplumsallaşamamıştır. Ardından gelen koyu ortaçağ, yapılanları da silip süpürmeye çalışmıştır. Ama düşünsel gelişme, önemli bir aşama aşmıştır. "İlkçağ bilgisi, ortaçağ bilgisinin (dinsel bilginin) karşısına üretken olmayan bilgiyle değil, üretime dönüşmüş verilerle çıkmıştır. Bu nedenle, Sokrates kolaylıkla baldıran otuyla zehirlenmiştir, ama katı engizisyon yönetimi de olsa, Galile'yi kolaylıkla ipe çekmeyi göze alamamıştır. Mantığın etkili olduğu bir gerçektir. Geniş insan yığınları mantıkla bir yerlere sürüklenebilir de, ne ki, büyük değişimler büyük üretimlerin sonucudur. Sokrates'in yarattığı inanç, Galile'ninkinden aşağı değildi. Ama Sokrates düşünsel varsayımlarla kuruyordu mantığını. Galile ise mantığını üretime dönüştürmüştü. Dünya dönüyor derken, bu dönüşü hesaba kitaba da döküyordu. Bu nedenle ortaçağ sonrası düşünce, her söylenenin, her düşünülenin üretime dönüştürülmesi gerektiği mantığını yaratmıştır. Deneysel yöntem dediğimiz budur. İnsanın kafasındaki atomsal devingenlik laboratuvara inmiştir. İç gözün sezdiği, dış gözle de kanıtlamıştır. Düşüncenin üretime dönüşmesi sözüyle anlatmak istediğimiz de budur. Bu kavramın ışığı altında bilgi, varabilecekleri son nokta olan nesnel gerçeği doğru yansımaları olarak oluşturulmuş, denenmiş kavramların, görüşlerin ve önermelerin bir toplamıdır." (Agy., s. 145). İnsanı temel birim alan "hümanizma" sözcüğünü de bu açıdan değerlendirmek gerekir.

Hümanizmayla bilgi, insanın buyruğuna girmiştir, elinin altında soyutluk kazanmıştır. Sezilen her şey bir görünürlük kazanmıştır. O çağdan sonra, insanın saygınlığı, yarattıklarıyla, ürettikleriyle açıklanmıştır. Nitekim bilgisini araca dönüştürmüş toplumlar, çağlarının sorumluluklarını da taşımışlardır. Bilgisini üretime dönüştürmemiş toplumlar da, doğal olarak, çağdışı kalmıştır. Gelişmiş ülkelerin bir kesimi de bu bilgileri, gelişmemiş ülkelerin kültürleri üzerinde bir baskı aracı olarak kullan-

mışlardır. Çağımızın önemli sorunlarından biri budur. Gelişmemiş ülkelerin çıkarcı azınlığı, bu etkilemeyi kültürel açıdan bir kalkınma sayar. En kısa sürede, kendi kültürlerini başka kültürlerin baskısı altında yozlaştırır. Üretim araçları onların elinde olduğu için, ülkenin yozlaşmasına büyük çoğunluk baş kaldıramaz.

Çağımızın genel önemli sorunlarından biri olan bu koşullanma, özellikle toplumların eğitim düzenlerine etkisini yoğun biçimde duyurmaktadır. Görünüşte bilginin değeri vardır. Okullar bilgi üretirler sözde. Ama koşullayıcı eğitim anlayışının etkisindeki toplumlar, üretken bilgi yerine, önyargılı bilgilerle düşünmeye alıştırılırlar. Boş laf, olmayana inanma, erdemlilik sayılır böyle toplumlarda. Eğitim, yaratıcı olmayan, hoşgörüsüz, çağının gelişimi konusunda, bilinçsiz robotlar yetiştirmenin aracı olur. Bu da, insanlığın yaratımına, bir kesimin el koymasının sonucudur. Oysa bilgi de eğitim de insanlığın ortak ürünüdür. Bütün insanlığın ondan yararlanma yöntemleri bulunmalıdır. Bu yapılacağına, baskıcı yöntemin egemenliğinde insan, araca dönüştürülüyor. Toplumlararası dengesizlik de buradan doğuyor.

Ülkemizdeki son eğitim uygulamaları bu gerçeği somut örneklerle yansıtıyor. Bugün eğitimin amacı, değerleri yozlaştırmak, bilgisizliği erdemlilik katına ulaştırmak insanın kafa gücünden çok kölece davranışlarından yararlanmak için insanlık dışı yönlerini işletmeye yöneliktir. Öl dendiği zaman ölen, öldür dediği zaman öldüren bir çağdaş köle türü gittikçe yayılıyor dünyaya. Gelişen düşüncelerin önü alınacakmış gibi, şimdilik en büyük güven bu çağdaş kölelere duyuruluyor.

Tüm gelişmeler gösteriyor ki, geçen çağlar, insanın insanlığını bulma çağıydı. Bu çağ ise, insanın insanlığını kurtarma çağıdır. Tarih insanın, yenilmez gibi görünen neleri yendiğini nesnellikle kanıtlar. Deneysel yöntem, düşsel kurgu döneminin geçtiğini her gün yeni buluşlarla ortaya koymaktadır. Bu nedenlerle, insanlığa yeni bir kölelik çağı yaşatılamayacaktır. Gelecek, insan emeğinin yengisiyle biçimlenecektir. İnsanlık ise, geleceğini kurmanın evrensel sancısını çekmektedir. Her yerdeki tedirginliğin nedeni budur.

Adnan Binyazar

TÖRPÜLENMİŞ BEYİNLER

Birkaç yıl öncesine değin bende hastalık olmuştu. Gazetelerde ilginç gördüğüm yazıları kesiyor, dosyalıyordum, öyle ki on'a yakın dosya doldurmuşum. Nedense güç geldi, sürdüremedim. Dosyalar bir köşede duruyorlar. Geçenlerde şöyle bir alıp karıştırdım, öyle ilginç yazılar var ki... Kestiğim anda değersiz olan kimi haberler, bugün için apayrı bir değer kazanmış. Kimi gelişen ya da sonuçlanan olaylarsa gülünç geliyor şimdi.

Bugünü bırak, kimbilir otuz veya kırk yıl sonra oturup bu yazıları karıştırmak ne değin ilginç olur. Düşün ki dünya görüşümüz değişmiş,kimi gizler aydınlanmış olacak. Ama dediğim gibi bu işlerle uğraşmak için ayrı bir zaman ister. Gazeteleri dikkatlice okuyacaksın, ilginç bulduğun yazıları kesecek, konusuna göre dosyalayacaksın... zaman isteyen bir iş.

Çok değil, otuz otuz beş yıl öncesine değin çoğumuzun kafasında ay üstüne kocaman soru işaretleri çakılıydı. Hayat var mıydı, bizim gibi insanlar yaşıyor muydu orada, bitkiler, madenler üstüne varsayımlar... oysa bugün çoğu sorular aydınlanmış durumda. Yine de kimi haberler şaşırtıcı oluyor. Haber şöyle: "Ruh Hekimleri Ulusal Federasyonu" üyesi George Louis Pasteur Ay'da yaşayan bir insanla, telepati ile konuşuyormuş. Adı "Lumne Zen"miş arkadaşının. Onun verdiği bilgiye göre Ay'da yaşayanlar, Kopernik krateri civarındaki mağaralarda oturmakta ve canları istediği zaman diğer gezegenleri ziyaret etmekteymişler. Nasıl, güzel bir haber değil mi? Pasteur sözlerinin doğruluğunu kanıtlamak için arkadaşının yağlı boya bir portresini de yapmış. Yazı yayınlandığında telepatiye inananlar bunun olabileceğini açıklamaya çalışırlarken kimileri de gülüp geçtiler. Basit, belki de gülünç bir haberdi, ama birkaç gün yepyeni düşüncelere saplandığımızı yadsıyamayız.

Daniken'in Tanrıların Arabaları adlı yapıtını okudum. İnsanlığın binlerce yıl önce uzaydan gelen astronotlar tarafından üretildiğini, bugünkü uygarlığımızın tohumlarını bu varlıkların ektiğini savlar. Hayli ürkütücü ve düşündürücü bir sav. Okumasına okudumk ama, doğrusunu söylemek

gerekirse eski heyecanımı yitirmişim. Belki de üstünde çok düşündüğüm, tartıştığım bir konuşu yeni baştan karıştırmaktan olacak. Yine de ilginç. Kimi konular bir başka açıklıkta göründü, kimi düşünüler de çevremizin çok ötesinde. Kişi bir yerde duruyor, düşünemiyor ötesini.

Daniken tanrı diye uzaydan gelen astronotlara diyor. Öyle ki ilk insanlar bu uzay yolcularına korkulu bir saygı duyarlamış. Bilmedikleri bir yerden gelip yine aynı şekilde ortadan yittikleri için "Tanrı" diye tapınmışlar onlara. Normal bir düşünceyle saçma, diyeceğiz. Zaten böyle bir önyargı ile düşünmeye başlarsak bu kitaplar üstüne tartışmak bile olanaksız. Oysa Daniken bugün düşünülemeyecek hiçbir şey kalmamıştır diyor. "Olamaz" ve "olanaksız" gibi sözcükler, modern araştırmacıların sözlüğünden silinmiştir. Bu yeni yolun hâlâ dışında kalanlar, yarın gerçeğin insafsız hükmü ve zoru karşısında, ister istemez yola geleceklerdir diyerek algılarımızı zorluyor. Yalnız bizimle uğraşsa iyi, adam kutsal kitaplara, yüzyıllardır bellediğimiz öğretilere ve büyük bir tutucu insan kitlesine karşı çıkıyor. Bu yıldırımları üstüne çekmek için yeterli değil mi? Kimi onun için ütopist dedi. Kimi bir paranoyak hayalci, kimi de yirminci yüzyılın bir peygamberi. Asıl yargıyı zaman verecektir, zira Daniken'in yaptığı yalnızca izleri ve olayları yorumlamak.

Gerçi olayları yorumluyor ama ele aldığımız örnekler ilginç. Yirminci yüzyılda bile yetkinliğini koruyan Piri Reis'in haritaları! Eksiklik bir yana bugün araştırılmamış yerleri olsun gösteriyor. Daniken'in varsayımına göre en modern teknik araçlarla bu haritalar havadan çizilmişlerdir. Daha Maya ve Sümerlerdeki teknik hesaplar, kutsal kitaplardaki öyküler, İnka taş kabartmaları, Paskalya adalarındaki heykeller, Kuzey Afrika'nın mağara resimleri... Hepsi yazarın amacına uygun olarak yorumlanmış.

Ya Sodom ve Gomore?... kutsal kitaplarda bir giz gibi duruyor. Daniken bu iki şehrin öyküsünü ele alarak yıldırım ve kükürt yağmurları ile yıkılmadığını, aynı tahribatın Hiroşima'da atom bombasının yaptığını ve Sodom ve Gomore'nin de yabancı yıldızlardan gelen astronotlar tarafından atom ile yok edildiğini yazar. Gerçi hiçbir olay için somut bir kanıt yok, oysa hiç kimse çıkıp da tersini savlamıyor.

Evren bir yana, daha kendi yerimizi bilmiyoruz bu boşluk içinde. Kökenimiz nedir, nereden geldik, nereye gidiyoruz?.. Bu dediğin büyük bir gizi çözemezken düş de olsa bu kör karanlığa ışık tutacak birkaç düşünce kırıntısına nasıl karşı çıkabiliriz? Kişi bir yerde kendini düşlere bırakmak, avunmak istiyor. Bugünkü bilim – kurgu romanları bu özlemi en iyi dile getirmekte. Başka dünyalar, uzay yaratıkları, algılarımıza sığmayacak düşünceler... Oysa hepsini çocukların Binbir Gece Masallarını dinlediği gibi dinliyoruz. Bugünkü teknik uygarlık içinde zorunlu bu, yanlış ta olsa bir düşünceye inanmak. Daniken kimseden hipotezlerine inanmasını istemiyor. Yalnız, evrende bizimkinden başka daha bilmediğimiz milyonlarca yıldızın bulunmasına karşı, piri reisin eski haritalarına karşı, insanlık tarihinin anlamsızlıklarla dolu eski kitap ve geleneklerine karşı hiçbir şey yapamayız diyor. "Öyle hatıralar ki, sonradan tanıtlanacak ve onlara inanmak çağrısına gerek kalmadan insanlık tarihini aydınlatacaktır."

"Tanrıların Arabaları"nde Daniken geçmiş ile bugün arasında bir köprü kuruyor. Dediğim gibi bazı gizlere ışık tutmaya çalışmış. "Yıldızlara Dönüş" kitabında ise bu köprüyü geleceğe doğru uzatıyor. Çağdaş bir Jules Verne gibi çıkıyor karşımıza. Bugünkü teknik gelişmeleri gözönüne alarak, gelecekte olabilecekleri ilk kitabındaki hipotezlerine dayandırarak inceliyor. Huxley'in "yeni Dünya" sı gibi. Bu günkü uygarlığın çok ötesindeki bir evrime doğru gittiğimiz muhakkak. Zaman ve evrim bunu gösteriyor. Daniken de bu gelişmeyi inceleyerek şöyle diyor:, "Öyle bir geleceğe inanıyorum ki bir zamanlar bir geçmişti, ama insanların değil, içimizde etkisini yapan ve günün birinde yine bu gün olacak olan "Tanrı"ların geçmişi..." Uzay ve tohum" diye üçüncü bir kitap daha yayın-lanmış. Okumadım. Yalnız iki kitabında gördüğüm kadarıyla çok yerde kendini yineliyor.

Çok geniş bir ipotez ve kısır olanaklarla ancak bu kadar olur. Bir hayalci de olsa bu hayal genişliğini kutlamak gerekir, cesaretini de. Koca bir insan kitlesini karşısına alabiliyor korkusuzca.

Doğru. Bir de genişlettiği düşünce dünyamızı düşünsene. Belki, – belki değil muhakkak – Daniken'in açtığı bu yolda yürüyenler olacaktır çok. Değil mi gizleri çözmek, bilinmezlikleri aydınlatmak için bir dürtü var içimizde, araştırmalar sürüp gidecektir. Yakında Daniken'i çok gerilerde

bırakacak hayal üstü hayal yapıtlar okursak hiç şaşmayalım. Ola ki her yeni düşünüye dur diyen beyinler törpülenir biraz.

Cedvet Yalçın

ÇAĞIMIZA TERS DÜŞENLER

Matbaanın yurdumuza sokulmasını üç yüz yıl geciktiren, batı uygarlığının Tanzimat'a hatta bir bakıma Cumhuriyetimizin kuruluşuna kadar sınır kapılarımızdan içeri sızdırmak için yırtınan, başlarındaki sarıkların ağırlığı ölçüsünde kafaları boş kişiler, İslâm'a aykırıdır diye bütün olumlu bilimlere karşı çıkarak yurdumuzda endüstri çağının başlamasını yakın zamanlara kadar önlemişlerdir.

Ulusumuzun dünya ulusları arasında en gerilerde bulunuşu, yüzyıllarca Türk yönetimi altında yaşamış birtakım ülkeler gelişmişler arasında yer alırken bizim hala az gelişmişler safında kalışımız bu akla mantığa aykırı görüşte direnenlerin her türlü uyanış hareketlerini önlemiş olmalarından başka neyle yorumlanabilir?

Bu dar ve tutarsız yaşam felsefesini inanılmaz bir inatla savunmaktan geri kal-mayanların ulusumuza yaptıkları kötülükler yalnız geçmişte kalmış olsaydı gene de şükrederdik halimize. Ama turizmin ahlaksızlığı da birlikte getireceği iddiasıyla otel motel yapımını aksatmaya kalkışanları görmüyor muyuz yanımızda, karşımızda?

İslâmi geleneğe aykırıdır diye Latin harflerine yan bakan, Arap yazısını ve dilini aramızda yaymak için hiçbir fırsatı kaçırmayanlarla dolu yanımız yöremiz. Kadın haklarına, erkek–kadın eşitliğine karşıdırlar, Atatürk'ün özgürlüğe kavuşturduğu Türk kadınını bütün uygarlık haklarından soyduktan sonra kafalarının içi kadar karanlık örtüler altında köleleştirmeye çalışırlar.

Mısır'daki El Ezher Üniversitesinde İslâm Felsefesi okutan bir Fransız profesörü bana Hz. Muhammed zamanında Hicazda kadınların asla ör-

tünmediklerini, bu geri adetin onlara sonradan, fethettikleri ülkelerden geçtiğini anlatmıştı. Bu görüşünü belirttiği Arap profesörlerin kendisine "Evet haklısınız ama bu konuyu kurcalamamak daha doğru olur." Dediklerini de eklemişti sözlerine. Gerçek budur: İslâm'ın birçok kuralları Hz. Muhammed'in ölümünden sonra, türlü etkiler altında, o ilk saflığını yitirerek yozlaştırıldı. Böylece, halife ve sultanların işini kolaylaştıracak gericiliğin alabildiğine gelişmesini sağlayan bir ortam yaratılmış, daha sonraları din konusunda o akıl ermez "Artık yorum kapıları kapanmıştır." Yasası ile de tıpkı papalığın ortaçağdaki tutumunu andıran bir karanlık dönem başlamıştır. Gericilerimizin Atatürk'ü sevmeyişlerinin başlıca nedeni de, kendisinde önce kimsenin söylemeye cesaret edemediği gerçekleri açıkça ortaya koyarak, hacılar, hocalar, şeyhler saltanatına son vermiş olmasıdır. Atatürk'ün ulusun başa geçmesine kadar bütün ileri hamleleri durdurmuş ve bilimsel gerçeklerin ortaya konmasını önlemiş olan bu yorum yasağı bugün dünyamızda yalnız bazı komünist memleketlerde uygulanmaktadır, Marx'ın yanılamayacağı, dolayısıyla eleştirilemeyece i gerekçesi ile.

"Tanrı her yarattığı kişinin rızkını verir." İlkesine dayanarak nüfus planlamasına kesin olarak düşman kesilenler sanırlar ki Müslümanlar ne kadar çoğalırlarsa o kadar güçleneceklerdir. Oysa gerçek olan bunun tam tersidir. Geri kalmış ülkeler için en büyük tehlike nüfus artışında aşırı bir hıza varılmasıdır. Çünkü bu artış ekonomik kalkınmaya, endüstrileşmeye harcanacak gelirleri bir işsiz açlar kalabalı ı doyurmaya ayırmayı gerektirir. Bu artık tartışılmayan bir bilimsel gerçektir. Ama bilim de kim oluyor? Fizik ve kimya gibi ana bilim dallarını bile dinsel inanları bozuyor diye yasaklamaya kalkışanları görmüyor muyuz aydın saflarında bugün. Gâvur ahlaksızlığını beraberinde getirir diye turizm gelirlerine kapılarımızı kapamayı öngören kişiler, hem de ne nüfuzlu kişiler, açıkça söyleyebiliyorlar yurdumuz için böylesine zararlı düşünceleri ve onları eyleme çevirme fırsatını da gözleyerek bir yandan.

Resme, heykele, genellikle, güzel sanatların her türüne karşıdırlar. Gelip geçmiş uygarlıkları temsil eden milyonlarca değerdeki çıplak hey-

kellerimizi de bir gün kırmaya ya da giydirmeye kalkışırlarsa hiç şaşmayalım.

Kalan dünya peşinde yalan dünyaya boş vermeyi Tanrıya yaklaşmanın yolu sa-yanlar sayesindedir ki Doğu Müslüman dünyası, böyle ezilmiş, böyle boynu bükük duruma düşmüş, çalışmayı erdem saymış olan Hıristayanlara avuç açmak zorunda kalmıştır. Kaderin değişmeyeceği, yazgının bozulmayacağı ilkesinden yola çıktınız mı, alnınıza yazılmışsa ve gününüz çatmışsa onu bozmak kulun elinde değildir diye karşıdan hızla gelen bir otomobilin üstüne yürüyebilir, Tanrı nasıl olsa evde ekmek bekleyenlerin rızkını sağlar düşüncesiyle çalışmanın gereksiz olduğuna karar verebilirsiniz. Kul ne kadar yoksul olur ve vaktini Tanrıya dua ile geçirirse cennetin nimetlerinden o ölçüde yararlanacağı telkini Doğu ülkelerinin uyuşturucu maddesi olmuş, dünya servetleri ona dirsek çevirmeyenlerin kasalarını doldurmuştur.

Batı dünyası da geçirdi bu inanç sapmasını uzun bir süre. Ortaçağı kaplamış olan koyu karanlık ve sefalet bunun doğal sonucu oldu. Ama Fatih'in İstanbul'u fethinden sonra İtalya'ya sığınan birtakım Bizanslı bilginler eski Yunan felsefesi ve bilimleriyle ilgili kitapları Latinceye İtalyanca'ya çevirerek Batıyı aydınlattılar. Böylece başladı Batıda Rönesans (Dirilme) adı verilen dönem. Bir zamanlar Antik çağ bilginlerini İspanya'ya, oradan da öteki Avrupa ülkelerine taşımış olan Arapların sonradan o eski dinamizmi yitirmeleri sonucu Endülüs Arap İmparatorluğu çökünce, bu iyi yönden gelen ak aydınlık kılavuzluk etti Batıya. Böylece İslâm'ın yersiz bir dinsel bağnazlık yüzünden kaçırdığı fırsat Hıristiyan ülkelerin ellerine geçti. Doğu, yüzyıllar sürecek uykusuna yatarken Batı yüzyıllar sürmüş uykusundan uyandı. Böylece uygarlık ve dünya servetleri el değiştirmiş oldu. İslâm'ın içine düştüğü gafletten yararlanan Avrupa, İslâm ülkelerini istila edecek yerde ekonomik açıdan sömürmeyi yeğ buldu ve mışıl mışıl uyumaktan geri durmaması için ona en etkili ninnilerini okumayı sürdürdü.

Engizisyonlar çağının Hıristiyan dünyasını, bir de günümüzün bilim yolu ile dünyayı aydınlatan uyanık Avrupa'sını karşılaştırın. Onu bugün-

kü düzeye getiren etkenler içinde en güçlüsünün din taassubu belasından kurtulması olduğu sonucuna varırsınız ister istemez.

Bugün Avrupa'nın birçok ülkelerinde Hıristiyan Demokratlar çoğunlukta ya da iktidardadır. Sonra bir de bakarsınız Sosyal Demokratların eline geçiverir iktidar. Hiçbir sarsıntı, kökten değişme görülmez o ülkelerde. Çünkü bu partilerin ideolojilerinde mantık ve ulus yararı ölçülerini aşan bir temel ayrılık yoktur. Ancak yönetim ayrıntılarındadır görüş farkları. Bu yüzden ne o partiler arasında ne de onları tutanlar arasında düşmanca ayrılıklar göze çarpmaz. Uygar ülkelerde halkın ana sorunları üzerinde tartışılmaz. Uygarlıkla, ulus çıkarlarıyla taban tabana zıt görüşlerin ortaya atıldığı görülmez. Demokrasinin gerektirdiği düşünce özgürlüğü en geniş ölçülerde uygulandığı halde kış-kırtıcı ajanlara, halkı birbirine düşürerek meşru sayılamayacak yollardan iktidarı elde etme manevralarına ise asla göz yumulamaz. İnsanlık dışı, uygarlık dışı, halk çıkarlarına, bilime karşı görüşler ileri süren politikacılara rastlanmaz. Rastlanmaz, çünkü halk uyanmıştır. Sahteyi sahiciden, yanlışı doğrudan ayırt edecek olgunluk ve bilince erişmiştir. Bu aşamaya erişinceye kadar politik dalgalanmalar içinde daha çok vakit kaybedecek, çok güçlükler çekeceğiz. Bu süreyi kısaltmanın tek yolu ise eğitimden geçer. Halk uyanmalı, bilinçlenmeli ki kendi çıkarlarına sahip çıkacak bir erginliğe kavuşsun.

Ne demişti Atatürk? "Bir dinin tabii olması için akla, fenne, ilme ve mantığa uy-gun olması lazımdır." Bu sözlere bir mim koyun ve düşünün. Ülkemizde gerçek aydınların büyük bir çoğunlukla dinden kopmuş olmaları, din yolunda halkı aydınlatmaya çalışanların akla, mantığa, bilime aykırı bir yolda direnmelerinin doğal bir sonucu değil midir? Halk eğitilerek gerçek aydınların sayısı çoğaldıkça bu kopuş da hızlanacaktır. İşte halkın cahil ve koyu bir taassup içinde kalmasını isteyenler bu gerçeği sezdikleri için telaştadırlar. Oysa bu gidişe engel olmanın daha kestirme bir yolu vardır. Kendi rotalarının yanlışlığını kabul ederek gerekli düzeltmeyi yapmak ve akıntıya karşı kürek çekme sevdasından vazgeçmek.

İslâm dünyasında taassup ve cahilliğe karşı yer yer uyanma ve reform hareketleri başlamıştır. Gönül isterdi ki Atatürk'ün ülkesi, Atatürk döne-

minde olduğu gibi, bugün de İslâm'a bu yolda önderlik ve yol göstericilik görevini üstüne alsın. Ulusça kurtuluşumuz ve uygar dünyaya ayak uyduruşumuz bu ülkünün gerçekleşmesine bağlıdır.

Cevdet Yalçın

KADERCİLİĞİMİZİN SORUMLULARI

1836 yıllarında Türkiye'de bulunmuş bir yabancı yazar PARDOE o tarihlerde İstanbul'da pek yaygın veba hastalığına karşı Müslüman ahalinin hiçbir sıhhi ve tıbbi tedbir almadan yaşaması ve her şeyi şuursuzca tanrıya bırakması olayı dolayısıyla "Padişahlar Kent'i" adlı kitabında şunları yazar: "Arzum hilafına çizmiş olduğum bu manzara ne kadar dehşet verici olursa olsun Türkler hastalığın sirayetinden korunmak hususunda hiçbir tedbire başvurmuyorlar; ve bu gerçekten şayanı hayret bir şey. Onların öylesine inanışları var ki her mümin, ister Padişah emri ile öldürülmüş veya ister veba hastalığına yakalanarak ölmüş olsun, hiçbir cehennem teftişinden geçmeden doğruca cennetlere ve huri'lerin kolları arasına girecektir, veba hastalığının gayrimüslim halk arasında fazla zayiat vermemesi olayını da şuna hamletmektedirler ki Tanrı Müslüman olmayanları yeteri kadar sevmediği için onların ölmelerine de çalışmamaktadır; bu zaiyatın az oluşunun sebebinin, kendilerinin tamamiyle ihmal edip de gayrimüslimlerin başvurmuş ol-dukları sıhhi ve ihtiyatı tedbirler olduğunu düşünmek zahmetine bile katlanmışlar. Türkün, aslında bu derece büyük bir riske, gözü kapalı olarak, bu derece istercesine koşması, hayret edilecek bir şey."

Bu konuda çeşitli cehalet örnekleri verdikten sonra yazar şöyle devam ediyor: "Yaygın veba hastalığı konusunda diyebilirim ki Türkler ne basiret ve ne de mantık sahibi görünmekteler. Her şeyi kadere terk etmiş olmaları keyfiyeti, onların tabii atalet duygularını kökleştiriyor."

Fatalizm

Din adamının körüklediği fatalizm: Sağlık koruma çarelerine başvurulmaması, temizlik kaidelerine riayet edilmemesi ve pislik içerisinde yaşaması sebebiyle yayılan ve şehri kasıp kavuran veba hastalığı 1836'larda İstanbul'da adeta felaket halini almıştı. Halk, bilhassa susuzluk dolayısıyla pislikten ve mikroptan kurtulamıyordu. Sırf pislik ve tedbirsizlik nedenleriyle insanlar vebadan ölürken, camilerde din adamları, her şeyin tanrı emri olduğundan, kader ve kısmete boyun eğmek gereğinden, Müslüman kişilerin nasıl olsa cennete gideceklerinden bahisle halkın hiç bir tedbir ve çareye başvurmadan tevekkül içerisinde beklemesi yollarını hazırlarlarken, gayrimüslim azınlık ve bilhassa Rumlar, kendi kiliselerinde kendi din adamlarından tavsiye ve telkinleriyle her türlü sıhhi tedbiri almakta ve asıl önemli bir bol su tedarikinden geri kalmamaktaydılar. Zira onlara kendi din adamları ve Tanrı'nın sevgisine ancak bu yollardan mazhar olabileceklerini söylemekteydiler. Bundan dolayıdır ki İstanbul'daki Rumlar her şeyden önce yeteri miktar su depolama ve temiz kalabilmek imkanlarını ve çarelerini aramış ve bulmuşlardı; veba denilen o korkunç hastalığın korkunç afetinden de bu suretle, nispeten de olsa, uzak kalabilmişlerdi.

Onlar bunu yaparlarken, bizimkiler sadece dua ederek ve bunun dışında başkaca hiçbir tedbire aldırış etmeyerek, hiçbir sağlık kaidesine önem vermeyerek, ölüp gitmekte idiler. Gayrimüslim halk kendi din adamlarının gayreti ve akıllılığı sayesinde korunma imkanlarını arar ve bulurlarken bizimkiler, aklı ve mantığı bir kenara atarak bütün kaderlerini din adamına ve Tanrıya terk etmişlerdi. Yıl: 1836...

Bu tarihten aşağı yukarı yüzyıl önce, 1755'lerde bir başka yazar. Baron da TOTT, ki Türkler arasında 23 yıl yaşamış ve onları yakından tanımış bir kimsedir. 4 cilt halinde yayınladığı kitabında hemen hemen aynı müşahadeyi ortaya vurur: Türkün hiçbir tehlikeye ve hiçbir şeye karşı akli ve mantıki sayılabilecek tedbire başvurmaz olduğunu ve yaygın hastalıklar mevsiminde Rumların, Musevilerin ve Ermenilerin mikrop ve pisliğe karşı gereken sağlık çareleri sayesinde oldukça etkili sonuçlar sağladıkları halde Türklerin önleyici veya tedavi sağlayıcı hiçbir tedbire başvurma-

dıklarının veya böyle bir şeyi Tanrıya bıraktıklarını söyleyerek: "... Türkler en büyük güvenliği kör bir kadercilikte bulmaktalar." Hükmünü verir.

Değişen bir şey yok

Değişmiş bir şey yok: Aradan iki yüz yıldan fazla bir süre geçmiş olduğu halde ilmin ve fennin akılları durduran gelişmesi içerisinde Türk, yine aynı kaderci niteliğiyle, yine aynı kafadaki din adamının telkin ve tavsiyeleriyle, her şeyini tanrıya terk etmiş, her şeyini tanrıdan bekler durumdadır. Kamyonunun tepesine "Tanrıya emanet" levhasını takıp da camideki hocanın cennet hikâyelerini dinledikten sonra artık onu trafik kaidelerine riayet ettirecek kuvvet yoktur bu dünyada, kafasını kullanmak lüzumunu bile hissetmez; vasıtayı sadece "ayağı" ile kullanmaktan başka yapacak şey bulamaz. Bu sebeple en basit ve tabii bir tedbire dahi aldırış etmeden trafik esaslarını çiğnerken başına gelecek felaketleri düşünmez.

Üzerinde veya koynunda en öldürücü hastalıkların mikrobunu taşıyabilecek "Bit'i bulduğu zaman, Diyanet İşleri Başkanlığının Yüksek Fakülte bitirmiş yetkililerinden aldığı fetvaya kavuştuğu an, kendisini ebediyetlere aday bulur. Şeriatın Hanefi yorumcusu al–Abnur'dan veya İbrahim Al–Halabi'den feyiz alan bu saygı değer kişilerin irşatları dururken müsbet akıl yollarına gitmek kadar büyük günah olur mu onun için?...

Sonuç

Thomas Paine, XVIII inci yüzyıl sonlarına doğru yayınladığı "Akıl Çağı" adlı kitabında gerçek din'in en büyük düşmanlarının "Fanatik'ler" olduğunu söyler. Fanatizm Montesquieu'ye göre en ziyade "çocuklar" da ve "cahil ve ilkel" kişilerde görülen bir şeydir. Toplumlar için de durum budur... Türk'ü "akıl" dışı yollarla ve akla aykırı davranışlara sevkeden din adamlarımızla savaşacak güce, Cumhuriyet devri boyunca hiçbir zaman bugün olduğu kadar muhtaç kalmadık. Ne hazindir ki çeşitli eğitim müesseselerinde "aydın din adamı" diye yetiştirilen kişiler arasında bir tek din adamı çıkıp da 1000 yıl öncelerinin fıkıh esaslarına dayanarak fetva veren diyanet işleri Başkanlığının karar ve davranışlarına karşı sesini yükseltme cesaretini gösteremiyor.

Prof. Dr. İlhan Arsel

LAİKLİK VE POLİTİKA

Laikliğin ders kitaplarımıza kadar girmiş yaygın, bilinen bir tanımı olduğunu anımsayalım: Din konusu ile dünya işlerini birbirine karıştırmamak ya da dünya işlerini din işlerinden ayrı tutmak. Bu tür yalın tanımlamaların soyut düzeyde bir şeyler anlattığı kuşkusuz olan bir şey de vardır ki, böyle soyut yaklaşımlarla, laiklik olgusunu tam olarak kavramak ve bunun uygulamaya dönük yüzü hakkında yargılara varmak olanaksızdır. Nitekim, son günlerin "irtica" tartışmalarında ortaya çıkar kargaşalığın bir nedeni de, tartışmaya katılanların, çok karmaşık bir olgular demeti içinde yer alan ve tarihsel oluşumu belli koşullara bağlı olan bu olguyu yeterince tanımamaları ya da tanımak istememeleridir.

Devrimci Hareketlerin Baş Sorunu

Hangi tanımla başlanırsa başlansın, laiklik kavramı üzerinde düşün üretmek isteyenlerin, önce "din" olgusu üzerinde durmaları zorunludur. Din olgusuna "mistik" ya da "metafizik" bir bakış açısıyla yaklaşılabilir. Bu işin "inanç" yönüdür. Başka bir bakış açısı ise "bilimsel" ya da "rasyonel" yöntemdir. Her iki yaklaşımın da laiklik kavramıyla ilintili birtakım sonuçları ya da yansımaları olabilir. Ama, asıl önemli olan bakış, din olgusuna "politik" yönden bakmaktır. Bunu şöyle özetleyebiliriz: din, toplumsal bir kurumdur ve toplumdaki bütün ilişkileri kucaklayan, bu ilişkilerin oluşması, oluşturulması ve biçimlenmesi olduğuna göre iki kurum arasında kaçınılmaz bir "kesişme" vardır. kendi alanında birinin ötekini yok saymasına olanak yoktur. Şu halde, bunları birbirinden ayırabilir miyiz; ayırabilirsek nasıl?

Tarihte, toplumsal yapıyı değiştirmek, başta ekonomik olanlar gelmek üzere, toplumsal ilişkileri belli bir politik hedefe göre yeniden şekillendirmek isteyen devrimci hareketlerin baş sorunu bu ayrım sorunu olmuştur. Kimi devrim hareketlerinde, din kurumunun ortadan kaldırılması ya da özünün değiştirilmesi bir politik alanda yapılmak istenen işlerin engeli olmaktan çıkarılması için başvurulan bu yolun, somutta yüzde yüz başarı-

ya ulaştığı bir örnek yoktur. Başka bir yöntem ise, söz konusu ayırımı, politikanın bir alanını genişletmek, din kurumunun alanını ise daraltmak suretiyle gerçekleştirmektir. İşte, kanımca,laiklik adı verilen ilke, bu yöntemin uygulanmasından doğmaktadır.

Şunu açıkça belirtmek gerekir ki, laiklik ilkesi bir "politik tercih" ilkesidir. Dinin, kurum olarak, böyle bir ilkeyi "benimsemesi" kesin olarak olanaksızdır. Çünkü bütün dinlerde (özellikle semavi dinlerde), "dünyada olanlara karışmama" gibi bir tavır olamaz. Bunun için, din kurumunun, kendi kendine, "toplumsal ilişkilere" karışma alanını daraltması ve "Sezar'ın hakkını çoğaltması" düşünülemez. (Bu açıdan son zamanlar da ortaya atılan "Osmanlı devleti laikti" türünden savlar temelden yanlıştır. Osmanlı Devleti bir din devletidir.) Buna karşılık, bireyin, kendi iç dünyasında, hem dindar hem de laik olmasına bir engel olmamak gerekir.

Batı'daki örneklerde laiklik adını verdiğimiz "politik tercih" tarihsel gelişimin ürünü olarak oluşmuştur. Toplumsal yaşamı bütünüyle kucaklayan "din devleti" ya da "dine dayalı devlet" tipinden, laik devlete geçiş süreci yüzyıllar almıştır. Bu sürecin "motoru", düşünce ve vicdan özgürlüğü, rasyonele ve bunlara dayalı bilimsel gelişmedir. Toplum tarafından özümlenen ve benimsenen bu süreç sonunda, dinin "toplumsal ilişkilere karışma " alanı gitgide daralmış , dünyevi ilişkilerin", din kurallarına dayanmayan esaslara göre düzenleneceği bir "politik tercih" olarak kabul edilmiştir. Toplumsal onaya dayanan bu tercih bugün, kendisine "Hıristiyan uygarlığı" adını da veren Batı uygarlığının temel taşlarından biridir. Bu temeli yerinden oynatmak imkansız olduğu için, batıda kiliseye bağlı okulların bulunması, nikâhın dinsel törenle kıyılması, devlet başkanının kutsal kitap üzerine yemin etmek türünden olguların, dinin toplumsal ilişkilerinin tü-münü yeniden egemenliği altına alması gibi bir "geriye dönüş"le ilgisi ya da ilintisi yoktur. Bu nedenle, Batı kendi uygarlığına "Hıristiyan" denmesinden de kaçınmamaktadır. (Sadece bunlara bakıp, temeldeki konsesustan habersiz olarak bizdeki laikliği savunan düşünce özgürlüğü yandaşlarına "çift standart uygulama" suçlaması yöneltmenin ne kadar yanlış olduğu da meydandadır.)

Cumhuriyetin Kurucularının Yerinde Tutumu

Bizde, laiklik ilkesi lehine ortaya çıkan politik tercih ise, Batı'dakinden farklı bir sürecin ürünüdür. Cumhuriyet dönemine kadar yürürlükte olan devlet düzeni din kurumuna bağlı bir düzendir. Birtakım kuralların bunun dışında kalmış olmasından tersine bir sonuç çıkmaz. Her şeyden önce "hukuk"un "şeriat" olarak nitelenmesinden, toplumsal düzenin din esasına bağlı bir düzen olduğu anlaşılır. Öte yandan siyasal iktidar da kesinlikle din kaynaklı ve dayanaklıdır. Halifelik şeyhülislâmlık, fıkıh, taaddüdü zevcat, ahkamı şeriyyenin tenfizi, sürre alayı, fetva, huzur dersleri, talakı selase, tekke ve zaviye imtiyazlı tarikatlar vb. ile donanmış bir toplumu dine dayanmayan bir toplum olarak nitelemeye kalkmak için gülünç olması göze almak gerekir.

İşte cumhuriyetin kurucuları, politik bir amaç olarak seçtikleri toplumsal değişim ile kendilerinden önce oluşmuş bu yapı arasındaki çelişkiyi çözme sorunu ile karşı karşıya kalmışlardır. Ülkede, Batıda olduğu gibi, yıllarca süren bir gelişmenin ürünü olan ve toplumsal onaya kavuşmuş ve kökleşmiş bir "tercih" mevcut olmadığından, bunun, devrim uğruna, "tepeden" yapılması gerekmiştir. Bu davranışta yadırganacak ya da kınanacak bir yön yoktur. Toplumsal değişmeyi hedefleyen bir devrimci kadronun, hele dinsel temele dayalı bir siyasal iktidarı ortadan kaldırarak iktidara geldikten sonra, böyle bir politik tercihi yapması kaçınılmazdı. Kendi temelini "bilime" "akla" ve "özgürlüğe" dayandırdığı savı ile siyaset sahnesine girenler, din olgusuna bu açıdan bakmak ve kendi politikalarını uygulayabilmek için, dinin "dünyevi ilişkilere" uzanan alanını daraltmak zorundaydılar. Hilafetin ilgası,. Şeriyye Mahkemeleri'nin kaldırılması, Tevhidi Tedrisat Kanunu, Tekke ve Zaviyelerin Seddi, 1928'deki Anayasa değişikliği, hep bu tercihin ürünleridir. Yapılmak istenen iş, kısaca toplumu ve toplumsal ilişkileri yeniden biçimlendirmek için, politik eylemin alanını genişletmek, dinin etki alanını daraltmaktı. Hemen belirtmek gerekir ki, bu tercih yapılırken, din kurumunu büsbütün kaldırmak ya da özünü değiştirmek kimsenin aklından bile geçmemiştir. O kadar ki, din hizmetlerinin görülmesi, önceki gibi, bir kamu hizmeti niteliğinde görülmüş ve devletin görevleri arasında bu da yer almıştır. 1937 yılında yapılan

değişiklikle Anayasaya laiklik ilkesi konduktan sonra da, din hizmetleri yine devletçe örgütlenmiş olarak devam etmiştir.

Çok duyarlı ve siyasal bakımdan oldukça da riskli olan bir konuda yapılan bu tercihi, nedenleriyle birlikte, doğru olarak algılamak gerekir. Çağdaş uygarlığa geçiş, değişim ve yenileşme için toplumsal yapıda köklü değişiklikler yapılması hedeflendiğine göre, politikanın, kendi alanını genişletmesi ve aynı alanı kapsayan dini bu alandan çıkarması şarttır. Bunun aracı da laiklik ilkesinin kabulüydü. Cumhuriyetin kurucuları bu tercihi cesaretle yapmışlar ve toplumsal değişimin yasal yolunu açmışlardır.

Dikkat çekici olan bir noktada şudur: Cumhuriyete karşı çıkanlar, karşı devrimciler, toplumsal yapıda meydana getirilen bütün öteki değişiklikleri bir yana koyarak, aslında bunların bir çeşit aracı işlevine sahip olan laiklik ilkesine saldırmayı yeğlemişlerdir. Bu tavır nedensiz değildir. Karşı devrimcilerin amacı, dinin toplumsal ilişkiler ve kurumlar üzerindeki egemenlik ve etkinliğini yeniden kurarak, politikanın alanını daraltmaktı. Buradaki başarı cumhuriyetin kurucu kadrolarının meşruluk temellerini ortadan kaldıracaktı. Ayrıca, bu ilkeyle ilgili olarak oluşmaya başlayan toplumsal onay da daha başlangıçta engellenmiş olacaktı. Atatürk'ün "irtica" adıyla anılan davranışlar karşısındaki çok şiddetli tepkisini anlayabilmek için bu noktaya dikkat etmek gerekir.

Aradan bunca yıl geciktikten sonra, laiklik tartışmasının ülkenin siyasal günde-minde hâlâ yer almakta bulunması şaşırtıcı değildir. Koşullarda meydana gelmiş olan köklü değişikliklere karşın, toplumda, dinin siyaset alanının dışında tutulması konusunda kökleşmiş bir "engel onay" henüz oluşmamıştır. Böyle olunca, din özgürlüğü maskesi altında hareket eden güçler,yeniden, dinin politik alana yayılması biçimdeki asıl amaçlarını gerçekleştirme faaliyetlerine girişmişlerdir. Aslında Türkiye'de din özgürlüğüne karşı çıkan kimse yoktur ve bu özgürlük de Anayasanın güvencesi altındadır. Ne ki amaç bu özgürlüğü elde etmek değil, bunu kullanarak siyaset alanını işgal etmektir.

Sonuç

Soruna bu açıdan bakılınca, Anayasaya bağlılık yemini etmiş bütün politikacılar için tutulacak yol, cumhuriyetin temel tercihi olan laiklik ilkesini inançla savunmaktır. Okullara zorunlu din dersi koymak, tarikatlara göz kırpmak, öğrenim birliğinin yıkılmasına yol açacak uygulamalara çanak tutmak ya da Kuran'dan ayetler okuyarak laikliği anlatmaya çalışmak, doğal olarak, bu savunmanın kapsamına giren davranışlar değildir. Üstelik bunların nereye varacağı da bellidir: Politik kadrolar, din özgürlüğü konusu ile, bunları birbirine karıştırmakta devam ederlerse, çok geçmeden, üzerinde koşuşup durduklarının devamını gerektirecek hiçbir desteğin kalmadığını göreceklerdir.

Prof. Dr. Aydın Aybay

SOFTALIK

Softalık, bir düşünce,bir bilgi kanseri diye anlatılabilir. Yaşayan, gelişen bir organizmanın en işlek yerinde birden bir katılaşma, bir kabuklaşma. Varsın olsun, denir, aldırış edilmez. Ak beden üstünde kara bir ben gibi hoş da görünebilir. Derken kara ben başlar koca gövdeye ölüm ağlarını germeye, işleyeni durdurup işletmeye, bütün çürümelerin hızıyla varlığı sarmaya.

Softa bir tekdüşünceyi dondurup keskinleştirdiği, billurlaştırdığı için kendini kolay tanıtır, beğendirir. Sözleri çürüyen her şeyin kokusu gibi, yayılgan, girgin dokunaklıdır. Bildiği bildik, dediği dedik insan, canlı cenazenin ta kendisi olduğu halde, ya da belki öyle olduğu için, insanları koyunlaştırıverir. Bir de bakarsınız cıvıl cıvıl yaşayan insan tomurcukları, çiçek açmış kızlar, delikanlılar leş gibi kokan bir düşüncenin büyüsüne kapılmış, kendi dallarını kesiyorlar. Doğan güneşin, pırıl pırıl bir derenin, yemyeşil bir bahara açılmış bir pencerenin önünde, mutluluğun eşiğinde bir insan, bütün bunlara pislik atan bir papazın yap dediğini yapıp, yapma dediğini taş çatlasa yapmıyor,yapamıyor.

... Softalığın bir düşünce bir bilgi hastalığı olduğu şundan bellidir ki, bu hastalık yalnız insanlarda görülür. Hangi hayvana softa diyebilirsiniz? Gerçi hayvan, hep aynı yuvayı yapması, bildiğinden şaşmaması bakımından softaya benzer, ama o düşünmediği, düşünemediği için hayvandır. Softaysa düşünebilirken düşünmediği için softadır. Bu bakımdan ona, hayvanca, yani bildiğini geliştirmeden yaşayan insan da denebilir. Hayvanlar kızmasın ama, softa çok benzer onlara. Tıpkı onlar gibi softa da dünyayı oldum olası yalnız kendi açısından görür ve düşüncesi hep aynı yerde otlar, hep aynı dereden su taşır.

Softa ister istemez bir bilginin donmuş da olsa bir düşüncenin adamıdır, bir görüşe ölesiye bağlıdır. Onun için halk çok defa softayı idealistle karıştırır, düşüncenin en büyük düşmanını bir düşünce kahramanı olarak görür. Oysaki, kendinin bile olmayan, bir eski, bir aşılmış düşünceyi yaşatmak isteyen softa, kendi yarattığı, ya da kendine mâl ettiği bir düşünceyi gerçekleştirmek isteyen idealistin tam tersidir. Peygamberler, ermişler, evliyalar, önderler, softa kişiler değildir; onların düşüncelerini dondurup sömürenlerdir softa. Mevlâna Celalettin bir idealistti, onun düşüncesini kurtulduğu çıkmaza yeniden sokan nice Mevleviler ise birer softadır. Mevlâna: "Ya olduğun gibi görün, ya göründüğün gibi ol" mu demiş? Onlar tam olmadıkları gibi görünmüş, tam görünmedikleri gibi olmuşlardır.

Softalık bütün insanlığın baş belasıdır. Bizim için özellikle tehlikeli olması başlıca şu sebeplerden ileri gelir: Biz eskiden kopmak, değişmek, yenileşmek isteyen bir milletiz, softalarımızın çoğu ise çok eski, hortlak sayılacak kadar eski (fotoğraf çektirmeyi günah sayacak kadar eski) bir düşüncenin softalarıdır. Dönmek, hatta durmak bizi birçok milletlerden daha fazla sarsar. Kaldı ki, eski dünyamızdan dönmek istesek de dönemeyecek kadar kopmuşuz. Bir başka sebep, bizde softalığa karşı en etkin silahın, aydınlığın az oluşudur. Çoğunluğu okuma yazma bilmeyen bir yerde softa her dilediğini yaptırabilir, hele partiler ya ister istemez, ya işlerine gelerek softalara göz yumarlarsa. Biz softalardan çok çekmişiz. Yakın tarihimiz bir softalarla savaş, çok defa da bir softalara boyun eğme tarihidir. Çok eskiden hiç olmazsa savaşlarda işe yarayan softa son tarihimizde, ordunun Batılılaşması gerekince, düşmanın ekmeğine yağ sür-

müş. Batılıların bizden öğrendiğini yeniden öğrenmeye bile gâvurluk demiş. Bugün yeni dünyaya ayak uydurmak için yaptığımız her şey, bizim softamızın, fırsat bulur bulmaz yıkacağı şeydir. Yeni Batıdan gelir, Batı gâvurdur, o halde yeni gâvurdur.

Sabahattin Eyüboğlu, Mavi ile Kara

LAİKLİK VE UYGULAMASI

Laiklik, memleketimizde, maalesef, yanlış anlaşılmıştır. Bu konuyu bilmeyenler, halkımızın dini inançlarını çıkarları için kullanılmış ve kullanmakta olanlar, laikliği dinsizlik diye öğretmişler ve öğretmektedirler.

Laiklik devlete ait bir niteliktir. Devlet, etten,kemikten, sinirden yapılmış canlı bir varlık olmadığı için, devletin dini olmaz. Fakat devlet, vatandaşlarının benimsedikleri dinler karşısında şu iki tutumdan birini yeğleyebilir.

1. Vatandaşların benimsedikleri dinlerden bir tanesini resmi din olarak tanımak,

2. Laik olmak.

Tarih boyunca yeryüzündeki devletler bu iki tutumdan birini benimsemişler, niteliklerini bu iki şekilden birine göre saptamışlardır. Birinci niteliği kabul etmiş, birinci tutumu benimsemiş bir devlette:

A) Devlet, kişinin din işlerine karışır.

B) Din de devletin işlerine karışır.

İkinci niteliği kabul eden, ikinci tutumu benimseyen laik devlet ise:

A) Devlet, kişinin din işlerine karışmaz.

B) Din de devletin işlerine karışmaz.

Eski çağlarda devletler, birinci tutumu benimsemiş, birinci niteliği kabul etmişlerdi. Bu yüzden, insanlık, yüzyıllar boyunca çok acı çekmiş, eski Roma'da kralın dininden olmayanlar, stadyumlarda (kolizelerde) aslanla-

ra ve kaplanlara parçalatılmış ve yedirilmiş; İspanya'da papazların kurdukları Engizisyon Mahkemeleri kararı ile kralın ya da papazların kurdukları Engizisyon Mahkemeleri kararı ile kralın dininden olmayanlara tarihte "Engizisyon Mezalimi" diye anılan anlatmakla bitmez zulüm ve işkenceler yapılmış. İslâm tarihinde, bizim Türk tarihimizde mezhep ayrılıkları yüzünden kanlı savaşlar ve soy kırımları olmuş, milyonlarca insan bu yüzden can vermiştir.

Çağımızda ise, yeryüzündeki bütün ileri ve uygar devletler ikinci tutumu benimsemiş, ikinci niteliği kabul etmişlerdir.

Yeni Anayasamızın 19. Maddesi şöyle diyor: "Herkes, vicdan ve dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir. Kamu düzenine ve genel ahlaka veya bu amaçlarla çıkarılan kanunlara aykırı olmayan ibadetler, dini ayin ve törenler serbesttir."

Kimse, ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz. Kimse dini inanç kanaatlerinden dolayı kınanamaz."

Bu maddenin anlamını belirtmek üzere yaşadığım birkaç olayı anlatacağım:

1) Yıl 1918. Yani kırk beş yıl önce. Doğum yerim Simav ilçe merkezinde gördüğümü anımsadığım manzara şu: Her gün öğle namazı yaklaşırken, zaptiyeler, (jandarmalar) çarşıları dolaşmaya başlarlar. Dükkanları kapattırırlar ve halkı camiye öğle namazına gitmeye zorlarlar. İkindi namazı zamanı yaklaşınca, aynı şey yinelenir. Esnaf, fesüphanallah diye homurdanarak, alışverişini yarıda bırakarak, dükkan kepenklerini kapatır. Kimisi abdest alarak, kimisi abdest almadan, süngü zoru ile camiye gider. Şimdi düşünelim. Bu nedir? Bu, devletin dine karışmasıdır. Devlet kuvveti olan jandarma, halkı öğle ve ikindi namazını camide kılmaya zorlamaktadır. Tarihlerden öğrendiğimize göre, bütün Osmanlı tarihinde, bu böyle olmuştur. Hele cephelerden yenilgi haberleri geldikçe baskı ve zor daha da artırılarak, bu böyle devam etmiştir. Bu mudur Müslümanlık? Müslümanlık, kişi ile Allah arasında olan bir iştir. Hiç kimsenin karışmaya hakkı yoktur. Her kul dinine, Allahı'na araya kimse girmeden, ne dev-

let, ne de herhangi bir kimse girmeden, hiç kimsenin karışmasına, aracılığına gerek duymadan bağlıdır. Bizim dinimizin temel felsefesi, ana ilkeleri gereği budur. Bu, o kadar böyledir ki, atalarımız ele geçirdikleri ülkelerin halkına, İslâmiyeti kabul etmelerini teklif etmişlerdir, ama sadece teklif etmişlerdir. Onları zorlamamışlardır. Çünkü dinimizin buyruğu şu idi: "İslâmiyeti teklif edersin. Zor kullanmak yok. Kendi hür iradesiyle kabul ederse ne ala. Etmezse, bırak dinince dinlensin." Görüyorsunuz ki, bizim dinimiz esasen laik.

Atatürk devrimleri bu konuda ne yaptı? Anayasaya laiklik ilkesini koydu. Sonra da bu ilkenin gereği olarak hiç kimseyi jandarma kuvveti kullanarak, öğle ve ikindi namazına gitmeye zorlamadı. Dedi ki, devlet olarak, vatandaşlarla Allah arasındaki işe karışmam. Her koyun kendi bacağından asılır. Herkes öteki dünyasını, ahiretini kendi düşünsün. Bunu yapmakla Cumhuriyet, dinimizin ilkelerine tam anlamıyla saygı gösterdi. Dinimize özgürlüğünü verdi, kutsallığını sağladı. Bu tutumun Anayasamızdaki ifadesi şudur: "Herkes, vicdan ve dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir. (...) Kimse, ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya zorlanamaz."

Cumhuriyetten önce devlet, herkesi namaz kılmaya, jandarma kuvvetiyle zorladı. Okullarda öğrencilere, zorla namaz kıldırıldı. Ramazan ayında, herkesin göreceği şekilde oruç yiyenleri, polis ve jandarma yakalar, mahkemeye verirdi. Çünkü "alenen naksı kıyam" yani "açıkça herkesin gözü önünde oruç yemek" suçtu. Cumhuriyet döneminde, devlet laik olduğu için, her vatandaş bu bakımdan özgürdür. Çünkü herkes kendi ahiretini kendi düşünür, kendi hazırlar. Çünkü yeni Anayasamızın 19. Maddesine göre, "Kimse dini inanç ve kanâatlarından dolayı kınanamaz." Bütün Cumhuriyet döneminde böyle olmuştur. Bundan sonra da böyle olacaktır. Devlet karışmayacaktır. İsteyen vatandaş, beş vakit namazını, ister evinde, ister camide kılar. Canı isteyen kuşlukta kalkıp, kuşluk namazını da kılabilir. İsteyen vatandaş istediği kadar nafile namazı da kılabilir. İsteyen vatandaş, Ramazanda orucunu tutar. İsteyen, üç aylarda da tutar. İsteyen vatandaş üç aylarda, birer hafta oruç tutarak, ramazanı karşılar, uğurlar. Hiç kimse karışmaz.

İsteyen vatandaş namaz kılmaz, oruç tutmaz. Ona da kimse karışamaz. Çünkü herkes öteki dünyasını ahiretini kendisi düşünür.

2) Geçen yılın Ağustos ayında seçim bölgem olan Çanakkale'de 117 köyü ziyaret ettim, her birinde, seçmenlerimle, en aşağı bir buçuk saat konuştum. Onlara memleketin sorunlarını, yapılan ve yapılacak işleri, özellikle o sırada hazırlanmakta olan planı ve plan fikrini anlatmaya çalıştım. Yüz on yedi köy içinde sadece ikisinde tartışmam gerekti.

A) Bu iki köyün ikisinde, konuşmamı bitirdiğim zaman, otuz beş yaşlarında bir vatandaş, bana "Efendim hepsi iyi, güzel. Din işinden hiç bahsetmediniz. Din işini de ele alsanız." Dedi. Bunun üzerine, bütün konuşmamı, kalabalığın arka sıralarında, bir iskemle üzerine çıkarak dinlemiş olan yaşlı vatandaşı gözlerimle aradım, göremedim. İskemleden inmişti. Sordum. O vatandaşın Ali Dayı olduğunu söylediler. Ali Dayıyı yanıma çağırdım. Onunla, herkesin duyacağı şekilde şöyle konuştum:

Ben – Ali dayı, kaç yaşındasın?

Ali Dayı – Yetmiş dört yaşındayım.

Ben – Ali Dayı, namaz borcun var mı?

Ali Dayı – Yok!

Ben – Yani Alı Dayı, Allah gecinden versin, sana bu akşam bir emri hak vaki olursa, öbür dünyaya namaz ve oruç bakımından borçsuz olarak gideceksin, öyle mi?

Ali Dayı – Evet!

Ben – Demek ki Ali Dayı, namaz ve oruç borcun olmadığı için, çocukların, hocalara, bu maksatla para vermeyecekler onlar da (Kabültüke, heptüke) diyerek devir yapamayacaklar.

Ali dayı – Evet.

Ben – Ali Dayı sana namaz ve oruç on iki yaşını bitirince farz olduğuna ve şu anda borcun olmadığına göre tam altmış iki yıldır namaz kılıyor ve orucunu tutuyorsun öyle mi?

Ali Dayı – Evet.

Ben – Ali Dayı, Cumhuriyet ne zaman ilan olundu?

Ali Dayı – 1923'te

Ben – Cumhuriyet ilan edileli kaç yıl geçti?

Ali Dayı – (Hesaplamak üzere biraz durakladıktan sora) Otuz dokuz yıl.

Ben – Cumhuriyet ilan edileli otuz dokuz yıl olmuş. Ali dayı, sen de altmış yıldır, namazını kılıp, orucunu tutuyorsun. Demek ki sen, Abdülhamit devrinde namaz kılmaya, oruç tutmaya başladın. O gün, bugün, yani, Abdülhamit devrinde, bütün Meşrutiyet devrinde, Cumhuriyet devrinde namazını kıldın, orucunu tuttun, öyle mi?

Ali Dayı – Evet.

Ben – Cumhuriyet devrinde, 1923'ten bu yana Atatürk devrinde, İnönü devrinde, bir gün de bu köye, Çanakkale valisi, veya ilçenin kaymakamı veya jandarma komutanı, köyün muhtarı veya jandarma çavuşu veya jandarma eri veya herhangi bir kimse, gelip de "Ali dayı artık laiklik ilan edildi. Namaz kılmayacaksın, oruç tutmayacaksın, camiye gitmeyeceksin. Niçin namaz kılıyorsun? Niçin oruç tutuyorsun" dedi mi?

Ali Dayı Hayır.

Bunun üzerine, bana "Efendim, hepsi iyi, güzel. Fakat, din işinden bahsetmediniz. Bu din işini de ele alsanız." diyen vatandaşa hitap ederek:

– Görüyorsunuz ki, Ali dayı, (62) yıldır, namazını kılmış, orucunu tutmuş. Bir tek vakitlik namaz, bir tek günlük oruç borcu yok. Ali dayıya kimse karışmamış. Serbestçe ibadetini yapmış. Daha ne istiyorsunuz? Dedim. Muhatabımın verecek cevabı yoktu. Sustu.

3) Çanakkale'nin bir diğer köyünde de, konuşmamı bitirmiş, ayrılmak üzere iken, 80 yaşlarındaki bir vatandaş,

– Efendim, ben bu köyün imamıyım. İmam Hatip Okulu mezunuyum. Ne olur, dinimizi terakki ettirsek, dedi.

Ben – Dinin terakki ettirilmesinden ne anlıyorsun? Dinin terakki etmesi ne demektir? Ne yapılmasını istiyorsun?

İmam – Dinimizi terakki ettirelim.

Ben – Yani ne yapalım?

İmam sustu. Cevap bulamadı.

Ben – Bu köyde, Müslüman olmayan var mı?

İmam – yok.

Ben – Bütün köy halkı, yedisinden yetmişine, herkes Müslüman öyle mi?

İmam – Evet.

Ben – Bu köyde, din terakki etmiş işte. Daha ne istiyorsun? Müslümanlığa kazanılacak kimse kalmamış bu köyde. Hepsi kazanılmış, Köy, kamilen din bakımından fethedilmiş.

İmam gene sustu. Cevap bulamadı.

Ben – Köy halkının hepsi camiye gelir mi? Hepsi namaz kılar mı?

İmam – Gelen var, gelmeyen var. Kılan var, kılmayan var.

Ben – Bak bu olmadı. Devletimiz laiktir. Vatandaşın din işine karışmaz. Namaz kılmayan, oruç tutmayan, yarın ahirette hesabını kendisi verecek. Bundan sana ne,bana ne? Senin vazifen, camiye gelen cemaatin önüne geçip namaz kıldırmaktan ibarettir.

Ankara Üniversitesinin çeşitli fakültelerinde yetişmekte olan genç öğrenciler, "LAİKLİK VE TATBİKATI" konusunda bir açık oturum tertip ederek, bu oturumda konuşacak hocaları arasında, eski hocaları olan benim de bulunmamı arzu ettiklerini, telefonla bildirdiler. Memnuniyetle kabul ettim. Bu oturum, MONAKO otelinin düğün salonunda 28 Nisan 1963 pazar günü yapıldı. Konu, herhalde çok ilgi uyandırmış olacaktı ki, salon hıncahınç dolu idi. Soruları, cevapları, tartışmaların, açık oturumun sonlarına doğru aldıkları yön karşısında, yanımda oturan profesör arkadaş eğilerek kulağıma, "Şefik bey, biz aydınlar, galiba uyuyoruz. Memleketin şu haline bak. Dünya nereye gidiyor, biz neredeyiz. Feza çağında, biz mezhepler konusu içindeyiz." demekten kendini alamadı.

Şefik İnan, Milliyet 1 Temmuz 1963

SOFTALIKLAR VE ÖTESİ

I.

Onların yürekleri vardır ama anlamazlar; gözleri vardır ama göremezler, kulakları vardır ama işitmezler. İşte bunlar hayvanlar gibi hatta daha da sapıktırlar.

(Araf Suresi, Âyet 179)

Softalık ve gericilik yalnız az gelişmiş ülkelere ve inançların katılaştırılarak yanlış yolda kullanılmasına özgü bir olgu değildir. Kimi zaman bütün toplumlarda ve ayırı akımlarda görülen olumsuz direniştir. Bertrand Russell, bunu "insan topluluklarının yakalandıkları kafa hastalıklarından biri olarak" niteliyor ve "Bir adam, bir konuya başka her şeyi hiçe sayacak kadar aşırı bir önem verirse o adama softa demek yerinde olur." Yargısına varıyor.

Nasıl tanımlanırsa tanımlansın, gerçek şudur ki: Her softalığın ve geriye itişin temelinde genel olarak toplumsal ve eğitimsel hastalıklar yatmaktadır. Dün böyleydi, bugün de durum değişmemiştir. Hoşgörüsüz toplumlarda çağdaş koşulların ve buluşların getirdiği her ileri atılış, tutucuların gizli ve açık direnişleriyle karşılanmıştır. Sokrates'in öldürülmesi, Galile'nin yargılanışı, kanlı engizisyon mahkemeleri ve kapkaranlık ortaçağ... Muhiddin–i Arabilerin, Hallac–ı Mansurların din adına ölümle cezalandırılması, İmam–ı Azâm gibi büyük din bilginlerinden birinin her gün arttırılan Halife değnekleri altında can verişi... Hitler ve Stalin zulümleri ve daha nice benzeri olaylar hep aynı toplumsal kafa hastalığı sonu, din adına, töre adına, toplum düzeni ve dogmalar adına işlenmiş cinayetlerdir. Dikkatle incelenirse çoğu kez bu acı olayların altında gizli bir elin ve çıkarcıların parmağı vardır. Hindistan, İngilizlerin saldırısına uğradığı zaman, saldırganların, "Domuz yağıyla yağlanmıştır, kullanan dinsiz olur." Fısıltılarını yaydırmaları karşısında, Müslüman Hintliler, özgürlüklerini savunabilecekleri silahlarını kolayca bir yana atıp öteki dünyalarını kurtarmak için bu dünyada köleliklerini kolaylaştırmışlardır.

Bunu yaparken İslâmlığın bir özgürlük dini olduğunu unutarak kendi bindikleri dalı kestiklerinin farkında bile olamamışlardır.

Softa ve gerici ne ister, tutumu nedir? Çoğu zaman düşünüp eleştirmeden ve derinliğe inmeden bazı dogmalara, bazı kanılara bağlanmamıştır o. Bazı şeyler öğrenmiştir. İçinde bulunduğu toplumsal yetersizliklerin açık bıraktığı bir kapıdan girmiş ve orada gördükleri dışında bir görüş açısı kazanamamamıştır. Her şeye, her olaya ve herkese bu açıdan bakar. Artık bağlı olduğu tutkuların ve kendi doğrularının kölesidir. En ufak bir arama ve bulma çabası yoktur. Bu yoldaki her çabayı "istemezük" yaygarasıyla karşılar. Tek kurtuluş yolu onun yoludur çünkü! Onun gibi düşünmeyenler, kesin olarak yanlış yoldadırlar, zararlıdırlar. Savaşmak gerek, taşlamak gerek ya da gücü yetiyorsa öldürmek. Kendisinden güçlü karşısında susar, kış uykusuna yatar. Çoğu zaman açıklama para etmez. Galile'nin dürbünüyle aya bakıp üzerindeki lekeleri gördükten sonra "Görüyorum ama, Aristo üstadımızın kitaplarında yazmadığına göre... merceklerinizi bozuk olsa gerek." diyen adamın durumu...

II.

Şeriat oğlanları niçin yol keser bana.
Hakikat deryasında bahri oldum yüzerim.

Yunus Emre

Bizim toplumumuz bu gerici ve istemezükçü akımların acısını çok çekmiştir, hâlâ da çekmektedir. Kullanılan tek silah genellikle din olmuştur. Her yeniliğe, her düzeltme hareketi ve ileri atılışa din adına ve "Din elden gidiyor." Çığlıklarıyla karşı durulmuştur. Hakkımızı Kurtuluş Savaşı'na karşı çıkanlar yine dini bir gerekçe gibi kullanıp bölme ve baltalama eğilimleri göstermişlerdir.

Bugün de durum pek iç açıcı değildir. Dünyadaki büyük bilimsel ve toplumsal gelişmelere karşın Türkiye, aşırı sağın dogmalarıyla olduğu yerde saymaktadır. Bunlardan bir bölüğü, din gibi inandığı kendi dogmalarına uymayan her harekete gerici, kentsoylu (burjuva) damgasını, ötekiler, laik ve toplumcu her harekete gözlerini kırpmadan komünist damgasını vurmaktadırlar. Bu karşıtlık, bir düşünce ayrılığı ve tartışma konusu olmaktan çok, hoşgörüden ve eleştiriden yoksun bir bağnazlık kazanmaktadır. Oysa ilericilik ve toplumculuk aşırı sol demek olmadığı gibi Müslümanlık da gericilik ve tutuculuk demek değildir. Her akımın kendi koşullarına göre doğruları ve gerçekleri vardır. Gene her akım birçok sakat ve tutarsız noktalarla doludur. Sürekli olarak daha iyi olanı bulmak için katı önyargıları ve dogmaları bir yana koymak gerek. Bu da her şeyden önce bilimsel bir eğitim sorunudur. Bu açıdan nedenlere yönelmedikçe hastalık sürecek: Laiklik, toplumculuk, devrimcilik deyince birçoklarının yanında dinsiz ve komünist olacaksın; Tanrı, inanç deyince de başkalarının yanında gerici sayılacaksın.

III.

De ki: "Ey ümmetim! Durumunuzun gerektirdiğini yapın, doğrusu ben de yapacağım."

(En'âm Süresi, Ayet 135)

Burada şunu aydınlatmak gerek: Din ve dünya işlerinin sınırı nedir? Laiklik kimilerinin sandığı gibi dine aykırı bir ilke midir, yoksa yeni durumlar, yeni gelişmeler karşısında onu kendi özüne uygun biçimde yorumlama eğilimi midir? Unutmayalım ki fizik kurallarının bile değişir olabildiği bir akış içinde bulunuyoruz. Bu ortamda toplum ve dünya işlerini düzenleyen kurallar, eski dokunulmazlıklarını yitirmiş ve kendilerini sürekli bir eleştiri ve tartışma ortamında bulmuşlardır. Genç kuşaklar, artık uzay çağının başladığının farkındalar, bunalımları daha güzel bir dünya kurma özleminden geliyor. Kutsalın ve Tanrısal kavramların bu alanda kalışı ve tinsel konular dışında da kendi kurallarını sürdürme

isteyişi, yarardan çok zarar sağlamaz mı? Her şeye din adına karar verilen bir toplum düşünelim, insanların bu ülkede, dine karşı demokratik ve laik bir ülkeden daha saygılı olabileceğini söylemek en azından bir zorlama olur. Gene de din ve dünya işlerinin sınırı derken dinin bir yere kadar dünya işlerine dolaylı etkisini kabul etmiş oluyoruz. Din, toplumsal bir olgu ve amacı da insan olduğuna göre, toplumsal bir hücre olan insanı etkilerken –bu etki tinsel bile olsa– toplumu da dolaylı olarak etkileyecektir. A. Einstein'e göre: "insanoğlu, insan isteklerinin ve amaçlarının boşluğunu doğada ve düşünce alanında kendini gösteren o usu durduran düzenin yüceliğini görür. Hayatı da bir çeşit zından gibi gelir. Anlam dolu bir bütün olarak varlığı toptan kavramak ister." Buna insanın ölüm ve yokluk karşısındaki durumunu ve bu durumun doğuracağı mutsuzluğu da ekleyin, ortaya korkunç bir bunalım çıkar. Kişinin bu bunalımını gidermek isteyen dinler, ayrıca dünya işleriyle de ilgili kurallar ortaya atmışlardır. Çünkü; "bu dünya öteki dünyanın tarlası" olarak düşünülmüştür. Birçok dinlerin doğdukları karanlık toplumlar ve günlerin gerçekleri göz önüne alınınca dünya ve din işlerinin ilk bir arada ele alınışının nedenleri daha iyi anlaşılır. Unutmayalım ki birçok dinlerin doğuşu o çağlarda bir devrim hareket olarak ortaya çıkmıştır: Tinsel ve ahlaksal yönü ağır basan bir devrim.

İslâm dini, bu dinlerin en ileride olanıdır. Temel felsefesinde daha mutlu, daha iyi bir insan ve daha üstün bir düzen yaratma çabası vardır. Bilgi, akıl, sevgi ve yardımlaşma en başta gelen öğelerdir. Tanrı'nın en çok anılan özelliklerinden biri yargılayıcı ve bağışlayıcı" olmasıdır. "Bilenle bilmeyenler bir olur mu hiç?" Ayetinin yanı sıra "İnsanın dini aklıdır, aklı olmayanın dini de yoktur." hadisini analım. "Allah, kullara akıldan üstün bir şey vermemiştir." Fakat eğitilmemiş akıl eksiktir. Onun için "Çin'de de olsa bilgiyi arayacaksın."; onun için "Bilginin mürekkebi şehidin kanından daha azizdir." Bunlar da yetmez: "Sevdiğiniz şeylerden vermedikçe iyiliğe erişemezsiniz." "Allah'ın güçlü eli topluluktadır." çünkü. Evet, amaç insanı daha arı daha mutlu ve daha iyi kılmak ve toplumsal hayata daha düzenli bir işleyiş vermek olduğuna göre, bu yoldaki her yenilik, her atılış, her buluş, ham softaların sandığı gibi, İslâm dinine karşı bir durum değil. Asıl

onun istediği bir eylemdir. Dünyanın yetiştirdiği en büyük devrimcilerden biri olan Hazret-i Muhammed, bir hadisinde "Dinimizde kabalık ve katılık görmekten hoşlanmam." Diyor. O'na göre eylemlerin sonuçları önemlidir. "işler ancak sonuçlarına göre iyi ya da kötü, hayır ya da şerdirler." Bizde ve öteki İslâm ülkelerinde yüzyıllardır gerici ve softaların anlayamadığı ve anlamak da istemediği noktalardan biri budur. Onlar, gerçekten din adına hareket ediyorlarsa, olumlu sonuçlar veren ve çağın getirdiği her yeniliği, her ileri atılışı yürekten onaylamalıdırlar. Ama hiçbir zaman bunu yapmamışlardır, çünkü sorun bir din ve bilim konusu olmaktan çok bir bilgisizlik ve eğitimsizlik konusudur. Ne yazık ki çoğu zaman bu olumsuz davranışlar, gizli gizli işleyerek eğitilmemiş halk topluluklarını da kendi alanları içine alabilmişlerdir.

Önleyici tedbirlere gelince: Bu daha çok zorlama ve baskı yöntemleriyle sağlanmak istenmiştir. Oysa baskı, çağlarca denenmiş, insanlara acı vermekten başka hiç bir sonuç sağlayamamıştır. Belki bir süre için susturmuştu, o kadar. Bu sususların altından büyük patlayışların çıktığı da olmuştur. Su birike birike bendini aşma ve yıkma olanağı kazanabilir. Onun için baskıdan çok, özgür bir eğitim yoluna gidilmelidir. Bundan amaç, daha iyi yiyip içmekten, daha rahat yaşamaktan ve daha çok kazanmaktan başka bir şey düşünmeyen diplomalılar yetiştirmek değildir. Toplum ve insanlık bilincine varmış, olayları çok yönlü görebilen özgür insanlar yaratmaktır. Görüldüğü gibi zor iştir bu. Ne yaparsınız ki bütün yollar zorluklarla aşılanlardır.

Ortaçağın günah duvarları çok geride kalmıştır artık. Dünkü insanın "mucize" sanarak önünde yerlere eğileceği bilimsel buluşlar, bugünün insanı için olağan şeylerdir. Her gün yeni ufuklar aşılmaktadır. "Dünyamıza ilişkin işleri siz benden daha iyi bilirsiniz." diyen Peygamberimizin kurduğu din, hiçbir zaman bu ilerleyişlere katılmayı önleyici değil, tersine onları destekleyici bir dindir. Ama softa ve gerici bunları anlamaz, anlamak da istemez. Onun gözleri her zaman kitapta cezalandırıcı ölümler bulmaya yönelir. İçinde beslediği sevgi değil korkudur çünkü. Özü ve gerçeği göremez. Hep aklı yüzyıllarca önceki kalıplara ve örneklere takılır. Onların da olumsuz yanlarını alır genellikle. Ve bilmez ki insanlığın akışı

ve gerçekleri karşısında dondurulup kalıplaştırılmak istenilen her şey zamanla cansız duruma gelebilir. İslâm gibi evrensel bir din ise herşeyden önce putlaşmalara karşı bir dindir. Korku dini değil, sevgi dinidir, yenilik dinidir.

Cevdet Yalçın

YEŞİL GECELER

Reşat Nuri Güntekin'in otuzuncu ölüm yıldönümü dolayısıyla televizyonda bir konuşma yapıldı. Programa ayrılan sürenin yetersizliğinden olmalı, büyük romancımızın sanat kişiliği özetle geçiştirildi. Güntekin'in en güçlü romanı olan Yeşil Gece, yazık ki, yeterince değerlendirilmedi. Oysa Yeşil Gece, son ayların gericilik (irtica) kıpırdamaları açısından, Türk romancılığında başlıbaşına bir olaydır.

İrtica sözü şu günlerde sıkça yazılıyor ve konuşuluyor. Kuran kursu öğrencileri için pansiyon görünümü altında küçük çocukların dincil sert bir disiplin altında eğitildikleri, bu baskıya dayanamayan kimi yavruların intihar ettikleri yazılıyor ve konuşuluyor. Kimi yöneticiler ve basın birden heyecanlandılar. Ne var ki, heyecanlanıp gericiliğe karşı çıkanların davranışları yetersiz. İrtica derken softalığı, dinsel irticayı anlıyorlar. Dinsel irticanın altında yatan gerçek irticayı, ülkeyi karanlık amaçları için sömüren dış parababaları gerçeğini görmüyorlar. Görmüyorlar mı, görmezlikten mi geliyorlar?

Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkıntıları üstünde kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti'nde irtica kıpırdanmaları, Atatürk'ün çelik iradesiyle hep sindirilmiştir ama, yazık ki, büsbütün yok edilememiştir. Zira Türkiye'de din görünümlü irtica, ülkenin toplum yapısında her zaman ağır basmış olan toprak ağaları çıkarına işlemiştir. Kurtuluş Savaşı yıllarında yer yer başkaldırılar "Şeriat isteriz!" sloganıyla, toprak ağaları buyruğunda yapılmıştır. İrtica sorunu biraz eşelendiğinde acı gerçek hemen görülür. Güntekin'in Yeşil Gece romanı bu açıdan çok ilginçtir. Romanın baş kişisi

şahin Hoca medreseden yetişmiş olmasına karşın gidişi görebilen ve olumlu yolu seçebilen bir kişidir. Nitekim, kurtuluş yıllarında toprak ağaları yabancı güçlerle çıkar birliği yaparken, Şahin Hoca ülkesi için savaşmış, sonunda Yunan adalarına sürgün edilmiştir. Ne var ki, Kurtuluş Savaşı bitip de Şahin hoca Sarıova'ya döndüğünde kurtuluş yıllarında düşmanla çıkar birliği yapan toprak ağalarının yeni yönetim önemli görevler aldığını görür. Daha iyimserdir, Sarıova'dan uzaklaşırken "İnkılaplar bir günde gerçekleşmiyor." diye düşünür.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında, günümüze, 'şeriat' görünümlü girişimler Arap Yarımadası, ya da Asya kökenlidir. Mustafa Sağır, Albay Lavrens, Şeyh Sait, Menemen olayı unutulmaması gereken acı örneklerdir. 1945'te başlatılan çok partili yönetime geçişte de toprak ağaları ağır basar. Demokrat Parti kurucuları görünümünde geriye gidişin öncülüğünü yaparlar. Toprak Reformu Yasası'nı geri çeken ve Köy Enstitüleri'ni kendi eliyle boğazlayan CHP, Arapça ezana karşı görünümündedir, ama yabancı parababaları ve yerli toprak ağaları işbirliğinde bir ekonomi olayına ses çıkarmaz, Yeşil Gece'nin Sarıova'sında başlayan toprak ağaları ve yabancı parababaları çıkar birliği, 1945–1986 yıllarında iyice suyun üstüne çıkmıştır. Atatürk'ün uzak görüşlü gerçekliğiyle kurulmuş devlet işletmeleri birer birer özel girişime verilmektedir. Yönetimi elinde tutan parti, parlak demeçlerle yığını yanıtlar yolunda direnmektedir. Yabancı parababalarının Türkiye temsilcisi durumunda çalışan kimi holdingler ülke ekonomisini yabancı çıkarlar uğrunda batağa sürüklemektedir. Ne var ki, ülkeyi yöneten parti de buna karşı çıkıyor görünümünde kişilikler ve politikacılar da korkunç gerçeği görmezlikten gelip incir çekirdeği doldurmaz ayrıntılarla oyalamakta ve oyalanmaktadır. Türkiye'de 'bilim' yapmak için kurulduğu ileri sürülen bir derneğin Aramco adlı yabancı sermaye kuruluşundan para desteği aldığı yurttaşlarca olduğu gibi sorumlu güvenlik örgütlerince de bilinmektedir. Bilinmekte ve seyirci kalınmaktadır.

Şu sıra kimi basının ve politikacıların "İrtica olayı"nın sadece ve sadece 'şeriat' açısından değerlenmesi ilginçtir. Atatürk'ün ölümünden sonra CHP'yi ele geçiren gerici güçler ekonomi alanında irticayı hortlatmıştır.

Savaş yıllarında yurttaşı kahreden "Varlık Vergisi" olayı korkunçtur ve hepimiz için yüz kızartıcıdır. 1946'da basımevleri ve yayınevlerine saldırı rastlantı değildir. Varlık Vergisi uygulayıcısı Şükrü Saraçoğlu'nun işbaşından uzaklaştığı yıllarda basına: "Bugün hükümet olsam Varlık Vergisi'ni yine kordum." diyebilmesi düşündürücüdür.

1986 Türkiye'sinde irtica, ezanın Arapça okunması ya da kadınların kara çarşaf giymesi değildir. İrtica, Türkiye Cumhuriyeti ekonomi yapısının yabancı parababalarının çıkarlarına teslim edilmesidir.

Yeşil Gece'nin Şahin Hoca'sına saygı!

Burhan Arpad, Cumhuriyet 23 / Aralık / 1986

Kitaplar, benim sevgili dostlarım, gerçek yol gösterenlerimdir, çünkü ikiyüzlülük etmeden bana görevlerimi hatırlatırlar.

Alphonse Daudet

Gençlerini kitapla beslemeyen ulusların sonu acıdır.

Ovidius

Kitapsız bir ev, ruhsuz bir vücuttur.

Çiçero

Bir insanın değeri, kitaplarının değeri ile ölçülür.

Herbenrt Spencer

KÜLTÜR

Kültür Nedir
Ulusal Kültür
Folklor
Halk
Halkçılık

KÜLTÜR NEDİR?

Kabalığı yenmek, katılığı yumuşatmak, hoyratlığı atmak, (...) hamlığı olgunlaştırmak, kalınlığı inceltmek, çiğliği pişirmek, sertliği tatlılaştırmak, sivriliği yuvarlatmak, (...) pürüzleri törpülemek, kiri yıkamak, pası kazımak, çirkinliği güzelleştirmek, dalkavukluktan iğrenmek, çıkarcılıktan arınmak! Eskilerin deyimiyle düşünme, inanma, terbiye, ahlak, saygı, bakım, vicdan, fazilet, şefkat, utanmak, arlanma, haddini bilme, çekinme, acıma, duygulanma, herkese saygı duyma, ince telli olma, çevreyi hoş görme, insan olma!

Muhsin Ertuğrul

UYGARLIK BAHÇESİ ANADOLU

Prof. Bedia Akarsu, "Atatürk Devrimi ve Yorumları" adlı denemesinin bir yerinde, Atatürk'ü ulus ustası olarak ilgilendiren bir sorun'un, "çağdaş uygarlık" sorununun yorumunu gene Atatürk'ün söz ve eylemlerine dayanarak veriyor: "Uygarlığın da en geliştiği yer Batı ulusları olduğu için, bizim de Batılı uluslar arasına, Batılı bir ulus olarak katılmamızı istiyordu Atatürk. Yalnız bizim değil, yeryüzündeki bütün ulusların da aynı yolda yürümesini, çağdaş uygarlık düzeyine yükselmesini diliyordu. Bir toplumun çağdaş uygarlık düzeyine ancak akıl ve bilimi kendisine kılavuz yaparak, araştırıp eleştirerek, kendi iç yaratmalarıyla varabileceğini biliyordu. Bu araştırma ve eleştirmenin temelinde de bilim, felsefe, kültür yer alıyordu. Bu bakımdan Batılı düşünüşe yönelen bir kültür değişmesi olacağı da doğaldı. Atatürk devrimi Doğu kültüründen Batı kültürüne bir geçişi de dile getirir aynı zamanda. Doğu kültürü yorumlamaya dayanır. Batı kültürü ise, Renaissance'dan beri araştırma ve eleştirmeye yer vermiş, aklı, bilimi, dinsel inançlardan sıyrılmış özgür düşünceyi kendisine temel yapmış, bu yüzden de her alanda yaratıcı olmuştur."

Ulus ustası Atatürk'ün temel sorunu budur: Ulusunu nasıl çağdaş bir ulus yapabilir? Doğu kültür halkasında yaşayan bir ulusu, nasıl, evrensel uygarlık dediği çağdaş uygarlığın ve bu uygarlığı simgeleyen Batı uygarlığın halkasına katabilir? Bu sorunu, evrensel uygarlık ile Türk ulusunu bağlayan uygarlık arasındaki çelişkiyi çözmenin "ulusal yolu" nedir?

Bir uygarlıktan, bir başka uygarlığa geçişte, ulus ustası olarak Mustafa Kemal Atatürk'ün göz önünde tuttuğu ince nokta şudur: Bu yeni uygarlık içinde "ulus olarak" özelliğimizi saklamak. Öyle ise, çağdaş uygarlıkla, ulusal tarihimizin insancı, yaratıcı köklerini birleştirmek. Bu çözüm yolu için, Mustafa kemal Atatürk'ün dayandığı en sağlam bilimsel gerçek, gene uygarlık tarihinin getirdiği gerçektir. Bu gerçek nedir? " Türkiye Tarihi"nin oluşup geliştiği Anadolu'nun, Batı uygarlığının kaynak toprağı, doğum toprağı olmasıdır.

Yeryüzünde hiçbir toprak, Anadolu kadar, kat kat çeşitli uygarlıklardan ses vermez. Tarih öncesi ve Tarih sonrası, Anadolu'nun en eski insan uygarlıklarıyla çiçeklendiğini gösteriyor. Anadolu toprağı, insanlık serüveninin, uygarlık aşamalarında bir bir yaşar, birlikte yaşar, uygarlıkla insanlığı tarih öncesinin alaca karanlığından, güneşli uygarlık ağacının çiçeklenişine değin bir emzirici, doğurgan, besleyici ana gibi izler. Avrupa, Batı uygarlığının kaynağı, maden çağına, Anadolu insanlarından binlerce yıl sonra erişir. İlk maden çağı ki, taş çağından tuncun bulunuşuna değin uzanan süre için de ağır ağır gelişir. Anadolu'nun toprağından ağacına, suyundan göğüne nasıl bir katkılar uygarlığı taşıdığına en güzel örnek, Anadolu kentleridir. Bir Anadolu kentinin tarihinden söz edilirken, Hitit tarihi, Roma tarihi, İran tarihi, Bizans tarihi, Selçuklu tarihi, Osmanlı Tarihi, kendi özellikleri ve uygarlık katkılarıyla, yaratıcı ürünleriyle araya girer ki, tapınaklardan töreler; inanışlardan eski tarihsel kalıntılara, tiyatrolardan camilere; eski kral yollarından kervansaraylara kadar Anadolu, birbiri ardından gelen sürekli bir uygarlık tarihini sindire sindire, yaşaya yaşaya günümüze gelir. Mustafa Kemal Atatürk, Türkleşmiş Anadolu'nun en eski insan uygarlıklarıyla çiçeklendiğini gösteriyor. Mustafa Kemal Atatürk, Türkleşmiş Anadolu'nun bu uygarlıklar bahçesi olması

özelliğini, bu eski yaratıcılığını, yeni bir ulus kurma işinde bir "evrensel" yapı taşı gibi kullanılacaktır.

Anadolu'nun tarih sonrası ilk uygarlığına, hem de güneş yanığı bozkır ortasında kurulmuş Hitit uygarlığına Atatürk'ün duyduğu derin ilginin anlamı vardır. Bu ilgi, çağdaş uygarlığı eski uygarlıklara bağlamak istemesindeki evrensel görüşten çok, ulusal bir bildiriyi dokumasına, yaymasına yaramaktadır. Atatürk ulusuna, şunu söylemek istemektedir: Yurttaşlarım, üzerinde yaşadığımız şu bozkırlar–şimdi, ıssız, yoksul ve çıplak görünen tarihsel uygarlıkların toprağıdır. Bu toprak, o topraktır. Bizler de, bu topraklarda yaşayagelmiş, direnmiş dayanmış, yok olmamış bir halkız. Bir çeşitleme sürecinde, Türk katkısıyla zenginleşmiş Anadolu halkıyız. Öyle ise, bozkırda uygarlık yaratmış halkların tarihsel köklerine inerek, yeni uygarlık hem de evrensel bir uygarlık yaratabiliriz. Bu uygarlığa, onun uzantısı Batı uygarlığına yabancı olamayız biz. Evrensel uygarlığın ilk bilimi ve sanat bahçesi, bizim Anadolumuzun batı kıyılarında yeşermiştir. (Bizim güneşimizle, bizim gökyüzümüz ve bizim denizimizle doludur. Batı uygarlığının insancı testisi, İyonya uygarlığının kalıntıları İzmir dolaylarındadır. Bu kalıntılardan çıkaracağımız, öğreneceğimiz nedir? Evrensel, çağdaş uygarlığa girerken, hakkımız olan, katkımız olan bir uygarlığa giriyoruz demektir. Hakkımızdır, neden ki, ulusal toprağımız Anadolu, bu uygarlıkların ilk bahçesidir. Katkımız vardır evrensel uygarlığa, neden ki, 1071' de yeni bir yurt olarak girdiğimiz Anadolu'ya, kendi ulusal, insancıl değerlerimizi de taşımakla birlikte, Anadolu'nun eski uygarlıklardan da etkilenmiş, o uygarlıklarından kendi yaşantımıza bir şeyler katmışız. Hem evrensel çağdaş uygarlığın anası olan bir toprak üzerinde yaşamak, hem de bu uygarlığın karşısında, bu uygarlığın dışında kalmak? Bu çelişkiye bakmıştır Mustafa Kemal Atatürk. Bu çelişkiden, Anadolu'nun uygarlık özünü ulusal tarihe bağlayarak çıkmak istemiştir. Uygarlıklar bahçesi Anadolu'dan, Türk halkına yeni bir çiçek uzatmaktadır Atatürk, yeni Türkiye'yi bu eski çelişkiden kurtarmak için uzatmaktadır bu çiçeği: Yüzyıllar boyu üzerinde yaşadığımız Anadolu'nun uygarlık çiçeğidir bu. Bu çiçeğin tohumu, Batıya göçmüş, orada evrensel bir uygarlığın bahçesinde açılıp gelişmiştir. Öyleyse Mustafa Kemal Atatürk'ün

çözüm yolu hem evrensel, hem ulusal bir dağ geçidinden geçer: Anadolu halk tarihine bağlayacaktır bildirisini. Böyle bir toprak üzerinde yaşayan bir ulus, bu toprakların hakkını vermeli, yaratıcı bir katkı gücüyle Anadolu'nun uygarlık geleneğini sürdürmelidir. Türk ulusu, uygarlıklar bahçesi Anadolu'dan yaşadığı ana ve kutsal topraktan, kendi yurdunun tarihsel gücünden evrensel uygarlığın özünü çıkarmalıdır. Yeniden, Anadolu'nun "uygarlık yaratıcı" toprağına dönmelidir: Anadolu, yurt olarak çağdaş uygarlığı emziren bir anadır. Bu eski, ölümsüz anadır.

Türk ulusu, bir anadan beslenerek, hem ulusal özünü yitirmeden, hem de evrensel kalıtımı kanında taşıyarak, hem çağdaş uygarlığa katılabilir, hem daha özgün, daha insancı bir uygarlığın çiçek toprağını yaratabilir. Mustafa Kemal Atatürk'ün "çağdaş uygarlık" kavramındaki temel öz, doğrudan doğruya, Türk ulusuyla Anadolu arasındaki bu tarihsel kan dolanımından gelmektedir. Atatürk, kuramını, tarihten ve halkın soluk alıp verdiği topraktan çıkarmaktadır.

C. A. Kansu

ANADOLU UYGARLIĞI

Kişi araştırıcı gözle baksa neler neler görmez bu topraklarda? Anadolu'nun her karış toprağı çeşitli uygarlıkların izleriyle dolu. Doğudan batıya, kuzeyden güneye sayısız toplumlara yurt olmuş Anadolu'muz. Proto Hititler, Hititler, Frigler, Lidler, Likyalılar, Karyalılar, İyonlar... Daha da niceleri. Ne verimli bir toprak ki, kazdıkça her yanından uygarlık ürünleri fışkırıyor. Tarih, efsane, sanat, folklor... Uygarlığın tüm verileri tek sözcükle. Anadolu tarih öncesinden günümüze uzanan bir köprü. Nice uygarlıklar geçmiş bu köprüden. Tümü de birikmiş, binlerce yıldan günümüze uzanan bir ışık demeti olmuş. Öyle bir ışık ki, hem dününü aydınlatıyor Anadolumuzun hem bugününü. Yarınını da aydınlatacak.

Anadolu'da değişik uygarlıkların değişik yapıtlarını bir arada görebilirsiniz çoğu yerde. Sözgelimi Selçuk'ta, Hristiyanlığın ürünü olan Saint

Jean Kilisesinin hemen yanı başında İslam inanışının ve Türk sanatının ürünü Aydınoğlu İsa Bey Camisi... Gene ünlü Bergama kentinde Bergama dönemi yapıtlarının yanında, Roma, Bizans, dahası Selçuk ve Osmanlı yapıtlarını görüyoruz. Sanırsınız ki bütün bu kalıntılar birlikte barış içinde yaşama ilkesini yüzlerce, binlerce yıl önce benimsemişler de–bugün bile, şu yapıtlar Türktür, şunlar ise Türk değildir, diye ayırım yapan bizlere– çağlar ötesinden biraz da alaylı gülerek bakıyorlar. Anadolu'da varlık bulan tüm uygarlıkların gerçek mirasçılarıyız oysa. Bir Süleymaniye, bir Döner Kümbet, bir Çifte Minareli Cami ne denli bizim. Bizim olan toprakların altında ya da üstünde bulunmalarından değil yalnızca. Bin yıllar ötesinden süzülüp gelen kültür birikiminin, bugünün Anadolu insanında yankısını bulmuş olmasından aynı zamanda. Ezgilerimizde, oyunlarımızda, sazlarımızda, inançlarımızda bir Hitit, bir İyon, bir Urartu ya da varlıkları unutulmuş en eski yurttaşlarımızın hiçbir etkisi olmadığını söyleyebilir miyiz? Anadolu'nun son sahipleri olan Türkler, daha önce oluşan bu birikime yüksek kültürlerini de katarak yepyeni bir bileşim çıkarmışlar ortaya. Biz bu bileşimin dışında kaldığımızı ileri sürebilir miyiz?

Diyeceğim şu ki, bu topraklarda yaratılmış ne varsa hepsi bizden. Yalnız yaratılanlar değil yaratıcıları da. Büyük ozan Homeros bu toprağın insanı. Dile getirdiği yurt bu yurt. İlyada'da Akhalar'dan değil de, Troyalılar'dan olduğunu açıkça belli eder. Troyalılar yurttaşıdır çünkü. Bir Batı Anadolu destanıdır Homeros'un söylediği. Daha nice destanlar söylemişlerdir bu yurdun ozanları. Dillerinden nice dizeler, tellerinden nice ezgiler dökülmüştür. Köroğlu, Dadaoğlu, Karacaoğlan, Emrah, Veysel... Her birinin sazında da, sözünde de Anadolu'yu dile getirmenin coşkusu okunur.

Ne var ki, Köroğlu demişiz, Karacaoğlan demişiz de. Homeros demeye, Herodot demeye dilimiz varmamış bir türlü. Sanki onlar başka toprakların insanlarıymış gibi. Anadolu tarihini 1071'den başlatmışız. Nedir 1071 yılı? Anadolu kapılarının Türklere açıldığı tarih. Anadolu'nun kültür zincirine bir yeni halka daha eklenmiştir o tarihten sonra. Daha bir zenginleşmiş, olgunlaşmıştır Anadolu kültürü.

Anadolu uygarlığını yalnızca bir "Türk uygarlığı" biçiminde anlamanın yanlışlığı ortada. Uygarlık bir bütündür. " Bugünkü uygarlığımızda daha önceki uygarlıkların hiçbir katkısı yoktur." demek, tümüyle tutarsız bir görüşü ileri sürmektir. Ne var ki aynı tutarsızlık Türkleri bu binlerce yıldır oluşmuş Anadolu uygarlığının dışında tutan yazarlarımızda da görülüyor. Türkler Anadolu'ya gelmezden önce yüksek bir kültür düzeyine varmışlar ve uygarlık yapıtları koymuşlardır ortaya. Aynı uygarlık yapıtlarını Anadolu'da da ortaya koydular. Eski kiliseleri ya olduğu gibi ya da camiye çevirerek korudular. Kimsenin diline ve inancına karışmadılar. Sanata karşı saygılarını gösteren bir örnek: İstanbul alındığı zaman bakımsız bir durumda olan Ayasofya'yı sürekli onarımlarla ayakta tutan Türklerdir. Türkü küçümseyenlerin bunları göz önüne almaları gerekir. Türkler Anadolu'dan almasını bildikleri gibi, vermesini de bilmişlerdir. Kendilerinden önceki büyük uygarlıklara layık olmuşlardır kısacası.

Derman Bayladı

ANADOLU UYGARLIKLARI

İnsanoğlunun varoluşuyla birlikte Anadolumuz çeşitli uygarlıklara kucak açmış, onları doğurup, köklendirip, filizlenmesini sağlamıştır. Bu yüzdendir ki Anadolunun dünya üzerinde ayrı bir yeri ve değeri olmalıdır. Çünkü dünyanın başka yerlerinde henüz yaşam yokken Anadoluda IV. jeolojik zamanının başlarında başlayan hayat ve ona bağlı olarak yaratılan uygarlıklar günümüze kadar kesintisiz olarak gelebilmiştir. Bugün müzelerimizde yer alan ve mağara kazılarında bulunan el baltaları , ok ve mızrak uçları ile mağara duvarlarında görülen resimler ilk insanın Anadolu'da var oluşunun bir kanıtıdır.

Gelişim süreci içinde mağarasından çıkan insan; köyler, kentler kurarak Anadolu'da neolitik, kalkolitik ve eski tunç çağlarını bir bir aşıp Anadolu'ya has o bereketli uygarlıkları kesintisiz yaşamıştır. Bu dönem uygarlıklarını biz Çatalhöyük, Canhasan, Hacılar, Troya, Alacahöyük, Alişar

ve Pazarlı gibi Anadolu'nun çeşitli yerlerinde görüyor ve onları inceleyebiliyoruz.

Anadolu'nun Eritip Özümsedikleri

M. Ö. 2500–2000 yılları arasında yaşanılan eski tunç çağı dediğimiz çağda Anadolu'da Hatti denilen yerli bir budun (kavim) bulunmaktadır. Bugün müzelerimizi süsleyen madeni güneş kursları, altın iğne, kupa ve kadeh gibi nefis eserlerden bu budunun ne kadar ileri bir kültüre sahip olduğu kolayca anlaşılabilmektedir. M. Ö. 2000'lerde doğudan Anadoluya gelen Hititler, Hattilerle kaynaşarak Anadoluda 600 yıl sürecek yüksek Anadolu uygarlığını meydana getirmişlerdir.

Hitit imparatorluğu ise M.Ö. 1200'lerde ardı arkası kesilmeyen deniz kavimleri göçüyle yıkılmış, ancak örf ve adetler M.Ö. 750'ye değin Geç Hitit şehir devletlerinde sürmüştür.

Bundan sonra Anadolu'da Frig ve Lidya devletlerinin kurulduğunu, Lidyalıların M. Ö. 585'de Perslere yenilmesiyle Anadolu'da Pers istilasını görürüz. Ancak Persler bu istilaları sırasında Anadoluya kültür etkisinde bulunamamışlar. Anadoluda eski örf ve adetler devam etmiştir.

Yine M. Ö. 9. yüzyıldan başlayarak Avrupa'nın yukarı kısımlarından inen kavimlerin zoruyla Yunanistan'dan Anadolu'ya göçler olmuş, bu yeni gelenler Milet, Priene, Efes gibi Anadolu kentlerine sığınmışlar, Anadolu'nun yüksek kültürüne sahip Anadolu insanı, bu yeni gelenleri kendi kültürleri içinde eritmesini bilmiştir.

Kiminin haksız olarak Yunan tarihçisi dediği, oysa özün özü Anadolu'lu olan Halikarnassos'ta bir isyana katıldığı için kaçıp kendini dünyayı tanımaya veren ve sonunda gördüklerini duyduklarını insanlara yararı olur diye kaleme alan, sonra yurduna dönüp tekrar eksik bıraktığı yerleri görmek için geziye çıkan ve İtalya'da ölen"tarih babası" sanıyla niteleyebileceğimiz Heredot'un "İonya uygarlığı ancak dünyanın bu en güzel gökyüzü ve yeryüzünde doğmuştur." dediği gibi bu uygarlık Batı Anadolu'da doğmuş, onu doğuran ve yaratan Anadolu ve onun üzerindeki insanlar olmuştur.

Ne yazık ki bu uygarlığı herkes Yunanistan'a bağlamakta, o ve ondan önce Anadolu'da var olan yüksek uygarlıkları gözden kaçırmaktadırlar. Büyük İskender'in gelişi, Roma'nın Anadolu'ya egemen oluşuyla Anadolu insanı bir yere gitmemiş, yine Anadolu'da yaşantısını sürdürmüş, yaratıcı gücüyle bugün gördüğümüz ölümsüz eserleri yaratmıştır.

Sergide ve müzelerde gördüğümüz bu nefis eserlerin yaratıcısı, ören yerlerinde hayranlıkla seyrettiğimiz eserler işte bu insanların elinden çıkmıştır. Çok doğaldır ki döneminin özelliğini eserlerinde yansıtacaktır. Bu nedenledir ki biz bu eserlere özelliklerinden dolayı Helenistik ya da Roma dönemi eserleri diyebiliyoruz.

Türklükle Kucaklaşış

Selçuk ve Osmanlıların Anadolu'ya gelmesiyle de yine Anadolu insanı, bu yeni gelenlerin içinde erimiş sonunda bu güne gelinmiştir.

İşte kısaca geçmişini verdiğimiz Anadolu arka arkaya birçok uygarlıkları bağrından çıkarmış, onlara bir "ana kucağı" gibi kucak açmış, büyüyüp serpilmesini sağlamıştır.

Çok doğaldır ki bu denli derin tarihi olan, üzerinde bir çok uygarlıklar kurulan Anadolu'da eskiden kalan eserlerin birçoğu gün ışığına çıkarılamamış, bir kısmı ise kazılarda bulunmuştur. Bunlar bugün müzelerimizde, onların seçkin örnekleri de "Anadolu Uygarlıkları Sergisi"nde sergilenip sunulmuştur.

Ne yazık ki sergide hayranlıkla seyrettiğimiz eserlerin yanında nice güzel eserler de Avrupa müzelerini süslemektedir. 18. Avrupa Sanat Sergisi dolayısıyla bu müzelerden de eserler istenmiş, ancak ikinci sınıf eserlerden 21 adet gönderilmiştir. Oysa geçen yüzyılda Anadolu'nun her yanı karıştırılarak en güzel eserler sandıklarla gemiler dolusu kaçırılmıştır.

İşte Troya hazineleri, Bergama sunağı, dünyanın "Yedi Harikası"ndan bir olan Efes Artemis Tapınağı, Bodrum'daki Mousoleum firizleri. Miletos'un Agora kapısı. Knidos Demetler'i, Xanthos Harpy anıtı, Nereidler anıtı ve Limyra heronu kaçırılan eserlerden acı örneklerdir.

Biliyoruz ne yapsak gidenleri geri getirmek olanağı yok, hiç değilse geri kalanları iyi koruyabilsek ve "Bu eserler bizim öz malımızdır, onları

bizden önce Anadolu'da yaşamış insanlar bizlere armağan etmiş." diyerek sahip çıkabilsek.

İşte Anadolu yağmasına bizler de böylesine katılmışız. Bütün bunlardan sonra dünkü insanların bize bıraktıkları eserlere sahip çıkıp onları koruyalım. Dünyada saygınlığımızın artmasını istiyorsak önce insanlığın varoluşundan günümüze değin gelen geçmişe sahip çıkalım. Böylece hem tarihi mirasımızı korumuş olacağız. Hem de dünyadaki saygınlığımız artmış olacaktır.

Ama ne yazık ki bu eserlerin kaçırılmasına bizler de yardımcı olmuşuz. 1845 yılında İstanbul'da bulunan İngiliz Büyükelçisi Lord Stratford Canning'in karısına yazmış olduğu mektuptan birkaç satır bize bunu çok güzel açıklayacaktır. Büyükelçi mektubunda beklediği fermanı nihayet aldığını belirterek şöyle diyor:

"Sanatın en üstün çağında en iyi heykeltraşların elinden çıkma Heredot'un sözünü ettiği paha biçilmez değerde on üç mermer blok... Ya duvardan çıkarılmazsa? Ya kırılıverirse? Hayırlısı ile bir İngiltere'ye ulaşsalar, ya yolda kırılırsa diye ödüm kopuyor.

Düşün bir kere bütün masraflar bendendi. Sonradan sultan bütün masrafları son meteliğine kadar ödeyeceğini söylemez mi?

Hiç sorma benim Artemisia Londra'ya ulaşınca yeni hububat kanunları filan hep unutulacak, herkes onlardan bahse başlayacaktır."

Ayrıca eserler Avrupa'ya taşınırken bir başkası tuttuğu işçilere para vermeye kalktığında "Bizi gâvur malından kurtarıyorsun para istemez." diyerek geri çevirdiklerini de hayretle anlatmaktadır.

İlhan Akşit, Cumhuriyet 12 Haziran 1983

HALK YORUMU

Brecht, "Bugün halka dönük bir biçimde yazmak için kuşkusuz özel çabalar gerekli." diyor. Neler olabilir bu özel çabalar? Televizyonda, rad-

yoda bölge öykünmeciliği yaparak halka yaklaşmak girer mi bu özel çabalar arasına? İyi bilinsin! Halk tiksiniyor bu ağız eğlenmesinden. Çünkü ağız öykünmeciliğine, yadırgadığı bir davranışı eleştirmek için baş vurur halk. Buna da "edişini etmek" der.

Kimileri de, anlatımı ilkelleştirerek halka seslenebileceklerini sanıyorlar. Bilmiyorlar ki, kuru mu kuru bir anlatım, ruhsuz, yapma bir duyarlığa götürür toplumu da, bireyi de. Halka yaklaşmak için kaba espriye, küfürlü söyleyişlere yönelenler de var. Davranış öykünmeciliğiyle halka ulaşmak isteyenler ise o tutarsızların başında gelir. Ayağına çarık geçirip cepken giyen heybeli para babaları, bu ortaoyununu çok iyi oynamışlardır.

Bunların tümü, gerçekte, kentsoylu gezegenlerin halkı hor görmesinin ona değer vermemesinin yakınmalarıdır. Onlar, hor gördükçe, halkın baş kaldırmayacağı inancındadırlar. Halkın gerçek gücünü yüze çıkaracaklarına, onu ilkelleştirmenin yollarını ararlar. Onun gibi görünüp ona kazık atarlar. Öykünerek halk olacaklarını sanırlar. Oysa halka öykünmekle değil, ona yeni bir yorum getirmekle yaklaşılır. Bugün her alanda güncelleşen kavram da budur. Halkçılığın kökeninde bu yatıyor aslında. Ne ki halkçılık bizde hep bir ilke olarak kalmış, uygulanma ortamı bulunamamıştır.

Doğru bir halk yorumcusu sayılan Sabahattin Eyuboğlu, "Gelin, işlerimizi halkçı gibi değil, düpedüz halk gibi yapalım. " diyor bir yazısında. Halk yorumu budur aslında. Halkçı gibi değil, halk gibi olmak. Özetle, halk olmak. Buna bağlı olarak, halkçı tutumun yerini "halk" almalıdır. O zaman ortada bir ayrım kalmayacak. Halkçı görünmenin tepeden inmeci yöntemi de geçersiz kalacaktır böylece. Çünkü halkı yüceleştirme, onda büyük yaratıcılık bulma yönelimleri bile tutarsızlıklarla doludur. Mantıksal açıdan sorunu şöyle koyuyor Eyuboğlu: "Biz aydınlar, kendimize halkçı dediğimiz zaman bile, hatta belki en çok o zaman, halkı kendimizden ayrı bir dünyada yaşayan dumanlı bir kalabalık sayarız." Oysa halk, "kalabalık" kavramına karşı bir kavramdır. Gerçekliğini, başka bir deyimle, varlığını halkın gücünden alan tüm yönetimlerde böyledir bu. Bu nedenle halkçı gibilik de, hatta halk gibilik de bir sonuca götürmez toplumu. Halk olmak önemlidir. Bugün gene çok yaygın deyimlerden biri olan "halkla

bütünleşmek" aslında "halk olmak" deyiminin başka bir biçimidir. Bu da halkı tanımak, halkın dil ve düşünce değerlerini tanımak, onun dünyasındaki yaratıcılığı gün yüzüne çıkarmak demektir. Halkın içinden çıkararak bunu gerçekleştirebilmek, en tutarlı yoldur. Halkın geleneksel kültür birikimlerinin çağdaşlaştırılması da buna bağlıdır.

Son elli yıllık yazınımıza bakınca bunun az çok gerçekleştiğini görürüz. Halk kendi sanatçısını yetiştirdiği için, bir kesimin beğenisiyle oluşmuş bir yazın'ın değeri kalmamış gibidir. Şematik olaylar, anlatım yapaylığı, insanın süslemeyle betimlenmesi, geçerliğini yitirmiştir. Halk, gerçeğin toplumcu yorumunu arıyor yapıtlarda. Özellikle romanda bunu daha da çok görüyoruz. Hele dünyada örnekleri çok bol yapıtlara öykünen, orada olanı buraya getiren sanatçılar ise halkın gözünde bir anlam taşımıyorlar. Bu tür yapıtlar, zaman zaman şöyle bir uç verse de, kayırmacılarla yüceltilse de, halkın soluğunu taşımadığı için ömürsüz oluyor. Örneğin bugün dünyada bu tür yapay yapıtların geniş ölçüde yaygınlaşması gerçekçiliğe bir tepki olarak adlandırılabilir. Oyalayıcı bilim–kurgu yapıtlarının çoğu bu türdendir. Buna bir de seks yayınları katılabilir. Dünyayı kafa'dan eteğe indiren bu yapıtlar, halk bilinçlenmesinin baş köstekleyicisidir. Şu sıralarda daha çok az gelişmiş ülkelerde bunları yaygınlaştırmaya çalışıyorlar. Buna televizyon, film, teyp gibi araçlar da destek oluyor.

Böyle olmakla birlikte, hangi alanda olursa olsun, halktan yorum getiren, onun gerçeğine yönelen sanatsal yapıtlar bilinçli topluluklarca çok okunuyor. Kuşkusuz, zaman halkın gelişiminden yanadır. Yüzyıllarca köle olmuş, serf olmuş, verdiği emekte bile hakkı tanınmayan "halk" olmuş, egemen sınıfların buyruğuna girmiş, ama zaman onun birikimlerinin değerlendirilmesi doğrultusunda değer kazanmıştır. Bu gerçeği Brecht, " Halk'ın gelişiminin uzun zamandır güçlü kurumlar tarafından geri bıraktırıldığını, gelenek ve göreneğin oluşturduğu güçle, yapay biçimde ağzının tıkandığını ve halkçılık kavramının, tarihsellikten yoksun, durağan, hiç gelişmeyen bir kavram şekline sokulduğunu anımsayalım. Kavramın bu biçimi bizi ilgilendirmiyor, daha doğru bir deyişle, kavramın bu anlamıyla mücadele etmeliyiz. " sözleriyle vurguluyor, halkın tarihini bile durdur-

mak isteyen egemen güçlerin durumunu yansıtıyor. Söz konusu ettiğimiz kölelik, serflik, ezilmişlik de bunu sonucudur.

Brecht'in yorumuyla düşünülürse "halkçılık", yapay bir oyalama aracı oluyor. Halka yatkın, halk gibidir "halkçılık", yapay bir oyalama aracı oluyor. Halka yatkın, halk gibidir "halkçılık", ama "halk" değildir.Tartışılması gereken de budur. Sorun tarihsel açıdan ele alınırsa, özellikle bizim toplumumuz için önemli doğrulara varılır. Birçok yönetimler halkçı görünmüşler, yönetim ilkelerinin başına da oturtmuşlar halkçılığı. Ne var ki, hiçbir zaman halk olamamışlar. Başka bir deyişle, halkla bütünleşememişler. Bu, yalnızca halkın varlığını kabul etmedir. Köylü, tarlasında izini bırakıp meclislere girememiş. Elinde makine izi olan da girememiş. Bağında bahçesinde çalışan da, gemi ambarlarında yük taşıyan da girememiş. Ülkesi için zindanlardan kurtulamayanlar da girememiş. Halk için halk olma savaşı veren de girememiş. Yönetim hakkı kasaba eşrafının, toprak ağasının, kent para babalarının elindedir. Halk bir yana, aydın bile, yönetimde tam anlamıyla ağırlığını duyurmamıştır. Doktor olmak, avukat olmak hatta bilim yerlerini doldurmak gerçek aydınlık için bir ölçü değildir. Avukat kisvesinde, doktor kisvesinde ağadır, eşraftır, kent para babasıdır. Okuma, öğrenim belirli kesimlerin tekelinde olduğu için, doğal olarak, yönetim de onların tekelinde biçimlenecektir.

Yönetimin hiçbir zaman halk yönetimi olmayışı da bundandır. Halk hiçbir zaman kendi kendisini yönetememiştir. Yani, demokrasi gerçekleşmemiştir. Ne denli olumlu düşünürsek düşünelim, işin gerçeği şudur: Demokrasi bugün egemen güçlerin bir uyutma aracı olarak tanımlanmaktadır. Demokrasi adına uygulanan da demokrasi, yani halkın özyönetimi değildir. Tabanın bir bilinç oluşumu değildir demokrasi, tavanın bir basık aracıdır. Halkçı geçinip halkı can evinden vurmaktır. Bu yönden demokrasi çağdaş anlamını yitirmiştir. Halkçılığın yeni bir yoruma uğraması bundan ötürü gereklidir. Gerçek halkçılık, hiçbir zaman bürokrasinin yarattığı bir uyutma aracı olmamalı, özyönetimi gerçekleştirici bir birikim olmalı.

Yönetimsel alanda büyük olan halkçılığın, sanatsal ve düşünsel alanda ne olduğu açıkça belli değildir. Ağız öykünmelerinin, heybe takıp çarık

giymenin, halk sofrasına kentsoylu gibi oturmanın halkçılık olmadığı kesinlik kazanmıştır. bu yorumlara başarısız ortaoyunlarında, yeteneksiz yazar diyaloglarında, yapımcıların laf kalabalıklarında rastlanıyor. Oysa, halk bunu istiyor anlayışıyla, halka kendi yeteneksizliklerini yüklemek isteyenler en büyük halk düşmanlarıdır. Brecht'in bu tür kişiler söylediği şudur: "Halk tarafından anlaşılabilmek için alışılmamış dile getiriş biçimlerini hiçbir kenara atıp, bunun yerine bilinen bakış açılarından halka seslenmek diye bir şey düşünülemez." Görülüyor ki büyük sanat yapıtları vermek önemlidir. Kötü ürünleri halkın daha iyi anladığını ileri sürmek ise ilkelliktir. Bir türlü bu ilkellikten kurtaramıyoruz kendimizi. Oysa halk yorumu yaparak, halkın birikimlerini çağdaşlaştırarak büyük sanatsal yapıtlar her zaman yaratılabilir. Sanatçının baş sorumluluğu da buradadır.

Adnan Binyazar

HALK SANATI

İnsanoğlu kendi kendini yaratırken önce ses vardı, sözden önce. İnsanoğlu acı çekmeye gülmeye, ağlamaya başladığında, çalışmaya giriştiğinde önce ses vardı. Ses söz oldu, türkü oldu. Türkü insanoğlunun bütün duygularını kapsadı. Sözden önce insanoğlunun duygularını anlatan yalnız ve yalnız sesti.

Ses ağıttı, acıydı, sevinçti. İnsanoğlu yüz binlerce, milyonlarca ölüm olayı, hastalık, ayrılık, yoksulluk olayı, sevinç, zafer güzellik olayı karşısında milyonlarca ezgi oluşturdu. Bir ezgiyi insanlar insanlara kuşaklar kuşaklara, çağlar çağlara taşıdı.Ezgi insandan insana, çağdan çağa geçtikçe, bir suyun altında yüz binlerce yıl yıkanmış çakıltaşları gibi düzeldi, güzelleşti, zenginleşti.

... Her türkü bir toplumsal ya da kişisel olay üstünedir. Durup duruken türkü çıktığı görülmüş değildir. İşte gücü de buradadır türkünün. Söz gücü de, ses gücü de... Sesler de, sözlerde ilk çıktıkları gibi kalmazlar. İnsandan insana, çağdan çağa değişir, güzelleşirler. Örneğin:

Anavarza at oynağı

Kana belenmiş gömleği

Kıyman aşiretler kıyman

Kör karının bir değneği.

Öldürülen oğullar için yüz binlerce ana bizim Türkmen'de, oğulları üstüne ağıt yapmışlar, bu kör karının bir değneği sözlerini kullanmışlardır. Körün değneğinin elinden alınma imgesi yüz binlerce işlenmiştir. Bu imge bu ağıtta böyle, öteki ağıtta başka türlü söylenmiştir. Bir çağda başka, öbür çağda başka başka söylenmiştir. Ses de öyle, gittikçe bir imgeye başka başka çağlar, insanlar karıştıkça imge son güzelliğine erişmiştir. Bir ses, bir olay karşısında doğar, yaşam gibi, zaman geçtikçe değişir, olgunlaşır, güzelleşir, sürer gider. Yukarda yazdığım dizeler Anavarza ağıdındandır. Anavarza ağıdından başka dizeler de alacağım ve bu dizeler yukarıdaki düşüncemi daha iyi destekleyecek:

Dervişin mendili ala

Bülbül konar daldan dala

Ben öpmeye kıyamazdım

Belemişler ala kana.

Kör karının bir değneği elinden alınınca dünya ortasında nasıl çaresiz kalır. Körün değneği onun için ne kadar önemli. Bir şiddet bu. Korkunç bir çelişki. Başka büyük bir şiddet... Böyle büyük şiddetler belleğin şiddetleri değildir, olamaz. yaşamın şiddeti kadar büyük şiddet hiçbir yerde olamaz. Öpmeye kıymadığını kızıl kana, ala kana bulamışlar. Bu tema kozanoğlu ağıdında şöyle olur:

Karalı yağlık karası

Adana Kozan arası

Ben öpmeye kıyamazdım

Ağ döşü süngü yarası.

... Demem o ki bir tema, bir ezgi yüz binlerce kişi tarafından çağlar boyunca işleniyor, yıkanıyor, son doruğuna ulaştırılıyor. Çağımız epeyce akıllı bir çağ; yaşamı, dünyayı anlamaya, yaşamın, dünyanın, insanlığın, doğanın, evrenin gizlerini bulmaya çalışan bir çağ. Halk denilen sonsuz

doğurgan, yaratıcı insanlığa eğilmeye başlamış, halkın yönetime geçmesi için dövüşülen bir çağ.

... İnsanlığı özüne çevirmek bir bütündür. İçinde ekonomik eşitliği sağlamak var. Özgürlük var. İnsanlığı özüne çevirmek için binlerce problemle karşı karşıyayız. Bir de insanlığın bize kadar getirdiği deneyler var. Daha doğrusu halkın getirdiği ve sürdürmekte olduğu. Doğa ilişkilerinde getirdikleri, insan ilişiklerinde getirdikleri, sürdürmekte oldukları.

Çağımızda birçok insan halkın yaratıp getirdiklerine, sürdürmekte olduklarına birer gereç gözüyle bakıyorlar. Elbette halkın getirdikleri, değişen , gelişen insanlık için bir gereçtir. Gereç olmayan ne var iki değişen insanlık için bu yönden bakınca. Ama benim söylemek istediğim bu değil. Bazı çok iyi niyetli kişiler bile halkın sanatını sanat değil de salt gereç sayıyorlar. Onlara ham birer gereç gözüyle bakıyorlar. Yalnız çağımızın ululardan bir Picasso, bir Şarlo hiç de öyle düşünmüyorlar halk sanatları karşısında. Picasso gibi bir usta halkın sanatından faydalanmak değil onu düpedüz taklit bile ediyorlar. Bir zenci heykeli, bir Türkmen kilimi, bir türkü, bir destan erişilmez sanat yapıtlarıdır. Halkın özü, kişiliğidir. Bu demek değildir ki onlardan araç olarak faydalanmayacağız. Sonuna kadar insanlığın getirdiği her şeyden faydalandığımız gibi, onlardan da faydalanacağız. Örneğin türkülerden ezgilerden faydalanmamış hiçbir usta yok. En büyük müzik ustasının en şanlı yapıtında bile bir halk ezgisinin etkisini görürüz. Bundan kurtuluş yok. Bundan kurtuluş insanlıktan kurtuluş gibi bir şeydir.

... Anadolu, halk kültürlerinin düğümlendiği bir bölgedir. Tarihin, kültürlerin geliştiği, kamaştığı bir toprak parçasıdır Anadolu. Örneğin dünyanın en zengin masalları Anadolu'dan derlenmiştir. Anadolu'da İlyada'dan yaşayan parçalar bulduğumuz gibi, Hint masallarından da buluruz. Manas destanı da Anadolu'dan derlenmiştir, Anadolu'da birçok bölümleriyle yaşar, Tufan efsanesi de... Anadolu halaylarında zenci oyunlarını da buluruz, Çin oyunlarını da... Anadolu bir sesler, ezgiler karmaşasıdır. Büyük bir ezgiler zenginliği vardır. Ve bu türküler dünyasına memleketimizde bilinçle tek eğilen kişi de Ruhi Su'dur.

Yaşar Kemal

HALK UYANIŞI VE DEVRİM

Batı uyanışı dediğimiz tarihsel, toplumsal değişim bir yerde, halkın uyanışı demektir. Bu uyanışın temel aracı da halk dili olmuştur, halk diline dönüş olmuştur. Kutsal bilgiden, genel bilgiye halkın öğrenme, bilme olanaklarının artması yazı dilinin halk diliyle birleşmesine, eşleşmesine bağlıdır.

Bir din dili sayılan Latince'den kurtuluş, ulusal dillerin bir uyanış kaldıracı olarak kullanılması Batı uyanışının yaratıcı kaynaklarından biridir. "İngiliz Edebiyatında Uyanış Çağı" denemesinde, Orhan Burian şöyle yazmaktadır: "Ortaçağdan yeniçağ'a geçiş, her şeyden önce, tek bir Avrupa devletinden bir çok halk devletlerine geçiştir. Öbür dünya kadar bu dünyayı da avucunda tutan: Politikaya, ekonomiye, uygarlığa ve asıl önemlisi, insan ruhuna hükmeden kilise devletinin sona erişi; öbür dünyaya bu dünyadan ayıran insan devletinin başlayışıdır." (Yeni Ufuklar, Ekim, 1972, Sayı: 229).

Atatürk devrimi ya da Türk devrimi dediğimiz süreç, Batı uyanışının geçiş yollarını izleyen bir doğrultuda. Türk toplumunda halk devleti ve insan devletinin ilkelerinin uygulanmasıdır, devrimci, köktenci bir süreçle uygulanmasıdır. Devletin siyasal dayanağı halk, halkın toplumsal birimi de uyanmış, özgür insandır: Yurttaş insandır. Devlet halkın devleti olunca, ve halk bireylerinin özgür, uyanık, yaratıcı yurttaşlarla bu devlete katışmaları bir temel ilke olarak saptanınca ki, devrimcilik, halkçılık, cumhuriyetçilik, laiklik, ulusçuluk ilkeleri bu sürecin yapı taşlarıdır, halkın uyanması, ahlakın bilinçlendirilmesi hem bir devrim ilkesi, hem bir eğitim ilkesi haline gelir. Mustafa Kemal Atatürk'ün bir Türk yeniden–doğuş ustası olarak, dil sorununa eğilmesindeki tarihsel bilinç, devrimin özünden, Türk toplumunun değişim sürecinden doğmaktadır.

Dil ile halk uyanışı arasındaki tarihsel siyasal bağlantıyı Türk devrimi açısından ışığa çıkarmak için, Türk toplumunun ortaçağlı yapısındaki ikiliğe eğilmek gerekir.

Türk devriminin köktenci uygulamasına değin, iki dilin işlediğini görürüz. Bu dilden birincisi Osmanlıca, ikincisi Türkçedir. Osmanlıca saray dilidir, bilim dilidir, din dilidir, yazı dilidir, kısacası devlet dilidir, Türkçe ise, köylülerin, çarşının dilidir halkın dilidir. Osmanlıca bir karışımdır,

din ve bilimde Arapçayı, şiirde Acemceyi kullanır. Türkçe, Arapça ve Acemcenin arasında sıkışmış kalmıştır.

En önemli sorun, devletin yapısı gereği–ki sarayın, ulemanın, ordunun egemenliğinde bir fetih devletidir bu devlet– Osmanlı egemenlik dizgesinin halk uyanışı diye bir sorunu yoktur. Son Osmanlı padişahı Vahidettin'in açık söyleyişiyle "Ulus bir sürü, kendisi bir çobandır." Ne var ki, her devlet, bir üst yapı kurumu olarak, sürüyü uyrukları, egemenliği altında tuttuğu insanları kendi dünya görüşü, yaşama öğretisi doğrultusunda eğitmek ister. Osmanlı dünya görüşünün eğitim kurumu medrese'dir, neden ki, bir fetih devleti dokusunda gelişen devletin temel direği dindir, dünya görüşü dinseldir, ve Batı ortaçağı gibi, devletin uyruklarını birbirine bağlayan bağ dindir. Toplum birimi ümmet olan Osmanlı devletinin, eğitim ve öğretim kurumu olarak medreseye dayanması doğaldır. Doğu ortaçağı ile Batı ortaçağı arasındaki eşlik burada tarihsel bir eşliktir. Medrese, çoğunluğunu halk çocukları oluşturan çatısı altında ne öğretmektedir? Türkiye Maarif Tarihi'nde Nafi Atuf, medreselerde, mahalle ve sıbyan okullarında okutulan derslerin çizelgesini vermektedir: "Arapça sarf (Arapça dilbilgisi) nahiv (Arapça söz dizimi) edebiyat (anlam bilgisi, söyleme, konuşma, yazıyı, sözü güzelleştirme) mani beyan bedi (mantık, öğretme yöntemi) münakaşalı akait (bir dinin öğrenilmesi gereken inançların ve tapınma kurallarının tartışılması) kelâm ilmi (Tanrı'nın varlığını ve islam dininin doğruluğunu konu edilen bilim) riyaziyat (hendese ve gök bilimi.)"

Medrese, kesin olarak ana dili, ulusal ve ulus gerçeğini yadsıyordu. Osmanlı İmparatorluğunun ulusal kaynağında, Anadolu'da devletin bu eğitim–öğretim kurumları sürer giderken, önemli bir tarihsel gerçek var ki, halk kendi dilini koruyor ve gerçek yaşama eğitimini çeşitli tekkelerin öğretisinden alıyordu. Medresenin Arapcasına karşı tekke dili Türkçe, Medresenin koyu eğitimine karşı tekke'nin eğitimi insan eğitimi idi. Medrese devlete bağlı sofular isterken, tekke ulusal kaynağa bağlı, açık yürekli, uyanık insanlar istiyordu. Medrese dünyaya vve doğaya kapanıktı. Tekke dünyaya ve doğaya açıktı, insanı, dünya ile birlik görüyor, oyunla, sazla besliyor, sevinci eğitimin ekmeğinde yoğuruyor, üretimi, çalışmayı, bağ dikmeyi, sanatçılığı, el işiliğini isteklendiriyor, kutsuyordu. Medrese, eleştirisizdi. Tekke, eleştiriye, yergiye kapılarını açıyordu. Medrese devlet'in dünya görüşünün eğitim–öğretim kurumları; tekke halkın dünya

görüşünün eğitim–öğretim kurumlarıydılar. Tekkeler uzun zaman, Anadolu halkının bir yaşama okulu halinde çalışmışlar, bir halk okulu olmuşlardır. Medrese ümmetin, tekke halkın malı idi. Osmanlı yönetiminde medrese ve tekke hep çatışmışlar, Osmanlı Devleti de tekkeleri sakıncalı kurumlar olarak görmüştür. Sofu hoca–Bektaşi insan örneği, bu ikili dünya görüşünün, dünyaya devlet ideolojisiyle, halk ideolojisi açısından bakmanın ak–kara örneğidir.

Türkiye Maarif Tarihi'ni bir denemesinde inceleyen Nafi Atuf, halk eğitim açısından tekkeleri bir çeşit halk okuluna, halkevlerine benzetmektedir ki, tekkeyi, medrese'nin züht'ün karşısında (züht: Dinin yasak ettiği şeylerden sakınıp, buyurduklarını yerine getirme) bir halk tepkisi olarak görmekte ve Osmanlı devletinin siyasal üst yapısının dinsel temelini şöyle belirtmektedir: Sadeleştirmeyi ben yapıyorum.

"İslamlık, koyduğu kesin ve tek düze yargılarıyla dağıldığı yerlerde çeşitli uluslardan bir ümmet yapmak istiyordu. İran'da, Türkistan'da, Anadolu'da gizli ve açık hayli direnmelere uğruyordu. Ne ki, çoğu kez, hükümdarların ve hükümetlerin yardım ve desteğine dayanarak insanın bütün inanç, eylem ve düşüncelerini saran yargılarını, hatta gerekirse en şiddetli önlemelerle uygulayarak büyük düzeltme, arıtma işlemlerini sürdürüyordu.

Medrese yanında tekke, züht karşısında gizemcilik–tasavvuf bu tepkilerin ürünleridir. Bu tepkilere karşın Türkiye'de medrese zaman zaman bazı değişiklikler geçirmekle birlikte yalnız inançlar alanında değil toplumun bütün işleyişinde–iktisat, siyaset, hukuk, eğitim alanlarında da–egemen ve etkileyici olmuştur." (Nafi Atuf, Türkiye Maarif Tarihi, 1930)

Medrese devleti, tekke halkı tutuyor; Osmanlı İslamcılığı ümmet temelinde saray düzenini, Anadolu gizemciliği ise insanı değer alan bir halk düzenini savunuyordu.

Medrese'ye dayalı bir dünya görüşünün, ortaçağ İslamcılığına dayanan bir devletin, Türk toplumunu sonunda nereye getirdiğini Türk tarihi göstermiştir: Batı uyanışı ile, Batı ortaçağının temel kurumu kiliseyi yıkarak ve işe, halk uyanışının en belirli kaynağı, kutsal kitabı halk diline çevirmekle başlayan süreç, halk, ulus, laiklik, devrim, değişim, bilim, bağımsızlık gibi ilkelerle, ortaçağda kalmış geri toplumları bağımlamıştır. Os-

manlı Devleti bir yarı sömürge haline gelmiştir. Gelsin de, medrese din devleti, Osmanlıca bu süreci durdursun, Türk halkını kurtarsın bakalım?

Türk halkının kurtuluşu ilkönce, bir ulusal kurtuluş savaşı vererek bağımsızlığını kazanmasıyla ve ardından, Türk devrimi dediğimiz tarihsel yenileşmenin doğrultusunda, kendi ortaçağından kurtulmasıyla başlamıştır.İstanbul'un fethiyle başlayan Türk ortaçağı, Atatürk devrimiyle sona ermiştir. Bu devrim, batı uyanışının evrensel yolunu izlemiştir: Her uyanış, halkın uyanışıyla başlar. Bu uyanış için üç temel öğe vardır ki, bunlardan biri bağımsızlıktır. İkinci öğe, yönetim biçimidir. Bir halk, ancak, kendisine dönük bir yönetimde uyanır. Üçüncü öğe, uyanış'ın kültür kaynaklarının halkın kaynaklarıyla eşleşmesidir. Mustafa Kemal Atatürk'ün devrimci uygulamalarından önemli ikisi, Batı uyanışı doğrultusunda, halk uyanışı ile ilgilidir ki, bunlardan birincisi devlet, yazı,bilim dilinin Türkçeleştirilmesi, ikincisi de, eğitimin laikleştirilmesidir, halklaştırılmasıdır. Bu devrimlerden, bu değişimlerden birincisine "Dil Devrimi", ikincisine "Öğretim Birliği Devrimi" diyoruz. Mustafa Kemal Atatürk sadece, Osmanlı yönetim biçimini yıkmakla kalmamış, Osmanlıcayı da, medreseyi de yıkmıştır.

Mustafa Kemal'in en büyük ilkesi bağımsızlıktır! Neye karşı bağımsızlık? Dünyaya karşı bağımsızlık! Hangi yolla yaşatılabilir bu bağımsızlık? Ulus'un, halkın uyanışıyla. Bir ulus da, bir halk da, ancak kendi dilinden okuyarak, öğrenerek; kendi toplumsal tarihsel gerçeklerinin okulunda eğitilerek uyanabilir. Bağımsızlık ustası Mustafa Kemal Atatürk'le, yeniden doğuş ustası Mustafa Kemal Atatürk'ü birleştirmemizin anlamı budur.

Ceyhun Atuf Kansu

İNSAN ve KİŞİLİK

Kişi
Kişilik
Aydın Kişi
Eğitim

İNSAN YAŞAMI

Kimi düşünürler, yaşamın amacının mutluluk, kimisi erdem, kimisi zevk, kimisi de lekesiz bir üne ermek olduğunu söyler; kimileri ise gerçeğe varmak olarak tanımlar yaşamın amacını. Bunlardan her birini tek başına her insanın benimseyeceğini, onunla yetinebileceğini sanmıyorum. Çünkü insanoğlu, değişik orantılar içinde de olsa, bir ölçüde bunların hepsine birden kavuşmak isteyebilir. Daha doğrusu, böylesi insanlar da vardır. Onun için bence insan yaşamını tek bir amaca bağlamak yerine, ona bütün yönleriyle yaşamayı öğretmek en doğru yoldur. Öyleyse yaşamın amacı daha iyi yaşamaya çalışmaktır. İyi yaşamak ise ruhun, bedenin gereksinmelerini bir bütün olarak doyurmak, iyi karşılamaktır. Buradaki iyi kavramı insandan insana genişleyip daralan, içeriği değişken bir kavramdır hiç kuşkusuz. Bundan dolayı da herkesin yaşamdan beklediği, birbirinden oldukça farklıdır. Ama herkesin ondan beklediği ortak bir şey de vardır. Sağlıklı olması hayatının uzun olması, güvenli, mutlu ve özgür olması. Bu amaç hemen hemen ortaktır denilebilir. Gerisi yetişme biçimlerine, alınan ekinlere, yaşanılan yerlere ve doğuştan gelen özelliklere göre değişebilir.

M. Salihoğlu

İNSAN OLMAK

İnsan, insan doğmaz.

Geçmişin derinliklerinde insan hiçbir zaman insan olarak doğmadı.

Önce yosundu, yapraktı, sazdı, kamıştı; yarı suda yarı toprakta yaşayan börtüydü, böcekti, eklemliydi, yumuşakçaydı, sürüngendi, kuştu, kurttu...

Samanyollarının zaman yıllarına dönüşüp karışmasından oluşan dönenceli süreçlerden sonra insan hayvanlaştı; gelişti; nice ışık yıllarında

gözlerini geceleri kırpıp duran yıldızlar, insanın iki ayağı üzerine dikilmesini sabırla beklediler.

Süre öylesine uzundu ki zaman ölçeğini kim nasıl kullanırsa kullansın, ne anlam taşır? İnsanın insan gibi koklaması, tatması, duyması, görmesi, duyumsaması için doğada kaç mevsimin açılıp kapandığını kim bilebilir? İnsanın uygarlaşmasıyla insanlaşması arasındaki doğru orantının sayısal değerini hangi bilgisayar hesaplayabilir?

Bugünkü insanın geceleri büyüyen gölgesinde geçmişteki hayvansallığın izlerini görmüyor muyuz? İçimizde arada sırada kımıldanıp homurdanan yaratığın varlığı, tarihsel zamanın hangi kökenine dayanıyor?

İki ayağı üzerinde doğrulan insanın bedeninde ruhun sürgün vermesi, insanın insanlaşmasında belki en uzun değil, ama en soylu süreçtir.

İnsan, geçmişte insan doğmadı.

Çağımızda da insan, insan doğmaz.

Doğduktan sonra insanlaşır.

Bebektir dünyaya gelen.

Günümüzün bebeği, tarihsel zamanın derinliklerinde dünyaya gözlerini açan kardeşleriyle birdir; gözeneklerinde değişik tohumlar bulunsa da ilk adımda bu gizli güç birdenbire ayrımsanamaz.

Bebeğin insanlaşması için bir ömürlük yaşamda birbirine bağlanıp bağıntılanan süreçler birbirini izler. İnsanlaşmak için bebeğin yürümeyi bellemesi gerekir; oturmayı, kalkmayı, yemeyi, içmeyi, sıcağı, soğuğu, giyinmeyi, soyunmayı, konuşmayı, okumayı, yazmayı öğrenecektir bebek; insanlaşma yolundaki aşamalardan geçecektir.

Bebek önce çocuklaşır...

Çocuk ya erkekleşir...

Ya kadınlaşır...

Toplumsallaşır.

İnsan insanlaşmak için, bilgisine bilgi, görgüsüne görgü katar.

İyi ne demek, kötü ne demek, sevgi ne demek, dostluk ne demek, hak ne demek, özgürlük ne demek, insanlık ne demek öğrenmeden insan insanlaşabilir mi?

İnsanlaşmak için insan, koluna altın bilezik takmak, çalışmak, bir işe yaramak, emek vermek, alınteri dökmek zorundadır.

Asalakla insan insanlaşabilir mi?

İnsan olmak için bilinç gerekmez mi?

Onur gerekmez mi?

Kolay değil insanın insanlaşması.

Kimi insan, insanlaşamaz.

Bebekken çocuklaşır, sonra ya kadınlaşır, ya erkekleşir de... insanlaşamaz; iyi ne demek, kötü ne demek ayıramaz; insanlık bilincine erişemez.

Benciliği, bencilliği, kinciliği, bağnazlığı, haksızlığı, gaddarlığı, zulmü, işkenceyi benimsedikçe, insanlıktan uzaklaşır...

Hayvanlaşır.

Sonra ölür.

Mezar taşına yazıla ki:

Ne insan doğdu.

Ne insan oldu.

Ne insan öldü.

İlhan Selçuk

DEĞİŞME

İkide bir duyarsınız, şunun bunun için değişti, fikir değiştirdi diye bir söz çıkarırlar. Çoğu öfkeyle karşılar bunu, dudak büker, kınayıverir; kimi de üzülür, vefasızlığı içi götürmez. Bana sorarsanız ne yalan söyleyeyim, ben çabuk çabuk inanmam öyle şeylere. Kolay mı fikir değiştirmek? Her-

kesin harcı mı? Bir kere bir fikri olacak kişinin. Bir de yetmez en aşağı iki: Birini bırakacak, öbürünü savunacak. Nerede o bolluk?

... Benim bildiğim, gördüğüm bu yeryüzünde pek az kimsenin bir fikri vardır, pek az kimse fikirlerle uğraşır. Kişioğlu düşünen bir varlıkmış, düşünebilir demek daha doğru olur. Canı isterse düşünür. Düşünür, düşünür ya, çıkarını düşünür, gemisini kurtarmayı düşünür, gününü gün etmeyi düşünür, başı sıkışınca arpacı kumrusu gibi düşünür, kötü kötü düşünür, fikirler üzerinde düşünmez. Ne diye yorsun kendini? Düşünmeyi uzmanlara ısmarlamıştır. Onların dedikleriyle yetinir. İnanır, sımsıkı inanır. Gerekirse – gerekmese de öldürüp ölmekten çekinmez, yine de kendi kendine düşünmeye katlanamaz. Düşünmek de göze alınacak şey midir? Bakacaksınız, birbirine uymaz türlü türlü fikirler, hepsinin de az çok bir doğruluğu var, içlerinden birini seçeceksiniz... Diyelim ki birini daha bir çekici buldunuz, ya o da sizin menfaatlerinize uymazsa? Adamın biri de çıkmış: "Bir kimsenin düşünceleriyle çıkarları arasında bir ayrılık, bir uzlaşmazlık görmezsem, inanmam ben onun gerçekten düşündüğüne" diyor. İyisi mi siz de tatlı tatlı yaşamaya çalışırsınız. Bakın ne büyük diye tanınmış yazarların, şu düşünme uzmanı sayılan kimselerin çoğu da işi parlak parlak cümlelere boğup sıyrılıveriyorlar. Kişioğlu düşünen bir varlıkmış... Hem düşünmez, hem de kendisi için böyle denilmesinden hoşlanır. Hazır hazır basmakalıp fikirleri körükörüne benimser, sonra da kurum kurum kurulur: "Ben düşünüyorum işte!" diye.

Çok kimsenin fikir değiştirdiğinin söylenildiğini duydum, ama; "Ben fikrimi değiştirdim, şimdi eskisi gibi düşünmüyorum" diyen adam az gördüm. Bugün söyledikleri dünkü dediklerine uymayanlar bile: "Ben değişmedim, dün de böyle düşünüyordum, değiştiğimi sananlar beni anlamamış" derler. Dün birlikte çalıştığı kimselerden ayrıldığını öne sürün, cevapları hazırdır: "Ben değişmedim, baktım ki onlar değişiyor, çıktım aralarından." Bunu söylerken, biliyorum çoğu samimidir, kendilerinin değişmediklerine, dün ne diyorlarsa bugün de onu savunduklarına inanırlar. "Dün de düşünmemişlerdir, bugün de düşünmüyorlar, onun için değiştiklerini anlamıyorlar" diye kesip atmayın. Ne biliyorsunuz? Acaba haklı değil mi onlar? Belki gerçekten siz değişmişsinizdir de onları değişmiş

sanıyorsunuz. "Hayır, ben değişmedim, dün ne diyorsam yine onu diyorum" demeye kalkmayın, tıpkı onlar gibi konuşmuş olursunuz. İkiniz de böyle söylerseniz ben hangisine inanayım? "Kendin bak, kendin incele, hangimizin değiştiğini anlarsın" da demeyin, bakalım ben onun dünkü dediklerini de, bugünkü dediklerini de iyice anlıyor muyum? Onda bir değişme görmekle acaba ben yanılmıyor muyum? Vauvenarges: "İki sözün kesin olarak birbirini tutmadığını söyleyebilmek için aralarında en ufak bir uzlaşma olmayacağını göstermek gerekir" diyor. Onu bulup göstermek de kolay iş değildir. Bunun içindir ki herhangi bir kimsenin değişmiş, fikir değiştirmiş olduğunu söylemekten çekinirim.

Salt çıkarını arayan bir kişinin fikir değiştirmiş olması beni ilgilendirmez. Zaten öyle bir kimse değişemez ki! Hep çıkarına bağlıdır, bugün başka bir yol tutsa da yine dünkü amacına doğru yürür. Böylelerinin hayatı bakılmaya incelenmeye değmez demeyeceğim, içlerinde çok işler başarmış büyük adamlar da bulunabilir. Ama onlar birer fikir eri olarak bizi ilgilendirmez.

Ötekilerin, fikir erlerinin, çıkarlarını değil de doğruyu, iyiyi, güzeli arayanların fikir değiştirmeleriyle elbette ilgileniriz; çünkü onların bütün dediklerinde bizim için de bir pay vardır. Deneyleri, düşünce alanındaki çalışmaları bütün insanlığa dokunur. Biz onlar gibi düşünmesek, onların dediklerine uymasak, bazı bakımlardan onlarla çarpışsak dahi dediklerini, yaptıklarını hiçe sayamayız: Biliyoruz ki yalnız çıkar kaygısında, günlerini gün etmek kaygısında değillerdir. Fikirle ilgilendiğimiz nisbette onların değişmeleriyle de ilgileniriz. Ama onların değişmelerini, bir kusur, bir vefasızlık sayamayız. Doğrusu onlar da değişmezler: Dün doğruyu aradıkları gibi bugün de doğruyu arıyorlar, ancak dün inandıkları ilkelerin bugün yanlış olduğunu anlamışlar; yalnız görünüşte yol değiştirirler, yoksa onların da asıl yolları dün ne ise bugün de odur.

Şu da söylenebilir: Bir kimsenin, ister çıkarına, ister doğruya bağlı herhangi bir kimsenin fikir değiştirmi olmasından bize ne? İnsanlarla mı ilgileniyoruz, fikirlerle mi? İnsanlara, onların huylarına, şu, yahut bu olay karşısındaki tepkilerine ilgileniyorsak, bir hikayeci gibi ilgileniyorsak, fikirlerine pek bakmayız onların, ancak kişilikleri üzerinde o fikirlerin, o

fikirler üzerinde kişiliklerinin etkisine bakarız; kendilerini anladığımız nisbette de değişmelerini tabiî buluruz, hatta o değişmeyi önceden sezip haber verdiğimiz de olur.

İnsanlarla değil fikirlerle ilgileniyorsak, onları öne sürenlerin kim olduğu üzerinde niçin duralım? Beğendiğimiz, inandığımız bir fikri savunan kimse dünde öyle mi düşünüyordu? Yoksa dün tam tersini söylüyordu da bugün mü ne sebeple olursa olsun, değişiverdi? Bunlardan bize ne? Bizi söyleyen değil, söylenen ilgilendirir: Beğenirsek, doğru bulursak alırız, beğenmezsek, doğru bulmazsak onunla çarpışırız, söyleyen kişi ile değil, söylenen sözlerle, ileri sürülen fikirlerle...

Nurullah Ataç

DEĞİŞMEK

Dünyada tek değişmeyen şey, her şeyin değişmekte olduğudur, sözü çok doğru bir sözdür. İnsanlar, nesneler, canlı cansız her şey, görünür görünmez ölçüler, oranlar içinde durmadan değişip akmakta, bir bilinmeyene doğru her an ilerlemektedir. Lavoisier: "Hiçbir şey yoktan var olmaz, varken de yok olmaz" gibi bir söz etmiştir. Kimya biliminin temeli olan bu söz, olsa olsa, değişmenin yok olmak, ya da yaratılmak sanılan birtakım aşamaları olduğunun kanıtı olabilir. Yok olmak sandığımız değişim aşamasına canlılarda ölüm, yaratılmak sandığımız aşamaya da doğum demekteyiz. Bu tanımlar, insanların, anlaşmaları, yaşamı kavramaya çalışmaları, yaşayabilmeleri için yine kendilerinin koyduğu araçlardır.

... Zamanla insanda öyle değişiklikler oluyor ki, dünkü zevklerimiz, düşüncelerimiz bakıyorsunuz değişivermiş. Genç yaşlarda diyelim ki roman okumak, öykü, masal okumak zevklerimiz arasında iken, orta yaşlarda başka zevkler öne geçebiliyor. Eskiden çok roman, öykü de okuyan ben, şimdilerde daha çok şiir, deneme türünden şeylerle yetinir oldum. Daha çok da görmek dolaşmak, yabancı ülkeleri gezmek, yurdumuzun da görmediğim yerlerini gidip görmek, önde gelen zevklerimden oldu. Divan

Şairi Naili gibi ben de, öyle "bir özge temaşa" zevkine vardım ki, sormayın! Görmek, gezmek delisi oldum çıktım. Bir daha şu bildiğiniz ben olarak güzelim dünyaya gelemeyeceğime göre, romanlarla, öykülerle bu ileri yaşlarda neden vakit yitireyim diyorum ve gözlerimi dört açmış, insanlara, doğaya yumulmuş, gidiyorum. Memnunum da bu durumumdan. İnsan yaşama girerken, bilemediğiniz orta yaşın ortalarına dek elbet masallar, romanlar, öyküler okumalı, şiir, musiki, resim gırla gitmeli ama, artık, edinilen görgülerle, bilgilerle, duyarlıklarla son yıllarında da yaşamın tadını çıkarmaya bakmalı. İyi bir gözlem, bir algılama gücü ve duyarlık kazandıktan sonra, doğaya, olaylara aracısız dalmak, ömrün hakkını vermek, bence usa daha uygun görünüyor ve dalış, şiir, müzik, resim sanatlarının eşiğinde olursa daha güzel, daha yoğun, daha verimli sonuçlar veriyor; ama, o kadar işte! Araya artık başka felsefeler, görüşler sokarak, ileri yaşları gölgelendirmenin anlamı yoktur. Tırmanılacak dağ tırmanılmış, doruğa yaklaşılmıştır. Yapılacak iş, oradan son kez yamaçlara, koyaklara, ovalara bakmaktır. Yahya Kemâl'in bir şiirinde dediği gibi:

Girmesin başka bir hayâl araya

Ben o rüzgârla şimdi başbaşayım

diyebilecek bir görgü, bilgi ve ekin birikimi olanlara ne mutlu!

M. Salihoğlu

GELİNCİK VE BALİNA

Okuma dünyasını tanıyıp da dilinde Hamlet'ten bir iki cümle kalmamış bir insan gösterilebilir mi? Hiç sanmam. Bu kalan cümlelerden en yaygın olanı "Var olmak ya da yok olmamak... İşte önemli sorun!"dur. Var olmakla yok olmak arasında bunalan her insanın sığındığı önemli bir sözdür bu. İnsana ne denli dönük olmalı ki, aradan yüzyıllar geçtiği halde, dipdiri, pasparlak etkisini sürdürmektedir, Shakespeare'nin sözü. Örneğin çevresindeki arap saçına dönmüş sorunları görüp "Kör talih! Dünyayı

düzeltmek için mi yaratılmışım?..." genç Hamlet'in bu derin anlamlı sözü çağımızda da değerinden hiçbir şey yitirmemiştir. Aslında büyük bir maddi mutluluk içinde yüzdüğümüzü sandığımız toplumlarda bile her gün, genç Hamlet'in bu sorusu milyonlarca kez sorulmaktadır. Bunalım noktasına gelip dayanan her toplum, daha ileriki yüzyıllarda da bu soruyu soracağa benzer.

... Sözü Hamlet'ten açtım, amacım Hamlet üzerine yazınsal (edebi) bir yorum yapmak değil, onun da konuşmasının çağdaş değerlendirmesini yapmaktır.

Bilindiği gibi büyük bir ihanete uğramıştır Hamlet. Babası, anası tarafından öldürülmüş, onun yerine amcası geçmiştir. Anası da yeni kralın karısı... Düş dünyası ile, sezgiyle bu gerçeği kavramıştır genç Hamlet. Bu ihanetin işbirlikçilerinden biri de Saray Nazırı Polonius'tur. Hamlet'e şirin görünmekte, ihanetini gizlemek için yapmadığını bırakmaz Polonius. Aşağıdaki konuşma Hamlet'in gerçekçiliğini, Polonius'un içtensizliğini göstermesi yönünden çok ilginçtir:

Hamlet – Şu bulutu görüyor musunuz? Tıpkı deve şeklinde.

Polonius – Dinim hakkı için sahiden deveye benziyor.

Hamlet – Galiba gelinciğe benziyor.

Polonius – Sırtı gelinciğinki gibi.

Hamlet – Yoksa balinanki gibi mi?

Polonius – Evet, tıpkı balina!

Bir insanın aynı anda deve dediğine gelincik, gelincik dediğine balina demesi ne denli büyük bir bilinçsizliğin sonucudur. Shakespeare, gelincik – balina zıtlığını ortaya koyarak insanoğlunun düşünce şaşkınlığı ile ne yapacaklarını bilmedikleri de gözden kaçmamaktadır. Korkusunu, bir bakıma utancını gizlemek için Hamlet'in her dediğine evet demek zorundadır Polonius. Çünkü o Hamlet'in ezici gerçekliği altında erimekten kurtulamayacaktır.

Bir, uzun boynu, eğri büğrü gövdesi ile deveyi getirin gözlerinizin önüne, bir de uzun gövdeli, kısa bacaklı, çok çok tilki büyüklüğünde, sırtı

kızılımsı, karnı beyaz gelinciği... Hele, içine en az yirmi, otuz deve binlerce gelincik sığacak büyüklükteki, boyu 26 metreyi bulan balinayı getirin gözlerinizin önüne.

Bilinçli Kişilik

İşte kişi bilinçsiz olursa, deveden gelinciğe, gelincikten balinaya atlayıverir. Böyle bir anlayış da bir ülkede değer yargılarının ült üst olmasının en büyük etkenidir. Önemli olan herkesin şu, dediğine bu dememek. Bunu yapabilmek için de kişinin bir işbirliğinin içinde olmaması gerekir. Karşısındaki onun düşüncelerinin aydınlığına inanmalıdır.

Hatta bu tür insanlar, yalnız kendi sapık inançları ile kalmazlar, başkalarının da kendilerine inanmalarını isterler. Çünkü kişi, inançlarından ötürü kuşkuya düştükçe, çevresinde kendine inananlar arar. Bu da onu bir inanç sergicisi yapar. Tüm yanılgılarını unutarak, öylesine koşullandırır ki kendini, insanları, inananlar ve inanmayanlar diye ikiye ayırıverir. Kim ki, ona inanır, inançlıdır, kim ki inanmaz, inançsızdır. En büyük sorunu da budur. Toplum da genellikle bu tür insanlara güvenir biçimde eğitilmeye çalışıldığı için, deve ile gelincik, gelincik ile balina arasındaki ayrım ortadan kalkar. Bu ayrım ortadan kalkınca da toplumu toplum yapan koşullar yok olur. Koşulların yok olması, toplum yanılmasının temel etkenidir.

Yanılgıların söz konusu olduğu bir toplumda değer birimi bilgi değildir. Bilgili olandan çok, işini uyduran kişilikli sayılır. Bilge kişi, ekonomik gücü olanların baskısı altında ezilmeye çalışılır. Toplumda bilgenin değerinden çok değersizliği kanısı uyandırılır. Gelişmemiş toplumlarda bu kanıyı uyandırmak çok kolaydır. Sanatın kötüsü, düşüncenin sapığı nasıl çevresinde yığınlar buluyorsa, bilgisizlik de büyük yığınların benimsediği bir olgudur. Çünkü her çağda kişi, anlamadığına anladığından daha çok düşman olmuştur. Bilginin gücü ile bilinçlilik kazanma, kişiden büyük güç ister. İnsanın deve ile gelincik, gelincik ile balina arasında ayrımı kavrayabilmesi her şeyden öce bir kişilik, bir bilinçlilik sorunudur. Kişilik kazanmaya, gerçek anlamda bilinçli olmaya bir yaşamın bile yetmediği bir gerçektir. Kendi kişiliğini, değer yargılarını kullanamayan bir kişi, insanlık gücünü başkalarının denetimine bırakır, kişiliğini kendi istemiyle

hiçler. Bir bakıma kişi, yaratma yeteneklerini başkasının buyruğuna vermiş olur ki, insanın soysuzlaşması demektir bu. Kişilik kalmadı mı, kuşkusuz, insan da kalmaz.

Satılık Kişiler

Özellikle gelişmelerin, değişmelerin başlangıcını yaşayan bir toplumda, kendi gözlerinden çok başkalarının yargılarını kullanan insanların bulunması doğaldır. Daha uzun süre deve, gelincik; gelincik balina gibi görülecektir. Başka biri çıkıp da sineğe benziyor dese, ona da inanacaklar çıkacaktır. Kendine güvenmediği gibi, başkalarını da avlamaya çalışan bütün şaşkın insanların ortak niteliğidir bu. Oysa çağdaş düşünce Hamlet karşısında, Polonius gibi olmaya kesinlikle karşıdır. Bir işbirliğinin sözcüğünü yapan Poloniuslar, her çağda, Hamlet'lerin oyuncağı olmaktan kurtulamayacaklardır. Polonius'luk kişilik satıcılığıdır. Satılığa çıkarılan kişiliklerin alıcısı ise çok boldur.

Adnan Binyazar

AYDINLARIN DİRENİŞİ

(Yazar, Zeki Sofuoğlu'nun Ankara Türkocağında verdiği bir konferansı izlemiştir, beğenmiştir, 1960 ta dinlediği konferanstan edindiği düşünceler yıllarca sonra bile değerini yitirmemiştir.)

... Sofuoğlu konusuna önce, ulusların kaderinde AYDIN'ın güçlü etkisini ve büyük sorumluluğunu belirtmekle girdi. Eğer aydın; karakterli, cesur ve sorumluluğunu kavramış ise toplumun yaşam ve gidişatına, damgasını vurabilir diyordu. Böyle değil de eğer ters niteliklerde ise, toplumun yaşamında bir firen, hatta bir gerileme etkeni olurdu. Konferansçı gerçek aydında başlıca yedi nitelik arıyordu. Sonra bu nitelikleri sıraladı. Ayrıntı ve karakteristikler, açık kesin ve sistemliydi. Bu nitelikleri şöyle belirtti:

1. Aydın, önce, bir fikir, amaç (ülkü) karakter sahibi olacaktır. Amaç ya da ülkü bir inanıştır. Yüksek ve gerçek değerlere bağlanıştır. İnanış bir karaktere temel olunca, aydın, hem inanan, hem inanılan insan olur. Bu inanılışa ise ihanet edemez. çünkü ihanetin böyle bir karakterde yeri yoktur.

2. Aydın kandırmaz, fakat inandırır. Kendisi de gerçeklere inandırılabilir. Çünkü gerçeklere bağlıdır. Ve gerçeklere de ihanet edemez. Onun içindir ki, bağnaz (mutaassıp) değildir. İnandırma yolunda ise, ancak bilime ve müsbet bilgilere yer verir. Kafasında dokunulmaz (tabu)ların yeri yoktur.

3. Aydın cesurdur. Medeni cesaret sahibidir. Medeni cesaret ise aydın için kahramanlık değil, doğal niteliktir. Fakat bazen koşullar öyle gelişir ki, o zaman medeni cesaret, bir kahramanlık halini de alabilir. Bu durumlarda aydın, medeni cesaretini gösterir ve kahraman olur. Ama bu kahramanlık kendisi için sadece bir görev olarak kalır.

4. Aydın, gerçek bildiği şeyi kendisine saklamaz. Onu yaymayı da ödev bilir. Yani aydın yalnız bir gerçek adamı değil, aynı zamanda gerçeğin rehberi ve önderidir.

5. Aydın, toplumun hayrını ve çıkarlarını, kendi hayrının ve çıkarlarının üstünde tutar. Bunu bütün koşullar içinde ve her şeye rağmen yapar. Fedakârlığı hiçbir karşılık için değil, hasbidir. Topluma verir, ama toplumdan karşılığını beklemez.

6. Aydın, bağlandığı ilkelere uygun bir yaşam sürdüren, dürüst ve feragatlı bir insandır. Onun yaşamı ile ilkeleri arasında çelişme yoktur.

7. Nihayet aydın, mazbut insandır. Yöntemli ve düzenli çalışır. İhmal, dağınıklık ve avarelik aydın insana yakışmaz. Aydın, bu tür zayıflıklardan kendini kurtaran insandır.

Konferansçı, burada özetlenen, ama aslında daha da tamamlanan ve zaman alan bu esasları, artan bir açıklık içinde sıraladı. Öyle ki, her nitelik son yargılara bağlanırken, dinleyenler, bu ölçülerin, kimleri kapsayıp, kimleri kapsam dışında bıraktığını, kendi içlerinde kolayca belirleyebili-

yorlardı denilebilir. Hele konferansçının son sözleri galipten gelen birer uyarı gibiydi. Uyarıcı bir rüzgâr gibi havaya yayılıyordu.

Şevket Süreyya Aydemir

OKUMUŞLARIMIZ

Okullar, fakülteler, diplomalar... Yığın yığın insanların itişip kakışıp daha genç yaşlarında kavuşmak istedikleri nesneler, ereklerdir. Neden? Çoğunlukla gelecek güvencesi için, yetişerek "adam olmak" için öyle değil mi? Başka açılardan bakanlara göre de aydın olmak, yaşamı anlamak gerçeği kavramak için. Diplomalıların yüzde doksan beşinde de ne bir şiir beğenisi, ne roman, öykü, müzik alışkanlığı, ne de görüşü var. Şiir diye bildikleri ise, okul kitaplarından belleklerinde kalan 3–5 "manzumecik"! O da yarım – yamalak. Kendi ülkesinin güzel yazınını, bellibaşlı değerleri ile bilmeyen, dünyanın önemli ozanlarıyla yazarlarından haberi olmayan, anadili bilincine ermemiş diplomalının, olamaz ya, diyelim ki, bir bilgi dalında iyi bir uzman da olsa bir aydın, gerçek bir okumuş kişi olması beklenebilir mi? Oysa şiirden, güzelyazından geçmemiş bir kimsenin, yaşamın tadını çıkarmasında da çok şeyin eksik kalacağı kuşkusuzdur. Böyle bir kimse, ne doğa güzelliklerini ne insan yaratılarını yeterince anlayıp sevebilir. Anlayıp sevemeyince de, ne insanlığa, ne topluma tüm anlamıyla yararlı olabilir. Güzelyazın, güzel sanat deyip geçmeyelim. Bu iki insanca güçten ve eğitimden yoksun yetiştirdiğimiz içindir ki, gençlerimizi birtakım ham hayaller uğruna kandırarak bir robot gibi kullanmaktadır, yabancı sömürücü güçler. Türk düşmanı örgütler için çok kolay oluyor. Özgür düşünmeye kapalı olan bu zavallıları belli yönde koşullandırmak güç olmuyor. Güzelyazın dersleri, iyi seçilmiş örneklerle, ulusçu, insancı bir bakışla hazırlanmış kitaplara dayanılarak verilmeli, her şeyden önce de öğrencilere okuma beğenisi aşılanmalıdır. Fransızların bu öğrenceye (derse) verdikleri adın insanlıklar (Humaniteks) olmasındaki nedeni de güzelyazın öğretmenlerimiz iyi kavramlıdırlar. Ana dilini, onun

güzel ürünlerini iyi bilmeyen kimselere aydın bile dememeliyiz. Bunları iyi bilmeden sağlam bir düşünce yapısı kurmak olası bile değildir. Böylesi okumuşlardan ise ne ülkesine, ne de insanlığa yarar gelir. Çünkü böyleleri güzellikleri, doğayı geniş anlamıyla sevemeyecekleri için, insanları da sevemezler. Ne demiş sait Faik: "Her şey bir insanı sevmekle başlar." Bütün yaratıların, yapıtların, başarılarının temelinde gerçek sevgisi ile insan sevgisi yatmaktadır. Gel gelelim, bunu kim okur, kim dinler!

Cevdet Yalçın

SORAN İNSANDAN, SORU TOPLUMUNA

Ülkemiz, ulusumuz, insanımız hızla değişmekte. Ekonomik, toplumsal, siyasal gelişmeler, değişmeler insan yaşamına girdikçe, kendini hissettirdikçe, yeni yaşam biçimlerine, yaşam anlayışlarına ulaşıyoruz. Kısacası hızla değişiyoruz.

Değişim doğal bir toplumsal eğilim. "Değişim durdurulamaz" sözü sürekli tekrarlansa da geçerliliğini yitirmeyen tek öğe. Değişime inanmak bir dünya görüşü, bir inanç sorunu. Ama, "değişime" değiştirici olarak katılınmazsa, "değişime inancın" bir anlamı yok. Bugünlerde "değişime inanma" ve "değiştirici olmak" arasındaki farkın, "soru soran insan" çevresinde açılmasında yarar var.

Okuma – yazma bilmek "okur – yazar" olanların açısından, abartıldığı kadar büyük anlam taşımamaktadır. Gerçekte üzerinde durulması gereken şey, okuma – yazma bilen toplumda, "okur –yazar" aydın arasındaki ayrılığın ve beraber olmanın zorlukları ve zorunluluğudur.

Aydın insan, soru soran insandır. Aydın insan kendisine ve çevresinde olanlara sorular yönelten ve sorulara çözümler arayan kişidir. Düşünmesinin, araştırmasının ilk adımını soru sormakla atar. Soru ve soru sormak, onun yaşama katılmasının ilk adımıdır. Sorusu, soru sorma biçimi, ona

temel oluştururken, onun dünya görüşünü, yaşam biçimini de ortaya koyar.

Aydın insan, diğer bir deyişle "okur – yazar" ilkin kendisine sorduğu soruyu, yakın çevresine ve oradan da topluma aktarma kaygısını taşır. İşte bu nokta, aydın insanın toplumsal işlevini gündeme getirir. O ve onun düşünceleri, "evet" ya da "hayır" bağlamında toplumda yerini alır.

Türkiye aydını, toplumu karşısında bu noktaya kadar gelmiştir. Fakat yıllardır bu nokta aşılamamış, bir düğüm, bir sorn olarak durmaktadır. Böyle oluşunda ideolojik, kültürel ve yaşam biçimine ilişkin ayrılıklar, arı düşünmeler olmasına rağmen, aydın insanımızın "fildişi kule"sine çekilmesinin payı büyüktür. Bu, aydınımızın sorusunu topluma ulaştıramaması içinde değerlendirilmelidir.

Günümüzdeki hızla değişim, Türkiye aydınını her gün yeni soruların karşısında bırakmakta. Toplumumuz, aydın insandan sorulara, sorunlara çözüm bulmasını ister. Ama sonuçta, hem soru hem de çözümcü öneriler dar bir çevrede kalmaktadır. Bunun nedeni de Türkiye aydınının, toplumuna karşı, soru insanı olmasından çok, çözüm önerici insan olmasında yatıyor. Gene burada, çözüm önermenin yanlış olduğu söylenmek istenmemektedir. Önemli olanın, çözüme götürücü veya çözüm düşüncesinin başlangıcı olan "soru"nun toplumca kavranmış olmasıdır. Ayrıca çözümcü öneriler, çözümün nedeninde yatan soru'nun toplumca iyi kavranılmamasından, yalnızca "çözüm önerici" olarak kalmasına neden oluyor. Sonunda toplumca temelsiz "çözümler" zinciriyle karşı karşıya kalıyoruz. Değiştirici, dönüştürücü çalışmalarla değil...

Buradan şu sonuç çıkıyor ki, kendinde ve toplumsal yaşamda değişimi gündeme getiren insan, "neden", "niye", "nasıl" sorularını yaşamının en önemli parçası olarak kabullenmelidir. Böylece XX. yüzyıl çağdaşlığının, geleneği Rönesans'ta yatan "soru soran insan"ına, Türkiye kültür ve siyasal yaşamı adına ulaşmış olacağız.

Hilmi Zafer, Somut, 30 Eylül 1983

İNSANI SEVME VE TANITMA ÜSTÜNE

Son günlerde hangi kitabı okursam okuyayım, hangi işle uğraşırsam uğraşayım, nerede gezersem gezeyim, aklıma hep Saik Faik'in bir sözü takılıyor: "Her şey insanı sevmekle başlar." Evet, evrende her şey bir şeyle başlıyor, ama hikâyecimiz niçin "insanı sevmekle" diyor? Üzerinde düşünmeye değer bir nokta.

Kimdir, nedir insan dediğimiz yaratık? Tanımlamak pek kolay gibi görünmüyor. Önce, insana hangi açıdan bakacağız? İnsanı hangi dönem ve koşullarda ele alacağız? İç dünyasına ilişkin ne gibi bilgiler elde edibildik ki, bu konularda bir genellemeye gidebilelim. Çoğu kez şurada burada insanla ilgili birtakım yargılara varıldığını görmüşüzdür: "İnsan saygıdeğer bir dünyanın efendisidir" gibi gerçeklikten uzak sözler (Dünyanın nesini saygıdeğer yapabildik ki insan da efendi olsun?!) ya da insan evrende her şeydir ve hiçbir şeydir" gibi kafaları bulandırmak için ortaya atılan felsefi düşünceler... Kısacası bu gibi açmazlara düşmeden insan için belli bir tanım vermek çok güçtür. Gerçekte kimi sözler de bir gerçeği yansıtıyor gibi görünmesine karşın, bir özlem ifadesi taşımaktadır. Örneğin İslam tasavvufunda insan için "eşref–i mahlûkat" derler, yani yaratılmış olanların en şereflisi demektir. Şeyh Galip de bir şiirinde "Hoşça bak zâtına kim zübde–i âlemsin sen / Merdüm–i dide–i ekvân olan âdemsin sen" der, yani özüne hoşça bak, çünkü sen âlemin özüsün;bütün yaratıkların gözbebeği olan insansın sen, anlamına geliyor.

Sevmek eylemi, bilebildiğim kadar, hep bir duygusal birikim olarak değerlendiriliyor. Ama gerçekte öyle midir? Dünün romantizmi, günümüzün katı ve acımasız gerçekçiliği, farklı açılardan bakmışlardır bu eyleme. Sonunda sevgi ya somut koşulların ötesinde ya da akıl ve mantıktan soyutlanmış olarak çıkarılmıştır karşımıza. Sevmenin duygu ile akıl ve mantığın ortaklaşa kurduğu uyumlu bir denge olduğunu kavrayamamışız. Bunu kavrayıp yaşamına gerçekten uygulayabilen var mı acaba?

Yine Sait Faik'e dönelim: "Her şey insanı sevmekle başlar." Ben burada sevmek sözcüğüne biraz takıldım. Bana öyle geliyor ki insanı sevmek

pek kolay bir iş değil. Hoş, "Bütün insanları seviyorum, onları kardeş biliyorum" demiştir çok kimse, Belki bilinçli ya da bilinçsiz olarak biz de söylemişizdir bu sözleri. Ama gerçekten inanarak mı söyledik bu sözleri? Laf olsun diye mi kullandık? Yoksa bu sözleri kullanmayı genel bir ilke olarak mı benimsedik? Günümüzün sevgiden eser görülmeyen dünyasında bu tür düşüncelere inanamıyorum. Bunlar bana hayli yapmacıkmış gibi geliyor. İnsan – İnsan ilişkilerinin gittikçe yozlaştığı, daha doğrusu yozlaştırıldığı bu ortamda insanlar "ben"lerinin üstüne çıkmadıkça (burada içgüdüsel çıkarları vurgulamak istiyorum), soyut, gerçeklikten uzak, yapmacık, kimi kez de çıkarcı sevgiler oldukça ne gerçek insanı görebileceğiz, ne de gerçek sevgiyi tanıyıp içimizde iliklerimize dek duyabileceğiz.

Sevgi nedense genellikle gerçeğinden, kaynağından soyutlanmış gibi gösteriliyor. Edebiyat yapıtlarına bir bakın! Sevgi doruk noktasına çıkarılırken, insan unutuluyor, ya da insanlar sevgisiz bir dünya içinde vurgulanmak istiyor. Kişiler iç ve dış dünyalarının denge ve dengesizlikleriyle birlikte pek yansıtılamıyor. Bu, yapıtların başarısızlığından ileri gelmiyor. Biz yaşamın içindeki gerçek insanı tanımıyoruz ki... İşte sorun burada.

Günümüzün karmakarışık dünyasında insan denen varlığı bulmak ve gerçekten iyi tanımak zorundayız. İnsanı tanımadan, anlamadan, belli bir yorumdan geçirmeden onu sevmemiz olanaksız. Bu nedenle Sait Faik'in bu sözünü şöyle değiştiriyorum: "Her şey insanı tanımakla, anlamakla ve yorumlamakla başlar." Zaten insanı tanır, anlar ve yorumlarken sevgi de (sevgisizlik de) kendiliğinden doğacaktır.

Niçin tanımak? Niçin anlamak? Niçin yorumlamak? İnsansız bir dünya düşünemediğimize göre, gözlerimizi ilkin insana çeviriyoruz, şu veya bu şekilde. Bu, doğanın en renkli ve en zengin yaratığının, evrende oluş nedenini arıyoruz; evrendeki pek çok gizin, oluşumun amacı gibi göründüğünü düşünüyoruz.

İnsanı, önce biyolojik varlığıyla tanıyoruz. Canlı bir yaratık gibi hareket ediyor, doğal gereksinmeleri sağlıyor, gideriyor. Bu aşamada bile onu "kendim"le özdeşleştiriyorum. "Kendim"le (daha doğrusu içgüdülerimle) karşılaştırıyorum. Ve biyolojik bir varlık olarak "ben"den farklı bir yanı olmadığını anlıyorum. Kendimizde ya da onda fark ettiğimiz birtakım

değişiklikler olduğunda gözlerimizi fal taşı gibi açıp neler olup bittiğini anlamaya çalışıyoruz. Böylece insanla çeşitli yer zaman ve koşullarda birtakım ilişkilere giriyoruz. Düşüncesinin ya da eylemin ya da bir yaratısının özüne inmeye çabalıyoruz. Sonunda insanın biyolojik varlığı dışında pek çok değişken özelliklere sahip olduğu gerçeğini kavrıyoruz. "Ben"den ayrı düşünüyor, farklı bir estetik anlayışı var. Bu farklılıklar, eylemini, yaratılarını da farklı kılıyor.

Her insanın öbür insanları gerçek yerlerine oturtmaya çalıştığı bir çizelgesi vardır. Sıra buna gelmiştir. Bu noktada insan üzerine varılan yargılarla çevremize çizilmeye çalışılan büyü çemberi bütünüyle kırılıyor. Artık karşımızda maddi ve manevi yapısıyla bizim tanıdığımız insan var. İnsanı bütün günahı ve sevabıyla bir yere oturtuyoruz. Bu yer onun gerçek yeri mi? Evet, insan değişken, yerinde duramayan bir yaratık, ama özünü tanıdıysak, niteliğini kavradıysak, bu insandaki birtakım sapmaları da somut koşulları gözönünde tutarak kavramaktan yoksun olamayız.

İşte sevgi de, gerçek insan sevgisi (bazen de sevgisizliği) bu doruk noktasında bizde filizleniyor. "Bu insanı seviyorum" dediğim zaman, bu sevgimin hangi temellere dayandığını çok iyi biliyorum demektir. Ve doğal olarak tanımadığım bir insan için söylediğim sevgi serenadı da böylece geçersizliğini yutturmacalığını ortaya vuruyor.

Anlaşılıyor ki, insan ne yaratılmış olanların gözbebeği, ya da en şereflisi, ne de evrenin kötü bir çocuğu. İnsan düpedüz bu evrenin zorlu – değişken bir öğesi. Tanıdıkça seviliyor ya da sevilmiyor. Bununla birlikte de şu gerçeği yadsıyamıyoruz: Evren insanla bir anlam ve önem kazanıyor. Evrene yaşamın özünü, gücünü veren de insan, estetiğini veren de insan. Yaşamdan nefreti sağlayan da insan.

Doğrusu, tanımadığım insanı sevemiyorum. Daha doğrusu bu insan karşısında nötr durumdayım. Ama tanıdığım, kendi araçlarımla – yöntemlerimle tanıdığım insanı niçin sevdiğimi (ya da sevmediğimi) çok daha iyi biliyorum. Ve kendimi de dünyayı da böylelikle daha iyi tanıyabildiğim gerçeğine varıyorum.

Yusuf Çotuksöken

HAYVANAT BAHÇESİ

Hayvanların değişmez nitelikleri vardır. Tazı hızlı koşar, tavşan korkaktır, ev köpeği iyi koku alır, deve kin tutar, kedi nankördür, maymun taklitçidir, tilki kurnazdır, katır inatçıdır, yılan soğuktur, akrep zehirlidir, sincap sevimlidir, koyun aptaldır, kaplumbağa yavaştır, at zekidir, köpek sadıktır, papağan konuşur, serçe ürkektir, leopar yırtıcıdır, sırtlan leş peşinde koşar, boğa öfkelidir, yarasa ışıktan kaçar...

İnsanları tanıtmak için hayvanların niteliklerinden yararlanmak âdet olmuştur;

- Katır gibi inatçı...
- Koyun gibi bakar...
- Av köpeği gibi kerata...
- Tazı gibi koşar...
- Sırtlan gibi kadın...

Her bir insan, kişiliğine ve davranışına göre bir hayvana benzetilir. Demek ki insanlar, hayvanları niteleyen huyların hepsinden nasiplerini almışlardır. Türlü türlü insan vardır yeryüzünde... Kimi güçlü, kimi güçsüz, kimi korkak, kimi cesur, kimi nankör, kimi sadık, kimi sevimli, kimi aptal, kimi zeki...

Kaz gibi adam dendiği zaman sözü edilen kişinin aptal olduğunu anlarız. Çevresinde olan bitenleri anlamaktan yoksun, ya da iş işten geçtikten sonra anlayabilen kişiye aptal denir.

Yarasa gibi ışıktan korkar, dediğimiz zaman, gerçeklerden kaçan, karanlıklardan hoşlanan bağnazlardan söz açmış oluruz; yobazları nitelemek için bundan iyi benzetiş yapılamaz.

Av köpeği gibi koku alır, dediğimiz zaman, piyasayı, borsayı çok iyi izleyen bir fırsatçıyı kastetmiş olabiliriz; spekülasyon ortamlarında bu gibi kişiler büyük vurgunlar vurabilirler.

İnsanlar, hayvanlara karşı tutumlarını başlangıçtan saptayabildikleri halde, kendi cinsinden olanlara karşı davranışlarını ilk adımda ayarlayamazlar. Kedinin nankörlüğünü ve ilk fırsatta tırmalayacağını biliriz; buna

göre tedbirli oluruz. Köpeğin sadakati ve ihanet etmeyeceği, binlerce yıllık denemelerle belirlenmiştir. Devenin kin tuttuğunu insanlar acı olaylarla öğrenmişlerdir. Deveye kötülük etmeye gelmez, uzun süre geçse de bunu unutmaz, fırsatını bulduğunda intikamını alır.

Ama hangi insanın cesur, hangisinin korkak, hangisinin nankör, hangisinin kindar, hangisinin güçlü hangisinin sadık olduğu doğuştan bilinemez. İnsanoğlunda her soy nitelik bulunduğu için neye çektiği zamanla anlaşılır. Kişinin karakteri yaşadığınca ortaya çıkar, olaylarla belirlenir. Üstelik insanoğlu hayvanların tekdüze niteliklerinden uzak, karmaşık bir yapıya sahip olduğundan, beklenmedik sonuçlarla karşılaşabilirsiniz.

Son yıllarda olayların çeşitlisiyle karşılaşmak nasibimiz oldu. Herkes çevresine şöyle bir baksa, başından geçenleri düşünse, kaç kitaplık hikâyeyi kısa sürede yaşadığını anlayacaktır. Ben de aynı hikâyeleri yaşadım. Olaylar ve insanlar gözlerimin önünden beyaz perdedeki renkli filmler gibi geçti. Çevremdeki insanların geçirdikleri sınavları izledim. Kendimi ölçtüm, tarttım. İnsanlar hayvan olmadıkları için dostlar ve düşmanlar arasında beklenmedik sonuçlar ortaya çıktı. Kimini akrep, kimin tavşan, kimin maymun, kimin kedi, kimin papağan, kimin tilki, kimin yarasa, kimin deve olduğu iyi anlaşıldı. Sivrisinek gibi vızıldayan, tahtakurusu gibi gizli gizli kan içmeye çalışan, öküz gibi böğüren, örümcek gibi ağ örmeye çabalayan, sırtlan gibi leş yemeye yönelen...

Bir hayvanat bahçesi ki, tanımı güç.

Sizler gibi ben de hepsini izledim.

Ve hiç şaşırmadım, şaşmadım.

Çünkü insanoğlunun her türlü davranışı insancadır. Korku da insanoğlu için, yürek de... Vefa da insanoğlu için, nankörlük de... kin de insanoğlu için, kurnazlık da... güçlülük de insanoğlu için, güçsüzlük de... kaçmak da insanoğlu için, olayın üstüne gitmek de...

Ve selâm olsun insanoğlunun her türüne!

Yaşadıkça hepsiyle karşılaşacağız.

İlhan Selçuk

TOPLUMSAL SUÇ

İnsanı insan yapan etkenlerin başında beyni, yani düşünceyi sayıyor Blanqui. El becerisini, kafa gücünden daha önemsiz görüyor. Fransa'nın bu ünlü toplumcu düşünürü, insanın araç yapmadaki üstünlüğünü beyne bağlarken şunu da özellikle vurguluyor: "Düşüncenin (Beynin) bu ana kaynağına yapılan her saldırı, düşünen insana saldırıdır, yani toplumsal bir suçtur." (Yeni Ufuklar, s.271)

Blanqui'nin el becerisini bir yana itmesinin doğruluğu ya da yanlışlığı tartışılabilir. Beceri yönünden insandan aşağı kalmadıklarını ileri sürdüğü hayvancıkların içgüdüsel davranışlarını insan davranışlarıyla bir tutması da tutarlı sayılmayabilir. Ama, temelde, el becerisinin beyinsel bir etkinliğinin sonucu olduğu bir gerçektir. Ne var ki insan, ortama uyumsuzluğunun bilincine erdiği zaman insanlaşmıştır, doğayı değiştirip kendine uydurmasında da bu bilinç dönemini başlangıç saymak gerekir. Çünkü düşünsel evre, üretkenliğinin ilk aşamasıdır. İnsanın araç yapan hayvan dönemine girmesi, kuşkusuz yoğunluğun bir düşünce oluşumuna uğradıktan sonra gerçekleşmiştir. İnsanın bilimsel düşüncesi de üretimsel aşamaya ulaşmasıyla açıklanabilir. Bu açıdan alınırsa, gerçek tarih, olayların dedikodusundan başka bir şeydir. Yani, tarih, insanın beyinsel (düşünsel) etkinliklerinin üretime dönüşmesini inceler.

İlk bakışta Blanqui, bu gerçeğe aykırı gelen bir görüşü savunuyor gibi görünüyor. Ancak Blanqui'nin sonuçlardan çok bir ana neden üzerinde düşündüğü de bir gerçek. Bütün bunlara karşın, 1870'te söylenmiş bu söz, bugün de geçerli olabilecek bir yargıyı taşıyor özünde.

Geçen yüzyılın bu ateşli devrimcisinin, devrimi, eylemini dışında düşünmeyen bu öncünün beyne yapılan her saldırıyı "toplumsal bir suç" olarak nitelemesi önemli gerçekleri yansıtmaktadır. Çünkü çağlar boyu, büyük saldırılar hep düşünceye yapılmıştır. Din gücüyle, baskı gücüyle öbekleşen egemen güçler düşünceyi söndürmek istemişlerdir. Kimi zaman büyük topluluklar, ayaklanmalar bile tehlikeli görülmemiştir. Krasusk, çarmıha gerilen Spartaküs'ün ordularından çok, Spartaküs'ün ektiği baş-

kaldırı tohumundan ürkmüştür. Korku, Spartaküs'ün kafalara aşıladığı düşünceden doğmaktadır. Bu, tarihte egemen güçlerin nelerden korkmaları gerektiğini belirten ilginç bir örnektir. Blanqui zamanında Fransa'da olagelenler de bu türdendir. Düşünceyi kafalara aşılamak isteyen öncülerle düşünceleri boğmak isteyen egemenlerin savaşı sürüp gelmektedir. Onlar da avlarını çok iyi bilmektedirler. Çelişkilerin yasası hiçbir çağda değişmiyor. Bugün de kime saldırıyorlar? Gerçek bilim adamına ("Gerçek bilim adamı" diyorum, her düzenle işbirliği yapan bilim satıcılarını ayırmak için), öğretmene, yazara, sanatçıya, sendikacıya, egemeni uyaran yönetmene... Beynini kullanmayı insanlık sayan tüm kişilere saldırılıyor. Toplumsallaşmayı gerçekleştiren bu beyin erlerine saldırıldığı için de her gün toplumsal bir suç işleniyor. Oysa düşünceye çekilen her silahın namlusu er geç silah çekene dönecektir. Yüzyıl da sürse, bin yılları da aşsa da... Çünkü toplumcu açıdan alınırsa, beyin (düşünce) ortak bir üretim aracıdır. Bireysel ayrıcalıkların doğurduğu bir sömürü aracı sayılmamalıdır beyin. Dünyanın önemli çelişkilerinden biri de budur. Egemen güçlerin oluşturduğu uluslar, yeşeren düşünceleri alıp duraganlaştırmanın binbir yolunu bulmaktadırlar. Emek göçünden çok beyin güçü söz konusudur çağımızda. Ne ki, bu sorun üzerinde kimse durmamaktadır. Beyni satılığa çıkarılan insan da büyük bir kıvanç duymaktadır bundan. Büyük başarılara ermiş, olağanüstü işler yapmışların yabancılığı sarı sarıveriyor kişiyi. Oysa satılan düşüncedir. Düşünce yalnızca bir toplumu toplum yapmakla kalmaz, insana da insanlığını kazandırır. İnsanlığın düşüncesinin bilincinde olması, yani bir aydınlanma çağı yaşaması bundan ötürü çok önemlidir.

Ortak bir üretim aracı sayarken beyni, şu gerçeği de yansıtmak istiyorum. Beyin, yüce bir düşünce, dünyayı yerinden oynatan bir buluş, çağları aşan bir sanat ürünü yaratıyorsa, kuşkusuz, bunda bütün bir toplumun emeği vardır. Örneğin bir Einstein varsa, Einstein'a yakın binlerce kişi vardır. Zincirleme etkileşim, bilimlerde, sanatlarda da söz konusudur. Düşünceler, duygular birike birike, birbirini çoğalta çoğalta bir çıkış noktası bulur. Bilimlerin, sanatların dünyaya (topluma) açıldığı bu nokta bir emek patlamasıdır gerçekte. Beyince gelişmiş kişilerin (Beyin gelişimini,

beyni hammaddelikten kurtarma olarak alıyorum) gelişmiş toplumlardan çıkması bundandır. Az gelişmiş toplumlarda yetişen öncülerin büyük tepkilerle karşılaşmasının özünde de bu uyumsuzluk söz konusudur. Ama asıl etken, öncü ile toplum arasında doğacak ilişkiden korkanlardır. Bu bağlantıyı yozlaştıranlar, koparmak isteyenler hep egemen güçlerden çıkmaktadır. Dünyanın gelişmeye yüz tutmuş bütün toplumlarında büyük çelişkilerden biri de budur.

...

Bunun dışında, zorbalık, insanı insanlıktan çıkarmıştır. Blanqui'nin dediği de gerçekleşmiştir böylece: "Mide açlığa dayanamaz. Oysa, beyin kolayca alışır açlığa. Beyin ne denli güçsüz düşerse, o denli açlık duymaz olur. Aşırı besinsizlik onda, besinlere karşı doymazlık yerine, bir tiksinti, bir isteksizlik yaratır. Beyin, başına gelen kötülüğü duymaz, hoşlanır bile ondan ve kendini bırakıverir bu uyuşukluğun bitkinliğine. Midenin açlığı bedenin ölmesine yol açar; beynin açlığıysa, düşüncenin ölümüne. Artık ortada, salt hayvanca bir yaşantıyı sürdürmekten hoşlanan akılsız yaratıklar kalır kala kala. İşte, zorbalık, düşünce yeteneklerini böylesine ustalıkla körleterek bir ulusun ruhça ortadan kalkmasını sağlayabilir ve onu, bir bakıma, insanlık dışı edebilir. Bir ulus, acısını çektiği kölelikleri, işkenceleri, yoksullukları, açlıkları, her çeşit hoyratlıkları, yıkımları, acıları unutarak, kendini ezenleri bağışlayabilir. Ama beynine yapılan saldırıları, zekâsının söndürülmesini, hiçbir zaman, ama hiçbir zaman, bağışlamaz." Uygarlık tarihi bunun örnekleriyle dolu. Ezilen her düşünce, söndürülmek istenen her beyin daha da dirilerek, güçlenerek varmıştır ileriki yüzyıllara. Beyne indirilen her yumruk, Tepegöz'de olduğu gibi, daha da büyütür düşünceyi. Düşünen insanı da etkili kılar. Ne var ki, gene de, insanı insanlaştıran büyük düşünsel aşamaları geriye işletmek isteyenler vardır. Dewey'nin deyimiyle, kültür üstünlüğü sağlamış uluslar, kültürünü yeterince geliştirememiş uluslar üzerinde insanlığın hayvan üzerinde sağladığı gücü sağlamaya çalışırlar. Egemen güçler bir beyin çürütücüsü olarak toplumları insanlıktan çıkarmayı gerçekleştirmek isterler. Baş vurdukları yöntem de zorbalıktır, baskıdır. Önümüzdeki yüzyıllarda insanlığın savaşımı, bu baskıya, bu zorbalığa karşı olacaktır. Bugün kaba güç birçok

beyinleri söndürecek gibi görülüyor. Ama her çağda kaba gücün ömrü uzun olmamıştır. Albert Bayet'in şu görüşleri bu gerçeği kanıtlamaktadır:

"Bazen kaba güç, çıkar ve duyguda bir birlik yaratabilir. Ama, kaba güce dayanan anlaşma, her zaman için kısa ömürlüdür; çünkü, içe tepilen öfkeler gizli bir güç taşırlar. Gözünü korkutarak, bir insanın inandığına inanmıyorum, inanmadığına inanıyorum demeye zorlamak boşunadır. Ağızları tıkanmış vicdanlar, öç alma saatini beklerler sessiz sessiz; bu saat de, gelir çatar, er geç" "Bilim Ahlâkı, s.63)

Türkiye de bugün, içten olsun, dıştan olsun bir kaba gücün etkisi altındadır. Düşünenle düşünceyi kaba güçle boğmak isteyen arasındaki savaşım doruk noktasına varmıştır. Bir tok karınlar, ama aç beyinler toplumu yaratılmak isteniyor. Kaba gücün hayvanlaştıracağı bir toplum...

Bu kör ortamda, beyinsizler gün gün çoğalmaktadır. Bir ayda bir günlük bile iş görmeden paraları cebe indirip Spancer'in mutlu domuzu gibi semiren aydınlar (!), bilim masalarında toto kâğıdı doldurup kahve yudumlayan uzmanlar (!), bilim adına çağdaş bilimi karmaşıklaştıran, onu toplum yararına kullanmayan bilim adamları (!), adlarını vermekten bile çekinen, şunun bunun koltuk altını yalayarak adam olduklarını sanan muhbirler, başkalarını kötüleyerek iyilik bulacaklarını sanan çanak yalayıcılar... çoğaldıkça çoğalmaktadır bu kördumanda. Kuşkusuz, bunların işlediği toplumsal suç, zorbacılarınkinden çok daha büyüktür. Düşünenlerin gerçek savaşı da bunlarla olacaktır.

A. Binyazar

İNSAN NASIL OLMALI

Tevfik Fikret, "Halûk'un Amentüsü" adlı şiirinin bir dizesinde şöyle der. "Dünya dönecek cennete insanla, inandım" Fikret'in bu dizesinden nice yıllar önce Pir Sultan Abdal da insana olan sınırsız güvencini büyük bir coşkuyla belirtmiş:

Pir Sultan Abdal'ım şunda
Çok keramet var insanda
O cihanda bu cihanda
Aliye saydılar bizi

Daha böyle nice ozanlar, yazarlar, bilgeler, düşünürler insanoğlu için övyüler düzmüş, yüceltmişlerdir onu. Yazgısını, serüvenini; doğa ve toplum içindeki erini açıklamaya, aydınlatmaya çalışmışlardır. Kimdir, insanoğlu? Nedir varoluşunun anlamı? Bir amaç mıdır, bir araç mı? Bunlara benzer birçok soruları eşeleyerek düşünmüşlerdir çağlar boyunca. Değişik yanıtlar vermişlerdir bu sorulara. Kimi, insanoğlunu, evreni yönelten, olayları dilediği yönde biçimlendiren, yazgısına başkaldıran üstün bir güç saymış, kimi de onu, kendini, kendi soyuna tutsak kılan, zavallı bir yaratık olarak görmüş. Kimi sevginin, erdemin, güzelliğin kısaca tüm değerlerin kaynağı ve yaratıcısı saymış; kimi de kötülüklerin, erdemsizliklerin elinde bir araç, bir oyuncak diye adlandırmış.

İnsanoğlunu değerlendirme, anlamlandırmayla ilgili yaklaşımlar değişir çağdan çağa. Kuşkusuz her çağın sorusu, her dönemin sorusu değişiktir. Klan döneminde başka, şehir devletleri döneminde başka, imparatorluk dönemlerinde başkadır bu sorular. Çağdan çağa değiştiği gibi, ülkeden ülkeye, dinden dine, kültürden kültüre de değişir. Değişmeyense bu soruların sürgitliğidir. Dün olduğu gibi bugün; bugün olduğu gibi yarın da değişik kalıplar içinde sorulacaktır bu sorular. Her çağ, her toplum özlemini çektiği, gereksediği insan tipinin özelliklerini belirleyecek, arayacaktır bunları...

Bu uzunca girişi son yıllarda sık sık sorulan, bugünlerde yeniden ülkemizde tartışma konusu olan bir soruya, "Nasıl bir insan yetiştireceğiz?" sorusuna gelebilmek için yaptım. Diyebiliriz ki Tanzimattan bu yana bu sorunun yöresinde döneleyip duruyoruz. yeni bir insan tipi yaratmanın özlemi içindeyiz. Ancak özlemini çektiğimiz bu yeni insanın düşün ve duygu evrenini oluşturacak, kişiliğini kuracak özellikleri aydınlığa kavuşturamamışız bir türlü. Yıllar yılı, bu özelliklerin tümünü, tek bir kavramda toplamışız; Bilgi. Bilgili insanı, özlemi çekilen bu yeni insan tipinin

kendisi saymışız... Bu düşünüş, eğitim felsefemizin, eğitim programlarımızın anafikri olmuş. İlkokulda Mısır Tanrılarının adını, üniversitede Dante'nin, cehennemin kapısına yazdığı sözü belletmeye yönelmişiz... Bu yönelimin doğal bir sonucu olarak baş tacı yapmışız her şeyi bilen insanı.

Bilgili insan kavramı, kökten değişmiştir bugün. Her şeyi bilen değil; iyi düşünme, iyi yargılama yetisini kazanmış kişidir bilgili insan. Çünkü yüzyılımızda bilgi birikimi altüst olmuştur. Teknolojik bulgulardan toplumbilimsel verilere değin her şey, hızlı bir değişim süreci içindedir de ondan. Dün değişmez, tartışılmaz birer doğru sayılan nice kavramlar, öğretiler bir kenara itelenmiştir; yeni yeni öğretiler, yeni yeni kavramlar almıştır bunların yerini...

Sallantısızca denebilir ki öğrendiğimiz her şey, öğrenmeye başlayışımızla birlikte eskimeye de yüz tutar. "Bilgi, balıktan tez kokar." sözü, bu gerçeğin saptanmasıdır bir bakıma. Buna bilginin eskimesi, geçerliğini yitirmesi gerçeğine, doğal bir olgu olarak bakmalıyız. Şundan ki bilgilerin değişmemesi, olduğu gibi kalması, insanoğlunun da değişmemesi demektir. Bellediğimiz, öğrendiğimiz şeylerin eskimesi, değişmesi ise insanoğlunun evrim çizgisini yansılar.

Sözü kendi sorunumuza aktaralım. Bilgiye, bilgili insana bakışımızdaki tersliği düzeltmeyişimizin acılı sonuçlarını aydınlarımızın davranışlarında görmekteyiz. Hiçbir yargılamadan geçirmeksizin kimi kavramları olduğu gibi bellemiş, gözü kapalı inanmışlardır bunlara. Ama bunları, belledikleri bu kavramları yan yana getirip yeni çıkarımlara gidememişlerdir. Daha doğrusu, düşünmeyi öğrenememişlerdir. Düşünmek, kavramları aralarındaki düşünsel ilişkiye göre bir araya getirme, birleştirme edimi değil midir? Aydınımızın baş eksiği bu olmuştur. İçe bakmayı, sorulamayı beceremeyişmiştir. Dahası içe bakmaktan, soru sormaktan ürkmüştür bile. Sezgisiyle anlamıştır ki bilme, sorguda olma, tedirginliğe, mutsuzluğa iteleyecektir onu. Cahit Sıtkı, bir şiirinde "Yel dalında bırakır yarı olgun yemişi... Bilmek yanmakmış meğer..." dizeleriyle dışa vurur bu sezgiyi...

Bilmekten, düşünmekten bu kaçış, belledikleri kavramlara sıkı sıkıya sarılmalarına yol açar aydınlarımızın. Aydın sözcüğünü, sözün gelimi

olarak kullanıyoruz, gerçekte aydın denemez böylelerine. Aydın olmanın ilk koşulu J. Dewey'in deyişiyle "kendilerini aklın buyruğuna göre yönetme"dir. Bunlarsa, aklın değil, belledikleri birtakım kavramların, eleştirel bir tartıdan geçirilmemiş, bilgilerin kulu kölesi olmuşlardır. Softalaşmışlardır. Bu gibileri tek bir düşünceyi dondurur, o düşünce açısından bakarlar dünyaya. Son yıllarda geçirdiğimiz toplumsal sarsıntıda bu tutumun türlü örneklerine tanık olmuşuzdur.

Bilginin ve kavramların kölesi olanlar, sözcükleri de putlaştırırlar. İnanç bunalımına düşerler sık sık. Örneğin, "Biz kimleriz? Altaylardan kopup gelen erleriz... Uygarlığı yeryüzüne biz yaydık" sözlerine büyük bir gururla inananların, başka sözcüklerin albenisine kapılarak yön değiştirdiklerini az mı gördük? Geçmişin değerleri, atalarımızın izinden yürüme, şanlı tarihimiz, soylu gelenek ve göreneklerimiz sözlerini coşkuyla kendinden geçercesine söyleyenler, birden ağız ve inanç değiştirerek Bazaroflaşmadılar mı? Bazaroflaşmışlardır derken küçük de olsa bir ayrım belirlemede yarar vardır. İvan Turgenyev'in Babalar ve Oğullar adlı romanının o unutulmaz tipinin öfkesi de, başkaldırısı da bilinçlidir. Yaşadığı dönemin ilerisindedir. Uyumsuzluğu, çevresiyle çatışması bundandır. Bizim Bazaroflarımızsa, salt yadsırlar. Niçin yadsıdıklarını bilmeden, düşünmeden...

Düşünmek için, kişinin kavramlara, bilgiye gereksinimi vardır. Ancak duruk değil, devingen bir bilgi olmalıdır bu. Yaşantının getirdiği bir bilgi. Böyle olmaz da, kitapçıl, yaşamdan ve insandan kopuksa, üs bilgidir o. Gerçek bilgiyle süs bilgiyi de ayıramamışızdır birbirinden. Gerçek bilgi, insanı aramaya; soru sormaya iteler. Yorum yapmayı zorunlu kılar. Her yorum, dünyayı ya da gerçeği içimizde yeniden kurmadır. Bu bakımdan çağdaş insan bilgili insan değil; yorumlama gücü olan insandır. Kaldı ki her yorum, kişiyi yeni bilgilere de ulaştırır. Bunu, Erich Fromm şöyle belirtir:

"Kişi dünyayı yorumlamakla yetinmemeli, gerekiyorsa onu değiştirmeli de. Gerçekten, yorumdan yoksun bir değiştirme kör olduğu kadar; değişimsiz bir yorum da boştur, yararsızdır... Bunlar birbiriyle öylesine bağlantılıdır ki, uygulama bilgiyi besler ve güçlendirir; bilgi ise uygula-

maya öncülük eder." Bu öncülük de gerçeği aramaya yöneltir kişiyi. Çağdaş insanın belirleyici özelliklerinden biri de gerçeği arama tutkusudur. Bu tutkuyu açımlarken şunları da ekliyor. Erich Fromm Çağımızın Özgürlük Sorunu adlı yapıtında: "Hakikatın araştırılması ve hayallerin üzerindeki örtünün kaldırılması; insana yalnız bilgi ve sezgi kazandırmakla kalmıyor, bu yolun yolcusu olan insanı değiştiriyor da. Zamanla onun gözleri açılıyor; uyanıyor dünyayı olduğu gibi görmeye başlıyor ve sonunda, hakikatle baş edebilmek için, kendi aklını ve duygusal güçlerini kullanmayı ve geliştirmeyi öğreniyor. Gerçekçi olan, gözleri açılmış olandır."

İnsan aklının gelişmesi de gerçeği aramanın ürünü değil midir? Bu yönden çağdaş insan, sürekli bir arayış içindedir. Belledikleri, öğrendikleriyle yetinmez. Bunları çevresiyle, içinde bulundukları koşullarla değerlendirir. Bellenenler bu koşulları, olumlu yönde değiştirmeye geliştirmeye yaramıyorsa anlamsız yararsızdır bu bilgiler. Gereksizdir de.

Bizim orta ya da yüksek öğrenim düzeyinden geçmişlerimizse öğrendiklerini bir sınavdan geçirmemişlerdir. Ne kendileri için, ne de üyesi bulundukları toplum için bir değişken olarak görmezler öğrenilenleri. Bu yönden etkileme gücünden yoksundurlar. Öte yandan duygu ile düşünce, bilinçle duyarlık arasında tam bir denge kuramamışlardır. Bir başka eksikliğimiz de budur. Adam doktor, mühendis, subay, avukat olmuştur; ama, tüm sanatsal ve yazınsal etkinliklere kapalıdır. Özdeksel bir çıkar sağlamayan her şey boştur, saçmadır onun için... Öte yandan sanatsal ve yazınsal etkinliklere açık olanlarsa, gerçeğin üstündeki tülü çekmeye, gözlerindeki perdeyi kaldırmaya yanaşamazlar. Diyesim o ki ekinsel açıdan dengeli bir düşün ve duyarlıktan yoksundur bizim okumuşlarımız.

Çağdaş insan, düşün ve duyarlık açısından bir bütünsellik kazanmıştır. Olaylara, olgulara, insanlara yaklaşımındaki çok yönlülük de bununla açıklanabilir. Hem uygulayımcı (teknokrat) hem bilgedir yerine göre. Bunun gibi hem kendi özüne, hem yaşama karşı eleştirel bir bakış; eleştirel bir bilinç geliştirmiştir. Sorar, düşünür, yargılar... Bu edimler, hiçbir zaman sallantıda bırakmaz onu. Ama bir iç hesaplaşmasına girişmeden de kaçınmaz. İnsanları mutlu kılma, aşamı güzelleştirme yolunda insanın

üstleneceği sorumluluğun bilincine bu tür hesaplaşmalarla varmıştır. Bunun için de iş ahlakını, ödev sorumluluğunu her şeyin üzerinde tutar.

Edimlerinin yönünü ve anlamını düşünme insanın ana sorumluluklarından biridir. Çağdaş insan ya da aydın niteliğini verebileceğimiz kimisi, kaçınmaz bu sorumluluktan. Bir bakıma, bu yönüyle, Saint Exupery'nin Gece Uçuşu'nda canlandırdığı Riviere tipine benzer gerçek aydın. Onun gibi, yaptığı işin anlamı, attığı adımın yönü üzerinde; çevresiyle olan ilişkileri, bağlantıları üzerinde inceden inceye düşünür.

Soruyu bizim insanımız, okumuşlarımız, aydınlarımız açısından sorduğumuzu varsayalım, olumlu bir yanıt veremeyiz. İçimize bakmaya, kendimizle hesaplaşmaya alışmamışızdır çünkü. Öyleyse aydın olmanın çağdaş anlamda insan olmanın bir başka koşulu da özleştiri alışkanlığını kazanmış olmaktır.

Pir Sultan Abdal, alıntıladığımız dörtlüğünde "çok keramet var insanda" diyor. Bu keramet nasıl çıkar ortaya? Kestirmeden söyleyelim: Onu, sözcüklerin, kavramların tutsağı olmaktan kurtarıp aklını kullanabilecek bir düzeye getirmekle... Aynı şeyi öneriyor Erich Fromm da: "İnsan, ancak ileriye doğru giderek, akıl ve sevgi gücünü geliştirerek bütünüyle bir insan olmakla insanlık sorusunu çözebilir ve böylece diğer insanlar ve doğa ile yepyeni bir ahenk kurabilir ve dünyadaki yerini alabilir..."

Cevdet Yalçın

AKLIN IŞIĞI

"Başlangıçta her şey kelâm idi" der, Mukaddes kitaplardan birinin ilk cümlesi... Kelâm... yani söz.

Önce söz vardı. Evren, söz üstüne bina edildi. Her binada pencere vardır. Penceresiz bina ya mezardır, ya sığınak! İkisi de hayatın değil, ölümün komşusu.

Evren, söz üstüne bina edildi. Ve insanlar bu binada yeni binalar kurup, yeni pencereler açtılar kendilerine... Pencereler önce küçüktü. Sonra büyüdüler, büyüdüler... Ve büyüdüler. Pencereler büyüdükçe aydınlık çoğaldı. Bu aklın aydınlığıdır.

İnsan aklının aydınlığı gittikçe aydınlattı dünyayı... Ve hangi ülkede akıl varsa, orada ışık arttı.

Ve gün ışığı yetmedi insanlara... mum ışığı dediler. Ve mum ışığı yetmedi insanlara... Lamba ışığı dediler... Ve lamba ışığı yetmedi insanlara... Elektrik ışığı dediler.

Ve elektrik ışığı yetmedi insanlara...

– Daha ışık... dediler. Biraz daha ışık!

Bu yetmezliğin özleminde yeni pencereler açtılar evrende... Ve insanlar son pencereyi bir füzenin kapsülünde açtılar.

Bu pencereden evreni seyretti insan gözü:

– "Ve evren masmavi, yeryüzü yuvarlağı turuncu idi. Yıldızlar Güneş gibi parlıyorlar." idi.

Böylece insan, gökyüzünde bir pencere açtı. Ve gökyüzünden yeryüzüne baktı. Yeryüzü yuvarlağının, öküzün boynuzlarında durmadığını gözleriyle gördü.

Ve insan, öküzün boynuzlarında durmayan dünyada, öküzün boynuzlarında duran dünyalar gördü... İnsan, bin yıllık karasaban önünde bir çift öküzün boynuzlarında duran dünyalar gördü.

Her insanın penceresi kendine benzer. Deli Petro, Rusya'ya Batının penceresini açmıştı. Einstein, fiziğe atom devrinin penceresini açtı. Freud, psikolojiye şuuraltının penceresini açtı. Rönesansın penceresinde hümanizmanın ışıkları yankılandı.

Her insanın penceresi kendine benzer. Bizim pencerelerimiz de kendimize benziyordu; kafes kafes...

Kafesli pencere, bakmak ve görmek için değil, gizlenmek ve saklanmak içindi... Işıktan, aydınlıktan saklanmak...

Ve kafeslerin odundan örgüleri altı yüz yıldan beri bu pencereden bakan insanların beyinlerinde çapraz dokusunu örüyordu.

Atatürk İhtilali, aklın ışığına engel olan bu tahta perdeleri kaldırmıştır bizim penceremizden... Artık, Atatürk İhtilâlinin ilkeleri çizmektedir bizim penceremizin çerçevesini...

Bu pencerenin çerçevesinden baktığımız zaman artık gerçekler görünmektedir. Ve bu pencereden baktığımız zaman görünen gerçekler nelerdir?

İtiraf etmeliyiz ki, bu pencereden görünen manzara, her Türk vatandaşının ve her insanın yüzünü kızartacak kadar geridir.

Geri de değildir, ilkeldir. Çünkü Türkiye'nin geriliği, sosyal yapısının ilkel oluşundan doğmaktadır. Türkiye'nin sosyal yapısı ile hukuki yapısı arasında aykırılık vardır. Çok kadınlı evlilik, ağalık, seyyitlik, toprak köleliği, kabile hayatı, irtica okulları, göçebelik, Türkiye'nin yarısına yakın düzeyinde sürüp gitmektedir.

Anayasa'nın temeli sayılan sosyal devlet anlayışı ve vatandaşın sosyal hakları kâğıt üzerinden toplum yaşayımıza doğru henüz yürümemiştir.

Ve binlerce yıl öncesi gibi hâlâ karasabanın peşinde ve bir çift kara öküzün himmetinde ekmeğini derlemeye çalışan köylümüzün acıklı hali, gerçeklerin penceresinden bakan vatandaşların yüreklerini yakmaktadır.

Her insanın penceresi kendine benzer. Atatürkçülerin penceresindeki mimaride devrimlerin çizgileri vardır. Atatürk devrimlerinin Türkiye'ye açtığı pencerede ne ahşap ev pencerelerindeki kafesler, ne saray pencerelerindeki ağır perdeler, ne konak pencerelerindeki pancurlar, ne tapınak pencerelerindeki vitraylar vardır...

Atatürk'ün Türkiye'ye açtığı pencereden ışık düpedüz girer... Aklın ışığı!...

Cevdet Yalçın

KORKUNUN TUTSAKLIĞI

Ömür boyu korkuya tutsak olarak yaşarız. Çoğu kez söküp atamayız onu içimizden kimi kez buruk bir tat verir, onunla avunuruz. Korkuyu ayrılmaz bir parçamız olarak algılamışızdır. Nelerden korkarız?

Niçin korkarız? Korkunun tutsaklığı bize ne getirir, bizden ne götürür? Pek bilincinde olmayız bunların.

Korkuya bireysel açıdan baktığımızda, onun bir içgüdü olduğunu anlarız. Buna güdü demek daha doğru olacak galibe. Bu anlamıyla korku, sanıyorum bütün canlı yaratıkların ortak özelliğidir.

Birey, toplumun bir üyesi olarak etkinlik kazandığında korkunun da niteliği değişir. korku artık toplumsal bir nitelik alırken, insan açısından da duygu'ya dönüşür.

Toplumsallaşma sürecinde nelerden korkarız, niçin korkarız?... Kişilerden korkarız; düşüncelerden, eylemlerden, gelişme ve değişmelerden korkarız. Bizim için kurulduğuna inandığımız düzenin bozulmasından korkarız ya da bizi ezen düzenin değişmemesinden korkarız...

Korku, kimi insanı bencil ve çıkarcı yapar. Özellikle"yitirme" korkusu, insanı olmayacak işleri yapmaya itebilir. Kimi insan da korkunu etkisiyle son aşamada bir "kahraman" (!) kesilebilmektedir.

Korkuya yenilenlerimiz de çoktur. Nasıl olmasın ki?.. çevremize saran, olanaklarımızı, kısıtlayan, gücümüzü elimizden alan bir ahtapottur korku. Sözgelişi intihar olayları, bence korkuya yenilmenin en ilginç örneğidir. Gazetelerin sayfaların yansıyan intihar olaylarına bir göz atalım: İflas ettiği için intihar etti." "Yaşamının çekilmezliği karşısında intiharı yeğledi.", "intiharlarla biten aşk" gibi. Korkuya yenilmenin bir başka örneği de "kaçış"tır. İnsanlardan kaçış, toplumdan kaçış,. Kaçış, nedense, bir kurtuluş olarak görülür. Bu tür insanlara "zavallılar!" diyorum. yaşamın tadına varamamışlar,yaşamın sürekli bir savaşım olduğu bilincine erememişler.

Korkusuz dediğimiz kimi insanlar da vardır. Gerçekten bu kimselerden korku duygusu yok mudur diye çok düşünmüşümdür. Korku insanca bir duygu düzeyine geldikten sonra normal her insanda bulunması doğaldır. Korkusu olmayan insana "Normaldir" diyebilir miyiz? Peki kimdir bu korkusuz dediğimiz insanlar?... Bence bu kişiler korkuyu aşmış, ya da korkuyu kendi istemi (iradesi) sınırları içerisinde alabilmiş, bir diğer deyişle korkuyu denetim altına alabilmiş mutlu kişilerdir. Korkunun üstüne üstüne gitmişler,korkunun tutsağı olmamışlardır.

Ünlü Fransız deneme yazarı Montaigne bir yazısında "en çok korktuğu şeyin korku olduğunu" söyler. Korkudan korkmak... ilk bakışta doğru gibi görünen bir yargı. Biraz düşününce korkudan korkmak gereksiz gibi görünen bir yargı. Neden korkalım korkudan? Hak edilmemiş başarıları sağladığı için mi? Bizi birtakım densizliklere ettiği için mi? Sağ duyumuzu yok ettiği için mi?..

Korkudan korkmayalım diyorum ben. Yeter ki korkunun ne olduğunu, nereden kaynaklandığını bilelim. Korku, insanın varlığının bir yaşam atılımıdır. İnsan içgüdülerini denetleyebildiğini, duyguları (korkuya da bir "duygu" demiştim) ile aklı arasında sağlıklı bir denge kurduğu oranda insanlık onur ve bilincine erişmiyor mu/

Benim de korktuğum pek çok "şey" var. Hele bugünlerde serseri bir kurşunla ölmek hiç mi hiç istemiyorum. Bu korku pek çok insanımız olduğu gibi benim de bunaltıyor, dört duvar arasına tutsak ediyor. Ölüm gerçeğini yadsımanın saçma olduğunu biliyorum, ama insan ölümün de insancasını yaşamalı diyorum. Başkaca korkularım... Örneğin aç kalmaktan pek korkmuyorum de, işsiz kalmaktan, hele hele kitapsız kalmaktan ödüm kopuyor. Sevmekten korkmuyorum da, sevilmemekten korkuyorum...

Korku, biliçlenme sürecinde her an var olan bir araçtır. İnsanın doğayla savaşımında korkunu rolünü yadsıyabilir miyiz? Önemli olan bu insanca duyguyu iyi bir biçimde değerlendirebilmektir. Nasıl, kullanılması bilinmeyen bir silah eninde sonunda geri tepip büyük zararlara yol açabilirse, korku da iyi bir biçimde denetim altında tutulmayıp kendi başına buyruk bırakılırsa, sonuç insan ve toplum açısından hayırlı olmaz.

Korkalım, ama neden, niçin korktuğumuzu bilerek korkalım. Korkunun kökenlerine eğilelim. Ve bilelem ki bu korku bizim için yaşamsal bir fırsattır. Bu fırsatı değerlendirmek bizim elimizde olduğuna göre korkuya yenilmek, korkunun tutsağı olmak niye diye düşünelim, derim.

Cevdet Yalçın

BALIK, KUŞ, KARINCA, İNSAN, YILAN...

Yaşamak nedir/ balık için yüzmektir, yılan için sürünmektir, kuş için uçmaktır.

Kimsenin aklına "Kuş neden uçuyor?" diye bir soru gelmez; "Balık neden yüzüyor?" ya da "Yılan neden sürünüyor?" diye bir soru işareti çoğu kişinin aklını kurcalamaz. Aslanın geyik yavrusunu parçalaması, panterin karacayı kovalaması kimseyi şaşırtmaz, hayvanların hayvan gibi yaşaması doğanın yasası sayılır.

Peki, insanın insan gibi yaşamak istemesi neden çoğu kişiyi şaşırtıyor?

İnsanın insan gibi yaşaması ne demektir?

Bu soruyu anlamak için doğaya bakmak gerekiyor. Her şeyin yanıtı doğadadır; doğmadan önce, yaşarken ve öldükten sona ister istemez bütünleştiğimiz evrendedir... Ki o evrende insanın insanlaşması zaman ve mekan içinde gerçekleşmiştir.

İnsan birdenbire insan olmadı ki!.. Yazılı tarihlerden önceki dönemleri bir yana bırakalım; geçmişin karanlıklarından aydınlığa dönüşümün insanlık serüvenini izlediğimizde, insanın insanlaşması için ne çabalar harcandığını, ne emekler verildiğini, ne güçlükler çekildiğini görmek kolaydır.

Başlangıçta hayvan gibi yaşayan insana kendisi dışında hiç kimse "Neden böylesin?" diye sormadı. İnsan göçebelikten kurtulup yerleşik düzene tarım devrimiyle girdi. Eker, biçer, üretir, yaratık olmasının benliğinde yarattığı dönüşüm, korkunç bir aşamayı vurguladı. İnsan, çıkardığı sesleri konuşmaya dönüştürüp dil ile iletişimi kurduğunda, insanlaşma

yolunda şaşılası bir adım daha attı. Yazıyı bulması, havada savrulup yitikleşen konuşmaları taş, tahta, bez üzerinde işleyip saptayarak ölümsüzleştirmesi ise olağanüstü bir atılımdı.

İnsan olmak için insanın benliğinden gelen dürtüyü kimse durduramadı, balık için yüzmek, yılan için sürünmek, kuş için uçmak neyse, insanın insanlaşma çabası o kadar doğaldı.

Doğal olmasa insan insanlaşamazdı.

İnsanın insanlaşması, balığın balıklaşması, yılanın yılanlaşması, kuşun kuşlaması gibi doğanın ürünüdür.

İnsanın insanlaşmasında tarihsel zamanların yazıyla saptanmış dönemleri daha çarpıcı gerçekler içeriyor. Emeğin sömürüsü toplumsal bir düzen oluşturduğunda insanlığın bir aşamasına daha girdi emeğin sömürüsüyle uygarlıklar yaratıldı. Uygarlıklar, insan aklının ışığını, daha aydınlatıcı güce kavuşturdu. Dinleri üretti insanoğlu; önce dinlerin yargoılarına bağlanan insan aklı sonra bağlarından kurtuldu; dinden soyutlandı atıl, bilime yöneldi. Sömürüyle oluan uygarlıklardan sonra sömürüsüz uygarlıklara yöneldi insan... Savaşlar, talanlar, yıkımlara karşı direnmeler, başkaldırmalar, devrimler sürecine girildi. Tarım devriminden sonra sanayi devriminin patlamasıyla insanın insanlaşması yolunda adım adım yürüdü.

Hiç durmadı insan insanlaşma yolunda...

Ve durmayacak.

İnsanın insanlaşma dönüşümünde çaba göstermesi, varoluşundan doğasındandır.

İnsanoğlu özgürlüklerini genişletmek ister, demokrasiyi derinleştirmek için çabalar, tüm devrimlerin kazanımlarını savunmak ve sosyal adalete doğru yeni atılımlara yürümek insanın öylesine doğasındadır ki bu tutum ve davranışlar, balığın yüzmesi, kuşun uçması karıncanın çalışması, ipekböceğinin kozasını örmesiyle eşanlamlıdır. "insan gibi yaşama" ya yönelmek veya yönelmemek bizim elimizde değildir, bu yoldaki engelleri aşmaya çabalamak, varoluşumuzun bilinci ve mutluluğumuzun gerekçesidir.

Ama insanın insanlaşmasına karşı çıkanlara ne diyelim?

Tarihin hangi döneminde insanın insanlaşmasına karşı çıkanlar olmamış ki? Bu da doğaldır, evren diyalektiğinin gereğidir, kertenkelenin ya da yılanın niçin süründüğüne şaşıyor muyuz?

İlhan Selçuk

EĞİTİM VE YAŞAM

İnsanın başlıca özelliklerinden biri, eğitime, öteki canlılardan daha elverişli olmasıdır. Bu, ortada iken, neden insan için, konuşan hayvan, politik hayvan, gülen hayvan gibi tanımlar yapılmıştır da, örneğin, eğitime en elverişli hayvan gibi bir tanım yapılmamıştır? Oysa,böyle bir tanım, öteki tanımlardan daha az doğru olmazdı.

İnsanın bir tek tanım kalıbında sığmayacak denli çok yönlü ve nitelikli bir yaratık olması, onu çağlar boyu günden güne genişleyen bir etkinlikle doğaya egemen kılmasının başlıca nedenlerinden biridir. Gerçekten de insan, bütün üstünlüklerine karşın yine de eğitilme niteliği en yüksek olan, eğitimle aşamadan aşamaya varabilen bir yaratıktır. Çocukluk dönemi oldukça uzun olan insanoğlu, doğal, toplumsal sayısız etkilerin, etkenlerin kaynaştığı bir ortamda, bir çevrede yetişir, gelişir. O etkilere, o tekneler göre yoğrulur kişiliği. Günden güne bilgileri, sınırları genişler. Bir uğraşın çerçevesi içinde derinleşirken de, genel bilgilere yelken açabilir. Her düşünce kıyısına uğrayabilir. Ortadan alacaklarını alabilir ve böylece kendine yeni dünyalar kurabilir. Kendine kurduğu dünyaların penceresinden evrene bakabilen tek yaratık da denilebilir ki, insanoğludur. İnsan, bu üstünlüğünü, gördüğü eğitime borçludur. İnsanın kendisine, bildikleriyle, duyduklarıyla, düşündükleriyle kurduğu dünyalar ne ola ki? Şu üzerinde yaşadığımız yuvarlak yerkabuğu değil elbet! İnsanın dünyası, kişiden kişiye değişen ve herkesin kendi bilgisi, sezgisi, düşüncesi ve duygsuyla ulaşabildiği soyut sınırlarla çevrilmiş özel, özgün bir dünyadır. Bir soy varlık kavramıdır. Yalnız varlık mı? Onun dünyasının yokluklarla,

hiçliklerle delik deşik olduğunu söylemek de yanlış olmaz sanırım. Öyleyse herkesin dünyası başka başka olacaktır. Eğitim bir araçtır, kişioğlu için, amaç değil. İnsana, çevresine uyabilme niteliği kazandırdığı gibi, ona bir yandan toplum içinde, doğa içinde, doğa içinde, dünya içinde yerini kavratırken bir yandan da nasıl yaşayacağını öğretir. Bir kimse çağday uygarlığın gerektirdiği bilgileri, becerileri, kavramları ve güzellik, iyilik,insanlık ilkelerini eğitimden alamamışsa, o eğitim boşa gitmiş demektir. Okuduğu bütün kitaplar, işe yaramamış demektir.

Olayları, kişileri değerlendirmede, yanlışa elden geldince düşmemek,başkalarının sorunlarına, dertlerine anlayış göstermek, görev ve sorumluluklarının bilincinde olmak, eğitim görmüş, okumuş dediğimiz kimselerden beklenilen ilk niteliklerdir. Yunus emre, bu niteliklere erememiş okumuşları ne güzel ne ince bir biçimde taşlamıştır. İlim ilim demektir – ilim kendin bilmektir – sen kendini bilmezsin– ya nice okumaktır? Böylelerine okumuş kütük gözüyle bakmaz da ne yaparsınız? Okumak hiç kuşku yok, insanı kötü alışkanlıklardan koruyabileceği gibi, ona yeni görüş açıları kazandırarak da yaşamını zenginleştirir, renklendirir. Gelgelelim, bilgileri çoğaldıkça kafa sindirimsizliğine düşen okumuşlar da az değildir. Sindirilmemiş bilgiler, ezberlenmiş düşünceler, bize olumlu değerler, incelikler kazandırmak şöyle dursun, gerçeklik duygumuzu bile bozabilirler. Bizi gereksiz düşlere, kuruntulara, ukalalıklara, kendini beğenmişliklere itebilirler. Bu nokta çok önemlidir. İyi, düzenli, sıçramaz eğitim görenler, bu saydığımız nitelikleri, düzensiz, sıçramalı, eğitim görenlerden daha iyi kazanabilirler. Temeli sağlam olmayan öğretimden geçenlerin, yaşamları boyunca gideremedikleri bir sindirimsizlikleri olur, temas ve yetersizlikleri sürer durur. Bu gibilere (auto– didacte) bilgilerimiz arttıkça bilinmeyenlere, evrenle değintilerimiz de artacağından, sonsuz bilinmeyenler okyanusunda bilgilerimizin birer damla olduğunu anlatamazsınız. Onlar bütün bilgileri, kendi öğrendiklerinden oluşmuş sanırlar. "kültür, öğrenilen bilgiler unutulduktan sonra insanda kalan şeydir." der Edvard Herriot. Nedir o kalan şey? Başta, alçakgönüllük ve haddini bilmek. Meyve yüklü ağacın dallarının toprağa eğilmesi gibi bir alçakgönüllülük. Sonra sağduyu, hoşgörü, sağbeğeni gelir, olayları, çevre ilişkileri

ve kendilerin doğruna nedenlerle orantılama gücü ve her şeye hakkını verme olgunluğu gelir. Ve kuşkusuz başkalarına, başka düşüncelere saygı ve anlayış gelir. Özet olarak eğitimin bize kazandırması gereken nitelikler, ergiler bunlardır. Bir de olaylar, sorunlar karşısında, şaşkınlığa düşmeden, onları doğuran nedenlerle aralarındaki ilişkileri saptamak, çıkış yolu bulmak, eğitilmiş bir insanın bir başka özelliği sayılabilir.

Eğitimden beklenilen, birtakım uydular yetiştirmek değil, eleştirici, kuşkucu düşünen kafalar yetiştirmek olmalıdır. İyi eğitimle kötü eğitimin ayrıldığı nokta burasıdır işte. Biri özgür düşünen kafalar yetiştirir. Öbürü de birtakım uydular ve robotlar!

Cevdet Yalçın

İNSAN VE HAYAT

Yaşama Sevinci

Mutluluk

Dostluk

Güler Yüz

Sevgi

Doğa

YAŞAMA SEVGİSİ
İNSAN SEVGİSİ

"Vakta ki beni gamlı bilirler şâdım
Vakta ki harabım sanılır âbadım."

Mevlana

İnsanoğlu, gözlerini dünyaya açıp soluk almaya başladığı gündenberi, tümü çileleri ve tasarılarıyla birlikte yaşam da başlamış demektir. Alınyazısı, sayılı günlerini yaşamak için atıvermiştir yeryüzüne onu. Ya geldiğinde yerinecek, ya da mutluluk duyacaktır yaşamaktan. Karakter bakımından güçsüz bir kişiyse türlü baskılar ve değişik koşullar altında yaşama gücünü, yaşama sevgisini yitirecektir kuşkusuz. Yok, sağlam bir karaktere sahipse, ne denli güç durumlarla, acılarla, sıkıntılarla karşılaşırsa karşılaşsın, yaşama gücünden hiçbir şey yitirmeyecek, sonuna dek insana yaraşır bir biçimde sürdürecektir yaşamını. İnsanın yaratılış nedeni de mutlu olmaya çalışmak, mutlu olmak için çaba harcamak...

Dünyaya gelmişiz bir kez. Hem de elimizde olmadan gelmişiz. Kendimizi sayısız çilelerin sayısız tasaların akıntısına niçin kaptıralım? Ve niçin yeni yeni sıkıntılarla karşılaşırsa karşılaşsın, yaşama gücünden hiçbir şey yitirmeyecek, sonuna dek insana yaraşır bir biçimde sürdürecektir yaşamını. İnsanın yaratılış nedeni de bu değil midir ki? Umut ve inancını yitirmeden mutlu olmaya çalışmak, mutlu olmak için çaba harcamak...

Dünyaya gelmişiz bir kez. Hem de elimizde olamadan gelmişiz. Kendimizi sayısız çilelerin, sayısız tasaların akıntısına niçin kaptıralım? Ve niçin yeni yeni sıkıntılar açalım başımıza? Üzüntü ile geçen gün, yaşanmamış bir gün değil midir? Gülmediğimiz bir günü yaşam defterimizden silmemiz gerekmez mi? Unutmayalım ki güçlükler karşısında umutsuzluğa düşmek, yaşamdan umudu kesmektir. Oysa çileleri, sıkıntıları, acıları olsa da sevmek zorundayız dünyayı. Yaşam uzun değildir çünkü. Onu

kendimize zehir etmenin anlamı da yoktur ayrıca. Soluk alabildiğimiz, düşünme ve sevme duygusuna sahip olabildiğimiz için her şeyi sevmeye dünyanın iyi yanlarını göremeye çalışmalıyız. Bir zamanlar Montaigne , "En büyük, en onurlu davranışımız, doğru dürüst yaşamaktır." dememiş miydi haklı olarak. Ve doğa, insanı büyüleyen güzellikleriyle dolu değil midir? "Deli etmez mi insanı bu dünya / Bu gece, bu yıldızlar, bu koku/Bu tepeden tırnağa çiçek açmış ağaç." Öyleyse delicesine sevmeliyiz dünyayı. Sevilecek yanlarını bulmalıyız onun. Karanlık düşüncelerden uzak durmalıyız. Mutlu yaşamın tek yolu budur.

"Dünyaya geldiğimiz gün bir yandan yaşamaya, bir yandan da ölmeye başlarız." Yalan dünyadır bu dünya onun için. Her şeyden önce bunu bilmek, yol ve yöntemimizi ona göre saptamak zorundayız. Yalan da olsa, tüm gücümüzle sevmeliyiz dünyayı, doya doya bakmalıyız doğanın güzelliklerine. Her an yaşama sevgisi yer almalıdır içimizde.

Tarancı, nasıl dile getiriyor bu yalancı dünyayı bakınız: "Gökyüzü belledik bu ürperen maviliği / Başımız dertte kalınca el açtığımız yer / Gökyüzüdür avutan akıllıyı, deliyi / Gökyüzünde bulutlar uçurtmalar ümitler / Her mevsimiyle insanı ayrı ayrı saran / Bunca güzellikleri nasıl koyup gideceğiz / Yaman çalacak o çalmayası saat yaman / Geçmiş ola, bir gün kapandı mı gözlerimiz."

Ozanın yalan dünya dediği, yaşayıp da donmayacağını sandığı, acısına üzüntüsüne, çilesine karşın sevmeden de edemediği dünya, kimimizin mavi deniz, kimimizin yeşil yayla, kimimizin de kara toprak olarak bildiği bu sevilesi dünyadan başkası değildir kuşkusuz. Onun için, kendi kendimize sıkıntılar, çileler yaratmayalım hiç yoktan. Hoşnut olalım, hoşnut olmaya çalışalım yaşamımızdan. Umutla bakalım her doğan güne. Tanrının sunduğu o güzelim günleri akıllıca harcayalım. Yaşamak istiyorsak...

İnsan ne yaparsa yapsın kendine yapar. Cennet gibi yaşamını cehenneme çeviren de, cehennem yaşamını cennete dönüştürecek olan da insanın kendisidir. Mutluluk dışardan değil, insanın içinden gelir çoğu zaman. Yaşama sevgisine sahip olabilmek için, yaşama sevinci içinde bulunmak gerektir. Yaşam bize sevinç vermelidir her şeyden önce. Yaşamı ancak böylesine bur tutamla sevebilir, yaşama gücüne bu yoldan ulaşabiliriz.

Mevlana'nın güzel diliyle: "Vakta ki beni gamlı bilirler şâdım / Vakta ki harabım sanılır âbadım." diye mırıldanmalıyız hep.

İki kişi cezaevi parmaklıklarından dışarı bakıyor, bir çamurları görüyor, ötekiyse yıldızları. Çamurlar içine batmak istemiyorsak, biz de dünyanın güzel yanlarını, aydınlık yanlarını, gökleri, yıldızları, çiçekleri görmeye çalışmalıyız. Çukurumuzu kendi elimizle kazmamak için...

İçinde yaşama gücü, yaşama sevgisi olan kişi, acılar, sıkıntılar karşısında kalsa da, vurulsa da, incinse de kolay kolay kırılıp düşmez, en güç koşullarda bile mutluluk bahçesinden renk renk çiçekler toplamasını bilir. Bunu başarabilmesi için de akıl denen yetiye sahipti insan. Epiktetos ne güzel söylemiş : "Ey insan! Neden dövünüp sızlanıyorsun? Tanrı sana kendinde bulunan en büyük, en soylu, en yetkin, en Tanrısal şeyi, düşüncelerini iyice kullanma gücünü verdi. Daha ne istiyorsun? Bunun için sevin. Bu kadar iyi bir babaya teşekkür et. Ona her an dua etmekten geri durma."

Şu yalan dünyada çorbasını rahat içebilmesi için, üzüntüleri bir yana atıp, sevincin, yaşama sevincinin felsefesini yapmalı, besteciler bu sevincin bestesini yaratmalıdırlar.

İyi, güzel ama kolay mı bu diyeceksiniz. İnsan tek başına nasıl mutlu olur diye soracaksınız bana. Bir ülkenin siyasal yaşantısı, içinden çıkılmaz bir durumdaysa, bir ülkenin ekonomik yapısı bir haksızlıklar düzeni yaratmış ve insanı insana düşman etmişse, o ülkenin düşünürleri umudun felsefesini yapabilir mi, sorusuna yanıt vermemi isteyeceksiniz benden. Bir ülkenin memurları, işçileri, öğretmenleri ve tüm insanları "tatsız bir çalışma düzeni" içindeyseler, o ülkenin bestecileri yaşama sevincinin bestesini yapabilirler, ozanları umudun şarkısını söyleyebilirler mi diyeceksiniz bana. Yerden göğe kadar haklısınız.

Haklısınız, çünkü insanlık düşüncesi kişisel mutluluğu çoktan aşmış, toplumsal mutluluk değildir artık ulusal mutluluktur. Koskoca bir ülkede mutlu bir ülke gözüyle bakılmadır. Açık bir gerçektir ki günümüzün, insanı hem nesnel, hem de içsel doygunluk içinde yaşamak istemektedir. "Bir lokma bir hırka" çağları tarihin gerilerinde kalmıştır. Bal demekle

ağızlar tatlanmaktadır günümüzde. Çağımız insanı "İnsana yaraşır bir biçimde" yaşamak istemektedir. Ve umut "fakirin ekmeği" değildir.

Evet, yaşama sevgisi, yaşama sevinci yaşama umudu... Bunlar çok güzel sözcükler, yitirilmemesi gereken değerlerdir kuşkusuz. Ama insanın insan gibi yaşatılmadığı, insanın insana düşman olduğu, sokaklarında her gün hiç yoktan birkaç kişinin öldürüldüğü bir ülkede, gelin de yitirmeyin yaşama sevincinizi. Gelin de gönlünüzden uçurmayın umudunuzu.

Bu kan selini, bu ateş yağmurunu ve bu ölüm belasını en kısa bir zamanda durdurmalıyız. Bu nedenle ulusça çıkmalıyız yıldırının, kargaşanın ve tüm haksızlıkların karşısına. Bu nedensiz ölümlerin kökünü kurutmalıyız tez elden. Ölümü öldürmeliyiz ne yapıp, bilgisizliği, düşmanlığı ve yoksulluğu öldürmeliyiz. Demokrasi sevgisini, insan ve insanlık sevgisini gerçekleştirmeliyiz tüm ulusun bilincinde.

Cevdet Yalçın

SEVGİLERİ YİTİRMEMEK

Sabahları yatağınızdan çıkınca neler duyumsuyorsunuz? Dipdiri bir kalkış, silkeleniş mi, yoksa daha o sırada omuzlarınıza yüklenen dağlar mı var?

Günlük, gecelik yorgunluklar değil düşündüğüm. Yaşamın sürüp gidişindeki uyumsuzluklar, tekdüze sıkıcı bir ortam. Hep acı, hep yılgınlık, hep umutsuzluk... Yok mu umut gerçekten, güzelllikler öldü mü, sevgiler yitirildi mi tümden? Ve işin bir ucundan tutunup ayağa kalkmak için direnişimiz sona mı erdi? Bu direnmedeki yorgunluğu ya da diriliği düşünüyorum.

Ayağınız kalın urganlarla bağlanmış gibi mi? Yoksa alabildiğine geniş, sonsuz bir okyanusun aydınlık kıyısında, yüce bir dağın erişilmesi zor doruğunda mısınız? En azından, ağır gelen yüklerinizi her karşı dirençle taşıyabiliyor musunuz?

Özdeksel ağırlıklar değil söylemek istediğim. Onları biliyoruz, yaşıyoruz; soluk alıp vermemiz kesilmedikçe de yaşamak duyumsamak zorundayız, kaçınılmazlığın, zorunluluğun bilincindeyiz. Yaşamın gittikçe artan ağırlığı altında ezilmemek için büyük bir direnme gücü gerek. Kişinin tüm gereksinimleri karşılanmış, insanca yaşam ortamı sağlanmış olsa bile yaşamın ilişkilerle oluşan o dayanılmaz ağırlığı yine de tüm gerçeğiyle ortada, insanoğlunun omuzlarındadır. Kaldı ki o insanca yaşama ortamı da bir düştür çoğu kişiler için. Hele toplumsal dengesizliğin bir süreğen hastalık gibi gelişip ürediği ülkelerde!

Yaşam erişilmesi gereken bir amaçtır kimileri için. Eriştikçe anlamını yitirir, boşalır, yozlaşır. Kişisel tatlar tez eskitilir, tez aşınır, azalır, giderek tükenir bile. Oysa kendi mutluluğunu başkalarının sevincinde arama aşamasına gelmiş olanlar için yaşam yarındır, çünkü yarın daha güzeldir, daha aydınlıktır. Ve yarını yaratmak bizim hünerli ellerimizdedir, yılmayan geri dönmeyen, susturulmayan bilincimizde, direncimizdedir aydınlıklar...

... İnsan yeni ortamların yeni doğanların özleminde. Kimisinin doğası kendi bencil sınırları içine sıkışıp kalmıştır, kimininki de okyanuslar gibi geniş, uçsuz bucaksızdır. İçindeki ırmak hangisinden yana akıyor? Yüreğinizin sesi, yanardağınızın ateşi kimden yanadır? Ve sabahları neyi buluyorsunuz içinizde? Sönmüş bir ateşle mi uyanıyorsunuz yoksa ateşler yeniden mi uyanıyor yüreğinizde? Direnciniz yeni baştan mı bileniyor? Doğanızı kendiniz mi yaratıyorsunuz, yaşadığınız ortamı kendiniz mi biçimlendiriyorsunuz? Yoksa doğa ve toplumsal ortam mı sizi biçimlendiriyor? Kendi doğasını biçimlendiren çağdaş insan, bu denli yoğunlaşmış bir yaşama savaşında yüreğiyle baş başa kalabiliyor mu, onunla konuşabiliyor mu dersiniz? Bencilce bir yaşama hırsı mı, kendinizden doğup başkalarına doğru gelişen bir sevgi ırmağı mı yoksa? İçinizin yanardağından gelen sesleri dinliyor musunuz? Neyin, kimin, kimlerin sevgisi fısıldıyor?

... Sabahları yataktan çıkarken, çevrenize sevgiyle bakabiliyor musunuz? Sınıfsal konumuza göre bulaştığımız pislikleri ayırt edebiliyor musunuz? Onlardan arınmayı özlüyor musunuz, bunu gerçekleştirmek için köklü kararlar alabiliyor musunuz? Ya da yaptığınız işin toplumdaki yeri-

nizin gönül rahatlığını duyup, emeğinize, sınıfınıza sevgi besleyebiliyor musunuz? Bunları gerçekleştirdikçe sevginin kapısı aralanıyor demektir. Çünkü başkalarını, başkalarının mutluluğunu düşünmektesiniz artık, yalnızca kendinizinki değil.

Omuzlarınıza sıradağlar gibi oturup kalmış, dayanılmaz ağırlığın gittikçe yeğnileştiğini ayırt edebiliyorsunuz. Bu yapmakta olduğunuz işin niteliğini, emeğinizin değerini daha iyi biliyorsunuz.

Kendinize, çevrenize olan sevginiz, saygınız azalsaydı, omuzlarınızdaki ağırlık daha da artacaktır. Ama yerinizi, yolunuzu saptamış olmanız bile iyi bir başlangıçtır. Çevrenizi ve dünyayı değiştirmeyi ilkin kendinizden başlayacaksınız, sonra da ötelere uzanacaksınız.

Yaptığınız işi, yeryüzündeki işlevinizi değerli, vazgeçilmez mi buldunuz? Başkaları da siz gibi düşünüsün mü istiyorsunuz? Perde aralığından gülümseyen sabah güneşine severek mi bakıyorsunuz? Çıkış yolunu buldunuz demektir.

... Yaşamı sevmekle, başlar her şey. Daha iyi yaşama isteğinde olan ve buna layık olan insana bungunluk, yılgınlık değil; Umut, sevgi, direnç yaraşır. Yaşamamızın soluk alıp vermemizin bir anlamı varsa o da budur: umut ve sevgiyle direnmek kötülüklere, hırsızlıklara. Günümüz, aydınlığın karanlığa direnmesinin tanığıdır. Ve aydınlık, insanoğlunun hamurunda vardır, onsuz edemez. Aydınlık, sevgidir.

Cevdet Yalçın

MUTLU OLMAK ELİMİZDEDİR

Her gün değişik insanlar görüyorum şu Ankara'da: Arabalarda caddelerde, mağazaların, iş yerlerinin, hastanelerin, okulların önlerinde hep başka başka insanlar... Bunlara bakmaktan kendimi alamam. Onların giysileri, konuşmaları, yüz görüntüleri, bakışları ve davranışları ilgimi çeker hep. Bu özelliklerine insanların devamlı bakarım. Gördüklerimi zihnimde kavramlaştırır, genelleştiririm. Vardığım sonuçların etkisinde

kendime şunları sorarım: Gördüklerinden kimleri, nelerini beğendin? Niçin?

Çoğu kere beğendiklerim az olur. Duru, sevimli yüzler, her şeye tatlı ve sevecen bakışlarla bakan, kılığı kıyafeti düzgün ve güzel konuşan, gerektiğinde tanımadığına art düşüncesiz yardım elini uzatan, birbirine kaynaşıveren, cana yakın cıvıl cıvıl insanlar arıyor gözlerim. Böylelerini az, çok az görüyorum. Bunlar benim toplumumda herkesin olmasını özlediğim ideal insan örnekleridir. Ham, çürük meyveler arasında olgunluğunu daha görünce tanıdığımız meyveler gibi düşünürüm daima bunları, diğerlerinden ayrık öz nedir onlarda? Mutlu olmak.

Mutlu insan tatlıdır, şirindir. İyi kötü her şeyin, herkesin sevilen tarafını bulur sever. Aşırılıkları, taşkınlıkları yoktur. Yaşama ümitleri güçlüdür. Doygundur. Her yaptığında bir içtenlik vardır. Kötü olan, kötülük olan her şey onun dışındadır. Elem veren her türlü duygusallığa ve düşüne uzaktır. Tüm yaşamında haz, özenti ve zevk vardır. Saatlerin, günlerin nasıl geçtiğini fark etmez. Onun için güzelliğine doyum olmaz bir filmdir yaşam.

Mutlu insandaki görüntülerin bazılarıdır, yukarıdakiler. Elbette sayılarına sınır koymak mümkün olmaz. Ne var ki, daha mutlu olma dileği onda yeni düşünü, yeni duyuş, yeni tavır ve davranış biçimlerinin ortaya çıkmasını etkileyip gidecektir, daha iyiye dönük olarak. Tüm dünyada eğitimin yaratmak istediği de bu tür insanlardır.

Gördüğüm donuk, asık ve elemli yüzlerin, soluk veya kinle bakan gözlerin çarpık veya saldırgan konuşmaların, pis görünümlü ve kötü davranışların sahibi insanlar da mutluluk peşindedir. Bilerek veya bilmeyerek sürdürdükleri bu olumsuz hallerin kendilerini mutluluk kalesine ulaştıracağını sanırlar. Dahası var: Kendileri için çok uzaklarda, belki de ulaşma ihtimali olmayan ümitlere takılıp kalanlar vardır, mutluluk için.

Ulaşılması gerçek dışı hayallere ilgi, insanı sadece afyon almış gibi uyuşturur; mutlu etmez. Keza, mutluluk olanaklarına uzak kalmış geri toplumlarda kumar ve hırsızlığın yaygın olması, piyango ve toto oyunları-

na düşkünlük, hazine arayıcılarının çoğalması hayallerin aşırı etkisinde mutluluğu arayışın başka tür olumsuz biçimleridir.

Bazılarında dikkatimizi çeken sivri davranışlar, onlarca mutluluk işaretleridir. Uyuşturucu madde kullananlar, aşırı içki alanlar, gereksiz çok harcayanlar, süsü, giyimi, konuşması ile olduğundan aşırı görünmek çabasında olanlar, bazı şeyleri başkasının yanında övünmek için alanlar bu türlerde örnektir.

Tembeller, başkalarını dolandırırlar, türlü hile ve yalanlarla sıkıntılardan kurtarmaya çalışanlar, aşırı kıskananlar, vurmak, kırmak, öldürmek, çalmak, eziyet etmek ve kötü söylemek gibi zararlı davranışlarla doyum sağlandığını sananlar da yine, bunları mutlu olmanın aşkı için yaparlar. Fakat ilk insandan günümüze dek itibar görmemiş bu tür davranışlar, eylem biçimleri insana daima mutsuzluk ortamları hazırlamıştır.

Acaba mutsuzluğun batağına niçin girer bazıları? Yatağından sapıtılan akarsuyun arazide gelişigüzel dağılışı, yol araması gibi düşünmek gerekiyor böylelerini. Mutluluğun gerçek yolunu yitirenler elbette başka yollar izleyecektir. Fakat bu yollar, belki de yaşamlarınca süren mutsuzluğa itecektir onları. Çok geçmeden gün ışığına çıkacak olan hayal kırıklığı, ümitsizlik ve iç sıkıntıları mutsuzluğun ilk meyveleridir. Ümitleri silinecek, idealleri çökecek, güçlü düşünceleri cılızlaşacak, sevinç ve neşe kaynağı duyguları elem, nefrete kine öfkeye dönecektir. Uzun süre mutsuzluk batağından çıkamayanlar akıl sağlıkları bozulmuş olacaktır.

Akıl sağlığını tamamen kaybetmiş olan, başka dünyaların insanıdır. Utanmak, sorumluluk duymak onun için değildir. Zaman onu dilediği yöne sürükler. İnsanca yaşamın dışına çıkmış bu hasta kişi bazen kendisi ve başkaları için çok zararlı eylemlere de girer. Bu yaptıkları ile mutsuzlukların sayısının artmasına büyük katkısı olur.

Akıl hastasının yeri elbette akıl hastanesidir. Ne var ki, pek çoğu otobüste, sinemada, iş yerinde, sokakta, belki de evimizde; çok yakınımızdadır.

Mutsuzların yaygın olduğu bir toplumda, mutlu görünen az sayıda insanın da gerçekten mutlu olması düşünülemez. Çünkü sosyal yaşamın

birer öğesi olan insanlar, birbirlerinin mutluluk kaynağıdır. Elbette kaynaklardan bazılarının zayıflaması mutluluk dengesini bozacaktır. Örneğin her gün sofrasında istediğini bulan bir zenginin, aç komşularına yeterince yardım edememesi başka insancıl sorumluluklarını yapmamış olması o zengini de mutsuzluğa itecektir. Buna rağmen kendisini mutlu görüyorsa aklından zoru vardır. Veya çevresindekilerden daha mutsuzdur. Günümüzde akrabasının, dostunun, komşusunun, hatta başka ülke insanının tasasını, kıvancını paylaşmayan, başkaları ile yardımlaşmayan kişinin mutlu olması düşünülemez.

Mutluluk acaba nedir? Soyut görüntülü bir kavramdır. Olumlu etkinlikleri içerir. Toplumun ileriye yönelik değer yargılarına, ahlak kurallarına uyabilen düşünce ve duyguların gerçekleşmesi ile kişi de hüküm süren tüm hoşluklardır. Duruma göre haz olur, neşe olur, sevinç olur, coşkunluk olur, güç olur. Ama hepsi de mutluluktur bunların.

Her olumlu düşüncenin uygulanmasında, iyi duyguların doyurulmasında mutluluk vardır. Yeter ki, düşünce ve duyguda içtenlik olsun. Eylemlerin sonuçları yararlar sağlasın. Kişide özü bulsun. Onu rahatlatsın.

Mutlu olmak ve mutluluğu sürdürmek nelerle mümkündür? İyi denebilecek her yaşamda mutluluk vardır. Öyle ise insan yavrusu yaşamın çekirdeği sayılan düşünmeye küçük yaştan alıştırılmalı iyi duyguları tanımalı ve benimsemelidir. Bu ürünlere ancak güçlü bir eğitimle ulaşılabilir.

Mutlu insanda iyi düşünce ve iyi duygular vardır. O, bunları daima cesaretle kullanır. Ulaşmak istediği yapıcı idealleri bu tür düşünce ve duygularından oluşturur. İdealler insanın niçin, nasıl yaşaması, bunun için neler yapması gerektiğini belirleyen iç kuvvetlerdir. Aslında idealsiz mutluluk düşünülemez. Çünkü ideallerle yönetilen uğraşılar, atılımlar onlara yaklaşım sağladığı düzeyde mutluluk doğar. Daha gerçeği yararlı amaçlara dönük toplumdaki yaşamların çokluğu ile ortaya çıkacaktır mutluluk.

Cevdet Yalçın

MUTLULUĞUN ÖLÇÜLERİ

Balkon penceresinde minik bir kedi var. Mivavlayıp duruyor. Besbelli aç ve üşümüş. İçeri alın, okşayın, ısıtın, süt verin. Az sonra pembe diliyle yalanıp mırıldanmaya başlayacak.

Minik kedi, biraz önce soğuktan ve açlıktan acı çekiyordu. Dışarda kalsaydı, bir süre sonra donacaktı. Şimdi rahat ve mutlu. Çevresiyle uyumlu bedeni.

Kaldırımın kenarında bir ihtiyar, kimsesiz. Paçavralarla sarmış bedenini. Dileniyor, titriyor, midesi boş, gözleri anlamsız. Sertleşmiş damarları doğaya uymakta güçlük çekiyor, kanı çekilmiş vücudundan.

İhtiyar adamı alıp soba başına götürün, bir kâse sıcak çorba verin, o saat canlanacak gözleri; bir nefes alacak insanca...

İhtiyar adam kaldırım kenarında bir gece daha kalsa belki sabaha çıkmazdı.

Kaplanı kutuplara götürün, önce penguen kovalayacak kısa bir süre; sonra donup ölecek. Beyaz ayı Afrika'da sudan çıkmış balığa dönecek. Sudan çıkmış balık bir iki çırpınıp can verecek. Leylek çevresiyle uyumunu sağlamak için kışın sıcak ülkelere uçacak, yazın evimizin damına yuva kuracak, Ay'a giden astronot, Dünya koşullarını taşıyacak beraberinde...

Canlı yaratık, çevresiyle uyumunu sürdürdüğünde yaşar, bu uyum tamlığında bulur mutluluğunu...

Toplum koşulları çevresidir insanın. Bu çevreyle uyum sağladıkça insan mutludur. Uyumsuzluk, başladı mı, mutsuzluk da boy verir. Kazandığı para yaşamasına yetmedi mi insanın, çevresiyle uyumsuzluğun tohumları serpilmiştir. Fabrika işçisi ücretini çoğaltmak ister. Çünkü ocağına aş, çocuklarına okul, hastasına doktor ve ilaç gerekir. Çalıştığınca kazanmasına başlar uyumsuzluk. Patronla arasındaki anlaşmazlık, belki de dönüşür.

Müslüman kilisede rahat değildir, Hıristiyan camide ne yapacağını şaşırır. Mini etekli kadını hareme kapatmak, uyuşamayacağını bir yaşama mahkum etmektedir. Fikir özgürlüğüne alışmış kişinin diktatörlük düzeniyle uyuşma olanağı yoktur. Toplum düzeniyle uyuşmayan aydın, acı çeker sürekli... Toplumu değiştirmeye ve kendi fikirleriyle uyuşur niteliğe dönüştürmeye çabalar. Bazen konuşur, bazen yazar, bazen çizer, bazen siyasi bir partiye girer, bazen oy sandığına koşar çevresini değiştirmek için...

Toplumu değiştirip, yeni bir toplum düzeni yaratmak yoluna başını koyan insanlar vardır.

Devrimci denir bunların adına.

Gerçekte, çevresiyle uyumsuz insanların çoğaldığı toplumlarda insanla çevre arasındaki ilişkiler değişimi hızlandırır. Açların yoksulların işsizlerin çoğaldığı; insanca yaşamak, fikirlerini korkmadan söylemek isteyenlerin fazlalaştığı toplumda, toplu değişimi gizli gücü birikiyor demektir. Böyle bir toplumda mutsuzlukları mutluluğa dönüştürmek için çabalayanlar amaçlarına yakınlaşırlar.

İstanbul'un balkon penceresinde miyavlayıp duran minik kediye acıyan, onu içeri alan, okşayan, ısıtan, süt veren nice kişi; Anadolu'da karda kışta , soğukta, kıyamette, okulsuz, ışıksız, susuz, ilaçsız yavruya duygusuz gözlerle bakmaktadır.

Oysa o yavrucakların da hakkıdır yaşamak...

Ve mutlu olmak.

Ülkemizde ve yeryüzünde insanların insanca yaşaması için, evrenle tam bir uyuşum sağlamaları gerekir. Doğada ve doğanın bir parçası olan toplumda savaş, uğraş bundan... Türkiye bu çevrenin dışına çıkmaz. Ulusça mutluluğumuz, bu uğraşı kazandığımız ölçüde gerçekleşecek; aydınların mutluluğu da bu uğraşa katkıları oranında ölçülecek, biçilecek.

Cevdet Yalçın

MUTLULUK

Mutluluk bir arama mıdır diye düşündüm gün boyu. Arama, bulma ve mutluluğun bitişi... çok katı, sınırlayıcı bir yargı bu. Kimi zaman romanlara, bilimsel yapıtlara saldırıyordum. Başından, sonundan, ortasından karıştırıyorum. Mutluluğun sesi gibi etkili ezgilere bırakıyorum kendimi. Çağları, hatta "zaman"ı aşan resimlere dalıyorum. Nice yıllar geçiyor aradan, bakıyorsunuz sanatçının öfkesi, kurumamış bir renk vuruculuğunda. Sesi yüreklere işliyor. Nice etkili sözlerin dünyasını kavrayıverir insanı.

Yok, yok... Bunların hiçbiri mutluluk adını taşımıyor. Mutsuzluk denebilir belki çoğunun anlattığına. Uzunca yıllar, resimlere hep bir burjuva oyalanması gözüyle batmışımdır. Resimlerin çoğu, süslü bayanların giysi sergilemesi gibi gelmiştir bana. Van Gogh'un yüce çılgınlığını renklerde görünceye değin böyle oldu bu. O günler mutluluk böyle bir şeydi. Bir şeyler görmek, bir şeyler bulmak mutlulukla sınırlanabilirdi kafamda. Sanat olsun, bilim olsun, bir şeyin gerçeğine varma biçiminde düşünürdüm mutluluğu. Güzelliklerin hazza dönüştüğünü duyunca hep mutlu saydım kendimi. Şimdi gene bir resme dalıyor gözüm. Kadın , erkek, yaşlı, genç, çoluk, çocuk... Herkesin elinde bir kap, gözlerinde doyumsuz bir tutku. Bir kepçe yemek almak için toplanmışlar koca kazanın başına. Doymanın bir savaşım olduğunu ne güzel anlatan bir "yüz" var. Nereye giderseniz gidiniz, en iyi gördüğünüz yüz başkalarının yüzüdür. Sanatçı, başkalarının yüzüdür. Sanatçı başkalarının yüzünü yaratmanın bilinciyle fırçayı almış olmalı eline. Van Gogh'un her fırça vuruşu, insanın yüreğe işleyen gerçeğidir. Kim ne derse desin, resimden anlamayı kim çok görürse görsün, şiirden, romandan ne anlıyorsam, Van Gogh'dan, Beethoven'den de onu anlıyorum. Ses olsun, renk çizgi olsun, söz olsun, sanatın yansıtmaya çalıştığı ortak bir gerçek vardır. Mutluluk, tüm sanatların varmak istedikleri bu gerçek midir?

Bu da doyurucu bir yorum değil. Mutluluk başka, çok şey olmalı. Uzak ülkeleri düşündüren, doğanın en güzel su şırıltılarını kulağa getiren, beynin derinliklerindeki düşüncelere erdiren sanatçı, salt mutluluk yaratmak

için mi girişiyor bunca işe? Hiçbir sanatçı, salt mutluluğu buldurmayı düşünecek denli budala değildir. Faust, mutluluğu buldurma düşüncesinin saçmalığını gösteren en büyük yaratılardan biridir. Aslında Faust mutluluk mutsuzluk ikileminin eleştirisidir. Her sanatçı durmuştur bu iki kavram üzerinde. Ama mutluluğu ya da mutsuzluğu anlatmaya çalışmalıdır, yoksa, mutlu olmanın yollarını göstermemişlerdir. Bunu hep öyle geliyor. Bilir sanatçı, mutluluğu öğretmenin olanaksızlığını.

Günlerdir mutluluğu, mutsuzluğu düşünüyorum. Mutluluk gibi görünen şeyin mutsuzluk olduğunu, kimi zaman bunun tersinin gerçekleştiğini anladım. Öylesine iç içe her ikisi. Şundan da anlıyorum bunu: Andre Gide "anlar"a bağlar mutluluğu. Bir kıvılcımlanma, yüreği şöyle bir sallayıp geçmedir mutluluk. Gide'nin mutluluk adını verdiği bu "anlar"ı, acının başlangıcı saymışımdır hep. Büyük acıların bir kıvılcımıdır bu anlamdaki mutluluk . Gidenin etkisi olacak, sürekli mutluluğa hiç mi hiç inanmamışımdır. Mutluluk üzerinde çok düşünen iki önemli yazar, Alain'le Rusell'ın yaklaşmasını ise, insan gerçeğini kavrama olarak algılıyorum. Mutluluk olmayan şeylere mutluluk diye inananlara bir uyarıdır onların söyledikleri. Alain'in Mutlu Olmak Sanatı da, Russell'in Mutluluk Yolu da buna yöneliktir. İnsanın mutluluğunu bozan düzenin eleştirisidir bu düşünürlerin yaklaşımları. Nitekim Alain, "Mutluluğu bir nimet gibi arayıp gözetlemek yok mu, işte bu her şeyin üstüne can sıkıntısını bir tül gibi örter, diyor. Ona göre mutluluk aranan her şey değil, yaşama, mutsuzluğu yaklaştırmamaktır. Rusell, ne denli uğraşılsa, insanlığın mutsuzluktan kurtulamayacağı noktasında toplamaktadır görüşlerini. Buna göre, mutlu olmak arsızlığını gösterenler, belki dünyanın en mutsuz insanları değillerdir, ama bunların, en bilinçsiz insanlar olduğu kuşku götürmez. Sorun mutluluğun, yani insanın gereğini kavramadır."

Bunca kötümser bir mutluluk anlayışı nereye götürür müsün? Sürekli arama mutluluk belirtisi olduğu gibi, aynı durum mutsuzluğun da belirtisidir. İnsanı sanata (aramaya), yaratımlara yönelten de bu duygudur. İnsan, mutluluğu ve mutsuzluğu aynı zamanda ve birbirinden kopmaz bir duygu olarak içinde barındırır. Çelişkilerinde de, uyuşumunda da bu söz konusudur. Bu duygularla kitaba yöneleyim dedim. Bir iki sözcük bulur

kurtulurum sandım mutsuzluk bunalımlarından. Kazancakis'in Elgreko'ya Mektuplarını aldım elime, bir ara Yaşama Uğraşı adı verilen günlüklerini okudum Cesare Pavese'nin. Sonra takıldım kaldım Konstantin Paustovski'nin Bir Hayatın Romanı üzerinde. Mutluluk bulmak için sarılmıştım bu kitaplara. Bir kargaşa gününü anlatıyor Paustovski. Bir tas çorba almak için koşuşan insanların ayakları altında ezilmekten kurtulamayan bir çocuğun ölüsü başında, "İnsanlar ne zaman insan gibi yaşamının yolunu bulacaklar?" diye soran bir yaşlı şöyle ileniyor: "Öcümüzü kim alacak? Göremiyorum onu. Nerede bu gözyaşlarını silecek adam, çocuklarına kurumuş memeler emziren anaların göğüslerine taze süt yürütecek adam? Şu topraklara açlar için tohum serptirecek adam? Zenginlerin elindeki altını alıp yoksullara dağıtacak adam? İnsan elini kana bulaştıranlara kıyamete kadar lanet olsun! Yoksulları soyanlara lanet olsun! Çocukları olmasın, tohumları kurusun, salyaları zehir olup kendi tohumlarını yok etsin! Havaları kükürt, suları kaynar reçine olsun! Bu çocuğun kanı zenginin lokmasına zehir olsun, o lokma onu boğsun beli kırılmış köpekler gibi acılar içinde gebersinler!"

Bir tas çorba kapmak için birbirine girenlerin ayakları altında ezilmiyorlar belki çocuklar ama bir "sansar gibi boğuyorlar" onları. Kargaşa içinde göz gözü görmüyor. Sorumlular, karagöz oyunu gibi seyrediyorlar olup bitenleri, mutsuzluk gibi gösteriliyor. Gençlerin coşku dolu duyguları çağdışı eylemlerle çürütülüyor. Babalar çocuklarını ağızsız dilsiz görmek istiyorlar. Patronlar, grev yapmayan, başına vur ekmeğini al türünden işçiler görmek istiyorlar karşılarında. Çağların aşıp geldiği "kölelik çağı"nı başlatacaklar neredeyse. Emek işçinin, kazanç patronun! Böyle olursa mutlu olacak patronlar. Babalar analar, ağızsız dilsiz çocukları karşısında mutluluktan göklere uçacaklar... Oysa, böyle bir mutluluğun ne denli büyük bir mutsuzluk olduğunu belirtmeye gerek var mı? Büyük bir kesimin gerçek emekçinin mutsuzluğu üzerine kurulmuş bencil ve çıkarcıl bir anlayışı çağdaş mutluluk diye yutturmaya çalışıyorlar.

"Mutluluk"u yazacaktım sözde. Günlerdir kafamı kemiren bu duyguyu yaşamak için kitaplara sığınmıştım. Gerçekte, kitapların anlattıkları ile yaşanan ortam arasında nasıl bir ayrım vardır? Her kitap, oluştuğu çağın

tanığıdır. Paustovski'nin anlattığı gibi, bütün toplum lanetliyor çocukları sansar gibi boğanları. Toplumsal yakınmalar, kötülüğe yol açanlara bir uyarıdır. Erdemli kişiler bunun yaratacağı sonucu kestirebilirler. Oysa kimsenin kulak astığı yok.

Mutluluk aramak için koştuğumuz yerlerin nasıl mutsuzluklara tanık olduğunu anlatıyor bu örnekler. Bu nedenle yeryüzünde mutluluk kalmamıştır. Sömürüye, bilinçsizliğe, şuna buna kölelik etmeye mutluluk adı verilmiştir. Sanatçı, mutluluk adı konan mutsuzlukları açığa vurmaya çalışıyor, insanın gerçeğini anlatarak. Bu yönden insanın kendini mutlu sayması dangalaklığından daha büyük erdemliliktir mutsuzluk. Sanatçının uyarısı bu noktada düğümleniyor. Sömürücüler tam mutsuzluğa alıştıracaklarken toplumları, kalakalıyorlar ortada. Sanatçının gücüyle oluyor bu. Çağımızda mutluluk bir uyuşturma aracı olmuştur. Asıl soru, toplumları mutsuzluklarının bilincine vardırmaktır. O zaman ülkenin gerçeği daha yi kavranacaktır. Çıkar ilişkileri daha iyi bilinecektir. Kim toplumdan yana, kim topluma düşman, bu da anlaşılacaktır. İnsanın bilince dayanan mutluluğu da bu aşamada gerçekleşebilir ancak. Özellikle bizim toplumumuz, bu anlamdaki mutluluğun özlemini bilince dönüştürme zamanının geldiğini anlamaya başlıyor. Ancak bu aşamada, mutluluk, bireysel bir gönül eğleyicilikten kurtulup toplumsal solukla beslenen bir insan gerçeği olacaktır.

Cevdet Yalçın

PAYLAŞIM

Bir öğretmen okurum yazıyor:

"Bugün çiçeklerin, ağaçların yüzü güldü. Benim de... Dört beş aylık ayrılıktan sonra "merhaba" dedi yağmur. Sabah kahvaltıda duydum şıpırtıyı; ama,. inanamadım. Çayımı kaptığımı gibi fırladım balkona. Gerçekten yağıyor be... Yarı güneşlik gök. Doğal değil sanki yağışı. Bir gelip bir geçiveriyor dakikada "Hadi hadi, biraz daha"diyorum içimden. Islattı bayağı... Tozları yıkadı ışıl ışıl, pırıl pırıl her yer.

"Çiçeklerin yüzü güldü." dedim kardeşime..

"Pamukların da ağladı." dedi.

Doğru.

Gerçekten beyaz buluta döndü tarlalar. Pamuk toplama zamanı geldi, çattı. İşçiler yavaş yavaş akın etmekteler. Ne yazacak görünümler olur bu koca ovada.

Öğleden sonra şimdi.

Balkonda yazıyorum.

Toprağın kokusunu özlemişim, çiçeklerin gülüşünü göresim var. Masada bir sini dolusu ezilmiş kırmızı biber, kokusu geliyor burnuma. Anam yağmurdan kaçırmış sabah. Henüz tam kurumadığından dışarı koymuş yine. Yağmur yağdı diye tüm sevgim dışa vurdu bugün."

Güneyin sıcak bir ovasından gelen bu mektubun küçük mutluluğunu okurlarımla paylaşayım istedim. Öğretmen okurumun güzel duygularını kendime saklasaydım, hakça davranmış olmazdım.

Paylaşım, mutluluğun bereketidir.

Kimi zaman güneş ışınlarıyla yağmur damlaları birlikte toprağa inerlerken gökkuşağı oluşur. Bu bir andır ki güzelliğini insan kardeşlerimizle

paylaşmak için gökkuşağının ya resmini yapmak, ya fotoğrafını çekmek, ya da yazısını yazmak gerekir. Sanat bu yolda oluşur, paylaşım güdüsünden güç alır.

Bir sanatçı salt kendisi için üretmez, yarattığını insanlarla paylaşmak isteği, bilincin derinliğinde yatmaktadır.

Mutluluğun temelini paylaşım kavramı oluşturur; ama bu paylaşımı yalnız güzellikleri paylaşma boyutuna indirgeyemeyiz.

Ne diyor öğretmen okurum:

"Bugün çiçeklerin yüzü güldü... Merhaba dedi yağmur... Işıl ışıl, pırıl pırıl her yer... Toprağın kokusunu özlemişim..."

Yaşanan bir anın yazıyla somutlaştırılmasıdır bu; ama o anla eş zamanlı nice anlar yaşanmaktadır dünyada...

Evde, işyerinde, hastanede, mahpushanede, alacakaranlıkta, dört duvar arasında soluk alıp veren kişi, güneyin sıcak ovasından güz yağmuruyla yükselen toprak kokusunu duyar mı?

Duyar.

Sen onun acısını ve kaygısını paylaşmasının bilirsen o da seni duyar.

Anların anlarla harmanlaştığı yaşamda paylaşım, hayatın tüm biçimlerinde geçerli ve kapsamlıysa değerlidir.

Gerçek mutluluk bütün insanlığın altına çekilen toplam çizgisindeki duyarlıktan oluşur.

Bunun için istedim ki öğretmen okurumun sıcak ve yeşil ovaya inen yağmurla birlikte özümsediği duygular, bir mahpushane penceresinin demir parmaklığından içeri atılan mektup olsun.

Ancak yazımı yalnız insan duyarlılığının çizgisinde bitirecek kadar duygulu değilim.

Mantık ne diyor?

Paylaşım kavramı çağımızda toplumsal mutluluk felsefesinin orta direğidir, nesnel anlamı elle tutulurcasına maddeleşmiştir, alınteriyle yaratılan üretimi, hakçasına paylaşmasını bilemeyen ülkelerde mutluluk değil bunalım türemektedir.

İnsanoğlu paylaşım mutluluğunu paylaşım kavgasına dönüştürdükçe bunalımdan kurtulabilir mi?

Cevdet Yalçın

İŞSİZ ADAMIN ŞEYTANI

Hiç dikkat ettiniz mi? İnsan boş olduğu, yapacak bir iş bulamadığı zaman çok zavallı bir mahluk haline geliyor. Geceleyin, yatağınızın içinde uykunuzun kaçtığı zamanları düşününüz. Artık yapacak bir işiniz kalmadığı için uyumaya hazırlanmışsınızdır. Tam o sırada bir düşünce kafanızın içine girer ve sizi orada kıskıvrak yakalayarak meşguliyetlerden boşalmış olan beyninizi kurcalamaya başlar. Yatağın içinde oyalanmak, başka bir işe sarılmak ve unutmak imkânından mahrum olduğunuz için, o düşüncenin bir oyuncağı haline gelirsiniz. Düşünceyi kafanızdan kovamazsınız, çünkü o kovmakla gidecek cinsten bir düşünce değildir. Size tamamen hakim olur. Yatağın içinde dört döner, kıvranırsınız. Sonunda halsiz düşer, uyur kalırsınız!

Fransız filozofu Alain'in çok doğru bir sözü vardır: Hayatı dolu, birtakım işlere kendini kaptırmış adamın ölümden korkusu yoktur; "Hayatları boşalmış, işsiz kalmış insanlar ölümden korkarlar."

Ölüm düşüncesi hakikaten korkulacak bir düşüncedir. İnsanı bir kere yakalarsa, onun dehşetinden kurtulmak kolay olmaz. Ama eğer çalışıyorsanız, birtakım işlere kendinizi kaptırmışsanız, uğraşıp didiniyor, seçtiğiniz bir hedefe doğru yaklaşmak için çırpınıyorsanız, ölüm düşüncesi size

yaklaşamaz. Kafanız birtakım dünya gaileleriyle meşgul olduğu için, ölümü düşünmeye vakit bulamazsınız. Ve bu sayede, hatta farkına bile varmadan mesut, endişelerden uzak bir insan olursunuz.

Hayatta, biliyorsunuz, işsizlik bütün kötülüklerin anası olarak kabul edilmektedir. Bir cemiyette işsiz insanlar çoğaldı mı, kötülükler de çoğalır. Onun için devlet idare edenler her şeyden önce işsizliğe, insanların boş bir hale gelmesine mani olacak çareler bulmaya mecburdurlar. Çünkü işsizler derhal şeytanların emrine girereler; çok çabuk aldatılır, türlü kötülüklere çok kolaylıkla sevkedilebilir. Nitekim ailenin içinde bile öyle değil midir? Ne zaman evin içinde işsiz kalırsak, o zamanlar çekişmek, kavgalar çıkarmak ihtimalleri fazlalaşmıyor mu? Kadınlar, kocalarının tatil günlerinde evde kalmalarından niçin pek hoşlanmazlar, bilir misiniz? Kocaları işsiz kalır, boş kalır, bu yüzden her şeye karışarak evin düzenini bozmaya kalkarlar da onun için.

İnsanı yalnız iş oyalar, hayatı yaşanmaya değer hale getiren de odur. Aman boş kalmamaya, daima bir işle meşgul olmaya, eğer yapacağınız bir iş yoksa, onu icat etmeye çalışınız. Yoksa, kendinizi bir kere boş oturmaya alıştırırsanız, artık kötü düşüncelerden, yahut şeytanın size bir oyun oynamasından kendinizi kurtaramazsınız. Bir şeylerle meşgul olunuz ki, kötü düşünceler sizin kafanıza giremesinler. Bir şey yapmaya, kendi çapınızda bile olsa bir eser vücuda getirmeye çalışınız. Kendinizi işe vermeniz. ruhunuzu bir heyecana kaptırmanız sizi oyalayacak, sizi mesut bir insan haline getirecektir. Saadetin belli başlı şartlarından biri gündelik hayatı işle doldurmaktır.

Cevdet Yalçın, 1978

MUTLULUĞU ARAYANLAR

Sabahat Emir'in[1] ilk öykü kitabı, Ceviz Oynamaya Geldim Odana (1964) adını taşır. Öküz Kafalı Şaban Bey Destanı beş yıl sonra, 1969'da yayımlandı. Üçüncü kitabı ise Geceyle Gelen.

Son yılların, öykü dalında ortaya konan en olgun ürünlerinden biri, Geceyle Gelen.

Sabahat Emir'in başarısı nereden geliyor?

Onun kişileri, özeleştirilerini yapmaktan çekinmiyorlar; güçlü yanlarını bildikleri gibi, zayıf yanlarını, falsolarını, tutarsızlıklarını, kimi zaman çevre ile bağdaşamadıklarını da biliyorlar, bunları apaçık söylüyor, kendi kendilerini eleştiriyorlar. Bu eleştiriler, doğru'yu bulma, mutluluğa ulaşmaya yönelik.

Öykünün kişisi bir tutarsız iş yapmışsa, çelişkiye düşmüşse, hesaplaşıyor kendisiyle, böyle davranışının niçinlerini, nedenlerini araştırıyor, kıyasıya eleştiriyor kendisini. Bir iç söylenge (monolog) düzeyinde kalmıyor bunlar, eyleme yöneliyor. Kendilerini düzeltiyor (ya da hiç değilse bu eğilimi gösteriyorlar), doğru yolu arıyorlar, bulunca da ona uyuyorlar.

Örneğin "Yalnızlaşma'nın Nazan'ı." Önceleri, "insanların gittikçe genişleyen halkalar halinde bir bütün olduğunu ve kendisini çevrelediğini düşünürken, sonra, birden değişiyor "Ben! Ben! Ben! " demeye başlıyor, ve bu benbencilikçi, çoğullanan "ben"ler, birbirine başkaldırıyor, sonunda Nazan, yalnızlığın ve mutsuzluğun çukurunda buluyor kendini. Ama bundan kimseyi sorumlu tutmuyor, sorumlu kendisi. Sevgilisinin uyarısına aldırmıyor. "Beni kaybedeceksin!" diyor, umursamıyor, omuz silkiyor. Bu meydan okuyuştan, sevgilisine "Güle güle..." dedikten sonra, günler geçer, bir boşluk ve yalnızlık içinde bulur kendisini. Kimse suçlu değildir, kimse

[1] Sabahat Emir, Geceyle Gelen, 1977.

sorumlu değildir bundan; dikkafalılığının, ileriyi görememenin, karşısındakini küçümseyişinin kurbanı olmuştur. Hepsi bu. O zaman özeleştirisine geçer: "Mantığı gerektiği şekilde işleseydi bu dört anlamsız ve sinirli cümleden "Ayrılık" trajedisini yaratmaz, avunmayı "Boşver" 'Değer mi?' gibi pespaye kelimelerde aramazdım. Ve böyle kesik kesik anıların, büyük pişmanlıkların, soysuz anlamsızlıkların mapusanesi olmazdım. Hayat, bu dört cümlenin arkasında başlayandı; anlayamadım." (s. 52).

"Son Şans"ın Nazmiye'si ise daha akıllıca davranır. Uzun süren direnmelerden, ikircimliklerden, sonra, tek çıkar yolun, en doğru yolun, kendisine elini uzatan erkeğe "Evet!" demek olduğunu anlar ve öyle yapar. "Kadın yılı palavra. Hapı yuttum ben. Yarın Hüsamettin'e peki demekten başka çarem yok!" (s. 222)

Kişiler, hep mutluluğu ararlar ya, nedir bu mutluluk, mutluluğu nasıl anlıyorlar? Kim ki onu bir tanımın kalıbı içine sokmaya çalışmıştır, bize "her derde deva" bir ilaç sunmaktan öteye geçememiştir. Mutluluk, Sabahat Emir'e göre, birbirine benzemeyen denklemler" toplamıdır; tek bir denklem bize mutluluğun anahtarını vermez çünkü. "Çılgın" öyküsünün başkişisi şöyle der: "Yaşamak, bir denklem çözmektir. Üstelik, herkesin yaşama ve mutluluk denklemi birbirine benzemediği gibi çözüm yolları da aynı değildir. Yeter ki insan, hayatını ojektif bir görüşle problem olarak ele alsın."

Mutlu olmak isteyen kişi, yaşamı sevecektir, ona bağlanacaktır, ona katlanacaktır. Gerçi, "Sürekli zevk duymak, hayatı bütünüyle sevmek ve üç boyutlu yaşamak biraz çılgınlığı gerektirir. " Bunu göze almalıdır, bunu göze alabilenler de ancak güçlülerdir. Mutluluğa ulaşmak için, çılgınlık sayılabilecek şeylerden korkmamalı. "İnsanı ömrü boyunca saran uyuşuklukların, alışkanlıkların ve acımasız şartların duvarından birkaç tuğla söküvermek, gerekirse topukların acıması pahasına da omza bir tekme savurabilmek, şu pazarlığı önceden yapılmış hayatla kumar oynayabilmek" tir çılgınlık (s. 139–140). Kısaca kendini yenmek, kendini aşmak.

Yalnız yaşamı değil, onu bütünleyen, onu anlamlandıran insanı da seveceksin, insanları da seveceksin. "Sevginin evreni alabildiğine geniş'tir; her nesneyi, her varlığı kuşatabilir o. "Seveceksen yok olurcasına sev ve gururuna gem tak." (s.222). İlk bakışta "insanın dev benliğine ters düşen." bu öğüt, aslında, "evrenin anlamını, yaşamının güzelliğini" özümler. Sevinç, tasa mutluluk, mutsuzluk, her şey, sevgiden kaynaklanır, ve seven, doygunluğa o yolla erişebilir. Sevgi ve mutluluk, "İnsanın gönlünden başlayarak uzun mesafeler dolayabilen yine insanın gönlünde son bulan harika bir çember"dir. (s.80).

Diyeceksiniz ki "Sevgi, karşılıklı olduğu zaman güzeldir." (s. 227) Böylesi, özlenen, aranan sevgidir. "Sevgi güldürmeli insanı. Yüzün rengini solduran, gözlere hüzün dolduran sevgi hastalıktır." Doğru bunlar. Ne var ki, "Bazı insanlar tek başlarına bütündür; bir başkası, arada sevgi olsa bile, fazlalıktır hayatında." (s.224).

Öyle ise, seçmesini bilmeli. Mutluluk, "seçme"sini bilenlerin hakkıdır; rastlantılar, mutluluğa giden yolun işaret taşları olamaz. Burada yazarı, varoluşçu felsefenin kavram dünyası içinde görüyoruz; Varoluşçu felsefeye göre insan, ancak seçebildiği ölçüde özgürdür, kendisinin var olduğunu bilebilir, seçme yapabilir.

Sonra... Yürekli değilseniz, tehlikeleri göze alamıyorsanız, boşuna mutluluk beklemeyin; o, ancak yürekli olanlara, gözünü kırpmadan yaşamı göğüsleyenlere kucak açar. "Bir adım atma cesaretini gösterdi mi insan, vardır, büyüktür, güçlüdür."

Sabahat Emir'in kişileri, işte böyle, mutluluk arayan, mutluluk ardında koşan kişilerdir. Mutlu olurlar ya da olmazlar, o ayrı. Ama "arar"lar onu, bulamayınca da nedenlerini araştırırlar, doygunluklarını bu çözümlemelerde, bu "nefis muhasebesi"nde bulmaya çalışırlar.

Çözümlemeleri yazar yapmıyor, kişilerine yaptırıyor onu. Bu çözümlemeler, bu iç söyleşimler, kişilerin davranışlarını, durumlarını, tedirginliklerini, çelişkilerini yansıtıyor bize. İlginç olan şey, tutarsızlık ve çelişki

içinde olanların, bunun bilincine varmaları ve kendilerini bu açmazlardan kurtarmak istemeleri.

Konuşmalar da iç'in dış'a vuruşunu simgeliyor. Öyle uzun boylu söyleşimlere rastlamıyorsunuz. Gerektiğinde baş vuruluyor söyleşimlere, ölçüyü de aşmıyor. İnanıyorsunuz ki burada bu söylenmelidir ve söylenmiştir. Sayfa doldurmak, sözü uzatmak, gereksiz ayrıntılara girmek amacı yok.

Denebilir ki her öykü bir amaca yöneliktir, bir gerçeğin saptanması içindir. Yazar, bir öyküleme ustasıdır ama, bu yeteneğini sergilemek için yazmıyor öykülerini. Diyeceği şeyler vardır; öyküleri, bu "diyecekleri"nin bir saptaması, bir kanıtıdır sanki.

"...Birbirimizin kaderine ortak olmadıkça, hep bir düşünüp bir duymadıkça, bir ufka bakmadıkça düşlediğimiz o geniş okyanus soluğunu nasıl alırız?" (s.14) İlk öyküsünün (Akvaryum Balığı) bildirisi budur.

"İnsanın temel özgürlüğü, seçebilmesi ve kendi başına karar verebilmesi"dir. (s. 25.) "Uyanış", bu düşünce çevresinde oluşuyor.

Bir insan öbürüne ölçü olmaz, örnek olmaz. "İnsan değişen, yerine göre katılaşan, azalıp çoğalan, vıcık vıcık kararsız bir yaratık.!" (s.50). "Aile reisi"nde vurgulanmak istenen gerçek de bu.

Başkaldırmanın, siyasal anlamı dışında da bir anlamı vardır. Kurallara uymak zorunluluğu duymadan, başına buyruk yaşamak; giysilerini, düşüncelerini, gelmişini, geçmişini üstünden atmak da bir başkaldırmadır. Bu türlü davranış, bir bakıma, "Her şeyi bilmek, yaşamak ve ondan sonra bir gerçek yaratmak"tır; hoş karşılanmaz böyle şeyler, "yoldan sapma", düzene uymama", "delifişeklik" sayılır. Oysa bir arınmadır bu, kendini bulmadır. "Başkaldırış"ta bu bildiriyi buluyoruz.

Öykücü, bildirilerini öykülerine sindirmeyi başarmış, kişilerinin aracılığı ile okuyucuya iletmiştir. Konuşanlar birinci tekil kişilerdir. Onları söyleten öykücü olsa bile, öykünün kişilerine mal edildiği için, daha inandırıcı oluyor, o kişilerin arkasında yazarın bulunduğunu anımsamıyoruz

bile. Öykülerin bir özelliği de bu; tekil kişinin kendinin, serüvenini, dünya görüşünü, mutsuzluğunu, arayışlarını anlatması.

Öyküler, özdeyiş yönünden de zengin. Her sayfada özdeyiş niteliğinde sözlerle karşılaşıyoruz. Bu özdeyişler, kişilerin dünya görüşlerini, yaşam anlayışlarını, durumlar karşısındaki tepkilerini özetliyor, özdeyiş olsun diye söylenmiyor.

"İnsan şiddetle istediği anda yalnız kalamıyorsa özgür değildir." (Uyanış, s. 23)

"Sürekli cesaret göstermeyen insan, cesareti uzaktan alkışlar." (Uyanış, s. 24)

"Senaryoya, tiyatroya, masala, hayale bayılır insanlar; kendi önlerindeki gerçekleri görmezler hiç. İnsanın dışında ve ötesinde tartışılır insanlık sorunları." (Yalnızlaşma, s. 54).

Anlamak, kader arkadaşımız; anlamak, dayanağımız olmalı." (Yalnızlaşma s. 59)

"Düşüncelerin birleşmeleri için büyük mekânlar büyük olaylar gerekmez." (Aliki, s.76)

"İnsanın hayatta yanlış anlaşılmasından daha kötü bir şey yoktur." (Aliki, s. 82)

"Kavuşma ümidi olunca beklemek ve bekleyişin acısını çekmek bile kolay." (Çılgın, s. 138)

"Sen–Ben çekişmelerinin sonu, yalnızlıktır." (Çılgın, s. 140)

Her şeye hazır olmak, her şeye göğüs germektir." (Çılgın, s. 140–141.)

Bir ideal yaratmaktır yaşamak, bir şeyler için savaşmaktır." (Köprü, s. 155)

"Dünyada hiçbir sıkıntı bir genç kızın boş kalbi kadar insanı için için tüketmez." (Hayal ve Gerçek, s. 162–163)

"İnsan, toplum maskarası, toplum kuklası, Tanrısal yasalara başkaldırışın yanı sıra garip bir çelişkiyle kendi kuruntularına yenilen sözde kahraman; kendi ilhamını körelten, kendi kaderini baltalayan şaşkın oyuncu!" (Son şans, s. 216)

Hikmet dizdaroğlu, Varlık 837 Sayı

KENDİNİ TANI, MUTLU OL

Ağa Han kadar zengin ya da beğendiğin sinema artisti kadar güzel olmayı arzu ederek zaman yitirme. Kendin ol.

Bu dünyada başarı kazanmış bir kişi olarak yaşamak istersen, hayatın gerçeklerini öğrenmen gerekir. Bunların arasında en acılarından biri birtakım sınırlamalarla doğmuş olmamızdır. Fakat hepimizin bazı yeteneklerle zenginleşmiş olduğumuzu bilmemiz dengeyi sağlar. Bu sınırlamalar ve yetenekler yaşamımızın yönünü saptar.

Bu kalıtı yadsımaya kalkışmak her girişimden yenik çıkmamız sonucunu verir. Oysa kişiliğimize başkalarının yaşamına göre şekil vermeye çalışacak yerde kendi yeteneklerimizi kabul eder ve onları geliştirirsek mutluluğa ulaşmamız kolaydır.

Abraham Lincoln çok çirkin, Franklin Roosvelt ise kötürümdü. Fakat hiçbiri başkalarının doğal ayrıcalıklarına imrenerek zaman yitirmedi. Bunun yerine her biri yalnız kendi kişiliğine güvenerek başarmaya çalıştı. Böyle yapmakla kalabalık kitlelerin sevgi ve saygısını kazandılar. Sen de kendi çalışma alanında onların yaptığını yapabilirsin .

Lincoln ile Roosvelt büyük liderlerdi. Sen lider olmayabilirsin. Ama bunun için üzülme. Kişi bu dünyada elde ettiği her şeyin karşılığında bir ücret ödemekle yükümlüdür. Liderliğin ücreti bir hayli ağırdır.

Sen ancak sen olmakla başarıya ulaşabilirsin. İçinde liderlik yeteneği varsa bu yeteneği geliştir. Ödeyeceğin ücret ne olursa olsun memnun kalacaksın. Fakat kişiliğin seni başka bir yöne sürüklüyorsa oraya git; çünkü ancak kendini bulmakla gerçek mutluluğa ulaşabilirsin.

Cevdet Yalçın

İNSANIN YARGILANMASI

İnsan yaşadığı çağda yargılanabilir mi, ya da onun hakkında kesin yargılara varılabilir mi? Çok tartışılmıştır bu. Ama, yargılanabilir deyip kestirip atmak çok güçtür. Hele gerçek anlamda insanlığı seçmişse kişi, daha da güçtür bunun yanıtını vermek. Çünkü öyle insanlar vardır ki, yaşadıkları dönemin ölçütlerini aşarlar. Ancak ilerideki çağlar onlar hakkında bir yargıya varabilir. Örneğin Galile çağlarüstü bir kişidir. İlhan Selçuk yazmıştı yıllar önce. Galile'ye karşı olanları anlatıyor, hiçbirinden iz bile kalmadığını kesinlikle söylüyordu, Selçuk. "Kardinaller, papalar, o dönemin bilim adamları Galile'ye karşıydılar, ama sonradan Galile'nin dediği doğru çıktı." anlamında bir yargıya varıyordu. Görülüyor ki, bir kişinin düşüncesi, bütün bir toplumun düşüncesini dürüp bir yana atar çağlar sonra. İşte gerçek anlamda insan kavramı üzerinde de durmak gerekir. Her şey ona bağlı çünkü. Bu anlamın kapsamı da çok geniş.

Her düşünürün insana bir yaklaşımı vardır. Aslında düşünür de bu yaklaşımıyla bir kimlik kazanmaktadır. Hatta başka tanımlar da yapılsa, bu tanım, yapılan başka bir tanıma taban tabana zıt da olsa, gene de bir düşünürün yaklaşımının bir önemi vardır. Çünkü tanım, düşünürün ideologya'sının kuramını belirler. ayrıca yapılan tanımda hem tüm insanı, hem de gerçek anlamda insanı belirleyen yönler vardır. Sözgelimi Aristo'nun tanımına göre insan "toplumsal hayvan"dır. Buradaki "hayvan" sözcüğü, insanın ilkelliğini dolayısıyla kaynağını belirler. Öte yandan, "top-

lumsal" sözcüğünü kullanarak insanın insana özgülüğünün niteliğini belirtir. aslında bir anlamda hayvan da toplumsala yakın bir yaşamı sürdürür. Ama kuşku yok ki, hayvanda bir işi ortaklaşa yürütme yeteneği söz konusu değildir. Bu nedenle insanın tanımında "toplumsal" sözcüğünün büyük önemi vardır. Ancak insan tam anlamıyla toplumsallaşmayı başarmış mıdır? İşte bu noktada gerçek anlamda insan tanımını yapmak gerekir. Eğer insan, insanlığın düşünce alanlarında verdiği savaşın bilincinde ise, onun bilinçli bir toplum olma sürecinin tarihini kavramışsa ona gerçek anlamda insan denebilir. Aslında toplumsallık bir yaşam biçimidir. Bu yaşam biçimini düşünen, gerçekleştiren insan ise, gerçek anlamda insandır.

Örnekleri çoğaltarak geliştirelim düşüncemizi. Söz gelimi Renan'ın insana yakıştırdığı "gülen hayvan" tanımının da bu ölçülerle değerlendirilebileceği kanısındayım. Hayvanların gülüp gülemediği tartışma götürmesine karşın, Renan'ınki de bir yaklaşımdır. Şunun için hayvanların gülüp gülemediği tartışma götürür diyorum, çünkü kimi hayvanlarda uyarılar karşısında duygusal diyebileceğimiz tepkilerden söz edilmektedir. Bir atın, bir köpeğin, kedinin... insanla ilişkilerinde kimi ölçülerinin olduğu düşünülemez mi? Belki de insan, kendindeki kimi tepkileri hayvanda da görüyor ya da görmek istiyor. Bir yorum da olabilir bu. Ama gülme, gerçekten,. insanı belirleyen önemli duygusal tepkilerden biridir. Ne ki toplumsallaşmada olduğu gibi, gülme, insanı hayvandan ayıran belirli bir özellik olduğuna göre, insanın, gülmeye bir şeyler katması gerekir. Gülmeyi çoğaltan tüm yaratımlar insanın çabasının sonucudur. Örneğin Moli'ere neden gülmeye yeni bir anlam katmış olmasın? Nasıl düşünceye çeşitlilikler kazandırıyorsa düşünürler, yazarlar, ozanlar da gülmeye, ağlamaya çeşitlilikler kazandırırlar. Van gogh doğadaki renklere çeşitlilik kazandırdığı için büyük sanatçıdır. Gerçek anlamda insan, bu çeşitliliği sağladığı zaman önem kazanır. Yazarların ozanların, müzikçilerin, ressamların önemi buradan geliyor. Dünyaya bir tat katmayan, insana yeni

bir anlam getirmeye hiçbir insan, gerçek anlamda insan tanımı kapsamına giremez.

Bu tanımlar alabildiğine artar. Her sanatçının, her düşünürün insana yaklaşımı, tanımı zorunlu kılar. Ne ki bu tanımlardan biri üzerinde de durmadan, nesnel bir sonuca varılacağı kanısında değilim. Tanımı, Franklin yapmıştır. Franklin'in yaklaşımı insanın yaratma gücüne yöneliktir. Ona göre insan, "araç yapan hayvan"dır. Üretim araçlarının insanın toplumsal yapısını belirleme konusundaki tepkisini açıklamak için, insanın ayartıcılığı üzerinde özellikle durmak gerekir. Çünkü, insanın ölçü alındığı çağlardan bu yana, ondaki yaratma gücü, uygarlığın açıklanmasında da önemli bir etken olmuştur.

Gerek insanın toplumsal bir varlık oluşunda, gerekse tepkisel gücünü kullanmasında üretkenliğinin etkisi büyüktür. Jack London, Ademden Önce adlı çok önemli yapıtında hayvanın insana dönüşümü dönemlerini ele alır. Hayvan da, insan da olabilen bir yaratığın doğa üzerindeki etkisini insanlaşmaya yönelişin başlangıcı olarak alan London bu çelişkiyi çok iyi saptamıştır. Ayrıca toplumsallaşmanın gereği de örneklerle verilmiştir bu yapıtta. Araç yapan insanların, öbür türleri karşısındaki başarısı ise, araç yapmanın insan yaşamındaki önemini göstermektedir. Bu yönden üzerinde durulması gereken bir yapıttır Ademden Önce.

Ne denli çalışılsa da hayvana elini kullandırma olanağı yoktur. Bu nedenle bir yaratık olarak insanın araç yapması önemli bir aşama sayılıyor. Beyin ile eli arasındaki yaratma bağlantısını kuran yaratık, aslında insanlaşmayı gerçekleştirmiştir. Kimi düşünürlerin "eli"i kültürleşmenin başlıca organı saymaları, insanlaşmayı buna bağlamaları doğaldır. İnsan, elini kullandıktan sonra doğayı değiştirmeye başlamıştır. Gün gün, doğa, insanoğlunun buyruğuna girmiştir. bugün adına uygarlık dediğimiz şey de insanoğlunun bu çabasının sonucudur. Teknikte, bilimde, sanatta insanın aldığı yol uygarlığı biçimlemektedir. Ama yukarıda değindiğimiz bir noktanın burada da gözden uzak tutulmaması gerekir. İnsan, aracı ne için

kimin için yapıyor, araç yapması ona ne sağlıyor? Bu soruların yanıtı, insanın dünyada var oluşunun gereğini de açıklamaktadır.

Yukarıda toplumsallaşma ya da gülme için yürüttüğümüz mantığı araç yapma için de yürütmek zorundayız. Bir bakıma insanın araç yapması doğaldır. O ki doğada yaşamak zorundadır, öyleyse araç yapmadan yaşaması olanaksızdır. Bu doğallığı aşan çabaların oluşması gerekir. Bu gereksinmeyi ise sanatçılar, bilim adamları ve düşünürler duymaktadırlar. Onların özelliklerini de bu yaratma gücü belirlemektedir. Bu nedenle yargılanması gerekenler onlardır. İnsanlık adına yargılanmayı seçtikleri için böyledir bu. Bilim adamı, sanatçı, düşünür insanlık adına konuşur, onun adına dünyayı değiştirmeyi üstlenmiştir. Sorumlu da onlardır. İnsanlığı yanıltanlar da, yanılgıdan kurtaranlar da onlardır. Kimiler yanıltıcı sanılmıştır. Önlenmiştir çabaları. Konuşmasın, düşünmesin, yapmasın istenmiştir. Karşısına yasalar, engeller, ölümler çıkarılmıştır. Araç yapan ellerine kelepçeler takılmıştır. Düşünen kafası gövdesinden ayrılmıştır.

Bu nedenle insanlık tarihi bilim adamlarının, düşünürlerin, sanatçıların yargılandığı bir alandır. Her çağ, bu tarih başka biçimde yenilenmekte, yargılanan olarak gene karşımıza bilim adamları, sanatçılar, düşünürler çıkmaktadır. Egemen sınıflar rahatlarının kaçtığını duyar duymaz, araç yapan elleri kesmeye koyulmuşlardır, "balyoz"larla düşünen kafaları ezmek istemişlerdir. Oysa ne denli kesilse elleri, ne denli ezilse kafaları, gene de dünyayı değiştirme gücünü onlar gösterebilirler ancak. Bütün insanlık adına araç yapma gücü onlardadır. İnsanlık adına ellerini, kafalarını onlar kullanırlar. Bütün bir insanlık onlarda, Arşimet'in dünyayı yerinden oynatacak sopası gibi bir el olmuştur, bir kafa olmuştur, bir göz olmuştur. Kesilen eller yeniden üreyecek, koparılan kafalar yeniden düşünecektir. Hatta öncekinden de etkili! "İster devine devine, ister devrile devrile" insanlık bir değişimin içindedir. Onu bu devinimin içine sokan da gerçek anlamda insandır. Gerçek anlamda insan ise, tüm insanlık adına yargılanmayı göze almış, çağlar üstü nitelikte bir insandır. Onun eli, onu çağlar üstü yapmaktadır. Bu nedenle hemen yargılanıverip elinin

kesilmesi ya da kafasının koparılması, küçük zamanların insanlarınca yapılır. Tarihe geçmiş kafa koparanların , el kesenlerin saygıyla anıldıkları olmuş mudur? Onların yarattıkları, bir utanç tarihi. Çağlar üstü kişiler ise onların utanç tarihlerini bile değiştirmektedirler. Başta da söylediğim gibi, dünyayı değiştirme gücünü onlar, yani çağlar üstü insanlar göstermektedir. Yargılanma yürekliliğini de onlar göstereceklerdir doğal olarak.

Onlar insanlığın yüzünü güldürdükçe, toplumsallaşmayı gerçekleştirdikçe, araç yapan elleri insanlığın eli olacaktır. Böylece insan, çağlar üstü anlamda yargılanmayı başaracaktır.

Adnan Binyazar

SELMA LAGERLÖF

...Mutluluk kişisel bir sorun değil, toplumsal bir sorun da değil, bir çağ sorunudur.

Örneğin 18. yüzyılda kişilerin yahut toplumların elektriği bulup kullanma olanaklı var mıydı? Geçen yüzyılda kim aya gidebilirdi?

Mutluluk da henüz kişilerin, toplumların özlemini taşıdığı ama şifresini bulamadığı, yahut şifresini bulamadığı , yahut şifresini bulmuşsa da çağın koşullarındaki çeşitli engeller yüzünden bunu uygulayamadığı daha ilerdeki dönemlerde gerçekleşecek bir düştür.

Mutluluğun çağla ilgili bir sorun olduğunu göremeyenler, kendi yanlış saplantılarının ters ölçülerine göre bunu boşuna aramakta ve bir türlü de tam istedikleri gibisini bulamamaktadırlar.

Elektriği keşfetme, uzayı fethetme çabalarındaki araştırı ve çalışmalar gibi mutluluğu da çağın olanakların göre gerçekleştirme doğrultusundaki atılımlar, boş yere tek başına mutluluğu arama bocalamasından çok daha anlamlı, zengin ve sağlam bir yaşam kazandırır kişiye...

Bugüne dek insanoğlu mutlu olamamıştır. ama bugüne dek insanoğlu uzaya da gidememişti. Atom dönemi, uzay dönemi gibi insanlığın mutlu olacağı bir çağ da gelecektir. Ve bütün işaretler artık bunun çok ötelerde olmadığını kanıtlamaktadır.

Bugün nasıl kimse elektriği artık aramıyorsa, o dönemde de kimse mutluluğu aramayacaktır: Çünkü o dönemde mutluluk bütün insanlığın ortak ve normal yaşamı olacaktır.

İnsanlar mutluluğun bir çağ sorunu ve ancak yüksek bir düzeyde çözülecek bir karmaşık düğüm olduğunu görmedikleri için, yüzyıllar boyu tek başlarına ve çok sakat inançlarla mutlu olmak uğruna didinip savaşmışlar ve yine de mutlu olamadan ölüp gitmişlerdir.

Şimdi gelelim mutluluğa dönük çağdaş bir atılımın olumlu örneklerinden birini vermiş olan ünlü kadın yazar Selma Lagerlöf'e...

1935 Martında Selma Lagerlöf, büyük sinema yıldızı Greta Garbo'yu davet etmişti. her kişi de İsveç'in ölümsüzlüğü aşmış, dünya ansiklopedilerine girmiş iki kadın sanatçısıydı. Lagerlöf'ün mütevazı bir otelde önceden ayırttığı kırmızı halılarla döşenmiş küçük bir salonda buluştular.

Garbo ikindiye doğru gelmişti otele. Sağ elinde mavi bir kurdeleya sarılmış beyaz güller vardı. Devrin en güçlü kadın romancısı karşısında küçük birer reverans yaptı ve heyecandan kızarmış bir yüzle koltuğun kıyısına ilişti. Koskoca Garbo'nun eli okul müdürüyle karşılaşmış bir küçük öğrenci gibi titreyip duruyordu. Derken birden sinema dünyasının Tanrıçası sayılan Garbo'nun gözlerinden yaşlar boşandı ve Garbo yere diz çökerek Selma Lagerlöf'ün ellerini öpmeye başladı.

–Siz yeryüzünün en büyük yazarısınız, diyordu. Sizi okurken bir türlü tutamıyorum gözyaşlarımı. Sizin sevdiğiniz her şeyi sevmek, sizin dokunduğunuz her şeye dokunmak coşkusu kabarıyor içimde. Annemin çocukken elini öpermiş gibi saygıyla öpüyorum kitaplarınızı ve o anda yanımda gülümsediğinizi görüyorum.

Bir süre sonra Greta Garbo, Lagerlöf ailesinin Morbacka'daki çiftliğine uğradı. Romancıyla tekrar görüşmek istiyordu. Lagerlöf evde yoktu. Garbo, Selma'nın yatak odasını görmek için izin istedi. Ve bir tapınağa girer gibi girdi odaya. Odadaki eşyayı kutsal bir şeye dokunuyormuş gibi okşadı. Selma'nın yattığı yastığı, her zaman üstünde taşıdığı resmini öper gibi öptü. Evden ayrılırken Garbo'nun gözlerini sildiğini gördüler. Çok daha sonra Garbo, Lagerlöf için şöyle diyecekti:

Meslek hayatımda hiç kimse Selma Lagerlöf kadar heyecanlandırmadı beni. Onda çok ama çok büyük derinlikler ve insanüstü bir şeyler vardı.

Garbo'yu ve daha binlerce kişiyi bu kadar etkisi altında bırakmış olan İsveçli kadın yazarın özellikle hayatının ilk zamanları acılarla doluydu. Bütün ömrünce adsız bir öğretmen olarak kalmaya mahkum görünüyordu.

1858 Kasımında İsveç köylerinden Morbacka'da doğmuştu. Bütün çocukluğu kırsal bir dekor ve sıcak bir aile ortamı içinde geçmişti. Akşamları bütün ev halkı şöminenin çevresinde toplanır ve yaşlılar, eski günleri, gençliklerini ve kuşaklardan kuşaklara miras kalmış renkli masalları, destanları anlatırlardı.

Küçük Selma geceleri yatağında bir türlü uyuyamaz, boyuna duvarlarda, pencerelerde dinlediği masalların kahramanlarını görürdü. Ve sabahleyin uykusuzluktan kızarmış gözleriyle:

–Bir büyüyeyim, bütün bu masalları, bütün bu köy destanlarını yazacağım, derdi; herkes okuyup öğrensin bu güzel şeyleri...

Ama ailesi hiçbir zaman ciddiye almamıştı onun yazar olma özlemini:

–Sen önce derslerine çalışıp iyi bir okul öğretmeni ol; evlen, kocanla çocuklarınla uğraş... Boş ver o masallara, destanlara, diyorlardı.

Selma yeterli bir eğitimden sonra Landskronü kasabasına öğretmen oldu. Çok az bir para kazanıyor, fakir bir tavan arasında oturuyordu. Tek

mutluluğu çocukken dinlediği öyküleri ansımak, onları tekrar yaşamaktı. Hatta bir yandan da yazmaya başlamıştı bunları.

Tavan arasındaki küçük odasının yanında, yarı yarıya kör olmuş hasta bir ihtiyar vardı. Selma sık sık ihtiyara misafirliğe gider, ona yiyecek, içecek götürür ve yazdığı öyküleri okurdu kendisine, ihtiyar da, bu sıcak dostluğun altında kalmamak için Selma'ya müzik dersi veriyordu. Gerçekten de usta bir kemancıydı hasta ihtiyar.

Lagerlöf bayılıyordu bu gözleri görmeyen eski müzisyene. Bir gece Selma her zamankinden daha geç gelmişti evine. İhtiyarı kapısına dayanmış, zorlukla nefes almaya çalışırken buldu. Kör kemancı:

–Ah tatlı kızım, dedi. Az daha hiç gelmeyeceksin sandım. Seni bu saate rahatsız ettiğim için özür dilerim. Ama bir içseziyle biliyorum ki artık ayrılma zamanım yaklaştı şu dünyadan...

Selma ihtiyarı odasına alıp oturttu, hemen bir kahve pişirdi kendisine.

İhtiyar kesik kesik konuşmaya devam ediyordu:

–Sana bir gerçeği söylemek istiyorum. Sen ne iyi bir müzisyen olabilirsin, ne de bir okul öğretmeni, sen olsan olsan büyük, ama çok büyük bir romancı olabilirsin ancak, yürekten inanıyorum buna. Bana okuduğun o öyküleri toplarsan unutulmaz bir yapıt çıkacaktır ortaya. Ünün de bütün dünyayı kaplayacaktır. Herkes senden söz edecektir.

İhtiyar kemancı sözlerini bitirir bitirmez içindeki son gücü de harcamışçasına yıkılıp kaldı iskemleye. Selma korkuyla dışarı fırlayıp bir doktor aradı. Ama artık her şey çok geçti. İhtiyar kör kemancı ölmüştü.

Uzun bir süre hiçbir şey yapamadı Lagerlöf. Sonra yavaş yavaş ihtiyarın sesi yankılanmaya başladı kulaklarında:

–Sen olsan olsan çok büyük bir romancı olabilir, bana okuduğun o öyküleri toplarsan unutulmaz bir yapıt çıkacaktır ortaya.

Ve selma eline alıp kalemi başladı yazmaya. Bütün çocukluğu, ilk gençliği, acıları, tatlıları, destanları, dekorları, kahramanları ve çeşit çeşit

renkleriyle gözlerinin önünden geçip gidiyor ve kâğıtların üstüne tüm derinlikleri ile dökülüyordu.

Bütün o eski anılar ve dinlediği öyküler olmasa kuşkusuz Lagerlöf edebiyat tarihinde eriştiği ölümsüzlüğe biraz zor kavuşur ve 16 Kasım 1909'da aldığı Nobel ödülünü de belki hiç alamazdı.

Bütün ününe ve başarılarına rağmen Selma bir an olsun davranışlarında bir değişime uğramadı. Her zaman kişiliği çevresine bir rahatlık, bir huzur sağlar; sıcak ve insanın yüreğine kadar işleyen tatlı sesi daima güvenli bir içtenlik havası yaratırdı.

Kapısını çalan kimse, kuru ve boş dönmezdi onun yanından. İnsanlığını tüm çektiği acılar onun da kendi yüreğinde duyduğu ve mutlaka çaresini bulmayı düşündüğü acılardı.

Bir kitabında şöyle yazıyordu:

– Morbacka'ya geldiğim zamanlar sanki yeniden dönüyorum gençliğime ve kırlarda alabildiğine koşma, ev ekmeğinden yeme, evde kavrulan kahveden içme tutkuları uyanıyor içimde... Öylesine mutluluk duyuyorum ki bundan, sevinçten gözlerim yaşarıyor adeta...

Selma Lagerlöf 16 Mart 1944'de Morbacka'da öldü. Mezarı bugün, hâlâ bütün hayranlarının sık sık ziyaret ettiği bir yerdir. Zaten kendisi de anılarında şöyle demişti:

–Ben dünyadan ayrıldıktan sonra ola ki düşünce ve duygularım yaşamaya devam edecektir.

Selma Lagerlöf ne bir kraliçeydi, ne ünlü bir kişinin karısı, ne de mutluluk ararken yolunu şaşırmış bir serüvence...

Lagerlöf ancak insanlar ve gelecek kuşaklara yeni bir şeyler vermek, yeni bir şeyler yaratmakla mutluluğa kavuşabileceğine inanmış bir yazardı. Tam bir mutluluğu tatmasa da o doğrultuda başarılı bir ömür sürmüş olmanın doyumluluğunu tattı.

Çetin Altan, Nar Çekirdekleri; Bilgi Yayınevi, 1976, Ankara.

GÜLER YÜZE VE GÜLMEYE İLİŞKİN

Asık suratlı insanlardan hoşlanır mısınız desem, doğal olarak, bana gülersiniz. Zaten ben de gülmeniz için söze böyle başladım. Güler yüze ve gülmeye ilişkin bu konuşmayı asık suratla dinlemenizi istemem doğal olarak... Konuşurken, söze başladığınız sırada karşınızdakinin kaşlarını çattığını, asık bir suratla sizi dinlediğini görürseniz konuşma hevesiniz kırılır. Sözü kısa kesip bu tatsız sohbeti bir an önce bitirmeye bakarsınız. Bir de karşınızdakinin sizi güler yüzle dinlediğini, hatta araya biraz da tatlı söz karıştırarak sohbete renk verdiğini görecek olursanız konuştukça konuşacağınız gelir.

...Zaten öyledir. Güler yüz her şeyden önce kişiye cesaret verir. Çünkü güler yüzlü kişiler, kusuru hoş gören, bağışlayan kişilerdir. Dünyada ilk adımlarını yeni atmaya başlayan bir çocuğa herkes güler yüzle bakar. Onun her kusuru yapabileceğini ve bütün bu kusurların bağışlanması gerektiğini önceden kabul ettiğimiz için çocuk karşısında gülümser bir yüz takınırız. Olgun insanlar yalnız çocuklara değil, herkese kusura pek aldırmayan bir yüzle bakarlar. Bu dünya öyle çatık kaşla dolaşmaya, şunun bunun kalbini kırmaya değer bir dünya değildir. Onun için güler yüzlü insanların yaşamı asık suratlı kişilerin arasında kalmış kişilerin yaşamından daha tatlı geçer.

Bazı kimseler vardır ki sanki Tanrı onlara gülmeyi yasak etmiştir. Gülümsemeyi aklı başında bir adamın ciddiliğini bozan bir durum sanırlar. Yüz göz olmasınlar diye çocuklara gülmezler; senli benli demesinler diye komşulara gülmezler. kaşları sanki doğuştan çatılmıştır. Çalışırken çatık, konuşurken çatıktır. hatta kendilerine ettikleri zulüm yetmiyormuş gibi gülenlere de kızarlar. Yalnız gülümsemekle kalmayıp arada bir kahkahalar savuranları ciddi sorunlar konuşmaya değmez kişiler yerine koyarlar.

Hayatı böyle saymak çok yanlıştır. Unutmayalım ki, biz insanların hayvanlardan bir farkımız konuşmaksa öteki farkımız da gülmektir. Siz hiç ömründe gülen, kahkahalar savuran bir hayvan gördünüz mü? Zavallılar kimbilir ne kadar gülmek istiyorlardır. Hatta insan kardeşlerinin bazı öyle tuhaflıkları vardır ki onların karşısında herhalde kahkahalarla gülmek için can atıyorlardır. Ama, ne hikmetse, yüzleri gülmeye elverişli bir şekilde yaratılmamıştır. Kendilerini ne kadar zorlasalar gülemezler. Buna karşı insanlar, çok şükür, gülebiliyorlar. Doğa bize böyle bir olanak vermişken bu olanağı niçin bol bol kullanmamalı?

Alain, hiddetin bir hastalık olduğunu söyler. Hem de hiddeti öksürüğe benzetir. Nasıl öksürük bir tahrişle gelirse hiddet de öyledir. Bir kere başladı mı bir kere ile kalmaz; ikide bir öksürdüğünüz gibi ikide bir hiddetlenir, sağa sola çatarsanız. Bu hastalığın bir tek tedavisi vardır: O da gülmeye alışmaktır.

Gülmeye alışmak deyip geçmeyiniz. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce belki Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı ruh durumu yüzünden Avrupa'da bazı uluslar az güldüklerini fark etmişlerdir. Adeta neşe azalmış insanlar fazlasıyla somurtur olmuşlardı. Bunun özellikle Macarlar farkına varmışlar ve anımsadığıma göre Budapeşte kentinde insanlara gülmeyi öğreten bir okul açmışlar. O zaman bu okula pek çok öğrenci yazılmış; özel olarak eğitilmiş öğretmenler gülmeyi ya öğrenememiş ya da unutmuş yaşlı başlı öğrencilerine yaşamın çeşitli olayları karşısında evlerinde, çalıştıkları yerlerde, kulüplerde, gazinolarda, hatta eğence yerlerinde nasıl güleceklerini öğretmişler. Onlar şimdi ne durumdadırlar, pek bilmiyoruz ama fi tarihinde insanları biraz olsun gülmeye alıştırmak için harcanan bu çaba herhalde boşuna değildi. Filozof Tafor da kendi özel öğrencilerine günde bir saat gülmeyi, kahkahalarla değilse bile gülümsemeyi öğretiyordu. Japonlar'da yüksek terbiye en büyük matem günlerinde bile gülümsemeyi emreder. Kocası ölen bir Japon kadını ziyaretçilerini gülerek karşılamak zorundadır.

Hayatı iyi karşılamanın sırrını bulabilmek için her şeyden önce gülümsemeyi öğrenmeli. Belki siz de bilirsiniz: Her olayı gülümseme ile karşılayan bir adama: "Eh, hayatta başarılı olduğun için sen doğal olarak

gülersin, ama biz öylemiyiz ya?" demişler. Adam bir kez daha gülmüş. "Yanılıyorsunuz, hem de çok yanılıyorsunuz. Ben hayatta başarılı olduğum için gülmüyorum. Tam tersine, güldüğüm için başarılı oluyorum." Bu söz boşuna söylenmiş bir söz değildir. İçinde herkesin bilmesi gereken bir gerçek saklıdır.

Soğuğa dayanmanın en güvenilir çaresi soğuğu sevmektir, derler. Gerçekten insan soğuğu aradığı zaman, ne kadar şiddetli olarsa olsun, etkilenmez. Sıcacık kent dururken karlı dağlara çıkanlar, zamanından önce kışı arayanlar vardır. Karların içinde gömleklerini çıkararak âdeta çıplak gezerler. Soğuk sıfırın çok altında olduğu halde onları üşütmez. Soğuğu sevdikleri için ona seve seve dayanırlar. Hayata dayanmanın en güvenilir çaresi de hayatı sevmektir. İnsan bir kez hayatı sevince onun bütün sıkıntılarına katlanır, hiçbiri ağır gelmez. Sizi çok seven anneniz nasıl sizin yüzünüze her zaman gülerek bakarsa siz de hayata öyle güler yüzle bakar, çevrenizdeki insanlara neşe verir, hayatın bir kat daha güzelleşmesine hizmet edersiniz.

"Güleriz ağlanacak halimize." diyen ozan güveniniz ki hata ediyor. Ağlanacak bir durum karşısında ağlamaya kalkan adamdan hiçbir yarar gelmez. Fakat gülümseyen adamdan yarar vardır: Bu durumun bir çözüm yolunu bulacak demektir.

Güler yüzün çözümleyemeyeceği hiçbir sorun yoktur. Buzlar güneş karşısında nasıl erirse, en çetin sorunlar da işe güler yüzle başlayan öylece sürdüren insanlar elinde çözülür. Asık surata kapanan kapılar güler yüze açılır.

Bektaşi'nin öyküsünü bilirsiniz: Seksen yaşında öldüğü halde mezar taşına " Beş yıl yaşadım." Diye yazdırmış. Bu beş yıl onun gülerek, neşe içinde yaşadığı, üzüntü sıkıntı bilmeden geçirdiği yıllarmış. Yaşamınızı yaşadığınız yıllar boyunca uzatabilmek için her anınızı gülerek geçirmeniz gerekir.

Yüzünüzden gülümseme, evinizden neşe eksik olmasın.

Şevket Rado, Eşref Saati

DAYANIŞMA

Pek överler dayanışmayı, göklere çıkarırlar. Gençler bir iş başarmak istiyorlarsa, aralarında dayanışma olmalıymış, tutmalı, korumalılarmış birbirlerini. Hani anlatırlar: Bir baba dört çubuğu birer birer kırıvermiş de dördünü birbirine bağlayınca kıramamış. Kişiler de o çubuklar gibi olmalıymış, sımsıkı bağlanacaklar birbirlerine, kimse onları kıramayacak. İyi ya, kişioğlu başka, çubuk başka. Çubuk düşünmez, çubuk bu! Hangi çubuğun yanına koysanız uzlaşır, bağdaşır, duygusu yok, düşüncesi yok. Kişioğlu öyle mi? Öyle olsun istiyorlar, duygularını düşüncelerini bıraksın, kiminle olursa olsun uzlaşıp bağdaşsın, bir dayanışma kursun diyorlar.

Ben de kişiler arasında dayanışma olmasın demiyorum, ben de bilim dayanışmanın iyi olduğunu, ancak dayanışmanın hangi türlüsü, onu bilmek isterim. Bilirsiniz bu ülkede birçok kişiler vardır, bir bölgeden oldukları için bir dayanışma vardır aralarında. Ben şuralıyım, gelsin oralılar, birbirimiz tutacağız, öveceğiz, birbirimizin ilerlemesine yardım edeceğiz... Kimi de vardır, bir okuldan çıkmışlardır, yetiştikleri yer bir ya , artık tutacaklar, koruyacaklar, savunacaklar birbirlerini. Düşündükleri bir değilmiş, tuttukları yol bir değilmiş, ne çıkar bundan? Bunların bir önemi mi var? Yaşasın dayanışma.

... Ulusal birliği yıkmaz mı bu dayanışma? Şurada doğduğunuzu, şu okulda yetiştiğinizi, soyunuzu sopunuzu düşünüyorsunuz, bunları düşünmek ulusun, yurdun tümünü düşünmemek değil midir?

...Ne demektir böyle bağları düşünüp de gerçek düşüncenizi, gerçekten inandığınız düşünceleri söylememek? Kendi çıkarınızı aradığınızı, çıkarınızı düşüncelerinizden , inançlarınızdan daha önemli saydığınızı göstermez mi? Öyle olunca o sizin dayanışma dediğiniz, çıkarlarınızı korumak kaygısından başka nedir ki? Bencillik, düpedüz bencillik, kalkıp da

adını değiştirmiş, "dayanışma" sözü arkasına gizlenerek, bizi kandırmak istiyorlar.

Beğenilecek, sevilecek, övülmeye değer bir tek dayanışma vardır: Düşünceleri bir olan kişilerin dayanışması, bir çıkar uğrunda düşüncelerinden inanlarından geçmeyen kimselerin dayanışması... Duygularımızdan, arkadaşlık, soy sop, yaşıtlık kaygılarından doğacak dayanışmalar, iyi, kutlu birer dayanışma değildir. Çürüktür de onlar, duygularımızın biraz değişmesiyle yıkılıverirler. Biliriz o tür dayanışmaları beğenip de övenler vardır, ben onlardan değilim, dayanışmanın o türlüsünü nerede gördüm, nerede sezdimse tiksindim, o dayanışmayı kuranların düşüncelerinden, inanlarından çok duygularına, çıkarlarına bağlı kişiler olduğunu anladım da onun için.

Nurullah Ataç, Söz Arasında

SEVGİ

Sevgi, Tanrısal bir güç, insanca bir duygudur. El, dil, akıl, gönül diyalektiğini gerektirir. Toprak, su, güneş, hava diye varlık nedenlerimizi sıralarken, sevginin yerini unutmayalım. Doğadaki giz başka türlü aralanamaz.

Sevgi; yüreğin yaratıcısı olduğu atmosferdir. Onu tek olay veya eylem olarak niteleyemeyiz. Sevgi, onunla rahat ettiğimiz özgün bir iklimdir veya kendimizi içinde arayıp bulduğumuz, öğrenip geliştiğimiz bir olgu. Paul Follereau gibi düşünürsek "Sevgi yaşamak demektir. Sevgisizlik ise ölümdür." Belki zorla güzellik olur da., zorla sevgi inandırıcı olmaz.

Dudakların en güzeli, sevgiyle açılanıdır: Büyüyü, sevgiyle buğulu gözlerde arayın. Çevreye yayılan sevgi umutsuzlara umut olur; yaşamın törpülenmiş bağlarını onarır. Sevgiyi ayrı cinsler arasındaki ilgiyle

boyutlandırırsak haksızlık ederiz. Sevgiden soyutlanmış doğa düşünemezsiniz. Dostluklar sevgi üzerine taht kurmuştur. Doğada her canlı en güzel şeyini, sesini, rengini, kokusunu sevgiye adamıştır.

Sevginin devinime, mimiklere, sözcüklere gereksinimi vardır: Bir dilin içimizi ısıtan en güzel sözcükleri, sevgi yüklü olanlar olsa gerektir. Pedagog Robert Maynard "Entelektüel erdemler öğrenilir, moral erdemler ise uygulama ile gelişir." diyor. Niçin sevgi de böyle olmasın? İnsanlığı sevmek kolay, insanı sevmek güçtür demenin inandırıcılığı yoktur. Ama adam olmayanın, yüreği iyiyle dolup taşmayanın sevgisinden de hayır gelmez diyorsanız, katılır. Böylesi er geç bir yerlerde tökezler; foyasını da boyasını da açığa vurur. Söylendiğine göre, Goethe'nin durup saray arabasını selamlamasına katlanamayan Beethoven, içini şöyle döker. "İnsanlar arasında iyilik ve sevgiden başka hiçbir üstünlük kabul etmiyorum. Sevgi ve karakterin olmadığı yerde ne büyük insan, ne büyük sanatçı ne de büyük savaş adamı vardır. Bütün sorun büyük görünmekte değil, gerçekten büyük olmaktadır."

Sevgiyi tekelleştirmeye kalkışmak akıl kârı değildir. Ayrıca bu duygu bastırmak için değil, açıklanmak için vardır. Yalansız, ödünsüz sevgi, yüreğimizin iyiye güzele açık pencerelerinden başkalarına kişiliğimizi yansıtır. Sevginin boyutları evrenseldir. Ünlü İngiliz tarihçi Toynbee'in "İnsanoğlunun toplumsal dayanışmasındaki tehlikeli çatlaklar, sevginin ateşi olmadıkça kapatılamaz." özdeyişi üzerinde, ülkelerini yönetmeye soyunanlar herhalde düşünmelidir.

Kendisi ile barış içinde olmak, sevgiye atılacak adımların ilkidir. Alman halk şairi Mahias Claudius, yeryüzündeki en büyük mutluluğu bununla başlatır. alman filozof Heidegger'in "Ölüm doğuşumuzla birlikte bizim içimizdedir, bizimle birliktedir... Kurdun meyvenin içinde olduğu gibi." sözleri, sevgi için de doğrudur.

Bir hadis, "Allaha imandan sonra en üstün şey insanları sevmektir." diyor. Büyük Yunus Emre'ye göre de, "Kimde bir zerre aşk varsa/ Çalap

varlığı ondadır." Sevginin ışığı, insan yüreğindeki ve yüzündeki kırışıkları onaran büyülü eldir. Saflığın değil; içtenliğin, olgunluğun ürünü, aydınlıkların dostudur. Sevgi, gölge düşmüş güvensiz ortamda gelişemez. Özel hesapların, çıkar düşüncelerinin uzağındadır. İki yüzlülüğe hiç gelmez. Kâtip Çelebi'nin dediği dediği gibi, "Eğer sûfinin hak hak dediği iki yüzlülük ise, kurbağanın gönül arılığı ile vak vak demesi daha iyidir."

İnsan sevgisi, doğaya sevgiyle başlar. Mümtaz Sosyal " "Doğayı sevmeyen kişi, doğadaki en değerli varlık olan insanı sevebilir mi? derken haklı değil midir? Seneca'nın "Sevgi ekilen yerde sevinç boş atar." özdeyişi de doğa–insan içtenliğini anlatır. ancak sevgi dostluğun kapısını aralar, diyoruz. Bu arada beklenmedik şeyler olursa filozofça, "Elimi dostça omuzuna koydum, ne bileyim altında çıban varmış." diye Valery gibi yakınmak da var.

Dalkavuklar, yüreksizler, zalimler sevgi nedir bilemezler; sevemezler ve sevilmezler. Onlar için her şeyin bir bedeli vardır. Oysa sevgi bedel kabul etmez. Direnir ve hiçbir güce boyun eğmez. Sevgiye kinlenmenin anlamı yoktur. Sevgiden yoksun olana imrenmemelidir.

Sevgi gönül ehlidir. Tutkusu hoşgörüye, erdeme, dostadır. Sevginin; ikballe varlıkla, koltukla ilgisi yoktur. Kendilerini bunların cezbesine kaptıranlar dünü unutmuştur: yarını da düşünemez zaten. O zaman gerçek sevgiyi çevrelerinde aramaya gerek de kalmaz. Tanrı hepimizin etkili, tepkili sevgisizlerin şerrinden korusun. Goethe'yi bu arada anımsamadan edemezsiniz: "İnsan, yardımcı ve iyi olursa erdemlidir. Ancak bu özelliklerle onu tanıdığımız tüm varlıklardan ayırabilir." diyen odur.

Hep sevgiden söz eden bu yazı, sevgiyi en güzel dile getiren Yunus Emre'den bir koşukla noktalanabilir:

"Ben gelmedim dava için/ Benim işim sevi için/ Dost evleri gönüllerdir/ Gönüller yapmaya geldim.

Kâzım Yenice

MUTLULUK...

Aydın olmak ne demektir? Devrimci ve demokrat olmak demektir; ilerici olmak, çağdaş olmak demektir. Dünyamızın bütün katı ve kötü gerçeklerini öğrenmek; onları küçümsemeden, azımsamadan, gizlemeye çalışmadan ortaya koymak, sonra her çeşit çıkarcı rüzgâra, baskı fırtınasına karşı; binlerce yıllık geleneklere, yüzlerce yıllık göreneklere karşı; insanı ezen bilgisizliğe, soysuzlaştıran para gücüne karşı...

Ve umutsuzluğa karşı...

Ve yazgıcılığa karşı...

En olumsuz koşullarda bile boyun eğmeyi yadsıyarak özgürlükleri savunmak demektir.

Dünyaya gelen her dört çocuktan üçünün yeteneklerini geliştirmelerine engel olan sosyal adaletsizliği yok etmek; ülkelerin yönetimlerini para gücünün eline bırakan düzenleri değiştirmek; adaletin soysuzlaştırılmasını engellemek; gökten inme sanılan ayrıcalıkları tanımamak; ırkçılığı, yoksulluğu ve sömürüyü ortadan kaldırmak için elinden gelen ne varsa yapmak ilericiliğin kuralıdır. Yerel yenilgilere karşın insanlığın gittikçe daha aydınlık olacağına inanmak; geçici gerilemelerin aldatıcı görüntüsüne kapılmamak; ve kişiliğinden ödün vermemek...

İşte ilericilik budur.

Çağdaşlık da budur.

Köleliğini benimsemiş ve zavallılığını özümsemiş bütün kölelerin ve zavallıların aydınlanıp bilinçlenmesi için çalışmak; sömürüyü doğal sayanlara sömürünün kaldırılabileceğini göstermek; özgürlüğü bilmeyenlere özgürlüğü öğretmek için çırpınmak ilericiliğin ve çağdaşlığı ta kendisidir.

Eğer bu yönde çalışan önderler, bilginler, aydınlar ve alçak gönüllerinde büyük yürek taşıyan insanlar olmasaydı; insanlığın uyanışı bunca

çabuklaşamazdı; nükleer savaş tehlikesi bugünkü gibi dengelenemezdi; dünyanın daha büyük bölümü karanlıkta yaşar, dünkü sömürgeler siyasal bağımsızlıklarına kavuşamazlardı.

Tarihin akışı bağımsızlık ve özgürlüğe doğru yürüyen insanlığı hiçbir gücün durduramayacağını kanıtlıyor.

Daha 1900 yılında ancak 200 milyon beyaz ırktan insan yeryüzüne egemendi ve kendi içinde hoşgörüyü benimseyen Avrupa'daki demokratik rejimlerin bile sömürgeci kolları yeryüzünü kapsıyordu. Aradan geçen sürede, ilerciliğin yadsınamaz adımları, özgürlük ve bağımsızlığın adını dünyanın en uzak köşelerine değin duyurdu.

Diktacılık hevesleri ve özgürlükleri çiğnemek isteyen bütün eğilimler, bir süre için eylemde güçlü görünseler de geçici olmaları kaçınılmazdır. Tarihin bu çarpıcı güzellikte gelişimini görerek insanlığın özgürlük yörüngesinde kendi yerini saptayabilen kişiye ilerici derler.

Umutsuzlukların içinde umudunu yitirmeyen, karanlıkların içinde aydınlığı görebilen, en kötü koşullarda bile inancını koruyabilen kişi ilericidir. Çünkü o, evrensel gerçeği kucaklayabilen çağdaş insanın bilincine sahiptir.

İnsanlığın mutluluğunu özleyenlerin nerede olurlarsa olsunlar bütünleşecekleri ortak nokta neresidir? Çağımızın insanı, mutluluğa giden yolun bireycilikten geçmediğini ve gezegenimizin en uzak köşesinde bile çağdaş uygarlığa yakışır bir yaşam biçimi geçerli olmadıkça en uygar sayılan toplumlarda huzur sağlanamayacağını bilmektedir.

Hiç kimse, hiçbir halk, hiçbir ulus, hiçbir ülke kendisini dünyadan soyutlayarak yaşama gücünde değildir. Ve bir devlet (isterse süper olsun) dünyanın şu veya bu yerindeki halkları, ulusları, sömürü düzeninin çerçevesinde uzun süre tutmak gücünü koruyamayacaktır.

Bugün dünyanın her yanında bunalım; eşitsizlikten, adaletsizlikten ve sömürüden üremektedir. Çağdaş insan bu gerçeği bildiği için yeryüzünün bunalımına şaşmaz; tersine bugün dünyada bunalım olmasaydı mut-

suzluğumuz derinleşir; umutsuzluğumuz yoğunlaşırdı. Oysa ilerici insanın umudu gerçekçilikten kaynaklanmakta, savaşımına güç vermekte, mutluluğunun gerekçesini yaratmaktadır.

İlhan Selçuk

DOSTLUK

İki dost birbirine fazla düşkün olmaya görsün, er geç bir kara kedi giriveriyor aralarına. Kara kedilerin daniskaları da bizdedir doğrusu. Allem kallem edip bu iki dostun gönül ve işbirliğini bozar bu kara kediler. En kabasından en şeytancasına kadar türlü dedikoduları birer ısırgan gibi getirir sürerler dostluğun can evine: Güven duygusuna.

Bu Doğu gökleri altında ne dostluklar çözülmüştür pisi pisine, ne işler yarım kalmıştır bir kalleşin uyandırıverdiği kuşkularla! Dedikodu, insana dünyasını zehir eden sivrisinek gibi, ne gürbüz yüreklerin hakkından gelmiştir. Dostlarda kabahat. Kulak vermesinler onun bunun sözüne diyeceksiniz. Ben de öyle diyorum. Diyorum ama, her türlüsünden iğrendiğim dedikoduya ben de kulak vermezlik edemiyorum her zaman. İnsanın tek başına karşı koyacağı belalardan değil bu: Bir salgın mikrobu gibi bir şey! Zayıf bir anınızı bulup biniveriyor dalınıza. Dostluksa, medeniyetlerin getirebileceği mutlulukların topuna bedel olan dostluksa, bütün güzellikler, bütün yücelikler, yarattığımız bütün tanrılar gibi kolay aşınıyor, rutubetten nem kapıyor, üstüne bulutlar, sisler, giderek yıldırımlar çekiyor.

Dostlukları bozanların başında dost olmayanlar gelir. Kendi varamadıkları cömert bir bağlılığı başkalarında gördüler mi, ya inanmaz, ya kıskanır, ya da bu duygu birliğinin çıkardığı aydınlıktan, yarasalar gibi,

ürkerler. Sevmeyen insanlar, seven insanları, hoş görmek şöyle dursun, bir kaşık suda boğmaya çalışırlar.

...Kimine göre kardeşlik haklı bir düzen içinde kendiliğinden doğar. Bu düşüncenin doğruluğu su götürmez. Götürmez ama haklı bir düzeni kırmak için en az iki kişinin kurtlara karşı birleşmesi gerekir, bu birleşmeyse sevgiden başka ne ile gerçekleşebilir? Çıkarla demeye kalkmayın: Çünkü çıkar, bir ortak kavga süresince, insanları bir araya getirip coşturabiliyor, orası doğru; ama sonra? Sıra kazancı bölüşmeye gelince çok kez, birbirini öldürüp paylarını çoğaltan altın arayıcılarına, ya da kemiğini kapıp bir köşeye kaçan kurtlara dönmüyor mu insanlar? Çıkar yüzünden dağılmıyor mu en cömert dayanışmalar, en verimli imeceler? Sevgilerin kaynağı, çıkar düşüncesi olsaydı, insanlık tarihinde en büyük dostluklara kaderleri, sınıfları, sanatları kazanç kapıları bir olan insanlar arasında rastlanırdı en çok. Böyle olması ne kadar akla uygun da gözükse, hiç de öyle değil, gerçekte. Dostlukların kaynağında çıkar ortaklığının az çok payı da olsa, gerçek dostluk çıkar düşüncesinin bittiği, giderek, çıkarsız düşüncenin filizlenebildiği yerde başlıyor.

...İçindeki gizli bir hastalıktan, kendisinin bile bilmediği bir çeşit zehirli, mikroplu kötülükten ötürü kimseleri sevmeyen, hiçbir dostuna güvenmeyen, giderek, kendini seveni en büyük düşmanı sayan insan kardeşlerimiz var. Onlardan insanlığa yarar bir şeyler geleceğini ummak, sıtmanın, vermenin, yıldırımın, zehirin yararlı olduğuna inanmak kadar saçmadır. Bu türlü insanlar hiçbir çağdaşlarını sevmedikleri, sevemedikleri için yarınlardaki mutluluklardan söz ederler: Onlarınki yarınki insanların mutluluğunu istemek değil, kendi öfkelerini gidermektir sadece. Ama insanlık, farkında olmayarak, onların öfkelerinden de yararlanır; her yıkıcının ister istemez ileriye götüren etkisinden yararlanır.

Demek istediğim dostluğun çıkar dışı bir duygu olduğu, olması gerektiğidir. İki insanın gerçekten dost olabildiği yerde uygarlık vardır. İki

insanın bile dost olamadığı yerde ise, aklın bulabildiği en güzel düzen de kurulsa (kurulmaz ya!) uygarlık yoktur.

...Dostluk olmayan yerde hiçbir insanca değerin gelişebileceğine inanmıyorum. Hiçbir din, hiçbir düzen dostluğa dayanmadıkça mutluluk getiremez insana. Dostluğa inanmayan hiçbir dostuna güvenmeyen insanlar vardır ya? asıl inanılmayacak, güvenilmeyecek insanlar onlardır belki de. Haklı haksız düştükleri bu acı yalnızlık onları ister istemez bencilliğe ve insanları küçümserliğe, sevmezliğe götürür. Dostsuzluk, yükselmek için işlerine yarayabilir: Dost kırmaktan kokmayan, kendini beğenmişliğin verdiği yüzsüzlükle de yukarı katlara kestirmeden gidebilir. O zaman seyredin siz o dost kıranın nasıl insan kırdığını, kendine bağlanan umutları nasıl yerlere verdiğini, görürsünüz.

Sabahattin Eyuboğlu, Mavi ve Kara,
Çan Yayınları, İstanbul 1967

SAĞLIK

Bir Uzak doğu anlatısında olduğu gibi, sağlığı bir rakamıyla gösterseк, bizim olan başka varlıkları, özellikleri, varsıllıkları, onun sağına konulmuş sıfırlarla temsil etsek, her insan için ayrı ayrı sayılar çıkar ortaya . Ama, sağlığı gösterdiğimiz bir rakamını ortadan kaldırdık mı bütün o kocaman sayılar birer sıfır, birer boşluk yığını oluverir. Gel gelelim sağlık nedir? Vaktiyle bir büyük hekimin konuşmasını dinlemiştim. O sağlığı, "insanın, vücudunun varlığını duymaması" biçiminde tanımlıyordu. Demek istiyordu ki, organlarımızın hiçbirinde ağrı yoksa, sağlıklıyız demektir. Bir başka hekim de, yine toplu bir yerde şöyle demişti bize: Hastalıklarla iş birliği ediniz, zorunlu olmadıkça ilaç kullanmayınız, buna heves etmeyiniz. İlk hekimin tanımından çok, ikincininki daha düşündürücü ve

gerçekçi gelmişti bana. Bu sonuncusu, sözlerinde de şunu eklemişti: "Yirmi yaşından sonra her insanın bir hastalığı olur. Uzlaşmalı onunla, isterlerine uymalı!" İnsanı, bedeni ile anlaşmalı, uzlaşmalı, evet; bir organdaki acı, ağrı, bir işlevsel bozukluk, kuruntuya düşürmemeli, tedirgin etmemeli onu. İnsan, gövdesinin isteklerine uymalı. Üstüne üstüne gitmemeli hastalıkların, aksaklıkların... Unutmamalı ki, en iyi iyileştirme, doğanın yasalarına uymak, diyesim, önce dinlenmeye, beslenmeye çekilmektir. Bütün öteki araçlar, gereçler, doğanın kendi kendine onarımına yardım edici ölçüler içinde kalmalı. Tümden sağlık durumu diye bir şey olamaz. Sağlıklı bir denge, bir iç uzlaşma durumudur daha çok. A. GİDE, bir yapıtında, başkasının ağzından şöyle der: "Önemli olan, iyileşmek değil, dertleriyle bağdaşarak yaşamaktır.

Cevdet Yalçın

MUTLULUK VE BAŞARI ÜSTÜNE

Şu, insanın mutlu olma çabası yok mu, zaman zaman bana, fırtınalı bir denizin ortasındaki dümensiz gemide bulunup da, geminin bir şurasına, bir burasına seğirtmekle, kıyıya varabileceğini sanan gemiciyi düşündürür: Neden derseniz, geminin neresine koşarsa koşsun, değil mi ki, o geminin dümeni yoktur ve onu yönlendiren, dalgaların, rüzgârların değişken yönüdür gücüdür; artık ne yapsa elinden bir şey gelir mi? Bu denli dış koşullara, etkiler, esinti ve rastlantılara mı bağlıdır kişinin mutluluğu? Yoksa, bir düş müdür, bir "hayal"mi?

Buna, bu soruya karşılık aramadan önce, mutluluğun ne olduğunu bilmek, belirlemek gerekli. Oysa, dünyada tanımı en güç en öznel değerlerden biridir mutluluk. Kişiden kişiye değişen bir şey, içten, bir pınar gibi kaynayan bir duygudur. Böyle olunca, belirlenmesi, tanımlanması da olanaksızdır elbet. Ne var ki, bu duyguyu oluşturan iç koşulları da bir

kerteye dek dış etkenler yaratır. İnsanın yetişme koşulları, yönelmiş bulunduğu yaşamsal erekler, edintiler, çevre ilişkileri, elindeki varlıklar, hepsi hepsi kişinin mutluluğunda payı olan etkenlerdir. İsteklerle, gereksimelerle, olanakları arasında bir denge konumu diye tanımlarsak mutluluğu, sanırım ki açıkta çok bir şey kalmaz. Başka bir deyimle mutluluk, istenilene kavuşmanın, başarının yarattığı bir memnunluk duygusu, yoğun ama kısa süren bir memnunluk halidir. Böyledir ya, istediği her şeyi elde edemeyeceğini bilen kişilerden, birini iyimserliğe, ötekini karamsarlığa iten nedir?

Bu da, kalıtımdan, çevreden, eğitimden, bir yerde de karakterden doğan bir durumdur. İstemden doğan bir durumdur ola ki...

Öyle ise, istemin (iradenin) insanın mutlu olmasında bir payı olabilir mi? Diyesim, insan isteyerek mutluluğun koşullarını yaratabilir mi? Diyesim, insan isteyerek mutluluğun koşullarını yaratabilir mi? Elde edemeyeceğini, kavuşamayacağını kesin olarak bildiği şeylerden vazgeçebilirse, evet. Ne der Fransızlar? Voulair c'est pauvoir. İnsan bir şeyi isterse yapabilir. Yapabilir mi dersiniz? Birtakım şeyler yapabilir belki isterse, gelgelelim her şeyi yapamaz. İstemekle yapmak arasındaki yol, sanıldığı kadar uzun olmasa da, o yolu aşmada istemenin her zaman yeterli olduğu elbette söylenemez. Çünkü o toplumsal, doğasal koşullarla bağlıdır. O zamanlara dek uzanan yetişme ve karakter bağları ile bağlıdır. Bağlıdır ya, içinde kaynayan bir yaşama sevinci varsa, güçlükler yenmede, bir şeyler kurmada ve yapmada iyimser ve istemli ise, mutluluğun iç, dış koşullarını yaratmada da ona bir başarı şansı tanıyabiliriz. Daha doğrusu, tanımalıyız.

Mutluluk, böylece bir kerteye dek yaratılabilirse de herkesin mutlu olma koşulları bir değildir. Kiminin mutluluğu için, Boğaz'ın çırpıntılı bir kıyıcığında, bacaklarını denize sarkıtarak şarkı söylemek yeter; kimisine Kanlıca koyunda bir villası olmak bile az gelir. Ve, fazladan, bir de kotrası olsun ister. Kimi azla yetinir, kimi çokla doymaz.

İstenilene kavuşmaktan, ya da istenilene kavuşmak için çalışıp didinmekten doğan coşkun bir memnunluk, bir gönenç olan mutluluğun çok değişken koşulları olduğu gibi, kişiden kişiye değişmeyen koşulu da vardır ki, o da özgürlüktür. Evet özgür olmadan mutlu olunamaz . Baskı altında yine de mutluyum demek, ne dediğini bilmemek, ya da mutluluğu yaşamında tatmamış olmak demektir. Bu böyledir ya, gelgelelim özgürlük gereksinmesi de, kişiden kişiye değişir. Sınırları daralıp genişler kişiden kişi. Çünkü o da bir dizi etkenle oluşan bir duygudur. Böyle olduğu için de herkese göre anlamı bir değildir. Buradan, mutluluğun öznelliğine yeni bir kanıt çıkıverir ortaya.

Ne çıkarsa çıksın, yine de sevmek, özgürlük ve iş, (gereksinmeleri yeter ölçüde karşılama gücü sağlayan ama severek çalışılan bir iş) yarınlara açılan bir umut yelkeniyle donandı mı, mutlu olmamak için pek bir neden kalmaz sanırım.

Sevmek, başlı başına gönül doyuran bir şeydir. O, mutluluk duygusunun harcıdır bence. Ağaçları, çiçekleri sevmek, kızları, kadınları sevmek. Güneşte ışıldayan denizi, yarınların arasında dolaşan balıkları sevmek... Biblo sevmek biblo! Hani şu, her biri bir dizi anı ile yüklü nesneler var ya , işlemeli, oymalı; işte onları sevmek. Güzel olan her şeyi, şiiri, musikiyi, kediyi sevmek. Gökteki yıldızları, yerdeki kızları sevmek. Sev de neyi seversen sev!... Sevgi, harcandıkça artan bir hazinedir. Erinçle doyurur, doldurur kişinin yüreğini, unutmayalım ki, ufak şeyleri sevmeyen, büyükleri de sevemez. Ağaçları, kuşları, çiçekleri ve örneğin kedileri sevmeyenin, anasını, babasını hatta sevgili diye bellediği güzel varlığı gerçekten sevebileceğine de inanmam ben. Hele hele sanatı, güzellikleri sevmeyenin, insanları sevebileceğine hiç inanmam.

Diyeceksiniz ki, kolay mı her insanı sevmek. Kendini beğenmiş ve bir sandalyeye konar konmaz çevresindekileri sinek gibi gören, kendi kendisiyle gün yirmi dört saat dolup taşan, ne gördüm delisi küstah insanları da mı seveceğiz? Size, öylelerini de sevin, diyen mi var? O denli insafsız

değiliz canım! Ama acıyın o gibilere! Evet, sevmeyin, zaten isteseniz de sevemezsiniz öylelerini, çünkü sevimsiz yaratıklardır. Çoğu kez; ne var ki, acımazlık da etmeyin onlara. O denli duygusuz olmayın. Çünkü o gibiler, bir aşağılık duygusunun gergin yayından fırlayan oklarla içleri durmadan yaralanan mutsuz, zavallı kimselerdir, kocaman hiçlerdir.

Böylelerine acımaz da ne yaparsınız? Böyle, hak etmedikleri ve bir türlü de onsuz edemeyecekleri sandalyelerden düşer düşmez yok olacak olan ve yok olacaklarını da bilen kimselere! Evet, acıyın onlara. Çünkü onlar, mutluluğa önceden kapalı yaratılmış zavallılardır. Cakalarına, çalımlarına, gürültülerine bakmayın siz. Hiçbir davranışları yaradılışın eksik bıraktığı kişiliklerini, ruh yapılarını örtmeye yetmez. Ama onlar, herkes tepeden bakarak gizlendiklerini sanırlar. Ne boş bir avuntu değil mi?

Öyleyse diyebiliriz ki, mutluluğun gerekli ve temel koşullarından biri de, alçak gönüllülüktür. Ama kolay mı, alçak gönüllü olmak? Bunun için bir ruh yücelliği ve zenginliği gerek!

Mehmet Salihoğlu

DOSTLUK ÜZERİNE

"Dünyada ne kadar insan varsa ok kadar da karakter vardır." sözünü zaman zaman anımsarım da, bir türlü doğru olmasını istemem bu yargının. Ama tüm çabalarıma , direnmelerime karşın, inanmak zorunda kalırım sonunda. Çevreme baktığım zaman, kurulmuş olan dostlukların çok az olduğunu görünce, inanmak istemediğim bu yargının somut bir gerçek olarak ortaya çıkması karşısında, paniğe kapılırım çoğu zaman. O çok az olan dostlukların bir hiç yüzünden sabun köpüğü gibi uçup gittiğini, da-

ğıldığını gördükçe de, acılara, sıkıntılara kapılırım. Karamsarlıklar sarar her yanımı. Hasta olurum bayağı. Artık bıçakla açamazsınız ağzımı.

Bilindiği gibi dostluk, iki ya da daha çok kişinin duygu ve düşünce birliği sonucunda gerçekleşir. Düşünce bir duygu özdeşliği, kimi kişiler arasında öylesine güçlü bir bağ, öylesine büyük bir sevgi yaratır ki, bu sevgiden dostluk dediğimiz o büyülü gerçek çıkar ortaya. Hiç kuşkusuz tek yanlı sevgi dostluk için yeterli değildir. Sevginin karşılıklı olması gereklidir.

İki kişinin içsel nitelikleriyle birbirine tıpatıp benzemesi olanak dışıdır. Bir kişi başka bir kişiyi, sırf insan olduğu için sevebilir ve ona saygı besleyebilir, ama iki insanın dostluk ilişkileri kurabilmesi, iyilikte ve erdemde eşit düzeyde olmalarına bağlıdır. Dostluk için düşüncelerde özdeşlik gereklidir. Bir insan, birçok insanla arkadaş olmak, dost olmak için yanar tutuşur ama; her kişiyle arkadaş olmak öylesine kolay olmadığı gibi, zorunlu da değildir. Voltaire'in güzel deyişiyle söyleyecek olursak, "Kendi soyundan olanları sev, onlara yardım et." sözü doğrudur ama, can sıkıcı bir adamsa onunla konuşmaktan hoşlan, çenesi düşüğün biriyse ona gizlerini açıkla, tutumsuz tekiyse ona borç para ver, demek değildir.

Sevgi ve saygı nasıl ısmarlama olmaz, insanın içinden gelirse, dostluk ve arkadaşlık da tıpkı onun gibidir. İçten gelmedikçe, gönülden gelmedikçe kurulamaz. Ayrıca dostlukların kurulmasında yalnız düşünce ve erdem birliği değil, duyguların birliği de söz konusudur. Ve böylesine dostluklar her şeyin üstündedir. Bu tür dostluklarda çıkar hesapları yoktur. Bencil davranışlar yoktur. Küçük düşünceler yoktur.

Dostluk başka şey, dost gibi görünmek başka şeydir. Kaldı ki dost gibi görünmeyi sürdürebilmek kolay da değildir. Bu tür dostlukların yapmacılığı, düzmeceliği, gün gelir çıkıverir ortaya. Bunun için değil midir ki Aristotales, çevresindeki olaylar yığınından esinlenerek "Ey dostlarım, dünyada dost yoktur." diye haykırmak zorunda kalmıştır günün birinde.

Gerçekten derinlemesine düşündüğü zaman, dünyada dostların ve dostlukların çok az olduğuna inanıyor insan. Çevresindeki küçük hesapların, küçük düşüncelerin tutsağı olan kişileri gördükçe, aklını kaçırası geliyor. Ezop'un fenerle güpegündüz insan araması gibi, candan bir dost aramaya koyuluyor yaşamı boyunca. Gerçek bir arkadaş arıyor, Kipling'in "Birinci Adam" adlı şiirinde belirttiği biçimde bir dost arıyor: "Onun hakları senindir/ Senin hakların da onun/ Senin sesin onun sesi evi senin evin/ İster haklı , ister haksız olsun/ Ey oğul isterim ki onu her zaman savunasın/ Dokuz yüz doksan dokuz uşak /Gözden düştüğün zaman seni bırakır/Ama" Birinci Adam" darağacına kadar/ Belki de daha da öte seninle gider.

Ünlü ozanın "Birinci adam" dediği gerçek dost, işte böyle bir dosttur. Ve böyle dostların dostlukları sonuna dek sürer, ölünceye dek bu dostlar birbirlerinin yanındadırlar, birbirlerinin yardımındadırlar.

İnsan yaşamı çok uzun değildir. Sayılı günlerle, sayılı yıllarla sınırlıdır. Bu yıllar ne kadarsa, yaşam da o kadar sürer. Bir gün gelir tüm işler yüzüstü bırakılır, her kişi sonunda nereye gidiyorsa oraya gidilir.

Onun için bu ölümlü dünyada hiç değilse bir ya da birkaç dost edinmeye bakmak gerek. Gerçek bir dostu olmayan bir kişi, yaşadığını savunamaz kolay kolay ve yaşıyorum diyemez. Dostsuz kalmak, yalnız kalmak, öksüz kalmaktır çünkü. Hiçbir üzüntü, gerçek bir dost edinememenin üzüntüsü kadar iç sıkıcı değildir üstelik. Bunun için değil midir ki gerçek bir dosta söylediğimiz üzüntülerimizin yarısını, söyler söylemez üstümüzden atmış sayılırız. Sıkıntılarımız eksiliverir, acılarımız azalıverir hemencecik. Gerçek dostların her şeyleri birbirlerinindir çünkü. Zavallı La Fontaine, yaşamının son günlerinde kendisini evine almayı, yaşamlarını birlikte sürdürmelerini öneren bir dostuna şu çok anlamlı yanıtı vermemiş miydi: "Ben de sana geliyordum."

Gerçek dostların her şeyi birbirinindir dedik. Doğrudur bu yargı, yalnız içtikleri su ayrı gider. Birinin malı ötekinin malı demektir. Birinin

acısı ötekinin acısı, birinin sevinci ötekinin sevincidir. Ve birinin ölümü ötekinin de ölümü olur kimi zaman.

Horatius'un gerçek bir dostunun ölümü üzerine söylediklerini anımsayınız: "Madem ki diyor Horatius, vakitsiz bir ölüm, seni, ruhumun yarısı olan seni alıp götürdü. Yeryüzünde varlığımın yarısından, en değerli parçasından yoksun yaşamanın ne anlamı var. O gün ikimiz birden öldük."

Tüm bunlardan ötürü değil midir ki dostluk sonsuz bir özveri ister. Onun için de her kişi her kişiyle dost olamaz. İşte dostluk böylesine özgün bir kavramdır.

Hoşça kalın dostalarım.

Cevdet Yalçın

HUZURSUZLUĞUN HUZURU

Kendi çocuğunun huysuz ve yaramaz olduğundan yakınan bir baba, komşusunun çocuğunun sakin, uslu, sessiz oluşunu övüyor; o çocuk hayatta mutlu olur; gamsız olur diyordu.

...Çoğunluğun tedirgin olduğu, yıkıntılara iç geçirdiği bir dönemde, sakin olmaktan, mutlu olmaktan nasıl söz edilebilir, anlamıyorum. Bu, azgın dalgalara karşı ölüm kalım savaşı veren denizciyi, kıyıdan zevkle izlemek gibi bir şey değil midir? Ben kendi payıma huzursuzluğumdan hiçbir zaman yakınmadım, pişman olmadım. İçimde azıcık huzursuzluk varsa ne mutlu bana. Bu, benim, olaylar karşısında duyarlı, içtenlik sahibi bir olduğumu gösterir. "Bana değmeyen yılan bin yaşasın" mantığı ile kabuğuna çekilsin, umurumda değil... Yılanın kendisini ısıracağı günü bekleyen kadar, duyacağı azıcık sorumlulukla toplumun aksayan yönlerini onarmaya kalksa kötü mü olur? Belki de, bizim, ulusça bu zor günlere gelmemiz; kardeş kardeşi vurdurmamız, bunun için olsa gerek. "Bana ne?

İşte bu anlayış, bizi günden güne karanlıklara, düşmanlıklara götürüyor. Sokakta yaralı yatan birini hastaneye götürmek, götürememek; göz önünde olmuş bir olaya tanıklık etmemek, edememek ne kötü!Yöneticilerin uyuduğunu, artık kesin, biliyoruz hepimiz! Ya kendimiz? Ya kendimiz ne yapıyoruz? Kendimiz de hâlâ bireysel olarak mutlu olmanın yollarını arıyor, oturup kalkmayan çocuklar gördük mü imreniyoruz! Yani, sorumluluk duymaktan, yıkılmış bir şeyin onarımına katkıda bulunmaktan kaçıyoruz, yazık!

Bir dostum geçenlerde şöyle bir şey söyledi: Şu dönemde insanlığın ilk koşulu sinirli olmaktır." Hak verdim kendisine. Çevremizde çoğu sinirli insan yadırganır, hatta yakın aile çevrelerinde delinin biri olarak nitelenir. Delinin birilerinden benim tanıdığım biri, vaktiyle, Adana'da Türk kızlarına sataşan Amerikalıları görünce dayanamayıp üzerlerine yürümüş, sonra da soluğu tutukevinde almıştı. Deli olmayıp da sakin, uslu, aklı başında hareket edenler ise, "Olur böyle şeyler." deyip, büyük bir pişkinlikle olay yerinden uzaklaşmışlar. Sinirli olmak insanlara özgüdür. Tıpkı gülmek, oynamak; ağlamak, hıçkırmak gibi... Sürekli ciddi duran, somurtan, hiç gülmeyen bir insan düşünemiyorum ben. Hep gülüp oynayan, hiçbir şeyden kaygı duymayan insan da düşünemiyorum. İnsan yeri geldiğinde kalkıp oynamasını, yeri geldiği zamanda hıçkırarak ağlamasını bilmeli. Acıyı yüreğe gömmek mi? Oldum olası buna karşıyım işte!Acı niçin yüreğe gömülecekmiş! Tam tersine, dışa dökülmeli, sergilenmeli, çözüm aramalı. Tavşan dağa küsmüş de dağın haberi olmamış. Hem karşınızdakiler duyarlı, içli insanlar mı ki, böyle bir yolu seçesiniz. Kim anlar, kim dinler sizi. Bazen anladıkları dilden konuşmak da çok yarar getirir. Bu tavır belki de çocuğunun sakin, sessiz uslu biri olmasını isteyenlerce yadırganabilir. Ama asıl yadırganacak, kınanacak olanlar onlar değil mi? Sorunların yığılıp dev halini aldığı bir dönemde bireysel mutluluğun yollarını nasıl hangi anlayışla arayabilirler? "Ya hep beraber, ya hiç birimiz/ Kurtulmak yok tek başına" dememiş mi Brecht?

Adnan Binyazar, "İnsan düşünebilme gücüyle kanıtlar insanlığını." diyor. (Düşünce Eğitimi; Varlık, Mart 1976) Niye kaçıyoruz öyleyse düşünmekten? Kardeşim küçükken öğretmenine, doğadaki canlı cansız eşya ve varlıkların oluşumunu sorarken, öğretmen bir ara kardeşimi paylamış, "Oğlum işin yok mu senin, dersine çalışsana." demişti. Bugün kızıyorum o öğretmene. Verdiği sert karşılık yerine; kendi bilmiyorsa bile, bu konuda yeterli bilgilikler olduğunu, onları araştırmasını gerektiğini söylese idi daha öğretmence davranmış olurdu. Ne ki biz, ulusça düşünmekten, yorum yapmaktan kaçıyoruz. Gerçeğin kendisinden kaçıyoruz. Hep bir yerlere sığınmak, gerçeğin acı yüzünü görmemek istiyoruz. Peki, gerçeğin yüzü her zaman sert ve acı mıdır? Bana sorarsanız değil! Belki bir süre acı ve sert olacaktır ama, sorunları kavrayabilen, çözebilen; olaylara bilimsel bir yorumla bakabilen için hiç de öyle olmayacaktır. Huzursuzluğun huzuru da burada kendini gösteriyor zaten. Huzur, her türlü huzur kaçırıcı olayın neden-sonuç ilişkisini kurcalayarak rahatlamakta yatıyor. Düşünmek istemez de sorunlardan kaçarsak ne olur; daha çok bunalıma düşeriz, şaşırırız, korkarız. sonra da huzursuzluk içimizi kemiren, yiyip bitiren bir illet olur çıkar.

Çağımız, yerinde lök gibi oturan, ağır insanlara ekmek vermiyor artık. İşin güzel yanı da ekmeği aslanın ağzından almak değil midir?

Ayhan Gülsoy

ÇAĞDAŞ İNSAN VE MUTLULUK

Değişen çağın değişen insanıyla birlikte, "mutluluk" da kapsam, hatta anlam değiştiriyor giderek...

Çok değil, otuz yıl öncesinin mutlu ve sakin toplumunu aramak, bir düş içinde gerçeği aramak gibi boş bir avunuştur. Ne kimse dünyanın

hızla değiştiği gerçeğini görmemezlikten gelebilir, ne de kimse dünyamıza her gün yeni renkler ve sesler katılmasını önleyebilir.

Ancak sorun, –tüm bu apaçık gerçek önünde– başka bir sorundur, mutlu olmak hakkı değil midir?Ve bu nasıl mümkün olabilir?

Sanırız, üzerinde tartışmasız birleşeceğimiz bir başka gerçek de şudur: Kişisel yaşantısıyla birlikte, toplumunu da yaşayan çağımız insanının, artık balık tutarak ya da bedensel tutuklarını tatmin ederek mutlu olması mümkün değildir. Hele papaz karşısında günah çıkararak ferahlamak, çağdaş insan için kurtuluş yolu olamaz bugün.

Çağdaş İnsan Gerçeği

Çağdaşlaşma" derken; çağımızın yeni özlemleri, yeni gereksinmeleri, yeni akımları karşısında, en azından duyarlı, anlayışlı ve hoşgörülü olmayı anlıyoruz. "Çağdaş insan", bugün çevresiyle, ülkesiyle, hatta tüm insanlıkla birlikte yaşayan insandır. Çağdaş insan, çevresinin sorunlarıyla yüklü ve huzursuzdur. Bu insanda mutluluk değerleri toplumsal ve evrenseldir. En azından, mutsuz bir çevrede mutlu olamaz çağdaş insan.

Belki biraz da gerçeklerden soyutlayarak daha "yetkin–mükemmel" öğeler içinde düşünüyoruz bu insanı. Aslında bu insan biziz ve çevremizdekilerdir. O halde çağdaş insan vardır ve bir gerçektir. Ama, çağdaş dünyada "çağdaşlaşmamış" toplumlar ve insanlar da bir başka gerçektir. Ne var ki, bu ikinciler büyük bir çoğunluğa sahiptir. Ülkeler yer ve zaman zaman "çağdaşlar"la "çağdaşlaşmamışlar" arasında sürüp giden kavgalara sahne olmuyor mu?

Bireysel Mutluluk ve Russell

Çağa ayak uyduramamış, insan–toplum ilişkilerine sırt çevirmiş, çevresinden kopmuş kişilere bakınız: Onlara göre mutluluk bireyseldir ve onlar hâlâ "fildişi kule"lerinde, "ego"larını tatmin ederek, yalnızca kendileri için yaşayarak mutlu olabilmektedirler.

Vietnam Savaşı suçluları için dünya önünde bir mahkeme kuran, "evrensel barış"ın savunucusu ünlü İngiliz filizofu Bertrand Russell bile, "Mutluluk yolu" adıyla dilimize çevrilen yapıtında, hep bu kişisel mutluluğun ayrıntılarından söz etmiş, tüm insanlığı kucaklayan bir mutluluğu anmamış, onun toplumsal öğelerini göstermemiştir.

Her ne kadar Russel; kitabının son sayfasında "evren vatandaşı" olmanın mutluluğundan iki satırla söz ediyorsa da, bu, toplumsal mutluluğun nesnel öğelerini göstermekten uzak, platonik bir varsayımdır, bir kendi kendine avunuştur.

Yeni Bir Mutluluk Kavramı

Çağdaş insan, mutluluğun yeni öğelerini arayıp bulmalı ve ortaya koymalıdır. Çünkü mutluluk olmayınca, insanlığın yüksek amaçlarına ulaşması mümkün olamaz.

Bir çoğumuz mutluluğumuzu kendi felsefemize göre aramışızdır. Onu nerede bulacağımızı çoğu kez bilememişizdir. Kitaplarda, çocukluk anılarımızda, aşkta ve doğada, hatta bazen acılarda aramışızdır onu... Bazı filozoflar; kendi içimizde bir başka dünya yatarak mutlu olabileceğimizi savunmuşlardır. Mutluluğun yalnızca kendi içimizde olduğunu söyleyen filozoflar haklı olsaydılar, onu bir kez bulduktan sonra hiçbir zaman yitirmememiz gerekmez miydi?

19. yüzyılda yaşamış olan Schopenhauer; gerçek mutluluğu, kendi iş âlemindeki bir "Nirvana" idealine yöneltmişti. Aslında, Schopenhaure'in dünyaya bakışını oluşturan "kötümserlik" felsefesi, acıların kaynağı olan günlük hayata değer vermiyor. Hiçliğini anlayan insan; nefsinde her isteği yok ederek "Nirvana"ya ermelidir. Daha da ileri giderek "Mutlu bir yaşam olanaksızdır:::" diyebilen Schopenhaur'in büyüleyici felsefesi önünde, belki de çok kişi şu soruyu sormuştur kendi kendine : "Nerede Nirvana? Kaç kişi Nirvana'ya erişebilmiştir.?".

Sömürücü ve Bencil İnsan Modeli

Görülüyor ki; mutluluk kavramı, toplum ve insan sevgisine açılamamış, örneğin bir Fichte idealizmi etkinliğiyle kitlelere aşılanması gereken "ancak başka insanların mutluluğunu görerek mutlu olabilmek" felsefesi,– bunca uzun söylevlere karşın–, tüm insanlığın gönlünü henüz sarmamıştır.

Bunun sonucu olarak da durmadan "insanlık"tan söz edilen çağımızda, insanlık ilkelerine her an ters düşen; sömürücü, kaba, bencil ve ancak kendi küçücük maddesel hesapları içinde mutlu olabilen ilkel ve sevimsiz bir insan modeli oluşmuştur, bu sevimsiz insan modeli kalabalık toplumlara damgasını vurmuştur. İnsanlık için ne talihsiz bir görüntüdür bu...

Çevremizdekilerin Mutsuzluğu

Kendi çevremizdekilerin mutsuzluğuyla mutlu olmayacak kadar insan olmalıyız.

Bizce, toplumumuzun yeni felsefesinin temeli bu olmalıdır.

Yalnızca kendi "ego"suna yönelmiş, acımasız bir toplum önünde, şimdi kendimize şöyle birkaç soru sorarak daha nesnel sonuçlara varalım:

Zengin arkadaşları gibi giyinmek ve gezmek isteyen çocuklarının bu arzusunu yerine getiremeyen yoksul komşumuzun ezikliği ve bunalımı bizi hiç etkilemiyor mu?

Dış gezilerden görkemli giysilerle dönen mutlu azınlığın şımarık ve saygısız refahı yanında, eşine yılda bir kez olsun istediği giysiyi alamayan dar gelirli bir aile resinin haklı isyanına sırt çevirebiliyor muyuz?

Üniversiteye girememiş, işsiz, idealsiz ve umutsuz on binlerle kuşatılmış, üstelik kardeş kavgasına yöneltilmiş toplumumuzda, sevdiğimiz bir işimiz ve refahımız da olsa, gerçek mutluluktan söz edebiliyor muyuz?

Ve nihayet böylesine bir tablo önünde, yine de mutlu olabilenler varsa, onların önce insanlığından kuşku duymuyor muyuz?

Daha Hümanist Bir Toplum

İnsanların gönlündeki yüce duyguları canlandırarak "başkalarının mutluluğuyla mutlu olabilme" felsefesini yaygınlaştırmak, elbette bir genel eğitim sorunudur, zaman ister.

Ama, yapmamızla varılacağını düşünerek, yeni bir mutluluk anlayışını çevremizde yaymamız, etkinleştirmemiz gerekir. Unutulmamalıdır ki; daha sağlam bir dayanışmaya, daha hümanist ve barışçı bir topluma; acıları ve sevinçleri paylaşarak varılır.

İlk bakışta, dünyanın bunca büyük problemleri yanında, bir hayal ürünü gibi görünen "toplumsal bir mutluluğa yöneliş" felsefesi; aslında, güvenlik Konseyi kararlarından, "ateşkes"lerden daha hayati, daha ölümsüz sorunudur insanlığın.

Şinasi Özdenoğlu

MUTLULUK HAKKI

Mutluluk yeryüzünde kimsenin babasının hakkı değildir. Hiçbir zaman da olmamıştır. Hak edilmesi gereken bir ergi, bir azıktır şeyi hak etmenin yolu ise, daha doğrusu en insanca, en törel yolu ise, özünden bir şey vermek, diyesim, o şeyin ederini ödemek, başka bir deyişle de kendinden vermektir. Dünyada vermeden alınan hiçbir iyi şey yoktur. Ahmet Ayşe'yi mutlu edemedi, Ayşe Ahmedi mutlu edemedi, gibi değer yargıları, mutluluğun bedelini ödemeyi usuna getirmeyen bir toplumsal yaşantının bencil yargılarından, tek yanlı değerlendirmelerinden başka nedir ki? Ahmet Ayşeyi mutlu etmek için mi evlenmişti, yoksa ortak bir yaşantıyı, acısıyla tatlısıyla birlikte yaşamak, birlikte paylaşmak, birlikte göğüslemek için mi? Evlenen iki insandan birinin ödevi, ötekini mutlu etmek, ona hep almadan vermek midir ki, içinde suçlama da olan o gibi yargılarda

bulunabiliyoruz? Peki ama Ayşe o mutluluğu hak etmek için ne yapmış, ne vermiş Ahmet'e? Bunu araştıran nedense pek olmaz. Elbette bu soruların tersi de benzer bir haklılıkla Ayşe için sorulabilir? Düşünmeyiz ki kimse kimseye karşı ödevle doğmaz. Ödevler, karşılıkları verilerek, ödenerek yaratılır. Bu bir değiş–tokuş biçiminde olabileceği gibi, ödenecek borç bırakılarak, daha başka bir deyişle veresiye bırakılarak da olabilir. Kadın erkek eşitliği derken, her iki insan için de bir hak etmek zorunluluğu olduğunu unutmamalıyız. Verilen karşılıklı zevkler, tatlar ise aynı anda karşılığı ödenen şeylerdir. Bir hak, bir ayrıcalık doğurmazlar. Mutluluğun yalnız bir parçası olan o zevkler, o tatlar bile, başka çabalar, başka özverilerle pekiştirilmezse, kanıksanmaya başlarlar. Yetmez, kandırmaz olurlar insanı. Bunalım getirirler. Ortak yaşantının bütün yönleri doymak ister çünkü. Sanırım mutluluk denilen şey de, öyle gelir.

Mehmet Salihoğlu

YAŞAMIN TADI

Düşünen, duyan yaratan insanlar, bence en gerçek mutlu azınlığı oluştururlar. Büyük kalabalıklar, bilimin, sanatın anahtarından yoksun olarak yaşayan yığınlar, başka bir deyişle bilinmeyenlerle değinti alanları dar olduğu için duydukları, algıladıkları gerçekler, anlamlar da az olan kimseler, bana göre mutsuzdurlar ya, gerçekten mutsuz mudurlar dersiniz? Onlar ki, nice nice gerçeklerin , zevklerin, tatların ayırdında bile olmadıklarından, onlar için ne yoksunluk söz konusudur, ne de mutsuzluk. Çoğu küçük hırsların, tutkuların, yüzeysel anlamların daracık dünyasında yuvarlanıp giderler. Şiirden, resimden, heykelden, musikiden zevk almadıkları gibi, yıldızlar evreninin, matematiksel gerçeklerin, her gün yeni yeni ışıklar getiren bilimlerin kişi oğluna sunduğu yeni ışıklardan, zevklerden haberleri bile yoktur. Bu yüzden de bizden daha az tedirgin,

daha çok rahattırlar bile diyebiliriz. Öyleleri var ki, ozanlara, ressamlara, dudak bile büker, ama arabalarıyla, apartmanlarıyla övünür, şişin şişin şişinirler. Övünmek hiç kuşkusuz hiç kimsenin vazgeçemediği bir davranıştır. Ne var ki, kimileri düşünsel ürünleriyle, yapıtlarıyla, yarattıklarıyla ve topluma kazandırdıklarıyla övünür, kimileri de parayla, pullarıyla! Birinciler duydukları, algıladıklarıyla kendilerine özgü bir dünya, bir evren kurar, orada renkli bir yaşam sürerken, başkalarını da o dünyaya çeker, mutlu eder, çoğalırlar. Ötekiler ise paralarıyla, arabalarıyla övünüp gerçek yaratıcılara tepeden bakar, başkalarını kendilerine çekmek yerine, ittikleri için de azalıp yalnızlaşırlar. Yaşamın tadını çıkarmak için gereken alıcılardan, ruh tellerinden yoksun olan bu zavallılar, kendilerini zengin sandıkları halde, en gerçek yoksullar ve acılan ısı yaratıklardır. Büyüklenmelerine, kasılmalarına bakmayın siz, küçüklüklerini ve gerçek boyutlarını örtmek içindir bütün o tafraları, o kabarmaları.

Cevdet Yalçın

ETKİ

Gençlik günlerimi anarken bir şey beni düşündürür: Şu, kendileri bilmeden bana bir şeyler veren, benim için önemli olan birçok kişinin bulunması. Belki iki çift laf bile etmediğim, ya da haklarında sadece bazı şeyler duymuş olduğum bu insanların, üzerimde geniş etkileri olmuştur. Onlar benim yaşayışıma girdiler, içimde birer kuvvet oldular. O kadar ki, onların etkisinde kalmasaydım duygularımda ve davranışlarımda faydalı ve içten olamazdım. Bundan ötürü, her zaman şunu düşünürüm, biz hepimiz, başkalarının, manevi hayatımızın önemli saatlerinde bize verdikleri ile yaşıyoruz. Bu önemli saatler, geldiklerini bize duyurmazlar, beklemeden gelirler. Kendilerini pek belli etmezler, biz farkına varmadan geçip gidiverirler. Gerçekten de onların önemlerini, çoğu zaman, geçmiş günlere

bakıverince anlarız; bir müzik parçasının, ya da bir resmin, ilk hatırlayışımızda bizi sarması gibi. Nezaket, alçakgönüllülük, iyilik, bağışlama duygusu, doğruluk, sadakat, acıya katlanma gibi kendi malımız olmuş şeylerin çoğunu, kimi zaman büyük, kimi zaman küçük ölçüde, kendilerinde gördüğümüz, ya da denediğimiz kimselere borçluyuzdur. Hareket haline gelmiş bir düşünce, bize bir kıvılcım gibi sıçrar ve içimizde yeni bir ışık yakar.

Cevdet Yalçın

TUTARLILIK

Yapacağın her işe, başlamadan önce ileride neler olacağını ve arkasından neler çıkacağını iyice düşün, ondan sonra işe giriş. Bu yolu tutmazsan, yapacağın hareketten, önce zevk duyarsın. Çünkü arkasından ne geleceğini gözünde canlandırmış değilsindir. Fakat sonunda rezalet kendini gösterince utanç içinde kalırsın. Olimpiyat yarışmalarında birincilik kazanmayı kuşkusuz istersin. Doğrusu bunu ben de isterim. Çünkü çok şerefli bir şeydir. Fakat, ilkin böyle bir girişimin sonunda olacakları iyice düşün. Bu tetkikten sonra girişimde bulunabilirsin. Önce bir düzene girmek, zorla yemek yemek, zevki okşayan her şeyden uzaklaşmak, sıcak olsun, soğuk olsun belli saatlerde beden eğitimi yapmak, soğuk suyu ve şarabı gayet ölçülü içmek, bir söz ile, kayıtsız şartsız beden eğitimi öğretmenine, tıpkı bir doktora olduğu gibi, teslim olmak, ondan sonra yarışmalara girmek gerekir. Orada yaralanabilirsin, ayağın kırılabilir, pek çok toz yutabilirsin. Bazen kamçılanır ve nihayet yenilebilirsin de. Bütün bunları iyice düşünüp taşındıktan sonra, gönlün dilerse, git ve atlet ol! Bu önlemleri almazsan bazen pehlivanları bazen gladyatörleri taklit eden, biraz önce boru çalarken biraz sonra trajediler temsile kalkarak oyun oynayan çocuklar gibi abes şeylerle uğraşmış olacaksın. Bazen atlet, bazen

gladyatör, bazen hatip ve bütün bunlardan sonra filozof olmaya kalkacak ve gerçekte hiçbir şey olamayacaksın. Bir maymun gibi yapıldığını gördüğün her şeyi taklit edeceksin. Her şey sırası ile hoşuna gidecek. Çünkü, ne yapmak istediğini önceden düşünmedin. Pervasızca, sağgörüden mahrum olarak sadece hırsının ve hevesinin rehberliğiyle bu işlere atıldın. Böylece birçok kimse bir filozofu görerek ya da Euphrotes'in hatip olduğunu duyarak, onun gibi kim söyleyebilir, hemen filozof olmak isterler.

Dostum, önce yapacağın işin iç yüzünü öğrenmeye çalış. Sonra bu yükü taşıyacak kadar kuvvetli olup olmadığını anlamak için kendi karakterini incele. Pentathlo mu gladyatör mü olmak istiyorsun? Kollarına, beline, bacaklarına bak. Çünkü hepimiz aynı şey için doğmuş değiliz. Filizof mu olmak istiyorsun? Düşün ki bu mesleğe girmekle başkaları gibi yemekle beraber, ancak filozoflar kadar içebilir, onlar gibi, bütün zevklere veda edebilir misin? Geceleri uyanık kalıp çalışmaya, ailenden ve dostlarından uzak kalmaya , bir esirin oyuncağı olmaya, şeref, mevki, yüksek görevler yolunda, özetle, her yerde geride durmaya razı olmak gerekir.

Bütün bunları gözünün önüne getir ve sükunu, özgürlüğü ve gerçeği bu ücret karşılığında satın alıp alamayacağını düşün. Eğer elinde değilse, başka yola gir ve çocuklar gibi davranma. Bugün filozof, yarın tefeci, sonra hatip ve sonra Kayserin kâhyası olma. Bu işler birbirine uymaz. Tek bir kişi olman gerekir. İyi ya da kötü bir adam. Ya ruhunla ilgili şeylerle ya da bedeninle ilgili şeylerle uğraşmalısın. Özetle ya iç âleminin zenginliğini, ya da dış âleminin zenginliğini elde etmeye çalışmalısın. Demem şu ki, ya bir filozofun karakterini, yahut sıradan bir adamın karakterini yeğlemelisin.

Düşünceler ve Sohbetler, Epiktetos

KENDİCİLİK

Montaigne diyor ki: İnsan ne olduğunu bilmekte dikkatli olmalı; iyi yanını da, kötü yanını da aynı titizlikle ortaya çıkarmalıdır. Eğer ben kendimi iyi ve olgun görseydim, bunu bağıra çağıra söylerdim. Kendini olduğundan az göstermek alçak gönüllülük değil budalalıktır. Kendine değerinden az paha biçmek korkaklıktır, pısırıklıktır." Ne var ki böyle olmanın, göze alınması kolay olmayan şöyle bir tehlikesi de var: İnsan kendine değer biçmede kolayca yanılabilir. Aşırılığa düşebilir. Niteliklerini, değerini abartabilir ve bu bir kez meydana çıktı mı, kişilerin gözünde saygınlığını yitirebilir. Montaigne bu konuda da çok duyarlık gösterir. Der ki: "Kendinden aşağıya bakıp da kendi kafasına hayran olan adam kendinden yukarıya, geçmiş yüzyıllara gözlerini kaldırsın; o zaman yüzlerce devin ayakları altında kalacak ve burnu kırılacaktır...

İnsan kendindeki eksik ve cılız değerleri, üstelik insan yaşamının hiçliğini hesaba katarak düşünecek olursa, hiçbir değeriyle övünmeye kakışmaz. Fransız düşünür, kendi kafasına hayran olanlara bile övünmeyi bağışlamıyor. kafa ki, kendisiyle övünülmeye değer en bizim olan varlığımızdır. Ya parasıyla, yetkisiyle (ki bu toplumda bunların nasıl kazanıldığını da hep biliyoruz.) bu, bir anda uçup gidecek olan şeyleriyle övünenlere ne demeli? Budalalık, dangalaklık bile az değil mi bunlar için? Bu sonradan görmeler için?

Unutmamalı ki ne bir eksik, ne bir artık, insanın kendisini, olduğu gibi, gerçekci bir açıdan görmesi, görebilmesi için de, insanlığın geçmiş değerlerini olsun, şimdilerde var olanlarını olsun bilecek, anlayacak denli geniş bir bilgisi ve deneyleri de olmalıdır. Olmalı ki, onların arasında kendi yerini, gerçek boyutlarını doğru saptayabilsin. Bundan başka bir de gerçek saygısı, doğruluk ahlakı olmalıdır içinde.

Cevdet Yalçın

AHLÂK

Batının laik okullarında okutulan ahlak, bin yıllardan bu yana insanlığın din, inanç ya da düşünce olarak oluşturduğu, uzun ve yaygın deneylerle pekiştirip yaşama kuralı haline getirdiği, benimsediği ilkelerdir. Bunlar bir dinle ilişkili olabilir, bir büyük dinin ışığında oluşmuş, kesinlik, belirginlik kazanmış olabilirler, ama özlerine gidilirse, kaynaklarında yatan etkenlere bakılırsa, dinler arası, insanlar arası insan ilkeleridir bunlar, insanlığın uygarlık yolunu tuttuğu en eski zamanlardan bugüne değin kendi mutluluğu, yararı ve çıkarı için uygun gördüğü yollardır. Az çok farkla hemen hemen aynı önerilerde bulunur. Dinler de felsefeler de, insanın çevresiyle ilişkilerini yöneltmeye uğraşırlar, iyi ile kötü, doğru ile yanlış arasında sınırlar çizerek , çeşitli yollardan ve bin bir çareye başvurarak insanı kendisine ve topluluğa faydalı gördükleri bir düşünüşe, bir yaşayışa itelemek isterler.

... Bizim gelenek ve göreneklerimiz Batı'nın bu alanda beslendiği kaynaklardan çok daha zengin, özgün ve özdendir, kanımca. Dilimizin kendisi bir töreler anıtıdır. Türkçe'nin deyimleri, özdeyişleri, atasözleri, söz ve ses tekerlemeleri öyle çok ve çeşitli, öyle derin anlamlı, öyle çarpıcı ve etkin, öylesine gerçek bir insan ve doğa bilgisine dayalı, öyle şiirsel bir canlılık gücüne sahiptir ki yalnız dilimiz bu açıdan incelemekle bir ahlak hazinesi çıkarabiliriz ortaya. Böyle bir değerlendirmede, sanırım ki, varlığımızın iki orta direğe dayandığı görülecektir: Akıl ile gönül. Nereden girmiştir bu iki akım dilimize olduğu kadar düşüncemizin de özüne?

Burada Müslümanlık ile Türk ulusunun ana hasletleri eşsiz bir başarı mutluluğu içinde birleşmişlerdir. Bunun yansımasını gözle görmek için en eski çağlardan bu yana halk edebiyatımızı izlemek yeter. Bu kısa yazıda ayrıntılara girmeyip, birkaç örnek vermekle yetineceğim.

Bakın Mevlana ne diyor:

"Gel yine gel! Ne olursan ol.
İster kâfir ol, ister ateşe tap, ister puta,
İstersen yüz kere tövbe etmiş ol,
Umutsuzluk kapısı değil bu kapı;
Nasılsan öyle gel. "

Bunu bir Hristiyan'ın ağzından duymadık, duyamayız da.

Yunus Emre hoşgörünün daha da derinini söyler:

"Sen sana ne sanırsan
Ayruğa da onu san
dört kitabın manası
Budur eğer var ise."

Sevgiyle kardeşliğe çağrısı ne içtendir Yunus'umuzun:

"Gelin tanış olalım
İşi kolay kılalım
Sevelim, sevilelim
Dünya kimseye kalmaz."

Günah, sevap üstünede düşüncesi ne kadar insancadır:

"Bir kez gönül yıktın ise
Bu kıldığın namaz değil
Yetmiş iki millet dahi
Elin yüzün yumaz değil."

Yunus için tek düşman kin, tek dost sevgidir: Tanrı sevgisi, insan sevgisi.

Düşmanımız kindir bizim
Biz kimseye kin tutmayız
Kamu âlem birdir bize:"

Bu özlü düşünceler bugün de bir ahlakın değişmez temelleri olabilir ve olmaktadır. Mevlana ile Yunus'a katacağımız daha nice nice ilkeler, kurallar vardır. Pir Sultan Abdal bir inançta direnme, insanın inancı ve onuru için ölüme meydan okumasına örnek olmuştur, ki eşsizdir bu örnek de... Erkek bir adam olan Karacaoğlan'ın şiirinde nice güzel davranışlar öğütlenir. Köroğlu haksızlığa karşı savaşında yiğidin ne denli yoksunluklara katanabileceğini göstermişti. Onda Türk'ün ulusal karakteri olan yüreklilik körü körüne bir cesaret değil, hakka dayana bilinçli bir karşı koymadır. Köroğlu Kurtuluş Savaşı'mızın kahramanlarına öncü sayılabilir.

Ama bu tutum ve davranışın kaynağı hep gönül mü, yalnız duygusal mı? Türk düşüncesinin baştan başa akıl ile yoğrulmuş olduğuna tanık olarak Nasrettin Hoca'yı bir de Karagöz'ü çıkarabiliriz. Haydi diyelim ki Karagöz zaman aşımına dayanamadı Ya Nasrettin Hoca? Bugün Türkiye'de kaç Türk varsa hepsini içinde yaşamıyor mu Nasrettin Hoca? Ne zaman nerede yaşamışsa bugün de her yerde aynı canlılıkla yaşamakta ve fıkralarını sürdürdükçe yaşamını sürdürmektedir. Türk halkının ağzından, boyuna akıl ve akılcılık saçar Nasrettin Hoca . Bu akıl ise eşine hiç rastlanmayan ince, yumuşak, gerçekçi ve insancı bir zekâ parıltısıdır, bir nükte fışkırması ki, insan olmanın bütün tadını ve acısını duyurur insana. Batı'nın tüm "Humour"undan üstündür Nasrettin Hoca, üstünlüğü hem özünde, hem de ölmezliğindedir.

Cevdet Yalçın

AKTİF AHLAK

Herkeste bir eksik buluyor, uluorta yeriyoruz. Yaşadığımız şartları beğenmiyor, durmadan şikâyet ediyoruz. Ama kendi üstümüze düşenleri yapıyor muyuz?

Herkeste eksiklik görmek rahatlık veriyor içimize; öfkeleniyoruz, çıkışıyoruz, konuşuyoruz; böylece boşalıyoruz. Ayrıca, bir kötülüğü, bir sakatlığı ortaya koyduğumuzu düşünerek böbürleniyoruz da. Sanki herkesin nasıl yaşaması, neleri yapması, nasıl düşünmesi gerektiğini bizden iyi kimse bilmiyor... Sanki başkalarını beğenmemek boynumuzun borcudur; kendimizi beğenmek de en büyük erdem.

Öte yandan çevre şartları kötü, topluluk geri, insanlar haksızlıklara, adaletsizlikler aldırmıyor, keyfine bakıyor yalnız; çalışmamak için de elinden geleni ardına koymuyor; bu yüzden yürümüyor işler; nereye baksanız bir bozukluk, ne yöne dönseniz bir yoksullukla karşılaşıyorsunuz. Bunları görüp de susmak kolay mı? Bunca densizliğe dayanır mı kişioğlu? İsyan etmez, çıkışmaz mı?

Ama ya ben? diye sormuyor kimse, ben kendim yüklendiğim bütün borçları ödüyor muyum?

Kişi yaşayıp gitmek için gelmemiştir bu dünyaya, yaşamasını anlamlandırmak için gelmiştir.

Ama nasıl özleşir kişi, yaşamasına anlam ekleyerek? Başkalarını beğenmeyerek mi? Günlerini nasıl değerlendirir insan? Çevresinden yakınarak mı yalnız?... Ben bunu da sanmıyorum.

İnsanın yaşamasına değer kazandırması, ancak vicdan duyumlarıyla olur. Biz bencilliğimizi ne kadar kandırsak, ne kadar beğenilsek, alkışlansak, övülsek, içimizi gerçekten inandıramayız çoğu hallerde. Düşüncemizi hükmü altında tutan bir güçlü soluğumuz var bizim, o da iyilikten başka bir dilden anlamaz... Ancak çabalarımızı yerinde bir amaca doğru yöneltince, ancak bir canlıya, bir acılıya ve bizden başka bir varlığa gerçek bir yardımada bulunabilince, ancak görevimizi gereği gibi yapabilince rahata ulaşırız. Kendi gözümüzde haklı çıkmak için aldığımız bütün tertipler, gidişimizi beğenmek için başvurduğumuz bütün oyunlar vicdanımızı yolundan şaşırtamaz.

Bir filozof şöyle düşünüyor bu konuda: "Keyfine göre yaşayıp gitmekte direnin kişi, düşünme gücünü yitirir... İçi uyuşur, anlayamaz, kavrayamaz, gördüğünü seçemez olur. İyilik ülküleri dışında bir yaşamayı öğütleyen her düşünce de düşüncesizliktir aslında; çünkü yaşamanın ve evrenin niteliği üstünde durmak olur böylesi." Demek yaşama ve evren üstünde kafa yormamak tehlikeli... Bu yöndeki aranmalardan uzak duran kişi iyilik ilkesine de yabancılaşır. İyilik ilkesini yadırgayanlar da hırslı olabilir, açgözlü, doymaz, kanmaz olabilirler; hatta kimi başarılar da kazanırlar yaşadıkça, ama özünü, vicdanını doyuramayınca, gerçekten mutlu, gerçekten verimli yaşayamazlar.

Kişi doğru düşünemeyince, düşünme gücünü yitirebilir giderek; ben buna da inanıyorum. Çünkü doğru düşünmek, haklı düşünmek demektir; haksızlıkları seçmek, adaletsizlikleri kavramak, bakışımızın ışığını iyiye, güzele, doğruya yöneltmek demektir. Bu da vicdanımızı etkiler giderek, içimizi uyandırır; yaşama gücümüzü, dikkatimizi görme yeteneğimizi canlı tutar. Biz içimizi hoşnut etmezsek o da bizim istediklerimizi yapmaz. Biz onun yaptırmak istediklerini atlayıp geçersek, o da cayar bizden zamanla, duyuracağı mutlu bir sesi duyurmaz olur bize; görmemiz gerekeni göstermez. Biz onu sakat, haksız davranışlarımızla çok kolay bezdirebiliriz. Ama bununla tükettiğimiz soluğu, keyifle yaşayarak elde edemeyiz artık... İyiden, haklıdan kaçtığımız kadar doğru düşünceden de düşeriz. En uyanık, yaratıcı yeteneklerimizden oluruz.

İyilik ülkülerini boşlamak kadar, üstümüze düşen günlük işleri yapmamak da kötülüktür. Günlerini yalancılıkla geçirenlerin haksızlardan, adaletsizliklerden ne ayrımı vardır? Bomboş yaşayan, sözde erdemlilerin doğruluk düşmanlarından ne başkalıkları olabilir? Kişi yalanla çevresini şaşırtabilir; üstüne düşenleri üstünden atabilir; yapmadıklarını yapmış gibi, ettiklerin de etmemiş gibi gösterebilir. Bununla boş vaktiler kazanır elbette; çırpınmakla, başarmakla geçmesi gereken saatlerini, hevesleri uğruna harcayabilir.

Ama nasıl bir doygunluktur o ki, boşa harcanan saatlerle ele geçer? Nasıl bir kazançtır ki, düpedüz yalancılıkla sağlanır? Nasıl bir sevinçtir o ki, sahtecilikle tadılır ancak, bir haksızlığa razı olarak elde edilir?

Üstüne aldığı görevlerden kaçan kişi, bunları düşünür mü? Kazanç sandıklarının gerçekte kayıp olduğunu bilir mi? Zevk sandıklarının ayıp olduğunu sezer mi? Boş geçen hangi saat bizi içten sevindirmiş, insanlığımızı duyurmuştur? Yalanla edindiğimiz hangi kazanç zehir olmamıştır vicdanımıza; ömrümüz boyunca bizi incitmemiştir? Çaldığımız bütün zaman parçaları, hoşça geçirilmiş sanılsa da, acılıktır gerçekte. Hak etmediğimiz eğlenceler tüketicidir insan için; öldürücüdür, ağuludur. Kişi ancak alın terini harcayarak dinlenmeye hak kazanır. Bütün insan toplulukları görevlerini yapanların omuzları üstünde yükselmiştir, ileri yürümüştür.

Bunları düşündükçe çok yönlü, kurtarıcı bir çabanın insanlığımıza ne kadar gerekli olduğunu anlıyorum. Bir yandan toplulukları yönetenler fikirleriyle, eylemleriyle, doğru, haklı yaşamalarıyla örnek olmalı kuşaklara; kişiler, onlara bakarak çeki–düzen edinmeli, yasalar çiğnemekten vicdanları yaralamaktan onları görerek çekinmeli. Aktif ahlak ilkelerini topluluklara kazandırmak günümüzün en büyük sorunudur... Bu temellerin çürüğe çıktığı yerlerde insanlık düşmüş, başa taç edildiği yerlerde de yükselmiştir. Ahlak canlı bir çevredir kişioğlu için; onun varlığını, yokluğunu soluduğumuz havada duyarız. Sokağa her çıkışta gözümüzle görürüz; insanlarla her karşılaşmada ya bir iyilikle ya bir kötülükle yüz yüze gelerek yaşarız.

Bu hava sağlam olmalı, sağlam tutulmalı; fikirle, bilimle eğitimle desteklenmeli. Bu havayı aydınlar ahlâkçılar, fikir ve ruh adamları ise sindirmeli. Yurt yönetimcileri, devlet büyükleri, memleket seçkinleri çürümekten korumalı. Kişinin de, toplumun da ilk kaygısı olmalı ahlak, kişice de, toplumca da üstüne titrenmeli.

Görev duygusunu geliştirmek bu çabaların en önemlisidir; hele bizim toplumumuzda... Kişioğlu zaten sorumluluktan hoşlanmaz, rahatını arar

hep, çalışmayı sevmez. Kolaydan kaçmanın bir zevk, güçlükleri yenmenin bir ihtiras olması, daha çok Batılı bir anlayıştır günümüzde; ve biz bu anlayıştan daha çok uzaklardayız. Çalışıp şartlarımızı değiştirerek, araçlarımızı ileri götürerek ve insancı bir eğitim sistemini bütün nitelikleriyle hayatımıza uygulayarak yerleştirebiliriz bu anlayışı. Sorumluluk yüklenmenin, yüklenilen sorumluluğu namusluca başarmanın kişiye kazandırdığı erdemleri ancak bu inancı geliştirerek edinebiliriz.

Ama yer altından akan sular umut verici değil yurdumuzda. Henüz gidilecek yolları bile gereği gibi seçmiş değiliz. İkiye bölünmüş bir inanç, ikiye ayrılmış bir düşünce, yüzlekle derinin, yalanla gerçeğin, doğruyla eğrinin ayrımını yapamayan bir kalabalık içindeyiz. Gerekenleri bilen yok; gidilecek yönü seçebilen yok; bilenleri, görebilenleri anlayacaklar da. Dedelerimizin açtığı yollarda yürümekten ürküyoruz bugün bile. Çözüm bekleyen nice sorunlar yanında ahlak sorunu da bir yeni uyanış davranışı bekliyor.

Selahattin Batu

SABAHA DOĞRU...

Uyandığımda daha karanlıktı. Pencereyi ardına kadar açtım. yaprak kıpırdamıyordu. Odanın içine gecenin serinliği girdi. Gece de girdi sanki. Nemli, yapışkan bir hava. İlkin hoşa gidiyor, sonra üşütüyor insanı, karanlıkta bir şey göremedim. Evler uykuda, insanlar uykuda, doğa uykuda...

Kişi, bazen kendinden başka biri gibi oluyor. Yalnızken biz başka biriyiz. Kalabalıkta, insanların yanında başka biri! Gerçek kişiliğimizi böyle bir gece yarısı, bir sabaha karşı buluveriyoruz. Öylesine, birdenbire, habersizce... Kişi kendini bulunca, kimsesiz bir evrende kendisiyle baş başa kalınca, başlıyor bir hesaplaşma. İçimizdeki çelişkiler, yalanlar, tasarılar,

umutlar, yenilgiler bir bir çıkıyor orta yere. Birer canlı yaratık kesiliyorlar, sizi bir sanık gibi karşılarına alıp başlıyorlar sorgulara çekmeye.

... Çaresiz hesaplaşacaksın kendi kendinle! Senden taşmış, senden çıkmış o hesapçılarla! Yaşantının, düşüncelerinin, düşlerinin hesabını vereceksin. Soracaklar "Bunu neden yaptın, şunu niçin söyledin, öyle yaparken neydi amacın, falancanın ardından, filancanın önünden konuşurken neydi o sözcüklerin anlamı?" Daha da gerilere gidecek sorgular: ilkokul günlerine dek. babanla, ananla, ailenle, dostlarınla, arkadaşlarınla, sevdiklerinle, sevmediklerinle arandaki her çeşit ilişkilere dek. Her eylemin, her düşüncenin bir karşıtı vardı, niye o yolu tutmadın? O yolu tutsan başka bir hesaplaşmada yine böyle korkmayacak mıydın? Yanıldım ya da yanılmadım, buna inandım ya da inanmadım, bilerek yaptım ya da bilemedim, göremedim demeyecek miydin o zaman da?... Hesaplaşmak böyledir hep. Her zaman sorulabilir. Öyle de yapsan böyle de... Kim olursan ol! Ne zamanı var, ne yeri Gecenin ortasında senin içinden savcılar, yargıçlar çıkıverir dışarı, alırlar seni ortalarına, sorarlar bütün yaşantının yanılgılarını, kuşkularını, tersliklerini, acılarını, sevinçlerini...

En zoru budur hesap vermenin... Kişinin kendisine hesap verebilmesidir. Kimseler kaçamaz bir gece yarısı, bir sabaha karşı kendi içinden çıkacak sorguculuların işkenceli sorularından. Kimse! Sabaha, ilk güneş ışığının altına, ilk sabah esininin önüne çıktığınızda içinizde bir ağırlık yoksa, dünyaya, insanlara karşı bir utanç, bir kuşku, bir düşmanlık yoksa, adımlarınızı rahat atıyorsanız, bir garip sevinç kıpır kıpır oynuyorsa gizli bir yerinizde , bilin ki o hesaplaşmadan açık alınla çıkmışsınız. Kurtulmuşsunuz iç işkencelerin elinden. Ne zamana kadar? Yeni bir hesap verme gecesine, yeni bir iç sorguya...

Bu, yalnız benim öyküm değil. Bir gece yarısı, bir sabaha karşı uyanıp da gelmiş geçmiş gelecek önünde tek başına, kendi vicdanı, aklı, duygusu önünde hesap veren ben değilim yalnız. Siz de böyle geceler, böyle sabahlar geçirdiniz çok. Hatırlamıyor musunuz? Bir görevi yerine getir-

memenin, bir işten sıyrılmanın, bir sorumluluktan kaçmanın, daha kötüsü çevrenize, yakınlarınıza., insanlara bilerek, bilmeyerek kötülükler yapmanın acısı çökmedi mi üzerinize zaman zaman? Kendi içinizdeki güçler çekmedi mi sizi de o sorguların en çetinine? Bu, sizin geceniz. Bu, sizin sorgunuz. Bu, sizin iç dünyanızdan kopan fırtına. "Ben" dediğim hem benim, hem de ben değilim. Sizsiniz o "ben"...

Oktay Akbal

YAŞAMA SEVGİSİ

İnsanoğlu gözlerini dünyaya açıp nefes almaya başladığı andan itibaren, bütün dertleri, bütün çileleriyle birlikte hayat da başlamış demektir. Kader onu, sayılı günlerini yaşamak ve ömrünü tüketmek için, kiminin cennet, kiminin cehennem dediği yeryüzüne, kendi isteği dışında gönderi vermiştir hiç acımadan. ya pişman olacaktır bu gelişten, ya da memnunluk duyacaktır hayatından. Karakter bakımından güçsüz bir kişi ise, hayatın türlü silleleri karşısında yaşama gücünü, yaşama sevgisini yitirecek ve dövünüp duracaktır kendi kendine. Yok, sağlam bir karaktere sahipse, istediği kadar güçlüklerle, sıkıntılarla, acılarla karşılaşsın, yaşama gücünü hiçbir zaman yitirmeyecek, hayatının sonuna kadar insana yaraşır bir şekilde dinç, canlı ve umutlu olarak yaşayacaktır. İnsanın doğuş sebebi de bu değil midir zaten? İnan dolu bir kafa, umut dolu bir yürekle; hep iyi şeyler düşünerek, iyi günleri anarak mutluluk içinde yaşamaya çalışmak...

Dünyaya gelmişiz bir kere. Kendimizi sayısız dertlerin, çilelerin akıntısına niçin kaptıralım? Niçin yeni yeni üzüntüler açalım başımıza? Unutmayalım ki, üzüntü ile geçen gün, yaşanmamış bir gündür. Gülmediğimiz bir günü silmeliyiz, çıkarmalıyız hayat defterimizden. Çilesi, sıkıntısı, acısı da olsa sevmek zorundayız dünyayı. İnsan ömrü çok kısadır

çünkü. Bu kısacık ömrü kendimize zehir etmenin hiç de yeri yoktur. Nefes alabildiğimiz için, yürüyebildiğimiz için, sevme duygusuna sahip olduğumuz için, daha kısası insan olarak dünyaya geldiğmiz için her şeyi, ama her şeyi sevmeliyiz ve dünyanın iyi taraflarını görmeye çalışmalıyız. "En büyük, en şerefli eserimiz doğru dürüst yaşamaktır." demiyor muydu Montaigne. tabiat, baştan başa, sarhoş olunacak kadar, güzelliklere sahip değil midir? "Deli etmez mi insanı bu dünya–Bu gece, bu yıldızlar, bu koku–Bu tepeden tırnağa çiçek açmış ağaç." Öyleyse delicesine sevmeliyiz bu dünyayı. Sevilecek yönlerini bulmalıyız onun. Karanlık düşünceleri itmeliyiz elimizin tersiyle, yangından kaçar gibi kaçmalıyız onlardan. Mutlu ve rahat yaşamanın tek yolu budur.

...İnsan ne yaparsa kendine yapar. Hayatını cehennem haline getiren de, onu cennet haline çeviren de yine insanın kendisidir. Mutlu olmak için kesin karar veren ve o yolda yürüyen insan herhalde mutlu olur. Mutluluk dıştan değil, insanın içinden gelir. Yaşama sevgisine sahip olabilmek için, yaşama sevinci içinde bulunmak gerektir. Hayat, bize önce, sevinç vermelidir. Yataktan umutla kalkmalıyız sabahları, umutla çalışmalıyız bütün gün. Hayatı yalnız bu yolla sevebilir, bu yoldan erişebiliriz yaşama gücüne.

... İki kişi hapishane parmaklıklarından dışarı bakıyor, biri çamurları görüyor, öteki yıldızları. Çamurlar içine batmak istemiyorsak eğer, biz de dünyanın güzel yönlerini, aydınlık yönlerini, gökleri, yıldızları, çiçekleri görmeye çalışalım. Çukurumuzu kendi elimizle kazarız sonra. İçinde yaşama gücü, yaşama sevgisi olan kişi; acılar, sıkıntılar karşısında kalsa da, vurulsa da, incinse de, kolay kolay kırılıp düşmez ve en güç durumlar da bile mutluluk bahçesinden renk renk çiçekler toplamasını bilir.

M. iskender Özturanlı

GERÇEĞİ KAVRAMAK

Bilinçlenmenin önemli bir aşamasıdır gerçeği kavrama. Gerçek, olagelenlerin ayrımını görme işidir. Çağların getirdiği yeni değer yargılarını değerlendirme işidir. Bu nedenle tarih, bu ayrımı saptadığı ölçüde gerçekçi olmuştur. İnsan da bu tarihsel olgunun bilincine vardıkça gerçeği sürmüştür öne. Ayrıca gerçek, insan varlığının bir deneticisidir, bir denetim göstergesidir. Hangi çağda, hangi ortamda yaşıyor, gerçeği ölçü sayarak bunların bilincine varabilir insan. Bu yönden gerçek, insanın varoluş nedenidir. Tüm baskılara karşı yazarın direnişi de gerçeği bulmaya yöneliktir. Sorunu bu açıdan alacağım ben.

İnsan yaşadığı çağda kendini nereye oturtacak? Başkalarının kendini oturttuğu yere nasıl meydan okuyacak? Kendini insan olarak nasıl tanıyacak? Çağlar boyu, burgu burgu, beynin derinliklerinde bir özeleştiri yaratmıştır bu sorular. Çünkü insanın kendini bir yere oturtması çok önemli. Başkalarının oturttuğu yere boyun eğmesi de en az o denli önemli. Gerçeği bilmedi mi, tüm kuklalıklara boyun eğer insanoğlu. Onun bunun yüceltmesini onur sayar. Aşağılamalar yok eder onun kişiliğini. Hep gözümün önüne, yüz binlerin alkışa boğduğu kişiler gelir. Yüzlerinde bir mim sanatçısının bin türlü oyununu görürsünüz. Duygularından çok, maskeleriyle dönüktürler topluma. Ben kimim, nerede bulunuyorum, toplumla ne gibi bağlantılarım var gibi soruların yerini, çoğunlukla, nasıl davranırım da toplumun hoşuna giderim kaygısı almıştır. Özeleştirilerini nasıl yaparlar bu kişiler, nasıl, bilmek isterdim!

Sanatçının, yazarın başkaldırısı da burada başlıyor. İnsanın gerçek yüzü hangisi, yapay yüzü hangisi? Kim bilebilir bunu? Sezgisi, yaratıcılığı olmayan insandan gerçeği bilmesi beklenemez. Sezgisiyle, yaratıcılığıyla, bilinmeyeni bilmesiyle sanatçı irdeler bunları, insanın gerçek yüzünü de o bulur çıkarır. Daha doğrusu, insanı kendi gerçeğiyle o yaratır. Hem ken-

dini var eder, hem insan'ı, insanın var olması, kendi bilincine ermesidir. Bunu da yazar usta gerçekleştirir.

Bugünlerde baştan sona okuyorum Gorki'yi. Dümdüz olan yaşamın gerçeğini yansıtan bu soylu yazarı okudukça insan gerçeğini daha iyi kavradığımı sanıyorum. Her yaşta başka tat veren yazarlardan Gorki. On yedi, on sekiz yaşlarında okurken, neler kaçmış gözümden! Gorki'de neler varmış, ben neler almışım, yaşam bir yanılgılar sürecidir. Yüz ömürlük bir yaşam bile yetmez sanatçıları gerçekten kavramaya. Çünkü bir sanatçıyı gerçekten kavramak, onu yeniden yaratmaktır,yani, ortaya onun düzeyinde yapıtlar koyabilmektir. Gene de bu kısacık yaşamda, yazarların uzağında kalmamak büyük mutluluk.

İşte bu yazar, Gorki, şu gerçeği söylüyor Çocukluğum adlı yapıtında: "Biz bey değiliz. Bize bir şeyler öğretecek kimse yok. Her şeyi kendimiz, tek başımıza anlamalıyız. Diğerleri için kitaplar ve okul var ama bizim için yok. Her şeyi kendimiz kavramalıyız."Büyükbaba, torununa (Gorki'ye) söylüyor bunları. İlk ağızda sıradan bir söz gibi görülüyor bu uyarılar. Ne var ki, eğitimin, öğrenmenin belirli kesimin tekelinde olduğunu da yalınlıkla yansıtıyor. Beylere öğretilir. Onların hakkıdır öğrenmek. Kimsenin desteği, dayağı olmadan gerçeğe varmanın yolunu gösteriyor büyükbaba. Ona içinde bulunduğu gerçeğin bilincini de veriyor. En büyük aşama, bu bilinç aşamasıdır. İnsan kendini bildi mi, çevreyi de biliyor. Ona göre bir yere oturtuyor kendini En azından, onun bunun kölesi gibi davranıp onurundan yitirmiyor. Ayrıca, sınıfsal bir gerçeği de aydınlatıyor büyükbabanın uyarıları. Bey olanlarla bey olmayanlar arasındaki çelişkiyi gösteriyor. Umutsuzluğun gerçeğini söylüyor gibidir büyükbaba, ama bu gerçeği söylerken gerçek umudu da göstermektedir. Umut, insanın kendinde. Tek başımıza anlamalıyız her şeyi! Az şey mi bu? Bunu bilmek üzerine yazılmıştır tarih. Büyük olanakları kullananlarla kullanmayanlar arasındaki çelişki (savaş) insanın gerçeğidir de.

Yazar, gerçeği kavrarken, onu kavratır da. Kimi zaman dümdüz, hemen herkesin yaşamı olan dilimleri yansıtarak gerçekleştirir bunu Mit yaratmadan yapılan bu gerçeği arama çalışması yazarın evrenselliğini kuran etkenlerden biridir. Homeros'tan Gorki'ye, Gorki'den Jack London'a uzanan gelenek budur. Gerçeği kavramak ve insanı gerçek içindeki yerine oturtmak! Yazar, insanı, dünyayı değiştirerek gerçekleştirir bunu. Sınıflar, sınıfsal bilinçlerini de böylece kazanırlar. Bundan ötürü, kurulu düzenler, çıkar şebekeleri, sömürgenler her çağda, yazarı susturmak, onu toplumdan uzaklaştırmak istemişlerdir. Yazar ise, her çağda direnmenin simgesi olmuştur. Gerçeği kavramanın da öncüsü...

Adnan Binyazar

ZAMAN BİR BİRİKİMDİR

Zaman bir birikimdir. Yoksa, her gün birbirinin eşidir. Güneş doğar, sonra batar. Sonra yeniden, sonra yeniden... Kimi mevsim daha güçlü, kimi mevsim daha güçsüz. Yağmurlu, karlı olur, soğuk olur, sıcak olur. Bütün ayrım bu kadardır. Zaman birimi insanların buluşudur. Günden güne bir şeylerin değiştiği, yıprandığı, eskidiği, yaşlandığı görülmüştür, o zaman insanlar bu doğup batan güneşlerin bir anlam taşıdığını düşünmüşlerdir. Bir gündür her güneşin doğuşu batışı. Yedi gün bir hafta, dört hafta bir ay, on iki ay bir yılı oluşturur. Bize göredir bu, doğanın yaratıklarına göredir, yoksa doğanın kendisi ilgisizdir. Bu zaman denen şeye karşı! Bakarsınız bir dağa, elli yıl nasılsa öyle, bir deniz yüzyıl önce nasılsa öyle. İnsanlar değişir durmadan, kuşaklar gelir, kuşaklar gider. Durdurun bu seli, seçin iki yüz elli yıl öncesinin bir insanını gelişigüzel, sonra da bugünden bir başkasını. Arayın bir ayrım, bir üstünlük aralarında, zor bulursunuz.

Zamanın biriktirdiği şeylerden yararlanırsa insan, dünün, önceki günün, geçmiş yüzyılın, yüzyıllarına, insanına benzemez elbet. Kitaplar, kitaplardır uygarlıkları kuran, yeni insanı yapan, eskisinden koparan. Ama Doğu Anadolu'nun yer altı evlerinden birindeki Mehmet'le iki yüz elli yıl öncesinin aynı yerde yaşayan Mehmet'i eştir, aynıdır. Boşa akıp gitmiştir o binlerce gün, gece. Yerinde durmuşsa insanoğlu, şaşkın, kızgın, anlamaz bakmışsa doğaya, ha 1974'te olsun, ha 1774 'te ne fark eder! Zamanın birbiri üstüne koyduğu, birbirine eklediği, bir bütünü oluşturduğu şeydir uygarlık, uygar insan... Ben bugünün insanıyım demek kolay değildir bu yüzden. Bugünün bilimine, sanatına, duyarlığına, kafasına erişmek gerek her şeyden önce. Bugünü duymak gerek her yönüyle. Bir toplumda kaç kişi çıkar böyle? Çağını yaşayan kaç kişi var çevremizde? Bir de çağların gerisinden seslenen kaç bin, kaç milyon?

Büyük adam dediğimiz yaratık günceldir. Gün gün yaşayan adamdır, eskimez, ölmez, uzaklaşmaz, bayatlamaz. Belirli bir geçmiş günde, otuz, kırk elli yaşında son soluğunu vermiş olsun. Bir güneşin doğması ile batması arasındaki sürede yaşamış, doldurmuş zamanını, ölmüş gitmiş sonra. ama ne yapmış o yıllarda, o sizlerin yıl dediği zaman birikiminde? Aval aval mı bakmış çevresine, kendine, daha önce başkalarına ezberletilen şeylere mi inanmış, yoksa daha öteyi, geleceği, başka gerçekleri duymak, anlamak mı istemiş? Gerçek insanı doğanın uydusu yaratıktan ayıran budur. Aramak, araştırmak, düşünmek, varlığını duymak Descartes gibi "Düşünüyorum, öyleyse varım." diyebilmek..." Kişiler var aramızda hem okumuş, hem de yazmış, hem de durmadan konuşmuş, konuşmakta... Giysileri çağdaş, ama kafaları çağdışı. Alın götürün zamanın gerilerine bırakın orada, hiç yadırgamazlar yerlerini. Nasılsa, rasgele, bugünün adamı olmuşlardır, yanlışlıkla doğmuşlardır bu çağda. Toplumu da götürmek isterler gerilere, aşılmış yolları gerisingeri koşturmaya çalışırlar. Ölmüş, bitmiş tükenmiş inançları diriltmek, hortlatmak, olanaksız olduğunu bilmeden, akla getirmeden... Böyleleri kimi zaman egemen de olurlar toplumlarına. İnsanlığın aştığı evreleri, gerçekleştirdiği evrimleri,

birbiri ardına giriştiği devrimleri yozlaştırmak, geriletmek ta eskiye, en ilkele götürmek istekleriyle...

...Evet zaman yalnızca bir birikimdir. O birikimi iyi kullanmak, değerini bilmek gerek. Birbiri ardına geçen günlerin, gecelerin getirdiklerini harcatmamak, elden çıkarmamak, ona buna kaptırmamak, onların üstüne yenilerini, daha iyilerini, daha üstünlerini koymak... İnsanlığın belirtisi budur. Kuşaklar durmaksızın daha iyiye, daha güzele doğru ilerleyecek, gerilemeden, ara vermeden, yerinde saymadan... Zamanın getirdiği kazandırdığı değerlerden yararlanarak, onları kendimize katarak, bir bütün halinde oluşturarak...

Oktay Akbal

NEHİRLER AKA AKA...

Yolcu!

Görüyorum ki, bir an önce varmak istiyorsun oraya. Gerginsin, kıpır kıpırsın, soluk soluğasın, yay gibisin ey yolcu! Coşkunluğun ne güzel, gerilimin ne güzel, öfken ne güzel! Sana selam, sana saygı, ey yolcu!

Fakat düşündün mü yolunun uzunluğunu? Neler var yolunun üstünde, düşündün mü? Koşar adım aşabilecek misin şu dağı, geçebilecek misin bu hızla şu beli, tırmanabilecek misin bu solukla şu sırtı? Ovada dikenler boy atmıştır belki, kayalar yollara uçmuştur, leşlere kuzgunlar çöküşmüştür, ak kar yağmıştır belki o tepelere. Böyle uçar gibi, geçip gidebilecek misin oralardan, halen varabilecek misin oraya? Belki sırtlanlar üşüşmüştür leşlere, kuzgun çökmüştür ak kayalara, kuzgunlar tutmuştur belki yolları. Belki silinmiştir ayak izleri yolcuların. Bütün bunları düşündün mü, ey yolcu? Çünkü sen ne ilk yolcususun bu yolun, ne de son.

Derim ki sana:

Nehirler boyunca git! Nerelerde ve niçin durgundur nehirler, nerede ve niçin hırçındır nehirler, nerelerde ve niçin mendereslidir, nerelerde ve niçin çağlayanlı ve çavlanlıdır nehirler, gözlerinle gör, duy kulaklarınla! Gör gör ve duy ki, nasıl varır nehirler denizlere!

Derim ki sana;

Denize varmaktır amacı nehrin, denize varmak, ey yolcu!

Büyükse dağ, aşamıyorsa üstünden nehir, dolanır çevresini dağın. Büyükse kaya, söküp atamıyorsa nehir, birikip birikip taşar üstünden, dolanır yanını yöresini. Yokuşsa yolu, koşamıyorsa, menderes çizer nehir. Uçurum çıkarsa önüne, kapıp bırakır kendini nehir, açar kanatlarını; ve varır vuracağı yere, oraya, denize!

Derim ki sana:

Nehirler boyunca git ve gör nehirlerin nasıl yol aldıklarını! Sen de bir nehirsin ey yolcu! Senin de varmak istediğin bir yer var. Gerçekten varmak istiyorsan oraya, nehirlere iyi bak! Engeller nasıl aşılır, öğren nehirlerden! Yarı yolda yok olup gitmek değildir amaç, nehirler gibi akıp, nehirler gibi ulaşmaktır oraya!Varmaktır oraya ey yolcu!

Derim ki sana:

İyi oku yolunu, avucunun içi gibi bil! İyi belle yolunun engellerini! Dizlerini, ciğerlerini, yüreğini iyi ayarla! Ovada koşar gibi vurma kendini dik yokuşlara! Uçuruma atlar gibi bindirme kayalara! "Daha koş, daha koş!" diye alkış tutanlara kanıp da kesilip kalma yarı yolda!

Dipdiri varmalısın oraya! Varıp bir şeyler yapmalısın! Hız koşusu değildir bu ey yolcu, engelli koşudur bu! Engelleri aşa aşa, gücünü koruya koruya varmalısın oraya! Çünkü oraya varmaktır amacın, koşmak değil!

Boşuna sevmedik nehirleri! aktıkça büyümesi boşuna değil, nehirlerin! Akan büyür, ey yolcu! "Erişir menzil–i maksuduna aheste giden" demiyorum ben sana, Tizi reftâr olanın pâyine damen dolaşır." demiyorum.

Böyle demiyor çünkü nehirler. Duracaksın, dolacaksın, kemireceksin, oyacaksın, dolaşacaksın, atlayacaksın, aşacaksın, koşacaksın, ve varacaksın oraya, diyor nehirler. Öyle diyorum ben de! Dinle, beni anla, ey yolcu!

Hasan Hüseyin, Yenigün, 16/Ağustos/1972

DEHA UZUN BİR SABIRDIR

Picasso'ya, böylesine uzun süre–yarım yüzyıldan fazla–başarısını sürdürüşünün en büyük sırrının en olduğu sorulduğunda; büyük usta, muzip muzip gülümseyerek şu gerçeği fısıldamış: "Klasik resmi çok iyi inceleyip, önce o yoldan geçmem!"Belki de bu resim devinin, hayatı boyunca söylediği en büyük gerçek bu olmuştur: Klasikten geçmek! Daha açıkçası, kendi alanında, daha önceki "gerçek değerleri" ayrıntılı olarak incelemek ve de sanatına onların yolundan geçerek başlamak!

Hiçbir yenilik, damdan düşer gibi birden olmaz; o yeniliğin, bir gün gerçekleşebilmesi için, daha önceleri nice günlerin– ve de nice gecelerin– ona ayrılması gerekir... Yanlış olarak, Newton, bir ağacın altında otururken, bir elmanın düşüşü kendisine "yer çekimi" ilkesini buldurmuştur, derler. Büyük bilgin, o elmanın düştüğü sırada, "buluş"unu söyleyinceye kadar kim bilir kaç gününü; beyninin kaç milyon hücresini bu yolda seve seve verdi!

Yine Arşimet'in, o ünlü ilkesini, gittiği hamada, kurnanın suyu kolunu kaldırınca "buluverdiği"ni; bunun üzerine de, giyinmeyi bile unutarak "buldum, buldum" (eureka) diye bağıra bağıra sokağa fırladığını ballandıra ballandıra anlatırlar. Oysa ki, Arşimet, buluşunu, böyle bağırabilmek için, bir annenin çocuğunu karnında taşımaya başladığı günden, dünyaya getirdiği güne kadar geçen süreden, daha çok zaman yitirmiştir; seve seve isteye isteye!

Anne–çocuk çağrışımı, akla başka bir örnek getiriyor: Herhangi bir yerde karşılaştığımız dünya şekeri bir çocuğun, dayanamayıp yanağından bir makas alırken: "Aman ne şeker şey." deriz... Oysaki onun öyle "şeker"leşebilmesi için; yalnız iki gönüle bir samanlığın seyran olması yetmez! Dokuz ay, bin bir türlü sıkıntıya katlanmak da gerekir; hele ilk doğum öncesi "ana adayı"nın korkulu heyecanı ise, her gün ölüp ölüp dirilmektir; çünkü, bu iş gerçekleşirken, işin ucunda ölmek de vardır!... Ya ondan sonraki uykusuz geceler?...

Evet o "şekerleşme" insan ömrünün nice günlerini cömertçe yiyen, nice sabırlı emeklerin sonucudur!... Doğada da bu böyle değil midir? Dallarında gördüğümüz, o birbirinden güzel meyveler, nice sabırlı çabaların sonucu bize gülümsemez mi? En çok bir dakikada yiyiverdiğimiz o canım meyveyi, o duruma getirebilmek için koca ağaç, tam bir yıl uğraşmıştır; üstelik bu uğraşıda kendisine, hava, su, güneş ve toprak yardımcı olmuşlardır: Havası bozuk yerde söz gelimi Murgul'da, cana can katan o meyve yetişir mi? Her şeyin can damarı olan su, ağacın köklerine cömertçe girmeyi göze almasa o meyve öyle gelişebilir mi? Ya güneş! O, en kıvamındaki ışık ve ısısı ile meyveyi olgunlaştırmasa, gözümüze, en güzel renkleri meyve serebilir mi? Hepsinden önemlisi, göze görünmeyeni toprak, evet o bereket anası toprak; ağacın köklerini bağrında cömertçe beslemese ağaç dal budak salıp dallarında güzeller güzeli çiçeklerini açıp sonra da meyveye durabilir mi? Doğa bile, ürününü vermek için sonsuz bir çaba içinde!... Üstelik insan olanaklarına sahip olmadan...!

Ortam uygun olsa bile, bir meyvenin, bir sebzenin ve de bir çiçeğin fışkırıp boy atabilmesi için, nasıl her şeyden önce bir "tohum"a gereksinme varsa, insanın da, hangi sanat kolunda olursa olsun "bir "meyve" verebilmesi için her şeyden önce bu tohum kadar önemli olan ve adına "yetenek" denilen olanağın bulunması gerekir: Günün birinde, ünlü ressam Degas, dostu Mallerme'ye dert yanmış: "Ölçü biliyorum, uyak biliyorum; üstelik düşüncelerim de var; fakat yazmayı denediğim şiirler bir şeye benzemiyor!

Şiirin büyük ustası, resmin büyük ustasına: "Şiir, düşünceyle ve kalıplarla yazılmaz; kelimelerle yazılır." deyivermiş. (...) Daha XX. yüzyılın başlarında "gerçek şiir damarı"nı çok iyi yakalamayı bilip ilk dizeleriyle Türk şiirine yepyeni bir hava getiren Yahya Kemal, bu düşünceyi daha da kısaltarak bir özdeyiş biçiminde sunmayı bilmiştir: "Şiir, duyuşun deyiş oluşudur!" İşte bu yüzden Degas'nın yazdıkları "şiirleşememiştir." bir türlü!...

Gerçi, duyuşun deyiş oluşu şiirdir ama; daha önce de onu yazacak kimsenin şiire yetenekli olarak dünyaya gelmesinin yanı sıra, belirli bir "birikime" de sahip olması gerekir; bu birikim de yaşamın türlü deneyimleri ve edinilen bilgilerin sonucu oluşur. Nitekim, hayatın çeşitli gerçekleriyle karşılaşmamış olan bir çocuğun; ilk gençlik çağındaki bir gencin "belirli olgunlukta" bir şiir yazmasına ya da başka bir yapıt yaratmasına olanak bulunmadığı gibi belirli bir bilgi düzeyine erişmemiş kimseden de "olgun bir şiir" beklemek yersiz olur. Bu gerçeği daha XVI. yüzyılda büyük Fuzuli, bilimsiz şiirin temelsiz duvara benzediğini söyleyerek çok yi belirtmiştir.!

Ernest Renan: "Dikkat, bütün bir uygarlıktır." der. Gerçekten de çok doğru bir söz. Çünkü her buluşun,yapılan her önemli işin altında, her şeyden önce büyük bir dikkat yatar. Gelişen bunca teknolojiye karşın; astronotlar, aya giderken insanüstü bir dikkat göstermek zorunda kalmışlardır.

Gösterilen çabalardaki dikkatinse sabırla beslenmesi gerekir. Bugüne kadar yapılan her büyük işin özünde; yaratılan her sanat yapıtının damarlarında "dikkatli bir sabır" yatmaktadır. Sabırsız dikkat; sabırsız bilgi; sabırsız yetenek bir ayağı eksik masa gibidir; her zaman aksar!...

Bugün bakmaktan usanmadığımıza; görmekten büyük zevk aldığımız; okumaktan bıkmadığımız; dinlemekten vazgeçemediğimiz her yapıtta; "dahi" adı verilen yaratıcısının, hayatın nice başka güzelliklerinden

seve seve yoksun kaldığı, çok uzun bir "sabır" yatar. Yoksa, ünlü düşünür Bergson, durup dururken: "Deha uzun bir sabırdır." der miydi?

Sermet Sami Uysal

UMUT VE UĞRAŞI

Çağdaş Fransız filozofu Alain, "Mutlu olmak Sanatı" adlı yapıtının bir yerinde, bir ahlak kitabı yazacak olsam diyor "Neşeyi görevlerin başına geçirirdim."

Bir kısım insanlar doğuştan neşelidirler, güler yüzlüdürler. "Her acı ve her sıkıntının tabutumuza bir çivi çaktığının" bilinci içindedirler. Bu nedenle de günlerini gün etmeye, sıkıntı ve üzüntülerden uzak durmaya çalışırlar. Bazı kişilerse, mutluluğu ve gönül rahatlığını acıda, sıkıntıda bulurlar. Bile bile, isteye isteye, seve seve üzüntülerin çukuruna bırakırlar kendilerini. Bu karakterde olanlar için gönül üzgünlüğü, bir gönül hoşluğu, bir gönül rahatlığıdır. Üzüntüsüz yapamazlar. Kaptırmışlardır, kendilerini bir kez acının, sıkıntının pençesine, kurtulamazlar kolay kolay. Kurtulmak da istemezler ayrıca. Çaba göstermezler kurtulmak için, uğraşmazlar bu yolda hiç. Bir üzüntüleri, bir sıkıntıları biter bitmez, yeni bir üzüntünün peşinden koşarlar.:Daha da ileri giderler, "ağlamanın bile bir zevk olduğunu" savunmaya kalkışırlar. Üzüntü ile arkadaş olmuşlardır sanki. Ayrılmazlar bir an, ayrılmak istemezler bir kez onlardan. Alfret de Musset gibi, "İyi ki ağlamışım arasıra/Elimde kalan servet bu dünyada" diye şiirler söyler dururlar, üzüntülerinden kurtulacak olurlarsa yaşamlarını da yitireceklerini sanırlar üstelik. Üzüntü ve sıkıntılardan bayağı mutluluk duyarlar. Bu davranışların bir tür hastalık olduğunu düşünemezler, anlayamazlar. Fuzuli ile birlikte, "Aşk derdiyle hoşem el çek ilacımdan tabip/Kılma derman kim helakim zehri dermanındadır" biçiminde dizeler, beyitler okurlar. İnsanlar el ele vermeli, yalnız iyi değil, neşeli de olmalıdırlar. "Neşe meyveleri olgunlaştıran ve renklendiren yaza benzer."

gibi sözleri, yazıları duysalar, görseler bile duymazlıktan, görmezlikten gelirler.

Gerçekten neşesiz geçen bir yaşam, tatsız bir yaşam, renksiz bir yaşamdır. Neşe, her şeyden önce gönlün gıdasıdır. Dr. Victor Pauchet "Mutluluk Yolu" adlı yapıtının bir yerinde "Dünya yüzünü neşe ve aşk kapladığı gün kötülükler ortadan kalkacaktır." dedikten sonra tüm insanlara şu öğüdü vermektedir: "Her yerde, her durumda gönlünün rahat olmasını, dört yanına neşe saçmayı istiyorsan dudaklarından hiçbir an gülümseme eksik olmasın."

Gülümseme... Dünyanın en büyülü sözcüğü. Ve de en güzel davranışı. Çirkin bir yüzü bile güzel gösteren inanılmaz tılsım. Suç işleyenlere bakınız, onların yüzünü çirkin gösteren şeyin neşesizlik olduğunu görürsünüz. Neşesizliğin kötülüklerin kaynağı olduğunu söyleyenler belki haklıdırlar, bu bakımdan. Ama suçluların çoğu acaba gülmedikleri için mi suç işlemişlerdir, yoksa suç işledikleri için mi gülmemektedirler, orası ayrı bir konu.

Neşe yaşamın kendisi olduğu için neşeli olmak gerek. "Gülmediğimiz bir günü yaşanmamış saymalıyız." sözü de doğru sözlerin en doğrusu. Shiller'in neşeye, sevince yönelttiği dizeler de bakınız ne kadar anlamlı: "Ve bütün insanlar kardeş olacak/Hayatın nereye gölge verirse."

Bütün insanların kardeş olmasını istiyorsak, her birimiz teker teker neşeli olmaya çalışmalıyız, ama elimizde mi bu bakalım, gücümüz yeter mi bu işi başarmaya?

İnsanoğlunun kafa gücüyle göklere tırmandığı bir çağda, ileri ulusların çeşitli toplum sorunlarını kolaylıkla çözümledikleri, başarıya ulaştıkları bir dünyada yaşıyoruz. Bizim sorunlarımızsa dağlar gibi önümüzde, karşımızda duruyor. Ciddi, tutarlı biçimde ve bilimsel bir yöntemle ele almıyoruz bu sorunları.

Bu koşullar altında gelin de neşeli olun, gelin de yitirmeyin umudunuzu diyeceksiniz bana. Böylesi bir ortamda "Umut mu yeşerir gönüller-

de" dizelerini hatırlatacaksınız kuşkusuz. Belki de haklısınız böyle düşünmekte, Haklısınız ama, ne olursa olsun umudumuzu yitirmemiz gerekir diyeceğim gene de. İçimizdeki umut ışığını söndürmeliyiz diye yanıt vereceğim size. Güzel günler ilerdedir çünkü. O günlere ulaşmak için ülkemizin ozanları "umudun şiirini", hikâyecilerimiz "umudun hikâyesini" yazmalıdırlar hep. Bestecilerimiz "umudun şarkısını " söylemelidirler. Tüm yüreklerde umut ateşi yanıncaya dek, tüm vatandaşlarımız insan gibi yaşama olanağına kavuşuncaya dek sürmelidir bu savaşım. Ulusça yenik düşeriz, yitik düşeriz sonra.

Dünya her gün yeniden kurulurmuş. Pandora'nın sihirli kutusunu unutmayalım hiçbir zaman. Hani her şey uçup gitmiş, yalnız umut kalmış içinde. Umudumuzu yitirmeyelim, umudumuzu uçurmayalım diyorum onun için. Sıkı sıkıya sarılalım ona, kaçırmayalım onu elimizden, avucumuzdan. Ve "Umudu gömülmez bu ulusun/Boşuna çabaların mezarcı" diyen ozanın türküsünü söyleyelim bir ağızdan,

Ama nasıl "bal demekle ağız tatlanmazsa" umutla yaşamak ve yalnız umut şarkıları söylemekle de hiçbir şey elde edilemez. Çalışmadan başarıya ulaşmak olanak dışıdır. Çağlar boyu mutlu yarınlar, hep çalışanların olmuştur. Aydınlık günler de, özgürlüğe ve uygarlığa kavuşmak amacıyla hep umarak çalışanların olacaktır.

Cevdet Yalçın

HOŞGÖRÜ

Hoş görür olmak ne demektir? Herhalde başkalarının düşüncelerini hemen doğru sayıp kendi düşüncelerimizden caymak demek değildir. Kişisel düşüncelerimiz, bizim kafamızın uzun bir düşünmeden sonra vardığı birer sonuçtur, bunlar güneş altında olgunlaşmış meyveler gibidir; birçok

incelemelerden, denemelerden sonra varılan sonuçlardır. Bunun için sağlam temellere dayandığı sürece kişisel düşüncelerimizden özveride bulunmak söz konusu değildir. Bu türlü davranış kişisizlik olur.

Konuşurken hoş görür olmak, düşüncelere "Boş ver! " diye aldırış etmemek değildir. Böyle bir ilgisizlik insana yakışmaz.

Hoş görür olmak bize seslenen kimsenin söylediklerini birtakım ön yargılara dayanarak tartışmadan geri çevirmek değil, söylenenleri dikkatle dinleyip tarafsız bir görüşle inceledikten sonra yargıya varmaktır.

Başkasının düşüncelerini incelemeden neden geri çevirelim? Neden bu düşünceleri küçümsemeyle karşılayalım? Onları savunmak olanak dışı mıdır? Biraz olsun gerçek payı yok mudur bu sözlerde? Bize bunları söyleyen hiç mi kafa yormadı acaba?

İnsanların beğenileri birbirine uymaz. Belki o kırmızıdan hoşlanır, siz yeşili seviyorsunuz: O, belki, Wagner'in müziğini beğeniyor, siz Mozart'ı yeğliyorsunuz. Beğenileri sizinkine uymuyor diye onu beğenisizlikle, kabalıkla mı suçlayacaksınız? Ona kızacak mısınız? Onun da sizin de beğendiğiniz şeyleri yansız olarak değerlendirmelisiniz.

İşte düşünce alanında da böyledir. Bütün düşünceleri ve varsayımları bize göre ve bazı yönleriyle savunmak olanağı vardır.

Bunun için size seslenen kimsenin düşüncelerini öyle anlayıp dinlemeden geri çevirmeye kalkışmayınız. Onları inceleyiniz. Bakalım ne yenilikler bulacaksınız. Doğal olarak, bütün insanların düşüncelerinde olduğu gibi, iyi ve kötü yönler görecek; doğru ve yanlış noktalar bulacaksınız.

Öyle ise doğru bulduklarınızı açıkça belirtiniz; geri kalanları da güler yüzle tartışınız. Kanıtlarınızı ortaya koyunuz, fakat karşı tarafın kanıtlarını da dinleyiniz. Mantık kurallarına uyarak yargılayınız, duygularınıza kapılarak değil. Konuşma, tartışma alanında bundan başka her türlü kural dürüstlüğe aykırıdır.

Raymond de Saint Laurent

SAYGI

24 Nisan, Cuma – Otobüsteydim, bugün. Bir adam bindi. Sarımsak yemiş, yanımda durmadı benim, uzağa gitti, gene de duyuluyordu ağzının kokusu. Burnumu tıkadım. Ben zaten inecektim, ama gideceğim yere varmamış olsam da inerdim, çekilir şey değildi o koku.

Nasıl yaparlar bunu? Kendi keyiflerinden başka hiçbir şey düşünmezler mi bu adamlar? Şunu bunu rahatsız edeceklermiş umurlarında değil, onlar sarmısağı yesin. Ben sevmem o nesneyi, ama bunca yüzyıldır insanoğlu yiyor onu, demek bir tadı var, yesinler, kimsenin zevkine karışacak değiliz. Ama sarımsak yedikten sonra dalmasınlar kalabalığın içine, düşünsünler biraz, düşünsünler de ötekini berikini rahatsız etmesinler. Sarımsak yemeyi seveni gördüm, ama kendisini yemeden sarımsak kokusundan hoşlananı görmedim. Akşam yenmez mi bu? Çoluk çocuk akşam yemeğinde yersiniz o sarmısağı sonra otursunuz evinizde olur biter.

Şu adama bir çatayım dedim içimden, söylemeliydim düşündüklerimi . Bir kavgadır çıkardı. Biliyorum, otobüstekilerin çoğu da ondan yana olurdu. Canı istemiş de sarımsak yemiş o adamcağız! Ne karışırmışım ben? Belki bir de alaturkalık, alafrangalık tartışması açarlar, bana züppe derlerde. Göze alamadım. Ama almalı göze kavga etmeyi, tartışmayı, züppe sayılmayı almalı göze, dayak yemeyi bile göze almalı. Kimsenin işine, keyfine karışmak değildir bu, insanları biraz da ötekini berikini düşünmeye, şunu bunu rahatsız etmekten çekinmeye çağırmaktır. Bana öyle geliyor ki bu da bir yuttaşın başlıca ödevlerindendir. Böyle kavgaları, tartışmaları bu uğurda dayak yemeyi göze almazsak, bu ülke sarımsak kokusundan kurtulamaz. Yani bu toplumun insanları yalnız kendilerini düşünüp başkalarına aldırmamaktan, bütün kötülüklerin anası olan bu huydan silkinemez.

Nurullah Ataç, Günce, Varlık Yayınları, İstanbul 1971

Bir kitap, içimizdeki donmuş değerleri parçalayacak bir balta olmalıdır.

Franz Kafka

Her kitaplık bir cezaevi kapatır.

Seneca

Asıl iktidarın kitapta olduğunu gördükten sonra, hükümdarlar da kaleme sarılıp kitap yazmaya başladılar.

Alfred de Vingy

İyi kitaplar okumayan adamın, okumuş olması ile, cahil kalması arasında hiçbir fark yoktur.

Mark Twain

İÇ DÜNYAMIZ

Sevgi

Özeleştiri

Kıskançlık

Korku

Ölüm

SEVGİNİN ÖNÜNDE

Bütün insanları dostun bil, kardeşin bil kızım.
Sevincin ürünüdür insan, nefretin değil kızım.
Zulmün önünde dimdik tut onurunu,
Sevginin önünde eğil kızım.

Ataol Behramoğlu,
Şiirler, Adam Yayancılık, 1983

ÖZELEŞTİRİ

Bir yılı daha arkada bırakırken, kırk üç yılın gerisinde kalmış olan bir yaşımın bir anısını düşünüyorum. Melek denilince hangi nitelikler tasarlanırsa hepsini kendisinde toplamış olan Darüşşafaka'nın Rıfkı Bey'i bize şöyle derdi:

– Yatağa girince o gün neler yaptığınızı düşünün: Ne iyilik, ne kötülükler ettiniz? İşlerinizden neleri ertesi güne bıraktınız? O gün yiyip içtiğinizi hak ettiniz mi? Görevlerinizi yerine getirdiniz mi? İşte bunları düşünerek uyursanız, her gün bir önceki günden daha başarılı olursunuz.

Eskiden buna "nefis muhasebesi" denirdi. Sonrada Fransızca'sı "otokritik" dilimize girdi. Türkçesi, özeleştiri...

Gerçekte öteki günlerden hiç ayrımı olmayan bayram gibi, yılbaşı gibi günlere biz insanlar olağanüstülük vermişiz. İyi de yapmışız. Her yeni yıla girerken, geçen yıl içindeki yaşantımızın özeleştirisini özdenlikle yapmamızın, gelecek yılda başarılı ve mutlu olmak için bize büyük yararı olacaktır. Yeter ki, bu özeleştiride kendi kendimizi kandırmayalım.

Geçen yılda başarılarımız, başarısızlıklarımız ve bunların nedenleri nelerdir? Hangi kötülükleri, hangi iyilikleri, niçin yaptık? Kötülüklere ve

kötülüklere karşı savaşımız yeterli miydi? Kendimize, ailemize, arkadaşlarımıza, toplumumuza, halkımıza, yurdumuza, insanlığa olan görevlerimizin ne kadarını yerine getirebildik?

Birey olarak da, toplum olarak da bu özeleştiriyi yapmalıyız. Bizi bazı yargılara şartlandırmışlardır. Bir iki örnek vereyim:

– Yurdumuzu seviyor muyuz?

Çocukluğumuzdan beri bizi "Yurt sevilir." yargısı ile şartlandırdıkları için, elbet hepimiz bu soruya "Tabiî, seviyoruz." deriz. Şimdi iyice düşünelim: Seviyorsak, ne yapıyoruz yurdumuz için? Vergi ödüyoruz. Ödememek elde mi? Bağırta çağırta alırlar. Askerlik yapıyoruz. Yapma da görelim. İşimizi yapıyoruz. Ama o da bedava değil. Karşılığında para alıyoruz. Bütün bunlar yurt sevgisinin belirtileri değil, yapmak zorunda bırakıldığımız işlemlerdir.

Bizi alıştırdıkları, yani şartlandırdıkları için:

– Ben insanları severim... deriz.

Severiz de ne yaparız?

... Sevmek, insanın kendisinden vermesi, sevdiği şeye bir katkıda bulunması demektir. Kendimizden verebileceğimiz en değerli şey de zamanımızdır.

Yaşadığımız yılın son gününde, şartlandırdığımız için, sevdiğimiz sandıklarımıza kendimizden ne verdiğimizi, kendi alanımızda kendi gücümüzce onlara ne katkıda bulunduğumuzu düşünür, bir özeleştiri yaparsak, aynı yanlışları tekrarlayamayacağımız için, yeni yılda daha başarılı olabiliriz.

Aziz Nesin, Merhaba,

Tekin Yayınevi, İstanbul, 1974

SANATÇININ ONURU

Rus çarınca görevlendirilen genel vali salondan içeri girdiğinde Chopin'in gözleri birden keskinleşir, öfkesi bilince dönüşüverir birden. Piyano susmuştur. Yüksek arkalıklı sandalyelerine gömülü soylular (!) habire tıkınmaktadırlar. Genel valinin salona girdiği duyurulunca yerlerinden sıçrayıverirler, yerlere kapanıp sofranın baş köşesine oturturlar kurtarıcılarını. Soyluların başı, eliyle gözüyle Chopin'e çalmasını işaret eder. Öfkesi bilince dönüşüveren Chopin, parmaklarını tuşlara sertçe vurur, "Ben, Çar'ın cellatlarının önünde çalamam!" diye bağırır.

Oysa o dönemde sanatçının var olması soyluların onu tutmasına bağlıdır. Soyluların keyiflerine hizmet olanağı her sanatçının ayağına gelmez. Chopin büyük aşamalara varmıştır oralarda çalma olanağı bulmakla. Onlar var derse var olacaktır, yok derse silinip gidecektir. Öylesine bir noktadadır Chopin. İçeriye hocası, anası babası bile alınmamıştır. Ancak yemek taşımak için arada bir açılıveren kapıdan izlerler büyük sanatçıyı. O ise, bütün bu olanakların üstündeki yüce onuru seçer, ellerini tuşlara sertçe vurarak bağımsızlığın, başkaldırının yüce sesini soyluların kulaklarına çivileyip salondan ayrılır. Bu, sanatçının öfkesiyle bilincinin, bilinciyle onurunun bütünleşmesidir. Bir zamanın adamı olma karşısına, bütün zamanların adamı olma bilincinin çıkarılmasıdır. "Gölge etme, başka ihsan istemem." Diyen Driogenes ne ise Chopin de odur.

...

Chopin'in, piyanonun tuşlarına sert inen parmakları bir düşünür üzerinde durmamı gerektirdi. Bilginin erdemini yaşamayı "özgürlük"le özdeşleştirmeyi başaran bu bilge, çağlar boyu silinip gitmeden bir düşünür onurunun örneğini de vermiştir. Söz konusu edeceğim düşünür Sokrates'tir. Ölüm karşısında direnerek, kendi özgürlüğünü yaratmanın ne demek olduğunu da öğretmiştir insanlığa. Sanatçı olsun, düşünür olsun, bir direnci göstererek korur onurunu. Örneğin kendi yaptıklarına,

koyduğu ilkelere öylesine inanmıştır ki. "Savunma"sının sonunda şunları ister Atinalı'lardan : "Sizden dileyeceğim bir şey daha kaldı: Çocuklarım büyüdükleri zaman, Atinalılar, erdemden çok zenginliğe ya da herhangi bir şeye düşkünlük gösterecek olurlarsa, ben sizinle nasıl uğraşmışsam,siz de onlarla uğraşın, onları cezalandırın; kendilerine, kendilerinde olmayan bir değeri verir, önem vermeleri gereken şeye önem vermez, bir hiç oldukları halde kendilerini bir şey sanırlarsa, ben sizi nasıl azarlamışsam, siz de onları öyle azarlayın. Bunu yaparsanız bana da oğullarıma da doğruluk etmiş olursunuz." Burada, Sokrates'n yapmak istediğini topluma bıraktığını görüyoruz. Denetimi, erdemleri yerleştirmeyi (kendi deyimiyle "azarlama"yı) toplum üstlenecektir. Çünkü bir bilge, bir sanatçı aynı zamanda "toplum" dur. Toplum adına konuşmayı başardığı için toplumun yaratımlarını üstlendiği için sanatçıdır ya da bilgedir. Ancak, Soktares'in burada koyduğu ilkeler başka şeyleri de düşündürüyor, bilgenin düşünce yaratma özgürlüğü üzerinde durmamızı gerektiriyor.

Hep düşünmüşümdür: Başkalarının sağladığı özgürlük mü gerçek anlamda özgürlüktür,yoksa kendi içimizde yarattığımız tutarlılık mı? Büyük bir düzen içinde bu soru anlamsız gibi görünür. Aslında başkalarının sağladığı özgürlüğü "özgürlük" saymak bile tutarlı bir görüş olmasa gerektir. Bu tür özgürlükle, yazarın, sanatçının, bilgenin yarattığı özgürlük arasında çelişkili bir durum kendiliğinden doğacaktır. Çünkü bu anlamdaki özgürlükte (başkasının sağladığı) özgürlüğü yaratan da, uygulayan da kişi (bilge sanatçı...) değildir. O, özgürlük de değildir düzeni düzenleyen, başka bir deyimle düzeni ayakta tutan kurumlardan biridir. Sanatçının, bilgenin yarattığı özgürlük ise bundan bambaşka bir şeydir, onun onurunu yaratan bir iç tutarlılıktır. Düşüncesinin var oluşundan bu yana sanatçıyla kurulu düzen arasındaki çatışma da bu kavrama verilen karşıt anlamda doğuyor. Düzen, hangi dönemde olursa olsun, sanatçının yarattığı özgürlüğü hiçbir zaman anlamak istememiştir. Kendi çıkarına sakıncalar bulmuştur onda. Sanatçıyı, bilgeyi düzenine düzensizlik getirici bir etken olarak görmüştür. Buna karşın, çok haklı olarak, sanatçı da, bilge de, düzenin koyduğu

özgürlük anlayışı karşısında direnmiştir. Bu nedenle düşünce tarihleri aynı zamanda bir direnmeler tarihidir. Sanatçının onuru ile, çıkar sağlayan etkenler hep bir çatışma yaratmıştır. Başkaldırı da kurulu düzenin, sanatçıyı kendi çıkarının aracı yapma çabasından doğuyor. Chopin'i Çar'ın cellatları karşısında başkaldırıya götüren budur. Ya onurunu seçecektir, ya çıkarını... Bu gerilim noktası, sanatçının sanatçılığını belirleyen bir sınav alanıdır. Özgürlüğün, onurun, direncin, çıkarın, başkaldırının bir anda bir geçişime uğradığı bu alan, sanatçının "insanlık katı"nın bir değerlendirme yeridir.

Sanatçıyı ve bilgeyi özgür kılan etkenlerden biri de, düşünsel ve sanatsal kişiliklerini zedeleyecek tutumlardan kaçınmalarıdır. Başka etkilerle sanatlarını yozlaştıranlar, kişiliklerini de yitireceklerdir. Örneği gene Chopin'den almak istiyorum. Fransa'da, Chopin'in !Polonez"i barbar duygular taşıyor diye aşağılanmak istenir. Burada, bir toplumun öbür toplumun gerçeğini anlayamaması gibi bir durum söz konusudur. "Barbarlık", Doğu'nun bir niteliği olarak bilinir. Chopin de Doğu'dan gelmiştir. Önyargıyla onu küçültmek isteyeceklerdir. Müziği duygular üzerine çeşitlemeler sayanların görüşü budur. Oysa Chopin bu duyguların gerçeğini kavramış bir sanatçıdır. "Ponolez" de Polonya halkının devrimci gücü eyleme dönüşmüştür. Fransız soyluları kendi kafalarındaki müziği bulamayacaklardır Chopin'de. Onu kendi beğeni yargılarına göre biçimleyemeyeceklerdir. Bir süre de olsa George Sand, Chopin'in davranışlarını etkilemiştir, ama onun yüreğindeki devrimci sesi hiçbir etken susturamayacaktır. Çünkü o, Polonya halkının gerçeğiyle, türküleri, şarkıları, insanının yüce anlatım gücüyle beslenmiştir. Kendi yarattığı bir özgürlük vardır. İnsanlara vermek istediği güzellikleri oluşturmuştur yüreğinde. Başkasının bağışladığı özgürlükle, beğeniyle sanatını kuranlardan değildir. O, gittiği yerin sanatının bir kopyacısı olmamış, halkının yepyeni sesini götürmüştür oraya.

Dünyada öylesine azdır ki böyle sanatçılar. Bir zamanlar Arap'a Acem'e benzemeyenleri sanatçı saymamışız. Bir zamanlar "Batı" gibi kosko-

ca bir ölçü koymuşuz. Halkımızı da, sanatımızı da ezmişiz bunun altında. Batı'nın yaptıklarındaki özgünlüğü arayacağımıza, onların halklarını nasıl anladıklarını kavrayacağımıza, onlar ne yapmışlarsa biz de onu yeniden yapmak istemişiz. Onları evirip çevirip kendimiz yaratıyoruz sanmışız. Onlar gibi resim yapıp şurada burada sergilemişiz. Onların romanı gibi oluyorsa roman, öyküleri gibi oluyorsa öykü saymışız. Yunusça gösterişsizliği sanatın yanına bile yaklaştırmamışız. Kendi özgürlüğümüzü yaratacak gücü görmezlikten gelmişiz. Özgürlüğün şurdan burdan alındığını sanmış, gerçek özgürlüğün insanın kendi gerçeğinden doğduğunu anlamamışız.

Kimi dönemlerde el etek açanların yüceliğe erecekleri gelmiş çakılmış kafamıza. Bürokrasinin bir kese kağıdı gibi buruşturup atmasına katlanan sanatçılar olmuş. Bırakın belirli anlayışları, belirli adamların sığıntısı gibi yaşayanlar olmuş. Hâlâ da efendilerinin eline bakanlar var. Gözleri, onların atıverecekleri kesede. Ama bunun yanında, halkının devrimci gücüyle güçlenen, ülkesinin sorunlarını onuru sayan sanatçılarımız, bilim adamlarımız arttıkça artıyor; halkıyla bir olup büyüdükçe büyüyor. Şu son yıllarda nice sanatçılarımız, Chopin gibi, piyanonun tuşlarına parmaklarını çarpıp cellatları kendi cellatlıklarıyla bıraktılar. Bir toplumun yüreğe dönüşmesinin örneklerini verdiler. Yoksul halkın uzak toprakların ötesindeki insanımızın dili oldular, sesi oldular. Tüm baskılar karşısında kalemlerinin, hokkalarının namusunu korudular. Sokrates'ler gibi, ölümü "ölüm" saymadılar. Kendi varlıklarını, zamanların ötesinde onurlandırdılar. Öfkeyi bilince, bilinci başkaldırıya, başkaldırıyı sanata dönüştürdüler. Düşünce olup işçimizin, köylümüzün yüreğine "insan olma"nın bilincini ektiler.

Bu nedenle son yılların düşünce tarihi böyle yazılacak, bilincin ve direnmenin tarih'i olacak tarih.

Adnan Binyazar

YANILGI

Doğunun övgüye değer yapıtlarından Kelile ve Dimne'de şöyle bir öykücükle karşılaşırız: "Bir kadın evinde bir gelincik besler. Bu kadın günlerden birinde bebeğini beşikte uyur bırakarak bir şey sormak için komşusuna dek gider. Orada biraz oyalanır. Geri döndüğünde evin kapısını açar açmaz karşısına gelincik çıkar. Kadın hayvanın ağzındaki kanı görünce eline geçirdiği kalın bir değnekle gelinciği duvarın köşesine sıkıştırarak vura vura öldürür. Kadın bunu bebeğin gelincik tarafından parçalandığını sanarak yapmıştır. Şaşkınlık ve korku içindedir. Bir anda çocuğun yattığı odaya geçer. Bir de bakar ki bebek beşikte gülümsemekte, beşiğin böğründe kanlar içinde bir engerek yılanı ölüsü uzanmaktadır.

Kadın gerçeği anlar ama bir kez olan olmuştur. Bu kişi önyargısına kapılmasaydı, az daha soğukkanlı, az daha sabırlı olarak yapacağı işi usuna dayandırsaydı gelincik ölmeyecekti. Böylece çocuğu yılandan kurtarmak için onu öldüren güzel hayvan yaşamış olacaktı. Ne acı ki yapılan yanlışlığı düzeltme olanağı kalmamıştır. Salt ön hükümlü davranış yüzünden büyük bir acı sergilenmiş oluyor. Kimi dış görüntülerin bizi hemen yanıltıvermesiyle ne hallere düştüğümüzü biliriz. Sonra da kendimize kızarız. Kızarız ama iş işten geçmiştir. Yapacaklarımızın sonuçlarını önceden saptamaya çalışsak ne olurdu sanki. Nicelerimiz başlangıçtaki küçük zorluklara katlanmıyoruz nedense. Sonra da büyük zorluklar, dayanılması güç acılar çıkıyor karşımıza. Çoğu kez de başıboş bırakılan bıçaklı, kurşunlu sözlerle kişileri öldürüyoruz gibi geliyor bana. Ölmek salt canın gövdeden ayrılmasıyla olmaz ki. İnsanın son soluğunu vermeden önce de binlerce kez öldüğü bir gerçek değil mi? Yaşamda hepimiz yanlışlıklar yapmışızdır. Ancak herkese göre değişen şeylerdir bunlar. Kimimiz daha az yanlışlığa düşmüşüzdür, kimimiz daha çok. Hani bir de şu ilk görüntülerin bizi yanıltması yok mu, öyle sanıyorum ki başımıza ne gelirse bura-

dan geliyor. O ilk görüntüde duygular yerine us'un baskınlığını görebilsek, kendimizi nice yerlerde kurtarmanın erinciyle yaşardık. Boşluğumuz bunu yaptırmıyor. Böyle olunca da yanlışlıkları yineleyip duruyoruz. Acılar, sıkıntılar birbirine eklenip gidiyor.

Gelincik öyküsünü okuyalı belki otuz yıl olmuştur. Onun etkisi bugün bile yepyenidir üzerimde. Düşündükçe öylesine irkilir, ürperirim. Tut sen en büyük iyiliği et, iyilik ettiği kişi bunun ayrımına varmadan seni öldürmeye kalkışsın. Eh ne diyelim, düşün azlığı ve bilisizlik neler yaptırmıyor kişilere. Gelinciğin öldürülmesi de bu yüzden olsa gerek. Gelinciğin burnunu kan içinde görünce kadının bebeği görmeden karar vermesi doğru muydu? Bir an için gelinciğin yerine kendimizi koymamızda yarar var sanıyorum. Birinin en değerli varlığını kurtarıyorsunuz. O biri de sorup etmeden basıncı yükselen ilk duygularıyla sizi yere sererek kan içinde bırakıyor. Bunu yapan diyelim ki sonradan anlıyor, vahlıyor; oysa olan olmuştur. Bundan sonra ne yapılsa boşuna. Bir kere yapılanı düzeltme olasılığı kalmamıştır. Zaten işin en kötü yanı bu. Görülüyor ki çok sayılı eksikliklerle doluyuz. Bunun yanında ipe sapa gelmeyecek yanlarımız yok mudur? En iyisi şöyle diyelim; Biz insanlar biraz deli, birazın üstünde deli, yerine göre zır deli, yerine göre zırzır deliyiz. Sizi bilmem, ben öyle görüyorum insanları. "Nasıl oluyor da böyle bir yargıya varabiliyorsunuz?" diye sorabilirsiniz. Bundan kolayı ne var. Yaşadığımız ortamda bir kendime bakıyorum, bir de size. İşte o zaman sonuç kendiliğinden çıkıyor ortaya. İnsanların en akıllısında bile ne delilikler vardır. Oysa toplum içinde bunlar gizlenir. İnsanların derece derece taşıdıkları bu delilikler kimi kez toplum içinde yararlı çalışmalara dönüşebiliyor. Kişiler canları tehlikede kalsa da yapıyorlar bunu. Kimi deliliklerde de gönül kırılıyor, can alınıyor, ortalık birbirine karıştırılıyor. Dedim ya derece derece bunlar. Demek ki bizler akıllı göründüğümüz halde derece derece delilikten izler taşıyoruz. Oysa us dediğimiz yetinin dizginlerini sağlam tutmamız gerekmez mi? Dizgini gevşettiğimizde, o dizgin altında atın nereye gideceğini, başını nereye vuracağı belli olur mu? Olmaz ya, belli olmaz. Yaşamın düz ya da

eğri büğrü yollarında koşup giderken dengemizi sağlayan o değil mi? Bu denge bozulduğunda görün bakalım başımıza neler gelir. Demek ilkin usumuzla bakmamız gerekiyor yöremize, Onu bir yana itip de yönümüzü duygularla bulmaya çalışırsak beslediği gelinciği kuşkusunun etkisiyle gerçeği görmeden öldüren kadının durumuna düşmez miyiz? Hani "Göz var, us var."denir. Bir de, "Salt duyduklarımız değil, gördüklerimiz bile bizi yanıltır." derler. Öyle ya gördüklerimize de yanlış mı, doğru mu diye düşünerek bakmamız gerekmiyor mu?

Öyleyse burada bakışlarla bile bilinçli olmanın önemi dikiliyor karşımıza. Sesin içindeki sesi nasıl duymamız gerekliyse görüntünün içindeki görüntüyü de görmek zorundayız. Yoksa şu dünyada kafa değil, onun yerine içi boş bir su kabağı taşırız. Kafa etkinliğinin görülmediği yerlerde en bol olan şey sanırım kişilerin ürettikleri yanlışlıklarla zararlardır.

Önyargının etkisinde kalarak bazı davranışlara sürüklenmek ne kötü. Yapılması gerekeni biraz zamana bıraksak sanki canımız mı çıkar. Çoğu yerde ivedi davranışların başımıza neler getirdiğini bilmez miyiz? Biliriz de çoğu kez gene bildiğimizden geri kalmayız. Yaşamda bize yönelen bir sözü duyduğumuzda hemen ateşlenivririz. O söz söylendiğinde öfkesine yenilmeden davranan kişi az çıkar. Epiktetos'un şu sözü her zaman kulaklarda çınlamalı. Ne diyordu Epiktetos: "Biri çıkar da bir kimsenin seni yerdiğini söylerse ileri sürüleni reddetmeye kalkma. Yalnız şöyle de:Bunun söyleyen hiç kuşkusuz başka kusurlarımı bilmiyormuş. Bilseydi salt bunları söylemekle kalmazdı." Böyle demek elbet bir olgunluk işi. Bunu böyle demekle ne sinirlerini bozuyor, ne de dedikoduların ardına düşüyor. En iyisi de bu. Usunu bu yönde kullanmayanların nice suçlar işlediklerini görmüyor muyuz sanki? Bence gelinciğin ölümü insanı dört yanlı düşündürmeli. O bir insanın ölümü de olabilirdi. Öyleyse çok gözle çok kafayla bakmak gerekiyor yöremize. Bu arada kendimizi de düşünce aydınlığıyla görmemiz gerekiyor.

Şevket Yücel

KISKANÇLIK

Toplumumuzu ilerlemekten alıkoyan büyük engeller arasında kıskançlık duygusunun başta geldiğini sanıyorum. Bu hastalık daha çok aydınlar çevresinde ilerlemiş durumda. Şerefle, başı yukarda yürüyenleri çoğunlukla çekemiyoruz. Bir büyük işi başaranları hemen hepimiz küçümsüyor, var gücümüzle yeriyoruz. Bir ressamı, bir edebiyatçıyı, bir şairi kıskanıyoruz. İş adamları, iş başaranları, bilim adamları, meslektaşlarını, ressam ressamı, besteci besteciyi kıskanıyor. Çoğu kıskanmakla, yermekle, kötülemekle de kalmıyor, kim olursa olsun her başarıya kötülük etmeye de kalkışıyoruz. Yollarını kesiyor, iftira ediyor, en güzel yüzlere leke sürmekten çekinmiyoruz.

Bunca emekler harcanarak bir eser mi hazırlanmış? Bir yaratıcı yeni bir solukla mı çıkmış ortaya? Önce yüzler asılıyor, herkes öfke ile bakışıyor birbirine; dudaklar kısılmış, tırnaklar avuçlara batırılmış; bir sessizlik, ölüm sessizliği sarıyor ortalığı; ardından da hücumlar, küçümsemeler, yermeler sökün ediyor.

– Hayır! Bu memlekette kimse eser vermemeli. Bir değer, bir başarıcı olmamalı... Yalan söylemeli bu toplumda durmadan; sahteci, hileci, gözboyayıcı olmalı... Çalışmamalı,kaçmalı her işten, kötülük etmeli elden geldiğince, kimseye aman vermemeli... Ve rahat yaşamalı, aldatarak, çalıp çırpıştırarak, övünüp böbürlenerek...

Çeşit çeşit ahlaksızlıklar yanında nankörlüğün, takdirsizliğin kişiyi her zaman bu çeşit düşüncelere sürükleyebileceğinden şüphe etmiyorum.

Dedikleri anlaşılmayan bir düşünür, bir gün gelir susar. Yaptıkları ile dikkati çekemeyenler sonunda yaratamaz olurlar. İyilik edip kötülük görenler öfkelere kapılacaklar, kırıcı ezici, yok edici kesileceklerdir. Ahlakça düşük çevrelerin aydını, çaresiz, bencil, karamsar olacak ve toplumun yüzüne bakmak bile istemeyecektir. İyiliğe doğruluğa, güzelliğe i-

nanmaz olacaktır. Yüzünü asacak, köşesinde, yalnızlığına çekilecek, somurtup oturacaktır, çaresiz... Kim nereye çağırsa gitmez böylesi; kim ne söylese inanmaz, kendinden bile kuşkulanacak durumlara düşer. Kendi yaratıcılığına, ahlak niteliklerine, iç değerine bile güveni kalmaz.

Çevremizdeki bu görülmemiş kıskançlık belirtileri yanında bir de alabildiğine kültür yetersizliği var. Kıskançlar aynı anda bilgisiz; iftiracıların kara cahil çoğu, yerenler, beğenmeyenler, kötüleyenler, doğru dürüst tek bir kitap dahi okumamış olanlar... Söylenenleri anlamadıkları için kendi gözlerinden düşüyorlar önce, yaratıcıları ondan sonra batırmaya başlıyorlar. Dünyayı, insanı evreni düşünmemişler hiç, bir hakikatı kavrayamadıklarından karamsar hepsi ve hakikat düşmanı olmuşlar.

Bir toplumdaki çoğu aydınların böylesine düşük bir düzeyde kalmaları korkunç elbette. Bu düzeyin biraz üstüne yükselenler yadırganır, horlanırken yalnız kalanlar ne yapsalar karamsarlığa düşerler. Anlaşılmadıkça umutsuzlaşır, çalışma şevkleri azalır,yaratma güçleri tükenir gider.

Bu düzey kendi niteliğini her yetişen kişiye de dikte etmek sevdasındadır. Sağlam, köklü, üstün bir eser değersizlikle damgalanır. Böylesi yaratışlar yeni değildir herşeyden önce, çağdaş değildir, ileri değildir ve yenilik, onların yeniliğidir yalnız, bu da soluksuzluk, yalancılık, göz boyacılık anlamına gelir. Ciddi çalışmalar isteyen bir yeteneği, derinliği, kültürü gerektiren yapıtlar gerilikle, gelenekçilikle, yetersizlikle lekelenir. Çünkü kolayı özler bilgisizler, her gerçek yeni, her ışık, kara cahili korkutur. Kişi, hakkından gelemeyeceği çabaları kötülemek eğilimindedir zaten; böylelerinin çoğunlukta olması da topluluğu kavranılmayacak küçüklüklere düşürür.

Bir kısım sözde ileriler de kasten bu soysuzlaşmayı desteklemektedirler. Günümüz sanatındaki soyutluk, anlamsızlık eğilimleri onların birçok yönlerden işlerine gelmektedir. Bir dünya görüşleri vardır bunların, öç duygusundan. Bir hazır düşüncenin kolaylığına bağlıdırlar hepsi; düşüneceklerine konuşurlar yalnız, araştıracaklarına bulunmuşları ceplerine indirirler. Ve yeni yetişen kuşakları yeni adına kolaya çağırarak, ileri

adına bilgisizliğe sürükleyerek kendileri gibi tembelleştirir, soysuzlaştırırlar ve durmadan birbirlerini alkışlayarak aralarında düğün dernek ederler.

Kıskançlık bir bakıma sevgisizlik de demektir. Manevi çöküntü çağlarında her toplulukta sevginin azaldığını biliyoruz. Oysa ki insanlar birbirlerini severlerse yardımlaşırlar, birbirlerini sayarlarsa birlikte çalışabilirler. Yüreklerinde yakınlık duygusu kuruyan kişiler de ancak nefret eder, düşman olur, karşılıklı tuzak kurarlar birbirlerine ve yapılanları kötüleyerek, kurulanları yerle bir ederek, yetişecekleri yok etmeye çalışarak günlerini gün ederler.

Ben hayranlık duygusunu da bir bakıma sevgiye bağlarım... İnsan kalbinin bu iki kaynağı birbirini yoğunlaştırır, seven kişi hayran olduğu için sever, hayran olan kişi de sevmeden edemez. Bir başarıyı, bir güzelliği görünce kalpleri çarpmayanlar, artık insanlığın geliştiği yerlerden uzaktadırlar. Bir başka yaratıktır böyleleri, bizim soyumuzdan değildir. Yıkıcı olabilirler, yırtıcı olabilirler, ama seven, hayran olan, yaratan kişiler olamazlar.

Batı uygarlığının temellerinde sevgi ilkesini görenler, Hıristiyanlığa bu yüzden büyük görevler yükleyenler hiç de haksız değildirler, sanıyorum. Çünkü sevgi, aktif ahlakın temelidir. Sevgi hayranlıktan kaynaklansa da onu aşar, insanı köşesinden alır, yaratıcılığa, savaşçılığa, iyilik, güzellik, doğruluk çabalarına doğru sürükler. Sevenler, birbirlerini sayarlar da, birbirlerine güvenirler de, birbirleriyle dayanışırlar da, bir büyük amaca ulaşmak için el ele, yürek yüreğe savaşırlar da... Sevebilen insan kötü olamaz; bir başarıyı, bir güzelliği kötüleyemez; bir kıskanç, bir tembel, bir bencil olamaz; yurttaşını, meslektaşını, iş arkadaşını yeremez. İyilik ilkesine el kaldıramaz seven insan, küçülemez,düşemez, aşağılara değin inemez. En ilkel içgüdülerimizden en soğuk, yıkıcı eğilimlerimizden koruyan odur bizi, seven insan yıkıcılığa yırtıcılığa asla düşemez...

Toplumumuzda gittikçe azıtan kıskançlık duygusunu çok tehlikeli görüyorum ben ve bu hastalığın sanıldığından çok derin sebepleri olduğuna inanıyorum.

BAĞIŞLAMAZLIK

Çevrenizdeki bireylerin kimini pırıl pırıl bulup toz kondurmasanız da kimini küçümsemelisiniz, kimini hor görmelisiniz, kiminden usanç tiksinti duymalısınız, kiminden iğrenmelisiniz. Yok öyle yapmıyorsanız, tümüyle gül gibi geçinip gidiyorsanız, size nasıl bir kişi olduğunuzu yazalım da, bana biraz olsun kızınız: Siz kendinizi pek mi beğeniyorsunuz; siz kendinize hiç mi kızmıyorsunuz; bugüne değin düzeltilecek onarılacak bir eksikliğiniz bir yanılgınız bir sürçmeniz olmadı mı sanıyorsunuz?

Hani ilk ağızda şöyle diyebilirsiniz: "Kişi kendini o denli beğenirse, çevresindekilerin, tanıdıklarının, tanımadıklarının küçük yanılgılarını yanlışlarını gözünde büyütür, olur olmaz kızar, küplere biner. İlk bakışta sizin dediğiniz daha doğru görünüyor; sonra nice kutsal betiklerde, usta yazarlarda kaç kez okudunuz. "İnsanları seviniz, onların yanılgılarını bağışlayınız, kötülüğü iyilikle karşılayınız."

Peki herkesi her yönüyle bağışlamak bir bakıma herkesi kendinden küçük görmek, kendini herkesten büyük görmek değil midir? Küçüktür, ne yaptığını, ne dediğini bilmez, bağışla; görgüsüzdür, önünü ardını gözetmez bağışla; bilisizdir, sağına, soluna usu ermez, bağışla; diye diye kişi kendini ne mene yüceltir. Atalarımız boyuna dememişler: "Bağışlamak, büyüklüğün ünündendir." Dahası, herkesi bağışlamak biraz olsun tanrısallık, insan üstünlük savında bulunmak değil midir?

Herkesi bağışlayan bir bakıma kendisinin de bağışlanacağı umudundadır; kendini düzeltme, onarma çabasından, uğraşmasından, yorgunluğundan kurtuluş sevincindedir. Çevrenizdekileri bağışlaya bağışlaya giderek kendiniz de onlara benzemiyor musunuz? Ben şimdi size benzemedim mi? Dobra dobra şunu yazmalıydım; "Siz en azından bağışladıklarınız denli kötüsünüz, iğrençsiniz." Bağışladığınız, hoş gördüğünüz her kişide biraz kendinizi buluyorsunuz; bağışladığınız her kişiyle biraz uyumlulaşı-

yorsunuz. Başkalarını bağışlayarak, hoş görerek kendi eksikliklerinizde, kendi yanılgılarınızda direnmek iznini kendinizden koparıyorsunuz.

Bilmem kaç yıl önce biri çıkmış "Dünya dönüyor" demiş, biri çıkmış şunu demiş, biri çıkmış bunu demiş; asmışlar, boynunu vurmuşlar, dilini kesmişler, elini kolunu bağlamışlar. Bilgeler, düşünürler bilimin ilerlemesi, gerçeğin bulunması doğrunun saptanması için şu kuralı koymuşlar: "Bağışlayınız" O gün için geçerli, tutarlı bir kural ki, bilimin bugünkü aşamasını ona borçluyuz, insan usunun bugünkü özgürlüğünü ona borçluyuz. Şu bağışlayıcılığa, şu hoşgörülüğe neler neler borçluyuz.

Kimi yalancının biridir, gülümseyeceksiniz; kimi aldatıcı, dolandırıcıdır, sırtını sıvazlamasanaz da bağışlayacaksınız. Olur mu? Olmaz. Yanlı anlamayın, "Vurun, kırın, öldürün." Demek istemiyorum. O yalancıysa yüz vermeyin, bu dolandırıcıysa yüzüne bakmayın, şu kötüyse yüzünüzü çevirin diyorum.

Bağışlamayarak, hoş görmeyerek bugünkü bilime, bugünkü gerçeğe saygı gösteriniz, evet, hoşgörü ile bağışlama ile kavuştuğumuz bilime, gerçeğe saygı gösteriniz.

Sonra kendinize de saygı gösteriniz: Kimini küçümseyerek, kimini hor görerek, kiminden tiksinerek, kiminden iğrenerek kendinizi bağışlamayın, kendinizi arıtın durutun, yontun.

Metin eloğlu, sanki "bağışlamazlık"a seslenmiş:

"Beni aç bırak evsiz urbasız bırak
Beni sensiz bırakma
Beni ne yap biliyor musun
Beni yont beni arıt beni ayıkla"

Sait Başaran,
Milliyet Sanat Dergisi, 7 Mayıs 1975

YÜREKLİLİK VE KORKU ÜZERİNE

"Yüreklilik yıldızlara, korku ise ölüme götürür insanları." Latin filozofu Seneca'nındır bu söz. Gerçekten korku, insanları olduğu kadar toplumları da ölüme götürür. Tüm kötülüklerin tüm bağnazlıkların, tüm haksızlıkların temelinde korku vardır. Korkak bir insanın insan gibi yaşama olanağı yoktur. Böyle bir kişi korkunun karanlığı ve çirkinliği içinde yaşayabilir ancak. Korkunun karanlığı ise, her türlü saçmalığı yaptırabilir ona. Donkişot gibi, düşman sandığı koyun sürülerine saldırtabilir ve yeldeğirmenlerine karşı savaş açtırabilir rahatça.

Erdem ve erdemsizliğin aşamaları olduğu gibi korkunun da türlü nedenleri vardır: Bilgisizlikten doğan, akılsızlıktan doğan, çıkarcılık düşüncesinden kaynaklanan korkular gibi...

Her yerde ve her çağda karşımıza çıkan kötülüklerin nedenlerini araştırınız, kökeninde korkunun bulunduğunu görürsünüz. Bazı hükümdarların sultanlıklarını yitirme korkusuyla ülkelerini yakıp yıktıklarına, bazı devlet adamlarının da kişisel çıkarları yüzünden soydaşlarını kırıp geçirdiklerine, toplumu ateşe verdiklerine tanık olursunuz. Düşünce özgürlüğü nedir bilmeyen, düşünceyi suçlayan ve cezalandıran eğilimler, bu tür korkudan doğmuştur daha çok. Böylesine korkular, bağnazca davranışlara yol açmıştır hep. Ateş, savaş ve kan getirmiştir yeryüzüne.

Soktares, tüm kötülüklerin kaynağında bilgisizliğin bulunduğunu söylemekle bağnazlığın da bilgisizlikten doğduğunu belirtmek istemiştir bir bakıma. Yüzyılımızdaki bağnazlık ise bilgisizlikten çok yararcılık ve çıkarcılık düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Gerçekten dinsel bağnazlığı kolayca bilgisizliğe bağlayabilirsiniz ama, siyasal ve kültürel bağnazlığı bilgisizliğe bağlayamazsınız kolay kolay.

...

Bilgisiz bir kişi biraz da anlayışsızca, kendi düşüncesinin en yetkin bir düşünce, kendi görüşünün en üstün bir görüş olduğunu sanır her zaman.

Kendisi gibi düşünmeyenleri durmadan kötüler ve bilmediği, öğrenemediği yeni düşünceleri karalamaya kalkışır. Çıkarlarını düşünen bir kişi ise, kendi yararı için başkalarına çamur atmaktan çekinmez. Çıkarına aykırı bulduğu düşünceleri suçlama yolunu tutar. Bu biçim davranışı, durumunu, yerini, ününü, görkem ve şatafatını yitirme korkusundan ve kuşkusundan ileri gelir. Bu korku ve kuşku ona her türlü kötülüğü yaptırabilir artık.

Korku, tıpkı öteki hastalıklar gibi bir hastalıktır. Bazı kişilerin karakterinden doğan ruhsal hastalıktır. Korkuyu önce imgeler insan, sonra da onun etkisi altında kalır. Sınava çıkan bir öğrencinin karın sancısına tutulması, iyi yanıt veremeyeceği korkusundandır. Uyku tutmayacağı korkusu içinde olan bir insan, kolay kolay uyuyamaz. Yediği yemekleri sindiremeyeceğinden korkan bir kişi de onları sindiremez.

Korkunun hemen arkasından öfke ve kızgınlık gelir. Korkan insan, kızar ve öfkelenir kolayca. "Korku ile öfke arasında bir adımlık uzaklık vardır." çünkü. Öfke ve kızgınlığın başlıca nedeni korkudur çoğu zaman. Gerek öfkelenmek, gerekse kızmak erdemsiz kişilere özgü davranışlardır. Bu erdemsizlikten, bu hastalıktan zamanla kurtulabilir insan. Eğer isterse elde edemeyeceği şey, dilerse başaramayacağı güçlük yoktur insanoğlunun. Kimi vakit güçlükler kendiliğinden kalkabilir ortadan. Ünlü masalda belirtildiği gibi, zaman her şeyi çözüme ulaştırabilir: Hani insanlar deveyi gördüklerinde ödleri kopmuş önceleri. O kocaman gövdeden, upuzun boyundan korkuya kapılmışlar, kaçmışlar bu korkunç yaratıktan. Gel zaman, git zaman bakmışlar ki hiçbir kötülük yok, kimselerle de zararı dokunmuyor. Yaklaşmışlar yanına. Kızmadığını görünce de, boynuna yular takıp, sırtına binmişler hayvancağızın.

Korku, kuşku ve kaygı, çoğu kez karamsarlık yaratır düşüncelere. Karamsarlık, kişiyi anlamsız ve mantıksız davranışlara sürükler. Bir bardak suda fırtına koparan, pireyi deve yapan kişiler hep korkunun karamsarlığı içine düşmüş kişilerdir. Korkudan dili iki karış dışarı çıkan tilkinin sözleri

ilginçtir bu konuda. Soluk soluğa koşan tilkiye birisi, "bu kadar kuşkuya kapılmasının nedenini" sormuş, tilki, "Deveyi angaryaya tuttuklarını duydum, onun için koşuyorum." Diye yanıt vermiş. "A sersem demişler, devenin seninle ne ilişiği ve senin onunla ne benzerliğin var?" "Susun" demiş tilki, "Eğer kıskanç kişiler bu devedir derler de ben yakalanırsam, kim kurtarır beni onların elinden?

Korku bir hastalık olduğu kadar bir erdemsizliktir de. Ama korkunun karşıtı olan yürekliliği de ataklıktan ayırmak gereklidir. Yüreklilik akıllı bir adamın korkusuzluğudur ve erdemlerin başında yer alır. Ataklıksa akılsızın atılganlığıdır, kendini bilmemezliktir. Yüreklilik, bir insanın kendinde bulduğu güven duygusudur. Ataklı, kendini bilmeyen, içinde bulunduğu durumu anlamayan kişinin korkusuzca davranışıdır. Kendine güvenmeyen bir insanın içsel bunalımıdır.

Çok eski zamanlardan beri insanlar, korkunun bunalımlara neden olduğunu, sorunları içinden çıkılmaz bir duruma getirdiğini bilmektedirler. Yüzyıllarca önce Epiktetos bile görmüş ve göstermiştir bu gerçeği. "Yoksulluktan, tutsaklıktan, sürgünden ve ölümden korkmamalıdır. Yalnız korkudan korkmalıdır." diye öğüt vermiştir soydaşlarına. "Korkudan daha korkunç bir şey olmadığını" bildiği için bu yargıya varmıştır Epiktetos.

Korku yeryüzünde büyük olaylara neden olmuş, büyük sıkıntılara yol açmıştır. Korkunun yarattığı yıkımlar üzerine öyküler yazılmıştır. Bu öykülerin en ünlülerinden biri şudur: Çöl ortasında bir kervan ağır ağır ilerlemektedir. Ters yönden de veba gelmektedir hızlı hızlı. Kervancıbaşı, "Nereye böyle?" diye sorar vebaya. "Bağdat"a, gidiyorum, beş bin kişinin canını alacağım." diye yanıt verir veba... Bir süre sonra dönüş yolunda yeniden karşılaşırlar. Kervancıbaşı vebaya "Sen bana yalan söyledin." der. "Duyduğuma göre beş bin kişinin değil, elli bin kişinin canını almışsın." Ant içerim ki diye karşılık verir veba "Beş binden bir tek fazla can almış değilim. Ötekiler korkularından öldüler."

Korkusuz yaşamak... Korkunun tutsağı olmadan ayakta durmak ne güzel şey, Ve de ne büyük bir erdem. Böylesine bir erdem insanı düşünce özgürlüğüne de ulaştırır ayrıca. Her türlü düşünceyi hoşgörü ile karşılama erdemine götürür. Bilindiği gibi özgürlük de, hoşgörü ve yüreklilik gibi bir erdemdir. Erdemlerin en üstün olanıdır. Unutulmasın ki eski çağlardan beri insanoğlunun uğruna savaş verdiği en yüksek politik değer, yalnız ve yalnız özgürlük olmuştur. Ama özgürlük, korkudan uzak yaşayan insanları ve toplumları mutlu yapabilmiştir bugüne dek. Korkunun egemen olduğu toplumlar ise özgürlükten ve hoşgörüden yoksun kalmışlardır. Bu nedenle de mutsuz olmuşlar, mutsuz yaşamışlardır.

Cevdet Yalçın

KORKUYU YENDİĞİMİZ GÜN

Dokusu bulunduğumuz ortam, bizleri korku mayası ile yoğurmuştur. Niteliği hangi şekle sokulursa sokulsun bu aynı korku, daha beşikten itibaren insanlarımızın yetişmesinde bir tür harç işini görür. Bizler için korku asıldır, yaşamlarımız korku ve korkutucu kavramları ve duygularıyla donatılmıştır. Daha gözlerimizi açıp da söylenenleri yarım yamalak anlar olmaya başladığımız an'dan itibaren bizleri dehşet saçan sloganlar bekler: "Öcü gelecek, seni yiyecek." "Uslu dur, yoksa gözlerini oyarım." "Kulaklarını keserim." "Öldürürüm seni rahat dur." "Allah kahretsin seni", "Allah senin canını alsın." ve ilah... Bunlar bizim daha çocuklukta tanık olduğumuz tehdit örneklerindendir. Yeryüzünün başka hangi ülkesinde çocuk böylesine tüyler ürpertici bir dil ile yetişir diye düşünmek gerek, korku duygusuna ve alışkanlığına biz işte bu tür sözlerle gireriz. Bütün bir ömür boyunca bizi peşimizden izleyecek olan korku musibetini adeta gözle görür, elle tutar durumlara düşeriz ve bu korku bizim varlığımızın bir parçası olur. Bir zamanlar Hobbes'un dediği gibi korku ve biz,

yapışık kardeşler gibiyizdir. Babamızdan korkarız, anamızdan korkarız, onlardan korkmasak da okuldan korkarız, öğretmenden korkarız, patrondan, daire amirinden, polisten, jandarmadan, hükümetten, devletten ve nihayet Tanrı'dan, evet çevrili bulunduğumuz ve ilişki kurduğumuz ne varsa her şeyden korkarız. Çocuklarımızı yetiştiren bizler ve bizleri yetiştiren ana baba'lar korkunun faziletine inandırılmış kuşakların ürününden başka bir şey değildir. Oysa ki bütün bu kendilerinden korktuklarımızın korkulacak değil sevilecek ve sevgi yolu ile sayılacak varlıklar ve değerler olması gerektiğini bilmeyiz ve düşünmeyiz. Korku ruhumuzun ta içlerindedir. Bizi manen güçsüz kılmış, aşağılık duyguları içerisinde dondurmuştur. Korktuğumuz oranda küçülür, basitleşir, dalkavuklaşır ve uygar cesaretten yoksun kalırız. Her şeye evet der, her haksızlığa göz yumar ve her olmayacak emre boyun eğeriz. Korku'nun yüzyıllar boyunca içimizde yarattığı bilinçsiz itaat alışkanlığı; bizi, kendi kendimizle yabancılaştırmıştır, farklı kişiliklere sokmuştur. Dış görünüşümüz itibariyle azametli, gururlu, bazen kibirli ama ne yazık ki iç dünyamızda ve başkalarıyla olan ilişkilerimizde ezik haysiyetsizliğe varan ve küçülmeye yaklaşık bir eğiliş ve evetçilikle itaatli olmuşuzdur. Kendimize özgü fikirleri ve görüşleri açıklayamayacak kadar ölçüsüz bir boyun eğmişlikle "eğiliriz" kendimizden üstün gördüklerimize.

Bu korku bizleri, kendi benliğine güven ve saygı beslemeyen zavallı birer yaratık haline sokmuştur. Korku'nun yarattığı aşağılık duygusu nedeniyle her türlü kötülüğü ve ilkelliği ilk fırsat ve ilk vesile oluştuğunda yapmaya hazırızdır. Alışık olduğumuz boyun eğme havası içerisinde kendimizden üstün saydığımız her şeyi ilahlaştırırız, öğretmen, müdür, bakan ya da devlet başkanı ve nihayet devletin kendisi, korkutucu ilah kertesindedir bizler için. İster keyfi, ister haklı, isterse haksız nitelikteki bütün devlet işlemleri ve eylemleri ya da devlet adına davranan kişilerin emirleri ve sözleri, yüz yıllar boyunca sanki Tanrı emirleri gibi görünmüştür bizlere. Atatürk bu zihniyeti bir hayli değiştirmiştir ve milleti kendi egemenliğinin kendi iradesinin sahibi kılarak, yani halkı bizzat devlet yap-

maya çalışarak, devlet denilen kuruluşu kişi gözünde umacı olmaktan çıkarma yollarını denemiştir.

Korku bizim kişiliğimizi, etrafımızdakilere mutsuzluk kaynağı olacak niteliğe de sokmaktan geri kalmamıştır. Korku ile hal hamur olmuş, bilinçaltında korku yatan, korku yüzünden kendi kendisine saygı duygusunu yitirmiş nicelerimiz, dışarda amirlerine, patronlarına ve şeflerine hangi oranda baş sallayıcı ve "evet efendim"ci iseler, kendi çevrelerindekilere, aynı çatı altında yaşadığı kendi yakınlarına karşı o kadar zalim, o kadar müstebit, o kadar kabadayı ve özellikle başında bulundukları ailenin zayıf ve naçiz kişilerine karşı o kadar gaddardırlar. Toplum içindeki değersizliklerinin bilincine ne kerte varırlarsa, bunun acısını, içine kapalı bulundukları kendi basit dünyalarında kendi malı ve kölesi saydıkları insanlardan (ve özellikle karılarından, çocuklarından, hizmetçilerinden) çıkarmaya çalışırlar. Korku nedeniyle bu kerteye inmiş kişilerden asil fikirler ve fazilet davranışları beklemek boştur.

Korku denilen şey çeşitli bütün kötülükleri ve insanı küçültücü yönleri yanında bir de hoşgörü yoksunluğu yaratmak bakımından sakıncalıdır. Bir yazar: "Bağnazlık (ve hoşgörü yoksunluğu) daima korkunun oluşum şeklidir. Kişiler korktukları şeylerden nefret ederler. Ve nefret ise korkunun oluştuğu ortamı vahşileştirir ve yırtıcı kılar." diyor. Fikirlerde ve düşüncelerde hoşgörü yoksunluğunun nedenlerinde korku yarattığını sosyoloji ve psikoloji ilimleri ortaya vurmuştur. Bütün sorun bu gerçeği kabul edebilmekdir. Bunu kabul edebildiğimiz an pek çok güçlükleri çözümlemek kolaylaştıracaktır. Korkudan uzak kalabildiğimiz ve korkutucu diyebildiklerimizi sevgi ve şefkat kaynağı olarak görebildiğimiz an dürüst, adil ve başkalarının farklı görüşlerine ve inançlarına katlanır insanlar olmamız mümkündür.

Batı eğitim sisteminden korku denilen şey çoktan çıkarılmıştır. Batılı insan korkutucu Tanrı fikrinden de kurtarılmıştır. Tanrı korkutan değil, sadece sevgi, sonsuz sevgi bağışlayan, kötülükleri kötülükle değil sevgi ile

karşılayan bir varlık olarak oluşturulmuştur. Bundan dolayıdır uygar insan hoşgörülüdür, farklı görüştekilere ve farklı inançtakilere karşı düşmanlık değil kardeşlik besler.

Korkunun ve dolayısıyla hoşgörü yoksunluğunun bir gün gelip mutlaka yok olacağına inanmış yazar ve düşünürler çoktur. "Bir gün gelecek, diyor Van Loon, hoşgörü kişilerde temel unsur olacak ve hoşgörü yoksunluğu ise sadece bir masal... Tıpkı bir zamanlar suçsuz kölelerin öldürülmeleri, tıpkı dul kadınların yakılmaları ve tıpkı basmakalıp kitaplara körü körüne tapma ve uyma olayları gibi hoşgörü yoksunluğu da bir gün gelip masal olacak. O günün gelmesi belki bin yıl alacak, fakat o gün mutlaka gelecek. Ve bu, insanlık tarihinin henüz kaydetmediği bir olayın, yani kişinin kendi içindeki korkuyu yenmesi sonucu olacaktır.

İlhan Arsel

KENDİMDE SİZİ GÖRMEK

Kimim ben? Kendime bu soruyu sorduğumda ne diyeceğimi şaşırıyorum. Tek sözle "İnsanım." demek yetmiyor. Çünkü insan olmanın gerektirdiği sorumluluklar önemli. Yaşım kırkı aşmış boşluğumu gideremedimişim. Sanırım şöyle desem daha iyi olur: Gereğince olgunlaştıramamışım kendimi. Düşünüyorum da nice eksiklerim çıkıyor. Kimi günler bencilliğim ağır basmakta, kimi günler duygularım. Öyleyse nereden geliyor bunca eksikliklerim? Düşüncemle usumu yenmek isteyenlerin kurnazlıkları bir yerlerimi karartarak böyle yapmış beni. Gene de kişisel çabalarla kabalıklarımın yontulduğu yerler çok. Ama yeterli bulmuyorum bunu. Tez kızıyorum. Kimi kere az önce verdiğim yargı az sonra yanlış çıkıyor. Ya küçücük olaylar karşısında gün boyu erincimin yitmesine ne denir? Kendimi haklı buluyorum çoğunlukla. İşte o zamanlar hiç kimseyle konuşmak gelmiyor özümden. Bir başıma kalıyorum. Derken o da sıkıyor beni. Böyle anlarda duvar köşelerindeki kımıltısız duran böceklerle aramda ne ayrım olabilir? İçinizde düşünenleriniz bunun doğru olmadığını söyleyecekler.

Bunu ben de biliyorum. Öyle olmanın ne kendime ne de topluma yarar sağlamayacağı besbelli. Neylersiniz kimi şeyleri bilmek yetmiyor. Evet, bu çıkmazlıktan kendimi kurtarmak için neler çektiğimi de biliyorum. Kimi kere ellerime, ayaklarıma saplanıyor gözlerim. "Bu ben miyim?" diyorum. Nereye baksam sorular, noktalar... Deli desem değilim. Öyleyse nedir ve dolaşıklık? Bir yerlere doğru kaçıp gitmeliyim. Ama nereye? Bunu bildiğim yok. Kaçış, bir yerde yiğitlik, bir yerde korkaklık sayılıyor.

Canım çay istiyor. Ne ki bu istek çayı sevdiğimden değil. Sanki çay içince az önceki kendimden kurtulacağım. Çay geliyor, içiyorum. Gene aynıyım. Gözlerim camlarda ne arıyor bilmem ki. Dağlar sessiz. Mavilerle, yeşillerle gelen bir tutam sevinç. O da doyurmuyor beni. Ne edeceğim şimdi. Hiç... Bir elim cebimde. Kendiliğinden evin anahtarını yakalamış. Öbür elim ceketimin düğmesinde. Üstelik oturmaktan da sıkılıyorum. Ayağa yekinsem gene sıkılacağım. Nerede kaldı geçmiş yıllardaki emeklerim?

Kurtulmak kurtarmak gerek. böyle boşluklar çıtır çıtır kemiriyor adamı. Üstelik yiyicilerle yalancıların toplumdaki etkinliği de büyüyor. Az önce boşluğumdan söz ettim. Bunca gördüğü kötü eğitimin, ailemin, içinde yaşadığım kalabalığın baskıları var. Ben bunları kıracak güçte miyim? Biliyorum ki o güç var bende. Oysa özdeksel sorunların ağır yükü iyice binmiş sırtıma. Sanırım böyle olmanın nedenlerinden en önemlisi bu. Boşluğa düşmekle, duvar köşelerinde sessiz duran böceklere dönmekle ne sağlanır? Yavaş yavaş kurtulmanın eşiğine geldim işte. Beni, anladım. Bozukluk toplum değirmenin taşıyla çarkında. Daha önemlisi taşla çarkı döndüren arkında denilebilir. Arktan gelen suyun yarısından çoğunu kesmişler . Kendi suyumuzu özel değirmenlerine çevirip keseyi dolduruyorlar. Biz de oturup su bekliyoruz. Çok bekledik doğrusu. Beklemekle olmuyor ki. "Değirmenimizi durduramazsınız!" diyecek gücü kendimizde görmedikçe o taş öyle duracak, buğdayımız un olmayacaktır.

İlkin "ben", diyordum. Şimdi "biz", diyorum. Diyeceğim ya, neden demeyeyim. Bu benim uygarlık görevim. Bu görevi yerine getireceğim. Suyu kesen yiyici kişi de ne olduğunu öğrensin. Bizim göbeğimiz küçük, onla-

rınki de küçülsün biraz. Bizim değirmene gelsinler. "Birlikte çalışalım, birlikte gönenelim. " desinler.

Şimdiye dek boşta bırakmışlar bizi. Bir yerde çoğunluk dikenler üstünde sıçrasın, öbür yerde azınlık dansedip gül koklasın. Öyle iş yok. Şimdiyecek olmuşsa bundan böyle olmayacaktır. Bunlar kim yahu? Bunlar bizim dostlarımız, yakınlarımız, vatandaşlarımız, insanlarımız değil mi? En kötüsü de onlardan yana çıkınca suçlu biz oluyoruz. Gayrı bir direnme dönemecindeyiz. boşta kalmakla ne büyük yitiklere uğruyoruz. Çıkarlarını sevgiyi bulandırmakta buluyorlar. Gelgelelim durultacağız biz bunu. Yolumuz yolsuz yerlerden geçecek. Hem de kötümserliğe düşmeden. Kendimize nice güvenirsek yaşam öylesine güzelleşecek. Yeter ki bu sevgi göğüste büngüldesin.

İnsan yazarken bazı deyişleri kendiliğinden anımsıyor. İşte size kafamdan gelip geçen PABLO Neruda'nın yazdığı Ülkü Tamer'in Türkçeleştirdiği şu dizeleri aktarayım. Aktarayım da üzerinde düşünülsün.

Bilmiyorduk sizin olduğunu her şeyin,
Bardakların iskemlelerin.
Yatakların, aynaların sizin
Sizin olduğunu, denizin şarabın gökyüzünün.

Biz bugün her şeyin kimlerin olduğunu anlamaya durduk. Anlamayanlarımız da anlayacaklar. Anlatacağız. Değirmenin suyu gelecek. Taş dönecek, buğday un olacak. Yoksa şu gökyüzü altında uyuşup kalarak yanmanın bir anlamı yok. Önemli olan bu anlamsızlığı anlamak... Ağlamakla olmaz bunlar. Hele ağıtlar, acılı türkülerle hiç olmaz . Yüreğin göğünde yağmur sunucu bulutlar dolaşıyorsa, ellerimiz yaşam güneşini çekiyorsa siz ona bakın. Onca ayrılıkları yok edici girişimler yaygınlaştıkça kendi kendimiz, "İNSAN OLDUK " diyebiliriz. Çağımızın özgür, barışçı, özgeci, sevecen insanı...

Şevket Yücel

O YILLAR

Ne güzelmiş o yıllar! O günümüzde yirmili otuzlu yaşların, daha kırklı, ellili yaşların uzayıp gittiği pembe yıllar. Bitmeyecekmiş gibi gelen kocaman bir ömür vardır önünüzde. Yapılacak işler, okşanacak sevgililer, kurulacak yapılar, yaratılacak yapıtlar, her şey daha önünüzdedir. Nedense erken bir ölüm usa gelmese de altmış, yetmiş, seksen yaşlara sanki kesinkes gidilecekmiş gibi bir duyguyla, bir düşünceyle değerlendirme yapılır o genç yaşlarda.

Yahya Kemal'in

"Varmadan menzile bir yerde ölür."

dizesi o yaşlarda masal gibi gelir insana. Oysa bir trafik kazası; bir serseri kurşun, beklenmedik bir hastalık, gençken, çocukken bile insanın hakkından gelmeye yeter artar bile. Olsun, yine, de insan yetmişlere, seksenlere nişan alarak yaşar durur ve önündeki bir sürü yaşanacak yılların umutları, düşleri ile renklenen uzun bir ömür yolunun görüntüsü yürekleri doldurur. Ama gün gelip insan kırk çizgisini aşarak ellilere altmışlara merdiven dayadı mı, ayakları suya ermeye başlar. Yirmiye gelmeden önce önüne kolaylıkla yığdığı nice on yılları, bu kez aynı kolaylıkla yığamaz olur. Örneğin ellilerde iken, altmışlar, yetmişler dese bile, seksenler doksanlar, yüzler diyemez olur. Neden mi? Çünkü yaşam deneyi, ona, insanların en az yüzde ellisinin elli, yüzde yetmişinin altmış, yüzde seksen, seksen beşinin yetmiş, yüzde seksen beş, doksanının ise doksan yaşına gelmeden öldüklerini göstermiştir. Seksen çizgisini aşanlar ise binde on binlerde gösterebilecek denli az olabilir. Öyle ise iyimser bir gözle bile herkes için büyük bir olasılıkla ömür yetmiş seksen yaşları arasında bir yerde pusu kurmuş beklemektedir denilebilir. Ve bu, pek de yanlış sayılmaz. Doksanlar yüzler ise yüz binlerle milyonlarla paydalanabilen yaşlardır. Onca mutlu kişelerden olacağını ummak ise, bugünkü kentsel koşullar, yaşayış biçimleri içinde, düşten bile öte bir şey olmaz mı? Öyley-

se olağan koşullar içinde ölüme on yirmi yıl bir uzaklıkta bulunan kimseler için biraz ağız tadı, biraz esenlik kalmışsa, yaşamın tadını çıkarmaktan, doğaya dönük gören gözlerle "bir özge temaşa " içinde bulunmaktan daha doğal, daha insanca bir şey olabilir mi? Az rastlanır bir olasılıkla seksenlere doksanlara erişilse bile, insanın alma, duyma, algılama gücü de artık azalmış olacağından kırkların, ellilerin altmışların değerini iyi bilelim dostlarım! Bu yüce gerçekler karşısında bitip tükenmeyen, insanlık var oldukça tükenmeyecek de olan kavgaların, gürültülerin akıntısına kapılıp da, bir boşluktan başka bir sonsuzluğa sürüklenmeyelim. Bencilce bir düşünce mi bu? Belki biraz öyle! Ama ellilere, altmışlara dek çalışıp çabalayarak yakınlarına, topluma, insanlığa elinden geldiğince bir şeyler vermiş olan insanlara da, göçüp gitmeden önce bu denli bir bencillik çok görülmemeli: Yahya Kemal'in:

"Bir tel kopar, ahenk ebediyyen kesilir."

dediği gibi, değişmeyen, değişmeyecek olan acı gerçek de bu.

M. Salihoğlu

SON KONUĞUMA MEKTUP

Uykumdayken, kancıkçasına baskın verme! Gelince de, saygısız konuklar gibi oturup, yerleşip, şişinip çöreklenme! Seni bir müzmin tedirginlik olarak derime yapışmış, canıma sıvışmış olarak kendimde duymayayım.

Düşün ki ben seni, varlığımın bilincine vardığımdan beri beklemekteyim. Bunca zamandır beklenen bir konuğa yaraşır bir saygınlıkla gel! Sana olan saygımı yititirtme bana.

Gürültülü patırtılı gelme! Kimseler duymasın geldiğini. Bir sen bil, bir de ben bileyim, yeter. Gelişin, herkesleri ayağa kaldırmasın. Tam bana

göre, bana uyan bir davranışla gel. Sessiz sessiz sürdürdüğüm bunca yıllık yaşamıma yaraşacağı üzere suskun, susuk gel! Çünkü benim için geleceksin, beni almaya geleceksin, başkalarını tedirgin etmeye değil.

Uykumda birden bastırma ki, bunca yıldan beri gelişini gözlediğim en gerçek ve en son konuğuma göstermem gereken bir eksikliğim olmasın. Saygıyla ayağa kalkıp seni buyur edeyim. Almak istediğini, sana onurla kendim sunarak vereyim.

Bir yaşam boyu çektiklerimi az bulup, bana bir de sen çektirmeye kalkma! Her ne çektimse hepsine güler yüzle katlandım, onları salt kendim bildim. Üzüntülerimi kendime sakladım, sevinçlerimi el'le bölüştüm. Sonumda böyle olsun isterim. Bilirim, güçlüsün. Kimselere eğilmemiş başım, senin önünde eğilebilir; ama bunu bana yaptırtma!! Bana yaşamımı yadsıtıp, sonunda beni kendimden utandırtma! Senin amansızlığından böyle bir yiğitlik bekliyorum, bana önünde baş eğdirtme! Güler yüzle gel, gülümseyerek karşılayayım seni...

Dimdik yaşadım, sen de beni dimdik kucakla, al götür. Pusu kurma, arkadan vurma. Ayakta karşılaşalım soylucasına... Öyle çelebicesine gel ki, seninle gitmek için istekleneyim. Senin gelişinle ikimizin birden gidişi bir olsun. Şimdi var, şimdi yok olalım. Bekletme beni. Elini çabuk tut. Her şey birdenbire olup bitsin.

Sen öyle bir kesin gerçeksin ki, sana yalan da söylenemez. Bütün yaşamımda çağdaşlarımdan hiçbirini kıskanmadığımı bilirsin; iyi yürekliliğimden değil, hiçbirini kendimden büyük görmediğimden... Yine bilirsin, yaptıklarımla da, yapmayı tasarlayıp dahaca yapamadıklarımla da böbürlenirim. Bana verdiğin mühlet içinde, tasarladıklarımı yapamadımsa, evet, suç kimsenin değil, benim... Bu ceza yeter bana; çünkü acısını duyanlar için cezaların en ağırıdır.

Herkes gibi ben de seninle ilk ve son olarak yalnız bir kez karşılaşacağım. Bu karşılaşmamız, nerede ne zaman, nasıl olsun diye, zaman zaman çok değişik istekler geçirdim içimden. Kahraman olmak istediğim dönem-

lerim oldu. Kahramanlar ilk savaşlarında ölmeyen, son savaşlarından da sağ çıkmayanlardır. Seninle son savaşımda karşılaşmayı istedim bir zamanlar. Savaşın, yaşam boyu sürdüğünü, yaşadıkça sonu olmadığını bilmiyordum. sonsuzca süren bu savaşımın öyle bir güzel gel ki, sana gülümseyerek elimi uzatıp, "Merhaba!" diyebileyim.

Bir zamanlar da, uzun uzun yaşayıp bitkiselliğe dönüşmeyi, bitkisel yaşamın da gelişini bile bilmemeyi istedim. Şimdiyse, ne kahramanlık gösterisinde, ne bitkisel bitikliğinde gelmeni istiyorum. Dilersen, en beklemediğimi sandığın zaman gel. Beni hiç şaşırtamayacaksın, çünkü hep aklımdasın, beynimde bir kıymık gibi... Korkmadan bekliyorum, gel!

Nice yaşadımsa, seninle başbaşa, dişdişe dövüştüm. Pek çok kez yendiğim de, yenildiğim de oldu. Canım ki, en kutsal olan her şeyim benim, onu elbet bana yakıştığı gibi ayakta, saygıyla, yiğitçe vermek isterim: teslim olmadan... Bir armağan gibi vermek canımı! Sen de, yeniğin kalemini–ki o kalem hep kılıçtı– teslim alırken iki elinle başının üstüne saygıyla kaldırarak al beni! Lekesiz, arı–duru, yaşamı süresince hep kendi kendini arıtan bir cana saygılı ol, benim sana saygılı olduğum gibi. Kimselere demedim, sen de kendine of dedirtme bana.

Ne kahramanlıkta, ne bitkisellikte, işte şimdi olduğum gibi bir sıra, elimde kalem, önümde kâğıtla daktilom, böyle bir zamanımda gel! İstersen gece, istersen gündüz, istersen yazın, istersen kışın gel; kapım da yüreğim de her zaman açık sana! Yeter ki, kendi gözümde kendimi küçültme bana, kimseden su istetme, yardım diletme bana... Seninle yiğitçesine dövüşmedim mi? Bunları istemeyi haketmedim mi? Bana ille de of dedirteceksen, hiç olmazsa bunu ikimizden başkası duymasın.

Bunca yıl durmaksızın karşı karşıya savaşmış iki savaşçıyız. Üstelik benim savaşım, seninkinden çok daha yüceydi. Çünkü sen, sonunda nasıl olsa utkunun senden yana olacağını biliyordun. Oysa ben, sonunda nasıl olsa yenik düşeceğimi biliyordum. Yenileceğimi bile bile, ama hiç yenilmeyecekmişim gibi, beni yenecek olanın üstüne üstüne varmadım mı? Bir an

olsun korktum mu, ya da kaçmayı düşündü mü? Birazcık daha yaşayabilmek için, birazcık daha iyi yaşayabilmek için bunca güzelim bu yeryüzü uğruna bile, sana azıcık ödün verdim mi?

Yaşamayı hak etmeye çalıştığım gibi, ölümü de haketmek istiyorum. Bu hakkı bana tanı! Çünkü, bu sonsuz güzellikler açan güzelim dünyaya, ben de gücümce güzellikler katmaya çalıştım. Bir güzel ad, atlasta görünmeyecek denli küçük diye yok sayılabilir mi? Benim katkım da atlasta görünmeyecek denli küçük diye yok sayılabilir mi? Benim katkım da atlasta görünemeyecek denli küçücük olsa da , var.

Ne mi yaptım? Ortaçağ simyacıları taşı altına çeviremedi. Ama ben bir simyacıyım, göz yaşlarımı gülmeceye çevirerek sundum.

Saygıyla gel, bekliyorum. 9 Haziran 1974

Aziz Nesin

SANAT, BİREY, TOPLUM

Sanatçının Görevi

Şiir

Roman

Öykü

Tiyatro

SANCILAR

Biz, sanatçıları, çevrelerini anlatmak için kullandıkları malzemeye göre ayırıyoruz. Kendini seslerle anlatana müzikçi, renkler kullanana ressam, kelimelerle iş görene şair diyoruz. Ama bu, sadece dış görünüşe bakarak yapılan bir ayırmadır. Gerçekte sanatçının kendini anlatmak için kullandığı malzeme, önemce sonra gelir. Bir sanatçı, yalnız bir şair, bir müzikçi, bir ressam değildir, bunların hepsidir. Onun ruhunda çeşitli sanatçılar toplanmıştır. Sanatçının eseri, bütün bunların işbirliğinden doğar. Onun her bir düşüncesinde, içindeki sanatçılardan birinin payı vardır. Bu düşüncelerden birini, o sanatçılardan biri, öbürünü başka bir anlatmıştır ve hepsi de, kendilerince en uygun olan dili seçmişlerdir. Ayırma ancak bunda vardır.

Albert Schweitzer, Milliyet Sanat, 24 Ocak 1975

SANAT ÜZERİNE NOTLAR

İnsanlıkla birlikte başlar sanat tarihi. Nicedir sanat izleri ve görüntüleri ile aranır oldu ilk insanın varlığı. Kimdi bu ilk sanatçı, neden bir gereksinme duymuştu bu uğraşa? İnsanlık, sanat yapıtlarını, yanlızlık duygusuna mı, tapınmaya mı borçlu? Yoksa doğanın verimliliğine öykünmek mi neden oldu ilk sanat yapıtına. "İçimizdeki ateşi Tanrılar mı yaktı Euryale/Yoksa o ateşi biz mi Tanrılaştırdık?"der Virgilius.

Kimi gerçekler vardır, içimizin değişmez uğultusudur, ki en az bildik gelir bizlere. Sanatçı da, yaşamın değişmez gerçeklerini, anlamını tutkuyla yoğurup, anlaşabilecek bir dile çevirendir bir bakıma.

"Sesi verin siz bana. Herkesin çaldığı teli
Çalıp yarı seslere, ordan pese ineyim."

Sanat, gerçeği tasarlar, kimi kez tümüyle kucaklar, en azından araştırır. Şöyle ardından dolanıp, görünmeyen yüzüne de bakmaya çabalar, bildiklerinin. Oysa, "gerçekte, bizim olan hiçbir şeydir," diyor Cicero. Bin bir nedenle gerçekten sapmalar, yaşamı doğa'ya öylesine yabancı kıldı ki, yitirdiklerimizin neler olduğunu aranıyor, çelişme, çatışma ve yoksunluğumuza mantıklı müthiş nedenler uydurup duruyoruz. İçimizde ya da dışımızdaki gerçeklerin üzerini kaplayan tozu, küfü süpürüp atar sanat.

"Başımızdan bir şarkıdır yükselir
Belleğimizin yok olduğu an
Kanımızın şarkısıdır duyulan
Ki uzak bir musiki gibi gelir."

P. Verlaine

"Bilinçaltı konusunda bana bir şeyler öğreten tek insandır Dostoievsky," diye yazar Nietzsche. Freud de sanatçıların, bilim için daha açılmamış nice kaynaklardan yararlandıklarını ileri sürüyordu.

Schopenhauer, "Büyük sanatçı, bir bir denemeden sonra, yarattığı yapıtın karşısına geçip, doğaya (Senin söylemek istediğin işte budur.) diyebilendir." sözleriyle tanımlarsa da, sanatçılar ve yapıtları derinliğine incelenecek olursa, sanatın ilkesi, salt doğa gerçeklerini dile getirmek olmasa gerek. Baudelarie'e göre, şiirin ilkesi "İnsanın üstün bir güzelliği özlemesidir. Bu ilke bir coşkunlukta, bir ruh taşkınlığında kendini gösterir. Bu coşkunluk, aklın yoğurduğu gerçeğin dışındadır." Mektuplarından birinde, "Ben, fantastik olanın başladığı yere dek uzayan gerçeğin sınırlarına ulaşmaktan çılgınca tat alırım." diye yazar Dostoievsky. Bilinmedik her çağrışımla gelebilen düşlerde, olağanın sınırlarını zorlamak tutkusu, kimi yapıtların nedeni olmuştur. A Gide, "En güzel şeyler, bize, çılgınlığın fısıldadığı ve aklın yadırdığıdır." Diyor Günlük'ünde.. Kimi sanatçı, duyum yetersizliklerimiz nedeniyle, ancak iç sezgilerimizin dokunuştuğu kimi gerçek olguları, büyüteç altında görünür kılma çabasındadır. "Dünya, istediğin bu değil midir senin?" diye sorar bir dizesinde Rilke, "İçimizde

görünmeden oluvermek." J. Joyce da şöyle bir tanım yapıyor, "Katışık topraktan ve onun doğurduğundan, ruhumuzun zindan kapıları olan sesten ve biçimden ve renkten yavaş yavaş, alçakgönüllülükle, sebatla, anladığımız güzelliğin bir imgesini dile getirmeye, yeniden yoğurmaya çalışmak, sanat budur."

Sanatçı, çeşitli nedenlerle çevresiyle çatışmaya girdikçe, yeni bir dünya görüşü, yaşama biçimi ortaya koyduğu ve savunduğu sanatında sığınak bulur, yepyeni bir güç kazanabilir. G. Flaubert'in "Yaşam içine katılabilmenin tek yolu, ondan kaçmaktır:" tümcesinden anlaşılması gereken de budur. Sanat, yüreklendirici, güçlendirici bir öğe olmuştur toplumlar için. Marcel Liebman'ın anlattığına göre, Rus devriminin en civcivli ve bunalımlı günlerinde, "toplantı halindeki işçilerle askerler, konuşmalarıyla tartışmalarını yarıda keserek" sanat üzerine verilen herhangi bir konferansı kendilerinden geçercesine dinlerlermiş. Ve gene o günlerde opera, konser, bale salonları dolup dolup boşalmaktaymış. Bir başka gerçekçi yazar, Ernest Fischer, "Toplum sanatı ciddiye alır." diyor. "Örneğin Moskova'da, genç işçilerle Yessenin, Blok, Mayakovski, Yevtusenko, Voznessenski üstüne tartıştım, kafalarına, anlayışlarına hayran kaldım. " diye yazıyor. Nice ışık tutucu, umut dolu, ileriye dönük bir nitelik sanat için.

Sanatçılar arasında, duygu keskinleşmeleri dengesizliğe dek varan yaratılışta olanları var elbet. Cani ile dahi söylenmiş, incelemeler yapılmıştır. Ölümcül canı sıkılan kişi, sonuçlarını umursamadan, bir oyalanma aracı yaratabilir, giderek tutkuyla bağlandığı bu uğraş, bir sanat yapıtı ya da cürümle son olabilir. Goethe gibi dengeli bir sanatçı bile, "Ne denli büyük olursa olsun, hiçbir cürüm yoktur ki, kimi günler, onu işleyecek güçte olduğumu hissetmiş olmayayım," demiştir. Dostoievsky de bir mektubunda, "En kötüsü, fena ve son derece hırslı bir kişi olmam ve yaptığım her işte aşırılığın sınırına dek gitmem, yaşam süremce, bu güne dek, ölçülülük denen şeyle tanışmış olmamam." sözlerini yazar. Nedir, bana göre, "Can sıkıntısı ile acı arasında bir sarkaç olan yaşam süresince salt bir

kaçış noktası" olarak gören Schopenhauer sanatın, insanlık için mutlu bir geleceğe dönük, devrimci gücünü savsaklamıştır.

Sanat tutkusu, sanatçı olsun, olmasın kişiliğe yön verir. Sanatçı, sürekli ileriye bakan, özgür, eylem içinde," Her an, olduğundan başka bir varlıktır:" Gene de kendini, düşlediğinden, umduğundan daha az aşar. Gerçek sanatçıyı sürekli iten gücün gizi bundadır. Ve Valery'nin dediğince; şiir bizi anlamaya çağırmaktan çok, değişmeye zorlar.

Sanat yapıtlarını bir çeşit esrimenin yönettiği açıktır: "Esriklerse Tanrı'yı dile getirir," der Platon. İlk sanatçının bir esrimesi sonucudur belki de ilk sanat yapıtı. Sanatın büyü ile yakın ilişkilerinden söz eder E. Fischer İlkel toplumların esrik büyücüleri, o toplumların sanatçıları ve gerçek liderleriydiler. Büyük öğesini içinde taşıyan ilkel sanat, doğayı izlemiştir. Sözgelişi, yağmur gereksinen ilkel tarımsal toplumlar, bu olayı simgeleyen çizgiler çizmiş, uğultulu türküler söylemiş, dans etmişlerdir. Yaban öküzünün verimli avı için resimler, yontular yapmış ve bunu olağanüstü bir güzellikte becermişlerdir. Gerçek yapıt, değişmez gerçekliği yansıtabilme olanağına erişen yapıttır. Kalıcılığının temelini bu ve aşılmadığı sürece, ilerici özü oluşturur. En ilkel Afrikalı toplumlardaki kimi maskların seyirci, kafasındaki ön yargılardan sıyrılabildiği oranda, kendini bu yapıtın sanatçısı ile, o toplumun yaşamı ile, giderek tüm insanlığın özü ile özdeşleşmiş duyar. Sanatın görevi, anlamı, yüceliği de bunda değil mi?

Canlı insan bedeni, ritimli düzenlemelere bağımlı olarak sürdürebilir varlığını. Göğsünde onu eyleme iten, eylemle hız kazanan yürek ritimle çarpar. Kim diyebilir, Afrika yerlilerince eylemin övgüsünü yapan tam–tam'ların, yürek vuruşlarından türetilmediğini? Müzik, dans ve şiir dediğimiz üç sanat kolu, George Thomson'a göre, tek bir sanattan türemiş olup, ilkel toplumlarda, toplu çalışma süreleri içinde, bedenlerin ritimli eylemlerini güçlendirici türküler biçiminde doğup gelişmişlerdir. Gerçekten de, kökeni çok eskilere dayanan gemici türkülerinde, yinelenen ritmik sesler

bunu pek güzel belirtmekte. O Wilde'in "Sanat hiç mi hiç yararlı değildir," sözü geliyor usa. İnsanoğlu, sanatı önce yararı uğrunda kullanmıştır; ister büyü amacıyla, ister birleştirici güç olarak, ister bir tapınma yöntemi biçiminde kullanmış olsunl.

Sanatın çağımızdaki durumu incelenecek olursa, G. Thomson'un dediği gibi, "Son elli yıl içinde kapitalizm ilerici bir güç, burjuva sınıfı ilerici bir sınıf olmaktan çıktı, bu nedenle de, burjuva kültürü bu arada şiir, –keza burjuvazinin sırtlanıp getirdiği öteki sanatları da sayabiliriz– canlılıklarını yitirmeye başladır." Sanat, çoğunluğun sesini vermedikçe bu böyle gidecektir. Nedir, sancı çeken her toplum büyük sanatçılara gebedir. Sanatçı, sanata yeni güçler katma yolunu her çağda bulmuştur. Nasıl ki Goethe, "Ve acıdan dili tutulunca insanın, bir Tanrı/Çektiğimi anlatayım diye bana dil vermiş." dizelerinde bu gücü pek güzel anlatır bize. Sanatçı, toplumun heyamolacısı, öncüsü, koro başıdır. Sanatçının en ulu görevi de budur gerçekten.

Son olarak, evrensel etkinliğinden söz etmek gerek, sanat yapıtlarının toplumun tüm kesimlerini kapsayan gücünden. İnsanlığa yararlı olduğu önlerinden biri ve en önemlisi de, insanları yaklaştırıcı, birleştirici işlevi sanatı.

Geleceğin önündeki sanatçının yüreğinde, devrimci bir Don Kişot'un yattığını düşlemek ancak sevindirir beni, tüm çevresini Şanso Pançolar alsa da: "Varmak varılmaz yıldıza/ Kurmak en olmaz düşleri" türküsünü söyleyen...

Tarihin her dönemecinde, odamızın kokuşmuş havasına pencerelerin açılması, taptaze bir yelin içeri dolabilmesi için gerekli olan işlevini sürdürecektir sanat.

Cevdet Yalçın

TOPLUMSAL ÇELİŞKİ

... Yığınlarla, sanatçı arasında tarihsel ve toplumsal bir bağlantının olması doğaldır. Çünkü her ikisi de başlangıçta aynı kaynaktan beslenmektedirler. Ne ki, ilkel toplumlarda bile önemli bir çelişki, varlığını duyurmaktadır. Bu, yığınlarla, büyücü arasındaki çelişkidir. Ama o zamanın sanatçısı olan büyücü üzerinde toplumun (yığınların) bir etki gücü vardır. Sözgelimi, toplumun amaçlarına aykırı yolda büyüler yapan büyücünün toplum tarafından hemen oracıkta öldürülüvermesi, yığınlarla sanatçı arasındaki bağlantıyı çok iyi açıklar. Yazarın yığınların bir parçası olması gerçeği de, tarihsel gelişim içinde doğrulanır. "Boyalı kuş" gibi toplum bir başkalık gördü mü sanatçısında, gagalayıp öldürüyor onu. "Vahşet" gibi görünen bu durum, aslında toplumla sanatçı arasında sürmesi gereken toplumsal ilişkiyi de gerçekliyor.

Seyirlik oyunlarımızda gözlemlenen bir durum da, bu gerçeği somutlar niteliktedir. Başlangıçta, seyirlik oyunlarımızın bir sanatçı topluluğunca oynandığı kansında değilim ben. Toplumdan herhangi bir kişi de bir anda oyunda sanatçının yerini alabiliyor. Köy oyunlarındaki durumu göz önünde getirerek varıyorum bu sonuca. Köyde hemen herkes oyun bilir, bir sakatlığı yoksa bu oyunlarda da yer alabilir. Seyirlik oyunların ilkel aşamalardaki durumlarını da söz konusu ederek söylüyorum, oyun (törensel de olsa), bir gösteri duygusundan değil, görev anlayışından doğar. Bu yakın örneği, sanatın doğuşu varsayımlarına indirgesek, bu görevsel durumun başlangıca da söz konusu olduğunu görürüz. Sanatın doğuşu, ayin'e, tapınmaya bağlanmaktadır. Tapınma da, görevsel bir işlevde bulunmaktan başka nedir?

Öyleyse sanatçı (yazar), başlangıçta yığın'dan biridir. Yığınlarla, aynı şeyi yaşar. Herkes çeşitli işleri görürken o da yazarlık işini alt görev olarak. Toplumsal dayanışmanın doğması için bir görev bölümünden başka

bir şey değildir bu. Yani yazar ya da sanatçı, toplumsal sargınlaşmayı sağlayan bir öğe olmuştur. Toplumdan soyutlanması olanaksızdır.

Yeni bir soru çıkıyor ortaya: Denecektir ki, her insanın yeteneği aynı değildir, yetenek üstünlüğü olan çıkacaktır toplumun arasından ve sanatçı kimliğini kazanacaktır. Kuşkusuz bu, gelişimin doğal gereğidir, ama toplum dışına çıkmış gibi görünen yazar, sınıfsal bir çatışmaya girmemişse ya da sınıfına yabancılaşmamışsa, toplumundan kopar mı, yoksa ona yaklaşır mı? Yaklaşır, çünkü yığınların yaşayarak vardıkları doğruları, gerçekleri, yazar daha yoğun biçimde yaşar. Giderek bu güç, evrensellik yaratır. Tüm dünya yığınlarının doğrularını, gerçeklerini kişiliğinde toplar yazar. O toplumun bir görevlisi olmuştur. Üzerine düşen, doğruları görmek, onları yaşamak, özellikle de toplumuna yaşatmak. Toplumla sanatçı arasındaki uzlaşma böyle doğar. O da, yığınların bir parçası olduğunun bilincine varır. Bu bilinçsel yaşamayla yaratmanın bileşkesinden başka nedir? Bunu anlayan yazarın sorumluluğu da artar. söyledikleri, yüce bir yaratımla, toplumunun duyarlığına akort edilmemişse, yabancılaşma, dolayısıyla ters düşmeler başlar bu aşamada. İşte bu tür yazarlar, kendilerini toplumun bir parçası saymaktan kaçınarak üstün şeyler yarattıklarına inanırlar ki, onlar için bu, bir avunmadan başka bir şey değildir. Giderek, yazarlık sıfatını da yitirirler kısa sürede. Kimileri, pazarlamalarını iyi yapsalar, çevrelerinde bir iki köpek gezdirseler de sonları yoktur onların. Çünkü bu tutumlarıyla, bağışlaması olmayan toplumun sillesini yemişlerdir.

Gene başka bir soru çıkıyor karşımıza. Yantlanması da zorunlu.

Sanatçı–yığın bağlantısı böylesine toplumsal bir gerçek iken, neden yığınlar, yaşamadıklarının doğruluğuna inandırılmaya çalışıyor? Bu gerçek, yalnızca bir toplumsal çelişkiyi göstermiyor, aynı zamanda toplumsal çelişkiyi göstermiyor, aynı zamanda toplumsal gerçeklerin nasıl çarpıtıldığını da yansıtıyor.

Adnan Binyazar

ÖZGÜRLÜK VE SANAT

Özgürlüğe sanat kadar gereksinme duyan bir başka insan eylemi olduğunu sanmıyorum. Çünkü sanat yaratıcı bir süreçtir. Yaratma ise, kendi gerekleri, erekleri dışında başka bir zorunluluk, bir neden tanımaz. Bir başka deyişle sanatın estetik zorunluklar dışında boyun eğebileceği bir zorunluktan söz edilemez. Güdümlü sanat ise, estetik değeri çok su götürür bir eylemdir.

Bir sanat dalı olan güzel yazının da özerk olmasını, özgür olmasını istemeyecek gerçek bir düşünüre, bir sanat erine rastlayamazsınız. "Güzel yazın kendi özerkliğinin açıkça bilincine varmadığı, geçici güçlerin ya da bir idelojinin boyunduruğu altına girdiği, kısacası kendini koşulsuz bir amaç gibi değil de bir araç gibi gördüğü zaman yabancılaşmıştır." diyen eski Marx'sist, yeni varoluşçu Sartre, "Sanat sanat içindir." diyen 19. yüzyıl eleştirmeni yazar Emile Faguet'nin çok uzağında sayılabilir mi? Nedir bunları böylesine birbirine yakın düşüren? İkisinin de, sanatın gerçek işlevini anlamış olmaları; onun her şeyden önce yeni bir duyarlık, bir güzellik, bir beğeni getirmesi gereken yaratıcı bir eylem olduğunu kavramış olmalarıdır. Onun için gerçek sanatçılar, öğretilerin, ideolojilerin üstünden uzanarak da birbirleriyle kucaklaşabilirler. Çünkü, güzellik yasasının üstünde bir yasa tanımazlar. Bu ise ancak özgürlük ortamında geçerli olan bir yasadır. Öğreti yobazlığı ile köleliğinin, savsöz (slogan) çığırtkanlığının at oynattığı alanlarda, üstün, yaratıcı bir sanatın meydana gelmesi çok zordur. Öyle yerlerde, tartışmayı, kavgayı, savaşımı göze almalıdır ki, dikiş tutturabilirsin gerçek sanat. Sanatçısı, hem içinden, hem dışından gelen türlü baskıları aşıp geçmedikçe, özgünlüğe, güzelliğe kolay kolay kavuşamaz. Sanatın doğasında, mayasında başkaldırı vardır çünkü. Sanata konan yasaklar, olsa olsa yaratmanın yönünü değiştirebilir. Temelde yok edemezler onu. Belki soyuta, iterler.

İslâmda resim günah sayıldığı için "plastik" yeteneği olanların minyatüre, çiniye, hattatlığa, süslemeye yönelmesi gibi.

Batı toplumlarında uyanış çağı düşünürlerinin, sanatçılarının öncülüğü ile gelişen özgürlük ortamı, sanata da yeni bir sorumluk kazandırdı. 17.18.19. yüzyıl, sanatın sonsuz bir özgürlükle gelişip ilerlediği yıllardır. Ne var ki, 20. yüzyılda yine yasaklar çağı başlamış görünüyor. Ortaçağ dinsel yasaklarının baskı altında tutuğu sanat dallarında, nasıl tek düzelik, renksizlik egemense , bugün çağımızda da birçok baskı yönetimlerinin egemen olduğu ülkelerde benzer bir durum görülmektedir. Gerek Faşizm, gerekse Komünizm, getirdikleri ya da getirmek istedikleri öğretisel kuramsal yasaklarla, kendi mistikleri ve sınırlamaları ile düşün, sanat yaşamına benzer baskılar getirmektedir. Oysa sanatçı özgür olmadıkça, özgürlüğe, yeniliğe varamaz. Kişiliğini kanıtlayıcı bir güzelliğe erişemez. Yasakların çevrelediği bir güzellik yaratmak, bir yarar düşüncesine dayatılırsa, yine aynı sonuç ortaya çıkabilir. Gerçi birçok yararı vardır sanatın. Önce sanatçı açısından bakarsak, onu, yani, sanatçıyı, yaratmanın, ruhunu boşaltmanın mutluluğuna kavuşturur. Sanat alıcıları ve toplum açısından ise, insan ruhu estetik zevkler sunarak, onu eğitip yüceltir. İnsan ve doğa sevgisinin tohumlarını atar ruhlara. Ama dediğim gibi, bunu ancak özgür sanatçılar yapabilir.

Düşünce özgürlüğü bir bakıma eleştiri özgürlüğüdür. Eleştirinin olmadığı ortamda, hele hele korkunun olduğu ortamda neyin güzel, neyin çirkin, neyin iyi, neyin kötü olduğu özgürce söylenemeyeceği için sanat da bu gibi yerlerde gelişemez, kişilik kazanamaz. Çünkü eleştiri olmayan yerde kişilik de olmaz. Toplumun içinde beliren ya da uyandırılan yığınsal içgüdü diyebileceğimiz ortaklaşa birtakım eğilimler, havayı kaplar ve kişiler bu hava içinde daha kolay yobaz kesiliverirler. Baskıdan, korkudan, kuşkudan doğacak olan ürünler ise ne sanata, ne sanatçıya , ne de insanlığa onur kazandırır.

M. Salihoğlu

ÇAĞDAŞ SANAT

Yazınımızda, çağdaş sanat, yeni sanat sözleri kadar değişik ve çeşitli kavramları içine alan başka bir deyim var mıdır, bilmiyorum. Yıllardır, gerek toplumsal bir değişim sonu, gerekse yapay bir çabayla, ilgi çekmek için ortaya atılmış olsun, her yeniliğin vazgeçemediği şeydir o. "Ben çağdaş değilim, yeni değilim." diyen bir sanatçı görülmemiştir hiç. Aksine herkes bayrağını yeni sanat, çağdaş sanat, modern sanat adına çekmiştir. O yüzden bu kavramlar, aralarındaki anlam ayrılıkları ne olursa olsun, çoğu zaman aynı amaçla kullanılmış ve iç içe girmişler.

Peki, nedir çağdaş sanatın özellikleri? Değişik akımlar ve sanatçılar arasında çağımıza özgü kesişme noktaları yok mudur? Bu sanatın sınırları nerelere kadar uzanmaktadır? Temelinde ne gibi toplumsal nedenler yatıyor? Bu sorulara kesin karşılıklar bulmak hiç de kolay değildir. Bir kere, hiçbir akım, hiçbir toplumsal değişim için "Şu zamanda başlamıştır." demek olanağı yoktur. İkincisi, sanat tarihinde, aynı toplumsal olayların ve değişimlerin birbirinin aksi akımlara neden oldukları da çok görülmüştür. Bu akımlardan birini o gün için çağdaş sayıp, ötekini çağdaş saymamak mümkün mü? O durumda ölçümüz ne olacak? " Modern şiirin babası" denilen Baudelaire'den bu yana, birbirine tepkisiyle doğmuş az mı yeni sanat akımı var? Görüyoruz ki, geniş düşünmezsek, çözmeye çalıştıkça yumak daha da dolaşıyor. Ortaya oldukça karmaşık bir durum çıkıyor.

Konumuz yazın, sanat olduğuna göre buna şaşmamak gerekir. Çünkü her sanat yapıtının, yaratıcısının yeteneklerine dayanan özel yanı sıra, ondan daha çok bir de geçmişe ve geleceğe uzanan toplumsal yanı vardır. Birincisi , o yapıtın ayrıcalığını, kendine özgü tekliğini doğururken, ikincisi o teklikteki ortak coşkuyu ve kesişme noktalarını yaratır. Böylece çağdaşlık, günün sorunlarını, etkilerini ve görüşlerini sanatçının yaratıcılık potasında özümlemesiyle başlar, halk ve geniş zamanla bütünleşerek

tamamlanmış olur. Bir sanat olayını yalnız şimdiki zamana indirgemek, onu yalınkat ve tek anlamlı kılar. Bir bakıma güncele yaslanan sanatçılar, ele aldıkları konuları, kendi yaratıcı yetenekleriyle sanatsal bir dönüşüme çeviremezlerse bir röportajcılıktan öteye geçemezler. Belki dost desteğiyle ya da bağlı oldukları siyasal bir topluluğun hay huyu ile bir süre ayakta kalabilir, ama bu ayakta kalış, bir saman alevinin parıldayışından daha uzun ömürlü olamaz. Çünkü sanatın görevi, günceli yalınkat olarak yansıtmak değildir; geçmiş ve gelecekle çağımızın bilincine varmamıza yardım etmek; kişisel coşkuyu ve güzellik duygusunu toplumsal bir akışta döllemektir. Toplumsal akış ise hiçbir zaman, güncelle sınırlandırılamaz Camus'nün deyişiyle: "İnsan hayatının gerçeği, sadece o insanın yaşadığı günlerde değildir. O hayata biçim veren başka hayatlardadır."

Şimdi, bu söylediklerimizin başka çağların birtakım soy yapıtları içinde geçerli olup olmadığını kolayca sorabiliriz. Unutmayalım ki, sanata analık etmiş olan yaşam, geçmişi geleceği ile hep aynı kalan öğeleri de içinde taşımaktadır. Değişimlerin yanı sıra sürekli şeyler de vardır. Bu yüzden soy yapıtlar, zamanla yeni anlamlar, yeni boyutlar, yeni yorumlar kazanırlar. Zaten soy yapıt demek, çağdaşlığını yitirmeyen yapıt demek, çağdaşlığını yitirmeyen yapıt demek değil midir? Bir evrenselliği, her mevsim yeni çiçekler açan bir özelliği yok mudur onların? Öyleyse çağdaş sanat, yeni sanat kavramları içine hep yeni kalan eskiyi de koyamaz mıyız? Ne de olsa"Büyük bir ozanın yaşamasıyla bazı şeyler ilk ve son olarak yapılar, sonra bunlar yeniden başarılamaz." Bu yapılan ya da başarılan şeyler ilk ve son özelliklerini taşıdıkları için sürekli yeniliktirler. O ozana belki çağdaşlıktan öte bir değerlilik kazandırırlar, ama çağdaş olma hakkını tam olarak vermezler. Biraz önce "Değişimlerin yanı sıra sürekli şeyler de vardır. " demiştik. Şimdi bunun tam aksini söyleyebiliriz: "Sürekli şeylerin yanı sıra değişen şeyler de vardır." Her gün biraz daha küçülen, biraz daha özdeşleşen ve yeni özler kazanan bir acunla karşı karşıyayız. Kan aynı kan, ama uğruna döktüğümüz değerler başka. Köleliklerin kaldırılması için kralların ya da soylu beylerin çıkmasını bekleyen yok artık.

Soylu olan, kölenin kendi kurtuluşunu kendisinin yaratmasıdır. Hiçbir çağ, çağımız kadar bilinçli olmamıştır bu bakıma.

Öyleyse, bütün karışıklıklara, bütün çelişkilere karşın, çağdaş sanatın başlıca özelliklerini, olanların yanı sıra olması gerekeni de göz önünde tutarak çizebiliriz artık:

1) Yeni bir insancılık ve acunu kucaklama: Çağdaş sânatın baş özelliklerinden biridir bu. Dile sıkı sıkıya bağlı olması dolayısıyla, en ulusal sanat dalı olarak bilinen şiirde bile. "Bütün geleneksel ve ulusal özelliklerin ayrıcalığına karşın modern şiirin modernliği ve ozanların tutuları uluslar arası bir olay etkenliğini sürdürmüştür." Gerçekte, her soy yapıt, acunu bir bütün olarak görür. Yersel olaylar, yersel renkler evrensel bir görünüm kazanmaya başlarlar. Don kişot, ağzı ne kadar 16'ncı yüzyıl İspanya'sıyla doludur, ama aynı zamanda başka insanları, başka ülkeleri de kucaklamaktadır. Aynı yargıya başka soy yapıtlar için de varılabilir. Çağımız sanatının ayrıcalığını gölgeleyemez bunlar. Çünkü, koşullar çok değişiktir. Taşıtlar daha hızlıdır. Kentler daha kalabalık, sorunlar daha karmaşık. sanattaki her yeni atılımın insanlık için ayrı bir fiatı olmuştur. Kimi araçların gelişmesi büyük yakınlaşmalara, büyük etkilere yol açmıştır. Bir bakıma acunumuz eskisi kadar çok renkli değildir artık. Ayrıca bir ülkede patlayan bir silah, başka ülkelerde de sesini duyurmaktadır. B. Cendrars'ın deyişiyle "çağdaş ve evrensel bir gerilim" doğmuştur. Bir ulusun tek başına mutlu bir düzen kurma olanağı kalmamıştır. Her toplumun mutluluğu, öteki toplumların mutluluğuyla koşullanmıştır. Acı da, sevinç de, özgürlük de insanlığın ortak azığı olmuştur. Çünkü tehlikeler herkes için aynıdır, acun hepimizindir. Öyleyse sanatçı da ortak değerlere sahip çıkmak zorundadır. Ortak tehlikelere karşı koymak zorunda olduğu gibi.

Bu arada bir sürü işe yaramaz akımlar, işe yaramaz yapıtlar da ortaya çıkmayacak mıdır? Çıkacaktır ama, bu yalnız bizim çağımıza özgü bir şey değildir ki. Her çağda güçlülerin yanı sıra güçsüzler, haklıların yanı sıra

haksızlar olmuştur. Yapay ve temelsiz yeniliklerin gerçek yenilikleri örttüğü de çok görülmüştür. Ne gam, "Bugün yeni diye anılan, bir devir açmak amacı güden bir yığın şey var ki, on onbeş yıl içinde düşünce mezarlığında bulacaklardır. kendilerini." (G. Luca)

2) Gelenekten köklenme: Her toplum bir geçmişe, ayrı geleneklere, ayrı renklere bağlı bir bütünlük. Dil ve öteki anlatım araçları da bu bütünlük içinde özellikler kazanır. Uluslar arası ilişkiler ne denli artarsa artsın, bu özellikleri ortadan kaldıramaz. "İnsan geçmişiyle hesaplaşarak gelişir. En ileri milletlerin geçmişlerini en iyi bilen milletler olması bundandır." (S. Eyüboğlu). Ama geçmişe ve geleneklere yaslanmanın geleceğe yöneltilmesi çok önemlidir. Andre Breton, "Bir sanat yapıtı ancak geleceğin titreşimlerini taşıyorsa değerlidir." diyor. Yahya Kemal'in şu beytini de anabiliriz şimdi:

Ne harabi, ne harabâtiyim

Kökü mazide olan âtiyim.

İkinci dize üzerinde durmak gerek: Kökü geçmişte olan gelecek... Tüm soy yapıtların çekirdeklerinde taşıdıkları genlerden biri bu değil mi? Unutmayalım ki, sanatçı, günün sorunlarından yola çıkarken daha iyiye doğru değişimler yaratarak yarınların kuruluşuna da katılmış olur. Bunun için geçmişin bilincine varmak zorundadır. Geçmişle gelecek birçok kesimlerde iç içedir çünkü. Geçmişin canlı ve devingen öğelerinde geleceğin gizli filizlenişi de vardır. Zaten bu iki kavramı birbirinden kesinlikle ayırmak olanağı yoktur. Gerçekte önemli olan akıştır.

Burada birçok alıntılar yapılabilir; örneğin, "Şiirde geçmişe hiçbir şey borçlu olmayan tam bir yenilik yoktur." diyen T. S. Eliot'u, "Bugünkü gerçek sanatkâr insanlığın bütün mirasına sahip çıkmalıdır, klasiğine de, romantiğine de, sembolistine de, falanına da, filanına da. Bu sanat mirası bugünkü gerçek sanatkârın malı olmalıdır. İnkâr değil, tasnif etmeli, ayıklamalı, yaşayanı almalı." diyen Nazım Hikmet'i, "Eskiyi bilmeyen yeniyi anlayamaz ya yeniye bakmayanın, yeniyi incelemeyenin de eskiyi

gerçekten anladığına inanmam." diyen Ataç'ı; "İlim de, fikir de, sanat da tohumları nerden gelirse gelsin ancak belli bir toprağın şartları yani geçmişiyle uzlaşarak yaratıcı olabilir." diyen S. Eyüboğlu'nu anabiliriz. Geaton Picon, Paul Eluard'in şiiri için "Lirik olduğu kadar da aşırı gelenekçi bir şiirdir bu." diyor. Aynı şeyi Lorci için, Yahya Kemal için, Nazım Hikmet ve daha başkaları için de söyleyemez miyiz?

Görüyoruz ki, bir yerden sonra "bütün yollar Roma'ya çıkıyor." Çağdaş olabilmek için çağın sorunlarına yönelmek, çağın tanıklığını yapmak yetmiyor, aynı zamanda onları geçmişin bilincine dayanarak daha mutlu geleceklerin kuruluşuna yarayacak biçimlere sokmak gerekiyor. Böylece zaman bir bütünlük kazanıyor. Geçmiş, gelecek ve çağ bir yerde özdeşleşiyor.

Cevdet Yalçın

EDEBİYAT DEYİNCE

Öyle eskidi, yıprandı ki şu "edebiyat" sözcüğü... Özellikle çağdaş yapıtlardan, yazarlardan söz ederken insan kullanmaya çekiniyor. Sanki geçmiştekilere, onların yapıtlarına özgü bir sözcük... Bununla, çağdaş yazar ve ozanların, geçmiştekiler düzeyinde olmadıklarını ileri sürmediğimiz açık: Bu, olsa olsa, "edebiyat sözcüğünün, kavram olarak da, gerilerde kaldığını anlatır.

Ahmet Haşim "Üstat" adlı bir yazısında: "Bir sözcüğün serüveni, birçok toplumsal değerlerin çevremizde nasıl değiştiğini gösterir. " diyor; "Kelimelerin Hayatı" adlı yazısında da "melek" sözcüğündeki anlam değişikliğine değinerek "Diller, tıpkı ağaçlar gibi, mevsim mevsim rengini yitiren ölü yapraklarını dökerler ve tazelerini açarlar," yargısına varıyor.

"Edebiyat" sözcüğü de böyle solmaya yüz tutmuş bir yaprak şimdilerde. "Yazın" sözcüğü pek yerini alamadı.

"Edebiyat" üzerinde düşünürken, ilkin, "dil", "beğeni" kaldı. Ama örneğin Fuzuli'nin, Namık Kemal'in, Tevfik Fikret'in adlarını bugüne getiren "kalıcı" yanlarını da yadsıyamayız. Nedir öyleyse bu kalıcı yanlar? Eski edebiyat dönemlerinin "ölçü" ve "uyak" gibi biçimsel kurallarına; belirli "içerik"lere uyduklarından mı, duygu ve düşüncelerindeki özgünlüklerinden mi, yoksa "söz sanatları" dedikleri bazı "beceri"leri gösterdiklerinden mi adları unutulmuyor? Tek başına hiçbiri değil bunların. Gelmiş geçmiş, adı unutulmuş ya da edebiyat tarihi yaprakları arasında görünmez olmuş öyle ozanlar var ki belirli kuralları uygularken, biçim, içerik ya da beceri yönleriyle yaşadıkları dönemin "şair–i âzâm"ı sayılmışlar. Oysa Fuzuli, Namık Kemal, Tevfik Fikret unutulmuyor. Çünkü onlarda yukarıda sözünü ettiklerimizin bileşiminden doğan ve kendilerine ayrı birer kişilik veren, etkin söyleyiş özellikleri var. Öyle bir söyleyiş ki, biçimle, içerikle, dahası söz sanatlarıyla oluşmuş, kaynaşmış; dilin etkin ve özgün ürünü olmuş.

Çok yanlı ve karmaşık olduğu için "edebiyat"ı tanımlama olanağımız yok. Aslında belirli bir kavram da değil edebiyat. Ancak kullanıldığı söz ya da tümce içinde anlamını buluyor.

"Türk edebiyatı", "Fransız edebiyatı" denildiği zaman "edebiyat" sözcüğü, birlikte kullanıldığı ulusla ilgili, başlangıçtan bu yana ortaya konulmuş dil ürünü sözlü ve yazılı yapıtları; bu yapıtların yaratıcılarını kapsamına alır.

"Eski Yunan edebiyatı", "Tanzimat edebiyatı", "Klasik edebiyat deyince de, belirli bir dönemde, belirli sanat anlayışına uygun yapıtlarla, bunların yaratıcıları söz konusu edilir.

"Edebiyat tarihi" ne gelince, "tarih" biliminin bir koludur, yapıtları ve kişileri, tarih sırasına göre inceler ve değerlendirir.

"Edebiyat " sözcüğünün bu kullanışları, bize onun hem "sanat", hem de "bilim" yanının olduğunu göstermez. Edebiyat derslerinde, inceleme ve araştırmalarında; edebiyat tarihi'nde bilimsel yöntemlere başvurma, bir değerlendirmeye gitme söz konusu olsa bile, bu, bir resim, bir beste bir yonut, bir mimari yapı üzerinde yapıldığı gibi sanatsal değerlendirmeden öteye gidemez.

Söylediklerimizi şöyle bir toplarsak, "edebiyat" için, "Dil ürünü, sözlü ve yazılı yapıtlarla bunların yaratıcılarını kapsamına alan söyleyiş ve anlatım sanatı"dır diyebiliriz.

Mahir Ünlü

"EDEBİYAT" KAVRAMI ÜZERİNE

Sanatsal bir kaygıyla söylediğimiz, ya da yazdığımız iki çift söz, yazın sanatının ta kendisidir. Bu iki çift söz kimi zaman şaşılası bir düş gücünü ve kurguyu içeren ilkel bir ,söylence kimi zaman görkemli bir tiyatro oyunu, kimi zaman oynak bir türkü, kimi zaman da, iki dizelik hüzünlü bir şiirdir.

Uygarlık tarihini bir uçtan bir uca şöyle bir dolaşıversek, yazından yoksun bir topluma rastlamanın ne denli zor olduğunu görürüz. İster aşırı ilkel olsun, ister aşırı gelişmiş, hemen her toplum, ağzıyla , sazıyla çalıp söyleyeceği, ya da kalemiyle, yazı makinası ile yazacağı o iki çift sözün gereksinimi, mutlaka, ama mutlaka duymuştur.

Toplumlar böyle de, bireylere gelince, onların tümü değilse bile, aklı başında olanları büyükçe bir bölümü "edebiyat" tutkunudur.

Bu işlere gönül verenler iyi bilirler, yazınsal bir yapıtı yazmak ya da okumak, her şey bir yana, insanı mutlu eder. Mutluluk ise birçok insanın arayıp da bulamadığı bir şeydir. Bir roman, bir şiir böyle bir mutluluğu sağlıyorsa, onlara sırtımızı dönmenin bir anlamı yok.

Ama yazınsal bir yapıtı yazdıktan ya da okuduktan sonra duyulan mutluluk, yalnızca iyi bir yemekten sonra duyulan, biraz hayvansı, biraz edilgen ve ne de olsa biraz belirsiz olan mutluluktan daha öte bir şeydir.

Yazın sanatı, kimi zaman da,düşüncelerimizi, inançlarımızı savunmamıza, duyurmamıza yarayan bir silahtır. Düşünceler ve inançlar, yalnızca bilimsel yazılarla, topla ya da tüfekle savunulup kabul ettirilemez. Yazınsal bir yapıt da bu doğrultuda bir yarar sağlayabilir. Bilimsel, felsefi bir yazını bildirisi daha açık seçik, nükleer silahların inandırıcı gücü (!) daha yüksek olabilir, ama onların yanı sıra, ya da onların karşısında edebiyatın da bir gücü vardır, olmalıdır.

Birçok düşünür, yazın sanatının bu özelliğini bildiklerinden, düşündüklerini daha geniş kitlelere iletebilmek için onu bir propaganda aracı olarak kullanmışlardır.

Prof. Dr. Gürsel Aytaç,

Yazko Edebiyat, Ocak 1982

YAZARIN ÖDEVİ

Bir yazar, gördüğünü, bildiğini, düşündüğünü, yazıyorsa, bunu toplumsal bir fayda için yapıyordur. Benim görevim, duyurmaktır, anlatmaktır, yazmaktır diye düşünüyordur. Bunu yaparsa insanlar ve toplumlar daha mutlu, daha insanca bir yaşama yükselirler inancındadır yazar. Yoksa neden başka işler varken, ömür boyunca kendisini cephe hayatına mahkum etsin? Vurulmayı, acıyı, ölmeyi göze alıyorsa, korumak istediği değerleri kendi hayatından da üstün tutuyor demektir bir yazar. O değer özgürlüktür, o değer gerçeğin kendisidir, o değer sorumluluktur, o değer hayata saygıdır, insana sevgidir.

Sadun Tanju

OZANIN, YAZARIN ÖDEVİ

(1949 Nobel Edebiyat Ödülü'nü alan William Faulkner'in söylevi) Biliyorum, bu ödül bana değil, eserime verildi. Ömrümü verdiğim bu eser, insan ruhunun ıstırabı ve çabası ile dolu. Amacım ün kazanmak değildi, hele para hiç değildi. İnsan ruhunu meydana getiren malzemeyi kullanarak yeryüzünde henüz var olmayan yeni bir şeyi yaratmak istiyordum. O halde, bu armağan bana o eser adına verilen bir emanettir yalnızca. Elime geçecek parayı ödülün amacına ve taşıdığı anlama uygun biçimde kullanmak güç olmayacak. Ama ben ödülün ün yönünü de aynı biçimde kullanmak, kendilerini aynı ıstırap ve didinmeye vermiş genç erkek ve kadınlar (ki içlerinden biri günün birinde şu benim durduğum yer de duracaktır,) belki de bu doruktan söyleyeceklerime kulak verirler umuduyla, bu anın verdiği fırsattan yararlanmak istiyorum.

Bugün insanlığın karşılaştığı yıkım, bütün dünyayı içine alan ve maddeye dayanan genel bir korku duygusudur. Bu duygu o kadar uzun süredir içimizde ki, artık buna katlanabilir duruma gelmişiz. Bir tek konunun önemi kalmış: Bombalar tepemize ne zaman yağmaya başlayacak? Ve bu yüzden, bugün yazı yazan bir genç erkek ya da kadın, insanın için için kaynayan iç dünyasından doğan sorunları unutmaya başlamıştır. Oysa yazının iyisi ancak bunların incelenmesinden doğan; çünkü yazılmaya değer olan ancak bunlardır. O çabaya, o dökülen alın terine ancak bunlar uğruna katlanılmaya değer.

Yazı yazanın bu değerleri yeni baştan öğrenmesi gerekiyor. Dünyada korku duygusundan daha aşağılık bir şey olmayacağını bellemelidir. Ama bunu bir defa belledikten sonra üzerinde durmasın artık; yaratma alanında, kalbinin doğru ve gerçek olduğuna inandığı şeylerden aşk, onur, acıma, gurur, iyilik ve fedakârlık gibi duygulardan başka bir şey kalmasın. Bu ezeli gerçekleri duyurmayan her öykü geçicidir, değersizliğe mah-

kumdur. Bunu yapmadıkça yazar lanete uğramış gibidir. Anlattığı aşklar şehvetten ibaret kalır; öykülerinde yenilgiye uğrayanların zaten kaybedecek değerli şeyleri olamaz; yenenler bile umutlu değildirler, daha da kötüsü, iyilik ve acıma duygularından uzaktırlar. Duyduğu ıstırap dünyayı sarsan ıstıraba yan çizer, hiçbir iz bırakmadan yiter gider. Yüreğiyle değil salgı bezleriyle yazmaktadır artık.

Bu gerçekleri yeni baştan belleyinceye değin, insanların ortasında durup insanoğlunun kitabesini yazacaktır. Ben insanlığın ölümüne inanmıyorum, ama, "İnsan ölümsüzdür, insanlık nasıl olsa her badireyi anlatır." diye düşünmek yetmez. "Patlayan bombanın sönmeye yüz tutan aydınlığından en son kaya parçasının da biçimini yitirmeye başladığı en son gecede bile yine de konuşmayı sürdüren bir ses duyulur; bu ses insanoğlunun cılız, susmak bilmeyen sesidir. " çeşidinden düşünleri de kabul edemiyorum. Ben insanoğlunun yalnızca : sağ kalacağına inanmışım. Ölümsüz oluşunun nedeni, yalnızca susturulamayan bir yaratık oluşu değildir; bir ruha sahip oluşu, acınma, fedakârlık ve katlanma gibi duyguları bulunuşundandır. Ozanın, yazarın ödevi işte bunlardan söz etmektir. Geçmişlerini şerefli kılan yüreklilik, onur, umut, kıvanç iyilik, acıma ve esirgemezliği kendilerine hatırlatarak, insanların yüreğine su serpmek, dirençlerinin artmasına yardım etmek, ozan ve yazarlara verilmiş bir fırsattır. Ozanın yalnızca insanlığın öyküsünü anlatmakla yetinmesi gerekmez; ozanın sesi, aynı zamanda, insanoğlunun yaşamını sürdürebilmesini kolaylaştıran bir yardımcı bir destek görevini de görmelidir.

Will'am Faulkner, Milliyet Sanat Dergisi

YAZARIN YERİ

Yazarın yeri neresidir?

Bu soruyu yazar da sorar kendi kendine. Başkaları gibi, hatta başkalarından da çok onu bulup uyguladığı an, yazarlık sorumluluğu da somutluk kazanır. Bu aşamadan sonra, o, onun bunun koyduğu yerde değil, kendi bulduğu yerdedir. Ampulü bulmak, güneş ışığını enerjiye dönüştürmek gibi bir şeydir bu. Yazar kendini yeniden yaratmıştır. Onu oradan koparmak da olanaksızdır bu nedenle.

Ama nasıl gelmiştir bu bulunduğu yere? Ne çileler çekmiştir, ne engizisyonlardan geçmiştir. Tutukevlerinde ne karanlık günleri aydınlığa dönüştürmüştür... Oysa, başlangıçta yazarın yeri hep egemenlerin yanı olmuştur. Egemenin yönetme gücü varsa, yazarın da düşündürme, sezdirme gücü vardır. Yönetici "hükümranlık"ını sürdürürken yazar da duacı olmuş, rahip olmuş, toplumla bağlantısını böyle sürdürmüş. Bilindiği gibi, ilk sanatçılar büyücülerdir. Sezgilerini yaratıma dönüştürerek toplumları etkilemişlerdir. Egemenlerin kafalarındaki bulanıklığı da bu güçleriyle yok etmeye çalışmışlardır yazarlar. Ancak, hep egemenin hoşuna gidecek büyü yapmaları da bu yazarların baş görevleri. Toplum bile, büyücüsünden iyi büyüler beklemiştir. Toplumun istediği yolda büyü yapmayan büyücüler parçalanmıştır, halkın gözü önünde. Sonra sonra, hazır yeri, egemenlerin kanat altları olmuştur. Onlar korudukça saygınlıkları artmıştır sözde. O bir yol gösterici olmuş, egemenlerin çocuklarının öğretmeni olmuş. Din bilgileri, yönetim bilgileri böylece ulaşmış prenslere. Yönetici yerine halkı seçti mi, ahlaksızlıkla, saptırıcılıkla suçlanmıştır yazar. Varılan düşüncenin ötesinde bir düşüncesi olunca da, değer yargılarının düşmanı sayılmıştır. Egemenlerin kaba güçleriyle toplumdan uzaklaştırılmak istenmiştir. Bir kese altına padişah övgüncülüğü yapanlar yüceltilmiş, kürklerin en değerlisiyle ödüllendirilmiş. halkın diliyle düşünenler aşağılanmış mı aşağılanmış.

Bu aşağılanmanın kökeninde yazarla, egemen yöneticiler arasında doğan çelişki söz konusudur. Egemenin dayandığı kesimle yazarın dayandığı kesim iyice belirmiştir. Bundan ötürü de yazar hep sindirilmek istenmiştir. Yazar bugün de bu oyunun içindedir. Yazarı etkisiz bırakmak için olmadık oyunlara baş vurulmaktadır. Ne var ki, o, sindirilmek istenmiştir. Sindirilmek istendikçe daha bilinçlenmekte, geniş topluluklara yönelen yol daha da genişlemektedir. Sevgi Sosyal'ı romanımızın ön sıralarına çıkaran etkenlerden biri de, kuşkusuz, ona uygulanan baskılar ve sindirme eylemleridir. Bu baskılar, ayrıca, yazarın yerini bulmasında da etkili oluyor. Gerçekte her baskı, yazarı biraz daha kendi yerine iter. Son yıllarda bunun örnekleri daha iyi görülmeye başlandı. Örneğin daha düne dek, romanımızda bürokrasinin, feodalitenin eleştirisi söz konusu iken, bugün bu sorunların boyutları çoğalmış, yazınımız sınıfsal bir nitelik de kazanmıştır. Bu aşamada yazarın yeri, daha da belirginleşmiştir. Yazarın yerini bulması kendi çabalarının dışında, dayandığı kesimin de gerçeğidir.

Toplumların gerçek anlamda kimliklerini bulma savaşımına girdiği dönemlerde yazarın sorumluluğu daha da artıyor. Yazar, düşüncenin, savaşımın, toplumlara yön vermenin bir göstergesi oluyor. Onun yorumu, onun yaklaşımı, toplumların yorumu, yaklaşımıdır. Sorumluluğu da buradan doğuyor. Yazmayı büyük bir direnme gücüyle özdeşleştiren Paustovki'nin gözlemleri çok ilginçtir. Polonsky adlı bir ozanın şu dizelerini anan Paustosvki, sorumsuz yaşamın ötesindeki gerçek yaşamı şöyle dile getiriyor:

"Eğer yazarı dalga, Rusya'yı da okyanus sayarsak, doğa ayaklandığı zaman onun da ayaklanmaması olanaksız."

Hakkı vardır. "Eğer gerçekten yazar olmak istiyorduysam, yerim steplerin yalnızlığında, doğanın şiirsel müziği içinde değil yaşamın, olayların bağrındaydı."

Sartre, aç milyarlardan uzak kalmamaya bağlıyordu yazarlığı. Ona göre yazarlık, bir eyleme katılmadır. Haksızlığa uğrayan, sömürülen, ezilen,

çağın olanaklarının dışına itilen insandan yana olmayan bir yazarı da işlevsiz sayar Sartre. Aslında Paustovski'nin "yaşamın, olayların bağrı" olarak nitelendirdiği alan da, gerçeğin ta kendisidir. Ezilenlerin, sömürülenlerin, bir araç gibi kullanılanların oluşturduğu kesimin yaşadığı olaylardır Paustovski'nin vurgulamak istediği gerçek. Kimse uzak tutamayacaktır bu gerçekleri , yazardan da, ezilen, sömürülen kesimlerden de. Toplumsal güç, yani, Polonsky'nin deyimiyle "doğa ayaklanmıştır, yazar da, "okyanus" da bu ayaklanmanın dışında kalamayacaktır.

Sorun'un güncelliğini yitirmeyen yönüne gelelim. Yazarın yerini bulmasından kuşkulanan, bunu çıkarlarına aykırı bulan kesimlerin anlayışını irdelemeye çalışalım. Hemen her zaman ağızlarından bırakmadıkları bir söz vardır onların. Yazar politika yapmasın, politikanın dışında kalsın. Politikanın bir düşünce ve yön belirleme olduğu göz önüne getirilirse, yazarın politikanın dışında kalmasının ne denli olanaksız olduğu anlaşılır. Yazar da politika yapmak zorundadır. İşbirlikçi yöneticilerin yazara politika yapma demesi, bize karşı olma, anlamına gelir. Etkisiz kal, bir kenara çekil, dile bizden ne dilersen demek istemektedirler. Aslında yazara politika yapma düşünme, yolunu yordamını belirleme, yazar olarak çağdaş dünyada yerini bulma, demektir. Nitekim bu çabada olmayan, yolu yordamı belirsizler, yüz sayfalık kitaplarla yüz binleri atmaktadırlar ceplerine. Ora senin bura benim gezmektedirler. Bu tür yazarların tümünün ortak işlevi, kişilik satıcılığıdır. Oysa yazar, özellikle çağımızda hem politikasını belirlemeli, hem de yerini göstermelidir topluma.

... Bu sorumluluk, yazarın insanı yabancılaşmadan kurtarması gerçeğinde düğümleniyor. İnsanına yabancı, ürettiğine yabancı, kendi yaratıcılığına yabancı bir toplum düşünün. Aslında içinde yaşadığımız toplum, böyle bir yabancılaşma ortamının dışında değildir. Uydurma, yapay sanat ürünlerinin etkisi altında gün gün yozlaşıyor insanımız. Kuşkusuz, onu bu yozlaşmanın bilincine vardıran yazarlar da var.

Uzaydaki "serseri taşlar" gibi dönenip duran kişilerin etkisini, bu yeri belli yazarlar azaltıyor. Yoksa, insanımızı yozlaştırmak için her yöntem deneniyor, her ortam yaratılıyor. Yolu yordamı, politikası, dünya görüşü olan yazarlar çoğaldıkça insanı yozlaştırmanın önüne geçilebilecektir. Bu nedenle bir yazarın, özellikle, politikasının olması, çağdaş yazarlığın bir gereğidir. Bunu istemeyenler, yazarın köleleşmesini, onun bunun buyruğunda olmasını istiyorlar. Bu da yazarın kişiliğine ters düşen aşağılık bir niteliktir.

A. Binyazar

YAZIN VE TOPLUMSAL YAPI

Bir ülkenin yazınıyla o ülkenin toplumsal yapısı arasında sıkı bir etkileşim vardır. Yazınsal yaratıları toplumsal açıdan değerlendiren eleştirmenler, yazın kuramcıları sık sık bu gerçeğin altını çizerler. Yazınla, toplumsal değişmelerin arasındaki koşutluğu vurgularlar. Toplum yaşamında oluşan her türlü değişimin, yazınsal ürünlerde de yansıyacağını kanıtlamaya çalışırlar. Yazını yönlendirip biçimlendiren temel etkenlerin başında sayarlar toplumsal yaşamı.

Türü ne olursa olsun her yazınsal yaratı yaşamla beslenir. Gücünü, soluğunu yaşamdan alır. Ne ki yaşamın körü körüne, olduğu gibi yansıtılması anlamına gelmez bu. Ama bütün bütün de değiştirip çarpıtmaz onu; zenginliklerinden, renginden ve güzelliğinden arındırmaz. Başlangıçtan bu yana, sanat ve yazının doğuşundan bu yana hep böyle olmuştur bu. Yaşamın ve insanlığın yürek vuruşunu yansıtmaya çalışmıştır. Boris Suchkov'un dediği gibi,"... oldu olası, sanat ve edebiyat, insanlığın fırtınalı gelişmesi doğrultusundaki bütün değişimleri bir barometre hassasiyetiyle kaydetmiştir hep."

... Yazınımızın ilk ürünleri göçebe bir kültürün izlerini taşımaktadır. VII. ve VIII. yüzyıllarda oluştuğu öne sürülen bu ürünlerde genellikle

kahramanlık, yiğitlik, binicilik, ata ve savaş araçlarına sevgi, doğal güçlere karşı övgü ve yergi türünden konuların ağır bastıkları gözlemliyoruz. Bu konularsa yaşanılan somut koşullardan, o günlerin toplumsal yapısından gelmektedir. Çünkü o yüzyıllarda Orta Asya'da ayrı ayrı boylar halinde yaşayan Türkler, yaşamlarını avcılıkla, hayvancılıkla sürdürürlerdi. Boylar birbirleri üzerine akınlar düzenler, sık sık yer değiştirirlerdi. Devingen bir yaşamın içindeydiler.

Göçebelik koşullarından sıyrılış, İslam dinini benimseyiş, kent yaşamına geçiş Türk toplum yapısını ve yaşayışını derinden etkilemiştir.

Bu etkileyimi dilde, sağtörede, tüzede, sanat ve yazında da görüyoruz. Böylece Türk toplumsal yapısındaki değişme, başka türlü söylersek göçebe kültüründen yerleşik kültüre geçiş yazınımızda da yeni bir evrenin doğmasına yol açmıştır.

İslam dinine girişin hemen ardından dinsel bir zorunlulukla Arapça'nın din dili olarak benimsendiği bilinen bir gerçektir. Toplumsal yapıdaki değişim ve yazındaki yansıyışı yönünden oldukça önemli bir olgudur bu. Çünkü dil, kültürün de, sanat ve yazının da başlıca kaynağıdır. Dilde başlayan bu ikileşmenin yanı sıra Osmanlı toplum yapısında da birbirinden kopuk kopuk katmanlar oluşmuştur. Bu da yazınımızda ikileşmeye yol açmıştır doğal olarak. Saray ve medrese çevresine kapıkulu anlayışıyla bağlanan sanat adamları Divan yazınını oluştururlar. Bu yazın temelde dinin insanları kul, toplumu ümmet sayan anlayışı üzerine temellenir.

Öte yandan kasaba, köy ve obalarda yaşayan halksa kendi yaşamının somut koşullarından kaynaklanan Halk yazınını yaratır. Divan yazını nasıl insanları kul, toplumu ümmet sayan bir düşünürün ürünüyse Halk yazını da halkın yaşam koşullarının ürünüdür. Şöyle de söylenebilir. Divan yazını nasıl tüketici sınıfın yazınıysa Halk yazını da geniş anlamda üretici sınıfın yazınıdır. Onun yaşamından, doğa ve insan ilişkilerinden kaynaklanmıştır.

Toplumsal yapıdaki değişimin ürünü olan bu yazınsal ikileşmeyi örneklendirelim birer küçük alıntıyla. 16. yüzyıl Divan ozanı Nev'i'nin şu beytine bakalım:

Cihânın izz ü câhın öyle iz'an eyledim ben kim
Eşiğinde kul olmak dehre sultân olmadan yeğdir

Şöyle diyor bu beytinde Nev'i: "Dünyadaki mevkiyi ve değeri ben şöyle anladım: Senin eşiğinde kul olmak, dünyaya sultan olmaktan yeğdir."

Divan ozanı, dünyayı ve dünya nimetlerini bir yana itip sevgilisinin eşiğinde kul olmaya can atarken aynı yüzyılda yaşayan bir halk ozanı Pir Sultan Abdalsa Anadolu köylüsünün yaşadığı somut koşulları şöyle dile getirir:

Öküzün damını alçacık yapın
Yaş koman altına kuruluk sepin
Koşumdan koşuma gözlerini öpün
İrençberler hoşça tutun öküzü

XIX. yüzyıl, yeni bir dönemeçtir toplumsal yapımız için. Batı uygarlığının temel kurum ve kuruluşlarını Osmanlı devlet düzenine uyarlama girişimlerinin hızlandırıldığı bir dönem olmuştur. Batılılaşma süreci içine girmiştir ya da böyle bir yönsemenin sıtmasına tutulmuştur toplumumuz. Gerçekte bu yönelim ve yönsemenin türlü nedenleri vardır. Onları burada tartışacak değiliz. Ancak Tanzimatla başlayan Batılılaşma süreci yazında da kendine özgü aşamalar yaratmıştır.

Tanzimat yazını temelde bir kültür ve uygarlık değişiminin ürünüdür. Divan yazınının düşler ve masallar evreninden, insanların gerçek evrenine geçilmeye çalışılmıştır. Batının değerlerini, uygarlık ve uygulayımbilimini almayı, bunları benimsemeyi amaçlamışlardır Tanzimatçılar. Eski yazına egemen olan "ahiret" fikri'nin yerine, "gerçek dünyayı"yı yerleştirmiş, "bu dünyayı değiştirme düşüncesini" koymuşlardır.

Tanzimat yazınının bu belirleyici nitelikleriyle o dönemin toplumsal yapısı arasında sıkı bir özdeşlik vardır. Şöyle ki Tanzimat yazar ve ozanları eskiye saldırmalarına, tümüyle onu yadsımalarına karşın eskiden de kopamamışlardır. Eski ile yeni yan yana görünmeye başlamıştır bu yüzden. İkilik, kurumlarda ikileşme toplumsal yapıdan gelmektedir aslında. Eski kuruluşlarla yenileri yan yanadır. Örneğin bir yanda medrese, bir yanda Darülfünün (üniversite) ... gibi. Yazında da insan yaşamını düzenlemede de hem yasanın hem de yazgının varlığı benimsenmiş, bu iki kavram birlikte kullanılagelmiştir.

Toplumsal yapıyla yazın arasındaki bağlantıyı yazınımızın tanzimat sonrası dönemlerinde de görebiliriz. Örneğin Servetifünun dönemi sözcüğün gerçek anlamıyla bir baskı, korku ve yılgı dönemidir. II. Abdülhamit'in kuşku ve kuruntu batağına saplanarak devlet gücünü, kendi kişiliğinde topladığı dönemdir. Bu dönemde basın sıkı denetim içindedir. Kitap ve yayım yasakları genişletilmiştir. İstanbul dışında tüm imparatorluk tam bir perişanlığa gömülmüştür.

Bu baskı ve yılgı döneminin ağırlığından düşünen kafalar, yazarlar ve ozanlar etkilenmişlerdir büyük ölçüde. Toplumsal ve siyasal konulara el atmaktan özellikle kaçınmışlardır. Suya sabuna dokunmayan konuları yeğlemişlerdir. Ülke sorunları karşısında aldırmazlığa, neme gerekirciliğe düşmüş gibidirler. Sevi, duygusal yaşamla ilgili konulara dadanmışlardır.

Yazınla toplumsal yapı, toplumsal yaşam arasındaki kan bağını 1908'den sonra ulusal değerlere dönme yöneliminin ağır bastığı II. Meşrutiyet döneminde daha somut biçimde kurabiliriz. Yazın haritasının sınırının genişlemesi, "halka doğru" ilkesinin benimsenmesi toplumsal dönüşümün sonucudur bir bakıma.

Cumhuriyet dönemi yazınımızsa toplumsal yapıdaki değişim ve dönüşümlere ayna tutan bir doğrultuda gelişiyor. Çünkü köklü bir düzen siyasal yapı değişikliğidir. Cumhuriyet Osmanlı İmparatorluğunun çağdışı kurumlarını yıkma, kültürel örüntüsünü değiştirme atılımıdır. Bu atılı-

mın kaynağında da birbiriyle kesişen ve birbiriyle bütünleşen iki ana yönelim vardır: Ulusallaşma ve çağdaşlaşma. Toplumsal yapımızdaki değişmeleri bunlar yönlendirmiş, bunlar belirlemiştir.

Cumhuriyetin oluşturmaya yöneldiği köklü yapı değişikliği, siyasal ve kültürel atılımlar yazınımızda da bir doku değişikliğine yol açmıştır. Yazarlar yönünden, yazarların yaratıları yönünden ortaya çıkmıştır bu değişiklik. Cumhuriyete değin yazarların büyük bir çoğunluğu kent kökenli ve varsıl kesimin çocuklarıyken 1950'lerden sonra bu oran tersine dönmüş, yoksul kesimden gelen, köy kökenliler almıştır bunların yerini. Böylece yazarlar, ozanlar halklaşınca yazınımız da dil, anlatım, içerik yönünden halkçı boyutlar kazanmıştır.

Yazarlarımızın, ozanlarımızın halklaşması, halk kaynağından gelmesi yazınımızla coğrafyamızın bütünleşmesini gerçekleştirmiştir. Anadolu yedi doğal bölgesiyle romana, öyküye, oyuna girmiştir. Böylece yazınımızdaki yerellik ve ulusallık boyutları canlılık kazanmıştır.

Toplumsal yapımızdaki değişmelerin yarattığı sarsıntılar, bu sarsıntılardan doğan sorunlar bütün yönleriyle yazınımızda yansımıştır. Toplumsal yapıdan gelen içeriksel bir yenilenmedir bu da. Topraksızlık, yarıcılık ve ortakçılık, köy boşalımı, susuzluk, ilkel tarım düzeni, sağlıksız kentleşme, sağlıksız kentleşmeden doğan gecekondu sorunu, köylerdeki tutucu güçlerle feodal kalıntılara karşı direnen aydınların savaşım ve serüvenleri, doğanın acımasız koşulları karşısında köylünün güvencesizliği, su baskınları, depremler hastalıklar... gibi türlü sorunlar Cumhuriyet dönemi yazınımızın yansıttığı sorunlar olmuştur. Salt sorunları yansıtmakla kalmamış, bunlara çözümler getirmeyi de amaçlayan bir çizgiye varmıştır.

Kalın çizgilerle, yazınımızın tarihsel akışından aldığımız bu kesitler de yazınla toplumsal yapı, toplumsal yaşam arasındaki etkileşimi örneklendiriyor. Tümüyle bakıldığında toplumların yaşamında ve yapısında oluşan her değişim, yazınlarında da yeni bir gelişme evresine yol açıyor.

Emin Özdemir

ZOR GÜNLER

İgnazio Silona Ekmek ve Şarap adlı romanının bir yerinde kişilerinden birine şöyle söyletir: "Söz dişidir, olaylarsa erkek. Hiçbir şey yaşanılanın yerini tutamaz. Bin yağmur sözcüğü, bir damla yağmura göre hiçtir. " Doğruluğu tartışma götürmez yargılardır bunlar. Hele içinden geçtiğimiz şu zor günlerde Sürüp giden didişmelerden, toplumsal tedirginliklerden bir ölçüde olsa sıyrılmak; romanların, öykülerin, şiirlerin aydınlığına sığınmak istiyor insan. Olmuyor ki... Yaşanılanların karşısında yazılanların etkisi sınırlanıyor iyiden iyiye. Diyelim bir dizenin ya da bir dörtlüğün çarpıcılığı içinde unutmuşsunuz her şeyi. Günlük yaşamın tekdüzeliğinden kurtulmuşsunuz. Doğanın güzellikleriyle iç içesiniz. Yeşeren otların üzerine uzanmış, dalıp gitmişsiniz gökyüzüne. Bir çayır kuşunun ötüşünü dinliyorsunuz. Tüm kaygılardan arınmışsınız. Yaşamanın bilinci içindesiniz. Açıksınız güzelliğin her türlüsüne. Gelgelelim sürdüremezsiniz bunu. Yaşanılan acı olaylardan biri, ya da olaylar zinciri gelir takılır kafanıza. Gazetelerde gördünüz oğulları öldürülmüş esnalardan birinin acı yüzü belirir gözlerinizin önünde. Artık her şey bitmiştir sizin için. Radyolarda, televizyonda dinlediğiniz kimi politikacıların kimi yüklü, yırtıcı sözlerini anımsarsınız. Öfkeyle burulursunuz. Şimdi başka bir ortamdasınızdır artık. Yılların eskitemediği soy yapıtlardan bile tat almaz olursunuz.

Son zamanlarda ülkemizin okuru için de, sanatçısı için de böyle oluşuyor bu. Toplumsal tedirginliğin dışına çıkamıyor. Sanatın evreninde, o evrenin kurallarına özgü yaşamıyor; yazıp yaratamıyor. Sanat da, sanatçı da tedirginliğin dışında kalamıyor. Çünkü ister okuyucu olalım, ister yaratıcı, hepimiz, bütünün bir parçası değil miyiz? John Donne'nin şu dizecikleri şöyle yansıtır bu gerçeği:

Hiç kimse bir ADA

kendi başına bir bütün değildir;

Her insan KITA'nın bir parçası,

BÜTÜNÜ'ün bir bölüğüdür...

Bütünün parçası oluş, engelliyor bireysel mutluluğumuzu. Dahası bütün kendine benzetiyor bizi. Örneğin şu son yıllarda toplumumuz, tepeden tırnağa sıcak politikanın içine gömülmüştür. Bizler için, bireyleri için de böyle değil midir bu?_ Yanımızda yöremizdeki konuşmalara, tartışmalara bakın. Hep politika, politika... Üç dört dost bir araya geldiğimizde şiirden, öyküden, müzikten, resimden mi söz açarız,yoksa politik konulardan mı? Öyle ki son yılların yazınsal, sanatsal yaratılarında da politik yönsemeler ağır basıyor.

Güncelliğin toprağında yeşeren, bir yerde özgürce yaratmayı engelleyen politika, sanata da yazına da düşmandır aslında. Politikanın kızıştığı, tedirginliklerin doruklaştığı dönemlerde sanat cılızlaşır. Bu bir yana okurların ilgi alanı başka yönlere kayar. Güzelliklerin, inceliklerin ayrımına varılamaz böyle dönemlerde. Herkes bir beklenti, bir aranış içindedir. Sanatsal ve yazınsal yaratılar da bu beklentiye, bu aranışa araç olur ister istemez.

Çok söylenmiştir ya, bir kez de ben yineleyeyim. Sanatın her türlüsü erince, rahatlığa gereksinme duyar. Tedirginliklerin arttığı toplumlarda yozlaşır, çoraklaşır sanat. Çünkü erinçten yoksunsa sanatçı, tedirginse, sağlıklı bir yaratının gerektirdiği dayancayı gösteremez. Şunu da söyleyeyim, sanat toplumdaki tedirginliği yenmede, erinçsizliği gidermede silah olarak kullanılır. Silahlaşan, güdümleşen sanatsal yaratılar da, güzelliklerin ardına düşmez. Okurların gözündeki perdeyi yırtmaya, gönülleri inceliklerle donatmaya yönelmez.

Küçük bir tüy gibiyim

Büyük bir kuşun kanadında

Kaldır başını gör beni

Kanatmış barış yanımı

Tüfek yanım

Ne zaman şiirden ayrılsam

Dışıma çıksam sevgilerin

Durmuş bir saat kadranı yüzüm

Isırır güzel yanımı

Çirkin yanım

Yazarlarımızın, ozanlarımızın yaptıkları da böyle özetlenebilir: Toplumumuzdaki çatışmaya ayna tutmak... Ne zamana değin böyle olacaktır bu? Şiirin son bölümünde şöyle yanıtlanıyor bu soru:

Söyleyin Köroğlu'na

İnsin artık dağdan

Kırsın atsın kılıcını

Devirmiş zorba yanımı

Halk yanım

Halk yanımızın, zorba yanımızı devirmesi... Bütün sorun işte bu.

Emin Özdemir

ÖLÜ EDEBİYAT

Edebiyat, söz kalabalığı, geçmişle övünme tutkusu, süslü püslü dizeler sıralama alanı değildir. Onun da kendine göre sorunları, gerçeklere dayanan açıklamaları, belli bir varlık anlayışı, evrene bakışı vardır Bunlardan yoksun, sığ, yalnız sözleri sıralamak, kavramlarla oyun oynamak edebiyat değildir. Ulusların ne denli bir bilgi düzeyinde bulunduklarını, bilimin,

uygarlığın hangi aşamasına geldiklerini gösterir edebiyat. Belli bir evren görüşü, insan anlayışı, bakış açısı olmayan ulusların, kişilerin edebiyatı da yoktur, olsa bile bizim Divan edebiyatı gibi başkalarından aktarmadır, aşırmadır. Bir felsefe, bir bilim işidir çağımızda edebiyat. Çağın bilgi ölçüleri içinde geniş bir yeteneği olmayan, bilgiyle dolmayan bir kimse edebiyat alanında pek başarılı olamaz: yalnız seziş, duyuş iyi bir edebiyatçı olmaya yetmez. İnsan çok iyi bir ozan olabilir, başarılı ürünler verebilir. Ancak, çağının aydınlığından yoksun, geçmişe dönük, kendi içine kapalı bir kimse ne denli bol soluklu bir yazar, bir ozan olursa olsun sınırlıdır. İyi bir yazar, iyi bir ozan olur, iyi bir sanatçı olur da "büyük" olamaz. Bu eskiden böyleydi, bugün de böyledir. İnsanı başarılı kılan, biraz da yetiştiği ortamdır. Yaşadığı ortam içine kapalı, çağın dışında ise, başarılı olamaz onu aşamayan. Başarılı olmanın ilk aşaması çağını tanımaktır, geleceğe götüren ilkeleri, yaratıcı yeni güçleri kavramaktır. Büyük bilginleri, bilgeleri olmayan ulusların büyük yazarları, büyük ozanları da yoktur. Hangi toplumda bilim aktarma, felsefe aktarma ise şiir, düzyazı, öykü, roman, resim, yontu gibi sanat dallarında verilen ürünler de aktarmadır. Bunun en açık örneğini Divan edebiyatında görüyoruz Osmanlılarda bilim felsefe yoktu. Evrene açılan, çağını sanat ortamını kuşatan bir yazar, bir ozan da yetişmedi o toplumda, ne varsa dışardan alındı. Yazarın, ozanın dili ile kendinin değildi. Yarattığı ürünler de kendi toplumunun olamadı, olamazdı da. Bu özden yoksundu divan edebiyatı, ozanı ile, yazarı ile.

Durum günümüz için de böyledir, değişmedi. Bir bakın eskiye dönük olanlara. Osmanlı toplumunun bütün yaşama koşullarını bir bütünlük içinde genç kuşaklara benimsetmek isteyenlere. Yüze çıkar, elle tutulur bir başarıları var mı? Eskiden böyleydik, üç kıtayı egemenliğimiz altına almıştık, şimdi Osmanlı değerlerinden yoksun kaldık, onun için geriledik, der dururlar. Boş, gereksiz bir avunmadır bu. Eskiye dönelim diyorlar. Dönelim eskiye. Dilde, düşüncede, yaşamada, toplum kurumlarında, eğitim, öğretim alanında dönelim eskiye. Osmanlıya gidelim. Nereye varacağız? Osmanlının hangi başarısını, hangi buluşunu örnek alacağız? Gençle-

rimize hangi Osmanlı bilgininin yapıtlarının, hangi Osmanlı filozofunun görüşlerini, hangi Osmanlı yazarının yazılarını örnek olarak vereceğiz? Hangi Osmanlı düşünce ürünü ile çağımızın bilim, sanat ortamında kendimize bir yer edineceğiz?

Sözgelişi, çağımızda en çok üzerinde durulan konu "insan"dır. Toplumda, davranışta, eylemde, yaratmada, düşünmede uygarlık aşamalarında insan. Felsefe, öykü, roman şiir, resim, yontu, müzik, tarih, toplumbilim psikoloji gibi bütün bilim dalları sanat çığırları insan üzerine eğilmiş, insanı işliyor, insanı anlamaya, açıklamaya çalışıyor. Bu konuda hangi Osmanlı aydınında, düşünüründe, bilgininde gençlerimizi eğitmek, yetiştirmek için örnek düşünceler, görüşler bulacağız? Hangi Osmanlı aydını, bilgini, düşünürü bir bütün olarak insanı işledi, onun ana sorunlarını, varlık ilkelerini çözümlemeye, yorumlamaya çalıştı?

Tasavvuf, insanı yerde değil, evrenin sonsuzluğunda, insanın gönül denen bilinmeyen, belli bir anlamı bile olmayan düşlerin akışına kapılmış bulanıklığında aradı. Sonunda insanla Tanrıyı birleştirdi. Yeryüzünde yaşayan insanı değil de, yalnız düşüncede var olan, ayakları yerden kesilmiş, gerçeğinden soyulmuş insanı aldı ele. Yanı başında duran güzeli değil de, düşüncesinde Tanrılaştırdığı kuruntu varlığını sevdi. Onun yaşayan, yanı başında duran sevgilisi yoktu. Olsa bile onu şiire sokmadı, düşünce ürünleri olan yapıtlarında on yer vermedi. Oysa çağımız, yanımızda bulunan, bizimle eş varlık ortamında yaşayan, eyleme geçen, düşünen, dayanan, yaratan insanı, gerçek insanı tanımak, onun bilinmeyen yanlarını bilmek, açıklamak, anlamak, anlatmak istiyor. Renaissance'in, humanisme'in ereği, amacı buydu, gene de budur.

Batılı aydın, düşünür, yazar, ozan bir bakış açısı olan, belli sorunlara eğilen kendi kendini sorguya çeken, yapıtlarında birtakım sorunları açıklamakla ortaya koyup yorumlamakla kendini görevli , yükümlü sayan kimsedir. Onun için başarısızlık, ölüm kendi kendiyle çelişmeye düşmekle başlar. Batı sanatının, düşüncesinin temeli sorunlarla çalışmak, düşün-

celerini birtakım sorularla yoğunlaştırmaktır. Bir dediğini on kez değiştirmez Batı aydını. Yüreğini koyar ortaya. Kendince ölçüler getirir, çözümlenmesini istediği sorunları, açıklanmasını dilediği konuları sürer ileri. Bütün düşüncelerinde, yapıtlarında bilinçlidir. Bir sorumluluk taşıdığını bilir. Oysa doğu aydını, Osmanlı düşünürü, sanatçısı böyle değildir. Onun için önemli olan belli bir sorunun adamı olmak değil , renkli söylemektir. Düşüncelerinde tutarlı olmanın önemi, değeri pek yoktur onun gözünde. Bir bakalım en büyük ozanlarımızdan biri sayılan Fuzuli'ye, bir tutarlı yanı var mıdır görüşlerinde: Bir yazısında bilimi överek, onun şiir için taşıdığı önemi belirterek şöyle diyor:"... İlimsiz şiir temelsiz duvar olur, temelsiz duvar gayette itibar olur." Burada şiir için, ozan olmak için bilginin ne denli gerekli olduğunu savunuyor açıkça. Oysa durmuyor bu sözünde Fuzuli, bir dörtlüğünde:

Aşk imiş her ne vâr âlemde

İlm bir kıyl-ü kal imiş ancak

diyerek, bilimin bir dedikodu olduğunu , ancak "aşk"ın bir değer taşıdığını sürüyor ileri. Ozanın kendini coşkuya kaptırması sonucu böyle söylemesi bir çelişme sayılmaz, diyenler olabilir. Ancak, Fuzuli üzerinde, onun görüşlerinin sorulara bakış biçimini açıklamak için duranlar öyle düşünemez. Ondan, onun düşüncelerinden kesin bir sonuç çıkarma gereğinde kalır.

Divan edebiyatında yalnız Fuzuli değildir böyle düşünen. Ondan yüz elli yıl sonra gelen Nâbi de bilimlerin en kesini olan geometri için şöyle demekten kendini alamaz:

İtibar eyleme hiç hendeseye

Düşme ol dâireyi vesveseye

Bu tutum, Osmanlı aydınının evrene bakış açısını belirleyen en açık örnektir. Oysa, bir Batılı ozanda, Batılıların "büyük" saydıkları bir ozanda böyle çelişmeler bulmak güçtür.

Bunları söylerken, Divan edebiyatı, Divan ozanları önemsiz, değersiz kimselerdir demek istemiyorum. Kendi alanlarında, kendi anlayış ortamlarında başarılı örnekler, çok duygulu, ince, süslü, düş varlıklarıyla donanmış, zengin ürünler koydular ortaya. Ancak, bu ürünler bir kuşağın eğitimi, öğrenimi için geçerli, yararlı değildir. Gençlerimizi, bunları öğreterek yetiştiremeyiz. Bu düşünce, bu sanat ürünlerimizi, bunları öğreterek yetiştiremeyiz. Bu düşünce, bu sanat ürünlerini onlara yaratıcılığa, başarılı olmaya ulaştıran birer insan yaratan gelişmeyi, ilerlemeyi sağlayan birer örnek, ölçü olarak veremeyiz. Bunlar, yaşadığımız evrene yönelen, belli sorunları olan düşünce varlıkları değildir. Bunlar, yalnız düşlerde yaşayan, gerçek ötesi bir evrenin, ulaşılması düşünülen bir "öte dünya" yaşamının özlemleriyle doludur. Çağımız için pek geçerli değildir. Divan edebiyatı ürünleri ancak gönül eğlemek, tatlı tatlı günler geçirmek için okunabilir.

Aşağı yukarı yüz elli yıldır, Divan edebiyatından sıyrılmasını, onun ortamından çıkmasını bilenler, bizim için, günümüz için başarılı örnekler, sanat ürünleri, yapıtlar koyabilmiş ortaya, yaşanan gerçeklere eğilebilmiş. Eskiyi sürdürmek, yaşatmak isteyenler çağımızın dışında kalmış boyuna. Divan edebiyatı, diliyle, düşüncesiyle, yaşama bakış açısıyla, müzeye kaldırılmış, eski uygarlıkları tanımak, öğrenmek için arada bir görülmeye değer eski tarih varlıkları niteliğindedir. Onları, öğretimi eğitim kurumlarından çok müzelerde görmemiz gerekir. Bir uygarlık ürününü gerçek yerine koymak da ona saygı duymakla olur. Üzerinde yaşadığımız Anadolu toprağının bağrından nice uygarlıklar doğmuş, nice başarılı ürünler koymuş ortaya o uygarlıkları yaratanlar. Avrupa müzeleri onlarla doludur. Oysa, bir tekini bile olduğu gibi yaşamak, onun akışına, yaşama ortamına uyarak eskiye dönmek istemiyor Avrupalı. Örnek uygarlık ürünleri diye görüyor onları. Onlara bakarak insanlığın tarih boyunca geçirdiği başarı dönemlerin, gelişme aşamalarını öğreniyor. Bugün, aydın bir Avrupalı için Sokrates'in giydiğini giymek, onun sofraya oturuşu gibi oturup yemek olacak iş değildir. İlkçağı öğrenmek anlamak ister de o çağdakiler

gibi yaşamak istemez, o çağın yaşama ortamını olduğu gibi sürdürmek istemez. Homeros'un şiirlerini okur, onlardaki geliştirici yanı alır, Tanrılarını öğrenir, sözün kısası Homeros'un evrenini tanır da onun gibi yaşamaya kalkmaz. Avrupalı aydın için, Homeros'un yaşadığı çağ uygarlığın gerekli bir aşamasıydı o bitti, gününü geçirdi artık. Oysa, Doğulu aydın için, özellikle bizim geçmişi bir türlü ağzından düşürmeyen okumuşlarımız için durum öyle olmadı. Eskiyi tanımaktan, anlamaktan çok, olduğu gibi yaşamak, yaşatmak istiyorlar. Divan edebiyatını bütün düşünce kurumları ile sürdürmeye çalışıyorlar. Fuzuli'nin, Yahya'nın , Nedim'in dilini, kullandığı kavramları sürdürmeye çabalıyorlar. Ağır dil, anlaşılmaz dil denince de Nergisi'nin, Veysi'nin dilini alıyorlar. Oysa, Divan edebiyatının düşünce ürünleri düzyazıda Nergisi'nin, şiirde adı geçen ozanların diliyle yaratıldı. O iki ağdalı dilin yapısı değil, yalnız kullanıldıkları yazı türü ayrıdır. Biri şiir, biri düzyazı.

Eskiyi sevenler, yaşamak isteyenlere bir bakın, neden Yunus Emre'nin, Şeyyad Hamza'nın, Âşıkpaşa'nın, Pir Sultan Abdal'ın Türkçesini kullanmak, yaşatmak istemezler, o yolda çalışmazlar, neden Kudadgu Bilig'te geçen Türkçeyi savunmazlar? Onlar bizim geçmişimizle ilgili değil mi? Eskiyi savunanlar, böyle bir soru karşısında, "Bunlar bugün için unutulmuş eski Türkçe sözlerdir, onları yeniden diriltemeyiz." derler. Peki, Divan ozanlarının dili unutulmadı mı? Bugün, eskiyi savunanlardan hangisi sevdiği birisine Bâki'nin diliyle mektup yazabilir?

Divan edebiyatını savunanlar, Osmanlı uygarlığını, doğduğu ortamın ilkeleri, kuralları ile bir bütün olarak sürdürmek isteyenler arasında Osmanlılar gibi davranan, yaşayan yoktur. Çağdaş uygarlığın en yeni buluşlarından alabildiğine yararlanırlar. Başka düşünür, başka yaşarlar. Vedat Günyol'un "Bölmeli Kafalar" adlı yazısında belirttiği gibi düşünceleriyle yaşama biçimleri, günlük davranışları arasında budur. Batılı aydın bunu yapamadığı için uygardır, ileridir. Başka düşünüp başka yaşamak bir aydın tutumu, aydın davranışı değildir. Aydın düşündüğü gibi yaşayan, yaşadığı gibi düşünendir. Gerçek aydın, düşüncelerini açık seçik

söyleyen, toplumun bütün katlarına yaymaya çalışan, içinde yaşadığı ortama karşı özünde bir görev duygusu taşıyan, kendini yaşadığı toplumu aydınlatmakla görevli, sorumlu kılan kişidir. Dili toplumun dili olmalı aydının.

Bu ölçülere uymadığı için Doğulu aydın değildir. O bir toplum katının kesitidir. Doğulu "el avam ke'l havam" diyerek halkı kötü böceklere benzetir, ona anlayışsız, anlayışı kıt der. Halk anlayışsız, anlayışı kıt değildir. Halk, yetiştirdiği aydın örneğinin yansıdığı bir topluluktur. Bir toplumda yetişen aydınların ne olduğunu anlamak için halkla ilişkileri, halka karşı tutumları gibi kesin ölçü az bulunur. Birtakım konuları anlamak, kavramak eğitim, öğretim işidir. O düzeyde çalışmayan, o konularla ilgilenmeyen ona yabancı kalır, anlamaz, anlayamaz. Ancak, halk anlamıyor, o konuda uzman değildir diye ona arka dönen, ondan kopmak aydının yapacağı iş değildir Halk, bir kalp ameliyatı yapamaz, atom formülünü çözümleyemez. Ancak, halkın içinden yetişen, öğretim, eğitim düzeni halka açık olan bir ortamda okuma olanağı bulan bir halk çocuğu günü gelir, kalp ameliyatı da yapar, atom formülünü de çözümler. Yeter ki, aydınlar ona yetişme, gelişme olanağı sağlayacak sorunlar üzerinde dursun, onu o konularda yeterince aydınlatsın.

Edebiyatın başlıca görevlerinden biri de budur. Halkın anlayamadığı konuları, başaramadığı işleri, anlamak, başarmak için halk çocuklarının yetişmesi yolunda kendine düşeni yapmak, yetişme konusunda halkı aydınlatmak. Bir toplumda bütün sanat, düşünce çığırları gerçekçi olursa, insan varlığını konu edinirse, o toplumun en küçüğünden en büyüğüne değin bütün kurumları insan için çalışmayı bilirse aydınlanmanın alanı genişler. Önemli olan, kişinin bir aydın olarak kendine düşeni yapmasıdır. Toplum kendinden olanı, kendi için olanı, çok kez aydından daha iyi anlıyor. Yunus Emre'yi, Pir Sultan Abdal'ı, onların benzerlerini "anlamıyor" dediğimiz halktan öğrendik, bilgilerden değil.

İsmet Zeki Eyuboğlu

GERÇEK SANATÇININ KİŞİLİĞİ

Günümüzün en çok tartışılan konularından biri sanatçının toplum içindeki yeri ve işlevidir. Bu konuda sunulan değişik görüşler büyük bir çoğunlukla "toplum için sanat" ana ilkesinin çevresinde toplanmakta. Sanatın toplum için olduğu bugün için tartışma götürmez bir gerçek haline gelmiştir. Ama sanatın ortaya çıkmasında en önemli unsur olan sanatçının kişiliği konusunda ulaşılan sonuç bu kadar kesin değildir. Bunu "gerçek sanatçı " olarak tanımlayabileceğimiz kişinin ne gibi yetenek ve özellikler taşıması gerektiğinin saptanmasındaki güçlüğe bağlıyorum.

Sanatçının genellikle kendini diğer insanlardan farklı olarak gördüğü, daha doğrusu görmek istediği su götürmez bir gerçektir. Bu farklılık duygusu bir dereceye kadar doğru ve geçerli olsa bile irdelenmesi gerekir. Ama gerçek sanatçının kişiliği bu farklılık duygusunu yorumlayışta ortaya vurur kendini bence. Farklılığı bir üstünlük olarak değil de bir sorumluluk, bir yükümlülük olarak algılamalıdır gerçek sanatçı. Diğer insanların yerine düşünmek, onların yerine bazı gerçekleri görmek, bazı olayları ve serüvenleri yaşamak sonra da bunları onlara anlayabilecekleri, görebilecekleri, duyup dokunabilecekler şekillerde iletmek. Bunun yanı sıra kendini yalnızca çevresindekilerin değil, tüm insanlığın, yarını yaratacak olanların, yeni evrenlerin kapısını açanların arasında görebilmek. İşte bunların hepsi bir sorumluluk duygusu olarak ortaya çıkmalı, kalıcı olan, kalması gerekli olan yapıtlara bir katkıda bulunabilme zorunluluğu olarak. Bunun için de tüm çabalarını insanlığa daha fazla iletebilmek, daha iyi, daha gerçek olanı göstermek için, daha fazla bilme, yaşama, yorumlayıp değerlendirme yoluna harcaması gerektiğinin bilincine varmış olması gerekir gerçek sanatçının. Yalnız bu zorunluluk gerçek sanatçıyı insanlara karşı belirli ve gerekli bir uzaklık kazanmaya itecektir doğal olarak. Adayı tamamen görebilmek için tepeye çıkmıştı Robinson. Ama tepe yine adanın

bir bölümü. Ada olmasıydı tepe de olmazdı ve Robinson tepeye çıkmakla adaya olan bağlantısını kaybetmiş olmadı, aksine adayı daha iyi görüp tanıyabildi. Adanın yapısına katkılarda bulundu. O an için bu çabaları belki anlamsız, belki de gülünçtü, ama sonradan adaya gelecekler, gelebilecekler ve belki de gelmek zorunda kalacaklar için değerleri çok fazlaydı. Gemiciler onu alıp da memleketine götürmek için yola çıktıklarında, Robinson artık cebinin içi gibi bildiği bu adayı kendine mal etmeye kalkışmadan, onun üzerinde hiçbir hak iddia etmeden terk etti.

Robinson gerçekten de adanın hâkimi olmayı arzulamayacak kadar bir büyük insan mıydı? Sanmıyorum. Aslında Robinson'u kişi olarak pek fazla sevmiyorum ama onun yaşamında ve kişiliğinde yapılması gereken sazı şeyleri görür gibi oluyorum:

Adayı yıllar boyu tanımaya çabalamak, eldeki güç oranında adaya katkıda bulunmak ve zamanı gelince hiçbir duygusallığa kapılmadan adayı terkedebilmek . İşte gerçek sanatçının görevi, işte gerçek sanatçının kişiliği.

Sanatçı çevresine, insanlara bir katkıda bulunabilmek için onlardan üstün olmak zorundadır, onlardan daha fazla bilmek, duymak, görmek zorundadır. Gerçek sanatçıyı sanatçımsılardan ayıran şey ise gerçek sanatçının bütün bunları bir gün bırakıp gitmek ve yalnızca insanlara yeni evren eşikleri sunabilmek için yapmakta olduğunun bilincinde olmasıdır.

Gerçek sanatçı sürekli atılımlar yapan, kendini sürekli yenileyendir. Yapıtlarının, yeteneklerinin doruğuna ulaştığı zaman bile, eğer yeni bir gerçek, yeni bir iletim görüyorsa, tüm duygusallıkları ve çevrenin beğenisi bir kenara bırakıp yeni arayışlara, yeni çabalara girmek zorunluluğunu duyan, bundan korkmayan kişidir.

Gerçek sanatçı için aslında sanatın ve sanatının doruğu yoktur. Daima her şeyin daha iyisi, gerçeğe daha yakın olanı vardır ve olması gerekir, çünkü gerçek de zamanla birlikte şekil ve anlam değiştiren, kendisine yaklaşıldıkça sonsuza doğru uzanan bir olgudur. Sanat beğeni sağlamak

için yapılmaz. Beğeni sanatın uyuşturucu maddesi, afyonudur. Beğeni yüzünden, sanat, akışını gelişimini kaybeder, beğeniye kapılma yüzünden sanat kendini insan duygularının en üst noktalarının anlatımı, ulaşılması, anlatılması güç şeylerin vücut bulduğu yer sanır. Oysa sanat yalnızca gerçeğe giden yolun basamağıdır ancak. Yükseltir ama hedefe ulaştırmak için yeterli değildir.

Gerçek sanatçının olgunluk devresi kendi eleştirmeni olduğu devredir. Gerçek sanatçı kendini kınayabildiği kadar değerlendirmesini de bilmelidir. Her yerde olduğu gibi gerçek sanatçı ile sanatçımsı arasında da kıl payı fark vardır. Gerçek sanatçının evrensellikten başka çabası ve kaygısı olmamalıdır. Ne olursa olsun belli bir çevreye hitap eden, belli bir çevreyi dile getirmeye çalışan, kendilerini bu çevrenin sorunlarını anlatma veya çevreyi tanıtmak zorunluluğu ile kısıtlayanlar gerçek sanatçıya basamak olurlar. Ana nehri besleyen küçük çaylar gibidirler. Ama asla küçümsenmemeleri ve sanatçımsılarla karıştırılmamaları gerekir. Sanatçımsılar yarına yeni bir kuşak yetiştirmek için değil de, ya dikkatsizlik yüzünden ya da kendilerini ispat için çocuk sahibi olan babalara benzerler. Sanatçı olmakla veya olmaya çabalamakla üzerlerine almak zorunda kalacakları sorumlulukları kavrayamamış, onların bilincine varamamış kimselerdir. Yapıtlarıyla böbürlenmekten, çevrenin beğenisine kapılıp gidivermekten öteye gidemezler. Diğerleri ise görevi tüm insanlık sorununu kavramak, onu irdeleyip gerçeğe bir gıdım daha yaklaştırabilmek olan gerçek sanatçının destekleyicileri, besleyicileridirler. Çevrelerini dile getirerek gerçek sanatçının insanlık sorununa rahatlıkla eğilebilmesi için gerekli ortamı ve malzemeyi sağlarlar. Onlar da kendi çapları içinde gerçek sanatçılardır. Çünkü yüklendikleri sorumluluğun bilincindedirler. Ama ne yazık ki gerçek sanatçıyı kınayanların, onu engelleyenlerin saflarında da yer alırlar.

Gerçek sanatçıyı en çok kıran da budur. Belli bir çevrenin sorunu evrenselleşmiş olsa bile, yine de kısıtlanmış bir sorun olmaktan öteye gidemez. Tüm insanlığın yapmak zorunda olduğu bir aşama olarak nitelendirilemez, ancak tüm insanlığın yapmak zorunda olduğu aşamalar dizisini

gerçekleştirebilmek için bu sorunun kavranılmak zorunluluğu vurgulanabilir. Oysa bu her zaman böyle yapılmamakta, gerçek sanatçının hep bir adım daha ötesini düşünmek zorunluluğu unutulup veya gözden kaçırılıp bu çevrelere tarafından şiddetle suçlanmaktadır.

Ama gerçek sanatçı bu sorumsuzca çabalarını yılmadan, usanmadan sürdürebilen kişiler arasından çıkacaktır her zaman.

Münip Noyan

ÇİLE

İster oyuncu olsun ister oyun yazarı, ister ozan olsun ister romancı, özünde gerçek bir sanatçı cevheri taşıyorsa çağına tanıklık edecektir kişi. Ezimlerin, kıyımların, insanoğluna acı çektirmenin utancını içinde duyacaktır. Dahası yaşadığı zaman diliminden sorumlu tutacaktır kendini. Bu da ister istemez ulaşmazlığa, uyumsuzluğa iteleyecektir onu. Baş kaldıracaktır. Hangi anlatım biçimini seçmişse, onunla karşı koyacaktır: Sesle, sözle, renkle. Ezimleri, kıyımları insan oğlunu alçaltan tüm edimleri aşağılamaya, yermeye çalışacaktır. İnsan soyuna aydınlık günlerin umudunu, özlemini, düşlerini aşılayacaktır. Umarsızlığı yenmeye, direnci ve coşkuyu aşılamaya çalışacaktır. Her soylu sanatçının yaşamında bu yüce savaşı görebiliriz. Bir bakıma sanatçı, insan oğlunun yüceliğini vurgulayan kişidir. Yüreğinin ortalık yerinde ona yeni bir dünya çizen kişidir. Böyle değilde çağından, insandan koparsa insanoğlu için yeni bir soluk, yeni bir duyarlık getirmezse ne denli doğurgan olursa olsun sanatçı sayılamaz o.

Çağlar boyunca gerçek sanatçı, insanı alçatanların, ezenlerin karşısında olmuştur. Sanatın zengin olanaklarından yararlanarak onların kirli yüzlerini, çorak evrenlerini, hayvansılıklarını ortaya koymuştur. Bu yüzden yaşamının kumaşı çilelerle dokunmuştur. Düşünen, duyan, daha iyi,

daha güzel günlerin düşünü giren bir insan olmanın bedelini acılar çekmekle ödemiştir. Düşün ve yazın tarihimiz ileride bunun somut örneklerini sunacaktır bizlere.

Özünde ışık taşıyanların öncülüğünü sanatçılar yapar. Taşıdıkları ışığı yaymak, dağıtmak isterler onlar. Çünkü gönüller ve kafalar ışıklandığı gün, ezimler, kıyımlar, zulümler ve haksızlıklar silinip gidecektir. İnsanoğlu aşağılanmayacak, birbirini sömürmeyecek. Yıllar yılı bunun özlemi içindedir her soylu sanatçı. Yaratılarını bu özlemle, bu düşle oluştururlar. Bunun için de taşıdıkları ışığı, umut ışığını, diri tutmaya, karanlıkları aydınlatmaya uğraşırlar. Ne ki karanlığı aydınlatmak hoş gelmez kimilerine. Tedirginlik duyarlar bundan. Sanata da sanatçıya da diş bilerler. Hayvansı güdüleriyle bir gerçeği, sanatçının er ya da geç, yüzlerindeki maskeyi düşüreceği gerçeğini sezmiş anlamışlardır. Direnirler bunun için. Sanatçının sesini boğmaya, onu susturmaya çalışırlar.

Karanlıkla aydınlığın savaşı, en eskisidir savaşların. En soylusu da. Kimi dönemlerde karanlığın gücü ağır basar. Işığın, aydınlığın yenildiği olur. Ama aldatıcı bir yenilgidir bu. Gerçekte bir susuştur. Karanlığın kartranlaştığı, koyulaştığı bir dönemde bir de bakarız büyük bir gürültüyle patlamıştır aydınlık. İnsan soyunun tarihi bunun sayısız örnekleriyle doludur. Ülkemizi de bu tarihin dışında düşünemeyiz. Diyeceğim sanatçının çekisi, çilesi bitmez. Çünkü savaşı bitmez de ondan. Onurlu kavgasının sürdürür. Değindiğim konuşmasında bu kavgayı kucaklayan bir de şiiri var Orhan Asena'nın. Bir dörtlüğünde şöyle der:

Açık suçlu olabilir mi
Gösterdiği için bir çirkinliği
Bir tuzağı aydınlattığı için
Karanlığın bir adım ötesindeki.

Soralım biz de: Işığın suçu olabilir mi? Çirkinlikleri, pislikleri, kokuşmuşlukları, yozlaşmışlıkları gösterdiği için suçlu olabilir mi ışık? Daha güzel, daha aydınlık günlerin özlemini uyandırdığı için suçlu olabilir mi

ışık? Olmuş işte. Her çağda, her dönemde suçlanmıştır ışık . Yıkıcı, düzen bozucu sayılmıştır. Onu yayanlar, ona kaynaklık edenler de suçlanmıştır. Yaşamları boyunca gün güneş görmemeleri için, ne gerekiyorsa yapılmış... Acının, çilenin her türlüsü tattırılmıştır onlara...

Sanatçı, çile çeken insandır bizde. Abartılı bir yargı değildir bu. Ancak sözümüz soylu sanatçılar, sanatının onurunu koruyanlar, ödün vermeyenler içindir. Yoksa kendi halkına yabancılaşmış, yerleşik düzenle yıldızı barışık, kendi dar fildişi kulesinde yaşayanlar için değil elbette. Her zaman için, onların bir eli yağda bir eli balda olmuştur. Çileyi de çekiyi de tatmamışlardır. Söz, buraya gelmişken Ulvi Uraz'ın ölümü üzerine Aziz Nesin'in yazdığı yazıyı da analım. Milliyet Sanat Dergisi'nde (Sayı:82) yayımlanan, "Ölümünün Provasını Yapmış Oyuncu" adlı yazısında Aziz Nesin, Ulvi Uraz'ın ölüm nedenini tıbbın aydınlatamayacağını belirtiyor. Gerçek nedenin onun yalnızlığında, umutsuzluğunda gizli olduğunu açıklıyor.

Sanatçı, çile çeken insandır bizim ülkemizde. Aziz Nesin, Ulvi Uraz'ın yaşam ve sanat trajedisi üzerinde düşünürken bu gerçeği değişik bir söyleyişle ortaya koyuyor. Onun sanatsal girişimlerine, çıkışlarına, arayışlarına yön veren "kasırgalı coşku"yla, toplumumuzdaki sağırlığın, vurdum duymazlığın, olanaksızlığın çatışkısına parmak basıyor. Bu çatışkının Ulvi Uraz'ı adım adım nasıl ölüme götürdüğünü duygusallıktan uzak, yırtıcı bir gerçekçilikle söylüyor:

"Sanatındaki bu kasırgalı coşkusuna kendisini öyle anlatılmaz bir tutkuyla kaptırdı ki, bir yanlıştan bir yanlışa çarpa çarpa, bir anlayışsızlıktan bir sertliğe vura vura, bir sağırlıktan bir körlüğe itile, kakıla, çileli otuz sanat yılını doldurdu; ölümüne tıbbın koyamadığı, koyamayacağı teşhis işte budur. İşte bunun için tıbbın sağlam bulduğu yüreği dört gün sonra durdu."

Anlayışsızlık, sağırlık ve körlük duvarını aşma olanağını bulamamıştır Ulvi Uraz. Açıkçası toplum, bu altın beyinli, üstün yetenekli çocuğuna

sahip çıkmamıştır. Bu da tüketmiştir onu. Aziz Nesin'e, bırakalım sözü yine: "Sanatının doruğuna varmışken, zorunlu olarak altı yıl tiyatrodan uzak kalışı, yetiştiği Devlet Tiyatroları kapılarının yüzüne kapanması, özel tiyatro kurmak olanaksızlıkları, sahne ışığına kavuşunca ve kendi kurduğu tiyatrolarda bile isteğince oyunlarda oynayamaması, tiyatro dışında havasız kalıp soluk alamayan bu tiyatro adamımızı yılları yılı yıprattı, tüketti."

Sanatçı, toplumdan aldığını topluma veren kişidir. Bu ala vere dengesi tam kurulamazsa trajedisi başlar sanatçının. Bizde de böyle bir dengenin tamlığından söz edilemez. Ulvi Uraz'ın yaşam ve sanat serüveninde de açıkça gözlemlenebilir bu. Aziz Nesin de yazısını böyle bir gözlem üzerine temellendirmiş: "Her namuslu insan borçlanmaktan çekinir. Ama ben Ulvi Uraz denli, borcunun altında ezilen, onun sorumunu duyan bir başkasını görmedim. Onun borçları, ne kendi çıkarı, ne özyaşamı, ne de daha iyi yaşamak içindi. Halkına, yapabileceği en iyi şey olan tiyatro yapmak için zorlara boğulmuşu. Bu yorgun insan, borçlarından kurtulup yeni tiyatro atılımları için, elli iki yaşındayken kurduğu tiyatroyla, karlı kış soğuğunda tozlu yaz sıcağında tam sekiz ay il il, ilçe ilçe Anadolu'ya tiyatro götürdü. Borçlarından kurtulduğunu sanırken, yeniden tiyatroya gömülüp borca boğuldu. Toplumun kendisine borçlu olduğu Ulvi Uraz, borçlu olarak öldü."

Sanatının tutkusunu, coşkusunu yüreğinde duyma, bunların itisiyle kendini sanatına adama, ancak soylu sanatçılarda görülen bir niteliktir. Sanatı bir avutma, bir gönül eğlencesi sayanlarda böyle bir adanmışlık görülmez. Bunun için de sanatın saygınlık kazanmadığı, sanatçının hor görüldüğü toplumlarda gerçek sanatçılar tez yıpranır, tez çökerler. Adanmışlığın bir gereğiymiş gibi. Sanki kendilerinden öç alır böyle toplumlarda sanatçılar. Ulvi Uraz'ın bu yönü üzerinde dururken doğruluğunu yadsıyamayacağımız şu yargılara varıyor Aziz Nesin:

"Neden mi öldü? İşte bunun cevabını tıp veremez. Umutsuzluktan! Ulvi, yalnız umut gereksiniyordu. Biz, bütün bir toplum ona, ölümü atlatacağı bir küçük umut veremedik.

Emin Özdemir

BASKININ BASKISI

–Bütün dünya basını ve radyolar uzun süre Soljenitsin'den söz ettiler. Karakola çağrıldı, tutuklandı, sürüldü, şöyle söyledi böyle söyledi... Sanatçılığını yadsıyacak değilim ama bütün bunlar biraz abartmalı gelmiyor mu? Dünyada çile çeken bu kadar sanatçı var da niye ille Soljenitsin? Tek nedeni bence politik. Nobeli kazanması da aynı nedene dayanıyor sanırım. Batı dünyası Soljenitsin'i överken aslında Rusya'daki katı rejimi yermektedir. Bir başka deyişle yazar aracı ediliyor. Bunlar beni pek sarmıyor da, asıl söylemek istediğim Soljenitsin'in kısa bir süre sonra yazamayacağıdır. Bu bir kehanet değil, düşünce.

–Niye yazamasın? Şimdiye değin yurdundan uzak kalmış sürülmüş yazar mı duymadık. Hangisi tükendi bunların?... Soljenitsin de pekâlâ başka bir ülkede yaşayıp sanatını sürdürebilir.

–Belki birkaç yıl. O da anılarını. Bunun dışında ne değin yaratıcı olabileceğini merak ediyorum. İnşallah yanılırım. Ama düşüncem şu ki, ona o dev yapıtları yazdırtan üzerindeki o yaşamı boyunca kalkmamış baskıdır. Şimdi o baskıdan sıyrılmıştır. Ayrıca milyonlarca lirası bankada yatıyor. Bakalım bu koşullar altında yine aynı Soljenitsin olabilecek mi? İlk Çember romanında şöyle diyor: "İnsanları her şeyden yoksun bırakmadığınız ölçüde güçlüsünüz. Her şeyden yoksun bırakılmış biri sizin sultanızdan çıkmış, özgürlüğüne kavuşmuştur." Baskı altında bulunan Soljenetsin güçlüydü. Şimdi özgürlüğüne kavuşunca ne değin güçlü olabilecek?... Kı-

yaslamak için söylemiyorum da, Kuznetsov'u anımsadım. Bence Soljenitsin ondan çok üstün bir yazar. Kuznetsov Rusya'dan kaçtığı zaman basın günlerce çalkalanmıştı. Dört yıl oluyor. Röportajlar yapıldı, anıları yayınlandı, kitapları basıldı. Bu reklamların amacı da yine politik. Şu kadar yıldır sesinin çıkmamasını neye bağlarsın?

–Belki bir yapıtın hazırlığı içindedir, ne bileyim canım.

–Yok, yok. Adamın üstünden baskı kalkınca kendini bir boşlukta görüverdi. Ya artyetişimine dayanarak bir şeyler yazacak, ya da tükenecektir. Rusya'da yazdıkları gibi etkili olamazlar. Soljenitsin, Kuznetsov bir yana bütün Rus edebiyatının dünya edebiyatı içinde önemli bir yeri olduğu muhakkak. Özgürlük özlemiyle çırpınan bir halkın umut ve yargılarını dile getirmiştir. O özgün bir ciddiyet taşır diyor Sinelair, çünkü acılarla dolu insanlar tarafından yaratılmıştır. Pasternak, Mayakovski, Dostoyevski... Daha bir yığın yazar. Hele Dostoyevski başlı başına bir edebiyat. Hakkında yazılanlarla belki koca bir kitaplık doldurulabilir. Diyeceğim, her kitabı çeşitli baskıların sonucunda dile gelmiştir. En yalın örneği Ölüler Evinden Anılar. Sibirya'daki ağır ve işkenceli yaşam olmasa bu koca yapıt yazılabilir miydi? Bir yazışmadan ölümden nasıl kurtulduğunu anlatır. Dostoyevki: İdam edilmek üzere diğer mahkumlarla birlikte bir meydana götürülmüş. Haç öptürüldükten sonra beyaz gömlekler giydirilir ve üç kişi asılmak için idam sehpasına çıkarılır. Üçer üçer çağırırlar. Dostoyevski altıncıdır. Birkaç dakikalık ömrü kaldığını düşünürken dur borusu çalınmış ve Çar'ın hayatlarını bağışladığı okunmuş. Ölümden dönmek de buna derler. Bir yazarda bu tür olayların nasıl bir birikim yapacağını düşünebiliyor musun?

–Dostoyevski'nin yazma nedeni için bu ve buna benzer olaylar güzel bir yanıt olabilir. Bir bakıma da çabuk etkilenebilmesidir diyebiliriz. Oysa bu etkilenme baskıdan değil, sanatçı olduğundan ileri gelmiyor mu?

–Kuşkusuz Rastgele biri bu gözlem ve acıları nasıl dile getirir bilmem ama bir sanatçı boşalmak gereksiniminde. İçinde zehir gibi biriken söz-

cükleri nasıl haykıracak. Belleğinde gizli kalmış önemsiz gözlemler bir bakmışsın birikip patlayıvermiş. Bu da adını veremediğimiz gizli bir baskı. Romancı ya da öykücü için yazmak ney'se. şair için şiir söylemek, ressam için resim yapmak aynı tutkunun sonuçları. Tutku yerine istersen esin de, istersen dürtü. Hepsi baskı sözcüğünün yumuşatılmışı. Sartre niçin yazıyoruz sorusunu şöyle yanıtlıyor: "Yazmak, varlığın bütünlüğü için pek gerekli olduğunuzu kabul ettirebilmek üzere başkasının bilincine başvurmaktır; bu önemliliği aracı kişilerde yaşamak istemektir." Fazla evrensel bir yanıt oldu değil mi? Oysa Sait Faik ne güzel belitmiş: "Yazmasam çıldıracaktım!" Bu bir baskı değil de ne? Gide "sanatın her zaman bir baskının sonucu olduğunu" yazarken haksız olmazsa gerek.

–Ben bu düşünüye olduğu gibi katılamıyorum. Gerçi sanatı meslek olarak seçenler az değil. Oysa her gün yazmak, yaratmak gereksinimini duyanlar nasıl bir baskının altındalar? Daha hiçbir planı, yazacak bir konusu yokken oturup sayfalar döktüren yazar değil mi, hem de kimi klasiklere geçmiş bunların.

–Ekmeğini kazanma kaygısı bir baskı olamaz mı?... Al Somerset Maugham'ı. Yazacak bir şeyler bulamadığı zamanlar ne yaparmış biliyor musun? Kâğıdı makinasına takar, bir konu buluncaya değin adını yinelermiş: Somerset Maugham, Somerset Maugham, Somerset Maugham... Sonradan yazacak bir şeyler bulurmuş nasılsa. Ekmek kaygısı içinde olunca yazar, yazmak, yaratmak zorunda. Gereğinde adını da yineleyecek, sosyal gereksinimlerden de kaçınacak. Zorunluk! Orhan Kemal her gün saat dörtte, kurulu bir saat gibi keyfinden mi kalkardı? Birkaç kuruş kazanmak için yazdığı ısmarlama senaryolar hangi sanat dürtüsünden? "Kendi kafamdan, kendi enerjimden başka tek, ama tek yardımım, beş kuruş gönderen yok..." diyor. Bütün yaşantısı boyunca sürdü bu çırpınışı. Yalnız Orhan Kemal mi?... Yaşamak için yazmak gereksiniminde olan daha nice Orhan Kemaller var. Sosyal bir baskı sanatçıyı yazmaya zorunlu kılıyor. Bu ressamı için de öyle, yontucusu için de. Van Gogh o büyük yapıtlarını yaratırken sanatı mı düşünüyordu, yoksa daha çok kaza-

nacağı paraları mı? Bak kardeşi Theo'ya ne yazıyor mektuplarının birinde: "Çok resim yapmak gereksinmesini duyuyorum, öyle ki manen ezilmiş, bedenende boşalmış hissediyorum kendimi, resim yapmalıyım çünkü masraflarımızı karşılamak için başka hiçbir çarem yoktur." Mikelanj'ın, Musa'nın ellerine toplu bir hareket verdiyse bunun mermersizlikten olduğunu yazar. Gördüğün gibi sanat ve baskı arasında yakın bir ilişkinin olduğu muhakkak . İstersen şöyle düşün: Kişinin oturup bir şeyler yazması ya da yontuyu yaratabilmesi için bir gereksinimi olmalı. Anlatmak, boşalmak, coşmak, başkaldırmak gereksinimi. Sanatı da şöyle tanımlayabiliriz bir bakıma: İçimizde biriken çeşitli baskıların patlayışı!

–Böyle soyut kavramlarla oynamak oldukça kolay. Oysa kişi bu kavramları kendine göre yorumlamaktan öte gidemez ki? Baskıdan söz ederken yalnızca sanatçıları amaçladın, sanatçılara yapılan baskıları. Albet Camus ise şöyle diyor: "Sanat, kendi kendisine yaptığı baskı ile yaşar, başkalarının baskısı ile ölür." Savunduğun düşüncenin tam karşıtı.

–Sanatçıya yapılan baskı, sanatını etkilemeyecek midir? Olanağı var mıdır bunun? Her yapıtta kan, ter, acı, ya da gözyaşı vardır. Düşün ki Picasso'nun 'La Guernica' tablosunun yapılabilmesi için La Guernice köyünün canlısı, cansızı dahil her şeyin yok edilmesi gerekmişti. Ya da bu vahşet, sanatçıyı böyle büyük bir yapıtı yaratmaya itmiştir diyelim. Öğüt dinlemekten hoşlanır mısın, bilmiyorum. Bana verilmelisini pek sevmem ama dinlerim. Bak Max Jacop ne öğütlüyor genç bir şaire; "Başınızı derde sokmaya bakın! Böyle bir günde elinize kalemi, defteri alır bir üstün eser yaratabilirisiniz belki. Her şey dertli olmaya bakar." Nasıl iyi mi? Bir de öğüt diye hiçbir şeyi dert edinme derler. Ama doğru sanatçı için derdin reçetesi de başka oluyor. İlke genç bir şaire buna benzer bir düşünceyle seslenir: "Mademki içimizde nelerin işlediğini bilmiyorsunuz niçin her acıyı, her kederi kendinizden uzaklaştırmaya çalışıyorsunuz?" Bu acılar işte bir baskı oluyor yaratmak için. Kuşkusuz bilinçdışı eylemler bunlar. Yoksa aklı başında hiç kimse gidip başını derde sokmaya çalışmaz. Hani

şiir yazmaki için sevgilisini bırakmak, olmayacak serüvenlere atılmak, ya da evini başına yıkmak... Nüktesi bile ne değin saçma geliyor değil mi?

–Sorunu öyle karmaşık duruma sokuyorsun ki, kendin saçmalamaya başladın. Gücünün dışında doğacak baskılardan söz ederken, şimdi bilinçli olarak sanatçının baskıyı kendi yaratabileceğini söylüyorsun.

–Belki de yanlış açıkladım. Kısacası önemli olan sonuç. Bir başka deyişle, sanat yapıtı! Dört duvar arasına girmemiş bir Attilâ İlhan "Duvar" şiirini yazabilir miydi?

"Ben bir duvarım hiç güneş görmedim
Sen hiç güneş görmemiş bir başka duvar
Yüzümüz benek benek tahta kurusundan
Sinemiz baştan başa ak üstünde karalar."

Ömer Faruk Toprak anılarında hücrede iken yazdığı şu şiirinden söz eder:

"Gün doğmuş kuşlar cıvıldaşır dışarda
Bir ince duman tüter bacalardan
Şakır şakır güneşle yıkanır kiremitler
Haberin olmaz çiçek açmış yemyeşil dallardan."

Nazım'dan, Dinamo'dan başla, Aziz Nesin, Çetin altan, Can Yücel derken upuzun bir liste çıkar ortaya. Bu sanatçıları incelerken sanat ve baskı kavramları çok daha iyi ele alınabilir. Siyasal baskılar her ne değin kimi sanatçıların sosyal yaşamlarını kısıtlamışsa da, sanatını olumlu yönde etkilediği yadsınamaz. Yanılıyor olabilirim, ama düşüncem budur. Öyle ki kimi yazarlar için tutuklanmasalardı sanatları ne düzeyde kalır, ne yazarlardı diye merak ederim.

–Sanatçıların baskı altında tutulması gerektiğini savunan bir halin var. Nerdeyse dışarda olanları da içeri atsınlar diyeceksin.

–Tam tersine, ben düşünce özgürlüğünden yanayım. Sözlerimle sanatçıların baskı altında tutulması gerektiğini savunmuyorum. Ancak sonuçlardan söz ediyoruz bildiğin gibi. Zaten siyasal baskılar da olmasa sosyal baskılar her zaman etkiler sanatçıyı. Aziz Nesin'in Bir Sürgünün anılarını okumuşsundur. Çektiği eziyetleri, acıları içtenlikle dile getiriyor. Yine de bunlardan yakınmayarak, belki çektiğim bu çileler olmasa bugün bir aziz Nesin olamazdım, diyor. Bütün yapıtlarında yaşadığını, gördüğünü dile getirdi. Ya da yaşadığı çalkantılı olaylar onu yazmaya itti. Büyük ozan Neruda "Yanardağlar pampalar ve çöllerle kaplı bir ülkenin şiirini yazmak istiyorsanız, soyluca döşenmiş salonlar ve oturma odaları için yazdığınız gibi yazamazsınız," diyor. Edebiyat, özellikle şiir ezilmişlerin, çile çekenlerin çığlıklarıdır çoğu kez. Büyük yapıtlardan söz ediyorum, yoksa özenti karalamalardan değil. Bizde koskoca bir mapusane edebiyatı çıkıyor incelendiğinde. Ömer Faruk Toprak'tan, Attilâ İlhan'dan okuduğum birkaç dizenin yanına daha binlercesi eklenebilir. Edebiyatımızda sözü geçen, okunan ozanların çoğu çile çekmiş olanlardır desem, sanırım konuyu fazla abartmış olmam. Nice "şair—i azam"ların durumunu sen daha iyi bilirsin.

-Bir yere değin haklı olduğunu yadsıyamam. Ama bütün sanatları da salt bir baskının sonucu olarak ele aldın mı, karanlıkta yolunu arayanlara dönersin.

A. Ventura

AÇIK SÖYLEYİŞ

Bütün gerçekler açık seçiktir, pırıl pırıl yayılır, serilir gözlerinin önüne. En derini, en çetini bile açıktır gerçeğin. Gerçeği söylemek açık söylemektir bir bakıma. Nerede kapalı söyleyiş, dolambaçlı konuşma varsa, orada gerçekten kaçınma, doğrudan ürkme var demektir. Bütün uygar-

lıklar, insan yaratmaları, başarılar açık söyleyişin, gerçeğin olduğu gibi benimseyişin ürünleridir.

İnsan, düşünen–taşınan bir varlık olarak açıklıktan, seçiklikten kaçındıkça gerçekten uzaklaşır. En başarılı, en yüce düşünce ürünleri en açık, en seçik olanlardır bence. İnsan düşüncesi açıklıktan kaçındığı, karanlıklara, dolambaçlara saptığı sürece başarılı, verimli olamamış bir türlü. Bir bakın felsefeye, açık seçik söyleyen bilgelere mi daha çok tutunmuş, daha başarılı, daha yararlı olmuş, karmaşık, bulanık söyleyenler mi? Bilgisiz, karanlığı seven, bilgi ışığından gözleri kamaşan toplulukları, daha doğrusu insan sürülerini küçümseyen, bu yüzden kendisine "karanlık" denen Herakleitos bile apaçık söylemiş düşüncelerini. "Fırında bile tanrılar var." demiş, "Oluş sürekli bir akış, kesintisiz bir dönüşüm, bitmeyen bir değişimdir" demiş, "Bir ırmakta iki kez yıkanılmaz, ırmak, boyuna akıp gidiyor." demiş. Zamanı yerinde duran, değişmeyen, kaya gibi kalan bir varlık sayanlara karanlık gelmiş bu pırıl pırıl düşünceler. Oysa açığın açığı, seçiğin seçiği değil mi bunlar? Ondan yüzlerce yıl önce yaşamış Homeros, pırıl pırıl dizeler söylemiş, derin mi derin açık mı açık. Günümüzde söylenmiş gibi değil mi? Homeros'un insan kokuşlu, aydınlık şiirleri? Oysa, aydınlığı karanlığa, açıklığı bulanıklığa çevirmeyi başarı sayan yorumcu bilginler canına okumuş Homeros'un. Onu bilginlerin dışında kimsenin anlayamayacağı bu niteliğe büründürmüş. Latin ozanı Lucretius en çetin felsefe konularını, o sınırlı Latin dilini zorlaya zorlaya apaçık söylemiş gene. Vergilius, Ovidius günümüzde gibi konuşmuş şiirde. Bu yüzden kalmışlar günümüze. Lukianoz en eğlenceli, en alaylı bir açıklıkla dile getirmiş düşüncelerinin Sokrates açık konuşmuş, öğrencisi Eflatun açık seçik yazmış. Tadına doyulur mu onun Şölen adlı yapıtının? Bir de bakın Aristoteles'in yapıtlarına. Açıklığı çetinliğe çevirmek için tüketmiş bütün gücünü. Onun bu tutumu doğmuş karanlıklar karanlığı ortaçağı Bütün ortaçağ Doğusu ile Batısı ile Aristoteles'e dayanır. Ortaçağda Eflatunu izleyenler açık seçik, Aristoteles'in yolunu tutanlar çetin mi çetindir.

Açık söylediği için Fransız düşüncesi pırıl pırıldır, kolaydır, oysa derindedir gene de. Buna karşılık en yalın, en açık konuları karanlıklara boğmakta, derinlemesine yoğun bir çetinliğe bürünmekte Alman felsefesinin, şiirinin üstüne yoktur. Vergilius'un izinden yürüdüğünü söyleyen Dante öylesine ayrılmış ki ondan, öylesine karanlığa boğmuş ki düşüncelerini, insan okuyunca ürperir yer yer.

Açık olmak, aydınlık söylemek derinliğe, güçlülüğe, yaratıcılığa engel değildir. Çetin bulanık söylemek de derin düşünmek anlamına gelmez boyuna. Humanizma, Renaissance açık söyleme özleminden doğmuştur. Bütün dinler önce açık söylemiş, sonra karanlıklara boğulmuştur. Bir okuyun Tanrının gönderdiği söylenen din kitaplarını, Zebur'u, Tevrat'ı, İncil'i, Kur'ânı. Bir de bakın onların yığın yığın yorumlarına. Tanrı aydınlık söylemiş. Tanrı adına konuştuğunu ileri sürenler karanlık!

Bunun en ilginç örneklerini şiirde görürüz. Firdevsi, Hayyam, Hafız, Yunus Emre açık söylemiş. Bu yüzden eskimek bilmiyorlar bir türlü. Birkaç ozanın dışında Fransız, Alman, İngiliz şiiri de açıktır. XIX. yy. Avrupa şiirinin ancak açık ozanları kalmış günümüze , geniş bir alana yayılmışlar. Kapalı, ağdalı söyleyenler sınırlı bir çevrede kalmış. İngiliz ozanı Milton çetin söylemiş, pek yayılamamış şiiri.

Ancak açıklık derken sığlık, yavanlık anlaşılmasın. Bir bakışta kavranamayacak alışılmadık yenilikler, buluşlar ortaya koyma sonucu doğan güçlükler açıklıktan kaçınma demek değildir. Rimbaud, Mallarme, Baudelaire, Hölderlin karanlık sayılmamalı. Dolambaçlı, kaçamaklı söylemek, aydınlık bir düşüncesi olmamaktır. Bunun bize en yakın örneği Divan şiiridir. Bu şiir diliyle, düşüncesiyle, duygusuyla açıklıktan, kaçan bir şiirdir. Açıklığın en tatlı örneklerini veren Yunus Emre'nin derinliğini en büyük Divan ozanında bulamazsınız.

Açık söyleşi, düşüncesi, duyuşu, görüşü açık olmaktan, konuları kolay kavramaktan, düşünceleri özümlemekten ileri geliyor. En iyi, en kolay sindirilmiş bir düşünce ne denli çetin, en denli derin olursa olsun açık

söylenebilir. Açık söyleyiş güçlülüğü, yaratıcı atılımın yoğunluğunu yansıtır.

Bu görüş açısından bir de günümüz Türk şiirine bakalım. Yunus Emre'den bu yana Pir Sultan, Karacaoğlan, Köroğlu, öteki başarılı halk ozanları, Âşık Veysel açık söylemiş, önemli sorunlar dile getirmiş yumuşak, ılık bir deyişle. Nazım Hikmet, Cahit Sıtkı, Orhan Veli, Dağlarca açık söylemiş söyleyeceğini. Buna karşılık soyut şiir, anlamsız şiir denen türü benimseyenler ne söylemiş ne yazmışlar, hangi insan sorununu işlemişler, şiirleştirmişler anlamak güç. Şiir buruk söyleyiş, açılıktan kaçış, üstü kapalılıkta derinlik arayış değildir. Kapalı söyleyiş yaratıcı güce inanmayışın, kendine güvensizliğin belirtisidir. Günümüzde kapalı olmak, açıklıktan kaçınmak başarıdan korkmadır. Mayakovski, Eluardı, Aragon, Lorca, Eliot, Neruda açık söyleyen, şiirleri yoğun ozanlardır. Bir matematik sorusunu çözer gibi şiir söylemeyi başarı sayan Valery den daha güçlü ozanlardır.

Şiirde soyuta, anlamsızlığa kaçma, işin kolayını arama, kendini gizleme duygusundan geliyor. Güçlü olan açık olur oysa. Açık olma, buluşları değerlendiren kavramların bilincine, anlatım gücüne varmayı, onları yaratıcı düşünce akışında seçiklikle kavramayı gerekli kılar. Ozanı derinliğe, düşünce yoğunluğuna ulaştıran, başarıya götüren açık söyleyiştir. Açık söyleyen ozanın, öykücünün, romancının, denemecenin tutunma alanı açıklığı oranında genişler. Deneme türünde Montaigne bunun en kesin örneğidir önümüzde. Geçmiş, açık söyleyen aydınların günümüze kaldığını gösteriyor. İnsanı açık söyleyişe iten düşüncelerindeki kesinlik, kullandığı kavramaları bilinç süzgecinden geçirirken edindiği güvendir. Ortaçağ bu güvenden, bu kesinlikten yoksun olduğu için boyuna başkaları adına konuşan, yorumlayan, yorumdan başka bilgi eylemi bilmeyen yazarların, düşünürlerin çağıdır. Yorum, hangi düşünce çığırında, hangi sanat akımında olursa olsun başkaları adına konuşmadı. Oysa, bütün sanat alanlarında başkaları adına konuşma, kendi kişiliğinin dışına çıkma, yaratıcı gücü başkalarında aramadır. Divan şiiri, bütün olarak, bu durumdadır. Arap–İran şiirinin etkisi altında, aktarma kavramalarla örülmüş, bir

sanat ürünüdür. Günümüzün soyut, anlamsız nitelik taşıyan şiiri de böyledir. Şiir, bir insan başarısı olduğuna göre insanı ilgilendiren, insanla bağlaşımlı olan olayların dışında kalamaz. Kaldığı gün kaynağından uzaklaşır. İnsanda anlamsız eylem, anlamsız atılım yoktur. Bütün eylemler, atılımlar belli ölçüler içinde, birer anlam taşır. Şiir de ne denli anlam dışı bir düşünce ürünü diye yorumlanırsa yorumlansın gene anlamlıdır. Soyut şiir demek, birtakım ozanların sandıkları gibi anlam dışı kalmak, bilincin süzgecinden kaymış tortular demek değildir. Anlamlı düşünmekle öteki canlılardan ayrılan, bütün davranışlarında bilince dayanan (bilinç dışı sayılsa bile) bir öz bulunan insan yaratması şiir neden anlamsız olsun? Böyle bir ereğe yönelen şiir, öteki düşünce ürünleri, bilinç sorumluluğundan kaçınan birer görüntü olmaktan öteye geçe mez. Ozan, düşünür, bilge bütün eylemleriyle evrene açık insandır. Kendi içine kapanan, kendi kişiliğinde bütün soydaşlarıyla birleşmeyen bir sanatçı, bir aydın çağımızın dışında kalmış demektir. Böyle bir tutum çağımızla çatışır, çağımızın insan anlayışına karşı çıkar.

İsmet Zeki Eyuboğlu, Varlık, Sayı 793.

YARATMADA GÜZEL SEVGİSİ

(24 Haziran 1966 Cuma günü, İstanbul'da Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu'nda bir bankanın güzel el yazısını teşvik için açtığı yarışmada başarı kazananlara ödülleri verilirken yapılan törende Vedat Nedim Tör'ün konuşması):

Sayın Müdür, Sayın Öğretmenler ve Sevgili Gençler,

Bu mutlu günde bana da konuşma şerefini veren sayın müdürünüze candan teşekkür ederim.

Türk ulusunun gerçek kalkınması, kurtulması, her şeyden önce, Türk insanının yetişmesine bağlıdır.(...) İnsanı kalkınmamış ulusların maddi

kalkınmaları yapmacık bir iğreti olur, yüzeyde kalır ve boş geçici bir süsten öteye geçemez.

Kemalist devrimlerin istediği insan, Dr.Schweitzer tipi ideal insandır. Yani inanan, seven, bağlanan insan. Yani heyecanlı insan, kendini veren insan ve bütün bu niteliklerden sonra, bilgili ve yapıcı insan. Eğer bu nitelendirme doğru ise, bu tip insanı yetiştirmenin yolu yalnız ve yalnız "güzel"den geçer. "Meali anlamayan nesle aşina değiliz." diyen Ahmet Hâşim'le beraber, biz de, "Güzeli anlamayan güzeli sevmeyen, güzeli aramayan, güzeli yaratmayan insandan hayır gelmez." diyebiliriz. Böyle bir insan vatan kuramaz.

İyi vatandaş ve iyi insan olmak demek böyle bir sosyal mutluluk anlayışına ermiş insan olmak demektir. Uygar bir topluluk, sosyal sorumluluk duygusuna sahip olan insanlar topluluğudur. Kim ki, günlük hayatında kendisini çevresine toplumuna karşı birtakım sorumluluklara bağlı hissederse, bu sorumlulukların gerektirdiği ödevlerin en önemsizlerinden en önemlisine, en küçüğünden en büyüğüne kadar hepsini tam bir iç rahatlığı içinde yerine getirmeye çalışırsa, işte o, iyi insan ve iyi vatandaş denilmeye hak kazanır. Mutluluk denilince o Anka kuşu da, bu iyi insanların ve iyi vatandaşların duydukları bu iç rahatlığından başka bir şey değildir. Bu hoşluğu tadabilmek için de, sadece sevmesini bilmek gerekir. Sevmesini bilen insan, mutlu olmanın tılsımını da elinde tutuyor demektir.

Sevmek... en geniş anlamda sevmek.... İnsanı öteki insanlara, vatanına, dünyasına, işine hayvanlara, bitkilere, canlı cansız bütün varlıklara, bütün kültür ve uygarlık değerlerine bağlayan ilgiler toplamına ben, kısaca "sevgi" diyorum. Sevgi alanımızı ne kadar genişletebilirseniz, o kadar mutlusunuz demektir. Sevmeyen, sevmesini bilmeyen hayatında sevecek, ilgilenecek, bağlanacak şeyleri olmayan insanlar, gerçekten çok kara bahtlı insanlardır. Onlara "Yaşayan ölüler" de diyebiliriz.

İnsanlığın ihtiyacı, bugün her zamandan çok büyük sevgilerdir. Kurtarıcı, yapıcı, kurucu ve kalıcı olan yalnız büyük sevgilerdir. Atatürk, işte böyle anıtsal bir sevginin simgesidir. Onun o büyük sevgisi büyük heyecanı, büyük inancı olmasaydı, bugün ne Türk ulusu, ne de Türk vatanı vardı. Türkiye toprakları ve Türk ulusu bugün de böyle büyük sevgilere su-

samıştır. Türkiye'yi mutlu insanlar ülkesi durumuna getirmek sorunu kuşaklar boyunca sürüp gidecek öyle çetin bir savaştır ki, onun hakkından ancak seven ve sevmesini bilen insanlar geleceklerdir. O halde her şeyden önce sevmesini öğreneceğiz.

Sevmek nasıl öğrenilir?

Güzellik eğitimiyle, güzellikler karşısında heyecan duyma yeteneklerimizi işleye işleye, güzel resimler göre göre, güzel konserler dinleye dinleye, güzel eserler okuya okuya, güzel yapılara baka baka, güzel eşyalar içinde yaşaya yaşaya hepsinin önünde "Ah ne güzel" diye diye, güzellikler karşısında hayran kala kala sevme gücümüzü, sevme yeteneklerimizi bileyip çoğaltacağız.

Bence bir ulusun en büyük zenginliği işte bu sevmek gücü, sevme birikimidir. Ruh kalkınması demek, insanın güzel, iyi ve doğru karşısında duygunluğunun artması demektir.

... Güzeli ananas ve havyar gibi lüks bir matrah sayanlarımız da var. Ne gaflet... Güzeli su, hava, ekmek gibi bir kaçınılmaz ihtiyaç haline getirmezsek, ne ruhsal, ne de maddesel kalkınmamız gerçekleşir. Bir ulusun kalkınması demek, her bakımdan güzelleşmesi, yaşayış ve düşünüş biçiminde güzele daha çok değer vermesi demektir. Çirkinlikler içinde kalkınma olamaz. Pislikler içinde ileri bir hayat gelişemez. Sağlık, temizlik içinde yaşar. Temizlik de güzel sevgisi olan yerde barınır. Güzel ihtiyacını duymayan insan, yapının çirkinine katlanır, sokağın pisliğine aldırmaz, otelin kirlisine kızmaz, kara sineği, tahta kurusunu hoş görür, kokan helayı doğar sayar, mikroba bıyık büker, ağaca kıyar, parktaki çiçeği koparır, çimenleri çiğner, sokağa tükürür, musikinin kötüsüne bayılır, en bayağı eserleri okur, aşağılık filmlere can atar, kaba kaba konuşur, kaba kaba eğlenir, hoyrattır... pejmürdelikten hoşlanır, sözün kısası çirkinliğin, pisliğin kabalığın, adiliğin her türlüsüne karşı şerbetlidir.

Böyle bir insanın ruhu, ahlaksızlıkların her çeşidine de elverişlidir. O, iyi bir vatandaş olamaz. Maddesel çirkinlikler karşısında nasıl kaygısız kalabiliyorsa manevi pislikler karşısında da vurdumduymazlaşır. İdealizm, yani bir fikir, bir sorun için heyecanlanmak, bir fikre, bir soruna

kendini verme demektir. Ruhları böyle çirkinlikler ve pislikler içinde katılaşıp, taşlaşmış, insanlar idealist olamazlar.

Türk ulusu, tarihi boyunca güzellikler yaratmış ve güzellikleri sevmiştir. Halk, atının kolanını donunu uçkurunu ayağının çorabını, çevresini baş örtüsünü, güğümünü, testisini, fincanını, cezvesini, kilimini, heybesini, kısaca en basit en harcıalem kullanma eşyasını bile güzel yapmıştır. Bu toprakların çok zengin olan maddi kültür eşyasının hepsindeki biçim anlayışını, güzel renk ve güzel iş hevesini bugün bile heyecanla selamlıyoruz.

Batıdaki endüstri devrimine ayak uyduramayan Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmesi nasıl ekonomik ve kültürel bir çöküntü ile paralel gitmiş ise, aynı zamanda güzel yaratma geleneklerimiz de tam anlamı ile bir soysuzlaşma bataklığına gömülmüştür.

İşte, Atatürk denilen o eşsiz tarihsel görüngü ve olay, yalnız ulusal kurtuluşumuzun politik ve ekonomik yönünü değil, kültürel yönünü de kurtarmak için gerekli bütün temelleri atmıştır. Güzel Sanatlar Akademisi'ni kurmuştur. Ankara Konservatuvarı'nı kurmuştur. Devlet Tiyatrosu'nun Devlet Operası'nın, Devlet Balesi'nin, Devlet Orkestrasının, yani Batılı anlamda sanat kalkınmasının bütün gereksinimleri ve koşullarını yaratmıştır. Sizin bu okulunuz da Atatürk'ün attığı tohumların bir devamıdır. Sizler kalkınan Türkiye'nin güzel cephesini yaratacaksınız. Güzeli seven, güzeli arayan insanları, siz yetiştireceksiniz. Bu memlekette güzellik geleneğini yeni ihtiyaçlarına göre siz diriltip yaşatacaksınız. Siz, Türk ulusunu bütün dünya ulusları ailesi içinde kişiliği olan, sevilen, sayılan, değer verilen bir ulus durumuna getireceksiniz.

Böyle, bu kadar büyük ve yüksek şerefli bir ödevin taşıyıcısı olan siz gençleri imrenme, sevgi ve heyecanla selamlıyorum.

Vedat Günyol

OZAN

Çağı içinde anlaşılmamış, bir yana itelenmiş, zamanın külleri altında görünmez olmuş nice ozanlar vardır ki oluşan yeni değer yargıları, değişen beğenilen ve güzel duyusal anlayışlarla bir gün yeniden doğmuşlardır evrenimize. Onların eskiden de var olduklarını, yeni bir tat, yeni bir ışık bulduğumuz yaratılarının nice yıllar önce söylenmiş olduklarını düşünmeyiz bile. Gündeşimiz, çağdaşımız sayarız onları. Buna, bu yeniden değer kazanışa, sanırım her ülkenin yazınından bol bol örnekler bulabiliriz. Uzağa gitmeyelim. Yunus Emremizi düşünelim bizim:

Her dem yeni doğarız
Bizden kim usansa

demesine karşın, yine de anlaşılabilmiş mi çağında? Şiirinin bildirisi, özü, mayası, yaşadığı dönemin havasına, insan ilişkilerine ters düşmüş çünkü. Yitip gitmiş o günlerin karanlığı içinde. Ama günlerden bir gün, her şeyin insana bağlı olduğu; dünyaya barışı, erdemi getirmenin, insanoğlunun bireysel ve toplumsal ilişkilerini düzenlemenin, insanın insanı sevmesine bağlı olduğu gerçeği bir değer yargısına dönüşünce, zamanın üzerinde biriktirdiği tozları silkeleyip ortaya çıkıvermiş Yunus Emre. Daha başka örnekler de verebiliriz buna. Sözgelimi nice yıllar bir Karacaoğlan, bir Dertli, bir Pir Sultan Abdal ozan bile sayılmamış, ciddiye alınmamış aydınlar katında. Ne zaman ki "halk", "halkçılık", "dil" anlayışımız değişmiş, bu anlayış yeni bir beğeniye ulaştırmış bizi; bir başka gözle görmeye başlamışız bu ozanları. Böylece şu çok söylenmiş yinelenmiş "En büyük yargıcı, zamandır." sözü gerçeklik kazanmış bir kez daha.

Nice ozanlar vardır ki günlerinde ünlenmiş adlanmışlar. Bu ünleniş, adlanış ya günün duyarlığını yansıtmalarından ya da dostlarının ahbaplarının pohpohlayıp yüceltmelerinden oluşmuştur. O günün cilasına, boyasına batırılıp çıkarılmışlardır sık sık. Ancak bunların ünlenmesi, adlanması uzun ömürlü olmuyor. Niyesine gelince, ünlerini gündeş duyarlığı yansıtmaya borçluysalar, bu duyarlığın değişmesiyle birlikte onlar da yazın gömütlüğünün yolunu tutarlar. Diyelim ki "çocukluk günleri" "ya-

şama sevinci", "Anadolu yerelliği" güncel konular ve duyarlılıklardır. Bir ozan salt bu konuların üzerine oturmuşsa ozanlığını, gününün yaygın beğenisine kapılarak yapmışsa, bunu ister istemez bu konuların gözden düşmesiyle onun da ozanlığı yıkılıp gidecektir. Olsa olsa "bir zamanların ozanı" diye anımsanacaktır.

Hiç mi yenmez ozanların hakkı? Şaşmaz bir tüzellik içinde mi yürür her şey. Değil elbette. Dil ve zaman etkenine karşın bunun gerçekleştiği, ozanın hakkının yendiği durumlar da vardır. Ancak ozanın hakkını, ozanın kendisi yer. Dıştan zorlamalarla yapılmaz bu. Söylediğimiz gibi, dil ve zaman öğeleri bekçisidir ozanlığın.

Ozanın hakkını, yine ozanın kendisinin yemesi, ilk ağızda bir çelişki gibi gözüküyor. Hiç de değil. Şundan ki dil ve zaman uzak boyutlu değerlendirme ölçütleridir. Bir de "ozanın kişiliği ile şiirlerin bütünleşmesi" ölçütü var. Kişiliği, eylemleri şiirinin özüyle uyuşuyor mu, uyuşmuyor mu? Yakın boyutlu bir ölçüttür ama, tümden yadsınamaz geçerliği. Bu ölçüt açısından bakılınca kimi ozanların eylemleri, yaşamalarıyla şiirleri arasında bir uyuşumu yoktur. Uyuşum şöyle dursun, bir düşmanlık da vardır. Aslında derinlemesine işlenecek bir konudur bu. Böyle değinimlerle aydınlanma vermez hemence. Bir ozan düşünelim ki insan sevgisini ana izlem (tema) olarak seçmiştir. Gönüllerde insan sevgisini çiçeklendirmek ister. Dostluğun yüceliğini, vurgular; sevmeye, sevilmeye çağırır insanları. Bu sevgi çağrısı şiirler, ilgi de görür. Öte yandan şiirsellik yönünden de sağlıklı yaratımlardır bunlar. Ne ki ozanına bakarsanız, ürperirsiniz birden. En yakınlarına bile kan kusturur. Acımasızdır. Tutumuyla dostluğun değil, düşmanlığın, sevginin değil, kinin tohumlarını eker çevresine.

Bir ozan düşünelim ki halk dilinin tadını ağdırmış, gerçekten Türkçe'nin deyiş inceliklerini koymuştur şiirine. Dilimizin öz değerlerini büyük bir ustalıkla kullanmıştır şiirlerinde. Yeni bir ses, yeni bir soluk olmuştur şiir evrenimiz için. Gün gelmiş, bir de bakmışsınız ki bu sevdiğiniz, bağlandığınız ozan anadilin sesine düşman olanların içindedir, onların yakasında yer almıştır sessizce. Artık şiirleri, o eski tadı vermez olur size.

Bir ozan düşünelim ki nice şiirlerine konu almıştır Atatürk'ü, devrimlerini. Taze diri sözlerle devrimlerin, Atatürkçülüğün şiirlerini vermiştir. Sevmiş beğenmişsinizdir bu şiirleri. Ismarlamacılıktan uzak, bir içtenlikleri, bir sıcaklıkları vardır bu şiirlerin. Günlerden bir gün bir de bakmışsınız, devrim ve Atatürk düşmanlığının yoğunlaştığı bir dönemde şiirlerine sahip çıkmaz olmuş bu ozan, dahası değiştirmiş şiirlerini...

Böylesi ozanlar, kişilikleriyle şiirlerinin hakkını yer. Çevrelerinde bir güvensizlik halkası yaratırlar. Gün güne büyür bu halka. Eleştirmenler, yazın kuramcıları bu tür ozanların yaratımlarına başka bir gözle bakmaya başlar. Giderek anılmaz olur adları. Bir yalnızlığa iteklenirler. Bu da doğal olarak yaralar bu tür ozanları. Haklarının yendiği sanısıyla kızgın, tedirgin, yadsıyıcı bir kişiliğe bürünürler.

Denilebilir ki bir ozanın kişiliği ile şiirlerini birbirine karıştırmak doğru değildir. Aynı şeylerdir bunlar. Bizi ilgilendiren o kişinin şiirleri, ozanlığıdır. Doğru mudur bu yargı? Kişinin yaratılarını, bütün bütün soyutlayabilir miyiz kişiliğinden? Şimdiye değin çok tartışılmış sorulardır bunlar, tartışılabilir de. Ne ki ünlü İtalyan yazarı İ.Silone'nin Ekmek ve Şarap adlı yapıtında şöyle bir söz geçer: "Sözler dişiyse, olaylar, olgular erkektir. Bin yağmur sözcüğü, tek bir damla yağmurun yerini tutmaz." Bir söz, kanımca, ozanın şiiri ve eylemi açısından da geçerlidir. Öyleyse kimse yiyemez ozanın hakkını, ozanın kendisinden başka..."

Emin Özdemir

ŞİİRİN ÖYKÜSÜ

Bir şairin, bir yerlerde, bir sözünü okumuştum: "En güzel bahar, şiirleri soba başında yazılır" diyordu. Yani sözü, bahar şiirini kışın kış şiirini de baharda yazılacağına getiriyordu. Öyle midir? Herhalde her şair için geçerli bir kural değildir.

Şunu söyleyeyim, her şiirin bir yazılış öyküsü, bir de iç öyküsü vardır. Şiir de bir öyküdür ama iki öykülüdür. Bunu Atilla İlhan "Meraklısı için notlar" başlığı adı altında çok açıklıkla ortaya koyar. Duvar adlı şiir kitabının beşinci basımı Bilgi Yayınevince yeniden yapıldı. Bu, 1948 yılında okuduğum kitabın daha genişçe bir basımıdır. Hangi şiiri, hangi koşullar altında nasıl yazdığını anlatır, bir de şiirin dışındaki öyküyü dile getiriyor. Örneğin, "941'de İzmir" diye bir öyküsünü öğrendiğimizde başka şeyler öğreniyoruz. Hele üç arkadaşı var ki, her biri başka yere dağılmış, onları anlatsa, başka bir şiir olur.

Adını veremeyeceğim, bir şair arkadaşım vardı. Küçük bir meyhanede içerken, önünde bir parça kağıt, konuşulanlardan notlar alırdı. Dahası var, konuşurken bir yandan da radyodaki şarkı ve türkülere kulak verir, bir şeyler çiziktirirdi. Soruşturdum: "Bu notları ne yaparsın?"

"Bunlardan şiir çıkar."

"Bunlar mı şiir olur?"

"Bunlardan şiirlerimde esinlenirim."

Sonradan şiirlerine dikkat etmiştim. Bunların, yani aldığı notların kırıntısı bile şiirlerinde yoktu. Ama şair arkadaş kendine özgü bir yöntemle, bunlardan esinleniyordu. "En güzel bahar şiirleri, soba başında yazılır." diyen şairin hakkı mı vardı?

Genç yaşında düşünsel birkaç yön çizmiş olan şair İsmet Özel, sonra yayınladığı "Şiir Kitabı"nın başında uzunca bir "Şiir Okuma Kılavuzu" koymuş. Şiirler böylesi bir kılavuzla okunur mu, okunmaz mı, pek bilemeyeceğim. Ben kendi payıma şiirin kılavuzla okunması yanlısı değilim. Daha açığını söyleyeyim, şiirleri okuduğunda şiirlerin kılavuzla ilintisini pek bulamıyorum. Ahmet Haşim'in şiir üstüne düşünceleri, Orhan Veli'nin Garip önsözü de bana hiçbir zaman kılavuzlak etmemiştir. Şiirin iki öyküsünden söz ederken böylesi kılavuzları anlamak istemiyorum. Bunlar bana, şairin, şiir üstüne yaptığı genellemeler gibi geliyor. Şair şiiri şöyle anlarmış, böyle anlarmış, bize ne, biz yazılan şiire bakalım.

Çok şair tanımışımdır. Oturup konuştuğumuzda şiir üstüne çok şeyler söylerler. Oysa dergilerde, kitaplarda şiirlerini gördüğümde, konuştuğu-

muz zaman söyledikleriyle bir ilinti bulamam. Konuşurken söyledikleri başka, yayınladıkları şiir başka gelir bana. Öyle ki, en küçük ilgisi bile yoktur. Her uğraşın bir tanımı, tanıtımı olacaktır. Ama şiirin, özünün tanımı ile tanıtımı her zaman birbirine uymaz. Böyle oluşundan ötürüdür ki, şiirin tanımı ve tanıtımı üstüne ne çok ukalalıklar edilmiştir.

Ankara'nın Samanpazarı'nda bir adamın idam edilişine tanık olmuştum. Ertesi gün oturup bir idam şiiri yazdım. Sonradan bütün idam şiirlerini de toplar oldum. Gördüm ki, idam şiirleri arasında da bir yakınlık yok. Her şair idamı değil, idamın şiirini yazıyordu. Şiir oluyordu, olmuyordu ama, idamın şiirini yazmak için çaba harcanıyordu. Ahmet Muhip Dıranas'ın idam şiiri ile (Muhip Maslup adını koymuştu.) Nâzım Hikmet'in idam şiiri bir değildi. Şimdiki genç şairlerin idam şiirleri de birbirine benzemiyordu. Bahar şiiri örneği yerine idam şiirini almam daha çarpıcı olsun diyedir.

Fahri Erdinç ile bundan yıllarca önce, Keçiören'de bir şantiyede puvantörlük ediyorduk. Sabahın erken saatlerinde işe geliyorduk. "Hadi birer sabah şiiri yazalım" dedik. İkimiz de aynı olayları gördüğümüz aynı olayları yaşadığımız halde, şiirler ayrı ayrı çıktı. İki şiirin de birbiriyle ilintisi yoktu. Dileyenler benim kitabımdan da onun kitabından da bu şiirleri karşılaştırabilirler.

Şurasını yeniden vurgulayacağım her şiirin bir yazılış öyküsü, bir de iç öyküsü vardır. Bu öykü, konu değildir. Bu şiiri çevreleyen sonra da çevresini kıran bir öyküdür. Yaklaştım ama, bilmem anlatabildim mi?

Mehmed Kemal

OZANLIK VE İKİNCİ UCUN YOBAZLARI

Aşırılık diye bir şey yokmuş. Bir şey iyi ise, onun ne denli koruyucusu olur, ne denli ucuna giderseniz o denli doğrusunuz, doğru yoldasınız de-

mekmiş. Böyle derler ölçüyü kaçıranlar, aşırılıktan kendilerini bir türlü alamazlar. Siz de boş bulunup susabilirsiniz belki. Örneğin, birden usunuza, doğru gelmeyebilir. Oysa bir konuda doğru olanın ne olduğu üstünde günlerce tartışılmaz mı? Tartışılır. Doğruluk da, iyilik bir birçok soyut kavram gibi koşulludur, görecedir, çünkü Aristo "Doğruluk, erdem ılımlı olmadadır." demiş. Bunu, yaşamın altın kuralı saymış. Yanlış diyebilir misiniz buna?

"Okunu hedefin arkasına düşüren avcı, önünde düşürenden daha başarılı sayılmaz." demiş Montaigne. Düşünürseniz, hak vermekten kendinizi alabilir misiniz ona? Siz yobazların kuru gürültüsüne bakmayın. Her durumda ılımlılığın, ağırbaşlılığın bir değeri vardır. Kutuplar, uçlar, birer gerçektir, birer yaşam, birer dünya gerçeğidir ama, dünyanın en iyi yerleridir nasıl dersiniz? Göz göre göre nasıl deriz? Sanat dünyasında da, yazın dünyasında da böyle gemi azıya almışlar eksik olmuyor. Bakıyorsunuz adam yıllarca izlemiş olanı biteni, gerilerde kalmış tükenmiş. Eski püskü dille yazdığı pörsümüş şiirlerini, yazılarını, birer sanat yaptığı sanıp çekinmeden önünüze serebiliyor. Ne yeni bir duyarlık, dolayısıyla ne bir güzellik, ne de bir ustalık getirmiş. Gelgelelim, sizden yine de övgü bekliyor. Gerilerde kaldığının ayırdında bile değil. Bu yüzden tek güzellik olarak eskiyi, dünü görebiliyor. Değil eleştirmek, yaptıkları karşısında durup duraklarsınız bile, ilgisiz mi kaldınız, hemen ayranı kabarıveriyor. Siz zaten yalnız solcuları sever, onları övermişsiniz. Onun bu güzelim şiirlerine yazılarına elbet dudak bükecek, elbet beğenmeyeceksiniz onları. Değil mi ya! Buyrun cenaze namazına mı, yoksa onun içi geçmiş şiirlerine, yazılarına mı? Şaşırıp kalıyorsunuz. Allahım bir de öbür ucun yobazını. Madem ki açlıktan, yoksulluktan, kavgadan, özgürlükten söz ediyor, ilerici devrimci sanat yalnız onunki demektir. Öyle ise neden kalemi elinize alıp göklere çıkarmıyorsunuz onu? O türlüsü de böyle bir mantıkla kızar size. İyi ama a efendim, neden söz ederse etsin, şiir önce özü ile, biçimi arasında çarpıcı, yeni bir uyum getiren bir söz sanatı değil mi? Şiir olamayan, sanat olamayan söz yığınları, lakırdı yığınları, ister dünden, ister mutlu yarınlardan, kavgadan, barıştan söz etmiş olsun, bize ne? Güzel olmayan, çarpıcı bir anlatım olgunluğuna, özgün bir deyişe erememiş olan şeyin

sanat alanında işi ne ki, onun sözünü edelim? Sanat güzelliğe, yeniliğe dönük yaratıcı bir eylemdir. Bu güzellik eylemidir. Güzel olamamış bir yazı, bir şiir, bir yapıt, salt değindiği konular bakımından sözü edilmeye değer mi? Şimdi de güzel nedir diyeceksiniz değil mi? Ben de size "en azından, yeni olmak, eskiye bir katkı, bir açılım getirmektir" derim. Daha neler nelerdir ya en azından budur. Yazıyorsunuz yazacağınıza o eskipüskü şiirleri yazıları hiç olmazsa övgü beklemeyin. Kendinize, kendiniz gibilere tat veriyorsa, yetsin size bu!

Hep yazıyor, çalışıyoruz şiire. Ama boyumuzun ölçüsünü alarak, eksikliğimizi bilerek. Yeni, devrimci, güzel şiir yalnız benimkidir, gerisi "tu kaka!" demeden. Başkalarının yazdıkları kötüdür, şiir dediğin yalnız benimkiler gibi olur, demeden. Bizim de yazdıklarımızı sevenler, onlardan hoşlananlar yok mu? Elbet var. Günün birinde Ataç usta bile, 3-5 şiirimizi beğenmiş, bunu önüne gelene söylemiş, mektubunda da yazmıştır. Ama bir şiir ustası değil, işçisi olduğumuzu bilerek çalışıyoruz yıllar yılı. Her zaman söylemişimdir, yine de söyleyeyim: Yazdığım yüzlerce şiir arkasında, bilmediğimiz 10-15 tanesi ortanın biraz üstündedir. 35 yıllık çilenin emeğin sonucu da bu! Ne yapalım, şiir denilen güzelin gönlüne girmek öyle kolay olmuyor işte. Ben de orta sularda giden yüzlerce ozandan biri olduğumu, ama şiirin güzelinden biraz anlayan biri olduğumu bilerek avunuyorum. Kimileri gibi en iyi şiir benim yazdıklarımdır, diyerek ele güne karşı gülünç olmuyorum. Yunus'tan, Fuzuli'den, Cansever'e, Cemal Süreyya'ya dek uzanan, içinde halk ozanlarının, Yahya Kemal'in, Haşim'in, Dağlarca'nın, Dranas'ın, Nazım Hikmet'in, Kısakürek'in, Tanpınar'ın, Tarancı'nın, Cumalı'nın, Aksakal'ın, Eloğlu'nun vb.nin yer aldığı bunca bribirine yakın ya da uzak ozanlar dizisinden hoşlanan, onlardan ayrı ayrı zevk alabilen bir şiir tutkunu olmak belki garip ama hoşuma gidiyor. İnsanın gönlünü bunca değişik güzelliklere, duyarlıklara açık tutabilmesi az mutluluk mudur? Ne var ki, diyorum. Güzelin yaratıcısı olmak, kuşkusuz ki üstün bir iştir. Ondan sonra da güzelden, güzellikten anlayanlar gelir. Az şey midir bu?

Aradan

Sen bana: "Görüyor musun, rüzgâr esti, dalgalar büyüdü, gemi nerede ise karaya oturacak, yalnız bunların sözünü etsene. Bırak yıldızları, bırak denizin dibindekileri, içindekileri!" diyorsun. Ben de sana diyorum ki: "Ey yolcu, rüzgar dindimi dalgalar da durur ya da gemi limana girdi mi kurtulursun onlardan. Senin için artık yokturlar. Ama denizin dibindekiler, yıldızlar hep vardırlar. Ben, hep var olan, sürekli olan nesnelerden durumlardan söz açarsam kötü mü etmiş olurum?" Sen bana diyorsan ki: Güzellik dediğin nedir ki? İyilik erdem, sevgi nedir ki? Onanırsan var olan, inanmazsan birer düş olan değerler değiller mi? Oysa açlık, haksızlık, eşitsizlik, yaşanan acılar... Yalnız insandır ki, yapıtlara, yeniliklere, sevginin, özlemin, güzelliğin verdiği itici, yaratıcı güçle varır. Eskimez sevgi, tükenmez. Konusu nesnesi değişse de tükenmez. Şimdi ben tutar, bu tükenmeyen şeyin sözünü edersem, onu yeni biçimlerde vermeye çalışırsam, yeni yeni derinliklerden, görüntülerden çekip çıkarmaya yönelirsem, yanlış bir iş mi yapmış olurum? Yaşamın, insanla birlikte var olan bütün kavgalarının çekirdeğinde, açlık kadar sevginin de, karşı sevginin de payı vardır. Öyle ise bırak içimden geldikçe sevgiden, seviden, özlemden, güzelliklerden de söz edeyim. Ha, ne dersin? İstediğinden söz edemeyen bir sanatçı, istenileni, bekleneni de güzel bir biçimde yaratamaz. Sanatta başarı, belirli konulardan söz etmekte değil, yaşamın her kesitinden yeni bir güzellik çıkarabilmektir.

Mehmet Salihoğlu

TİYATRODAN NE BEKLİYORUZ?

..."Piyes yazarı doğaya ayna tutar, bu aynada yüzünü gören kişi ya da başını çevirir ya aynadaki görüntüsüne tükürür ya da aynayı kıracakmış gibi yumruklarını sıkar."

Tiyatrodan beklediğimiz işte budur. Bize yüzümüzü olduğu gibi göstermesidir. Göstersin ki, yüzümüzün ne durumda olduğunu bilelim, bilelim de yarası, çıbanı varsa gidermenin çaresine bakalım.

Bu işin kolay olmadığını, hatta tehlikeli olduğunu düşünmekte yerden göğe kadar haklısınız. Tiyatro tarihi, tüm sanat tarihi bu konuda türlü acı örneklerle doludur. Gerçek sanatçı kişiye, topluma asıl yüzünü göstermenin cezasını her zaman çekmiştir. Ne çare ki, gerçek sanatçı olmak da kolay tehlikesiz bir iş değildir. Hatta gerçek sanatçı olmak, bir çeşit kahramanlıktır diyebiliriz. Bu nedenle tiyatro sanatsıçının da öz anlamda kahraman olmaları gerekmektedir. Tiyatrodan bir de bunu beklemekteyiz. Aksi halde bu sanatın, kişileri toplumları oyalamaktan, avutmaktan başka yapacak işi kalmaz. Bu durumda ise tiyatro yararlı olmaktan çıkmış, zararlı bir duruma gelmiş demektir. Yaşama savaşında kişiyi desteklemeyen toplumu her zaman daha iyiye, daha güzele, daha doğruya, haklıya çekip götürmeyen bir sanata ya da sanatçıya faydalıdır demeye imkan var mıdır?

Son olarak şunu söyleyeyim ki, tiyatrodan haklıya hakkını, haksıza cezasını vermesini bekliyoruz. Hatalarımızı, kusurlarımızı, çirkinliklerimizi kişiye yaklaşmayan durumlarımızı gözlerimizin önüne korkusuzca sermek yolu ile bize kendimizi düzeltmek fırsatını vermesini istiyoruz. Bizi yüce amaçlar uğrunda harekete geçirmesini, kendimize olduğu kadar, topluma da en iyi şekilde nasıl yararlı olabileceğimizi göstermesini istiyoruz.

Suat Taçer

İNSAN VE TOPLUM

Özgürlük

Bağımsızlık

Demokrasi

Egemenlik

İnsan Hakları

DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ

Özgür düşünce, Batı uygarlığının armağanıdır insanlara. En soylu, en güçlü yanı da budur Batı uygarlığının. Doğu'nun kültür tarihinde zaman zaman Batı'yı derinlik bakımından yaya bırakan düşünceler bulunabilir, ama donmuş, kalıplaşmış dinleşmiş dolayısıyla insan kafasını dizginlemiş düşüncelerdir. Kaldı ki bu düşünceleri değerlendiren, Hint'in, Çin'in düşünce zindanlarına ışık tutan, Batılı özgür düşünürler olmuştur.

Özgür düşünce bütün kalıpları, altında da olsa, bütün kafesleri, bütün yasakları yıkan düşüncedir.

Batı'nın düşünce özgürlüğü, insanın insanı sömürmesini ezmesini ortadan kaldırmış mıdır henüz? Hayır. İnsan hesaplarını çıkarları için besleyen nice Belçikalılar, daha dün Montagine'nin Fransasında, Goethe'nin Almanyasında, Shakespeare'in İngiltere'sinde, Boccaio'nun İtalyasında nice özgürlük düşmanı canavarlar gördük. Ne var ki, insan kasaplarıyla savaşan ve yarın bu kasaplığın kökünü kurutabilecek olan tek güç aynı. Batı'nın düşünce özgürlüğüdür. Sömürücülerin Tanrı'dan, kiliseden, diktatöründen çok özgür düşünceden korkması bundandır.

Düşünce özgürlüğü insanı kulluktan kurtardığı ölçüde tedirgin eder. Özgür düşünceyi yaratan ve geliştiren Batı, onun için özgür düşünce uğruna en çok kurban vermiş ülkedir. Avrupa özgür düşünce uğruna en çok kurban vermiş dünya parçasıdır. Asya'da yaşamadan düşünmeden ölen, öldüren insanlara acıyanlar kadar acımayanlar da haklı olabilir. Koyun olmayı kabul eden bir insan için kurban olmak şereftir olsa olsa. Bütün sorun koyun olmamakta, çobana; beni nereye götürüyorsun, mezbahaya mı demekte.

Özgür düşünce, hem tutucu, gelenekçi, hem de özgür olamaz. Nasıl olabilir ki, düşünce özgürlüğü eski düşünce kalıplarını kırmanın ta kendisidir. Kendi aklını kullanmayan insan, kitapların en güzelini de insansa, özgür düşünemiyor demektir. Buna karşılık yalnız kendi aklını beğenen de özgür düşünüyor sayılamaz. Nasıl sayılsın ki, özgür düşünce bütün

akıllara başvuran, kendini beğenmeyen, durmadan geliştirmek isteyen düşüncenin ta kendisidir.

Düşünce özgürlüğünü savunanların, sağda, solda Amerika'da Rusya'da, Doğu'da, Batı'da kalıplaşan her türlü düşünceye karşı olmaları, kaçınılmaz bir namus borcudur. Yeni bir düşünce donduğu anda bütün donmuş eski düşüncelerle aynı yaştadır. Buzlar dünyasında zaman durur. Özgür düşünce buzdolabı yaratır, ama ne kadar gösterişli de olsa, içine girmez.

Özgür düşünce ve bağımsız millet kavramları birbirine sıkı sıkıya bağlı ve aynı kaynaktan doğmadır. Doğu tarihinde özgür düşünce olmadığı ölçüde bağımsız millet de yoktur. Her yerde önce İngiltere, Fransa ve Amerika'da gelişen özgürlük kavramı bağımsızlık kavramı ile at başı beraber gitmiştir. Ne var ki her üç memlekette de imparatorluk sevdaları, zaman zaman insan düşüncesinin güzelim akışını durdurup tutarsız bir kurt mantığına yönelmiştir. Bizim Atatürk'ümüz Batı'nın karşısında, Batı'nın en soylu düşüncesiyle çıkmış. Napoleon'un ihanet ettiği özgürlük ve bağımsızlık ilkelerini benimsemiş, özgürlük ve bağımsızlık düşmanlarının bütün dünyaya ve kendi yurdundaki ele başlarına karşı insanca bir savaş açmıştır. Sabanı kılıçtan üstün gören bu üstün asker, tutarlı ve ince Batılılardan daha Batılı bir özgürlük ve bağımsızlık kahramanıdır. Onunla övünmek yalnız özgürlüğü ve bağımsızlığı sona kadar savunanların hakkıdır.

Sabahattin Eyuboğlu,

Milliyet Sanat Dergisi, 18 ekim 1974, sayı: 102.

DONAN VE DONMAYAN DÜŞÜNCE

...Kültürsüz insan, çevresinde, okulda öğrendiklerine yeni bir şey katmayan, katmak gereğini duymayan, kişiye diyoruz. Kültürlü kişiye gelince, her şeyi bilen, değil, her şeyi anlama yetisine ulaşan kişidir. Her şeyi

anlama yetisi ise bilgiyi korunması gereken bir mülkiyet değil, yenilenmesi, gerçekleştirilmesi gereken bir şey olarak benimsemekle edinilir. Batı kafası, kültüre tamamlanamamış bir eser gözüyle baktığı, düşünceyi somut deneylerle verimli kılmaya çalıştığı içindir ki, donup kalmıyor ve durmadan yeni değerler üretebiliyor.

Bizler, babalarımızdan kalma bilgileri dokunulmaz bir eser sayıp, oldukları gibi çocuklarımıza aktarmaya çalıştıkça, ileri toplumlardan gelen kültür özelliklerini, toplum ya da ahlak değerlerini benimsemeyi hor gördükçe, düşünce kalıplarını kırmaya çalışanları vatan haini diye suçladıkça donup kalmaktan, kısırlaşmaktan kurtaramayız kendimizi. Donup kaldıkça da, kafa tembelliği ve ahlak ikiyüzlülüğü ile kutsallaştırılan birtakım sahte değerlerin kölesi kalmak değişmez kaderimiz olacaktır. Batının durmadan düşünce kalıplarını zorladığı bir çağda, Türk toplumu için tek kurtuluş yolu, dünyaya açılmak, yeni durmadan yenileşen düşünceden yana olmaktır. İdealist, maddeci, mistik, ne olursa olalım, ya kalıp değiştiren "donmadan, bulanmadan" akan düşüncenin bilincine varacağız ya da dünyanın sadece on geri ülkesinden biri değil, tek geri ülkesi olmak durumuna döneceğiz.

Vedat Günyol, Yeni Ufuklar, 150, S.

KÖR DÖVÜŞÜ

Çoğulcu demokrasi, özgürlükçü demokrasi dediğimiz nedir? Sağdan sola dek sıralanan her düşüncenin Anayasa sınırları içinde örgütlenerek, düşüncelerini eşit koşulları içinde sergileyip, yayarak, siyasal "iktidar" yarışına katılabildiği ve yurt yönetimine çekinmeden adaylığını koyabildiği bir dizgenin adıdır değil mi? Gel gelelim bu dizgeyi savunur görünürken, utanmadan kızarmadan: "Fabrika yapmak, köyü kalkındırmak, halka refah getirmek için solcu olmaya ne lüzum var?!" diyecek denli çelişkiler, inançsızlıklar içinde yüzen politikacılarımız var. Hem de iri kıyımından! Efendi, sen Anayasa sınırları içinde ne denli sağcı isen ve bu denli

hakkınsa, başkaları da aynı Anayasaya göre istediği kadar solda olabilir. Yeter ki, yasalara saygılı, onlarla sınırlı eylemleri olsun. Amaç elbette yurdun yönetilmesi, fabrikalar, okullar, yollar, hastaneler, barajlar gibi türlü hizmetlerin yapılması olacak. Bütün sorun, bütün kavga bu amaçlara hangi yollardan varılıp varılmayacağında yatıyor. Bir de üretilen hizmetlerden, olanaklardan kimilerin ne oranda yararlanacağı önemli. Her yiğidin bir yoğurt yiyişi elbette olacak. Yiğitlerden biri! "Hayır, yoğurt öyle değil, yalnız benim yediğim gibi yenilir." Diye tutturup da, öteki yiğitlere, tu kaka deneye kalkışırsa, böyle bir düzene özgürlükçü demokrasi denilebilir mi? demeye kalkarsa, yediği, o zaman yoğurt değil başka bir şey olmaz mı? Çünkü iktidar yarışına girenlerin birbirini bu türlü suçlamaya hakları olamaz. Özgürlükçü demokrasilerde son karar, ulusundur çünkü. Partilere düşen de kendi düşüncelerini halka, ulusa açıklamak, ilkelerini savunmak, karşılarındakinin düşüncelerini eleştirmek, varsa sakatlıklarını ortaya koymak, bu yolla onları halkın gözünden düşürmeye çalışmaktır. Yoksa, onların yarışa katılmasını önlemek değil!

Mehmet Salihoğlu

DEMOKRASİ

Şu dört yılda bir olsun, siyasal yönetimleri halkın seçimle düşürme gücü var ya, çağdaş uygarlığın bence en övülesi ve övünülmesi yanıdır. Düzeni ne olursa olsun, bütün yönetimlerin, seçimle gelmesi sağlanmalıdır. Böyle bir gücü, bir olanağı, kuramsal reçetelerle dünya cenneti umduran ya da ırkçı dinci güçler adına kurulmuş birtakım baskı yöntemlerine bırakmak, istenilerek yapılacak bir çılgınlık, bir budalalık olması gerek. Çağımız her yeniliğin çabuk eskidiği hızlı bir çağdır. Böyleyken, büyük bir insan kalabalığının 19. yüzyılda öne sürülmüş olan; kendine göre de oldukça sağlam, ama ne yazık ki, varsayımsal soyut bir mantığı, bir felsefesi bulunan bir düşünce dizgesini, neredeyse tabulaştırarak, onu çağdaş bir din, hem de bilimselliğini vurgulaya vurgulaya, bir din düzeyine indirge-

mesi, şaşılacak bir gözlemdir. Bir yönetim, uyguladığı halka barış, özgürlük, mutluluk ve ilerleme getirebildiği ölçüde iyidir, geçerlidir. Zora, şiddete, baskı ve korkuya dayanarak ancak ayakta kalabilen yönetimler, ne denli cilalanmış olurlarsa olsunlar, çağ dışıdır, akıl dışıdır bence. Bir ülkede ne yalnız proleter denilen fabrika işçisi, ne yalnız ırkçı, dinci partilerin yandaşları olmadığına, köylüsüyle, kentlisiyle, memuruyla asıl büyük çoğunluğu öteki insanlar oluşturduğuna göre, nedir azınlıkta olan bir avuç, teknokratın, bürokratın, diktatörlüğü? Hem de eli kolu bağlanmış olan eleştirme hakkı alınmış bulunan işçi sınıfı adına. İnsanlık bugün en ileri aşamasına, Batıda çoğulcu, özgürlükçü demokrasilerle erişmiştir. Üstelik insan hakları denilen değerler de, en çok yine oralarda güvenceye bağlanabilmektedir. Sosyal insancı düşünce, sosyalist diktatörlüklerden çok; sosyalist eleştiriye ve örgütlenmeye de açık olan çoğulcu demokrasilerde daha güvence altındadır. Buralarda güçlü bir özeleştiri de bulunduğundan, düzenin sömürücü nitelikleri de günden güne azaltılmaya çalışılmaktadır. Çağımızın aşırı sağcı, aşırı solcu yobazları, insan kanı döke döke nereye varmak istiyorlarsa, orada artık insan özgürlüğünden, haklarından, mutluluğundan söz edilebileceğini sanmak yanılgıdan da öte, budalalıktır. Kusurlarına karşın yine de kurallarına göre işleyen çoğulcu demokrasi, Chorcil'in dediği gibi, siyasal yönetimlerin en az kötü olanıdır. Birtakım güçlüklere tosladıkça, demokrasiden vazgeçmeyi düşünmek,bence düşüncesizlikten başka bir şey değildir. Önemli olan, demokrasimize, Atatürkçü, çağdaş bir içerik kazandırmaktır.

M.Salihoğlu

DEMOKRASİ

Sözcük anlamı halk yönetimi demek olan demokrasinin türlü tanımları vardır. A.Lincoln, daha bir açıklık getirmek için şöyle tanımlamış onu: Halkın, halk için, halkın eliyle yönetimi demiş. Halk nedir? Ülkeden ülkeye bilgisi, görgüsü, anlayışı değişen ve geçimini daha çok emeğine dayamış

olan büyük yığınlar. Bu yığınların seçeceği insanlar ülkeyi yönetiyorsa, o yönetimin adına demokrasi diyoruz. İyi ama işin özü geliyor o seçimdeki doğruluğa, "isabet"e dayanmıyor mu? Montaigne de buna şaşıyor: "Ufacık bir toprak sorunu için halkın içinden 15 kişi seçmeyi akıl ediyoruz, sonra en önemli sorunumuzu bilgisizliğin, adaletsizliğin ve kararsızlığın anası olan halkın oyuna bırakıyoruz. Akıllı bir insanın, yaşamını düşüncesiz bir sürünün oyuna bırakması akıl kârı mıdır?" diyor. Çiçero'ya gelince, onun da söylediği şu: Ayrı ayrı bakınca değer vermediğimiz kimselere, bir araya geldikleri zaman değer vermekten daha büyük budalalık olur mu? Öte yandan yine Montaigne, halk gibi kararsız, başıboş bir varlığı kendimize kılavuz yapmayalım dedikten sonra: "Her zaman aklımızın ardı sıra gidelim, halkın beğenisi de canı isterse ardınızdan gelsin." Demektedir. Besbelli, onların zamanında halkın çok büyük çoğunluğu bilgisiz ve şaşkın denecek durumdaymış. Ama bugünün halkı, kitle iletişim ve ulaşım araçları yardımıyla eski çağların halkı olmaktan çıkmıştır. Şunu da unutmamalı: Bugüne değin bulunmuş yönetim biçimleri içinde Churchill'e göre yine en az kötü olanı da demokrasidir. Toptancı, diktacı düzenler çok hassas süreler için kimi zaman iyi sonuç verseler de, sonunda kesinkes kötüleşmektedirler. Öyle ise yapılacak iş, halkı yetiştirmek, onun bilgisizlikten, karanlıktan, şaşkınlıktan kurtarmaktır. Böylece yetişmiş uyanık bir halkın, kendisini yönetecek olanları seçişi de daha sağlıklı olacaktır.

Cevdet Yalçın

DEVLETİN İŞLEVİ

İnsanı korku içinde tutmak ve başkasına kul köle etmek amacıyla kullanmamıştır devlet. Tam tersine bireyi, –elinden geldiğince– güvenlik duyarak yaşayabilmesi, -yani... mümkün olduğunca başkasına zararı dokunmaksızın kendi doğal yaşama ve eyleme hakkını koruyup sürdürebilmesi için kurtarmak amacıyla kurulmuştur. Yeniden söylüyorum: Devletin ereği, insanları akıllı varlıklar durumundan çıkarıp alarak birer vahşi

hayvan ya da birer otomat durumuna düşürmek değildir, hayır. Tam tersine devlet, insanları ruhları, bedenleri ile kendilerine düşen tüm görevleri eksiksiz yerine getirebilsinler, hür bir akıldan kendiliklerinden yararlanabilsinler, kin, öfke ve kurnazlığa düşüp birbirleriyle mücadele etmek yerine, karşılıklı iyi niyet ve barış içinde yaşasınlar diye vardır. Demek ki işin aslında devletin ereği, özgürlüktür.

Cevdet Yalçın

ÇAĞIMIZ

Uygarlık

ÇAĞIMIZA TERS DÜŞENLER

Tutuculuk bize özgü bir dünya görüşü değildir. Ne var ki yurdumuzda tutuculuğa verilen anlamını ve ona dayanılarak yapılan uygulamanın, yalnız çağımızda bu kavramın taşıdığı anlama değil, aynı zamanda kendi ülkü ve ereklerine de tümüyle ters düştüğünü gösteren yığınla örnek gösterilebilir.

İlkin, milliyetçilik, tutuculuğun vazgeçilmez bir ilkesi olmamak gerekir. Nitekim bizim tutucularımız da yalnız kendilerinin milliyetçi oldukları iddiasındadırlar. Ne var ki milliyetçiliği dillerinden düşürmedikleri halde onu felsefesine ve gereklerine sırt çevirmeyi öteden beri kendilerine iş edinmişlerdir.

Milliyetçilik neyi gerektirir? Ulusun kendi varlığına, kendi öz diline, öz kültürüne hizmet etmeyi ve türlü nedenler ve yanlış tutumlarla tarih boyunca milliyetçi görüşe aykırı davranışların sonucu ortaya çıkmış yozlaşmalarla savaşmayı, değil mi? Oysa bizim kendilerini milliyetçi ilan edenlerimizin davranışlarına bir bakın. Türk ulusunun Türkleşmesine her zaman karşı çıkmışlardır. Tarihsel yanılgılar sonucu dilimize zorla sokulmuş ama halkımıza bir türlü benimsetilememiş binlerce Arap ve Fars sözcüğünü ve bunların birlikte getirdikleri gramer kurallarını korumaya kalkışmak gibi boş bir çabanın peşinde değil midirler yüzyıldan beri? Bu yabancı sözcükleri, kılıç gücü ile alınmış yabancı topraklar gibi, ulusumuzun fetihlerinden sayıp bunlara bir çeşit kutsallık tacı giydirerek bu palyaço kılığında halkımıza yutturmak isteyenler ve ona özbenliğini unutturarak yabancı ulusların kültür sömürgesi haline gelmesi için yabancılaşmanın öncülüğünü günümüzde de sürdürenler onlar değil midirler? Türkü ve Türklüğü her zaman yadırgayanlar, Türk değil, İslam ümmetindensiniz telkini ile Türkü arap topluluğu içinde eritmeye bütün güçleriyle çalışmadılar mı, hâlâ çalışmıyorlar mı? Türkü, utanç verici arap kültürü ve dili boyunduruğundan kurtardı ve ona, Türk adını şerefle ve övünerek taşımayı, her türlü yabancı telkinlerden sakınmayı öğreterek öz benliğine kavuşturdu diye Atatürk'e can düşmanı kesilenler değil midirler bu sahte

milliyet havarileri? Arap'a bağlanma çabalarının artık çağdışı düştüğünü neden sonra kavrayınca da ulusumuzu, her alanda olduğu gibi, kültür alanında da bir Amerikan hayranlığı içinde eritmenin yollarını olanca güçleri ile aramaya koyulmadılar mı?

İlkokuldan tutun da Üniversiteye kadar, Atatürk döneminde ve ondan sonra yetişen edebiyat ve sanat ustalarımızı gençliğin bilmemesi, tanımaması, sevmemesi için akıllarına gelen her yola başvuran, okul kitaplarından devlet radyolarınıdan, tiyatrolarından, televizyonlarından onların adını kazıyan, kazara bir küçük sızma oldu mu vatan elden gidiyor yaygaraları koparanlar, tutkuları ölçüsünde büyük olan beceriksizlikleri yüzünden benliklerinin derinliklerine işlemiş bir itilim birikintisi ile çağdaş her düşünceye, yargıya, davranışa düşmanlık etmeyi ve bu tutumlarının ticaretiyle geçinmeyi iş edinenler onlar olmadı mı?

.... Bizim milliyetçilerimizin en önde tuttukları ilke gelenekçiliktir. Evet, birçok ileri ulusların milliyetçilik anlayışında gelenekçilik önemli yer tutar. Öyle ama bu ulusların gelenekleri aslında millidirler. Başka uluslardan öykünme yolu ile edinilmiş âdetlerden oluşmaz. Biz de ise tersine bir gelişim göze çarpar tarih boyunca. Geleneklerimizin doğu din temeline dayatılmış, dinin yabancı bir ulusun âdetlerini yansıtan bütün özellikleri de bizde ulusal gelenek sayılagelmiştir. Bugün "günaydın" diye seslenişimize yayık bir Arap ağzıyla "Va alâykum selâam" diye yanıt veren yabancılaştırılmış bir Türkün bu davranışını biz nasıl olur da gelenekçiliğin, dolayısıyla da milliyetçiliğin bir belirtisi sayabiliriz?

... Acıma duygusu, insanlığın en yüceltici erdemlerinden biridir. Bütün hümanistler, gerçek din adamları, tarikatler, yüreğinde insanca duygular taşıyan herkes acımıştır yoksula, ezilene, çaresize. Dünyanın en büyük edebiyatçıları Balzac, Dostoyvski, Zola, Dickens, yoksulların, ezilmişlerin davasını benimseyerek ülkelerinde ve dünyada daha insanca, daha gerçek bir adaletin yerleşmesine yardım etmişlerdir. Bu yanları onların edebiyatçı niteliklerine ayrı bir şeref payı katmıştır. Gerçekleri dile getirmeyi, "sefalet edebiyatı" diye küçümseyici bir etiketle şüpheli göstermeye çalışmış olanlar, sömürücülerin yanında olmak ve propagandasını yapmak

suçlamasını kendi davranışlarıyla hak ettiklerini göremeyecek kadar zavallıdırlar.

Toplumumuzda küçük bir azınlık olan birtakım çok gelişmiş yurttaşlarımızın daha da gelişmeleri uğrunda canla başla çalışan birtakım politikacılarımız bu davranışlarını hızlı kalkınmanın önüne geçilemez bir gereği gibi gösterirlerken aslında ülke çıkarlarını değil, yalnızca kendi ceplerini düşünmüşlerdir. Onların seçim kazanma şansları üzerine yapılmış hesaplara dayanan tutumları, ağızlarından düşürmedikleri millliyetçilik ve anti-komünizm sologanlarına tam ters düşen davranışlardı. Türkiye'de hiçbir propaganda, onların bu davranışları ölçüsünde komünizmin gelişmesine yararlı olmamıştır sanırım.

Atatürk'ün ölümü günlerinde Türk ulusunun tek vücut halinde şahlanan yüce görüntüsü o sırada milli birliğimizin en geniş ölçüde gerçekleşmiş olduğunu gösterir bize. Atatürk, çağdaşa, usa ve olumlu bilimlere dönük, ulusun gerçek çıkarlarına eğilmiş, barışçı ve akılcı ilkeleriyle tarihimizin belki en büyük ulus bütünleşmesini sağlamıştı. Bu eşsiz birası bozuk para gibi harcayarak körolası kişisel çıkarları uğruna çarçur edenler, şimdi karşımızda milliyetçilik tekeline sahip çıkmak iddiasındadırlar. Ama bu aldatmacılığa inanan saf yurttaşlarımızın sayısı, gerçeklerin ışığında günden güne azalmaktadır çok şükür. Millî birliğimizi yıkmış olmanın bütün sorumluluğunu sırtlarında taşıyanlar, milliyetçilik maskesi altında işlenmiş korkunç suçlarını kolay kolay unutturamayacaklardır ulusumuza.

Cevdet Yalçın

Cevdet Yalçın

1943'te Ağrı'da doğdu. İlköğrenimini Tutak'ta, orta ve lise öğrenimini ise Ağrı Naci Gökçe Lisesi'nde tamamladı. 1968'de Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirdi. Çağdaş, demokratik ve Laik Cumhuriyet ilkelerinden ödün vermeden Atatürk ve Türkiye sevgisini her şeyin üstünde tutan yazar, sırasıyla; Van Atatürk Lisesi, Ağrı Naci Gökçe Lisesi, Anıttepe Lisesi, Ayrancı Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenliklerinde bulundu. Bir süre Ankara Atatürk Lisesi Müdürlüğü yaptı.

Atatürk, dil ve edebiyat üzerine yaptığı araştırma, inceleme eserleriyle tanındı. Bu alanda 40 eser yazdı. Şiirlerini "Yalanmış Meğer" adlı kitapta topladı. Şiirlerinde aşk, özlem, kardeşlik, dostluk gibi temaların yanı sıra, toplum konularını işledi. Bu şiirlerinde daha çok Türk şiirinin geleneksel yapısına bağlı kalarak, hece ölçüsünü ve dörtlük nazım biçimini yeğledi. Bir kısmını da "serbest şiir" biçiminde yazdı. Yalın dili ve anlatımıyla beğeni kazandı.Özel Cevdet Yalçın Dersanelerinin kurucusudur. Halen kendisine ait dersanelerde Türkçe - Edebiyat öğretmenliği yapmaktadır. İngilizce, Arapça ve Farsça bilir.

Şarkı ve türkü tarzında bestelenmiş birçok şiiri bulunmaktadır.

İSTEME ADRESİ
İLAYDA YAYIN DAĞITIM EĞİTİM SAN. VE TİC.LTD.ŞTİ.
BAYINDIR 1 SOKAK NO:15/5 KIZILAY-ANKARA
TEL : (0 312) 434 54 54 - (0 312) 431 42 42
FAKS : (0 312) 431 56 36

3.750.000.TL